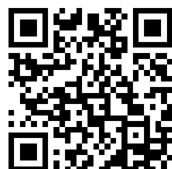

LEFNADSTECKNINGAR

AF

C. D. AF WIRSÉN

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1901

INNEHÅLL:

"Dessa tre biografier hafva förut införts i Svenska Akademiens Handlingar." Författaren har trott, att de, såsom skildrande personligheter, hvilka i vår litteratur gjort sig bemärkta, skulle kunna erbjuda något intresse äfven för en mer vidsträckt läsekrets än den, hvilken kan förskaffa sig den omfångsrika serien af nämnda samfunds publikationer. Skulle förhållandet blifva sådant, har han för afsikt att framdeles utgifva ännu ett eller par band lefnadsteckningar.

MINNE

AF

RIKSMARSKALKEN

GREFVE

JOHAN GABRIEL OXENSTIERNA

På en landtunga vid Kolsnarens strand ligger herresätet Skenäs. Där, i den leende Vingåkerstrakten, hade Runius en sommarnatt drömt sin »Blomsterdröm»; där hade Creutz och Gyllenborg som ynglingar vandrat, anförtroende hvarandra sina ingifvelser; där föddes, en nordisk högsommardag,* JOHAN GABRIEL OXENSTIERNA. Åt detta äfven af äldre minnen från den frejdade Dahlbergs dagar omsväfvade hemvist för sång och dikt skulle Skördarnes sångare framdeles ägna en hyllning, när han utbrast:

Skenäs! du, hvars fagra bygd,
åt sånggudinnan alltid ägnad,
af Runii kväden åldrigt fägnad,
emottog Creutz i samma skygd,
där Gyllenborg ännu är hägnad!
Ur obesökta skuggors famn,
som dig för världens åsyn dölja,
se redan ditt bekanta namn
med dina söners minnen följa!
Och om ej skaldens hopp bedra,
bebodt af sångens gudamakter,
tag in ditt rum bland Sveriges trakter
som dess Vaucluse och Mantua!

Stället ägdes under Oxenstiernas barndom och tidigare mannaålder af landshöfdingen i Nyköpings län Johan Jakob Gyllenborg, broder till den i svenska sångens häfder oförgätlige Gustaf Fredrik. Deras syster Sara Gyllenborg var gift med generalmajoren Georg Gabrielsson Oxenstierna, och Johan Gabriel var deras äldste son.** Den

* Den 15 juli 1750.

** Johan Gabr. Oxenstierna inskrefs som studerande i Uppsala redan 1762.

liflige gossens förste lärare Lars Israel Hult synes icke hafva på hans utveckling haft synnerligen stort inflytande; däremot blef den bekante skalden och kritikern Olof Bergklint, åt hvilken hans undervisning från år 1764 anförtroddes, för honom en trogen vän och rådgifvare.

I de dagböcker, Oxenstierna förde för åren 1766—1768, har han låtit oss inblicka i sin inre värld och få en föreställning om de tankar och känslor, hvilka under ungdomsåren rörde sig i hans själ. Hans uppfostran var, i enlighet med tidens lynne, öfvervägande fransk, och han uppnådde tidigt stor skicklighet i franskans talande och skrifvande; men vid sidan af Molière, Corneille, Fontenelle och Voltaire, hvars Pucelle tidigt nog af honom studerades, fanns utrymme för Tacitus, Horatius och framför allt Virgilius, som den unge Oxenstierna kallar »divin, céleste», och hvars skildring af Didos kärlek fyllde honom med förtjusning. Däremot hade han en stark motvilja för matematik och algebra, likasom för Wolffs filosofi, med hvilken Bergklint sökte göra honom förtrogen. Han började rimma redan vid tolf års ålder, då han, sannskyldigt barn af sin tidsålder, skref en visa öfver »Cupidon». Det dröjde ej heller länge, innan den besjungne guden utöfvade sitt välde på ett så mottagligt sinne, och dagboken fylles snart med hänförda, lågande berättelser om en ung skönhet, hvilken den svärmande ynglingen kallar Thémire. Känslouttrycken röja den fladdrande inbillning, det lena galanteri och måhända äfven den brådmogna sinnesyra, som i Voltaires sekel voro för det uppväxande släktet naturliga; men de förråda tillika en verklig rörelse, som var sann om ej djup, liflig om än flyktig, trånfull men ej fri från känslosamhet. Thémire blef snart gift,* och Oxenstierna beskrifver med ett visst behagfullt vemod ett besök, som hon en gång med sitt lilla barn gjorde på en egendom i närheten af Skenäs.

Liflig fantasi, mycken vekhet och en naturlig belefvenhet utmärkte tidigt Johan Gabriel Oxenstierna. Mot de

* Fru Klingsell.

faror, som med dessa företräden voro förenade, sökte såväl Gust. Fredr. Gyllenborg som Bergklint att stålsätta honom; de patriarkaliska förhållanden, under hvilka han på landet uppväxte, voro ock lämpade att motverka inbillningskraftens förvillelser och bekämpa de skadliga inflytelserna af en läsning, som ofta var ägnad de icke alltid sederena mönstren från tidens franska vitterhet. Den vackra naturen, för hvilken Oxenstierna hela sitt lif kände en verklig kärlek, dämpade ock med sin lugna fägring det eldiga sinnet; den blef hans förtrogna, och intet var honom angenämare än ensliga vandringar i Skenäs' lunder, under hvars susande kronor han erfor den »mélancolie douce et charmante», som manade till diktning. Politiken var väl ej alldeles förvisad från samtalen i fädernehemmet, där man, såsom för Gyllenborgar och deras släktingar var rimligt, tillhörde hattpartiet; men Oxenstiernas ungdomsanteckningar visa ej, att han af dagens händelser tagit mycket starka intyck. Väl klagar han någon gång öfver de tyranniska ständerna, väl kallar han Serenius »un diable en chair et os», men särskild benägenhet för hattarnes politik röjer sig dock icke, och där han någon gång uttrycker en politisk mening, framstår ynglingen snarast som rojalist.

Vid sexton års ålder utnämndes Oxenstierna till hofjunkare och vann därmed sin första befordran på en bana, där han i framtiden skulle göra sig bemärkt mer än de flesta. Utnämningen ansågs den tiden icke sakna sin betydelse, och Bergklint, hans trogne mentor, firade tilldragelsen med prydliga verser, som manade till dygd och vett samt hade till sedelärande motto: *virtute decet, non sangvine niti.*

I Bergklints sällskap reste Oxenstierna den 1 mars 1767 till Uppsala, där han i maj samma år opponerade vid en akademisk disputation, hvilket uppträde han på sin vackra franska och med sin lekande kvickhet i dagboken skildrat. Bergklints koncept till de anmärkningar, han borde göra, hade han tappat, och förgäfves sökte läraren hviska honom i örat hvad han skulle säga. Han kom af sig, måste tvärt afbryta och blef så brydd öfver missödet, att

han ej infann sig på respondentens middagsbjudning utan i stället höll sig instängd i fyra dagars tid. Bättre lycka hade han i september samma år, då han af Ihre efterskickades för att i hofvets närvaro deltaga i en disputation. Han vann då »approbation générale» och öfverhöljdes med loford af kronprinsen, som åt Ihre skall om Oxenstierna hafva yttrat: »skada, att han icke heter Axel». Badin var vid tillfället närvarande och fick, äfven han, ett exemplar af teserna.

Oxenstierna kvarstannade nu i Uppsala, sysselsatt med studier för kansliexamen; hans anteckningar vimla af speglosor öfver professorerna, särskildt öfver Sleincour, som behandlade Wolff och var »aussi sec lui-même que l'auteur qu'il traite». I december aflades kansliexamen, hvarvid Ihre gjorde »grimaser» åt Sleincour, under det denne förhörde den unge grefven. Allt aflopp lyckligt och väl, Oxenstierna kände sig som utsläppt ur skärselden och lämnade nu akademien, beredd att göra sitt inträde i stora världen. Efter någon tids vistelse på Skenäs flög han ur boet, fullständig världsman till later, älskvärd till hela sitt väsen, oemotståndlig genom sin förbindlighet och genom en kvickhet, som kunde men sällan ville såra samt afväpnade alla anfall genom sitt intagande behag.* I september 1768 hade Bergklint fått en annan informatorsbefattning, och nu skulle de dittills oskiljaktiga vännerna skiljas. Bergklint skrifver den 21 oktober 1768 till Oxenstierna sitt afskedsbref: »Min högtälskade Grefve! Denna dagen skiljer oss åt. Något öfver fyra och ett fjärdedels års kär sammanlefnad har nog kunnat vänja mig att svårligen vara Eder förutan. Jag får nu ej mer njuta edert upplifvande umgänge: jag måste säga Eder farväl, och huru skall jag göra det! Mina ögon vilja snarare flyta än min skaldeåder, och min hand, lika bunden som min tunga, vill fatta efter Eder i stället för pennan. Ack, min söta Grefve, visserligen hade jag mycket

* Om Oxenstiernas ungdomsår har Ol. Eneroth, med ledning af den å Tosterups slott förvarade dagboken 1766—68, i »Litteratur och Konst», andra samlingen, skrifvit en läsvärd om ock något romantiserad och mot den gustavianska bildningen i viss mån alltför osympatisk teckning.

att säga Eder, oändligen mycket om all eder ömhet för mig, något ock om min för Eder; jag ville tacka Eder för den gladaste tiden af mitt lif, för all eder huldhet om mig under både hälsa och sjukdom, för all eder flit och dygd. — — Jag vet, att I ej är född att gråna hop med mig. Fäderneslandet kallar Eder nu i sin tjänst; mitt kall att förmana upphörer i denna stunden, och, Gudi lof, I behöfven det ej. Mina råd, om de gagna något, stå Eder med hela mitt hjärta och all min förmåga alltid till tjänst; mina förböner och välsignelser skola följa Eder, så länge jag andas. Förgät ej med tiden eder ungdomsvän!»* Ett skönare förhållande mellan lärare och lärjunge kan knappt tänkas än det, som ägt rum mellan den ädle Bergklint och den snillrike Oxenstierna; de fortforo ock, äfven sedan Oxenstierna nått de högsta ämbeten, att brefväxla med hvarandra, och Oxenstierna, som af några litteraturhistoriska författare orättvist beskyllts för en viss otacksamhet mot Bergklint, bistod honom, trots sitt eget ekonomiska bryderi, ofta med penninghjälp, likasom han år 1794 förordade Bergklint till inval i Svenska akademien, ett förord som måhända ledt till påföljd, därest ej akademien under en tid, som icke led af vittert armod, haft så många andra värdiga föremål för sitt erkännande.**

»Bemanna edra steg, blif ädel, vis och lärd,
förnuft och religion skall Eder vägen säga,
och framför allt far fort att vara älskansvärd:
den våra hjärtan har, har allt hvad man kan äga» —

så hade Bergklint hälsat sin lärjunge, då denne fyllde fjor-

* Bref af Bergklint. I Oxenstiernska familjearkivet.

** Oxenstierna föreslog, i bref af den 20 juni 1791, Gustaf III att uppmuntra Bergklint och använda honom i Stockholm. »Il est certain que peu d'auteurs ont plus de force de pensées que lui, et que si autrefois il a paru à Votre Maj. qu'il n'avait pas le goût assez fin pour l'expression, défaut dont il s'est corrigé depuis, il a d'autant plus d'élévation et d'images dans son style pour la pensée. Son rapprochement du centre de notre littérature ferait revivre un auteur capable d'un ouvrage de marque . . . . . » (*Gustavianska papperen.*)

ton år.* Och uppmaningen att »framför allt vara älskansvärd» var ej svår att följa för en yngling, som i dylika afseenden var rikligt gynnad af naturen. G. F. Gyllenborg, som med mycket allvar sökt handleda den unge, kallar honom i sin självbiografi »den behagligaste yngling» och lämnar honom de bästa vitsord med afseende på både uppförande och kunskaper. Han förde honom till hufvudstaden för att genom undervisning hos en språkmästare låta honom ytterligare förkofra sig i franska språket men äfven för att göra honom bekant vid hofvet och bereda honom någon anställning vid riksdagen. Oxenstierna ingick 1769 som tjänsteman vid kungl. kansliet och blef samma år genom sina morbröders bemedling kanslist i mindre sekreta deputationen, där han hade eftermiddagsarbete och i all ensamhet uppsatte de mål och betänkanden, som åt honom anförtroddes. Den med riksdagsgrälet och de maktägande ständernas åtgöranden i hemlighet mycket missnöjde ynglingen säger, att under dessa ensliga stunder i deputationens arbetsrum »ganska näsvisa tankar» stundom ansatte honom vid åsynen af hans »förmäns troner». Som oskyldigt tecken af sin ovilja satte han »på landshöfding Segebadens stol sin parapluie» eller, då denna ej medfördes, »ett vedträ». Hans afsmak för tidens partiväsende ökades genom besök i klubbar, där han såg dem, som styrde land och rike, vid glasens klang och kortens lek samt i moln af tobaksrök afhandla statens värf. »Dårskap och fylleri taga hvarannan i famn, och det lilla förstånd, en adelsman har, dränker han här i floder af punsch. Han tycker sig hafva försvarat friheten, när ingen kan hindra honom att dricka så många glas han behagar. En annan lofvar med högra handen sin ära och tro och tager bakom ryggen mutor för nästa votering med den vänstra.» I sina dagboksanteckningar för åren 1769—1771** klagar Oxenstierna med

* Se »Åminnelser af en vän till Herr Grefve Johan Gabriel Oxenstierna». Handskrift i Oxenstiernska familjearkivet.

** Utgifna af Svenska Litteratursällskapet efter originalhandskriften å Uppsala universitets bibliotek.

fosterländsk sorg och en ynglings harm öfver det politiska tillståndet i Sverige. »Under eviga riksdagar, där man endast är sysselsatt att rikta sig själf och att skrapa ihop hvad man skall lefva utaf till den nästa, under hvilka regeringen upphör och sitter som åskådarena vid en teater, skall på detta sätt en beständig korruption födas och den falhet underhållas, som omsider gör, att vi sälja oss helt och hållet åt den makt, som bjuder mest. — — Gud vet hvarmed nu en riksdagsmans tro skall försäkras... Förr var man dock åtminstone det, hvad man låtit köpa sig till, men Pechlin har lärt vår nation en högre och finare art af nedrighet, den att taga penningar och bedraga likafullt.»

Men stockholmsvistelsen hade, förutom den pinsamma anblick, som dagspolitiken erbjöd, dock äfven sina behag. Oxenstierna bevistade alltemellanåt hofbalerna och var närvarande, då »cour» gafs på slottet. Visserligen finner han dessa ceremonier, då »människor likasom krypa fram ur ett foder att visa sig som rariteter på en viss stund och åter stoppas in», enformiga, och bedyrar, att deras enda dragningskraft är grefvinnan Meijerfelt, »en skönhet, som den förra världen hade tillbedit på knä och gifvit offer som åt Venus och Diana»; men det var hans glädje att iakttaga kronprinsens fina och värdiga sätt att bemöta alla, hans ovanliga gåfva att igenkänna personer och den godhet han visade äfven de yngre och mindre högtstående. För öfrigt tillbragte Oxenstierna tiden i sällskap med Gustaviadens författare Brander, med Zibet, hvars bitande kvickhet roade honom, med Gjörwell, i hvars hem han bevistade en »bal masqué», och med jämnåriga inom hofvet och den högre aristokratien. Nummerlotteriet utöfvade på honom sin lockande makt, men hans klena kassa nödgade till försiktighet. Sällskapet Utile Dulci kallade honom till ledamot med anledning af hans insända poem *Natten*, hvilket förrådde en stor skaldebegåfning och hvaraf enskilda delar och uttryck sedan fingo inflyta i den odödliga fjärde sången af »Dagens stunder». Ej under, att ett vittert

samfund med förtjusning lyssnade till en sådan inledningsstrof som denna:

Vid brädden af en å, som speglar almens grenar
och med en stilla sjö sin friska flod förenar,
sen hon ur ängens famn med tysta böljor flytt,
man ser en åldrig lund, där evig kyla andas,
och där en mattad dag med nattens skuggor blandas,
som sig i skymning bytt.*

Den 24 november 1769 var den märkvärdiga dag, då Oxenstierna af Bergklint skulle införas i det mystiska Utile Dulci. Han omtalar på lekande sätt sin »reception»: »Med förbundna ögon leddes jag genom underliga ställen, och med öppnade ögon lämnades jag allena på ännu underligare, men jag har lofvat tysthet, jag får ej säga mera och sörjer öfver att veta något, som jag ej kan anförtro åt en journal, som roar mig så mycket, och för hvilken jag varit van att berätta hemligheter, som rört mig långt ömmare än dessa. Af en besynnerlig vänskap af Orden har man i morgon beslutit att gifva mig den andra graden och låta mina barbariska ögon ännu litet närmare få upplysas af en stråle från vishetens ljus. Det har annars ingen fått så snart en ny grad, säger man; men man väntar sig mycken hjälp af mig uti deras vitterhetsöfningar. Det är beklagligt, att jag både i brist af tid och förmåga kommer att bedraga den höga mening de i förtid fattat om mig. Jag var med hela sällskapet till aftonmåltid och kom ej hem förrän half två om natten, full af konster, tecken och punsch.» Skildringen röjer samma skämtsamma lynne, som så ofta möter oss i dessa anteckningar, till exempel på det ställe, där Oxenstierna talar om statskommissarien Adlerborgs aftonmåltid, »som tycktes bevisa ärligheten af hans cessio bonorum». Vid denna tid såg Oxenstierna ock första gången Bellman. Då det De la Gardieska arkivets utgifvare, med sin kända ovilja mot »sångaren med vemodsdraget», anfört Oxenstiernas uppmaning

* Se *Vitterhetsnöjen*, 1770, utgifna af Utile Dulci.

till utgifvaren af Tilas' skrifter att däri låta så litet som möjligt af »bellmaniana» få inflyta, och då häraf den oriktiga slutsats skulle kunna dragas, att Oxenstierna ej hade sinne för Fredmansskaldens ursprungliga diktning,* må som motvikt mot en sådan mening ställas Oxenstiernas egna ord i dagboken för 1769. Han visar sig där hänförd af Bellman. »Han sjunger själf och spelar på cittra. Hans gester, hans röst, hans spelning, som äro oförlikneliga, föröka ännu mera det nöjet man har af själfva versen, som är alltid vacker och som innehåller tankar, ömsom löjliga, ömsom sublima, men alltid nya, alltid starka, alltid oväntade, öfver hvilka man ej kan undgå att häpna och antingen komma utom sig af förundran eller af skratt.» — Så flöt denna Oxenstiernas första stockholmsvistelse, som var angenäm genom nya bekantskapers stiftande och genom deltagande i de nöjen, hufvudstadens sällskapskretsar hade att bjuda. Vittra studier och egna försök att stränga lyran sysselsatte honom ock. Länge hade han med nöje läst Lafontaine och Voltaire; men nu hörde han plötsligt en helt annan röst, som från förbildning och kvick flärd kallade tillbaka till naturens glömda modersfamn. Han slog upp »La nouvelle Héloise» och fann denna bok vara »det vackraste, det ömmaste», som på jorden skrifvits. »Jag skulle vara rädd», säger han, »att hafva att göra med en människa, som jag såg läsa i denna brefsamling med köld.» Säkert är ock, att denna läsning på Oxenstierna öfvade stort inflytande; man finner ofta i de sånger, med hvilka den ädle gustavianen senare skulle förtjusa sin samtid, rörande maningar att återgå från tom förfining till undangömda, förgätna nejder, där ännu lifvet har sin oskuld i behåll och själen får hvila från världsbestyrens äflan. Det känslosamma, som onekligen fanns hos Rousseau, medklingar, ehuru under dämpad form, i dessa maningar, hvilka dock i själfva verket oftast äro mer okonstlade än alla Rousseaus känsloutbrott. Det okonstlade låg i Oxenstiernas enkla, fromma, barnsliga natursinne, som bibehöll

* Se ock *Biogr. Lex.* 10 b. 3 h.

sig under allt det grannlåtsskimmer, hvari han, medan han i den förnäma världen blänkte med sin kvickhet, måste och äfven förstod att trifvas. Nittonåringen, som sprang änkleken med bygdens barn på Sättraängen vid Skenäs och föga aktade den förnäma mormoderns ogillande uttryck öfver dylik nedlåtenhet, bevarade alltid i sitt hjärta kärleken till landtlif, natur och enkla seder. I mycket synes Oxenstierna alltid hafva förblifvit ett godt barn. Barnet blef i dubbelt afseende stort, det smittades ytligt af tidens lättsinne, det läste Voltaires och Grécourts tvetydigheter, det kallades till höga värf och ämbeten, det lät ikläda sig rådsdräkt och smyckas med serafimerkedja, och det visste att bära bägge med behag och värdighet; men det var midt i alla de intriger, hvaraf det omgafs, fritt från ränker, sökte aldrig vinna det minsta på någon annans bekostnad och var aldrig så förnöjdt, som när det helt plötsligt från hofnöjen, teaterfester och maskerader, af hvilka upptåg det i alla fall var verkligt roadt och i hvilka det framför allt visste att roa andra, fick på några dagar ila åter till det gamla Skenäs, lustvandra på Sundängen, skrifva vers med en sten till pulpet och somna i samma rum på »stenhusvinden» (i den äldre, af Dahlberg byggda flygeln), där sångens genius först uppenbarat sig för den unga inbillningskraften.

Denna uppenbarelse hade, såsom vi sett, timat ganska tidigt. Förgäfves hade Gyllenborg, som ansåg släta rimmare för en landsplåga och som ännu var tveksam om arten af Oxenstiernas begåfning, sökt hålla tillbaka och tygla hans lust att skrifva vers. Begåfningen var alltför verklig för att kunna kväfvas; därom vittnar den förtrogna dagboken, där versifierade utgjutelser stundom förekomma och bland dem en sådan som denna vårvisa:

Du kommer, täcka vår, tillbaka
och hoppet i ditt sköte bär;
naturen får din vällust smaka
och redan i förtjusning är.
Förgäfves Bore kölden sänder,

du bland hans is din låga tänder
och segrar mellan stormars krig,
du frusna fältet åter gläder,
i blomsterdräkt de milda väder
kring segervagnen följa dig.

Med jorden, som ur dvalan vaknar,
till fröjd och nya kväden väckt,
sin kulna vanmakt snillet saknar,
som under vinterns välde räckt.
I mina ådror hälsan blandas,
mitt väsen idel njutning andas
och ömhet blott i hjärtat rår:
förtjust det nya känslor tager
och på en gång jag sötman drager
af jordens och min lefnads vår.

Väl är denna lilla dikt blott ett förebud till andra, som komma skulle; väl kan man tadla uttrycket »de milda väder *i blomsterdräkt*» och finna orden om snillet, som »*saknar* sin kulna vanmakt», mindre lyckligt valda; men tonen har obestridlig friskhet, och benägenheten att söka motsvarigheter mellan naturens och hjärtats lif är för Oxenstierna alltid betecknande. En annan gång firar han i en vemodig sång den höstliga ensligheten i Humlegårdens alléer, som i själfva stadens sköte påminna honom om Skenäs, och hans uppslag:

Du lund, som jag vid staden funnit,
du målar mig en saknad bygd,

har sin tilltalande skönhet för den, hvilken känner den tillgifvenhet för natur och hemtrakt, som Oxenstierna hyste.

De ofvannämnda delar »Vitterhetsnöjen», som 1770 och 1772 utgåfvos af Utile Dulci, förvara åtskilliga af Oxenstiernas ungdomsdikter; där förekom den redan omtalade sången »Natten», där poemen »Åskan», »Urväder på en vårdag», »Landnöjet», »Till Daphnis», »Tankar öfver enslighet vid en stad» (de redan i dagboken för 1769 införda stroferna om Humlegården), »Öfver en ung herdinnas död»,

»Vid en väns resa», »De fem sinnen: till Themire». Där ägnade Oxenstierna åt sin blifvande konung talet »på kronprinsens födelsedag»,* hvari författaren med en aning, som ej tog miste, bådade ett nytt tidehvarf för den svenska sång, som skulle hägnas af Gustafs spira; där begrät han »Adil», den vid 23 års ålder bortgångne vännen J. I. Adelsvärd, där bragte han Damon (Bergklint) vänskapens afskedshälsning, där röjde sig ändtligen hans förmåga såsom skildrare af naturens lif i sångerna om »Morgonen» och »Sommarhettan». Enskilda strofer i »Morgonen» hafva med lätt förändring sedan fått inflyta i den första sången af »Dagens stunder», och bland dessa, i knappt ändradt skick, de tjusande raderna om turturdufvan:

Hvad är som hennes dagar tvingar?
Hon älska kan och hon har vingar:
hvad dröjer hon att lycklig bli?

Visserligen saknas i »Morgonen», sådan den i samlingen »Vitterhetsnöjen» förekommer, ännu den storartade hälsningen till solen — något af det skönaste, som skrifvits på svenskt språk —, men den vackra slutstrofen:

Natur och kärlek, mina vänner,
I hören båda hjärtat till,

förekommer redan i ungdomsdikten.

Innan dessa sånger blefvo synliga i tryck, hade emellertid Oxenstierna lämnat fäderneslandet. Grefve Barck, svenske ministern i Wien, hade, i anseende till regeringsrådet von Rööks sjuklighet, från Sverige begärt en vid göromålen biträdande tjänsteman. Grefve Ekeblad kastade då sina ögon på den unge Oxenstierna, och dennes föräldrar uppmanade honom att mottaga anbudet. Väl var lönen mycket obetydlig, men Oxenstierna skulle bo i grefve Barcks hus och där intaga sina måltider. Tillfället att vinna ökad världserfarenhet och vana vid de diplomatiska ärendenas handläggning syntes icke vara att förakta, helst

* Talet upplästes i Utile Dulci d. 24 januari 1770.

Barcks duglighet var stor, det förtroende han af Maria Teresia åtnjöt ganska betydligt, hans ämbetsskrifvelser voro sakrika och väl affattade, hvarför den yngling kunde anses hafva råkat i goda händer, som komme under hans ledning. Tillbudet mottogs således; »morbror Gustaf» förnyade sina förmaningar mot versskrifning; på Fittja, där nattkvarter togs, tryckte Oxenstierna den efterskickade Bergklints trogna hand, och före slutet af år 1770 var han i Wien. Året förut hade han nämnts till »kanslijunkare» i det så kallade presidentkontoret.

Grefve Barck fattade snart vänskap för den unge tjänstemannen och prisade, i bref till Oxenstiernas mor, hans läraktighet och hans behagliga väsen. Mindre angenämt blef däremot förhållandet till Röök, som fruktade att af Oxenstierna blifva undanträngd och därför, i sin misslynthet, ofta bemötte honom på ett sårande sätt. Röök hade emellertid fått behålla sin förut uppburna lön, och hans ovilja synes därför hafva varit så mycket mer ogrundad, som han till följd af sin dåliga syn verkligen ej längre kunde fullgöra sin befattning. En annan anledning till otrefnad hade Oxenstierna i sin torftiga ekonomi, som emellanåt fördystrade ett annars lekande lynne. Väl förbättrades hans ställning, sedan han efter Rööks död år 1772 blifvit ordinarie kommissionssekreterare vid beskickningen; men det älskvärda rimbrefvet till C. G. Toll af den 21 maj 1772 visar, att sinnet, trots alla lyckade försök att skämta med nedslagenheten, var oroligt och ej såg framtiden i ljus. Oxenstierna säger i detta bref, att han hellre vore en rik bonde än, som sin far, en »obemedlad herre», och han fattar ett beslut, som naturligtvis ej får tagas efter orden, att gå i krigstjänst mot turkarne:

Jag går att, klädd i hjälm och pansar,
emot den sturska janitschar,
i skydd af fläktande standar,
förena i min segers kransar
turbanen af en hospodar
och några paschors vunna svansar.

De politiska förhållandena i Sverige hade ock länge bidragit att göra hans sinne mulet. Partistriderna fyllde honom med vämjelse, och han upprepar i sin dagbok för 1771, med anledning af politiska underrättelser från Stockholm, det virgilianska:

Venit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniæ.

Emellertid ljusnade plötsligt allt för hans syn, sedan statshvälfningen år 1772 försiggått, och hans bref till Bergklint af den 26 december samma år * vittnar om hans belåtenhet med den lyckligt utförda revolutionen. »Det var tid», säger han, »att fäderneslandet blef räddadt från yran af två ilskna andar, som ömsom skakade dess grundvalar och hvaraf den ena (hattarne) under något bättre afsikter förde hemligt i sinnet samma härskningslystnad som dess medtäflare». Oxenstierna prisar Gustaf III, som ej gjort sig enväldig utan »med värjan i handen ännu vårdat de löften, dem ingen kunde hindra honom att bryta». — Den nya ordning, som inträdt i Sverige, syntes dock i början icke ägnad att låta Oxenstiernas egen enskilda ställning mycket tryggas, särskildt som han lär väckt kanslipresidenten grefve Ulrik Scheffers missnöje genom ett onekligen oförsiktigt epigram, som Oxenstierna råkat glömma i beskickningens arkiv och som förmodligen af Bergensköld blifvit Scheffer meddeladt. Han stillade sina bekymmer nu som alltid med poesien, hvilken föreföll honom behagligare än statsintrigerna:

Car pour gouverner les affaires
Et pour maintenir des états,
Croyez moi, la candeur n'est pas
La qualité que l'on préfère,

så skrifver han i det franska skaldebref, hvarmed han år 1772 uppvaktade G. F. Gyllenborg, hvars förmodade obe-

* Se De la Gardieska arkivet.

nägenhet mot hans rimmerier han för öfrigt i ett det franska poemet åtföljande bref sökte blidka med dessa ord: »Je n'ose rien dire de plus sur le chapitre de la poésie; je sais que vous n'entendez pas raillerie sur ce point là. Vous êtes cependant un peu injuste: vous m'avez donné ce goût vous-même depuis mon enfance».* Poesien var ock hans hufvudsysselsättning, det var för henne, icke för statsvärf, som han egentligen var född och danad. Hans jämnårige ungdomsvän, den år 1772 aflidne kommissionssekreteraren i Konstantinopel, baron Samuel Olof Tilas, hade säkerligen ock ganska rätt, då han i sitt rimbref af den 20 nov. 1771 försäkrat Oxenstierna:

»Ej chiffren skall dig fristad gifva:
Vill du en krigsförklaring skrifva,
det *åskans målning* blifva skall.
Du skildra skall i fredsfördragen
den *morgonsol*, som lifvar dagen,
då nattens fasa blifvit all.»**

År 1773 nämndes Oxenstierna att tillika med envoyéen grefve Nils Barck »af kejsaren mottaga investituren för Pommern på konungens vägnar», och följande året hemkallades han till Sverige för att blifva andre sekreterare i presidentkontoret och kammarherre hos konungen. Genom den senare befattningen fästes han vid hofvet, där han snart blef oumbärlig; ingen fest kunde firas, utan att Oxenstierna skulle förhöja dess behag genom franska eller svenska verser; konungen kunde ej gifva en skänk åt någon af sina anhöriga eller åt något främmande sändebud, utan att Oxenstierna skulle anmodas att låta en dikt åtfölja gåfvan; ingen liten intrig vid hofvet kunde utspelas, utan att Oxenstierna däröfver skulle skrifva ett epigram.

* Skaldebrefvet och den åtföljande skrifvelsen förvaras i familjen Oxenstiernas litterära samlingar; så äfven det bref af Tilas, som på denna sida omnämnes.

** »Åskans målning» och »morgonsolen» åsyfta Oxenstiernas redan omnämnda dikter *Åskan* och *Morgonen* i »Vitterhetsnöjen».

Den ynnest han åtnjöt stegrades, sedan han år 1777 i Tyskland till konungens belåtenhet utfört åtskilliga enskilda underhandlingar.* Oxenstierna hade en umgängeston, som var ägnad att vinna alla. Med denna umgängeston hade han förtjust grefve Barck, sin förman i Wien, hvilken efter Oxenstiernas uppbrott från Österrike tillskref honom: »Il est impossible de quitter une maison où l'on vous aime davantage; ma femme, mes enfants, enfin tout le monde fait des vœux pour vous: je ne nomme personne pour ne pas les nommer tous, aucun n'a la préférence de vous aimer davantage, c'est une vraie émulation.» Samma umgängesgåfvor gjorde sig nu med all sin fängslande makt gällande i den snillrike Gustaf III:s hof. Det var Oxenstierna, som där skref »cartel» och verser vid den bekanta tornering på Drottningholm, då grefvinnan Löwenhielms improviserade uppträdande gaf anledning till ett ögonblicks förlägenhet hos den annars fyndige konungen och till gåfvan af en juvelring åt Oxenstierna, som å konungens vägnar ägnade henne ett poem. Hans opera »Alexander och Apelles»** lästes högt i hofkretsarna; hans kvicka infall, af hvilka många voro bitande, spriddes med hastigheten af en löpeld, upptecknades och blefvo föremål för samtal och utläggningar. Åtskilliga af dessa epigram äro tryckta i Oxenstiernas samlade skrifter och i De la Gardieska arkivet; ännu flera förvaras i en af skalden själf gjord men outgifven samling »Karaktärer, porträtter och epigrammer». Några må här anföras. När en hofdam,*** som ej tyckes hafva varit utmärkt för sin skönhet, vid en fest på hofvet föreställde Rättvisan, omgifven af Dygderna, kunde Oxenstierna ej tillbakahålla följande infall:

Du, som bland Dygder skall Rättvisan återkalla,
i hennes eget språk hör henne yttra sig:
O nya Temis, låt din bindel aldrig falla,

* Se Gustavianska handskrifterna i Uppsala, del XXXV.
** Förvarad i Oxenstiernska familjearkivet.
*** Fru Cederström.

ej därföre att du ju må få se på alla,
men därföre att vi må slippa se på dig!

Med anledning af baron Manderströms tal om öfversättningar tillkom följande impromptu:

Herr Manderström en vacker dag
klef opp och satt sig på parnassen
och gaf åt öfversättarklassen
sitt efterdöme och sin lag.
Men ack, er lag och edra rätter
ej någon utom Sverige ser,
ty när ni allting öfversätter,
så öfversätter ingen er.*

En präst, som predikade vid hofvet, hade råkat glömma förbönen för riksens ständer; genast skref Oxenstierna:

Fordom var i våra länder
anbefalldt af kyrkans lag
att be Gud för riksens ständer.
Det förbjudes oss i dag.
Kungen ser, att denna möda
strider mot den rätta tron:
Lutheranska religion
nekar mässan för de döda.**

Skarpast äro epigrammen öfver Axel Fersen,

En af de varelser, som kallas stora männer
och aldrig gjorde något stort,***

samt öfver Gustaf III:s kvinnliga fiende, grefvinnan Ribbing.

Under en tid, då det såg ut som om Gustaf III:s eldiga själ endast vore upptagen af nöjen, hade Oxenstierna, som för Gustaf drömt sig en bana af mer storartade värf,

* Oxenstiernas skrifter, del II.

** Jfr angående detta impromptu frih. G. J. Ehrensvärds dagboksanteckningar.

*** Oxenstiernas vän Adlerbeth kallar däremot den ifrågavarande partihöfdingen »en statsman, hvilken eftervärlden torde räkna bland Sveriges största». Öfverdriften är iögonfallande.

i ett ögonblick af missnöje om konungen skrifvit det bekanta epigrammet:

Man vid en konungs syn var i förundran dragen,
som gick, af snillet förd, att fylla hjältars lopp,
men, midt i banan trött, af nöjen blott betagen,
på första lagern söfd, tycks glömma världens hopp,
lik den, för trägna värf, som bittid' stiger opp,
och sen är sömnig hela dagen.

Oxenstierna har i sin omnämnda, outgifna epigramsamling själf om dessa rader antecknat, att Gustaf sedan »beviste motsatsen af dessa förebråelser», och han berättar på följande sätt, huru konungen en gång råkade läsa de anförda verserna och med hvilken kunglig högsinthet han bedömde dem. »En afton», säger han, »då jag var ensam hos konungen, kom han till min häpenhet in med min portefeuille, som han under min frånvaro låtit praktisera ur min kammare. 'A présent du moins je verrai vos épigrammes que vous refusez toujours de me montrer.' Han trugade mig att öppna portefeuillen, hvari lågo många af de här samlade och äfven andra i samma styl. Under det att han gräfde igenom alla små lappar, hann jag endast, till min lycka, stjäla undan epigrammet om Muncken* men ej det som gällde honom själf. Sedan han läst detta, gaf han mig papperet tillbaka utan humeur. 'Je l'ai mérité en vous forçant à ouvrir votre portefeuille, et j'ai justement éprouvé le sort de ceux qui écoutent aux portes. Un temps pourra venir où vous cesserez de me faire ce reproche, et peut-être alors nous serons moins heureux l'un et l'autre.' Framtiden har», tillägger Oxenstierna, »nog besannat detta svar.» Man bör för öfrigt ej alltid bedöma Oxenstiernas små infall, huru skarpa de än kunde vara, såsom mycket allvarligt menade: epigram-yran låg i tidslynnet, och de skämtsamma elakheterna voro snarare en glad lek, som lät en satirisk stämning helt tillfälligt ur-

* Hade konungen fått se detta epigram, så hade vänskapen mellan honom och Oxenstierna svårligen kunnat äga bestånd.

ladda sig än uttryck för en djupt rotad uppfattning af personer och förhållanden. *

Huru Oxenstierna i självfva verket bedömde Gustaf och hans hof, därom vittnar bland annat inledningen till det skaldebref han ägnat kammarherren grefve Adolf Ludvig Hamilton. Han säger där, att i Gustaf III:s krets »enskilda brister, mänsklighetens följeslagare, ej förmörkade det allmänna ljuset», och att »med svaghetens undantag sällan mer behaglighet förenades med ädlare egenskaper eller mer snille med renare tänkesätt». Han säger om Gustaf, att

glädjen i hans dar
det storas hvila blott men ej dess hinder var,

och tillägger, att, fast kvickheten gaf tillgång till konungens umgänge, endast förtjänsten tillvann sig hans aktning. Själf bidrog han, såsom redan nämnts, på allt upptänkligt sätt att gifva skönhet och behag åt hofvets förlustelser, under hvilka Gustaf för några stunder glömde bekymren för att, som Oxenstierna säger,

* I sammanhang med ofvanstående meddelanden om Oxenstiernas epigramdiktning må äfven anföras det roliga epigram han sedermera skref med anledning af baron Rosenhanes äreminne öfver Gustaf III:

Med snillets glans och bragders ära
och hjärtats och behagens rätt
hvad lön, o Gustaf, fick du bära
af himmelns hårda delningssätt?
Du blef förrådd af medborgsmänner,
din blod af bofvar strafflöst tömd,
af dem du födt och falska vänner
din hugkomst smädad eller glömd.
Och när du sist, i grafven gömd,
bort vara fri för sämre öden,
så skall du äfven efter döden
af Rosenhane bli berömd.

(Oxenstiernas outgifna samling »Karaktärer, porträtter och epigrammer».)

en famille få lefva fri
med gracer och med sånggudinnor.*

Han firade konungens födelsedag med sin nätta tillfällighetspjäs »Poeten i Mariefred», som tillika på oskyldigt sätt parodierar den föråldrade vitterlek, hvilken blomstrade, innan sången antagit den nyare franska diktens fina hofton. Han lät i ett »divertissement», skrifvet för det tillfälle, då konungen lade hörnstenen till byggnaden af Haga slott,** det personifierade »Nöjet» sjunga följande vackra verser, som måste hafva på det behagligaste tilltalat konungen:

Vården, Lekar, Löjen, Frid,
detta rum, som jag bereder,
där en gång från mödans tid
Gustaf går att söka eder!
Skingren med er andedräkt
allt det kval, som lifvet tvingar!
Låten kring den grund jag sträckt
sväfningen af edra vingar
jaga bort bekymrens fläkt!
Låt, af Floras hand betäckt,
blommor här kring spiran knytas
och ibland i herdedräkt
kungamanteln glädtigt bytas!
Låt, från tvångets höghet fri,
oron här hans tillflykt skona;
offren honom ock en krona,
men låt den af rosor bli!
Låten Friheten och Löjet
följa här hans hvilas dag,
och i edert sälla lag,
när behagen lifva Nöjet
låten Nöjet ge behag!

Ingen kunde så som Oxenstierna och kanske Leopold gjuta diktens förtrollning öfver de stunder, då, såsom

* Oxenstiernas prolog d. 14 jan. 1783, då »Gustaf Adolfs ädelmod» uppfördes af hofvets sällskap på Gripsholm.

** Jfr ELOF TEGNÉR, *Armfelt* I: 184.

Oxenstierna i samma dikt på Haga sjunger, Gustaf, församlande i parkens skugga »de fria konsterna»,

Vid tronen lämnar kvar en aflagd höghets prakt
och följes enskildt åt af ingen annan vakt
än sånggudinnorna och vänskapen och snillet.

Också slösade han med kupletter och visor, vare sig att en ringränning skulle äga rum, eller ett dramatiskt stycke uppföras, eller en kunglig födelsedag firas, eller grefvinnan Löwenhielm hyllas som trettondagsbönans drottning, eller den fruktade änkedrottningen uppvaktas med en försonande artighet, eller den kunglige Esplandian ridderligt hälsa den sköna »Mélicie», hvars färger han uppoffrat för grefvinnan Höpkens.

Med konungens vänskap följde snabba befordringar, och Oxenstierna blef 1782 kommendör af nordstjärneorden och kallad till Rikets Herre, fast kallelsebrefvet på den blygsamme mottagarens anhållan tills vidare fick förblifva oöppnadt. Han afsändes samma år till Köpenhamn att tillkännagifva hertigens af Småland födelse, blef 1783 öfverstekammarjunkare och två år därefter e. o. ledamot i kanslikollegium samt befalld att bevista rådets sammanträden. År 1786 följde utnämning till riksråd och förordnande att jämte riksrådet frih. Emanuel De Geer förestå det efter grefve Creutz * lediga kanslipresidentsämbetet,

* Till Creutz hade Oxenstierna d. 27 aug. 1783 skrifvit ett intagande skaldebref, däri han, erinrande sångaren af Atis och Camilla att, innan statsvärfven togo denne i anspråk, hans Camilla var »i gördeln klädd af Fröjas hand», anhöll att få taga kännedom om den opera »Rustan och Mirza», som Creutz sades hafva författat. Bönen måtte, fast upprepad, ej hafva ledt till påföljd; det är först d. 14 maj 1784, som Creutz svarar med följande bref, hvilket förvaras i familjen Oxenstiernas samlingar och äger sin märkvärdighet därför, att det bekräftar påståendet, att Lidner för sin Medea stulit stycken ur Creutz' opera, som han under sin ofördelaktigt bekanta vistelse i Paris fått i manuskript genomläsa och afskrifva. Brefvet har följande lydelse: »Je suis bien honteux, mon cher et aimable comte, de n'avoir pas plus tôt répondu à la lettre intéressante que vous m'avez écrite; mais il faut en accuser les affaires

hvilken syssla han sedermera ensam förvaltade, sedan De Geer samma år anhållit att därifrån entledigas.

Man har redan sett, att Oxenstierna, med all den verkliga beundran han hyste för Gustaf III och med all den verkliga smak för hoflifvet, som han tvifvelsutan ägde, icke var blind för vissa mänskliga svagheter hos monarken och hans hofmän. En ännu outgifven kort dagbok för åren 1779 och 1780, till hvilken minnestecknaren genom enskild välvilja fått tillgång, röjer Oxenstiernas träffande, ofta satiriska iakttagelse af förhållandena. Det är ej endast löjligheterna vid grefve Kagenecks afskedsaudiens — äfven beskrifna af Ehrensvärd —, som i honom hafva en ironisk skildrare; hofvets »fêter» tycktes honom stundom »förena galenskaperna af alla tiders underligheter»; vid hofsupéerna »gäspade han ofta efter vanan till kl. 1 om natten»; brytningen mellan konungen och änkedrottningen ingifver honom oro, och han ser nog, att konungen själf beklagar den offentlighet han gifvit saken och »som lägger de mesta hinder i vägen för ett bättre förstånds uppgö-

---

et non pas mon cœur: il est trop sensible et trop affecté de votre amitié pour ne pas trouver une jouissance délicieuse dans un commerce de lettre réglé avec vous. Je ne vous parle plus des lambeaux de mon opéra; il sera condamné à un éternel oubli depuis qu'un certain Lidner, que j'avais employé à Paris à en copier deux actes, m'en a volé les morceaux les plus saillants pour les faire entrer dans son opéra de Medée, quoiqu'ils y soient si mal encadrés qu'ils ne présentent que des contresens. — Vous devez vous ennuyer à la campagne pendant les bourrasques et les intempéries de la saison nouvelle; j'ai presque oublié que l'année en a d'autres qu'un éternel hiver, et le printemps ne me semble plus qu'un des rêves chimériques de l'âge d'or. Adieu, mon digne, mon aimable comte! Mon âme se plait à s'associer à la votre, elle partage vos goûts et vos sentimens. *G. Creutz.*» Brefvet är, i all sin korthet, betecknande äfven genom klagomålen öfver vårens bedräglighet. I själfva verket voro både Creutz, hvars odödliga herdedikt hos oss invigde ett nytt diktskede, och Oxenstierna, som var en af den gustavianska vitterhetens mest lysande målsmän, till sin daning lika mycket sydlänningar och barn af en evig vår som nordbor. Hos bägge fanns det sydliga tycke, som Tegnér anmärkt hos Oxenstierna. De voro näktergalar, som funno nordens vinter alltför sträng.

rande»; han finner, att man af de höga emellanåt efterfrågas, då man är frånvarande, men, då man är tillstädes, för dem oftast är likgiltig; han tror, att, ifall någonsin någon vunnit konungens hjärta, vägen dit gått genom hans förstånd; han finner, att han själf vid hofvet kan göra föga godt men tröstar sig därmed, att, »då en hofman endast ej gör illa, han uppfyllt allt hvad hans medborgare kunna äska af hans kall»; han finner, särskildt då han är vid dåligt lynne, hofvets damer präktiga i sina maner, tröga och högfärdiga samt insnärjda i den föreställning, att en »stor Dame» bör svara litet, sällan börja en konversation, låta den falla, då ej en bestämd eller några vissa taga del däri, vara okunnig om allt, utom huru man bedrar sin man och »sätter upp mössor», ofta ej orka hälsa, »uppfylla begärets lagar mot många, höflighetens mot få och skyldighetens mot ingen»; han ser afunden och förtalet drifva sitt spel och sina egna bemödanden att ställa allt till rätta och förlika sinnena ofta misstydda; han pinas af de evinnerliga l'hombre-partierna, vid hvilka han ofta »för trötthets skull ej förmådde åtskilja de figurer han höll i handen från dem, med hvilka han spelade»; själf känner han sig stundom frestad att, liksom alla andra, göra narr af någon frånvarande person och förebrår sig med verklig ånger så fort han gör sig skyldig till något sådant; han beklagar generaladjutanten Tolls tillfälliga »disgrâce» och tror, att kungen i honom gör förlust af en man »lika rik på snille att uppfinna som på utvägar och dristighet att verkställa»; han jämrar sig öfver sitt åliggande att vid alla tillfällen skrifva vers och klagar, att maskeraderna ibland blifva dagsverken. Men å andra sidan kunde det förtroende, Gustaf III så ofta visade Oxenstierna, ej annat än glädja denne; han hade tillfälle att i allvarsamma saker med Gustaf utbyta åsikter, och konungen förklarade sig räkna på Oxenstierna såsom på en person, åt hvilken han »kunde med trygghet säga sina hemligheter och sina bekymmer». Det vore för öfrigt orätt att anklaga Oxenstierna för smicker. Såg han konungen intagen af misstroende, böjd att sluta sitt hjärta för

alla, så talade Oxenstierna till honom lika uppriktigt som bevekligt. »Jag bad honom taga sig till vara för en mélancolie, som är hemligt förborgad i hans caractère och som omsider skulle med tilltagande år göra honom till den olyckligaste människa i världen, när han fick afsmak till allt det buller, hvaraf han hitintills låtit sig omgifvas för att i sitt sinne döda rösten af en hemlig ledsnad, hvars välde blefve för honom så mycket odrägligare, som han uttömt alla nöjen och i deras cirkel ej ägde mera något nytt att förvänta.» Emellertid bör man ej heller taga utbrotten af Oxenstiernas misslynthet alltför allvarligt; man skulle ock misstaga sig, om man hölle honom för en sedepredikant: därtill var han föga anlagd. Själf af naturen glädtig, öfversåg han gärna med andras förvillelser, och hans böjliga, älskvärda lynne kunde ej länge uthärda att se allting mörkt. Små förtretligheter affärdade han med ett skämt, och själfva den trägna tillfällighetsdiktning, till hvilken han af sin ställning vid hofvet och konungens önskan uppkallades, kunde väl någon gång synas honom som ett pålagdt tvång men roade honom för det mesta. Han var »klippt och skuren» till hofman lika väl som han var boren till skald, och en blick på hans rika diktning visar, att, om ock skalden någon gång fick anstränga sig för att göra hofmannen till viljes, hofmannen dock aldrig undanträngde skalden. Atterbom har utan tvifvel tecknat honom rätt, då han säger, att han vid hofvet bibehöll långt flera egenskaper af ett naturens barn än kanske någon af dess öfriga medlemmar, att han öfver fel var mer förundrad än harmsen och att han från andras lyten, med en människokärlek outtömlig på ursäkter, gärna vände sin uppmärksamhet till det goda, »hänryckt när dess sköna verklighet träffades, men föredragande äfven dess sköna skenbild framför en kal och förtviflande sanning».

Att den lätthet, hvarmed Oxenstierna strödde omkring sig sånger, hvilkas värde stundom endast var minutens, ej, såsom annars ofta händer, menligt inverkade på hans förmåga att med själens samlade kraft ägna sig åt större

skapelser, det hade redan intygats af hans år 1777 utkomna ode öfver Gustaf Adolfs död och framför allt af hans år 1784 i »Svenska Parnassen» tryckta ode öfver Hoppet. Odet öfver Gustaf Adolfs död offrar åt det allegoriserande maneret, likasom så många andra dikter från denna tid, och man har svårt att för närvarande erfara den illusion, som en poetisk bild bör skänka, när man hör, huru den personifierade Fanatismen uppmanar den personifierade Döden att göra slut på Gustaf Adolfs dagar, och huru Odödligheten, sedan denna uppmaning blifvit åtlydd, försäkrar den fallne hjältens ande, att hans minnes ljus ej i tidens natt skall fördunklas. Men sången vann sin tids bifall, och Gustaf III säger, då han i sitt tal vid Svenska akademiens stiftelse omnämner de första, af honom själf utsedda ledamöterna, till hvilkas antal Oxenstierna hörde, särskildt att denne skald »med en rörande stämma» begråtit den store Gustaf Adolfs död. Helt annorlunda klingar Oxenstiernas lyra i den med skäl berömda sången *Hoppet*. Äfven denna sång är allegorisk; skalden frammanar Hoppets gudamakt med dess lätta hofstat af drömmar, nöjen, önskningar och begär; men denna allegori kan ej kallas vare sig tung eller frostig. Dessa bilder äro, säger Tegnér, »ej målade, de äro framandade på en spegelyta». Just det luftiga, det flyktiga i den nattliga synen betager oss med en sällsam förtrollnings makt. Det är, för att begagna romarskaldens ord,

per incertam lunam sub luce maligna,

som den darrande drömsynen visar sig, försvinnande när man vill fasthålla den, hemlighetsfull som en skön andeuppenbarelse, bäfvande som harpotoner, lockande ur ett dimmigt fjärran. Jämnt ett hundra år hafva nu förflutit sedan detta tjusande kväde utgafs i »den Svenska Parnassen», och dess fägring är dock ej förbleknad, det äger ännu, trots alla smakens växlingar, i behåll sitt fina, eteriska behag. Som en andehviskning ljuda ännu för ett känsligt öra orden:

I sömnens vård bland drömmars krets
jag på en nytänd månes spets
fick Hoppets klara boning skåda,

och melodiskt smeker oss ännu den sköna strofen om Hoppets ljufva följe:

Kring tronen lekte Drömmars här,
den blinda Önskan, det Begär,
som aldrig fylls och aldrig hvilar,
den unga Vår, som blommor göt,
och Kärlek, som i Hoppets sköt
mot kogret hvässte sina pilar.

I Oxenstiernas samlade skrifter är detta poem ock intaget men har där undergått betydande förändringar och gör där i vissa fall ett helt annat intryck, än om man läser det i dess ursprungliga form. *Ett* afgjordt företräde har det första framställningssättet, nämligen kortheten, och denna saknar icke, då fråga är om en sådan dikt som Hoppet, sin betydelse. Ett allegoriskt stycke af denna art får ej vara långt och uttänjdt, emedan illusionen då lättare försvinner och den kritiska eftertanken, som under de lätt förbiilande drömbildernas magiska inverkan slumrat, får tid att vakna och göra undersökningar. Själfva invokationen är i »Svenska Parnassen» mer smekande, och dess vackra strof om »Nöjena», hvilka gudinnan vill fängsla i ett band, men som, just då hon vill binda knuten, försvinna under hennes händer, är i de samlade skrifterna så godt som uppoffrad. Tyvärr fick äfven den nyss anförda versen om »en nytänd måne» fara, förmodligen därför att Oxenstiernas pröfvande förstånd sedermera onödigtvis gjorde sig betänkligheter öfver att låta den gudinna, hvars boning han såg på månens rand, omgifvas af de strålar, »som morgonrodnans ankomst båda». Å andra sidan äro dock åtskilliga af de bästa skildringarna i den första, ursprungliga dikten bibehållna, såsom raderna om Tålamodet, som

under bördan lydigt böjdt,
är med fördolda suckar nöjdt
och ler med återhållna tårar.

Vidare bör medgifvas, att enskilda delar undergått förbättring. Det var utan tvifvel alltför vågadt att låta »förtviflan fåfängt bryta på den kedja, med hvilken Hoppet honom tvingar», ty Hoppet i och för sig kan icke, därest det ej åtföljes af ett hemligt, undertryckt medvetande om sin grundlöshet, utgöra en tryckande kedja för förtviflan. Skönare är då att, såsom i de samlade dikterna, låta förtviflan »i tystnans skygd» och under Hoppets inverkan »på glömskans vallmo söfvas af Friden». Tilläggas bör ock, att åtskilliga nyheter af yppersta slag hafva vid omarbetningen införts, såsom de vackra orden, att Hoppet föddes i himmeln

samma dag,
som ångern skapades på jorden,

samt den därpå följande strofen:

När mänskan blef från himlen skild,
tillika straffande och mild
vid landsförvista barns elände,
att återföra dem igen
han dig som en förborgad vän
med dem i plågans sällskap sände.

Djupsinnig är ock den tillagda vers, som säger, att den dödlige, hvilken till Hoppets gudinna frambär sina böner,

hennes bifall redan hör
själfva stunden af sin fråga.

Ändtligen fordrar rättvisan det erkännande, att, om än genom ändringsförsöken dikten i enskilda delar fått större tyngd och mindre luftighet, än ämnet kräfver, hon dock i den slutliga versionen bekommit en ömmare, djupare ton, en mer tröstande och försonande prägel. Om i den »Svenska Parnassen» hoppet ännu hufvudsakligen skildrades som en skön och flyktig *irring*, till hvilken skalden i poemets slutrader säger, att den är dyrbar fast den bedrager, så har däremot i de samlade skrifterna hoppet fått ett mindre svikande, mer trofast, mer helgadt utseende:

det fyller ännu den åldrige »med högre löftens tröst», och i de af en mild känsla genomandade slutstroferna tilltalar sångaren på följande sätt hoppets ängel:

räck vid grafven mig din hand
ifrån odödlighetens strand,
på den du höjer segerns fana!

Där, med fullbordadt värf, till slut
vid Ljusets tron du släcker ut
det bloss, som lyste lefnadsloppet,
af mig i självfa Sanningen
igenkänd för den samma vän,
som följt mig här i namn af Hoppet.

Betydelsefullare, djupare, mer genomträngd af ädel uppfattning har således sången utan tvifvel blifvit genom de gjorda förändringarna; men dessa företräden köptes för ett högt pris, ty det hägringsartade, som förut utöfvade en fängslande verkan, har försvunnit, och af feslottet, som så plötsligt aftecknade sig på natthimmeln, har blifvit en lärosal af ädla former men mera tilltalande för förståndet än för inbillningen.

Med andra värf än skaldekonstens, nämligen med politikens, hade Oxenstierna emellertid, på grund af konungens uppmaning, börjat befatta sig; men »Hoppets» hägringar hade äfven i dem sin plats, särskildt under den tidrymd, som betecknades af anstalterna till det ryska kriget. Två år före dess utbrott hade Oxenstierna kallats att förestå utrikes angelägenheterna, om än på grund af såväl konungens som Oxenstiernas skaplynne den egentliga ledningen låg i Gustafs händer. Denne senare hade redan som kronprins önskat öfvertaga underhandlingarna med de främmande ministrarne, och han blef som konung sin egen utrikesminister. Efter statshvälfningen af 1772 insändes alla viktigare skrifvelser från Sveriges sändebud i utlandet till Gustaf själf, och det var endast sådana underrättelser, hvilka afsågo löpande angelägenheter, som ställdes till kanslipresidenten. Oxenstierna ansågs snart på grund

af sitt namn, sitt angenäma väsen och sina umgängesgåfvor lämplig att förestå kanslipresidentssysslan; men han lämnades ofta i okunnighet om öppnade underhandlingar, hvilkas art han först efteråt fick lära känna, och han fann ofta Armfelt genom konungens förtroende mer invigd i dennes planer, än han själf var. Häraf alstrades hos Oxenstierna ett med en verklig beundran kämpande missnöje mot Gustaf men framför allt mot Armfelt, och särskildt mot den senare kände han sig ofta förbittrad, såvidt sådant var förenligt med hans fredliga lynne. Det obehagliga i ställningen ökades däraf, att Oxenstierna, på grund af sin enskilda ekonomi, nästan var nödsakad att bibehålla sin syssla och därför stundom måste svälja förtretligheter, hvilka annars skulle hafva förmått honom att genast draga sig undan. Under dessa brydsamma förhållanden utvecklade han, om ock ej egentligen danad för statsvärf, mycken takt och sans, bidrog i Finland ofta att förekomma utbrott af missnöje mellan konungen och hertig Karl, gaf råd, som i början bekämpades och misstroddes men sedan med framgång följdes, och stillade genom sin klokhet en stark oro, som med anledning af vissa befordringar uppstått inom flottans officerskår. Närmare kännedom om Oxenstiernas politiska åsikter och verksamhet vinnes genom den af honom författade dagbok, som bär namnet »Mitt minne eller sammandrag af händelser i det allmänna» och förvaras på Uppsala bibliotek samt i familjen Oxenstiernas samlingar. Man finner af denna dagbok, huru han kände den offentliga verksamheten som ett tvång och en börda men tillika huru han sökte att, efter plikt och samvete, göra sitt bästa i en befattning, där hans självständighet var icke obetydligt kringskuren.*

Hans inträde i rådet skedde kort före 1786 års riksdag, men konungen gaf honom ej på förhand del af sitt

* För vissa delar af dagbokens innehåll har frih. von Beskow i sitt arbete »Om Gustaf III såsom konung och människa» redogjort. Här, i en minnesteckning öfver Oxenstierna, är en större utförlighet på sin plats. — Oxenstiernas »Mitt minne» har nyligen offentliggjorts af H. Schück.

beslut att sammankalla ständerna.* Om denna riksdag hade Oxenstierna den mening, att, såvida konungen önskade allvarligt rådslå med sitt folk, mer uppriktighet och mindre förbehållsamhet borde hafva utvecklats, att riksdagen ej sköttes lyckligt och att den endast tjänat till att reta sinnena samt göra folket mer misstroget, konungen mer misstänksam. »Jag kan ej beskrifva», säger Oxenstierna, »den ovanliga sinnesoro jag sett konungen känna under flera stunder af denna riksdag, då han, bedragen i den mening, han ägde om ständernas tänkesätt och det afseende de skulle göra på hans tankar, fann dem ej annat än misstrogna och bittra under en höflighet, som försvarade dem mot alla lagens rum» . . . Han sade sig finna, att »all kärlek af hans folk var för evigt förlorad, att den, som en gång varit så älskad som han, kunde aldrig mera återtaga hjärtan, som slitit så starka band, och att således intet mera vore för honom att vänta.» Oxenstierna sökte lugna konungens upprörda stämning och föreställde honom, att folket »med skäl klagade öfver åtskilliga saker men att dessa saker kunde hjälpas» och att folkets tillgifvenhet då skulle återvända; men hans ord syntes icke göra intryck på det ej utan orsak sårade konungasinnet.

Det var vid denna tid Oxenstierna begynte mottaga de utländska sändebudens besök. »Inrättningen af det hus, han måste föra, var honom en plåga»; ty allt gick för konungens räkning genom en hofmästare, som besörjde de stora måltiderna, men »dessemellan ej lydde» Oxenstierna.** Denne vistades från våren 1786 till krigets utbrott år 1788 ömsevis i Stockholm och på Drottningholm, förrättande kanslipresidentens göromål utan att äga själfva namnet. Det föreföll, som om konungen sökt någon annan person, åt hvilken han kunde gifva ämbetet, och endast

* Endast Wachtmeister, Toll och Liljencrantz voro invigda i konungens tankar.

** Jfr FERSENS *Historiska skrifter* VI: 71—72. Om än den skildring, som där lämnas, är något öfverdrifven, bekräftas den dock i det hufvudsakliga af Oxenstiernas egen berättelse i »Mitt minne».

tills vidare velat anförtro det åt Oxenstierna; åtminstone uppfattade denne, i sin misslynthet öfver det halfva i sin ställning, saken på sådant sätt, och han stärktes i sina misstankar, då Schröderheim i januari 1788 rådde honom att begära afsked, mot villkor att hans gäld betalades. Detta föreföll som en »beskickning»; Oxenstierna visste, att Schröderheim stundom i sådana fall användes, och hade alltid funnit honom visserligen god men svag samt af maktskäl och sin klena hushållning ofta nödgad att åtaga sig uppdrag, hvilka stredo mot hans önskningar. Genom rykten hade Oxenstierna ock försport, att kanslipresidentsbefattningen varit erbjuden flera personer och bland dem Hermanson, som efter lång underhandling undanbedt sig densamma. Som upphofvet till alla dessa ränker betraktade han Armfelt, hvars artighet, skvaller och »direktion vid operan, där han gifvit flera spektakler, än utbetalt kvartaler», beredt honom synnerlig gunst, och som, enligt Oxenstiernas tro, sannolikt varit ämnad till rikskansler, därest han ej vid en tvist med konungen rörande någon teaterfråga ådagalagt en brist på själfbehärskning, som vid utöfningen af ett så högt ämbete kunde befinnas vådlig. Oxenstierna säger på ett annat ställe i sin dagbok om Armfelt, att denne lofvat intaga hela ryska gränsen med två hundra man, att han alltid vann åtskilligt genom att säga »saker, som behaga och önskas», samt att, om det gällde att tjäna någon människa med att skryta, ingen fanns, som så nitiskt uppfyllde vänskapens plikter. En annan gång berättar han, att Armfelt under Finska kriget varit på väg att tillfångatagas men räddats till »operans glädje, Tollens fördärf och alla pastoraters beskattning».* Man bör dock, när man läser dessa uttalanden, ihågkomma, att Oxenstierna hörde till dem, som aldrig hysa agg, och hans förhållande till Armfelt var sedermera, åtminstone i hufvudsak, ganska vänskapligt, likasom de ock under den för

* Oxenstierna afser det tillfälle, då ryssarne sökte öfverrumpla Armfelts läger vid Summa. Jfr E. TEGNÉR, *Armfelt* I: 226.

bägge pröfvande tid, som följde efter Gustaf III:s död, förenades, om ej i annat, åtminstone i sorg och saknad samt i ovilja öfver Reuterholms framfart.

Emellertid hade det besynnerliga och sväfvande i Oxenstiernas befattning med kanslipresidentsgöromålen gjort, att han beslöt tala med konungen själf; han förklarade sig villig att, om Gustaf så önskade, lämna sin syssla. Konungen försäkrade då, att Oxenstierna blifvit missledd af tomma rykten, och allt fortgick såsom tillförne. Det ledsammaste var, att Gustaf alltjämt mot chefen för utrikesärendena behöll sin gamla tystlåtenhet och förbehållsamhet. Anledningen till konungens år 1787 företagna danska resa hemlighölls för Oxenstierna; först efter Gustafs återkomst från Danmark erhöll han i ett rådssammanträde, till hvilket äfven Bunge, Ramel och Fredrik Sparre kallades, upplysning om de med danska regeringen förda underhandlingarna. Det är bekant, att dessa fullständigt misslyckades men äfven att konungen, dels för att visa sin omgifning gagnet af den danska resan, dels för att väcka ryska regeringens misstankar mot Danmark och därigenom förbereda en söndring mellan de två rikena, gärna framhöll vinsten af sitt besök i Köpenhamn. Oxenstiernas intryck blef, att de förebråelser, man gjort konungen därför att nan ej i allo lyckats draga Danmark från det ryska förbundet, voro orättvisa: ett rike, som genom föreställningar skulle dragas från ett gammalt och pröfvadt förbund till ett nytt, »behöfver tid att sansa sig vid en så stor förändring af tänkesätt». Oxenstierna ansåg i alla fall »en grund lagd till en närmare vänskap» mellan Sverige och Danmark. Tyvärr skulle det ej dröja länge, innan som bekant verkligheten i detta afseende gäckade hans förhoppningar.

Från den stund, då Gustaf III sökt draga Danmark från det ryska förbundet, var, säger Oxenstierna, »domen öfver oss afsagd i Petersburg»; tiden var dock ej kommen att visa oviljan, ty det turkiska kriget upptog kejsarinnans tankar. Konungen å sin sida hade länge önskat blanda

sig i Europas allmänna angelägenheter; han hade erbjudit Ryssland sin medling i kriget mot Porten men fått afböjande svar; pinad af att vara utestängd från inflytande på den europeiska politiken, missnöjd med den senaste riksdagen, inlät han sig i underhandlingar med Turkiet. Den not, hvarigenom kejsarinnan meddelade sitt beslut att utsända en flotta för att bekriga turkarne i Medelhafvet, lämnades, oaktadt Oxenstierna »för höflighetens skull» yrkade dess besvarande, utan afseende, och konungen gaf befallning att utrusta en flotta af tolf linieskepp och fem fregatter; han hade först ämnat anförtro befälet åt amiralen grefve Wrangel men förmåddes af Ruuth att lämna det åt hertig Karl, med hvilken han af en tillfällig anledning var missbelåten. Ryssland å sin sida hade i oktober 1787 i Kronstadt låtit utrusta galärer och sammandrog nu trupper på finska gränsen. Oxenstierna säger i »Mitt minne» på ett ställe, att denna ryska truppsammandragning beredde en »väl ej farlig men likväl *eftertänkelig* ställning»; snart därefter säger han i samma dagbok, att Ryssland »aldrig ämnat angripa»: ryssarne i Stockholm »bedyrade kejsarinnans fredliga tänkesätt och svuro förmodligen för första gången som ryssar på en sanning». Genom major Morian, hvilken afsändts som kurir till frih. J. F. Nolcken, svenskt sändebud i Petersburg, hade konungen fått underrättelse om Rysslands rustningar; frih. Nolcken skildrade kejsarinnans sinnelag som utmärkt af mycken häftighet. Efter Morians återkomst från Petersburg sammankallades rådet den 22 maj; »försvarsanstalter» beslötos, och samma afton gåfvos order till finska arméen, till arméens flotta i Sveaborg, till de flesta regementen i Sverige och till eskadern i Stockholm att göra sig färdiga till uppbrott. Ryssland iakttog fortfarande tystnad. Frankrikes sändebud gjorde föreställningar och sökte afstyrka konungen från alla planer att störa lugnet i norden; men dessa föreställningar inverkade icke: beslutet var fattadt*.

* Med anledning af denna Oxenstiernas berättelse torde följande öfverblick vara på sin plats. Sedan under den 19 sept. 1787 bekräftelse

Oxenstierna, som, i likhet med många andra, ansåg utgången af kriget oviss och oberäknelig men dock hyste

---

kommit på ryktena om Portens krigsförklaring, hölls samma natt en konferens på Haga, där krig mot Ryssland lär hafva blifvit beslutadt. I oktober afreste konungen till Köpenhamn för att söka knyta förbund med Danmark eller åtminstone lösa detta rike från den förbindelse, som det år 1773 ingått med Ryssland. Försöket kröntes ej med framgång, men konungen sökte af politiska skäl hemlighålla misslyckandet; de svenska rådgifvarne borde, såvidt möjligt, tro, att Danmark vore vunnet. Den 13 jan. 1788 underrättades Toll och Ruuth om konungens planer; dessa och frih. Otto Wrede bildade den »hemliga krigskonseljen», som under loppet af några månader nio gånger sammanträdde på Haga. Då 1772 års regeringsform stadgade, att konungen ej finge krig och örlig göra utan riksens ständers ja och samtycke, så borde kriget helst få utseende af ett försvarskrig och Rysslands planer att anfalla eller hota Sverige framhållas. Emellertid voro ej de skrifvelser, som ingingo från Sveriges sändebud i Petersburg, frih. Fredrik Nolcken, ägnade att tjäna dessa konungens afsikter. I sin apostille af d. 5 januari 1787 (Nolckens här omnämnda skrifvelser förvaras i *K. Riksarkivet*) säger Nolcken: »Rien n'annonce ici les projets qu'on attribue à l'Impératrice sur Sveaborg ou sur la Finlande suédoise. Les troupes dans la Finlande Russe, comme en Livonie et Estonie, sont diminuées loin d'y être renforcées.» I apostillen af d. 12 januari säger han, att ej en skugga af fientliga afsikter mot Sverige förspörjes. Visserligen sökte kommissionssekreteraren Bergstedt, som, under Nolckens tillfälliga bortovaro, en kort tid var förordnad att förestå beskickningen, göra sig behaglig genom meddelande af allahanda rykten om Katarinas krigiska planer mot Sverige; men Nolcken försäkrar i sin apostille af den 28 maj, att den misstänksamhet och den intriglystnad, som hos ryska regeringen iakttagits, säkerligen skulle kunna besvärjas till hvila genom hofsamhet å Sveriges sida. — När kriget mellan Ryssland och Turkiet utbrutit, undrade naturligen den förra makten, icke utan oro, hvad beslut Sverige skulle fatta, och vicekanslern Osterman yttrade, för att återhålla Sverige, att, därest ett svenskt anfall skedde, Rysslands hufvudstyrka skulle kastas mot Sverige och kriget med Turkiet endast föras defensivt. Naturligtvis var Ryssland så angeläget som möjligt att slippa ett angrepp af den svenske konungen. Det måste på grund af Sveriges hållning vidtaga några rustningar, men Nolcken betonade i sin skrifvelse af d. 26 oktober, att dessa efter all anledning endast hade karaktären af en »vaine démonstration». Nolcken hade emellertid fått befallning att på allt sätt uppmärksamma, smeka och vinna den danske ministern i S:t Petersburg; han följde anvisningen, hvilken var afsedd att stegra ryska hofvets misstankar och missnöje, men han försummar ej att erinra konungen om hr de S:t Saphorins opålitlighet. I sin apostille

förhoppningar om de svenska vapnens framgång, fann sig böra i sin dagbok anteckna de skäl, som kunde tala *för*

af d. 14 dec. kunde han meddela, att Ryssland, i början oroadt af Sveriges närmande till Danmark, tycktes lugnadt; Osterman hade sagt honom, att kejsarinnan, som alltid sträfvat efter en nära förbindelse med de nordiska makterna, med nöje såg Sveriges och Danmarks goda förhållande. I självfva verket innebär detta för den, som lugnt betraktar sakerna, att Ryssland genom danska regeringen och danska sändebudet fått tillfredsställande försäkringar och visshet om Danmarks fasthållande vid den ryssvänliga politiken; danske ministern hade säkerligen ock upplyst, att Gustaf III:s danska resa icke medfört något resultat. I apostillen af d. 21 december söker Nolcken aflägsna konungens förhoppningar om ett uppror i Östersjöprovinserna; han säger, att livländska adeln ingalunda skulle inlåta sig på sådana saker. Underrättelserna om Razumoffskys stämplingar i Sverige föranledde Nolcken att d. 1 febr. 1788 skrifva några lugnande ord om osannolikheten af att dessa plumpa försök skulle medföra verkan; han tillägger: »un danger qu'on a l'attention de prévenir est assez facilement éludé.» Den 8 februari samma år säger han uttryckligen, att Rysslands militära åtgärder på finska gränsen endast afsågo försvar och fäster uppmärksamhet på den långvariga utmattning, som kriget mot Turkiet måste förorsaka. Slutligen skrifver han d. 7 mars: »Jamais la cour de Pétersbourg a *moins* nourri des projets hostiles contre la Suède que dans le moment présent, où toutes ses forces s'absorbent par la guerre.» Bestämdare kunde man ej gärna uttala sig. I april klagar Nolcken öfver konungens förbehållsamhet, som gjorde, att en svensk minister ofta ej kunde veta, hvilket språk han borde föra och huru han hade att förhålla sig. Den 2 maj föreställer han konungen nödvändigheten att icke börja ett krig utan att äga säkra bundsförvanter: om kriget begyntes, skulle det utan tvifvel blifva långvarigt.

Dessa meddelanden voro icke i konungens smak. Det var nu som major Morian afsändes till Petersburg; han medförde en ganska skarp skrifvelse till Nolcken. Det heter däri bland annat: »Den tillåtna grannlagenhet, en minister kan hafva att ej med förhastade misstankar oroa sitt hof, bör ej hindra honom att i tid gifva med utförlighet till känna de faror eller de mått, som kunna synas hota dess lugn. I sådana omständigheter tager en minister på sig ett strängt ansvar, då han visar för mycken kallsinnighet; ty för stor misstänksamhet är i sådant fall snarare en dygd än ett fel, och åtminstone vågar han intet» (löper han icke fara) »att utsätta sig för obehagligheter, ty där han genom sådan öfverdrifven försiktighet åstadkommer försvarsmåtts tagande, kunna de ej läggas honom till last, då sådana försummade kunna ådraga de vådligaste följder. Svenska historien bär därom vittne, och en för sin skicklighet eljest namnkunnig man, gref Vellingk, försäkrade konung Karl XII, att kung

ett anfall på Ryssland. Kraf på redovisning kunde möjligen, i händelse af Sveriges nederlag och konungens under-

---

August hyste för Sverige den uppriktigaste vänskap, då han samma dag bröt in i Livland, och man påminner sig än i Versailles att 1755 hafva fått på samma dag försäkringar af Maréchal de Mirepoix som ambassadör i England, att det ej tänkte på krig, och på en gång undfick tidning, att engelska krigsskeppen borttagit franska handelsflottan. Detta kunde äfven nu hända, och kan jag därför intet nog anmoda eder att ej spara den minsta détail.» Konungen hade redan i en chifferdepesch af d. 10 nov. 1787 förmanat sin minister i Petersburg att ingifva ryska hofvet stora föreställningar om följderna af köpenhamnsresan; i den med Morian afsända skrifvelsen hade han tagit bladet från munnen och nästan föreskrifvit honom, att underrättelserna om de ryska förhållandena och åtgärderna skulle vara oroande. Konungen ansåg sig behöfva dylika meddelanden för att inverka på rådet. Nolckens svarsskrifvelse afsändes med Morian d. 16 maj. I ett bref af mer enskild natur försvarade han sitt beteende: Rysslands rustningar hade blott afsett försvar och utgjort en demonstration, ämnad att afhålla Sverige från krig; han hade punktligt underrättat om allt som timat, medan konungen däremot ofta lämnat honom i okunnighet om sina afsikter. I den mer officiella ämbetsskrifvelsen lämnade Nolcken en redogörelse för beskaffenheten af Rysslands rustningar. Gustaf lät taga en afskrift af denna redogörelse men uteslöt ur densamma de yttranden, i hvilka Nolcken visade sig anse de ryska åtgärderna af tämligen oskadlig natur, och det var den sålunda modifierade noten, som Gustaf föredrog i rådet. (Jfr *Koersner:* Gustaf III:s yttre politik under tiden närmast före ryska krigets utbrott.) Emellertid synes denna jämkning af Nolckens uttryck, om än gjord för att inverka på vederbörande, icke hafva varit af så starkt missledande natur, som man velat antyda; ty äfven i den modifierade skrifvelsen kvarstår dock följande yttrande, hvari Nolcken svårligen kunde anses gå konungens önskningar till mötes: »allas omdömen förena sig ännu hitintills uti *den mening, som jag städse vågat lägga för E. M:ts ögon*, grundad på Rysslands högst brydsamma belägenhet, som synes förbjuda denna makt att inveckla sig på en gång uti tvenne krig.» Några upplysningar om de läger, som skulle bildas vid Oranienbaum och Krasnoje Selo, samt några ord om kejsarinnans högmod och oberäknelighet funnos emellertid i Nolckens skrifvelse, och dessa kunde vara ägnade att göra önskad verkan. Den 22 maj 1788 sammankallade konungen rådet. Närvarande voro (se hemliga rådsprotokollen i K. Riksarkivet) grefvarne Hiärne, Bielke, Beckfriis och Falkenberg, friherrarne Karl Sparre och Fredrik Sparre, grefve Johan Gabriel Oxenstierna och friherre Ridderstolpe. Oxenstierna förde protokollet. Konungen redogjorde för ställningen och uppläste Nolckens ofvannämnda not, hvari de behöfliga uteslutningarna blifvit gjorda, och upp-

gång, göras; Oxenstierna synes hafva velat två sina händer rena, och dagboken öfverlämnades sedermera i Reuter-

manade rådet att uttala sin mening. Rådet förordade försvarsanstalters vidtagande men yttrade sig fredligt. »De instämde», heter det i protokollet, »så mycket hellre i detta rådslag, som Kungl. M:t behagat låta dem inse, att han ej brutit eller själf ämnade bryta fredslugnet, och de således, i en med K. M:ts egen nådiga tanke öfverensstämmande mening, *ej tillstyrkte ett anfall från Sveriges sida, hvartill riksens råd icke äro eller anse sig befogade*, men endast af K. M:ts omsorg för riket begärde alla de säkerhetsmått, dem nödvändigheten och omständigheterna föreskrefvo till försvar.» Grefve Bielke och öfverståthållaren friherre Karl Sparre förordade en förtrolig förfrågning hos ryska hofvet om dess afsikter; i händelse svaret blefve gynnsamt, undveke man på sådant sätt de kostnader, som genom en vidlyftig utrustning och särdeles genom ett utbristande krig skulle förorsakas. Men grefvarne Hjärne, Beckfriis, Falkenberg, *Oxenstierna* samt friherrarne Fredrik Sparre och Ridderstolpe afstyrkte en dylik förfrågning, emedan, om Ryssland ämnade påföra Sverige krig, det af en sådan åtgärd kunde taga sig anledning att vinna tid; man borde ej begära förklaringar förrän alla försvarsåtgärder från svensk sida hunnit vidtagas och riket vore väpnadt att göra eller mottaga en kategorisk fråga. »K. M:ts och dess trogna undersåtars önskan att bibehålla freden tycktes äfven härigenom vara mest befordrad, då alla tiders erfarenhet riken emellan bevisar, att vänskapen lättare återställes, när man med ömse styrka frågar hvarandras afsikter, än om det ena ännu underhandlar när det andra redan är i vapen». Konungen tog nu till ordet och yttrade sig bestämdt mot den af tvenne rådgifvare ifrågasatta skrifvelsen till ryska hofvet. Han förklarade sig besluten att med all makt sätta riket i försvarstillstånd och ej förr inlåta sig i några underhandlingar än då han, i en säker ställning, kunde med trygghet afbida deras framgång eller utan fruktan deras misslyckande. Han ämnade således genast låta befallningar afgå såväl om landtruppers öfversändande till Finland som om de därvarandes uppbådande, äfvensom om utredning af arméens flotta och af de i Stockholm befintliga galärerna. Efter konungens anförande afstodo Bielke och Karl Sparre från det förslag, som de i början framställt, och »förenade sig med de öfriga riksens råd i deras enhälliga tanke, *med den för dem alla gemensamma förtröstan*, *att K. M:t*, *enligt Dess yttrade nådiga föresats och önskan*, *ville bibehålla lugnet*, *med undvikande af fientligheter från Sveriges sida*, och såmedelst öfvertyga världen om fortfarandet af sina fredliga böjelser, ej mindre än dess trogna undersåtar om sitt hjärtelag och sin ömhet för deras väl.»

Man ser, att rikets råd, på samma gång de icke motsatte sig vidtagandet af försvarsåtgärder, bestämdt uttalade fredliga tänkesätt; de kunde ej heller gärna, med tanke på 1772 års konstitution, våga tillstyrka anfall.

holms förvar. Denne var för tillfället oppositionsman, men hans meningsfränder kunde i en framtid komma till makten, och det vore då ej otjänligt att de på förhand fått kännedom om Oxenstiernas sätt att betrakta sakerna. Antydningar om alldeles oegennyttiga bevekelsegrunder saknas dock ej heller; anteckningarna skulle äfven kunna lämna ett försvar för konungens handlingssätt, därest han en gång skulle »dömas att hafva störtat Sverige i fördärf». Man bör för öfrigt ihågkomma, att Oxenstierna och Reuterholm voro ungdomsvänner och att deras ömsesidiga tillgifvenhet ännu icke var skakad: det var först i en senare tid och efter Gustaf III:s död, som Oxenstierna skulle komma att inse verkliga beskaffenheten af Reuterholms karaktär, på samma gång som han då allt mer och mer kände vidden af den förlust han personligen genom konungens frånfälle lidit.

De anledningar, hvilka Oxenstierna hade att anse krigsföretaget lämpligt och ögonblicket för detsamma väl valdt, voro, enligt hans egen framställning, följande. Ryssland var upptaget af det turkiska kriget, kejsarinnan hade förtörnat England genom sin vägran att förnya den år 1787 tilländagångna handelstraktaten, och grefve Woronzoffs höga språk hade retat det engelska kabinettet. Frankrike hade visserligen, påverkadt af Österrike, närmat sig Ryss-

---

Oxenstierna säger också i »Mitt minne» (icke utan en viss omsorg att försvara sitt handlingssätt): »Eftervärlden må döma våra tankar, huru den vill. Den måste medgifva, att ett råd ej kan tala öfver andra uppgifter än dem det undfår, och då det ej styrkt till annat än fäderneslandets försvar, har det ej brutit sin plikt och ej gått öfver sina rättighetsgränser, ty det har ej sagt annat än hvar och en medborgare bör säga, åt hvilken man förkunnar, att dess fädernesland är i fara.» Konungen, som genom rådets tillstyrkande af de svenska rustningarna ansåg sig hafva vunnit betydligt, inlade emellertid mycket mera i rådets yttranden än dessa, enligt Oxenstiernas ofvan anförda och af tveksam försiktighet förestafvade uttryck, borde innebära. Han skref samma dag till Armfelt: »j'ai passé le Rubicon aujourd'hui, et, pour parler littéralement vrai, le Sénat me l'a fait passer. *Jamais je n'aurais cru que les vieillards fussent si animés et si courageux.*» Detta låter onekligen som om rådets uttalanden skulle hafva varit afgjordt krigiska.

land men syntes på väg att försvagas af inre oroligheter och söndringar, hvarför dess krafter ej borde skattas mycket högt. Spanien var alldeles afgjordt obenäget mot Ryssland. Österrike var förbundet med Ryssland, men kejsarens många hugskott gjorde honom oberäknelig, och i alla händelser var Österrike för aflägset för att vid inbrytande krig mellan Ryssland och Sverige kunna skada det senare landet. Danmark var visserligen bundet vid Ryssland genom föregående aftal; men Oxenstierna smickrade sig med den förhoppning, att Danmark gärna skulle söka en anledning att slippa uppfylla traktaten och, om det blefve tvunget att uppträda, endast skulle göra det så lamt som möjligt. Hvad Preussen angår, så vore detta rike visserligen mäktigt, om ock Oxenstierna trodde, att dess makt efter några decennier, då den gamla andan från Fredrik II:s tid förkolnat, ej längre skulle vara densamma som förr; det styrdes emellertid af en vällusting, och förhållandena gjorde dessutom, att det sannolikt skulle bistå hvarken Ryssland eller Sverige, hvadan det kunde lämnas ur räkningen. Konungen i Preussen var personligen ovänligt stämd mot ryska kejsarinnan, något som vid ställningens bedömande måhända äfven finge tagas i betraktande. Sveriges viktigaste stöd blefve dock sannolikt England. Gustaf III hade ock med detta rike öppnat underhandlingar, afseende ett förbund, hvarvid England skulle understödja Sverige med subsidier af 400,000 pund, och det var endast den begärda subsidiesummans storlek, som framkallat någon tvekan hos engelska regeringen och vållat att traktaten ännu ej blifvit uppsatt och underskrifven. »Allt lofvar således för Sverige ett stöd hos denna mäktiga nation och till det minsta en fullkomlig trygghet, att den ej försvarar dess fiende.» Turkiets krig med Ryssland hade ännu så länge förts med framgång för Portens vapen, och de underhandlingar, som nu inledts genom svenske ministern Heidenstam, tycktes på väg att lyckas; obestridligen vore ock den »diversion», som en svensk här och flotta skulle kunna göra, af stort gagn för Turkiet. Ändtligen

kunde det vara en möjlighet, att genom ett krig den nationala hänförelsen i Sverige skulle lifvas, enighet återställas och den partianda kväfvas, som, underblåst af ryska stämplingar, återvaknat. Ett krig mot Ryssland kunde, i händelse Sverige af andra makter gynnades, lyfta »ej mindre riket ur sin vanmakt än sinnena ur deras oroliga dröm». Sverige hade på utländska orter en kredit, som dess noggranna betalningar i alla tider förvärfvat och uppehållit. England borde kunna binda händerna på Danmark, därest sådant behöfdes, och Ryssland, som genom det turkiska kriget måste splittra sina krafter, vore då ej längre obetvingligt. Det finnes för öfrigt, menade Oxenstierna, för riken likasom för enskilda människor vissa gynnsamma ögonblick, dem man ej återfår, och »vissa tillfällen, hvilkas förlust man förgäfves beklagar, då de försvunnit». Så tecknar han ställningen och redogör för de skäl, hvilka kunde ingifva förhoppningar om företagets framgång. Men oron för dess misslyckande och en därpå följande räfst föresväfvar honom dock alltid, och hans anteckningar äro affattade i ett själfursäktande syfte. »Lyckan behöfver», säger han, »ej rättfärdigas; hon medför sina skäl i sin framgång och sina segrar; men olyckan, som äfven alltid följes af hädelsen, behöfver ett vitsord för sina afsikter, och då hennes öde är att långsamt framsläpa sin oskuld mellan anklaganden och beskyllningar, behöfver hon någon, som räcker handen åt hennes förtryckta sanning.»

Ryssland hade, yttrar Oxenstierna, i grefve Razumoffsky* en ränkfull minister, som genom sin personliga förbindlighet vunnit på sin sida åtskilliga af konungens förnämsta motståndare i riket. Han föreställde dessa, att Ryssland vore det svenska folket mycket välbevåget, att kejsarinnan nog såge, huru konungen ringaktade folkets frihet och huru han längtade att fråntaga riksdagen beskattningsrätten. Han hörde med välvilja de svenskars klagan,

* Razumoffsky, hvars bekantskap Gustaf III gjort i Neapel, hade där genom sin förbindlighet intagit konungen och sedan på dennes egen begäran blifvit rysk minister i Stockholm.

som anförtrodde honom sitt missnöje. Dessa svenskar voro måhända ej utbildade förrädare, men de glömde, att Rysslands biträde aldrig kunde köpas för annat pris än Sveriges förtryck; Razumoffsky å sin sida hade öfverdrifna föreställningar om spänningen mellan konungen och folket samt förväxlade ett mot Gustaf fientligt parti med själfva nationen, anseende den senare i sin helhet benägen för uppror. Lifvad af sådana tankar förde Razumoffsky, som Oxenstierna år 1786 fann så angenäm och hvars sedermera någon gång anmärkta hetsighet han i november 1787 trodde så betydligt dämpad,* ett »för en främmande minister i alla fall oanständigt tungomål» och begagnade ofta de gröfsta utlåtelser, då han talade om konungen. Förgäfves varnades han af Oxenstierna; hans uppförande förblef detsamma, oaktadt man hotade att begära hans återkallande. När det nu emellertid började se ut, som om Sverige närde fientliga afsikter mot Ryssland, blef grefve Razumoffsky plötsligen mycket mer tillbakadragen. Han, som eljest »om de minsta ämnen öfvat all bitterheten af sin tunga», lät på länge ej höra af sig. Med ens afbröts denna tystnad, då Razumoffsky den 18 juni efter en »conférence» med Oxenstierna inlämnade en skriftlig not,** att i dennes

* Se åtskilliga bref från Oxenstierna till Gustaf III i de gustavianska papperen.

** Razumoffskys bekanta not (se *Bilagan I*) kan, såsom många anmärkt, förefalla tämligen fredlig, då den nu under lugna tider läses; men Oxenstiernas uppfattning om densamma delades af ett stort antal svenskar. Noten greps med ifver af det svenska krigspartiet; huru Gustaf III såg saken, framgår af hans yttrande i ett bref till Armfelt, där han säger, att i noten »*lyckligtvis* influtit ett uttryck, som syntes skilja konungens sak från nationens». Redan i början af noten heter det: »Pendant vingt-six ans de règne l'Impératrice n'a cessé de donner des témoignages au Roi et *à la nation* de Suède de son désir de cultiver avec elle un bon voisinage.» Men värre och onekligen mer försåtliga voro de längre fram förekommande ord, i hvilka det säges, att kejsarinnan genom Razumoffsky låter förklara »*à tous ceux de la nation qui ont quelque part à l'administration*, que Sa Majesté Impériale ne saurait leur donner une preuve plus solide de ses dispositions pacifiques *à leur égard* et de l'intérêt qu'Elle prend à la conservation *de leur tranquillité* qu'en *les*

minne bevara innnehållet af ett föregående samtal. Oxenstierna säger om denna not, att den »är uppfylld af den esprit, som Razumoffsky fört, och genom den skillnad den upprättar mellan kungen och nationen genom det att ryska hofvet emot alla kabinetters sedvana tilltalar den senare, uppeldar i Sverige det forna oenighetslynnet och synes vara gjord för att bland oss åter upprätta den förra oordningens tider». Han fann den »utvisa vänskap men af det trolösa slaget, som skadar mera än ett uppenbart krig, då den bryter och i lönndom förstör rikets första grundlagar». Vid dess genomläsande fann man, enligt Oxenstiernas tanke, att för konungen ej mera än tvenne utvägar återstodo, den ena att underteckna det i Fredrikshamn föreslagna familjeförbundet, den andra att skynda till ett krig, »för att ej lämna Ryssland rådrum att sprida sina intriger i Sverige».

Det ansågs emellertid ej rådligt att låta Razumoffsky kvarstanna i Stockholm, där han, »omgifven af sitt parti, af hvilket han var trodd, fortfor att utsprida elaka lynnen och de afsikter, han skriftligen i sin not framställt». Konungen beslöt låta tillsäga Razumoffsky att resa från Stockholm, där han ej längre kunde anses som Rysslands sändebud, sedan han genom en not, däri han gjort skillnad mellan konung och folk, sökt upplifva det gamla partilynnet. Oxenstierna yttrar härom: »Ehuru detta kunde kanhända vara ett skäl nog giltigt, och ehuru det var föga rådligt att lämna denne minister efter oss, omgifven af sina klienter, tyckte jag detta steg vara något för starkt, då vi än hade freden kvar och så noga ville undfly allt utseende af anfall. Men kungen, som just häruti trodde sig se ett tillfälle att drifva sakerna till det utbrott han önskade från Ryssland självt, blef vid sitt beslut utan ändring eller för-

assurant sur sa parole impériale que toutes les intentions contraires qu'on pourrait lui imputer sont destituées de tout fondement...» För dem, som icke utan skäl varit uppretade öfver den hållning, Ryssland länge låtit sina sändebud i Sverige intaga, skulle naturligtvis dessa uttryck synas sårande; orden vädjade alltför tydligt från konungen till hans undersåtar och afsågo söndring.

minskning, oaktadt mina lindrande tankar.» Gustaf III fäste i politiken, sedan han stadgat sin mening, vanligen föga afseende vid Oxenstiernas betänkligheter, och ceremonimästaren Bedoire sändes den 23 juni kl. 5 på aftonen till Razumoffsky med en skrifven förklaring, som skulle uppläsas, ej aflämnas, och däri ryske ministern tillsades att om åtta dagar lämna Stockholm, där han ej mer kunde erkännas som minister, sedan han på ett sådant sätt »sårat ej mindre konungens värdighet än rikets första grundlag». * Razumoffsky svarade »med bitterhet», att ingen annan än kejsarinnan kunde aflägsna honom från hans plats, men begärde att genast till henne få afsända en kurir, då han icke tviflade, att kejsarinnan själf skulle gifva befallning om hans afresa, sedan han på så oväntadt sätt blifvit behandlad. ** Oxenstierna, som fruktade för konungens häftighet och de utbrott mot Razumoffsky han kunde komma att tillåta sig, mildrade något detta svar, när det meddelades Gustaf. Därefter afsände han till alla främmande sändebud ett cirkulär, *** som förklarade orsakerna till det steg man tagit, samt tillkallade danske ministern grefve Reventlow och sökte att, enär Danmarks lugna hållning var för Sverige af vikt, förtroligt med honom utbyta tankar. Han antydde för Reventlow, att denne »illa ställt sitt förtroende», då han för den ryske ministern yppat förhandlingar mellan de svenska och danska hofven, samt bad

* *Bilagan 2.*

** Med afseende på det uppförande, Razumoffsky i Sverige iakttog, hade franske ambassadören i Petersburg Ségur till Fredrik Nolcken yttrat, att, om konungen af Sverige velat besvära sig däröfver hos ryska hofvet, Razumoffsky säkerligen skulle hafva återkallats eller förständigats att bete sig annorlunda. (Apostille från Nolcken den 23 maj 1788. K. Riksarkivet.) Man bör dock härvid ihågkomma, att Frankrike, som vid denna tid genom sin nära förbindelse med Österrike äfven kommit i godt förstånd med Österrikes bundsförvant kejsarinnan Katarina, önskade afhålla Sverige från alla krigsföretag mot Ryssland. Gustaf III fruktade ofta, att Ségur skulle lyckas framkalla en stark påtryckning i syfte att hindra kriget.

*** *Bilagan 3.*

danska sändebudet ihågkomma, att, om, efter det som förefallit, ett krig uppstode mellan Ryssland och Sverige, denna senare stat ej rätteligen kunde sägas vara den anfallande, alldenstund Rysslands minister sökt störa lugnet inom Sverige, hvarför ock Danmark ej behöfde anse sig förbundet att hjälpa en bundsförvant, hvilken själf framkallat oenigheten. Grefve Reventlow, hvilken, såsom Oxenstierna säger, delade den förundran, som alla danskar af vana känna, när de se någon våga sätta sig upp mot ryssen, men hvilken väl för öfrigt genomskådade den styrande viljans begär efter krig, framstammade några beklagande ord om det som timat, förklarade, att det förtroende han visat den ryske ministern, varit förestafvadt af önskan att bilägga stridigheterna, och tillade, att de uttryck, som i den bekanta noten misshagat konungen, säkert skulle hafva blifvit återtagna och rättade, om man så velat. Noten vore för öfrigt egentligen ett utdrag af en skrifvelse från grefve Osterman, hvilken skrifvelse befunnits så illa affattad, att Razumoffsky måst sammansätta en »förbättrad förklaring». Grefve Reventlow berörde ej i sitt samtal Danmarks förbund med Ryssland men sade blott sig veta, att det danska hofvet framför allt önskade se lugnet i norden återställdt. Samma afton var »cour» på slottet, hvarvid de främmande sändebuden tycktes häpna öfver den åtgärd, som den svenska regeringen vidtagit; själfve den mot Razumoffsky fientligt stämde spanske ministern fann, utan att ogilla beslutet, detsamma »mer hårdt, än man kunnat vänta»; men Oxenstierna sökte, trogen sin plikt att försvara konungens politik, framhålla, att saken kommit till en punkt, där »förställningen måste upphöra». Kl. 9 på kvällen steg konungen ombord på Amfion. Kort före »couren» hade rådet samlats, och konungen hade då nämnt grefvarne Düben och Rosen till riksråd samt förordnat, att den förre skulle uppehålla förbindelsen med de utländska beskickningarna under den tid, då Oxenstierna, hvilken, fortfarande såsom chef för utrikes ärendena, skulle åtfölja konungen till Finland, vore frånvarande. För öfrigt hade konungen

i ett tal till rådet förklarat, att han ensam och ingalunda rådet bure ansvaret för de händelser, som komma skulle; dessa ord lättade mångas bekymmer. Man fick dessutom befallning att påskynda Razumoffskys afresa.*

* Det tal, som Oxenstierna omnämner, återfinnes i rådsprotokollet för den 23 juni 1788. (Gustavianska papperen Fol. vol. 32.) Konungen yttrade där bland annat: »Som jag helst anser sakerna på den sida mitt eget förhållande bort bereda dem, var min första känsla ett upplifvande af den vänskap, jag för kejsarinnan hyst, och jag trodde, det Hennes Maj:t funnit rådeligt att med en vänlig förklaring upplysa nämnda omständigheter för att därmed undvika brydsamma och torde hända vådeliga följder; men då jag, häraf intagen, ansåg för ett nöje att ånyo genomläsa grefve Razumoffskys not, fann jag snart den rätta mening, som däraf borde dragas. Jag igenkände, huru, under uttryck af kejsarinnans vänskap och högaktning, grefve Razumoffsky sökt att nyttja en af dess hof härstädes tillförne nyttjad utväg att skilja konungen från folket för att därigenom förleda det senare till olydnad och oenighet, och jag kunde ännu mindre tveka om hans afsikter med ett steg så stridande emot rikets regeringssätt och ett af alla rikens lagar makter emellan antaget bruk, som han igenom sitt uppförande hela tiden kunnat misstänkas för dylika, icke heller ovanliga hos flera af dess företrädare. Jag har hvarken velat eller kunnat föreställa mig, att detta djärfva företagande varit grundadt uti någon befallning af dess hof, eller att detsamma någonsin af kejsarinnan kan gillas eller erkännas; men händelsen har fordrat en lika skyndsam som kraftig åtgärd, då följderna angå min och rikets ära, Sveriges regeringssätt, lugn och säkerhet. *I en sådan belägenhet har jag icke velat söka andras råd, för att icke leda på deras personer ansvaret. Jag har tagit dem af mig själf och blifver ensam för dem alla konungars domare ansvarig.* Jag har till en början beslutit att icke mera anse grefve Razumoffsky för en minister vid hofvet eller låta någon af mina ministrar med honom ingå uti någon öfverläggning eller underhandling. Jag har till följd däraf låtit antyda honom att inom 8 à 10 dygn begifva sig på resan härifrån till S:t Petersburg och äfven låtit draga försorg om alla möjliga bekvämligheter för honom därvid.»

Då man genomläser detta rådsprotokoll och särskildt de ord, i hvilka konungen påtager sig hela ansvaret för de fattade besluten, erinrar man sig Geijers ord om konung Gustaf III: »De viktigaste beslut i sitt lif och i sin regering har han tagit ensam; så med 1788 års krig; så äfven med 1789 års riksdag och den statshvälfning, han då genomförde. Att han därmed satte allt på spel, var han alltför skarpsinnig att ej inse. Också kan, att han utsatte sig för sådana faror, alldeles ej förklaras endast genom så små motiver som uträkningen att hvälfva sina skulder på

Midsommardagen 1788 tog Oxenstierna afsked af sina vänner i Stockholm och särskildt af hertiginnan af Söder-

ständerna och riket, ehuru detta blef en följd af både krigen och 89 års riksdag.»

Konung Gustaf III:s historia är från år 1786 ett drama af spännande intresse och där den ena akten framgår ur den andra. I det föregående har minnestecknaren erinrat, huru ifrigt konungen sökte krig med Ryssland. Man ansträngde sig för att rädda skenet: det borde se ut, som om Sverige blifvit utmanadt och anfallet. Rosenstein skref härom till konungen: »Det anstår mig ej att döma om E. M:ts höga afsikter, men om krig blifver oundvikligt, bedrager jag mig alltför mycket i mina begrepp, eller är det med svenska nationen bättre att ej mycket söka öfvertyga den, att E. M. är angripen, utan hellre låta bedrifterna och utgången blifva sina egna försvarare.» Mot Rosensteins uppfattning kan emellertid anmärkas, att konungen måste undvika att synas vara den angripande, dels emedan anfallskrig förbjöds af regeringsformen, dels emedan fredsbrott med Rysslands bundsförvant Danmark då vore att befara.

Att Ryssland, som förde krig med Turkiet, önskade lugn från den svenska sidan, är alldeles tydligt, och alla det svenska krigspartiets försök att då göra Ryssland misstänkt för anfallsplaner voro orimliga. Men å andra sidan lär det svårligen kunna förnekas, att Ryssland oaflåtligen hade fullföljt sina försök att inblanda sig i Sveriges inre förhållanden och utså tvedräkt mellan konung och folk. Katarina hade, sedan brytningen mellan henne och konungen år 1784 uppstått, genom Markow och hans efterträdare Razumoffsky inledt hemliga stämplingar med konungens motståndare inom adeln, och Razumoffsky hade fått befallning att underhålla missnöjet; Sverige borde bringas i det gamla beroendet af Ryssland. Afsikter att lösslita Finland från Sverige saknades ej heller; de hade en härd i »Valhalla-orden», där Jägerhorn var styrande, och främjades af Göran Magnus Sprengtporten, som år 1786 blifvit generalmajor i rysk tjänst. (Se Fr. Nolckens skrifvelse af d. 23 okt. 1786. K. Riksarkivet.) Konung Gustaf III, som år 1772 gjort slut på det utländska inflytandet, såg sitt verk hotadt. (Jfr S. J. Boëthius: Om orsakerna till Gustaf III:s krig med Ryssland.) Han ville trygga fäderneslandets självständighet och vara »herre i sitt hus»; han såg nog, att Ryssland nu var bundet genom det turkiska kriget, men kunde dock af hvad han kände rörande Razumoffskys förbindelser med de missnöjda inom landet befara, att, när en gång kejsarinnan fått fria händer, vådor från Ryssland skulle hota. Han beslöt att förekomma hellre än att förekommas och ville med detsamma en gång för alla stäcka det svenska oppositionspartiets planer. Ögonblicket att handla var väl valdt, och företaget hade kunnat lyckas, om härens utrustning varit i alla afseenden god och ledningen bättre samt, framför allt, om icke förräderi kommit med i spelet. Naturligtvis

manland, som alltid omfattat honom med välvilja och hvilken han lofvat att från Finland meddela förefallande händelser. Konungens förbehållsamhet mot Oxenstierna synes hafva vållat, att denne under en tid närmare slöt sig till hertig Karl, med hvilken han växlade chiffermeddelanden; äfven hertiginnan hade med Oxenstierna öfverenskommit att begagna ett skrifsätt, hvarigenom de »nyfikne skulle blifva bedragne». Man kan vara öfvertygad, att Oxenstierna härmed ej afsåg några mot konungens bästa stridande förbindelser; han syntes endast hafva varit lättledd och, likasom han af nästan alla var omtyckt, stundom nog mycket benägen att göra alla till viljes. Poesien var för honom äfven under dessa allvarliga tider minst lika viktig som någonting annat. Han lämnade sin kära poetiska portfölj i Rosensteins vård men medtog själf manuskriptet till »Skördarna», hvilken dikt han ville midtunder krigsbullret fortsätta. I själfva verket kunde han aldrig rätt förlika sig med att byta

---

medverkade till konungens beslut äfven hans något äfventyrliga begär att göra sig bemärkt, hans missbelåtenhet med de inre förhållandena, sådana dessa under 1786 års riksdag gestaltat sig, och möjligen hans finansiella förlägenhet, hvilken, efter hvad Armfelt påstås hafva yttrat, skulle kunna utan förödmjukelse afhjälpas genom ett krig, »i hvars kostnaders beräkning de forna utgifter lätt kunde bortblandas». Men att äfven ädlare och mer storartade skäl inverkat synes obestridligt. Att begagna ett gynnsamt tillfälle för att på en gammal fiendes bekostnad utvidga sitt välde, var för öfrigt i arronderingspolitikens dagar något vanligt, hvadan äfven ur sådan synpunkt kriget ej borde alltför strängt kunna tadlas af en tid, som skänkt sitt bifall åt Fredrik den andre.

Den utvisade Razumoffsky dröjde att efterkomma uppmaningen till afresa från Stockholm. Den 4 juli fick han 4 dagars uppskof; men då han ännu den 8 augusti ej lämnat hufvudstaden, tillställdes honom genom Bedoire befallning att inom tre dagar inskeppa sig på ett bestämdt fartyg; i annat fall skulle svenska regeringen nödgas strängt bevaka honom i hans bostad. Den 11 augusti afreste han ock omsider efter tusende protester och sedan de danska och österrikiska sändebuden Reventlow och Stadion förgäfves gjort föreställningar till hans förmån. Ett rykte hade utspridts, att han tagit sin tillflykt till Stadions hem; men påståendet saknade grund. (Se riksrådet grefve Dübens bref till Gustaf III och till J. G. Oxenstierna. Gustavianska papperen Fol. Vol. 14.)

»herdinnans lena joller
i ett sträft memorial»,

såsom han i skaldebrefvet till grefvinnan Lantingshausen uttrycker sig, och man kan knappt undra däröfver att han, hur än allt omkring honom mulnade, ville öfva sina käraste, ja, man må väl säga, sina viktigaste sysselsättningar.

Ankommen till Åbo fick Oxenstierna af stallmästaren Bruce underrättelse om det möte, som ägt rum mellan den svenska flottan och en del af den ryska. »Då dessa flottor råkades, sände hertigen att begära saluten såväl för sig som för svenska flaggan. Man svarade sig ej för hertigens person neka densamma men icke kunna gifva den åt flaggan, hvaröfver intet vore afgjordt. Ryska flottan fick i detsamma en vind, som gaf henne lätthet att undkomma, men hertigen jagade henne, och som våra skepp segla bättre, hann han och omgaf dem med sitt avantgarde. Han lät då säga dem ånyo, att hvad saluten angick för hans person, behöfde den ej erbjudas, emedan den tillhörde hans födsel och värdighet, men att han äskade äfven för Sveriges örlogsflotta samma rätt. I detsamma gjordes våra skepp färdiga till batalj, och i det ögonblick, då första skottet skulle tändas, skedde hälsningen från ryska flottan med 14 skott. Förbittrad öfver att således ej kunna fortsätta den begynta affären, hvarvid de 7 ryska skeppen ej kunnat undgå att bli tagna genom deras läge och vår öfverlägsenhet, svarade hertigen med 8 skott, gick därifrån och, lik den gamle Moses, slog med den ondska sin hatt i däcket, att alla fjädrarna gingo sönder».* Oxen-

---

* Enligt bestämmelserna i Åbo fredsfördrag kunde saluten rätteligen ej fordras, ty man hade där beslutit att tills vidare uppskjuta afgörandet af dylika frågor. Meningen var nu att genom en förolämpande begäran rent af tvinga den ryske amiralen att skjuta första skottet; men van Dessen ansåg klokare att rädda sina skepp och lämnade efter någon tvekan saluten. I sin mån visar denna lilla episod, huru ifrigt man sökte krigsanledningar och framför allt utvägar att gifva kriget utseende af ett försvar. (Jfr B. v. BESKOW: Om Gustaf III såsom konung och människa: *Svenska Akademiens Handlingar* XLII: 68—71.)

stierna anmärker härom: »Jag nekar ej, att det är hårdt att nödgas lämna ett så sällsynt tillfälle som det att kunna utan möda taga 7 krigsskepp, en sak som knappt kan hända i ett seculum och som kan stadga ett helt krigs utgång; men då på andra sidan det är i alla afseenden nödigt, att Sverige ej skall anses af andra makter som angripande, ges väl intet större skäl att undvika denna beskyllning än att kunna bevisa, att vi låtit gå i fred en hel eskader, den vi kunnat borttaga.»

Oxenstierna satte ingen tro till berättelserna om det ryska anfallet mot Hastfers poster vid Pumala; »jag tog», säger han, »detta för ett pågjordt verk, hvartill en hemlig befallning visst varit gifven». Emellertid sände konungen, för att ändtligen få en rysk krigsförklaring utfärdad, till svenska sändebudet i Petersburg en befallning att af Ryssland fordra Razumoffskys bestraffning, återlämnande af de finska landområden, Sverige under senare tider mist, samt mottagande af svensk bemedling i kriget mot Turkiet, och Krims återgifvande åt Porten eller själfständighet. Vid återkrafvet af de förlorade svenska besittningarna hade konungen gjort en lång uppräkning, innehållande tio eller tolf namn på landskap. Oxenstierna och Ruuth bådo Gustaf att ändra denna punkt; de föreställde honom, att ingen stat godvilligt kunde stycka sig själf, att man visserligen segrande kunde taga hvad man ville, men att, om seger ej komme att kröna företaget, det vore olämpligt att hafva »yttrat fåfänga begär», samt att alla främmande makter måhända skulle vända sig från Sveriges sak, om de funne dess anspråk så öfverdrifna. Konungen blef missnöjd men ändrade dock på det sättet sina påståenden, att han nu endast i mer allmänna ordalag återfordrade hvad Sverige mist genom frederna i Nystad och Åbo. Fordringarna voro, då ingen egentlig krigsanledning fanns, i alla händelser, man måtte nu undvika de förhatliga landuppräkningarna eller icke, högst betydliga. Oxenstierna finner för sin del, att det nästan skulle hafva varit bättre, om man helt enkelt genom ett djärft öfverskridande af gränsen

framkallat en krigsförklaring; den uttalade lystnaden efter landvinningar skulle, om den ej motsvarades af kraftig handling, inför utlandet skada Sverige. Noten afgick till Petersburg. Två dagar efter dess afgång kom dock en kurir från Sveriges därvarande minister med underrättelse, att han, i likhet med hvad i Stockholm händt Razumoffsky, blifvit förvisad från Petersburg, hvilken stad han inom en vecka borde hafva lämnat. Om nu till äfventyrs jämväl kommissionssekreteraren v. Schlaff vore förjagad, vore det icke omöjligt, att »anatemat» öfver Ryssland, i brist på öfverlämnare, ej kunde tillställas den ryska regeringen.* Med kuriren följde äfven de noter, som man i Petersburg tillställt svenske ministern. Det hette i dessa, att Sveriges beteende vore så mycket mer obegripligt, som Razumoffskys förklaring till Oxenstierna, af hvilken förklaring man i Sverige gjort så mycket väsen, endast varit muntlig och själfva den ödesdigra noten ej afsedd att ministeriellt brukas; det hette, att dess öfverlämnande berott på Oxenstiernas egen anhållan att bekomma den som ett stöd för sitt minne.

* Fr. Nolcken, som d. 4 juli hade meddelat, att de flesta utländska sändebud i Petersburg, men icke Ségur, funnit Razumoffskys not »extrêmement indécente», anmäler d. 5 juli, att han kvällen förut mottagit besök af statsrådet Kock, hvilken för honom uppläst en deklaration, däri kejsarinnan sade sig, med afseende på hvad som vederfarits Razumoffsky, nödsakad att vidtaga motsvarande åtgärder; inom en vecka borde Nolcken hafva rest. Kock hade därvid uppfört sig med den största artighet. Nolcken hade bedt att få taga afskrift af deklarationen, hvilket beviljats. (Se Nolckens depescher i K. Riksarkivet.) — Noten med de svenska fordringarna på landafträdelser aflämnade Schlaff d. 12 juli till grefve Osterman. Ryska regeringen lät som svar, enligt hvad Nolcken i skrifvelse af d. 14 juli upplyser, tillkännagifva, att Schlaff ej längre skulle betraktas som chargé d'affaires utan äfvenledes borde lämna Petersburg. — Grefve Osterman hade under nästan hela den föregående tiden behandlat Nolcken på mycket förekommande sätt. Den svenske ministern hade emellertid iakttagit det förtroliga förhållande, som ägde rum mellan det danska sändebudet S:t Saphorin och de ryska statsmännen samt särskildt danskens täta och långa samtal med vicekanslern. Han hade i sin apostille af d. 27 juni därpå fäst den svenska regeringens uppmärksamhet. (Nolckens depescher. K. Riksarkivet.)

Oxenstierna försäkrar emellertid — och han har grundade anspråk att blifva trodd —, att dessa påståenden icke öfverensstämde med verkliga förhållandet. Han hade aldrig begärt noten, aldrig äskat någon hjälp för sitt minne: »Razumoffsky gaf mig den själf under denna titel. Den var med hans namn undertecknad, och i alla händelser blir väl en not, underskrifven af en främmande minister, att anse som en akt från dess hof.»

Bland föremålen för Oxenstiernas oro voro äfven de förut* omnämnda underhandlingarna med England. Ehuru chef för utrikes ärendena, hade han aldrig af konungen erhållit fullständig kännedom om dessa underhandlingars beskaffenhet, och han fruktade, att Gustaf genom att alltför hårdt påyrka subsidiesummans uppbringande till en viss bestämd siffra skulle komma alltsammans att stranda. I det höga spel konungen begynt var enligt Oxenstiernas mening Englands vänskap af så stort värde, att man ej borde genom för högt drifna anspråk äfventyra dess mistning. I händelse af Englands afslag skulle, enligt hvad Gustaf nu meddelade Oxenstierna, underhandlingar öppnas med Frankrike; det svenska sändebudet i London, frih. Gustaf Adam Nolcken (broder till svenske ministern i Petersburg), var redan försedd med ett bref, bestämdt att, i fall af behof, företes för den franske ambassadören. Oxenstierna ansåg ett sådant tillvägagående farligt: det skulle reta England, om Sverige genom ett förnyadt anlitande af Frankrike återginge till sin förra politik, och Frankrike skulle aldrig glömma, att Sverige velat förena sig med dess gamla rival. »Kungen löper», säger Oxenstierna, »fara att sätta sig mellan två stolar, förlora Frankrike utan att vinna England.» Den 9 juli omtalade konungen emellertid för Oxenstierna, att han tillåtit Nolcken medgifva någon afprutning på subsidiebeloppet; med bäfvan och hopp afbidade nu Oxenstierna underrättelser från London. Den 14 juli skrifver han sorgset: »Negociationen med England är förbi och det glada hopp försvunnet, som

* Sid. 41.

jag däraf hade fattat. Baron Nolcken har gjort bruk af det bref, han hade att afsända till ambassadören baron Staël i Paris, vid det tillfälle att England ej ville ingå på våra propositioner. Det är mig obegripligt, att han så brådskat med denna åtgärd. Engelska ministären har väl sagt sig ej kunna gå längre med subsidierna än till 100,000 pund sterling, på grund af den svårigheten man förutsåg att vinna parlamentets stadfästelse på en högre summa, men hade likväl utsatt, att subsidierna skulle uträknas och ökas efter omständigheterna, och således ej i själfva verket afslagit vår begäran.» Konungen oroades, då han såg hoppet om Englands hjälp försvinna, och önskade nu, att G. A. Nolcken aldrig hade afsändt brefvet till Staël; men han upplifvades snart genom ett bref från den sistnämnde, som gaf hopp om subsidier från Frankrike. »Som likväl», skrifver Oxenstierna i sin dagbok, »ej England afslagit våra ansökningar, skulle man ändå fortfara att tala med denna makt. Våra ministrar i Paris och London underrättades med likalydande bref om kungens tankar. De tillsades att brefväxla med hvarandra, och den, som på någotdera stället först kunde, skulle först afsluta ett förbund.» Den 17 juli ankom en kurir från Staël. Denne hade, så snart han genom Nolcken fått veta att ingen hjälp från England vore att påräkna, i Paris inledt underhandlingar om förnyandet af den förra traktaten; man hade svarat att, »ifall Sverige verkligen vore eller blefve angripet, Frankrike ej undandroge sig att förnya den del af traktaten, som föreskref en hjälpsändning och förhöjda subsidier, men att, hvad den varaktiga subsidietraktaten angick, ingenting för närvarande kunde afgöras». Denna underrättelse innebar, att nu äfven förhoppningen på Frankrike gäckats; denna makt gaf tydligen endast undvikande svar. Oxenstierna utbrister: »Ett ängsligt mörker omger vår ställning; mitt hjärta är intaget af bedröfvelse och fräter sig i oro.»*

* Från november 1787 till februari 1788 hade underhandlingar om ett förbund med England blifvit förda; de syntes i början leda till målet men afstannade plötsligen. De upptogos åter i juni 1788 men

Hertig Karl hade emellertid den 9 juli anlupit Sveaborg; han medförde två tagna ryska fregatter. Oxenstierna undrade, huruvida hertigen gjort väl att inlöpa i hamnen och lägga sig för ankar med sin flotta. Han hade åtta skepp och var genom 5 mils afstånd skild från de öfriga nio. De skepp, man väntade från Karlskrona, hade ännu icke anländt, och under dessa förhållanden hade den ryska flottan med tretton eller femton skepp utlupit från Kronstadt. Oxenstierna fruktade nu, att dessa skepp skulle anfalla de nio svenska, som voro på sjön, utan att hertigen från hamnen kunde undsätta dem, och sedermera möjligen instänga honom själf. Efter att hafva samrådt med Toll, skrefvo Oxenstierna och Ruuth på eget bevåg till hertig Karl och framställde de skäl, som syntes böra bjuda honom att så skyndsamt som möjligt gå till sjöss. Emellertid kommo de omtalade nio skeppen, och faran för flottans splittring var således aflägsnad; Oxenstierna ansåg dock fortfarande, att genom hertigens kvardröjande ett tillfälle att slå fienden förlorades, och han befarade dessutom, att konungen skulle mycket onådigt upptaga saken. Detta antagande visade sig grundadt. När konungen fått veta flottans ankomst till Sveaborg, skref han till Ruuth och bad honom nyttja all sin öfvertalningskonst för

strandade på den anförda grund, att Pitt och Caërmarthen funno subsidiesumman för hög. Då J. G. Oxenstierna klagar öfver underhandlingarnas misslyckande och öfver konungens sätt att leda dem, fäster han sig hufvudsakligen vid frågan om subsidiesummans storlek och anser, att man gärna kunnat låta denna nedprutas. Däri har han otvifvelaktigt rätt, men han tycktes förbise, att den verkliga anledningen till att Englands håg för det svenska förbundet afsvalnade var en helt annan än subsidiefrågan. England var en stat, som bestämde sitt handlingssätt efter sina fördelar, icke efter känslor. När det under senare delen af 1787 såg ut som om Ryssland, Österrike och Frankrike skulle ingå en trippelallians, var England angeläget att däremot bilda motvikt genom ett förbund med Preussen och de nordiska staterna, däribland Sverige. Men då det vid denna tid svaga och af börjande inre söndringar hemsökta Frankrike, på hvars hållning England alltid kastade afundsjuka och bevakande blickar, ej vågade ingå i det rysk-österrikiska förbundet, så fanns ej längre för England något skäl att bilda ett motförbund, och därmed var ock tanken att hjälpa Sverige uppgifven.

att påskynda hertigens affärd, sade sig vara mycket förtörnad och förklarade, att endast en seger kunde utplåna hans missnöje. * Oxenstierna gillade konungens mening; flottan, på hvilken allt berodde, borde, tyckte han, ej försumma tiden och lämna fienden rådrum. Han och Ruuth förenade nu sina böner hos hertigen; de ville dessutom gärna, att han skulle vara borta, innan konungen återkom, på det att ingen ordväxling mellan dem måtte uppstå. Oxenstierna var besluten att göra allt för att hindra och förekomma en söndring mellan bröderna. Den 12 juli ankom till Ruuth svar från hertig Karl; han klagade öfver konungens bref, öfver det misstroende, som visats honom, och öfver befallningen att gå till Aspö. Konungen hade gifvit denna befallning, emedan han erinrade sig, att svenska flottan under det sista finska kriget legat där; men han hade, menade hertigen, glömt, att Aspö numera vore ryskt, att man därför nu ej ägde lotsar till sitt förfogande, att inga sjökort funnes, utom de två, som blifvit tagna på de bägge eröfrade fregatterna, och att i förra kriget de svenska skeppen ej förde mer än femtio kanoner, medan de nu buro sextio eller sjuttiofyra, hvadan de nu ginge mycket djupare; ändtligen vore hertigen ej herre öfver väder och vind. Hertigen misstänkte, att konungen rådfört sig med Armfelt och andra landtofficerare, som ej förstodo flottans angelägenheter. Dessa hertigens ord gjorde intryck på Oxenstierna; han bad Ruuth visa brefvet för konungen, hvilket ock skedde. Åtgärden ledde åtminstone till den påföljd, att Gustaf, i stället för att, såsom han först tänkt, genom baron Rayalin gifva förnyad befallning om flottans omedelbara utlöpande, beslöt att själf samtala med hertigen. Samtalet lär, enligt Oxenstiernas uppgift, hafva varit allvarsamt; hertigen hade förklarat, att han vid första tillfälle ämnade slåss med fienden men att han, hurudan sjöslagets utgång än blefve,

* Den 11 juli skref Gustaf från Peipola det stränga bref till hertig Karl, hvari uttrycket: »jag väntar att blifva lydd» förekommer. (Schinkel-Bergmans minnen II: 253.)

önskade nedlägga befälet. Till dessa missförhållanden, hvilka Oxenstierna beklagade, kommo andra; hären hade öfverförts till Finland utan att man sörjt för fältbageriers inrättande eller tillräckliga förnödenheters anskaffande; Toll gjorde allt, som stod i hans makt, men Armfelt motverkade honom och gjorde honom förfång hos konungen.

Den 14 juli gick flottan ut att uppsöka fienden. Den 17 hörde Oxenstierna ett starkt kanondunder; såsom god svensk var han nu själf i eld och låga samt afbidade med oro och hopp underrättelser om striden; på natten kunde han ej få en blund i sina ögon. Särskildt missnöjd var han däröfver, att Rayalin och Toll icke utskickade några turumas eller bestyckade skärgårdsfartyg från Sveaborg för att hjälpa den stora flottan och, i händelse af slagets lyckliga utgång, förfölja fienden. Ännu kl. 12 den 18 juli visste man intet; men kl. 1/2 1 syntes de svenska skeppen efter ärofull strid återvända från Hoglands slag, och klockan 4 på eftermiddagen var hela flottan inkommen i hamnen.* Oxenstierna jublade öfver det mandomsprof, som gifvits, och beklagade endast den olyckliga vindstillan, som gjort framgången mindre fullständig än den annars skulle blifvit. Den 20 juli foro Oxenstierna och Ruuth till hertigen för att förmå honom att ej, såsom han hotat, nu lämna befälet öfver flottan. De sökte honom förgäfves och funno honom ej förrän efter återkomsten till Helsingfors. De föreställde honom då, att äran fordrade hans kvarstannande på sin plats, att en afsägelse kunde tolkas som ett tecken, att slaget vore förloradt eller att han skydde faran; Ryssland skulle tyda saken som bevis på misströstan. Deras ord gjorde åsyftad verkan, och hertigen lofvade att afstå från sin föresats, mot villkor att han äfven under fredstiden skulle erhålla öfverinseende öfver amiralitetet och öfver dess hela ekonomi.

* Konungen aflät till storamiralen en hjärtlig skrifvelse. »Min bror», säger han, »ni har hämnats det svenska namnet och sextio års skymf. Hvad det är mig ljuft att hafva en ömt älskad bror att tacka för en så fullständig seger och att veta er icke vara sårad.»

Han klagade öfver ofullständig utrustning; hans flesta skepp hade ingen ammunition kvar, och särskildt saknades trettiosexpundiga kulor.

Hertigen ville hafva öfverstelöjtnant Nordensköld befordrad till konteramiral, ehuru denne var bland de yngre i sin grad. Oxenstierna, likasom konungen, fruktade att detta skulle väcka afund, men Gustaf tvekade att afslå sin broders begäran. Te Deum firades i Helsingfors, konungen höll ett lysande tal, de eröfrade ryska flaggorna och vimplarna nedlades inför altaret i kyrkan, och befordringarna kungjordes, bland dessa Nordenskölds *. Hans utnämning höll på att framkalla en storm; det är en heder för Johan Gabriel Oxenstierna, att han med sin vänliga öfvertalningsförmåga, sitt vinnande sätt bidrog att stilla densamma. Inemot trettio afskedsmemorial hade redan blifvit uppsatta; men Oxenstierna, som åtnjöt sjöofficerarnes förtroende, ehuru han sagt dem att, »då han intet uträttade i sitt eget departement, han långt mindre kunde verka i deras», föreställde dem, att hederns bud borde hindra det tillämnade afskedstagandet; de borde i dessa vådliga tider uppoffra egna tycken och anspråk för fäderneslandets sak samt besinna exemplets makt och vikten att nu upprätthålla endräkt. De lätt uppbrusande krigsmännen lyssnade verkligen till den välvillige fredsstiftaren, som ej talade enligt uppdrag utan af sitt hjertas tillskyndelse, och då nu äfven hertigen, Wrangel och Ruuth ifrigt verkade för sinnenas dämpande, så lade sig den första oviljan. Oxenstierna hade föreslagit konungen att gifva en grads befordran åt alla officerare, som deltagit i slaget vid Hogland; förslaget tillbakavisades i början men godkändes sedermera, och öfverste Linderstedt, som begärt afsked, blef konteramiral. Nu voro flottans officerare åter nöjda; de förklarade sig vid alla tillfällen beredda att offra allt för konungen samt antydde jämväl sin afsikt att tygla landttruppernas officerare, hos hvilka jäsning tyvärr redan försports.

* Otto Henrik Nordensköld var i slaget vid Hogland storamiralens flaggkapten och hade synnerligen utmärkt sig.

Det förhatliga skådespelet af söndring, olydnad och förräderi började nämligen nu uppföras. Den 21 juli berättar Oxenstierna, att två öfverstar Leijonhufvud och Hemming lämnat sina regementen, att en stor hop subalternofficerare gått ur tjänst eller begärt att få afsked. »Så allmänna afsked», fortfar dagbokens författare, »vålla den skadligaste verkan inom oss och utsprida förskräckelsen bland själfva soldaterna, som tro sig öfverlämnade till offer åt faror, som deras mera upplysta officerare förutsett och velat undvika.» Under dessa förhållanden besökte Oxenstierna konungen den 24 juli på morgonen; samtalet räckte i halfannan timme och utmärktes af mycken förtrolighet. Oxenstierna nämnde, att, ehuru han ej fått förtroende om konungens planer, underhandlingar och beslut, han med djup rörelse iakttagit den oro, konungen under den senare tiden visat, samt önskade känna de särskilda anledningarna därtill. Gustaf svarade med att klaga öfver bristerna i krigsutredningen och öfver de inlämnade afskedsskrifterna; han tillskref 1786 års riksdag allt det bekymmnr, hvari han befann sig. Oxenstierna föreställde honom i bevekliga ordalag nödvändigheten att under kriget ej för mycket blottställa sin person, på hvilken så mycket berodde. Riket sammanhölles i närvarande stund endast af honom, och om han fölle, skulle Ryssland åter försätta Sverige i ett beroende tillstånd. Konungen svarade på vänligt sätt, men Oxenstierna, som hos honom tyckte sig finna något af »förtviflans öfvergifvenhet», betviflade att han skulle följa rådet. Ställningen blef för öfrigt alltmer oroande. Alla officerare vid Dalregementet och största delen af Södermanlands regementes officerare hade under gårdagen begärt afsked. Genom öfverste Klingspor hade de förra öfvertalats att ännu vänta; med de senare underhandlade general Siegroth. Öfversten baron Strömfelt hade vid sitt regemente förekommit ett befaradt utbrott samt äfven bidragit att »blidka» Jönköpings regemente. Men öfverallt var oro, man klagade öfver brottet mot regeringsformen, och Rysslands utskickade uppviglade, enligt Oxenstiernas

tro, i hemlighet sinnena. »Man igenkänner», säger Oxenstierna, »i regementena lynnet af de provinser, från hvilka de komma, och de personers röst, som där äro mest böjda emot konungen. Östgötarne äro endast därifrån undantagna, oaktadt de bo kring gref Fersens egendomar; men som officerarne där alltid haft disputer med herrskaperna, har den gamle tribunens lärdom ej verkat hos dem.» Oxenstierna såg med fasa, att en »hvälfning i mjugg bereddes» och bäfvade för Sveriges öde. Med rörelse hörde han konungens utlåtelse, då han mottog en inlaga från major Stromberg vid Österbottens regemente. »Vid undfående af detta papper sade han: detta är utan tvifvel ett afskedsmemorial som alla de andra. Men då han fann, att det var en begäran om befordran inom regementet efter öfversten baron Leijonhufvuds afskedstagande, sade han: Herre Gud, skall jag finna mig i den ställning, att, då jag förr varit så plågad af dem som begärt tjänster, jag nu skall anse en ansökning som en lycka!»

»Måtte försynen vaka öfver konungens dagar, aldrig mera dyrbara än nu, och ej försåtet sväfva kring hans steg», — med dessa önskningar betraktade Oxenstierna händelsernas utveckling. Han kunde en och annan gång vara missnöjd med konungen, och hans dagbok vittnar kanske alldeles för mycket därom; men i bottnen var han svensk och konungsk, och han var för rättsinnig och god för att ej afsky förräderi och ränker. Den enda ljuspunkten var i hans tanke generalernas uppförande. »De hafva med värdighet, med trohet och styrka gjort allt att hindra det allmänna afskedstagandet, och utan deras möda tror jag att i denna stunden halfva arméen varit utan befäl.»

Med den 25 juli 1788 upphöra Oxenstiernas dagboksanteckningar. Närmare upplysningar om det sätt, hvarpå han uppfattade den allmänna ställningen, förekomma emellertid i trenne skrifvelser, hvilka äro af hans hand och ännu finnas i behåll; den första är ställd till öfverkammarherren, f. d. landshöfdingen grefve Nils Filip Gyldenstolpe, den andra till Rosenstein och den tredje till konungen.

Brefvet till grefve Gyldenstolpe är af mycket förtrolig beskaffenhet. * Efter att hafva redogjort för missnöjet inom hären, för det misslyckade anfallet på Fredrikshamn och för konungens beslut att tills vidare, huru än sakerna utvecklade sig, stanna i Kymmene gård, skildrar Oxenstierna det besök, som han där gjorde hos sin herre. Han fann konungen i ett af dessa ögonblick, då det annars spänstiga sinnet var djupt upprördt och benäget till förtviflade beslut. Gustaf talade om att afsäga sig kronan till förmån för sin son; han skulle bosätta sig i Rom, såvida ej tanken på drottning Kristina därifrån hindrade honom: motsatsen skulle blifva för stor mellan henne, som frivilligt lämnade riket, och honom, som af olyckor tvungits därtill. Hellre ville han då lefva i Schweiz eller i Paris. Konungen vädjade för öfrigt från stundens till häfdens dom och erinrade, att han dock uträttat något i världen: han hade räddat fäderneslandet ur anarki, han hade gjort myntrealisationen, han hade skapat en flotta, han hade hägnat de sköna konsterna. Ställd i valet mellan att göra tronafsägelsen inför riksdagen eller genom skrifvelse till rådet, skulle han bestämma sig för den senare utvägen, ty han ville ej återse Stockholm. Konungen sörjde öfver sina vänners blifvande öde och sade, vändande sig

* Brefvet till Gyldenstolpe förvaras i Kungl. Biblioteket; det är dateradt Lovisa den 14 augusti 1788. Frih. v. Beskow har i sitt arbete »Gustaf III såsom konung och människa» ansett talet om konungens planer att afsäga sig kronan och gå i landsflykt endast bero på grundlösa rykten och som stöd hänvisat till det om manligt mod och högsint beslutsamhet vittnande bref, hvilket konungen den 23 augusti tillskref Rosenstein. Emellertid röjer Oxenstiernas skrifvelse till Gyldenstolpe, att Gustaf verkligen för tillfället umgicks med ofvannämnda planer. Detta bevisar dock endast, att äfven starka själar hafva stunder af misströstan. Konungen ådagalade snart en rådighet och en kraft, som vittna, att modfälldheten, hvilken för öfrigt under så mulna förhållanden kunde hemsöka de bästa, blott var öfvergående. Gustafs förhållande under den närmaste tiden och vid 1789 års riksdag uppenbarar tillräckligt hans mod och själsstyrka. Att han under första intrycket af Anjalaförbundets hemska och brottsliga företeelse talade om abdikation, det framgår äfven af Armfelts bref till sin hustru den 11 aug. 1788. (TEGNÉR: *Armfelt* I: 244).

till Oxenstierna: »Vous, si vous êtes dépouillé de la place que je vous ai forcé de prendre, quel sera votre sort?» Oxenstierna säger åt Gyldenstolpe, att han vågade hvarken till- eller afstyrka konungens tankar på afsägelsen; om sin egen ställning tillägger han: »Si tout s'écroule, je pourrai bien passer mal mon temps. On me croira peut-être l'auteur d'une guerre illégitime. On le supposera du moins, et on ne saura pas que, par une suite du manque de toute confiance qui m'a fait si souvent enrager, j'ai même été dans l'ignorance de tout ceci comme du reste. Au moins il faudra du temps pour l'éclaircir. En attendant je ne souhaite que le salut de ma patrie.» Man finner af detta bref, att konungen äfven i de mörkaste stunderna af missmod och medan hans egen ställning måste upptaga hans sinne, dock tänkte på andra och var orolig öfver sina vänners öde.

Den 21 augusti 1788 sände Oxenstierna, äfvenledes från Lovisa, ett bref till Nils von Rosenstein (Gustavianska papperen T. 31); det är skrifvet under intrycket af underrättelserna om Danmarks fredsbrott, hvilket nu kunde anses som säkert, ehuru själfva den förklaring, hvarigenom det danska hofvet tillkännagaf sitt beslut, icke framkommit. I detta bref säger sig Oxenstierna finna endast trenne utvägar att rädda konungen och riket; den ena vore att söka i andra makters medling, den andra i sammankallandet af riksdag och den tredje i ett familjförbund, som kunde göra Ryssland och Danmark benägna till fred. Medlingen skulle draga för långt ut på tiden, en riksdag kunde blifva stormig och föranleda en skakning af själfva regeringsformen samt en förödmjukelse, hvilken konungen ej skulle uthärda; men en »pacte de famille» borde kunna rädda alltsammans. Ett dylikt familjfördrag hade ryska kejsarinnan redan i Fredrikshamn föreslagit; ett evigt förbund mellan de Holsteinska husen skulle säkerligen ännu vara i hennes smak. Oxenstierna hade därför i samråd med Ruuth, Taube och andra uttänkt följande plan. Konungen skulle erbjuda Ryssland fred »och ingå med

bägge sina grannar *le pacte de famille* med en beständig fred för alla tre, garanti af ömse besittningar i Europa, försvar då endera angrepes men ej deltagande i någonderas offensioner». Konungen kunde gärna uppoffra det gagnlösa förbundet med Porten. Emot denna »sacrifice» borde konungen begära tillbaka den gräns, som Sverige förlorade genom freden i Åbo; han blefve därigenom rättfärdigad inför riksdagen. Sverige borde för öfrigt bibehålla rätten att mottaga franska subsidier. Om konung Gustaf ville bestämma sig att göra Ryssland detta förslag till familjförbund, så skulle han ännu själf kunna behärska ställningen; i annat fall torde hären eller ständerna taga från honom det afgörande ordet. Ett lyckligt krig skulle ju knappt kunnat gifva Sverige mera än hvad det vunne genom ett dylikt fördrag, som ökade dess landområde och läte det behålla en gammal bundsförvant; för öfrigt borde, äfven om ej en utvidgning af gränserna kunde beredas, åtgärden i alla fall vidtagas såsom utgörande det enda medlet att förekomma rikets söndring. Oxenstierna klagar, att konungen ej befunnits hugad för planen, men vill dock ej släppa den; han ber Rosenstein tala med riksdrotsen och vinna honom för saken: drotsens ord vägde nämligen mycket hos konungen och torde uträtta mera än andras.

Oxenstierna upplyser i detta bref ingenting rörande den närmare beskaffenheten af det familjfördrag, han tänkt sig; till det allmänna yrkandet återkommer han i den skrifvelse, han den 25 augusti från Lovisa tillsände konungen själf (Gustavianska papperen T. 31).* Oxenstierna nämner här, att han visserligen ej gör anspråk på att opåkalladt inblanda sig i angelägenheterna men att han dock af fosterlandskärlek, pliktkänsla och tillgifvenhet för konungen känt sig manad att föreslå det enda medel han lyckats uttänka till Sveriges frälsning. De engelska och preussiska hofvens föreställningar hade ännu ej gjorts

* *Bilagan 4.*

med sådant eftertryck, att de kunnat återhålla det danska hofvet från dess krigsplaner; Sverige stode utan bundsförvanter och skulle svårligen kunna fullfölja tvenne krig på en gång, helst det vore nära att blifva ett rof äfven för inhemska söndringar och »egna villor». Oxenstierna dristade för konungen ånyo framkasta tanken om ett familjfördrag. Väl hade konungen en gång invändt, att Sverige genom en sådan anordning skulle komma i en alltför beroende ställning; men ett förbund kunde tänkas, som lämnade Sveriges själfständighet okränkt och dessutom tillförde det väsentliga fördelar. Förbundet borde vara endast defensivt; »framtiden kunde genom kronprinsens arfsrätt tillägga Sverige ett nytt rike»; det enda, man måste tillspillogifva, vore förbundet med Turkiet, men detta förbund kunde, enligt Oxenstiernas mening, »utan saknad lämnas bland de öfriga politiska fåfängligheter, som så ofta lyst med vidsträckta utsikter och stannat utan verkan». I ersättning för det uppoffrade turkiska förbundet borde Sverige återfå de gränser, det i Åbo förlorade. Om konungen själf tvekade att göra Ryssland dessa anbud, så skulle Danmark utan tvifvel finna sig hedradt genom ett uppdrag att framföra dem och medla mellan tvenne riken. Om Ryssland ej ville lyssna till dylika framställningar, skulle ett så obilligt afslag med skäl förvåna de öfriga europeiska makterna och göra dem oblidt stämda mot den ryska politiken.

Det kan svårligen nekas, att Oxenstiernas förhoppningar denna gång voro nog högtflygande; det är snarare den välmenande fredsvännen än statsmannen, som talar. Oafsedt det sväfvande och obestämda i själfva planerna på familjfördraget, skulle kejsarinnans ädelmod hafva gått mycket långt, om hon åt en konung, som utan omedelbar anledning anfallit henne och nu befann sig i ett ytterligt trångmål, medgifvit vidgade gränser och ökadt landområde. Konungen afvisade ock hela förslaget.* Han såg

* Se några korta anteckningar af J. G. Oxenstierna i det Oxenstiernska familjearkivet.

klarare än den vänlige rådgifvaren och fann sig endast kunna lita på sig själf, sin flotta samt Englands och Preussens medling mot Danmark.

Den 25 augusti lämnade Gustaf III Kymmene gård; han förklarade med rättmätig stolthet för Anjalaförbundets utskickade, att han icke »underhandlade med rebeller», och begaf sig skyndsamt till Stockholm. Det är af historien bekant, huru beslutsamt Gustaf gick till väga och hvilken kraftig hjälp han särskildt hade af den engelske ministern i Köpenhamn Elliot. I ett memorial af den 24 november 1788, hvars koncept är förvaradt i det Oxenstiernska familjearkivet, uttrycker Oxenstierna, som äfvenledes i slutet af augusti återvändt till Sverige, sin belåtenhet med Elliots djärfva uppträdande. Han säger, att Elliot, drifven af sin ovilja mot Danmark och af sitt lifliga lynne, måhända gått utöfver det bemyndigande han af sin regering erhållit men att man måste vara honom djupt tacksam för denna förmätenhet och att han för öfrigt kunde vara viss att ej blifva »désavouerad». »Om Elliot varit mindre dristig, mindre verksam, hade sakerna säkerligen icke så fort ordnats, och fientligheterna skulle ännu pågå.» *

Om den från Danmark hotande faran genom utländsk medling afvändts, återstod dock ännu det ryska kriget, hvars utgång ingen kunde beräkna och hvars skiften

* Det danska hofvet hade genom sitt sändebud i London den 26 okt. 1788 hos Englands regering gjort föreställningar med anledning af Elliots djärfva språk,' och lord Caërmarthen hade två dagar därefter på visst sätt, om ock i undvikande ton, medgifvit, att Elliot handlat egenmäktigt; han säger åtminstone uttryckligen, att Elliot »n'était point autorisé à déclarer la guerre comme existante entre les cours de Londres et de Berlin avec le Danemarc, ni qu'il existait déjà une alliance entre les cours d'Angleterre et de Berlin qui les obligeait à défendre le roi de Suède à main armée, si les troupes danoises continuaient d'agir». Men det var just sådana påståenden, som Elliot ansågs hafva tillåtit sig. (Kopior af diplomatiska noter i Oxenstiernska familjarkivet.) Konungen af Preussen hade emellertid redan den 10 oktober hotande förkunnat för det danska hofvet, att han handlade i fullkomlig öfverensstämmelse med engelske konungen och att hannoverska trupper i förening med preussiska skulle besätta Slesvig och Holstein.

Oxenstierna med oro följde. Hans lynne var nu äfven af andra anledningar nedstämdt. Dels hade han i september 1788 förlorat sin fader, och denna förlust var kännbar, om ock länge väntad; dels såg Oxenstierna, som genom börd och öfvertygelse var fäst vid ridderskapet och adeln, med djupaste missmod de åtgärder, genom hvilka Gustaf på riksdagen 1789 kufvade dess motstånd. Han hade i detta afseende ungefär samma åsikter som Rosenstein, Adlerbeth och Ehrensvärd. Det skulle vara ett stort misstag, om man trodde, att alla gustavianer obetingadt gillade konungens handlingssätt; många af dem hade att uthärda en svår kamp mellan sin tillgifvenhet för konungens person och sina frihetsvänliga åsikter. Och dessa åsikter inneburo stundom en egendomlig blandning af gammalt svenskt självständighetssinne, af bördsstolthet och af revolutionära upplysningsidéer. Det var endast få, som kommit på den tanken, att 1789 års diktatur måhända endast var ämnad att vara tillfällig samt för öfrigt till stor del framtvungits af den politiska ställningen. Oxenstierna sökte, trogen sitt blida lynne, att medla. Han föranledde ett sammanträffande mellan konungen och några vänner af jämkningsåtgärder; i den skrifvelse, genom hvilken han sökte bereda detta möte en önskad utgång, besvor han konungen att af ständerna ej fordra annat än rätten att börja krig, en rätt som 1772 års regeringsform ej medgaf men som, enligt Oxenstiernas fullkomligen riktiga tanke, på grund af sakernas natur tillkomme statens högste styresman. * Han vädjade till konungens hjärta, ville mildra hans bitterhet och tillropade honom: »Daignez, Sire, ouvrir vos bras à la noblesse, elle saura s'en rendre digne.» I hans känsliga själ voro konungska tänkesätt förenade med frihetssinne och aristokratiska meningar; han ansåg en förmedling möjlig och ville verka för densamma. Men

* Oxenstierna säger i nämnda bref: »J'ai cru que le seul pouvoir véritable, le seul dont effectivement Votre Majesté ne jouit pas, était celui de faire la guerre. Ce pouvoir ne devait pas être refusé par la noblesse.»

tiderna voro för upprörda, spänningen för stor, sorlet för högljudt för att en så mild stämma skulle kunna göra sig hörd; konungen tog våldsamma steg och bröt med maktspråk allt, som ej godvilligt lät böja sig. Framtida häfdaforskare skola bedöma dessa hans handlingar, skärskåda deras förklaringsgrunder, pröfva hvad andel nödvändighet och stolthet i dem ägde; i alla händelser skall ingen kunna neka sin aktning åt dem, hvilka, i likhet med Johan Gabriel Oxenstierna, förde billighetens talan och hellre ville försona än sönderrifva.

Konungen, hvilken, såsom han i det lysande talet på rikssalen uttryckt sig, ej ämnade »tåla, att de, som burit sina förmätna händer på hans faders krona, finge ryckas med honom om den spira han förde», blef genom förenings- och säkerhetsakten så godt som enväldig. Då rådskammaren upplöstes, blef Oxenstierna den 15 maj 1789 entledigad från riksrådsämbetet och erhöll i stället ett högt hofämbete, i det han utnämndes till öfverstemarskalk hos drottningen. De utländska sändebuden skulle han allt fortfarande mottaga, han skulle sköta utrikes angelägenheterna; men hans ställning blef allt mer och mer brydsam, ty dels fortfor konungen att i själfva verket göra allting själf, dels tycktes han ånyo söka någon person, som kunde i Oxenstiernas ställe öfvertaga de löpande ärendena. Slutligen kunde denne ej uthärda ett sådant tillstånd utan skref, efter en längre tjänstledighet, den 12 september till konungen ett bref,* hvari han anhöll om sakens ordnande. Af brefvet framgår, att konungen med den beviljade tjänstledigheten afsett att småningom och oförmärkt aflägsna Oxenstierna från ämbetsutöfningen; Oxenstierna anhåller nu, att Gustaf måtte bestämma, huruvida han i densamma borde återinträda, i hvilket fall han skulle ställa sig denna befallning till efterrättelse, eller ock gifva honom tillstånd att skyndsamt för de utländska di-

* Gustavianska handskrifterna å Uppsala bibliotek, T. XXI. (*Bilagan 5.*)

plomaterna tillkännagifva sitt afskedstagande. Det föreföll honom nämligen motbjudande och förödmjukande att måhända en kort tid fortfara att mottaga de utländska sändebudens uppvaktningar och sedan plötsligt lämna dessa åligganden; han fruktade, att man häröfver skulle göra obehagliga uttydningar och anmärkningar.* Underhandlingarna i detta ämne ledde till den följd, att Oxenstierna den 14 november nedlade sin befattning.

Med den lifligaste uppmärksamhet följde han allt fortfarande såväl krigshändelserna under det ryska kriget som den allmänna europeiska politiken. Det var den 24 augusti 1789, som det för Sverige olyckliga första slaget vid Svensksund stod. Oxenstierna uttalar i ett bref till Reuterholm af den 3 oktober 1789 sina tankar om denna sjöstrid.** Han prisar sin tappre vän Ehrensvärd, som då förde befälet, och säger om honom med stolthet: »Han var på sin slup öfverallt omkring, där elden var som starkast, med sina glasögon och lika tranquille, som när han sitter hos oss och ritar. Det gör honom ock en odödlig heder, att han sagt förut allt, att han först ej ville gå ur sin fördel, att han sedan ej ville förfölja, då han hade vunnit, och ändtligen det excessiva courage, hvarmed han och hela hans flotta sig uppfört.» ***

* Till sin förtrogne vän, statssekreteraren, sedermera presidenten Johan Gustaf von Carlson skref Oxenstierna samma dag från Skenäs, där han under tjänstledigheten vistades: »Jag blir här nere, om jag kan, tills kungen kommer, af den orsak, att, när jag kommer upp, måste jag emottaga ministrarne, dem jag ej fick lof att congédiera, och att det ej är flatteust att se dem kanske 14 dar och sedan bortköras af en successor. Således har jag skrifvit till kungen, om jag får afsäga dem nu genast eller om jag, i väntan på hans val af min efterträdare, skall fortfara att se dem ännu denna vinter. Hvilketdera som sker kan vara görligt, men ej att komma upp, conférera ett par gånger och sedan få ett consilium abeundi af en, som flyttar mig på halsen.» (Bref till Carlson i Oxenstiernska familjearkivet.)

** Reuterholmska papperen. (K. Utrikes Departementets arkiv.)

*** Olika meningar hafva, som bekant, i nyare tider uttalats om den snillrike Ehrensvärds förhållande i slaget. Här är icke tillfället att ingå i en undersökning af saken.

I samma bref uttalar Oxenstierna sin mening rörande ställningen i Frankrike, där nu statshvälfningens storartade och hemska skådespel började utföras. Detta är ett af de få ställen, där Oxenstierna gifver sina allmänna politiska åsikter till känna och visar sin grunduppfattning af historia och statslif. »Få nationer», säger han, »torde finna den kloka sammanstämning som England, den trygghet för den enskilde och det allmänna, den dygdige medborgarens säkerhet om skydd och den elakes om straff, den lyckliga motvikt af alla regeringens krafter, som stödas ihop utan att trycka hvarandra och vinna krafter tillsammans genom att luta mot hvarann. De likna spännbjälkar, som, tryckande i en punkt sina motvägande krafter, bära tyngder, som skulle krossa hvar och en af dem, om de vore allena. Jag ser ej ännu, att Frankrike kommer till denna fullkomlighet. Jag admirerar idéen af alla stånds sammansmältning i en assemblée nationale. Jag ser med ren vördnad allas afklädande af alla rättigheter för att kunna obehindradt göra ett nytt verk. Intet folk har visat eller skall visa en sublimare patriotism, och låtom oss tillstå, att vi aldrig känt en så ädel rörelse; men jag fruktar, att man i Frankrike räknar för mycket på dygdens möjlighet hos en hel nation, att man gör lagar för människan sådan hon borde vara och ej sådan hon är, att man ej kommer ihåg, att, då den första hettan gått öfver, intrigen och vinningslystnaden återta deras välde, så mycket farligare då, som lagarna, i hopp att dygden ensam skall råda, ej satt nog bommar för lasterna, och ändtligen att densamma assemblée, som nu till ett så värdigt ändamål styr Frankrikes omätliga resurser, kan lika lätt nyttja dem en gång till nationens förtryck, utan att då någon motvikt finnes, som kan hindra den tilltagsne undersåten, stundom mera farlig än despoten. Projektet till regeringsformen är besynnerligt. Det synes mera ett verk från en académie än från Solon och Lykurgus, och uppsatt i teser, kommer mig före, som om assembléen skulle respondera och hade bjudit Europa till opponenter.» Kärleken

till organisk utveckling och obenägenheten för tvära öfvergångar samt för välmenta men praktiskt okloka förändringar enas i dessa Oxenstiernas yttranden med mycken frisinthet i uppfattningen.

Krigets öden växlade emellertid, och med dem växlade helt naturligt Oxenstiernas stämning. När konungen med skärgårdsflottan vid Fredrikshamn slagit den ryska flottan, skref Oxenstierna till Gustaf sin dikt »De tre kronorna»:

Ej nog af födselns rätt till trenne kronors ära,
dem du med Sveriges sköld som Yngves ättling ärft,
du föddes ock, min kung, att trenne andra bära,
dem du med egen dygd och egen rätt förvärft.
När fordomdags det land, hvars trygghet du bevarat,
förlossades af dig från tvedräkt, våld och svek,
med tacksamhetens hand det folk, som du försvarat,
tillägnade dig först den borgerliga ek.
När du mot Nevans örn i Göters härnad drager,
med hjältar af din ätt förenande ditt namn,
din andra krona knyts i dag af segerns lager
vid murarna af Fredrikshamn.
En återstår ännu att slutligt dig belöna:
Må snart oliven i vår famn
din hjässa med den tredje kröna!*

Men snart vände sig bladet. Svenska flottan inspärrades i Viborgska viken och kunde blott med oerhörd förlust den 3 juli bryta sig ut. Nederlaget bragte Oxenstierna till djupaste nedslagenhet; han hoppas nu blott på snar fred, söker bibringa konungen fredliga tankar och uttrycker den önskan, att han oförtöfvadt måtte återvända till Sverige.** Kom så upprättelsens och ärans dag, hvars minne ännu eldar de hjärtan, i hvilka kärleken till fäderneslandet och

* Poemet, som förekom i en skrifvelse till konungen af den 26 maj 1790 (Gustavianska handskrifterna), infördes sedan i andra delen af Oxenstiernas arbeten med titel »De tre kronorna. Till H. M. Konungen vid freden år 1790.» I sin ursprungliga form var stycket skrifvet *före* freden i Värälä.

** *Bilagan 6.*

dess häfder ej alldeles förkolnat: den 9 juli 1790 vanns den stora segern vid Svensksund. Nu jublade åter Oxenstiernas hela varelse; han gladdes, att konungen »krönt sig med odödlig ära och ånyo blifvit fäderneslandets räddare». Genom sin vistelse på Skenäs hindrad att deltaga i det tedeum, som firades i Stockholm, och att underteckna den lyckönskningsskrifvelse, som Svenska akademien afsände, utbrister han: »Tout mon coeur est un Te Deum.» *

En välbehöflig fred kom nu snart med den af Oxenstierna bebådade »oliven»; den medförde naturligen icke de utvidgade gränser, hvilka vid krigsföretagets början föresväfvat mångens sinne, men åtminstone förlorades inga provinser. Sverige hade visat sig vara en fiende, som ej finge ringaktas, dess flotta hade utmärkt sig, det hade icke utan heder mätt sina krafter med en af jordens mäktigaste stater, och fördraget i Värälä, som strök ett kors öfver frederna i Nystad och Åbo, gjorde en gång för alla slut på Rysslands försök att inblanda sig i Sveriges inre angelägenheter. Men det afslutade kriget medförde ett hemskt minne, förräderiets. Det straff, Gustaf III tog på de brottsliga, lämnar ej anledning till klander; endast *ett* hufvud föll för bilan. Han var till sin natur ej grym, och upplysningstidens åsikter, hvilka han i så många afseenden delade, gjorde honom mycket sparsam i tillämpningen af lagens strängaste bestämmelser. Men i hans omgifning funnos ömhjärtade skalder, hvilka skulle hafva önskat honom ännu mildare. Leopold skref till honom sitt berömda skaldestycke, som börjar:

> Monark, hvars dubbla höjd vi känne
> som konung och som enskild man,
> med lika glans af dessa tvenne
> du sanningen ej frukta kan,
> din stora själ är gjord för henne.

* *Bilagan* 7.

Vid bilan stum, af kedjan tung,
hon kryper i despotens salar;
hos dig, från bygdens lägsta dalar,
hon talar upprätt med en kung
som hon med filosofen talar.

Om Leopold i denna dikt uppmanar Gustaf:

njut af Cesars vunna makt
dess högsta rätt — den att förlåta,

så hade äfven Oxenstierna i åtskilliga skrifvelser till konungen fört alldeles samma språk. Redan den 8 maj 1790 hade han, på samma gång han lyckönskade Gustaf till några vunna framgångar i kriget, anropat honom om nåd för de förvillade, och dessa böner förnyades sedan både i muntliga samtal och i bref. Han föreställde konungen, att missgärningar sådana som de ifrågavarande ej skulle upprepas och att straffet därför vore öfverflödigt; han menade, att det skulle vara Gustafs största ära, om han utan all blodsutgjutelse kunde besegra hvarje motstånd; han trodde, att konungens egen själsfrid för framtiden skulle grumlas, om han skrede till stränga åtgärder, dem han sedan ofelbart skulle ångra. Ännu sedan det blifvit bestämdt, att endast Hästesko skulle afrättas, upprepade Oxenstierna sina bevekande framställningar. Han tillkännagaf en mystisk farhåga, att lyckan för alltid skulle vika från konungen, om han offrade ett människolif; han sade, att i dödens stund, då Gustaf själf skulle söka sin tröst i tillflykten till försoningens nåd, han otvifvelaktigt komme att känna tillfredsställelse vid tanken på att han skonat, då han kunnat krossa.* Leopolds och Oxenstiernas ansträngningar att rädda de vilseledda hedra visserligen deras hjärtan och vittna om godhet och medlidande; men man måste dock instämma med B. E. Malmström, då han om Leopolds ofvannämnda skaldestycke yttrar, att »sådana förrädare föga förtjänade en hederlig mans, än mindre

* Gustavianska handskrifterna å Uppsala bibliotek, T. 31; papper i Oxenstiernska familjarkivet.

sånggudinnornas mellankomst.»* Hvilka förskönande och mildrande anledningar till anjalamännens handlingssätt man än må uppleta, var dock deras anslag en nedrighet. Det finns intet nesligare, intet mer vanärande än förräderi mot fäderneslandet, och officerare, hvilka i fält och under fanorna underhandla med sitt rikes fiender, äro döden värda. Om konungen låtit ännu flera med lifvet umgälla brottet, hade därom intet varit att säga. Själf sade han Leopold, att lagen pålade honom plikter, inför hvilka hans hjärta måste tiga, och dagen efter Hästeskos afrättning yttrade han: »Då jag underskref den dödsdom, som nu är verkställd, hade jag icke den ringaste känsla af hat eller hämnd. Jag har endast låtit lagen handla.» Man har i detta fall goda skäl att tro honom på hans ord.

Konungen misstyckte dock ej Leopolds och Oxenstiernas försök att inverka till upprorsmännens fördel; han var för högsint att ej tåla deras beteende, för mycket människokännare att ej inse, att det var milda skalders vänliga, veka sinnelag, icke vedersakares begär att göra sitt inflytande gällande, som förestafvat förbönerna.

Oxenstierna åtföljde Gustaf III till riksdagen i Gäfle, förrättade under densamma riksmarskalkstjänsten och tillhörde kretsen af de förtrogna, som i aftonkretsarna sökte förströ och upplifva den af statsbestyr och vidtsväfvande planer mer än någonsin upptagne monarken. Af hans bref från Gäfle kan man emellertid se, att hans tankar jämt flögo till hufvudstaden, där han nyss lämnat den maka, med hvilken han i oktober 1791 ingått äktenskap.** De politiska ränkerna hade aldrig varit i hans smak, och han erfor ofta en längtan efter frihet, efter hemlif och hvila. Emellertid kan man vara viss, att hans älskvärdhet, hans skämt och hans infall ofta spredo ett ljust skimmer öfver

---

* B. E. Malmström: *Grunddragen af Svenska vitterhetens historia*, III: 44.

** Hennes namn var Lovisa Kristina Wachschlager; hon var enda dottern af hofmarskalken Gustaf Wachschlager och dennes maka Kristina Holmcreutz.

den åskdigra aftonhimmeln af konungens lif. Vid den korta riksdagens slut utnämndes Oxenstierna den 25 februari 1792 till ordinarie riksmarskalk.* Att döma af ett bref till hustrun synes han hafva tvekat att mottaga en plats, som vid denna tid medförde tvånget att föra ett tämligen stort hus och därmed följande utgifter; men han lät öfvertala sig och sökte nu i ett bref till konungen af den 5 mars utverka ett underhåll, som kunde sätta honom i tillfälle att ordna sin hushållning och aflägsna åtskilliga af de mest tryckande bekymren. Han hade redan i ämnet vidtalat Håkansson, och konungen hade förklarat sig vilja med

* Serafimerriddare hade han blifvit redan den 22 november 1790. — Angående hans utnämning till riksmarskalk berättar Schröderheim i sina anteckningar: »Den 25 om morgonen, klockan precis 8, voro vi alla uppe, som därtill fått befallning. Men kungen var redan klädd, uti en polsk dräkt, och vi mötte kronprinsen, som med sin stat varit inne för att taga afsked och gick att déjeunera innan sin afresa. Riksdagsbeslutet var om natten förut renskrifvet på pergament af Börtzell och till all lycka färdigt. Grefve Posse, baron Taube och baron Wrede voro uppkomna, men baron Armfelt blef icke synlig, och kungen frågade icke efter honom. När konungen underskrifvit beslutet, gaf han det åt drotsen, som ville gå men fick befallning att skrifva där på stället sitt namn och lämna rum åt grefve *Oxenstierna*. Den senare herrn gjorde invändningar och trodde det icke tillkomma sig; men kungen förde honom till bordet och ställde sig bredvid. När han tecknat sitt namn, ville han lyfta sig; »vänta, min grefve», sade kungen, »skrif inunder *riksmarskalk!*» Grefve Oxenstierna arrêterade en moment och såg på kungen, som sade: »Skrif, min grefve!» Grefven skref ett *uti*, för att sedan skrifva *riksmarskalkens ställe*. »Nej, min grefve», fortfor kungen, »skrif: riksmarskalk! Ni är det, jag nämner er nu därtill.» Grefven signerade hastigt, upplyfte sig och tog kungens hand. Kungen embrasserade honom, gaf honom saluten och sade honom, att han ej ville repetera alla de förbindelser, hvilka ifrån yngre åren dem förenat, att flera voro öfverflödiga, men inga kunde blifva kraftigare; att han aldrig glömde bort, det Johan Gabriel Oxenstiernas namn aldrig skall läsas ibland deras, som trott sig äga rätt att *en corps* göra representationer, och att kåpan på hans axlar aldrig verkat hvad Karl XI alltid fruktade, när han nämnde en vän till riksråd.» (Schröderheims berättelse om Gäfle riksdag.) — Med uttrycken om de »*en corps* gjorda representationerna» syftas på rådets år 1788 till konungen afsända men icke af Oxenstierna undertecknade föreställningar om nödvändigheten af en snar fred.

denne öfverlägga om bästa sättet att gå Oxenstiernas önskningar till mötes. Innan något hunnit afgöras, inträffade emellertid illgärningen den 16 mars och konungens död.

Dagen efter den olycksdigra maskeraden hade Svenska akademien sammankomst, som bevistades af Oxenstierna, Kellgren, Zibet, Rosenstein, Edelcrantz, Adlerbeth, Gyllenborg, Nordin och Murberg. Sinnesstämningen hos akademiens ledamöter var dyster och upprörd; man kunde ej förmå sig att behandla de ärenden, som förelågo, utan skyndade till den älskade konungens rum för att göra sig underrättad om skyddsherrens och välgörarens tillstånd. Vid hans sjukläger höll Oxenstierna sedan trogen vakt. Han, Gyldenstolpe, Taube, Armfelt och Schröderheim sökte med vänliga samspråk om gemensamma minnen från flydda, gladare dagar vederkvicka den lidande. Den 29 mars, konungens dödsdag, var Oxenstierna vid hans sida; det blef åt honom uppdraget att om dödsfallet underrätta hertig Karl. Under konungens sjukdom hade Oxenstierna blifvit förordnad till ledamot af regeringen, och den kodicill, som Gustaf den sista dagen af sin lefnad lät utskrifva, bibehöll honom vid denna plats; men Oxenstierna gjorde lika litet som någon annan svårigheter, när hertigen betonade sin uppfattning om kodicillens oförenlighet med den artikel i testamentet, som åt honom uppdragit förmynderskapet. Den 2 juli 1792 blef Oxenstierna ledamot i allmänna statsberedningen.

När Svenska akademien den 31 mars 1792 mottog formlig underrättelse om Gustaf III:s timade död, tolkade Oxenstierna, hvilken tjänstgjorde som direktör, akademiens sorg och saknad. Akademien beslöt ock den 27 april samma år att åt honom uppdraga författandet af det äreminne, som skulle öfver hennes stiftare uppläsas; anledningarna till detta uppdrag voro, såsom Svenska akademiens dagbok uttryckligen tillkännagifver, Oxenstiernas »snille och hågkomsten af den vänskap och det förtroende, hvarmed högstsalig konungen i många år honom hedrat». Först den 21 mars 1794 kunde Oxenstierna för akademien

anmäla, att hans teckning af Gustaf III vore afslutad, och han uppläste densamma vid sammankomsten på stora börssalen onsdagen den 7 maj samma år. Han var själf direktör. Dagen var uteslutande helgad åt stiftarens minne, och intet annat föredrag hölls.*

För den plan, Oxenstierna i sin teckning af konung Gustaf III:s lif följt, har han redogjort i ett ganska betecknande bref till Leopold af den 14 januari 1794. »Min enda omtanke», säger han, »är nu mitt tal, som jag absolument vill få färdigt till den 20 mars, om ej själfva omöjligheten lägger sig i vägen. Nog ledsen och hypocondre af min natur, födes denna sinnesställning ännu mera af ett så allvarsamt ämne, och jag kan säga om mig, som någon sjuk målare en gång skref på sin tafla: *pinxit in doloribus*. Emellertid när man kommer ihåg vidden och svårigheterna af mitt kall, så kan jag äfven tillägga: *incedo per ignes*, och när jag lät truga mig därtill af akademien, så ville jag hellre hafva blifvit utvoterad. Att likväl någorlunda få ett système, reducerar jag kungens lefnad i 3 epoquer, från 72 till 78, från 78 till 86 och sedan till slutet. Jag placerar détailerna af hans förändringar och espriten af hans regering i den första. Det är en slags skapelseperiod. Den andra är fortsättningens, där mindre nya saker förekomma. Den tredje är den värsta. Det var tyvärr förstöringens; men det går ej an att säga, et c'est là où l'auteur s'embarasse. Den första afdelningen är färdig, den andra till det mesta, den tredje återstår, proh Jupiter! Ingressen, 5 gånger omskrifven, är nu gjord. Patetiken skall frälsa mig, där jag möter andra svårigheter, och när politiken skrämmer mig, söker jag tillflykt hos vitterheten och konsterna. Så är, min Mentor, mitt projekt. Jag tror nog, att jag kan hinna skrifva färdigt till den omtalta tiden, men jag saknar utrymme att rafinera. Det, som ängslar mig, är ej att jag talar; ty om det vore för egen

* Om anledningen därtill, att endast åtta af akademiens ledamöter kunde vara närvarande, upplyser LJUNGGREN (*Svenska vitterhetens häfder* II: 469).

räkning jag gjorde illa, så fick jag stå mitt kast. Nu får kanske akademien skämmas för sitt organ, men det har hon förtjänt, som tvang mig därtill.»*

Detta äreminne är ett icke oviktigt bidrag till kännedomen om Oxenstiernas uppfattning af den bortgångne konungen. Det andas den kärlek och den beundran, hvilka han i djupet af sin varelse alltid ägnat Gustaf III, men det uppenbarar tillika just i sina omskrifningar, i sitt begär att förbigå och öfverhalka en del omständigheter, de meningsskiljaktigheter, hvilka stundom söndrade konungen och skalden. Talet är, liksom Oxenstiernas prosa i allmänhet, fullt af franska vändningar; det skattar betydligt åt en ståtande retorik, och det blifver på flera ställen i sin grannlåt något dunkelt och tungt: det är en skönhet, som invecklar sig i det med sorgsmycken öfversållade praktsläpet. I vissa delar, där mycken försiktighet var af nöden, väcka de halfva antydningarna till lif många gissningar och utläggningar, såsom när Oxenstierna säger, att vid Lovisa Ulrikas dödsbädd »kända hjärtan återfunno sig i ömhetens sköte, och naturen själf, med sista skenet af lifvets fackla, skingrade omsider vid grafvens brädd de skuggor, som dolt dem för hvarandra». Sitt fulla erkännande, sitt lifliga bifall skänker minnestecknaren, såsom var att vänta, åt 1772 års hvälfning; vid teckningen af 1789 års händelser kan Oxenstierna däremot ej återhålla varsamma uttryck af sitt ogillande, de förråda sig midtunder den diplomatiska betänksamheten i hans språk. »På väldets och självständighetens gräns», heter det, »som åter undersöktes, uppkommo, genom händelsernas tvång, nya lagar, ämnade till frihetens och konungamaktens säkerhet och förening, ömtåliga som omständigheterna, hvari de föddes, viktiga för framtiden, den de tillhöra, och vid deras början vägrade eller antagna med lika ren öfvertygelse om det helas väl. Detta riksmöte, oroligt i sitt lopp genom de lagstiftandes tvister, stånds och enskildas misstroende och nya gränsers utsta-

* Brinkmanska arkivet, del. 2. — Jfr LJUNGGREN: *Svenska vitterhetens häfder*, II: 469—70.

kande för medborgerliga rättigheter, blef än mera bekymmersamt genom de ovanliga medel, med hvilka konungen skyndade dess beslut. Det såg upphöra författningar och ämbeten i Sverige, lika gamla med konungavärdigheten, och fängelset skilja fullmäktige från öfverläggningarna. Men om i dessa händelser, så mycket motsagda af den mildhet, hvarmed, sjutton år förut, samme konung målade sitt tänkesätt i den lyckligaste af alla statsförändringar, han nu, mellan yttre fiender och invärtes oenighet, ej trodde sig någon annan utväg öfrig till rikets frälsning än konungamaktens ökande, och till frihetens bibehållande ej annan möjlighet än hennes inskränkning, sörjde han tillika själf mest sin erhållna seger, och bland tvungna medel, lika våldsamma för hans egna känslor som i deras utförande, ansåg sin egen sällhet uppoffrad åt den öfvertygelse han fattat om rikets bestånd och tidpunktens föreställda nödvändighet.» — Tämligen flyktigt berör Oxenstierna Anjalaförräderiet; om Razumoffskys beteende yttrar han strängt, att »ett fordom vänligt sändebud återtog på en gång det språk, som förut ledde partierna mot hvarandra eller mot styrelsen». Märkliga äro hans ord om konungens under första intrycket af 1788 års händelser flyktigt hysta tanke att afsäga sig kronan; han säger, att Gustaf ett ögonblick »sviktade», han talar med rörelse om den sorg, hvilken han hos konungen bevittnat »i den låga hyddan vid Kymmene strand», och nämner med tacksamhet, att Gustaf därvid ofta mer tänkte på sina vänners blifvande öde än på sitt eget. Han säger, att världen, okunnig om striden i konungens hjärta, endast såg hans mod och en stor själs strid med ödet; han prisar på ett ädelt och erkännande sätt den beslutsamhet och den rådighet, som Gustaf snart visade. De här och där i minnesteckningen förekommande uttryck, med hvilka Oxenstierna söker att i allmänna drag framställa det väsentliga i konungens lynne, äro synnerligen vackra och vittna om en oförställd tillgifvenhet samt om snillets förmåga att uppfatta snillet. Gustaf var, säger Oxenstierna, älskare af det stora, fängslad af det lysande,

tjust af ryktet; »ingen var mer intagen af svenska namnets ära». Han skildrar, huru själfva nöjet af Gustaf ofta adlades och antog en storartad skönhet; han beskrifver både konungens älskvärdhet och den själfbehärskning, som han äfven i vredens ögonblick visste att bibehålla. Han glömmer naturligen ej heller att loforda konungens omvårdnad om vitterheten och de sköna konsterna, hvilka under fredens år »likt unga kärleksgudar lekte med hvilande hjältars vapen», och han erinrar, att konungen själf eröfrade ej endast den utmärkelse, han bestämt för krigiska bedrifter, men äfven vältalighetens segertecken. Öfverblickar man Oxenstiernas äreminne i dess helhet, så ser man lätt nog, att den, som skrifvit det, stått konungen mycket nära och tagit outplånliga intryck af dennes fängslande personlighet, men tillika att, huru mycket än hans hjärta drogs till den snillrike och högsinte fursten, vissa af konungens regeringshandlingar syntes honom så äfventyrliga eller betänkliga, att han med eller mot sin vilja måste låta ett blott till hälften undertryckt ogillande framskymta under uttryck, hvilka dämpades ej endast af försiktighet och akademisk måttfullhet utan äfven af erkänsla, saknad och uppskattning. Med vemod talar Oxenstierna om den ovanliga tankfullhet, som under de sista dagarna af riksdagen i Gäfle märktes hos konungen, och han utbrister då, i tanke på dennes snart därefter inträffande död: »Ges då en hemlig makt, som bebådar utan att upplysa, och en känsla, hvars oförstådda klagan kan blott sucka med aningarnas men ej tala med varningens röst?» Dylika drag af sorgsen, tragisk skuggning saknas icke i Oxenstiernas teckning; man finner af dem, att han hade öga för det dramatiskt gripande i Gustafs konungasaga, och man märker på den beslöjade tonen, att välgörarens bortgång i Oxenstiernas själ lämnat ett tomrum, som icke lätteligen kunde fyllas. Detta äreminnes anda må för öfrigt, som granskare anmärkt, stundom vara för vek för sitt ämne; men man kan svårligen gilla en konstdomares påstående, att »den antagna frasens trånga begränsningar ej förmådde bereda utrymme

åt Oxenstiernas egen individualitet»; ty denna framblickar nog, man må nu anse det som en förtjänst eller som ett fel, mångenstädes i hela sin älsklighet, sin tveksamhet vid omdömen och sin kärlek till det lysande, det praktfulla.

Oxenstierna hade i sin teckning af Gustaf III äfven omnämnt hans verksamhet för åstadkommande af ny psalmbok och ny bibelöfversättning och därvid yttrat följande: »Sedan svenska kyrkans fäder vid jubelfestens dag omsider i förbättradt språk emottagit hennes helgade skrifter, vårdar religionen, själf åtminstone trogen åt den tacksamhet hon predikar, det namn af sin välgörare, som hennes saknad ej finner återkalladt i mötets häfder.» Det förstuckna klander, som här uttalas mot det vid jubelfesten församlade prästerskapet och som hade sin grund i missnöje öfver den likgiltighet, hvarmed man, enligt Oxenstiernas och flera gustavianers tanke, på många håll och för att vara den nya ordningen behaglig tillät sig att behandla Gustaf III:s minne, föranledde ärkebiskop Uno von Troil till en förklaring, som finnes införd i Stockholmsposten för år 1794, n:r 121. Ärkebiskopen erinrar däri, efter några berömmande ord om Oxenstiernas snille och förtjänsten af hans arbete, att »mötets föremål icke varit att hålla loford öfver högstsalig konung Gustaf III utan att prisa den allsmäktiges vård om sin kyrka», samt att för öfrigt den aflidne konungen flerstädes blifvit nämnd i de tryckta handlingarna rörande jubelfesten 1793, hvadan Troil ansåg, att Oxenstierna »utan skäl kastat skugga på prästerskapets förhållande». Nu kan det visserligen, om man läser ärkebiskopens förklaring, ej nekas, att Gustaf III:s »snille och *nit för religionen*» blifvit i nämnda handlingar uttryckligen omtalade; men Oxenstierna hade önskat ett tydligare och fullständigare uttryck af prästeståndets förbindelser till Gustaf. Härtill kom utan tvifvel, att skalden på grund af sin bekantskap med Troil, hvars ställning till den aflidne monarken icke alltid varit rätt god, kunde vara benägen att hos prelaten spåra ett begär att förringa eller förtiga Gustaf III:s förtjänster; bref från Troil, hvilka för-

varas i Oxenstiernska familjarkivet, utvisa, att Oxenstierna stundom fått, på ärkebiskopens begäran, medla mellan konungen och honom. Gustaf III:s ädle och hängifne minnestecknare frih. von Beskow synes ock gilla Oxenstiernas anspråk, att den regent, som tillsatt bibelkommissionen, därför bort röna mera erkänsla.* Leopold, som mer än de flesta vördade Gustafs minne, yttrade till Rosenstein angående ärkebiskopens förklaring: »Det var visst oförmodligt, att en liten, så väl med blomster omsvept gadd, som den af det öfverklagade uttrycket, skulle sticka så djupt genom korkåpan.» Och till Oxenstierna själf skref samme Leopold i ett hittills icke offentliggjordt bref från Medevi af den 16 juli 1794: »Jag har läst ärkebiskopens oanständiga utfall — — —. Det indignerade mig, och sådan var dess verkan öfverallt här på orten. Eders excellens har alltför mycket rätt. Det är icke att återkalla minnet af en stor konung att nämna honom i anledning af ett protokoll, ett memorial, på samma sätt som man i akter af sådan natur skulle nämna den ringaste kämnerspreses. Frågan var ej heller om grannlåt och lofskrifter men om en anständig vördnad bevisad emot en konungs minne, öfver hvilken religionen visserligen ej har att beklaga sig. Eders excellens har svarat genom sin tystnad på ett sig värdigt sätt. För min del var jag ett ögonblick frestad att med en oväldig läsares rätt yttra mina tankar i detta ämne. Endast fruktan att därigenom på något sätt kompromettera ett stort och af mig vördadt namn afhöll mig därifrån. Mig synes annars som personer af upphöjda rum i samhället borde nu, mera än någonsin förr, i sina likar respektera sig själfva och att detta synnerligast borde iakttagas af dem, hvilkas enda värde, likt angriparens, torde bestå i deras ämbetsrang.»** Så strängt som Leopolds utföll visserligen icke den blide Oxenstiernas

* *Svenska Akademiens Handlingar* XXXV: 154—156. Jfr ock LJUNGGREN: *Svenska vitterhetens häfder*, II: 471—472.

** Bref af Leopold i familjen Oxenstiernas vittra samlingar.

omdöme om Troil; men att han vidhöll sin uppfattning om försummelsen mot konungens minne, därom vittnar hans bref till Leopold (augusti 1794), däri han väl säger sig icke hafva velat besvara ärkebiskopens »sortie» men förklarar, att denne genom sina egna »citationer» gifvit sig själf den största orätt och bekräftat sin vedersakares uttryckta mening.* Tiderna förändras. När sex år därefter konung Gustaf III:s son satt på Sveriges tron, tackade samme Troil under riksdagen i Norrköping, såsom ordförande för en uppvaktande deputation af prästeståndet, samma Oxenstierna därför, att denne, medan ilskan och afunden »höjt sin gadd» att anfalla Gustaf III:s minne och medan »belackaren ofredat hans stoft», oförskräckt med en manlig och segrande vältalighet upprest ett äreminne, värdigt den store, den saknade konungen. Oxenstiernas svar på detta tal var finkänsligt och ädelt samt berörde icke på minsta sätt det något spända förhållande, som ägt rum. Han slutar, icke utan en viss värdighet i tonen: »I stället att tillägna mig en vältalighets förtjänst, den edert bifall tyckes bekräfta, ser jag blott i edra egna känslor för den herre, jag föreställt, skälet till eder välvilja äfven för den, som ofullkomligt tecknar hans minne. Då, bland edra närvarande arbeten för rikets angelägenheter, eder åsyn i alla ämnen ständigt mötes af denne store konungs författningar och värf, dem jag sökt beskrifva, ledde kärleken för honom själf oförmärkt eder tanke till hågkomsten och välviljan för hans häfdatecknare. Men då jag således återföres till rättvisan mot mig själf som talare, mottager jag med så mycket större trygghet den rättvisa jag som medborgare röner. Jag har, så långt jag kunnat, i Gustaf III:s äreminne sökt förena bägges känslor, och bägges språk skall där dömas af eftervärlden. Om då, mer sträng än eder granskning, hon kanhända bestrider edert öfverseende med författaren, skall hon likväl stadfästa edert gillande af dess tänkesätt; och om framtiden ej förnyar den lager, eder

* Brinkmanska arkivet.

hand ville nu räcka åt hans snille, skall åtminstone hans hjärta, försvaradt af edert vittnesbörd, behålla det pris, som eder vänskap nu ämnade åt dem bägge.»*

Äreminnet öfver Gustaf III hade den 23 maj 1794 blifvit på lofordande sätt anmäldt i Extraposten. I åtskilliga bref till Oxenstierna uttryckte Leopold sin belåtenhet med arbetet. Han fann däri den »blandning af blixtar och blomster», som ensamt tillhörde Oxenstiernas penna, han ansåg att författaren på mästerligt sätt öfverhalkat en del saker, hvilkas utförligare omnämnande skulle varit olämpligt, och han kände sig lycklig däröfver, att Oxenstierna rest »ett oförgängligt monument åt de svenska sånggudinnornas störste beskyddare». Emellertid ville han ej heller förtiga, att han ur språklig synpunkt hade en del anmärkningar att göra, hvilka vid tillfälle skulle meddelas.**

Just i bref till Leopold talade Oxenstierna för öfrigt ungefär vid denna tid om en del obehag och »förargelser», hvilka han begynt röna. I själfva verket voro dessa led-

* Oxenstiernas skrifter III: 343.

** Bref af Leopold i Oxenstiernska familjearkivet. — Oxenstierna hade i en skrifvelse till Leopold förtroligt med sin sångarbroder talat om den andliga frändskap, som förenade dem och som ställde dem sida vid sida i sångens rike. Leopold genmäler härtill i sitt bref af den 10 november 1794:

Er godhet täcks för vida drifva
det lof, de stora namn hon ger:
mitt rum på Pinden skulle blifva
således, Virgilius, utmed er?
Ännu en gång, håll opp, jag ber!
Ert ädelmod går alltför vida.
En fattig skald har nog att strida
med egna retelser till flärd;
men trasten bör ej tro sig värd
ett rum vid näktergalens sida.
Han bör — och helst på gamla dar —
sig till Æsopi lärdom hålla
och klokare än korpen var,
uti sitt slutna näf behålla
den lilla *ost* han kanske har.

samheter ej alldeles obetydliga, och åren 1794 och 1795 voro för honom, likasom för många af konung Gustafs gamla vänner, orons och förödmjukelsens år. Med Gustaf III:s död hade den sol nedgått, som lifvat hans krets af hofmän och snillen; diktens söner hade mist sitt hägn, och snart skulle Svenska akademien, som inom sin krets fredligt samlat hvad landet på det vittra området hade lysande, förnimma huru mycket förhållandena ändrats. Armfelts så kallade sammansvärjning, som gaf Reuterholm en kärkommen anledning att aflägsna Gyldenstolpe från hans plats såsom kronprinsens guvernör* och försätta Schröderheim ur tjänstgöring, lämnade ock gunstlingen ett tillfälle att gifva Oxenstierna en läxa. Bland Armfelts papper hade Reuterholm funnit ett bref från Oxenstierna, hvari denne, som för tillfället bodde på armfeltska familjens sommarbostad, Frescati, i skämtsamt härmad feodalstil hälsade Armfelt som sin länsherre och talade om »le respect du vassal envers le seigneur suzerain». Detta oskyldiga skämt hade väl nu möjligen i och för sig fått gå oanmärkt, men olyckligtvis hade Oxenstierna i samma bref, sedan han beklagat den svenska vitterhetens efter Gustaf III:s död inträdande aftyning, yttrat några ord om Reuterholm, hvilka, ehuru tämligen naturliga och oskadliga, ej fallit denne i smaken. Oxenstierna omtalar, måhända med någon ironi, att Reuterholm var nedtyngd af statsvärf, och tillägger, att denne, för att återställa sina krafter, för sommaren valt till vistelseort »gamla paviljongen» vid Haga, midtemot Frescati. »Vous vous souvenez», säger Oxenstierna, »que Haga est en point de vue de Frescati, mais ce lac de Brunnsviken, jadis si petit, est devenu pour moi plus large que l'océan.» Obenägenheten mot Reuterholm var i dessa ord tydligt uttalad, och då nu äfven andra anledningar till missnöje — för hvilka strax skall

* Gyldenstolpe afskedades d. 9 april 1794 och förklarade sig »utan saknad lämna sitt ämbete». (Extraposten n:r 86, som innesluter utdrag af protokollet hållet på Stockholms slott.) Jfr TEGNÉR: *Armfelt* II: 281.

redogöras — hos denne förefunnos, så uteblef ej straffet: Oxenstierna fick befallning att tills vidare upphöra med utöfningen af riksmarskalksämbetet och hotades med rannsakning för deltagande i armfeltska sammansvärjningen samt med förvisning från Stockholm.* Han utmålades i utländska blad som en person, hvilken förledt Gustaf III till allahanda brott och genom sitt smicker insöft konungens samvete hvarje gång detta ville vakna.** Man torde icke misstaga sig, om man främst söker de inre orsakerna till dessa förföljelser mot Oxenstierna i en missräkning, som nyligen drabbat Reuterholm. Efter Celsii och Fersens bortgång voro tvenne platser lediga i Svenska akademien, och den mäktige »storvisiren» lär hafva önskat en af dem.*** Väl var akademien, som bestod af gamla gustavianer, redan förut ej rätt behaglig för vederbörande; det var dock, säger Adlerbeth, »troligt, att baron Reuterholms inväljande skulle hafva afvändt den hotande stormen; men», fortfor han, »akademien hade ej funnit sig vid att söka en beskyddare i en missgynnare och ville hellre begå en oförsiktig-

* Åtgärderna mot Oxenstierna synas hafva vidtagits sommaren 1794.

** Tidskriften Minerva, som utgafs i Hamburg af Archenholtz och intog artiklar af K. F. Nordenskjöld (Jfr LAGUS: »Skalden J. H. Kellgrens finska lefnadsminnen», ett arbete, hvari Nordenskjölds förhållande till »Minerva» utförligt omnämnes), fick ingifvelser från Reuterholm. Ett bref från Sverige, som infördes i Minerva för oktober 1794, utfor, såsom ofvan nämnts, på det skamlösaste mot Oxenstierna. Ej nog, att hans skrifter sägas vara sömngifvande och obetydliga, han kallas själf en hycklare, som fördärfvat Gustaf III:s hjärta. »Der Graf», fortfar artikelförfattaren, »versenkte den König in einen Abgrund von Selbstsüchtigkeit, und man kann seine Dankbarkeit gegen seinen Wohlthäter wenigstens mit keinen andern Augen ansehen als wie man die Tugend einer Maitresse betrachten würde, die mit grossem Lobe von dem Manne spricht, der sie bis zu Ende seines Lebens unterhalten hat.» Oxenstierna tog af denna artikel en afskrift, som finnes bland Oxenstiernska familjens vittra papper. De artiklar om svenska förhållanden, hvilka förekommo i Minerva, vimlade för öfrigt, på Reuterholms föranstaltande, alltid af otidigheter mot Gustaf III:s minne, mot hans närmare vänner och mot alla de personer, hvilka Reuterholm ej kunde fördraga.

*** Ännu en tredje plats, som genom domen öfver Armfelt blef ledig, besattes först i början af år 1797.

het än en låghet». Reuterholm fick ingendera af platserna; den 12 juni 1794 invaldes i de lediga rummen Tingstadius och Silverstolpe. Som nu ej heller Oxenstierna, hvilken dock länge åtnjutit Reuterholms välvilja, hade kunnat förmås att rösta på honom, så var vredens mått rågadt, och Oxenstierna borde så mycket mer tillrättavisas och lära sig förstå sin umbärlighet, som det insteg, skalden genom sin älskvärdhet och sin godhet fått hos hertig Karl, alls icke var behagligt för den, hvilken ville vara så godt som ensam om sin herres ynnest. Hämnden gick ock ut öfver Svenska akademien, och Silverstolpes tal öfver Fersen begagnades som förevändning att öfver den själfständiga areopagen slunga straffets viggar. Sedan man på det mest småsinta sätt förödmjukat akademiens oförskräckte och rättrådige sekreterare Nils von Rosenstein, »suspenderades» Svenska akademien den 12 mars 1795, och beslag lades på hennes handlingar.

Oxenstierna har för dessa händelser redogjort i ett bref till sin vän, den frejdade generalamiralen grefve Ehrensvärd;* han säger sig tro, att Reuterholms åtgöranden hufvudsakligen förestafvats af begäret att afstänga honom från hertigens förtroende. I alla händelser hade han svårt att förstå, huru hertigen, hvilken under så lång tid känt honom, kunde sätta tro till Reuterholms påståenden. »Efter alla dessa förföljelser», säger han, »lika löjliga i deras orsak och utbrott som oväntade af personer, med hvilka du vet hvad heliga vänskapseder förenade mig, återstod emellertid för mig ett nöje att förstöras, i den inrättning, konung Gustaf III hade stiftat för sånggudinnorna och vältaligheten.** Reuterholm, hans spiras förvaltare, obekant med

* Brefvet är aftryckt i »Skrifter, utgifna af Svenska Litteratursällskapet».

** Oxenstierna var i Svenska akademien en verksam och högt uppburen ledamot; ofta hade han som direktör fört samfundets talan, ofta förskönat dess enskilda sammanträden genom någon sång. Han anlitades äfven mycket ofta som granskare af täflingsskrifter och fortfor med detta värf ännu 1817, året före sin död. Det var han, som den 14 december 1793,

de förra och säker att aldrig bli ämne för den senare, fann godt att tillsluta ett tempel, där hans namn aldrig skulle firas. Han hade velat bli ledamot i Svenska akademien; vi afslogo hans önskan, och han öfvertalade nu regenten att suspendera henne. Man tog till skäl hennes jakobinska tänkesätt, dem man sade sig igenkänna i riddarhussekreteraren Silverstolpes tal öfver riksrådet Fersen, och framlade citationer ur talet, sammansatta af halfva och fjärdedels meningar från skilda blad, som hopdrogos i en annan ställning. Detta ädla arbete gjordes och producerades af öfverstekammarjunkaren baron Taube, hård och despotisk under konung Gustaf men nu krypande för den nya regeringen, där han var illa ansedd, misstänkt för deltagande med Armfelt, i sådant afseende äfven kallad för hofrätten och glad att genom denna rapport göra sin fred, som äfven verkligen lyckades. Svenska akademien upphäfdes då strax till konungens egen regeringstid, att, likasom jag, då af honom själf dömas. Sammankomsterna förbjödos; akademiens handlingar, såsom innehållande farliga principer,

---

förmodligen upprörd af de timade hvälfningarna i Frankrike, föreslog till prisämne »religionens nödvändighet för samhällens bestånd». Den 3 maj 1805 fick han den efter Murberg på akademiens stat ledigblifna pensionen. I akademien var han älskad såsom få. Till honom skref Kellgren sin vid ett af akademiens enskilda sammanträden upplästa sång, hvilken finnes införd i Kellgrens samlade skrifter. Det heter där, att dagens milde gud sökte bland jordens skalder någon, som vore värdig att af hans hand undfå lyran och med Orfei stämma återföra de förvillade till hyllning af hans blida majestät. Guden fann den han sökte:

— — Blygsam, mot din famn
med våld af dina systrar dragen,
han kom med glädjen och behagen,
och *Oxenstierna* var hans namn.

Det var sannerligen icke med sina höga värdigheter eller sin börd, som Oxenstierna gjorde ett dylikt intryck inom en sådan krets; han vann alla genom snillets och godhetens förenade makt, likasom han lifvade alla genom sin sprittande kvickhet.

förseglades under kanslikollegii vård, och sedan rikskansleren,* i ett betänkande, ännu ridiculare än hans vanliga, bevisat vådligheten af akademiens inrättning för Sveriges bestånd, tog han själf 4,000 rdr b:ko af hennes enskilda kassa för att sätta dem i säkerhet och hindra, att denna summa på något riksfördärfligt sätt af jakobinerna skulle kunna användas. — — — Min enda tröst i denna förstörelses timma var att dela lika öde med alla människor af förstånd och att, när jag stupade med akademien, förese, att vårt fall äfven skulle åtföljas af Ehrensvärds. Ty — bedrag dig ej — ditt aflägsnande hör för mycket till tidehvarfvets lynne och maktens tänkesätt att ej redan vara beslutadt och beredt, och snart eller sent undfår du den hvila, dit jag befalldes att gå, innan du, som jag, ännu hunnit begära henne:

Ty Reuterholm, som nu har makt att åskan styra,
han, Sveriges Jupiter och värd sitt tidehvarf,
slog akademien först, som stämde sångens lyra,
och blixtrar ren mot dig uppå Karlskronas varf.
Så skulle fordomdags ett slag af samma dunder
ha kunnat krossa på en tid
i hamnen af Piré och i Perikles' lunder
Temistokles och Euripid.» **

Oxenstierna tillägger emellertid, att han i samvaron med en älskad maka och en uppväxande son,*** i läsning af goda

* Fredrik Sparre, med skäl alltjämt föremål för Oxenstiernas speglosor.

** Ehrensvärd, som i början med ifver uppsöktes och hyllades af förmyndarregeringen, var en för stor och för självständig natur att kunna stämma öfverens med Reuterholm. Han begärde afsked från sina ämbeten den 9 november 1794.

*** Oxenstiernas son Gustaf Göran Gabriel föddes i Stockholm den 3 december 1793. Oxenstierna skrifver den 27 december samma år till Leopold: »Jag har nu min egen pojke, född den 3 december, ett litet friskt barn, fromt och godt, som aldrig gråtit ännu. Han lär gömma sina tårar för sin framtid.» (Brinkmanska arkivet, del 2.) Leopold lyckönskade å sin sida i bref af den 2 januari 1794 Oxenstierna »till den sällhet att vara far för något ännu bättre än odödliga skrifter».

böcker samt i Ehrensvärds vänskap hade tröstegrunder, som gjorde, att han ej ville klaga öfver sin belägenhet. I själfva verket delade gustavianerna med Gustaf III förmågan att värdigt bära motgång, och Oxenstierna gjorde ej undantag från regeln. Men han var på samma gång alltför böjlig och välvillig för att länge kunna motstå de uppmaningar, som till honom ställdes, att försona sig med vederbörande, och han föll undan för påtryckningen, förebärande några ursäkter för sin obetänksamhet. Genom Reuterholm hade han erhållit ett strängt bref från hertigen, och man kan endast beklaga, att han, som verkligen i ingenting felat, af öfverdrifvet tillmötesgående lämnade ett alltför ödmjukt och undfallande svar.* De mot honom, Armfelts gamle motståndare, gjorda anklagelser för »medbrottslighet», med hvilka man lyckats uppreta hertig Karl, voro så ogrundade som möjligt och kunna endast af Reuterholms maktbegär och afundsjuka samt af misstänksamheten mot alla den framlidne konungens vänner förklaras. För dessa var onekligen tiden ej gynnsam. Zibet, hvars hängifvenhet för Gustafs minne var lågande och orubblig, hade snart aflägsnats, Franc och Lagerbring skildes från sina ämbeten, Toll dömdes till fästning. Alla dessa mått och steg voro betecknande för en minister, hvilken, såsom Ehrenström säger, »med en ifver, som gjorde honom misstänkt, och med en skyndsamhet, som väckte en rättmätig ovilja», sökte befria sig från alla de personer, hvilka dels genom sina tänkesätt, dels genom sina talanger ansågos hinderliga för hans planer, men däremot framdrog dem, hvilka voro kända för afvoghet mot den förra regeringen.** Men äfven skaldernas led började glesna, döden härjade glädjens och sångens lustpark: Bellman bortgick den 11 februari 1795, Kellgren samma år den 20 april. Tommare och ödsligare blef det för de öfverlefvande; det var säkerligen mången af gustavianerna, som af fullaste hjärta in-

* Reuterholmska papperen. K. Utrikes departementets arkiv.

** J. A. Ehrenströms historiska anteckningar, I: 439.

stämde i Oxenstiernas ord till Armfelt: »Tout est fini avec le Roi, qui seul entretint dans ce pays de neige les productions des climats plus doux. J'ai toujours regardé les belles lettres dans ce pays comme ces plantes des Indes qui ne sauraient vivre ici que par la présence du soleil et qu'une seule nuit suffit pour géler.»

Den nye konungens tillträde till regeringen medförde åtminstone *en* viktig förändring i de vittra förhållandena; ty Svenska akademien, i hvars krets Oxenstierna så väl trifts, upplifvades ånyo af en konung, som, med alla sina fel, bar aktning för faderns verk och stiftelser. Den 13 december 1796 tillkännagafs från högsta ort den önskan, att akademien den 20:e i samma månad skulle, såsom förut sed varit, fira sin högtidsdag; vid en enskild förberedande sammankomst, som den 16 december hölls just hos Oxenstierna, bestämdes, att Edelcrantz, som vid »suspensionen» var akademiens kansler, skulle föra ordet, sedan dåvarande direktören Kellgren med döden afgått. Oxenstierna uppläste vid den af en talrik åhörarskara bevistade festen ett af honom själf författadt skaldestycke, som uttryckte akademiens glädje att kunna återtaga sina forna sysselsättningar under den svenska spirans hägn och hennes förhoppning att i den vittra kretsen fortfarande, såsom hittills, inga andra toner skulle gillas än

»dessa rena slag,
som helgas oskulden och skönhetens behag
och himlen, lagarna och fosterlandets ära.» *

Följande dag hade akademien enskild sammankomst. Då upplästes konungens nådiga skrifvelse af den 14 december med tillkännagifvande, att, »som akademiens suspension med konungens minderårighet gått till ända», han ånyo ville i verksamhet sätta en inrättning, hvilken »lika hedrade dess herr faders minne, som den för språket, smaken och vitterheten var gynnande». Konungen återgaf akademien

* Oxenstiernas samlade skrifter, del. I.

alla dess rättigheter och privilegiet att utgifva Posttidningen, hvarjämte alla medel, räkenskaper och handlingar, som kanslikollegiet vid »suspensionen» mottagit, skulle till akademien återställas.

Under de år, hvilka följde på Gustaf III:s död och hvilka för Oxenstierna af de särskilda anledningar, som redan omnämnts, kändes synnerligen tunga, fann skalden en fristad i studierna, i läsningen af de gamles verk och af ännu lefvande skaldevänners arbeten samt i sysslande med sina egna. Han gladdes alltid afundsfritt åt andras ära, och ingen såg med större tillfredsställelse än han, huru

— af behagen Leopold ledsagad,
fästad af ingen, älskad af dem alla,
skämtar odödligt, aldrig lik i samljud,
alltid i snille.*

Behofvet af skaldekonstens vederkvickelser och af ett stilla fördjupande i poetisk begrundning stegrades genom det missmod, som revolutionens stormar framkallade hos sinnen, känsliga såsom hans. »Europa höljes af sorgliga scener», skref Leopold, »det är ej mera behagens och litteraturens tidehvarf»; Oxenstierna klagar ock i skaldebrefvet till domprosten Älf öfver

afgrundsandarna, som rasa
kring Louvrens blodbestänkta slott.**

Han började nu, för att lugna sinnet genom sysselsättning och slippa tänka på det oroliga ögonblickets politiska fasor, genomgå och ordna sina egna poetiska skapelser. Leopold styrkte honom lifligt i dessa planer. »Vi äga redan», sade han, »grefvarne Creutzs och Gyllenborgs arbeten eller komma vi snart att äga dem. Vi hafva visshet om den alltför tidigt saknade Kellgrens, åt hvars minne jag hemburit tillräckligt både rim och tårar. Det återstår,

* Oxenstiernas samlade skrifter, del. I.
** Ders. del. II.

att Sveriges fjärde store skald, som Horatius säger, *quadret numerum.»** Visserligen kom det ännu att dröja lång tid, innan Oxenstierna fullföljde sitt beslut att utgifva en samlad upplaga af sina skrifter; det var först 1805—1808 som de tre första delarna utkommo, den fjärde blef ej synlig förrän 1815, och när den femte år 1826 utgafs, hade skalden sedan åtta år tillbaka upphört att tillhöra de lefvande. Men Leopolds uppmaningar ledde dock redan nu till den påföljd, att det stora skaldestycket Skördarne blef för allmänheten tillgängligt. En granskning af denna skapelse och af Oxenstiernas diktning i dess helhet bör nu blifva betraktelsens föremål.

År 1772 hade Oxenstierna till Bergklint i ett bref, som aftryckts i De la Gardieska arkivet, meddelat, att han skrifvit ett stort poem i tre sånger, kalladt Skördarne, men ej ännu kunde beräkna, när det skulle kunna blifva färdigt.** Ännu tidigare hade han i ett bref till Tilas, skrifvet i Wien 1771,*** omtalat, att arbetet skulle komma att bestå af omkring 7 eller 800 verser, att det var »hyggeligt nog i de delar, som voro färdiga, och att de öfriga ämnen därtill ej heller skulle blifva så galna». Den första sången skulle »innehålla höbärgningen, den andra sädens skärande, humlens, linets, frukters o. s. v. inbärgande», och den tredje, som skulle begynna med en invokation till kärleken, var ämnad att »innehålla landtbröllopen», om hvilka skalden säger, att han trott sig »så mycket billigare kunna foga dem till Skördarne, som de på landet alltid ske vid den tiden, då åbon, riktad af jordens gåfvor, omsider får ett rådrum att öfverlämna sig åt nöjet och smaka frukten af sin möda». Långsamt mognade emellertid den tidigt planlagda och påbegynta dikten; den växte från tre sånger till nio. Svenska akademien och allmänheten fingo tid efter annan kännedom af åtskilliga delar; vid akademiens

* Leopolds bref i Oxenstiernska familjarkivet.

** De la Gard. Ark. XI. Jfr LJUNGGREN: *Svenska vitterhetens häfder*, II: 455.

*** K. bibliotekets handskriftssamlingar.

enskilda sammankomst den 13 sept. 1787 uppläste Oxenstierna början af poemet, och åhörarne, bland hvilka var Gustaf III, mottogo det med allmänt bifall, hvarför ock skalden vid sammankomsten den 12 januari 1788 måste utlofva att på högtidsdagen meddela samma stycke, ett löfte som äfven infriades vid den offentliga sammankomsten den 26 januari samma år, då Leopold med sin vackra stämma föredrog poemet. På högtidsdagen år 1789 upplästes, likaledes af Leopold, episoden om Ophion och Eurynome, som sedan trycktes i Stockholmsposten för den 21 april 1790. Poemet i sin helhet utkom först i maj 1796. I minst tjugufem år har således Oxenstierna sysselsatt sig med sin stora naturbeskrifvande dikt, hvarvid dock alltid bör ihågkommas, att han på grund af hoftjänst, statsbestyr, enskilda göromål och bekymmer samt behandling af andra poetiska ämnen ofta måste afbryta sitt arbete. Tillkomna efter otaliga sådana afbrott, skulle naturligtvis de särskilda delarna af verket blifva tämligen fristående och af hvarandra oberoende, ett förhållande som dock i viss mån äfven berodde af diktarten.

Den naturbeskrifvande lärodikten har gamla anor. Skildrande det mänskliga arbetet med jordens odling, har Hesiodus åtta hundra år före Kristi börd med sina teckningar af landtmannens ädla mödor förbundit sedliga och religiösa föreskrifter. Med prästerlig vishet och ärevördig fromhet gifver han råd för åkerbrukets rätta skötsel men ock för familjelifvets rätta vård, och alla etiska bud framställas i oupplösligt sammanhang med naturens lagstadgade ordning. Skönt och utan skymt till falskt utsirande af stoffet hade sedan den ädle Virgilius skrifvit sin långt mer konstnärliga lärodikt Georgica, i hvilken en djup och sann naturuppfattning, en grundlig kännedom af landtlifvet allestädes förråda sig. Till sitt estetiska värde har den undervisande naturbeskrifning, som lånat skaldekonstens dräkt, ofta blifvit lågt skattad. Ett begreppsinnehåll finnes visserligen i hvarje dikt, som äger ett högre värde, men man har med skäl ansett, att detta innehåll i ett konstverk bör

vara fullt uppgånget i den konstnärliga bilden, icke ställas vid sidan däraf som sedelära eller undervisande beskrifning. Fördelaktigast tager sig onekligen den didaktiska naturbeskrifningen ut, när, under diktens okonstlade ursprungstider, samlifvet med naturen är djupt och innerligt, söndringen mellan anden och den omgifvande världen knappt ännu försiggången, och sedebuden eller de praktiska föreskrifterna ej framträda i kall allmännelighet utan förefalla som uttryck af en lugn, stilla naturvishet. Så är fallet hos Hesiodus. Men ännu en annan utväg finnes att undvika vådorna af en kal, ytligt med naturskildringarna förknippad nyttighetslära. Om skalden själf, om den skildrande konstnären till lynne och åskådning är så beskaffad, att han från sin tids bildning eller öfverbildning gärna flyr till naturen, lefver med i dess lif och har medkänsla för odlarens oupphörliga arbete att tillgodogöra sig naturens dolda tillgångar, då uppstår en ej längre, såsom hos Hesiodus, objektiv men dock subjektivt tilltalande och subjektivt skön enhet med naturen, ett genom personlighetens stämning förmedladt uppgående i hennes lif. Under Augusti bildade tid erfor den reflekterande Virgilius, just därför att han var, hvad Horatius kallade honom, en »*anima candida*», ett sådant behof, och därför framträder hos honom förståndsinnehållet, om än ej med dragen af Hesiodi fornåldriga patriarkalism, dock i oupplöslig förbindelse med sund och känslig naturåskådning. Sedan Virgilii dagar har vitterheten haft att uppvisa en mångfald af sedelärande naturbeskrifningar; men klyftan har blifvit allt större mellan begrepp och åskådning, och grundsatserna hafva alltmer, i frostig kyla, ställts vid sidan af det skildrade naturlifvet. Särskildt var upplysningstiden i förra seklet, under hvilken söndringen mellan en välvis förståndskunskap och en omedelbar känsla framstod i all sin pockande och obehagliga ensidighet, och under hvilken förståndsbildningen blef fattig och blek samt den därifrån lösslitna känsligheten känslosam, föga ägnad att i den undervisande naturpoesien sammangjuta bägge beståndsdelarna till enhet. Emellertid

kunde äfven *då* en sant poetisk genius i sådant afseende åstadkomma förunderliga ting, och Oxenstierna står vida öfver många af Frankrikes naturbeskrifvande skalder i förmågan att ena förståndsinnehållet med känsla och åskådning; han vann målet genom att låta en fosterländskt idyllisk ton genomklinga det hela och dessutom alltjämt låta sin egen kärlek till naturen och särskildt till den svenska vingåkersbygden få ett fulltonigt uttryck. För öfrigt må man alltid ihågkomma, att vitterheten icke låter sin utveckling bestämmas efter estetiska begrepp: hon måste betraktas sådan hon *historiskt* företer sig, och därvid händer, att inom åtskilliga estetiska blandformer, inom åtskilliga »hybrida» konstarter, mot hvilka konstläran förhåller sig och till en viss grad *måste* förhålla sig något förnäm, mästerverk skapas, hvilka alltid skola bibehålla sitt värde, oberoende af konstartens giltighet och endast på den grund, att den, som behandlat ämnet, var ett snille. Det är ock därför, som »Skördarne» icke skola förlora sin betydelse. Där finnas visserligen sammanflätade de mest skilda beståndsdelar: popularfilosofiens nyttighetsgrundsatser, adertonde seklets filantropi, mytologiskt prunk, herdemålningar i Bouchers maner, ursprungligt svenskt landtlif, ädla yttringar af fosterlandskärlek och af svensk bördsstolthet, sällsam förening af sinne för Södermanlands natur och begär att däröfver gjuta en lånad, sydländsk fägrings skimmer; men sådant det hela en gång blifvit är det snillrikt, och genom de löst förbundna delarna af den stora sången klinga den nordiska idyllens och en fosterländsk känslas toner, hvilka i all sammansättningens löslighet bevara en enhet af åskådning och uppfattningssätt, som saknas i många dikter, där den formella enheten är mera tydlig. Af hvad här anförts är för öfrigt klart, att Skördarne icke äro någon svensk »Georgica», utan att sångens lynne, genom det svenskt-idylliska elementets starka framhäfvande, blef något helt annat, och att arbetet, i fast sammangjutning af de skilda delarna underlägset, i objektiv framställning icke jämförligt med Virgilii verk, men, genom den med

beskrifningen af landtmannens rön förenade, än kosmopolitiskt filantropiska, än fosterländskt rörande stämningen lifligt tilltalande, blef i all sin sällsamma och vid första utseendet konstlade sammansättning af skilda beståndsdelar något självständigt, storartadt och ursprungligt.

Oxenstierna kände själf lifligt, dels att skaldeverkets skilda delar voro endast löst förknippade, dels att själfva diktarten hade sina faror och svårigheter. Han ville i ett företal utreda sin uppfattning af frågan och vände sig till Leopold för att härvid få råd.* Han skrifver: »Jag har velat göra en afhandling om *la poésie descriptive* och är ej nog lärd därtill. Jag ville ursäkta mitt arbetes längd och finner den oförlåtlig. Jag ville ge skäl till mina episoders myckenhet och finner inga skäl. Jag ville bevisa deras sammanhängande med hufvudämnet och finner dem hårdragna. Jag ville visa de regler, jag trott mig följa, och ser inga andra regler än mina egna infall. Jag finner försvar af ingen art poétique, alltifrån Aristoteles ända till Boileau. I detta tillstånd, hvad vill jag ensam företaga? Ett arbete kan ju ej gå in i världen utan ett företal. Det blir som en människa, hvilken ej döptes med något namn. Säg mig ett råd i denna min auktorliga vånda! Herr kongl. sekr. är skulden att detta verk existerar. Sörj nu äfven för dess rekommendation på världens bana och gif mig ett utkast af några betraktelser att sätta i frontispicen, ty eljest blir det för tomt.»

På denna förtroliga framställning, som röjde Oxenstiernas villrådighet, svarade Leopold i en skrifvelse, daterad Linköping den 12 febr. 1795.** »Jag förstår ej rätt», säger han, »hvari en afhandling öfver den deskriptiva poesien skulle bestå. Den beskrifvande skaldekonsten synes mig, egentligen taladt, icke utgöra något särskildt slag.

* Brinkmanska arkivet, II: 452. Jfr LJUNGGREN: *Svenska vitterhetens häfder*, II: 458.

** Denna skrifvelse tillhör familjen Oxenstiernas samlingar och har, jämte öfriga där förvarade papper rörande Joh. Gabr. Oxenstierna, benäget ställts till minnestecknarens förfogande.

Den ingår i alla. I några, det är sant, dominerar den, och tydligtvis mest i sådana, hvilkas föremål är att besjunga den synliga naturen, t. ex. i Hesiodi, Virgilii, Columellas, Thomsons, St. Lamberts och Delilles arbeten öfver landtbruket. Men slaget utgöres ju af det *undervisande*, som därmed sammanbindes, skaldestycket må då hafva till föremål landtlefnaden eller ämnen hörande till konster och vetenskaper, t. ex. Vatelets »poëme sur la peinture», Manilii Astronomicon med flera. Det synes mig då, som en afhandling om den deskriptiva poesien, ställd framför en sådan lärodikt, föga skulle svara emot hela dess ämne och lämna en stor hemisfär af dess förtjänst alldeles oupplyst. Och en sådan afhandling — skulle den ej slutligen reducera sig till en simpel traktat om den poetiska expressionen, lika tjänlig till företal för Eneiden eller Tåget öfver Bält, som för Georgicon eller *Skördarne?* Jag kan fela i detta omdöme, men mig synes alltid, som det ej vore att göra nog rättvisa åt sistnämnda poem att blott betrakta förtjänsten af dess beskrifningar. Denna stora tafla af den landtliga naturen i dess högtidligaste uppträden har visserligen i sin sammansättning, sitt ändamål och i den anda, som alltigenom upplifvar arbetet, en långt sublimare karaktär, på hvilken man kanske hellre borde vända läsarens ögon, ifall han därtill behöfde en annan handledning än själfva poemet. Hvad nu angår ett företal till denna lärodikt, så liknar Eders excellens i detta afseende, som i andra, fullkomligen sin föregångare Virgilius. Eders excellens finner svårt att göra ett, och det är troligt att Virgilius fann detsamma, efter han icke gjorde något. Ju större förtjänst man gifvit sitt verk, dess mindre har man naturligtvis att säga därom; ty i grunden hvad är ett företal? Gemenligen intet annat än ett supplement till själfva arbetet eller en öfversikt däraf, föga nödvändig när arbetet självt har ordning och dager. För dem, som känna att de behöfva ett företal, är det af allt det lättaste att göra, och det är ej därtill de sakna ämnen.

För E. E. tror jag nog, att det är af allt det svåraste. E. E. känner visserligen onödvändigheten att raisonnera öfver en konst, hvaröfver E. E:s poem utgör den bästa afhandling. Voltaire, det är sant, har gjort några goda företal. Men först och främst innehålla de mindre analyser af hans arbeten än reflexioner, historiska anmärkningar och undervisningar i hvarjehanda därmed närskylda ämnen och blifva därigenom likasom små särskilda afhandlingar, hvartill de skrifter, framför hvilka de stå, blott lånat anledning. För det andra var hans publik annan än vår och capable af att följa honom äfven i estetiska undersökningar, när han någon gång (som sällan skedde) gjorde dem. Jag ser då ej själfva poemet egentligen fordra något företal. Det ankommer nu på, huruvida E. E. under detta namn kanhända skulle vilja skänka oss någon annan nyttig afhandling. Och jag tror, att ämne kunde därtill finnas. Ty hvad arbetet i sig själft ej kräfver, torde läsaren behöfva för att beredas till läsningen. De flesta hos oss känna ej ens, hvad detta är för ett slags poesi. Vi äga ej något sådant på svenska, och de ha ej läst andra nationers landtliga skalder. Det, som då egentligen behöfs för att gifva dem intérêt för läsningen, begrepp om ändamålet och öga för de öfvervunna svårigheter, detta synes mig vara det rätta ämnet för detta företal. Kanhända borde man således begynna med att nämna, huru denna genre af poesi varit i stort värde hos de gamle, likasom hos de moderna folkslag, hvilka gjort sig ett namn i vitterheten. Man kunde därvid i korthet uppräkna dem, som lämnat världen i detta slag de berömdaste arbeten. Därnäst torde något böra sägas till själfva slagets försvar. Få ibland oss älska landtpoesien. Städernas fåfänga har skämt bort allt. Det är olyckan, att de, som i anseende till deras lefnadssätt skulle läsa dessa arbeten med nöje, hafva ännu hos oss ej odling nog att skatta något slags poesi, och att de, som äga den, föga äro känsliga för landtbygdens enfald, dess nöjen och yrken. Det är olyckan, att man till ett poem, gjordt om landtbruket, måste söka läsare i städerna. Hvartill

tjänar det då, har man ofta frågat. Det är svårt att icke ihågkomma Boileaus:

> Viendrai-je — — entouré des troupeaux
> Au milieu de Paris enfler mes chalumeaux?

Det vore härpå filosofen borde svara, och jag tror, att denna omständighet skulle utgöra en ganska tjänlig punkt af ett sådant företal. Man borde söka att bringa dem till rodnad, som understå sig att tillstå, ja, nästan yfvas af deras okänslighet för de mest rörande ämnen: jorden i sin odling och människan i sina seders ädlaste enfald. Hvilket fält för naturens målare! Och hvilken ära att på en gång hämna och försköna henne! Ändtligen och för det tredje synes mig, som det rätt väl passade sig att i detta företal äfven säga ett ord om språket, åtminstone så mycket som kunde behöfvas för att göra läsaren uppmärksam på de öfvervunna svårigheter. Man torde böra låta honom på ett tjänligt sätt förstå, att i alla språk (alla moderna nämligen) de lägre détailler medföra den största svårighet att med en oafbruten värdighet skildra; att allt hvad som hör till filosofiska begrepp, moraliska tänkesätt, passioner och sentiments, i våra moderna tungomål uttryckes med oändligt större både lätthet och fullkomlighet än dessa oräkneliga småsaker, som i hvardagslefnaden förekomma; i synnerhet än de däribland, som höra till jordbruket och andra den arbetande hopens yrken. På ett alldeles omvändt sätt förhöll det sig med de gamla språken, i synnerhet grekiskan. Detta språk föddes just med naturens första yrken och under det skönaste himmelsstreck. Den poetiska inbillningen, förenad med de lyckligaste organer, formade likasom från början hvart ord till sång, i den mån det alstrades, och språket var redan i sin gröfsta sinnlighet ädelt och välljudande. Det hade redan haft en Homer, innan det hade haft hundradedelen af de abstrakta, filosofiska, upphöjda begrepp, som det minst kultiverade af våra nu kända europeiska språk, hvilkas odling, tvärtom, begynte först sedan de redan voro

till en viss grad fullväxta, och det med bokskrifning i Metafysik, Teologi, Juridik, Historia. Allmänhetens språk, jordbrukets och slöjdernas, skulle därigenom nödvändigt hos de moderna folkslagen länge förblifva rått, ohyfsadt och, om jag så får uttrycka mig, oskrifveligt. Som man för öfrigt väl kan genom mycket arbete förbättra ett språk men icke göra om det helt och hållet, så var det också omöjligt att med all möda jämna, i dessa ämnen, de moderna språken med de gamla. Engelsmän, fransoser, tyskar m. fl. hafva likväl hunnit långt i jämförelse med oss, som de hittills lämnat långt bakefter sig. De hafva redan länge sedan gudomliga landtpoemer, och det är nu först vi kunna i detta stycke trotsa dem att öfverträffa oss. Men det, som varit hos dem en långsam fortgång, har blifvit hos oss ett hopp, gjordt på en gång. De, som känna vårt språk, skola medgifva, att den längsta Poëme épique, den fullkomligaste Tragédie, det sublimaste Ode visserligen finner däri mindre oöfverstigliga hinder än 300 raders god öfversättning af Virgilii Georgica. Man läse, för ro skull, den nyss aflidne doktor Rydbecks poem öfver Trägårdar, som dock ej var en alldeles slät poet, och jag är viss, att man skall, som jag, häpna öfver *Skördarne*. Detta arbete gör mer för vår vitterhet än något lexikon eller någon grammatika möjligen kunna göra. Det déciderar fullkomligare än allt annat om vårt språks poetiska natur. Det utgör nästan ett helt nytt, åtminstone en stor hälft, tillagd till den vi redan ägde. Detta beröm är ej delicat, men också skrifver jag ej för att berömma. Jag kan uttrycka mig med mindre skicklighet; men det jag säger blir alltid sanning, och jag appellerar till efterverlden. E. E. må ej tala om längden. För den, som vore nog olycklig att ett ögonblick känna den, vore visserligen en half sång redan för vidlyftig. Det gifs ett godt råd för sådana läsare. Det är att lägga bort Skördarne och i det stället hålla sig till våra bröllops- och grafskrifter. De äro långt kortare; ty den, som har nog själ och smak att läsa med nöje våra öfriga goda poem, skall visst ej

lägga bort detta därför att det omfattar en större vidd af skönheter. — Hvad åter beträffar episoderna, har jag svårt att begripa, huru de, som sådana, möjligen kunna sättas i något slags nödvändigt sammanhang med hufvudämnet. De äro personnager, som upplifva de annars folktomma taflorna, de äro prydnader, som vilja placeras med smak men som genom ingen konst synas mig kunna göras till en kropp med själfva ämnet. Det skulle då bli ett alldeles episkt poem. I lärodikten åter tyckes vara nog, när de af tillfällig anledning införas på skådeplatsen, hvilken de nödvändigt åter måste lämna för att låta poeten återtaga kedjan af sina undervisningar. Virgilii episoder om Orfeus och Eurydice, om Aristæus och flera höra ej mer nödvändigt till vinbärgning och biskötsel än E. E:s episoder till vårt åkerbruk. Det är, som när man reser i ett uppodladt land: de slott, trädgårdar, vattenkonster, stoder, prydnader, äfventyr, som under vägen möta, höra ej till resans ändamål. De bidraga att göra den angenäm. De afvända tankarna litet mer eller litet mindre från föremålet. Men man lämnar dem igen. Man kommer tillbaka till sin föresats och fortsätter sin väg. Sådana, N. Herre, äro mina tankar i de ämnen, hvari E. E. gjort mig den äran att fordra mitt yttrande.»

Detta Leopolds yttrande är i många afseenden märkligt; det belyser klart den då rådande smakriktningen och har därför bort i sin helhet meddelas. Skarpt betonar Leopold upprepade gånger, att Skördarne hufvudsakligen borde betraktas som *lärodikt;* han ansåg sig därmed hafva uttalat ett loford, och yttrandet beror utan tvifvel på den höga uppskattning man under en tid, då popularfilosofien härskade och då för öfrigt den sansade frihetens vänner måste anstränga alla sina krafter för att åtskilja den sak, hvarför de kämpade, från de falska frihetslärorna, vant sig att ägna den didaktiska poesien. Innerst låg för denna uppfattning den riktiga tanke till grund, att skalden skall vara *vates*, skall vara sin tids lärare; om man i någon mån förbisåg, att detta hans lärarkall, såframt hans

sånger skola vara poesi i högre mening, endast kan vara medelbart, berodde detta på den gällande tidsåskådningen och borde ej ingifva någon förvåning. Emellertid blifver dikten Skördarne för vår tids barn, såsom redan Tegnér anmärkte, mer njutbar, om man fäster mindre vikt vid det undervisande och mer vid det idylliska elementet i skaldestycket. Vackert är för öfrigt hvad Leopold yttrar om Greklands språk och diktning; man ser — hvad kännare af hans åsikter visste förut —, att han icke var uteslutande behärskad af den förfinade franska hofdiktning, som ratade alla mycket naturliga uttryck; men man ser tydligen därjämte, att han på goda skäl var mycket tveksam, huru, under de former, hvari den genom inflytande af de franska mönstren verkligen pånyttfödda svenska skaldekonsten rörde sig, uttryckets folkliga naturlighet skulle kunna förenas med den värdighet och det fina sinne för det passande, hvilka han lika litet som någon annan gustavian ville uppoffra. Hans mening, att i en så beskaffad dikt som Skördarne episoderna kunde och borde äga en viss självständighet, saknade ej grunder, och episodens mer fristående karaktär har af nyare konstlärare blifvit försvarad; på samma gång märker man dock äfven, huru dessa inflätade skildringar i hans ögon ägde den hufvudsakligen »dekorativa» betydelse, som de tillvunnit sig i det adertonde seklets undervisande och beskrifvande skaldestycken.

De vinkar, Leopold gifvit, begagnades af Oxenstierna i det företal,* hvarmed han inleder sin dikt, och detta företal har sin stora betydelse för den, som vill bilda sig en riktig föreställning dels om det förra seklets sätt att uppfatta vittra ämnen, dels om de särskilda inflytelser, hvilka påverkade Oxenstierna. Först och främst betonas diktens kall att upplysa och att, på samma gång som den var skön, vara »nyttig». »Om någonsin», säger Oxen-

* Jämväl uttrycken i detta företal hade undergått en förberedande och sofrande granskning af Leopold (se dennes bref i Oxenstiernska arkivet).

stierna, »skaldekonsten kunde smickra sig att från de blott angenäma vetenskaperna (!) upphöjas bland de nyttiga, är det då, när hon, i förening med tidehvarfvets bemödande, lånar sin prydnad åt dess upplysning och behagens dräkt åt sanningen». Den särskilda prägel, denna »nyttiga» poesi borde äga, framträder, när Oxenstierna inskärper, att »kriget och ärelystnaden» voro fördomar och att människan, tröttad af sina misstag, omsider lärt sig »finna mer förmån af en förbättrad jord än af en underkufvad»; här får det allmänna föreställningssätt, som under popularfilosofiens inflytande utbildats, sitt tydliga uttryck, och det är alldeles i denna popularvishets anda, som Oxenstierna framhåller, att sanningen icke är något annat än det som befordrar mänsklighetens väl, att tänkaren borde från tomma gissningar vända sin forskning »till verksamhet för sina likar» och statsmannen »sin omsorg från styrkans blotta företräde till välståndets». Det skönas förbund med det nyttiga prisas. Men tillika visar sig ett annat och för *Leopold* mer främmande drag i betraktelsen; det är inverkningar af Rousseau, som röja sig, när Oxenstierna särskildt talar om naturens oskuld och därmed gifver ett uttryck åt sin från sällskapslifvets af honom så ofta förhöjda behag till stilla naturlif syftande längtan. Leopolds erinran, att med »Skördarne» ett nytt diktslag var på väg att omsider införas i Sverige, ihågkommes, när Oxenstierna i sitt företal anmärker, att, sedan genom flera af de gustavianska skalderna hjältedikten, dramatiken och lyriken i Sverige gjort landvinningar, det ännu återstod att poetiskt och i större omfattning teckna »landets arbeten och lefnad». Vidare redogör Oxenstierna för skälen till de episoder, hvilka smycka hans verk, och säger ganska sant, att han sökt ömsom sammanbinda, ömsom åtskilja sina taflor genom betraktelser af främmande föremål och afbryta likformigheten genom motsatser. Han kände, att en lång rad af naturbilder utan handling skulle kunna verka tröttande, och har därför äfven sökt »genom personernas upplifvande och rörlighet förekomma ledsna-

den vid en längd af overksamma bilder och öfverhopade målningar». Med afseende på de införda episoderna påminner han, att dessa åtminstone i *ett* afseende ej kunna anses främmande för en skildring af *svensk* natur: de beröra nämligen merendels *svenska* fornminnen och fornseder eller vanor och bruk, som ännu iakttagas. Slutligen glömmer Oxenstierna ej hvad Leopold i sitt bref yttrat om språket. Han beklagar, att »den nya vitterhetens och belefvenhetens tungomål utesluter från det högre umgängets ton de flesta af bygdens bilder, talesätt och namn» och ber läsaren behjärta, huru svårt det därför för honom varit att kunna sammansmälta »värdigheten med det enfaldiga», det vårdade med det okonstladt enkla. Vi må visserligen, under våra förändrade förhållanden, kunna påstå, att Oxenstierna utan våda skulle i sina skildringar hafva kunnat skatta mindre åt det häfdvunna, mer åt det naturliga uttrycket; men vi löpa fara att därmed på en annan tids föreställningar öfverflytta våra meningar, och vi borde inskränka oss till ett tacksamt erkännande af den friska naturlighet, som flerstädes hos Oxenstierna genombryter den af tidens smak föreskrifna sirligheten. Slutligen må, med afseende å företalet, tilläggas, att Oxenstierna äfven tillgodogjort sig Leopolds antydningar om de lyckligare villkor, under hvilka Greklands skalder, i mer omedelbar anslutning till naturen och utan fruktan att, när de voro naturliga, synas låga, diktade sina kväden. En hemlig aning, att den egentliga lärodikten icke talar poesiens modersmål, röjer sig för öfrigt i hans ord, att dikten, »ämnad att röra, snarare än att undervisa, talar för hjärtat mera än för kunskapen och målar naturens känslor mer än dess lagar». Oxenstierna hade kunnat vara obekymrad: det var just så han, på det hela taget, i sin stora dikt gått till väga, och det är egentligen därför, som denna ännu i våra dagar, trots sin åldrade form, med en viss, ja med en ofta mycket stor njutning kan läsas. Af en naturlig instinkt ägna vår tids läsare icke mycken uppmärksamhet åt det retoriska, det prosaiskt undervi-

sande i Skördarne men låta sig villigt fängslas af de idylliska bilderna och af de fosterländska känsloutbrotten.

»Skördarne» är tillägnad G. F. Gyllenborg, och Oxenstierna bringar honom denna vackra hyllning:

— förrn Virgil för Latiens länder
sjöng Trojas fall och Cæsars mod,
han ren förut på Tiberns stränder
såg resas opp sin ärestod
af Skördens och Eklogens händer.
Och förrn ert namn, såväl som hans,
förenades med lika glans
vid minnet af en hjältes strider,
knöts ren den fyradubbla krans,
som räcktes er af årets tider.

Af dessa blommors öfverflöd,
som ängens prydnader förenar,
om någon kvar på Floras renar
sig äfven åt min upptäckt böd;
om efter skördar, dem ni tömde,
jag letat ax, dem ni förglömde,
så vägra ej att denna gärd
af mig med vänskap äfven taga,
och, om ej konstens aktning värd,
låt den dock sanningen behaga.

Han erinrar Gyllenborg, att det var dennes faderliga hand, som ledsagade den unge till diktens riken och att han i »Skördarne» skall finna dragen af den natur, där hans eget ungdomslif med sina ljufva minnen förflöt; sångmön besvär sin gunstling:

Kom, hvila er i hennes hydda
bland dessa landtmäns kända tropp
och dessa fält med kärfvar prydda!
Den bygd, där hon er bjuder kvar,
er forna kärlek än förtjänar,
ännu, som förr, hon sitt försvar
åt edra ungdomsgudar länar.
Inom dess vård ni möter än
af eder och naturens vän

det ömma minne tiden sparat;
här öppnas er den bonings famn,
som Creutz har i sitt skydd bevarat:
här söker än hans milda hamn
den skog, som mot Camillas namn
med forna genljud honom svarat.

I den *första* sången af Skördarne angifver skalden till en början beskaffenheten och omfånget af det ämne, han företagit sig att behandla. Därefter ägnar han sin hälsning åt sånggudinnan, ej åt henne, som hägnar hjälten, utan åt henne, som är ett barn af naturen, förtjuste Teokritos »och stämde Thompsons lyra» samt

gaf åt Didos skald, vid lagern den han bär,
en krans af ax och ek, som lika evig är.

Skildrande jordens utseende vid skördetidens början, gräsets bärgning och ängsskötseln, får han tillfälle att därvid berömmande omnämna de sagans och fornhäfdens drottar, hvilka hägnat åkerbruket, den Yngve Frej, »som Sveriges Numa var», Bröt-Anund, och Erik Segersäll, som,

sen på Fyrisvall han nedlagt stridens pansar,
förökte lagrarnas med tio skördars kransar.

Och eldad af de åldriga minnenas makt, tilltalar han fäderneјorden i dessa kraftiga verser:

Dig, nord! det hörde till att krigets kämpar dana.
I köldens famn såväl som under stridens fana
du ammar dina barn att trotsa lika lätt
tyrannens på en gång och luftens oförrätt;
och hvar af troners fall man forna minnen röner,
tog södra världen lag af nordens djärfva söner.
I dina frusna berg än ärfves deras blod,
i löften deras tro, i faran deras mod:
den kärlek än, som förr, för allvarsamma seder,
för lagen och en kung, som dem till äran leder,
och för sitt själfbestånd och sina gränsers värn
det samma hjärta än såväl som samma järn.

Men midtunder sin patriotiska hänförelse är Oxenstierna alltjämt hofman, och den nordiska naturens lugnare, mindre våldsamt förblommande, mer jämna och mindre hektiska fägring ger honom anledning att i slutet af sången prisa Augusta och Ulrika Fersen: tiden

tog undan från sin makt Augusta och Ulrika.
För er hans fortgång blott, vid oförbytta drag,
ger år åt ert förstånd och ej åt ert behag;
och kärleken, förtjust i vanan att er lyda,
ser morgonrodnans glans ännu er middag pryda.

Den *andra* sången begynner med en af dessa målningar, i hvilka Oxenstierna vet att på sitt oefterhärmliga sätt förbinda en svensk folklifsbild med Bouchers uppfattning; hölasset packas, man stupar under bördans tyngd, glada löjen klinga och gossen ser sig stundom af våda kastad »i en älskad famn». Omedelbart därefter tager didaktiken ut sin rätt, och skalden prisar den väntade dag, då ej krigarens trofé skall stå högt i rop, jorden ej längre vara dränkt i blod men plogen gå öfver segervinnarens mull. Men den didaktiska tonen behagar honom aldrig länge, och han öfvergår snart till en trohjärtad målning af ett slåttergille, därvid bygdens folk lyssnar till gamla, kära sägner. För omväxlings skull inflätar han nu äfven en teckning af några beklagligtvis mycket opersonliga människor, och skuggfigurerna Alexis, Evald och Virgina införas för att i tre sånger af de nio gifva ett slags staffage åt landskapet. De hade saklöst kunnat vara borta; vi skulle ej saknat dem; men i sin tomma allmänlighet höra de dock måhända till stycket, lika väl som en del mytologiska eller pastorala figurer i Poussins eller Claudes odödliga naturbilder. Vacker är, i alla händelser, i slutet af denna sång beskrifningen af de ungas dans, som med nöje åskådas af de gamla

vid nyckelharpans ljud och blinda gubbens lyra.

Det är dylika patriarkaliska drag, som ofta, i förening med andra skönheter, försona oss med själfva skaldeslagets oförnekliga enformighet. Samma patriarkalism tilltalar oss på det ställe i den *tredje* sången, där den gamle åkermannen, med vördnad åhörd, för ättlingarne omtalar sina rön. I öfrigt gömmer denna sång en sällsam blandning af olika beståndsdelar. Än beskrifves hungersnöden år 1773 i en kylig allegori, där hungern framställes, utrustad med sina vederbörliga attribut, skaka och slita sin kedja; än skildras »de allmänna författningar och enskilda barmhärtighetsverk», med hvilka man sökte bekämpa den allmänna nöden; än framträder på det skönaste sätt skaldens eget blida, människovänliga sinnelag, när han uppmanar de välbärgade att vid sädesknippornas sammanräfsande unna ett ax åt den mindre lyckligt lottade:

Låt räfsans girighet, när hon dem sammandrar,
ibland ett slösadt ax vid jorden skona kvar.
Det hör den arme till. Han plockar, blott att lefva,
med fattigdomens rätt, er rikdoms öfverlefva.

Slutet af sången prisar landtmannens yrke och framhåller, att det är af hans möda, som hela samhällets väl beror, att åkerbruket var

Emilers forna ro och vördadt af Catoner,

samt att den falska dyrkan, man ägnat vapenäran, bör vika för en vördnadsfull uppskattning af odalmannens kall. Det är i sådana rader, som man igenkänner det ädlaste, hedersammaste af upplysningstidens nyttighetslära, på samma gång man med en viss ledsnad märker, att dikten tynges af dessa välmenta reflexioner. Emellertid finnes det i denna sång åtminstone *en* oförgätlig afdelning, som är fri från all tyngd och all torka; det är den granna, praktfulla skildringen af solen. Den är ej, kunde ej vara fullkomligt fri från tidens egendomliga målningsmaner, men den är *dock* sann och storartad:

Som hjälten, hastande i sina segrars lopp,
knappt väntas när han syns och hinner ryktet opp,
så solen, knappt ännu af morgonrodnan bådad,
sig kastar i dess spår och är af världen skådad.
På östans vingar höjd, hon lyftes i sin gång
uppå en eldig vagn, hvars fålars djärfva språng
vid gyllne manars fläkt och fräsande af lågor
förtrampa nattens moln och dimmans ljusblå vågor,
som strömma kring hans hjul och hvälfvas i en bädd
af strålars brytning fylld och Iris' färger klädd.

Väl torde kanske en och annan, jämte minnestecknaren, vid all denna pomp och ståt ofrivilligt tänka på Le Brun och finna vagnen och fålarna, när allt kommer omkring, vara alldeles för mycket allegoriska och overkliga; men uttrycket har prakt och äger dessutom vid närmare påseende mer natur än man, halft oroad af maneret, i förstone tyckte. Nästan ännu skönare är den därpå följande utflykten om »ljusets ädle kung», sådan han visade sig för den första, nyskapade naturen. Den *fjärde* sången är ägnad åt Sveriges första uppodling och innehåller bland annat en i allvarsam ton hållen episod om samma *Disa*, som på ett vida ypperligare men lekande sätt af samme Oxenstierna blifvit behandlad i ett särskildt poem, som genomandas af Wielands gratie. Sången innehåller för öfrigt ännu ett vittnesbörd om Oxenstiernas ädla människokärlek, som här på bevekande och allvarligt sätt uppmanar frälseägaren till en mild och försynt behandling af underlydande. Men dristigast och manligast lyfter sig den oxenstiernska dikten, när hon, vid tanken på fosterbygden, äfven ledes till tanke på frejdade förfäder och på sångens såväl som bragdens minnen. Grifteldarna skimra bland runstenar, vålnaderna uppstiga ur högen, skakande sina svärd, och sångaren, snillrik ättling af en dådstor ätt, utbrister:

Jag fruktar ej er syn, i forna Sveriges fäder!
Ej edra slafvars son till eder boning träder.
Som ättling, svensk och fri, jag tillhör eder än.

Ack, kännen edert språk och edert barn igen
och låten i det lugn, hvars helgd ej skall förstöras,
de ljud, I älskat förr, af eder vänligt höras!

Och nu vidtaga, efter några åt åldriga fornbragder ägnade strofer, de sköna, de tjusande verserna om vingåkersbygden och dess skaldefurstar Creutz och Gyllenborg. Tiden har ej makt öfver sådana toner som dessa; bortskaka varsamt dammet från dessa bilder, och de skola intaga dig med en evig ungdoms okufvade makt! Dröj bland sädesskylarna, låt syrsan sjunga sin entoniga visa, skåda den nedgående solen och hör i aftondagern dessa ord från Vingåker:

Här Gyllenborg, sen han en stund bland nymfer dröjt,
uti trumpetens klang förbytte herdens flöjt,
och lärde ändtligt er, I forne kämpar, dyrka
en kung, hvars underverk har öfvergått er styrka.
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — — — — — — — — —
Och du, som i din vår i samma trakters famn
vid nöjets altar sjöng, fördold i Atis' namn!
Hvars ömhet, endast gjord att mot bekymren strida,
af känslor *här* ännu ej pröfvat den att lida,
o, Creutz! Ack, om din vård utaf min hand en gång
kan resas i den bygd, som hört Camillas sång,
skall sorgen offra där bland sånggudinnors gille;
och när af dig förgäts allt annat än ditt snille,
skall denna boning än bli ömma sinnen kär,
den sorgsne glömma sig och tro dig höras där,
och älskarn Dafne se, och målaren naturen.
Där skall den unga skald, i gracers armar buren,
vid foten af din graf, med vårens blommor prydd,
din skugga kalla fram, begära ditt beskydd,
din styrka för sin själ, ditt lugn vid lifvets smärta,
ditt snille för sin dikt, din ömhet för sitt hjärta.

Bland de öfriga landtmannavärf, som i den *femte* sången behandlas, omnämnes äfven linets och hampans odling, och skalden tager sig, då hampan tjänar till förfärdigande af tåg, häraf en ej alldeles osökt anledning att i en full-

komligt fristående men verkligen hänförande mytologisk episod, Ofion och Eurynome, skildra sjöfartens uppkomst. I den *sjätte* sången, som beskrifver »utländska växter och blommor, flyttade till vårt klimat», och »främmande sommarfrukter, som mogna i våra trädgårdar», får Oxenstierna genom dessa konstlade men behagligt inledda öfvergångar, på hvilka hans ifrågavarande skaldestycke är så rikt, äfven tillfälle att med en Wilberforces ädelhet bestraffa det mot negrerna utöfvade förtrycket och tillika varna för den yra, som under frihetens namn från Seinens strand nu hotade jorden. Med den *sjunde* sången, i hvilken en öfver höfvan konstgjord mytologisk fiktion rörande humleodlingens uppkomst ådrager sig vår uppmärksamhet, skulle egentligen skaldestycket, som uttömt sitt föremål, kunna anses afslutadt; men skalden har tillagt ytterligare två sånger, af hvilka den ena ger råd och anvisningar i trädgårdsanläggningens vackra konst, inom hvilken Oxenstierna lämnar företräde åt den friare, engelska smaken, samt den andra gifver en värdig afrundning åt poemet genom teckningen af den bröllopsfest, som åtföljer skörden och som lifvas genom ankomsten af en trupp från finska kriget återvändande soldater. Af denna teckning får skalden anledning att ägna vördnadens erkännande åt sin saknade konung, som, under kriget mot Ryssland,

af medborgsmän förrådd, af konungar förglömd
och lämnad åt sig själf att tron och rike bärga,
fann bundsförvanter än i folket och sin värja.

Öfverblickar man den stora dikten, så finner man, att, om än enheten är lös och episodernas ofta bristande samhörighet med det hela endast öfverskyld men ej fullkomligt dold genom de af konstförståndet uttänkta öfvergångarna, om än bristen på handling ofta föranleder någon entonighet och de införda personligheterna endast lefva ett skugglif, styckets enskilda skönheter äro så stora och så beundransvärda, att de ännu i dag fängsla uppmärk-

samheten, samt att, om än dikten, såsom sådan, icke egentligen är en idyll, dock grundtonen är afgjordt idyllisk. Man finner vidare, att, trots Leopolds motsatta påstående, det didaktiska i dikten endast tillfälligtvis framträder samt att de inflätade skildringarna af fornseder och fornminnen bidraga att göra taflan fosterländsk och, för att begagna Tegnérs sköna uttryck, likasom åldriga ättehögar, stå midt bland de svenska skördarna. * Man skall tillika finna, att en sydländsk glans med sin egendomliga, främmande förtrollning stundom sprides öfver taflor, som dock till sitt egentliga väsende äro svenska, samt att ett fromt natursinne, förenadt med en ädel hänförelse för den svenska sångens och bedriftens hågkomster, öfverallt framträder. Subjektivt tilltalande äro de drag af Oxenstiernas egen milda själsskönhet, som ofta uppenbara sig, vittnande om ett sinne, som älskar

sitt släkte som det är, ej som det borde vara,

och som är villigt till hjälp utan att alltid kallt rannsaka, »hur vidt hjälpen är förtjänad». Dylika ställen afslöja den till vekhet ofta sig närmande godhet, som alldeles afgjordt låg i Oxenstiernas lynne, och det i mångas tanke stundom »opraktiska» begär att göra godt, som, utsträckt öfver tillgångarna, mest skadade honom själf; de afslöja hans lättrörda, känsliga, likt eolsharpan för alla fläktar dallrande sångarlynne. Men tillika visar sig allestädes den lugna patriarkalism, hvilken anser det lif lyckligast, som förflyter ägnadt åt landtlefnaden och vet att skatta

det jämna sinneslugn, som föds af dygdens vana.

Man märker ständigt, att Oxenstierna själf fostrats på landet och att han både vördar och älskar Sveriges fria allmoge. Han prisar den lagstiftning, som

jordens frihet ger åt den, som brukar jorden,

* Tegnér, *Samlade skrifter*, V: 69.

och han kallar med skäl sitt fädernesland lyckligt, därför att det äger ett självständigt odalmannastånd. Så röjer sig i hela dikten Oxenstiernas egen person med dess tycken, känslor och åskådningssätt; detta gifver ett lyriskt drag åt hans vidlyftiga sång, och man känner, att det är ur en jordmån, hvars fruktbarhet beror på dylika lyriska källådror, som Skördarne uppvuxit, gungande för milda vindar.

Den omständlighet, som skildringarna äga, tillhör både diktslaget och Oxenstiernas sångstil; här har den sitt behag och bidrager verksamt till det intryck af lugnt, stilla natur- och landtlif, som åsyftas. Det är denna behagfulla omständlighet, som Leopold lofordar, när han i sin vackra dikt »Eglé och Annett» säger:

Behagens dröjda fjät till Oxenstierna höre:
Den ej hans gracer fått, hans konst, — förtälje fort!

Hvad diktionen i Skördarne beträffar, är denna, likasom alltid hos Oxenstierna, rik både på förtjänster och fel. Den är vanligen ståtlig, yppig och glänsande, ty Oxenstierna älskar språkets prakt; men själfva det prosodiska elementet är behandladt med en viss obesvärad godtycklighet, och Oxenstierna försöker ofta att till svenskan öfverföra den obestämdhet i tonviktsförhållanden, som tillhör den franska alexandrinen, hvars taktart, såsom Tegnér riktigt anmärkt, snarare är anapestisk än jambisk. Saken berodde i väsentlig mån på Oxenstiernas franska bildning och uppfostran; men den innebar ett förbiseende af de stora olikheterna mellan den svenska och den franska versens skaplynne, och den frihet, som skulle göra intryck af poetisk ledighet, lätthet, behag, ledde ofta till versifikatoriska oriktigheter. Å andra sidan har dock Oxenstierna, så ofta han ej hemföll till detta begär att otillbörligt ändra ordbetoningen, mejslat alldeles felfria, fulltoniga, klangrika alexandriner, och man skall, vid närmare undersökning, finna, att hans versbildning är vackrast, när han öfvergår från vidlyftiga naturbetraktelser till heroiska utbrott af

fosterlandskänsla; då är det, som om äfven versen spändes till en fast bågsträng. Men denna iakttagelse, hvars riktighet hvarje vän af Oxenstiernas sångmö lätt bör kunna intyga, föranleder snarast till den tro, att de friheter, Oxenstierna i prosodien tillät sig, berodde på arten af hans poetiska lynne, och att han, medan bragdens skildringar tycktes honom kräfva versens samlade kraft och styrka, mer eller mindre medvetet ansåg en viss behaglig vårdslöshet tillhöra de afdelningar, där en större omständlighet, en bredare stil, ett lugnt och mer makligt fördjupande i utförda naturskildringar syntes vara af ämnet föreskrifna.

Poemet Skördarne blef i Stockholmsposten * föremål för en längre anmälning, däri äfven utdrag ur skaldestycket meddelades. Där prisades diktens fosterländska karaktär, uppfinningens förträfflighet, »transitionernas» fyndighet och episodernas skönhet. Kärleken till didaktiken framträder i denna anmälning starkt, och det säges uttryckligen, att, »om man ej kunde skrifva nyttigt under annat villkor än att skrifva torrt, så vore ändock det företaget mera förtjänt till ära, än det att tala till inbillningen utan frukt för förståndet och hjärtat». Oxenstierna får emellertid loford därför, att han just förenat det nyttiga med det vackra. »Man finner ingenstädes», säger artikelförfattaren, »bättre än här behagen och undervisningen skiftade, inbillningen läckrare road och hjärtat ädlare upphöjdt, poesien mera sedolärig och sedoläran mera poetiserad.» Af de utdrag, som meddelas, synes, att man ännu vid denna tid fann mer behag i de didaktiska än i de idylliska delarna af stycket. Utom afdelningen om skyternas lefnad anföras nämligen särskildt de strofer, som

* Stockholmsposten 1796 n:r 158, 161, 164 och 173. Recensionen är författad af A. G. Silverstolpe. Leopold fann den »vacker och förtjänt» men ansåg dels att de grammatiska anmärkningarna vore nog småaktiga, dels att grannlagenheten borde hafva förbjudit Silverstolpe dylika pedantiska »påminnelser» mot en medbroder i Svenska akademien. (Leopolds bref i Oxenstiernska familjarkivet.)

handla om de rikas plikter mot de nödställda, om linodlingen, om människosläktets tacksägelser vid slutet af en landsplåga, om trädgårdsanläggningar m. m. Åtskilliga språkliga anmärkningar, af hvilka de flesta äro välgrundade, göras; de gälla i allmänhet satsbyggnaden, hvilken hos Oxenstierna stundom är invecklad och otydlig, stundom felaktig. Men recensenten tillägger mycket sanningsenligt, att poemets talrika skönheter ej af anmärkningarna förringas: »Jättar skymmas ej af dvärgar». *

Till ingen af våra skalder kände sig Oxenstierna genom hela arten af sin vittra begåfning så dragen som till Creutz; hans bild inväfves gärna i någon af de många episoderna i Skördarne, och hans minne uppkallas ånyo i den sköna sång, hvarmed Oxenstierna till sin förtrogne vän, presidenten Carlson, öfversände sin stora, naturbeskrifvande dikt:

Mottag, Carlson, af min hand
denna dikt, som var dig ämnad,
läs den på den fagra strand,
där du, frälst ur mödans band,
ändtligen åt hvilan lämnad,
odlar dina sälla land.
Och om du med lifligt sinne,
när du läser Skördens sång,
öfverraskas någon gång
af en uppväckt känslas minne;
om du, vid dess taflor rörd,

* Oafsedt de i Stockholmsposten gjorda anmärkningarna, må uppmärksamhet fästas därvid, att Oxenstierna emellanåt begagnar substantiven *lugn*, *förakt* och *hopp* (= förhoppning) i pluralis, använder verbet *mogna* i aktiv betydelse och talar om *ett dånadt återskall* o. s. v. Som exempel på de oriktigheter i satsbyggnaden, till hvilka Oxenstierna ofta, emedan franska språkbruk föresväfvade honom, kunde göra sig skyldig, må anföras den vers i Skördarnes andra sång, där det heter:

Han räcker er sin famn, och, *slutne till hans bröst*,
han lefver i er vår vid slutet af sin höst.

Dylika oegentligheter äro hos Oxenstierna ej sällsynta.

känner dig tillbakaförd
i den tid de återkalla
och ditt öga hastigt skymdt
af en tår, som redan rymt
förrn du kände honom falla;
om du stundom hör kring dig
låga suckar höja sig,
och bland susningar, som stanna
mellan löfven dem de väckt,
tycker som en vinges fläkt
skulle vifta kring din panna:
då är du ej ensam mer,
och en skugga till dig nalkas,
som i tysthet stiger ner
på den luft, hvaraf du svalkas.
Känn då henne! Känn då den,
som vid sångens ljud igen
vill sig till din boning ärna,
räck din famn åt vålnaden,
och med ömhet, bägges vän,
hälsa Creutz från Oxenstierna!

I sammanhang med skaldestycket Skördarne bör Oxenstiernas kanske skönaste poem *Dagens stunder* betraktas. Det har förut blifvit omnämndt, att delar af denna dikt varit synliga redan i samlingen »Vitterhets-nöjen». * Dessa delar voro naturbeskrifvande. Men Oxenstierna hade småningom vunnit en ny synpunkt för sin betraktelse, och i upplagan af år 1805 söker han att i Dagens stunder framför allt uppfatta dygnets tider som bilder af människohjärtats och människolifvets skiften. En sådan uppfattning låg ock nära till hands; »dagen är», säger Tegnér, »med sina omväxlingar en träffande bild af hela det mänskliga lifvet». Oxenstierna nämner i företalet, att han velat »teckna naturens förändringar i de synpunkter, under hvilka de, som afbilder af vår egen ombytlighet, röja sig för den betraktande, och tala till hjärtat, likasom till ögat.» Om en sådan framställning

* Af Svenska akademiens ledamöter var dikten »Dagens stunder» känd redan 1786.

ofta blifver symbolisk, så må man medgifva, att det symboliska här alldeles osökt erbjuder sig och att det är genom den okonstlade framställningen af motsvarigheterna mellan naturens och hjärtats lif som denna dikt just vunnit åtskilliga af sina största företräden. Ypperst af alla sångerna är den fjärde, som skildrar natten, mattare den andra, om hvilken Tegnér anmärkt, att »det är liksom skalden själf skulle ha lidit af middagshettan och kvalmet, som han målar»; ett behagligt vemod utmärker den tredje sången, som behandlar aftonen, och den första sången, morgonen, har praktställen, som i vår vitterhet äro oöfverträffade. Hymnartad är i denna första sång skaldens oförgätliga hälsning till den uppgående solen:

Själ af systemer, dem du leder!
Lif af din anförtrodda värld!
O sol, hvad undran, om din heder
af jorden mottog gudars gärd?
Ej åldrarna din kraft förringa,
du skiften ser men känner inga.
Då stjärnor dö och tända sig,
du ensam lika klarhet hyser
och evig i den bana lyser,
där nya världar möta dig.

Storartadt är det följande uttrycket:

du varar, segrande på tiden,
vid dina egna tempels fall,

och genom hela uppfattningen sväfvar liksom en poetisk fläkt af den ljuskärlek och ljusdyrkan, som i uråldrig forntid var för de flesta ariska stammar utmärkande. Solen är för Oxenstierna Skaparens bild:

Ditt ljus, som oombytligt varar,
hans evighet oss uppenbarar;
när du ger lif, när du förtär,
din lågas kraft Hans allmakt målar,
och när du sänder värmans strålar,
du vittnet af Hans godhet är.

Med den vaknande dagen vakna själens förmögenheter, »förståndets krafter, känslans låga», jorden lifvas, hoppet glädes, sjuklingen känner vederkvickelse, och »naturens son, det fria snille», går, eldad af den unga dagen, att själf gifva världen dag. Oändligt skön är härvid teckningen af den tidiga morgonens första stillhet, då ännu ej rörelsen och bullret begynt, och den tillämpning skalden däraf gör på människans första, mer omedvetna ålder, då ännu begären ej grumlat sinnets frid och lifvet firar sin ljusa morgons oskuldsfulla stunder. Men snart tona fågelsånger och vakna vindar; lindens krona bäfvar för fläktarna, och

utaf ett bi hvar väppling sviktar,
som ur dess sköt sin samling riktar,
när sommarfåglars prydda tropp
med färgers glans i luften svingar,
liksom om Flora lånat vingar
åt blomstren, dem hon ammat opp.

Den mänskliga verksamheten börjar, jägaren drager ut i skogen, odalmannen går till sitt värf, alla ila till ett föresatt kall. Sången andas hälsa, och det är först närmare dess slut, som en vemodig ton framklingar vid tanken på dagens och lifvets förestående slut och vid den fromma önskningen, att hjärtat då ännu måtte hafva i behåll något af morgonens glädje.

I sången »Middagen» är teckningen af den badande Mirza blott en svag återklang från en liknande skildring hos Creutz; framställningen af Alfred och Camilla har ett något känslosamt tycke, men naiva toner saknas ej heller här, såsom när Camilla bekänner:

Jag känner, att jag sagt för mycke,
men kan ej ångra hvad jag sagt,

och naturens middagshvila är väl beskrifven, ja själfva det i mångens tanke kanske alltför prosaiska omnämnandet af »de sena» (*tardi*) »oxarnas» idisslande försvarar här sin plats. Alldeles för »pretiöst» är däremot det mytologiskt

allegoriserande ställe, där *Flora* uppsöker — *Bore* och den senare med en fransk abbés artiga sirlighet villfar hennes framställda anhållan, att stormen måtte dämpas. *

Afdelningen »Aftonen» har behagliga teckningar, bland hvilka *den* måhända är vackrast, i hvilken skalden beskrifver den försvinnande aftonrodnaden, af hvars sista glöd skogen, tornet och molnet färgas. Ofrivilligt framställa sig likheterna mellan naturens och lifvets afton; kvällen blifver en bild af ålderdomen, och denna jämförelse är i smältande ljud uttryckt. Mycket opersonliga och alltför osvenska äro emellertid de i denna sång införda personerna, hvilkas namn, Alcindor, Elmire, Lisidor m. fl., redan erinra oss, att vi läsa en skald, som närts af Frankrikes förfinade diktning och, midt under ypperliga skildringar af svensk natur, ej kan bortglömma denna läsning. Man finner ock lätt, att naturens självfulle skald icke var lika lycklig i teckningen af mänskliga figurer, däri lik många stora landskapsmålare.**

Emellertid tystna alla anmärkningar inför den fjärde sången af Dagens stunder: *Natten.* Den har en utomordentlig prakt och ståt; men däri ligger ej dess största förtjänst: det är högtidligheten, det djupa allvaret, majestätet i denna sång, som omotståndligt gripa. Här möter oss verkligen urmodern, grekernas *πότνια νύξ*, och vi sluta oss, intagna af vemod, bäfvan och vördnad, till hennes barm. Hvar ton talar här till hjärtat, väcker aningar och

---

* I språkligt afseende ådraga sig pluralerna »nymfren, örtren, elementren» uppmärksamhet, likasom Oxenstiernas benägenhet för sådana rim som *rörligheten* — *lifligheten.*

** Till de trögheter i Oxenstiernas periodbyggnad, hvilka Atterbom och sedan Ljunggren (*Svenska vitterhetens häfder*, II: 448) omnämnt och bland hvilka, såsom Ljunggren riktigt anmärkt, den falska användningen af substantivet med prep. *af* i stället för genitiven ofta förekommer, äro att hänföra de verser i »Aftonen», där Oxenstierna om »Alcindor» säger, att han njöt ett nöje honom värdt

i det lugn, som af hans ungdoms dar
åt tjänsters plikt uppoffringarna lönar.

hemliga minnen, stämmer till andakt. Skildringen af stjärnhvalfvet, det villsamma månljuset, som låter allt framträda liksom förstoradt och »med obekanta drag», mörkret och irrblossen, — allt förenar sig att göra denna tafla underbar och i vår litteratur enastående; än förtrollande ljuf, än dyster, än hemsk är den syn, som skalden, själf genombäfvad af ämnets storhet, frammanar; hjärtats innersta strängar sättas i rörelse, och vi känna, att, om vår själ längtar till ljus och dager, det dock i den dunkla natursidan af vår varelse måtte finnas en hemlig dragning till den åldriga natten, som breder sin djupa slöja öfver hjärtats kval och yra eller skrämmer inbillningen med fasor men som främst genom den vandrande månen uppkallar till tankfull betraktelse och genom de myllrande stjärnornas vimmel bjuder oss att i tillbedjan nedsjunka för deras och vår Skapare. Sköna äro orden om den af natten utsända *Sömnen:*

snart, förskingrande den trötthet honom tvingar,
han öfver jorden far på daggbestänkta vingar,
af dimman drypande, som höjs ur Letes älf.
Förgätenhetens lugn i alla känslor gjutes,
och mänskan i hans band, där hon med vällust slutes,
begär sitt fängsel själf.

Med sömnen födas »de lätta drömmar», och glädjen flyger till hans famn för att,

af sin sällhet trött, i nöjets glömska njuta
ännu ett nöje mer.

Till honom nalkas bekymren, arbetet, sjukdomen och fattigdomen för att söka »stunders frid», och vid hans hufvudgärd är glömskan dem till möte, bjudande en sömndryck »af aftondaggens droppar, bemängd med Letes våg.» Detta är allegorier, må så vara, men huru själfulla äro de icke! Detta är ett åldradt maner, kan man säga; men i detta maner har Oxenstierna diktat strofer, som aldrig åldras. När han frambesvärjer »Nattens äldsta barn»,

Tystnaden, så är det, som framträdde för vår inbillning den gnostiska och neoplatonska σιγή, en af det förborgade urväsendets första emanationer, som

»var, förrn allt begynt, och blir, när allt skall slutas»,

och Oxenstierna säger oss, att liksom vårt släktes första lif för oss döljes i ovisshet, så äfven småningom, under de hvälfvande seklens lopp, vår egen prisade tid skall försvinna i glömskans, i tystnadens famn och knappt en skymt däraf finnas i minnet. Präktig men måhända för lång och omständlig är den uppräkning af stjärnbilderna, som följer; den öfverträffas i alla händelser vida af månljusets skildring, som därpå vidtager:

Än med det lånta ljus, hans rundnings fyllnad tänder,
han under trädens skjul en mattad klarhet sänder,
som villas i sitt lopp och mellan löfven dör;
än skenen mera fritt, där skuggor dem ej bryta, *
som en försilfrad duk på vattnens speglar flyta,
dem ingen ilning rör.

Men fåfängt vid hans bloss min åsyn kusten följer,
dess längd mig undanflyr och sig i skymning döljer
mot moln, som hvila sig på strandens hvita berg.
I utsikt, längd och rum, där allt om visshet felar,
det hela röjes blott men blandar sina delar
i svag och lika färg.

Kring sjöar, haf och berg och fält och hedars öcken
bland ljus och skuggors strid och bleka dimmors töcken
allt höjes rysligt stort med obekanta drag:
min syn, som öfverallt af villor stängs och motas,
i en förställd natur med falska bilder hotas
vid en förförisk dag.

Stillhet, ödslighet, tystnad gjuta sin magi öfver den följande versen:

* Så har Atterbom med lätt hand och vördnadsfull pietet ändrat Oxenstiernas versrad: »Än hennes fria sken, där skuggor dem ej bryta.»

Hon fåfängt lyses upp. Det sken, sig maktlöst höjer,
ej lifvar hennes bild, ej dagens målning röjer,
en hvithet jämn och kall hans skiften öfverdrar.
Så när i dödens famn man ser en skönhet härjad,
af alla blommors glans, hvarmed dess hy var färgad,
är liljan ensam kvar.

Men ömmare, mer rörande skall sången snart ljuda; månljusets verkan på människosinnet, på den lugna betraktelsen, på det saknande hjärtat och på skalden tolkas i dessa fulltoniga strofer:

Sin makt vid månens ljus en hemlig oro sträcker
och tankens strödda kraft och hjärtats känsla väcker,
som enslig, öm och djup, församlas på en gång.
Han hör ej glädjens ljud sin stillhets timmar störa,
och kärlek blott och sorg till vittne honom göra
af deras blyga sång.

Från hvilans sötma skild och för bekymret vaknad,
när allt får smaka frid, du klagar, trogna saknad!
Med ömhet fästad än vid din försvunna lott,
I nattens tystnad van att dina tårar gjuta,
du bär dem åter dit: den tröst, du än kan njuta,
är deras frihet blott.

Med dig i samma sken förborgadt snillet vakar,
när ömsom från en krets, hvars löjen det försakar,
det söker visheten, i nattens tystnad lärd,
och ömsom i en flykt, som ej sig låter styra,
förtjusadt genomfar med sånggudinnans lyra
inbillningarnas värld.

Sedan därpå i hemska bilder tecknats de illbragder, som begagna nattens mantel, återgår Oxenstierna, trogen sin naturliga benägenhet, till mindre uppskakande, mer milda ämnen och firar — efter att på ett tjusande sätt hafva erinrat, att i nattens enslighet

Liksom af väsens hand, dem ögat icke finner,
en tryckning hjärtat rör, en ömhet känslan hinner,
hvars ämnen hon ej ser, —

minnet af sin saknade vän, grefve Stenbock, hvars mausolé framskymtar för hans blick. Men från graf och natt höjer sig småningom hans andaktsfulla betraktelse till Honom, som leder människoöden och ur grafvens djup låter ett nytt lif framgå. Människan, förskjuten från sitt hem, sändes hit ner att »en stund i plågans värld försona sina brott», men Gud har bjudit hennes följeslagare ångern och hoppet att från griften tillbakaföra i hans sköte ett barn, som får igen sitt arf, och som

i sin fosterbygd, bland sina forna vänner,
uti sin nya glans, med sällhet återkänner
sitt första tidehvarf. *

Som man ser, är naturbeskrifningen i Dagens stunder oupphörligt genomkorsad af reflexioner och känsloutbrott, hvilka framkallas af dygnets skiften. Detta gifver hela dikten dess karaktär. Fasthåller man denna synpunkt, så kan man lättare bedöma, i hvad mån de anmärkningar, hvilka mot »Dagens stunder», likaväl som mot »Skördarne» gjorts, äro träffande, likasom ock i hvad mån det försvar, Tegnér i sitt snillrika tal öfver Oxenstierna ägnar den naturbeskrifvande dikten, är på sin plats.

En utmärkt skald och framstående konstdomare ** har, utgående från den bindande bevisning Lessing i sin Laokoon lämnat rörande de olika lagar, som för olika konster råda, mot Oxenstierna och i allmänhet mot de naturbeskrifvande skalderna anmärkt, att de ej kunna, såsom landskapsmålaren, framställa naturens lif. Liksom målarkonsten ej kan framställa en tidsföljd af handlingar, så

* Denna fornåldriga, mystiska uppfattning af jorden som en pröfnings- och bättringsort för den från andarnas värld fallna och *därför* stoftskruden iklädda människan återkommer ofta hos Oxenstierna, som var mystiker vida mer än man af hans lätta, lekande lynne skulle hafva förmodat. Vissa intryck från gnostiska och neoplatonska läror uppenbara sig ofta i hans diktning.

** B. E. MALMSTRÖM: *Grunddragen af Svenska vitterhetens historia*, II: 61—64.

kan ej poesien med något slags fullständighet skildra en samtidighet af sådana utan att därmed trötta uppmärksamheten; och medan målaren på en gång, likasom i ett slag, på duken gifver landskapets inneboende karaktär och stämning, blifver skalden tvungen att vid sidan af naturbeskrifningen ställa en redogörelse för samma karaktär och stämning. Nämnde konstdomare anser ock, icke utan skäl, Tegnér i sitt glänsande försvar för den naturbeskrifvande poesien öfverflytta på denna de bestämningar, som tillhöra landskapsmålningen, hvars värde ingen velat underkänna. Fråga torde emellertid vara, huruvida Oxenstierna med skäl kan sägas hafva velat vara landskapsmålare och intet vidare. För det första bör man ihågkomma, att han ingalunda inskränkt sig till att teckna en »samtidighet» af förhållanden, t. ex. ett landskap, sådant det, betraktadt i en ögonblicklig belysning, företer sig. Han har tydligen ofta sökt skildra en följd af företeelser, gryningens öfvergång till morgon, morgonens till dag, och så vidare. Dessutom är det icke landskapsbildens inneboende karaktär eller stämning, som han »ställer vid sidan» af sin naturbeskrifning, utan han biktar de känslor och tankar, som hos honom själf väckas af naturens åskådning, de motsvarigheter han upptäcker mellan naturens och människans lif. Man bör besinna, att hans dikt i självfva verket är mycket subjektiv: det är hans eget känsliga hjärta, som alltjämt, *med anledning af* det betraktade landskapet, yppar sitt inre. Denna subjektiva grundton är ej längre, såsom i Skördarne, öfvervägande idyllisk, den är snarare elegisk; men i denna vemodiga grundstämning hafva alla bilderna sitt ursprung och sin enhet.

Efter de genom ämnenas frändskap förbundna »Skördarne» och »Dagens stunder» vänder sig betraktelsen till Oxenstiernas lekande poem *Disa*,* som författats år 1795 men först längre fram offentliggjordes. Det har formen af ett skaldebref till Venngarns ägarinna, fru Printzensköld,

* *Disa* blef första gången synlig år 1799 i »Läsning i blandade ämnen».

hvilken skalden äfven med andra dikter hyllat. Detta poem, till ämne och form så olikt Dagens stunder, täflar med detta att till eftervärlden bevara Oxenstiernas skaldenamn. Här möter oss föreningen af skald och hofman, här framträder den behagliga världsvishet, som vet att afvinna allting en skämtsam sida, blomman af Oxenstiernas kvickhet och älskvärda skämt. Drottning Disa uppenbarar sig för skalden på Venngarns slott, där fordom kämpar läste sagor vid torrvedsbloss och där Oxenstierna nu på divanen bläddrade i sin Voltaire; hon säger honom, att hennes jungfrubur förr var just detta rum, som nu smyckades med Masreliez' målningar, och att skalden där skall upptäcka en gammal krönika, i hvilken hennes lif är tecknadt. Det är denna krönika, som Oxenstierna nu meddelar. I Sigtuna hade uppstått en hungersnöd, mot hvilken konung Sigtrud förgäfves sökt bot; öfverprästen upplyser honom då, att han bör slakta hälften af sitt folk för att rädda den andra hälften och att detta grymma medel endast i det fall kan undvikas, om en ung och fager mö, med förbön om förskoning, infinner sig hos honom, hvarken åkande, ridande eller gående, hvarken klädd eller oklädd, ej i nedan och ej i ny. Drotten befallde rikshärolderna att förkunna detta orakelsvar. Visserligen trodde mången detta påbud, långt från att vara af himmelskt ursprung, bero på en öfverenskommelse mellan finansministern, som ej kunde skaffa mat åt folket, och öfverprästen, som ville göra sig kvitt en hop kättare; men krönikeskrifvaren, som är opartisk, vill ej beskylla två höga män för en så barbarisk politik. Genom Dagligt allahanda spred sig ryktet om orakelsvaret äfven till Disa. Väl påstår förtalet, att flickan i det beslut hon fattade påverkades lika mycket af ett kvinnligt begär att visa sin skönhet som af omsorg om sina landsmän; men hvad säger icke förtalet? Alltnog: Disa, som tänker, att, då statens väl fordrar att krigare draga svärdet, äfven skönheten bör få »blotta sina vapen», infinner sig vid hofvet, klädd i ett nät, åkande i en »kalesch» men med ena

benet »lutadt öfver en vädur»; hon kommer just i den minut, då

midnattsstundens timma,
från kväll och morgon lika skild,
såg månen i sin fyllnad glimma.

Redan klagar Sigtrud öfver omedgörligheten hos kvinnorna, som nog bry sina hjärnor vid rangtvister, hofintriger och skvaller men ej vilja göra något för landets väl, då Disa plötsligt visar sig. Visserligen himlade sig hofmästarinnan öfver en sådan syn,

och alla kvinnor hviskade,
och alla karlar suckade,

men Disa framgick oförsagdt till tronen. Konungen, intagen af hennes uppenbarelse, gör henne till sin drottning, och det afundsamma följet af kvinnliga hofdamer fick hålla god min och gaf

dagen sin belefvenhet
och natten sina konvulsioner.

Öfverprästen, finansministern och skvallersystrarna få afsked på grått papper, och landet blifver lyckligt och belåtet.

Man har framkastat den tanken, att Oxenstierna borde hafva ägnat sagan en romantisk behandling; men vi må lyckönska oss, att han klädde henne i en moderniserande form, som i sin glädtiga travestering blifvit förtjusande. Det är Freja i puder och skönhetsmuscher, som här intager oss. Världsmannens lätta löje klingar i hvar rad, och det är af sitt yra, tjusande självsvåld, som dikten fått sitt förnämsta värde. Det adertonde seklets »bon sens» förnöjer oss här i en vårdslös poetisk dräkt; Voltaire och Wieland hafva föresväfvat den svenske sångaren, som till deras egenskaper lade sin skatt af gustavianskt behag. *

* Att Oxenstierna högt skattade Wieland, kan man se bland annat af hans tal i Vetenskapsakademien år 1817, där han nämner honom »mästare af det rörande, det djupsinniga och det skämtande, lekande med satirens udd likasom med Oberons trollstaf, och i alla ämnen, på samma gång, gracernas älskling och vishetens förtrogne». Se Arbeten af J. G. Oxenstierna, V: 579.

Ett skaldestycke, som af Oxenstiernas samtida högt skattades, var *Oskuldens religion*. Man läser det ock ännu med beundran, ty det milda, fromma och vänliga i Oxenstiernas lifsuppfattning träder där i dagen; men visserligen må medgifvas, att styckets sedliga skönhet är större än dess poetiska och religiösa. Gud nås ej af begreppet, menar Oxenstierna, han nås af känslan, och man anar hvad han är, då man kallar honom fader. Må hans barn älska hvarandra och ej förbittra för hvarandra den korta, gemensamma vandringen! Vackra äro de oskuldsfulla verser, i hvilka Oxenstierna säger, att äfven den förvillade, äfven brottslingen röjer en själ, som var ämnad åt den Evige, att vi, i stort sedt, ej hafva skäl att yfvas öfver företräden framför felande likar och att den vise egentligen blott är den, som »stapplat *minst*». Till vår faders sköte skola de skingrade barnen en gång återvända; skalden själf förbidar stilla förvandlingens dag och skall med glädje hälsa den himmelska fosterjorden:

Så går ett tröttadt barn med menlöst räckta händer
att lyftas i sin faders famn.

Det är denna barnsliga menlöshet, som gör poemets fägring. Af särskildt kristen uppfattning förnimmas inga djupare spår; stycket hade ock i Oxenstiernas ursprungliga handskrift* till titel: »Den naturliga gudaläran». Vill man opartiskt bedöma det, så kan man kalla det den *vackraste* inhemska yttringen af tidens rationalism, och jämför man stycket, sådant det bland Oxenstiernas samlade dikter förekommer, med skaldens första handskrift, så finner man, att det genom omarbetningar mycket vunnit, fått större ömhet, känslofullhet och rikedom i uttrycket. Lika sköna som den tryckta diktens nyss anförda ord om »det tröttade barnet» äro dock urskriftens rader:

Ett barn ej frukta kan, som, trött af dagens möda,
får somna i sin faders famn.

* Förvarad i familjen Oxenstiernas vittra samlingar.

Om nu än det sedliga innehållet i denna sång måhända saknar en *djupare* religiös färg, så får man å andra sidan, alldenstund den motsatta faran af ett slags svärmisk religiositet *utan* sedlighet är vida betänkligare, med glädje och tacksamhet erkänna styckets rena moral, den milda och visa människokärlek, som där på anslående sätt uttalar sig, samt för öfrigt alltid ihågkomma, att skalden, som var upplysningstidens barn och därför ägde dess något urblekta, något allmänneliga föreställningar om de eviga föremålen, dock genom det barnsligt sköna i sin »Oskuldens religion» glänser med ett rent stjärnljus i en omgifning, som fann mycken lust i läsningen af Voltaires gäckerier.

I ett af ungdomsbrefven till Bergklint* hade Oxenstierna redan sysselsatt sig med begrundningar, huruvida det är ödet eller en försyn, som styr världen, och han kunde, såsom var att vänta af hela hans själsanläggning och älskliga, förtröstansfulla uppfattning af allt, ej släppa den tanken, att, om än det här ofta ser ut, som om det onda segrade, det goda ginge under och en blind nyck eller en järnhård naturnödvändighet förde spiran, dock en Gud finnes, som vakar öfver våra lefnadshändelser. Samma ämne har Oxenstierna gjort till föremål för sin dikt *Ödet*, hvilken, enligt hvad han själf yttrat, af hans samtid skattades högst bland alla hans sånger** men som sedan blifvit strängare bedömd. Sången är en lärodikt och delar skaldeslagets förtjänster och fel. Enskilda sköna ställen finnas, och det vill synas, som om dikten förtjänade en blidare dom än den, som fälles af en granskning, hvilken af obenägenhet mot själfva diktarten ej gör full rättvisa åt de sköna skapelser denna inom sitt område inrymmer. Skalden ser, huru den tåliga dygden ofta lefver förtryckt och dör i glömska men den äfventyrliga äregirigheten, gynnad af en nästan blind lycka, ofta vinner spelet. Han ser en

* Wien d. 26 dec. 1772. De la Gardieska arkivet.

** Oxenstiernas Dagbok för 1805 d. 8 aug. (Familjen Oxenstiernas arkiv.)

ädel och högsint yngling, som gaf rika löften, skördas i sin ålders vår, medan den onyttige, som »är sitt släktes börda», njuter långt lif och måhända välstånd. Han frågar sig då, om godt och ondt äro likgiltiga ting, om det gör alldeles detsamma, hvilken fana man svär i lifvets strid; han frågar sig, om människans fria vilja blott är en dröm, om en omedgörlig, förkrossande naturlag råder öfver jämväl andens lif. Men han förkastar dessa låga föreställningar; han ser, att den förtryckte dygdige dock har sitt hjärtas vittnesbörd; han tror på en evig, en barmhärtig rättfärdighet, anar andra världar, där de orättvisor, som här göra oss undrande och försagda, skola utjämnas. Och denna odödlighet är för honom en visshet, ty en själ, som kan och vill

odödlighetens tanke fatta,
hör ock odödligheten till,

och dikten slutar med den uttalade öfvertygelsen, att människan på jorden är en på besök och resor stadd vandrare, som måste antaga jordisk tjänst, tungomål och dräkt, således äfven i mycket vara af naturens blinda orsakskedja bunden men en gång skall återvända till fosterlandet

att öfva själf sin medborgsrätt.

Oxenstierna mystifierade med poemet »Ödet» sina medbröder i Svenska akademien; han inlämnade det nämligen till akademien som täflingsskrift, och ingen anade, att han var författaren. Vid sammankomsten den 10 nov. 1803, då, utom Oxenstierna själf, Murberg, Fleming, Lehnberg, Adlerbeth, Rosenstein, Gyllenborg, Leopold och Sjöberg voro närvarande, sysselsatte man sig med granskning af skriften n:r 17, Ödet, med valspråk ur Lucretius: *inexorabile fatum subjecit pedibus*. Rosenstein, som var sekreterare, anmälde härvid, att till honom, på samma gång som täflingsskriften, insändts ett anonymt bref, hvari anförts, att, då författaren till poemet Ödet för första gången vågade underkasta sig akademiens dom, detta icke

skedde utan en hemlig fruktan, att han i första framställningen af sitt ämne — ödets förmenta välde — kunde synas hafva afvikit från den kristna religionens föreskrifter; men författaren fäste akademiens uppmärksamhet därpå, att han vid slutet af sitt arbete »sökt återgifva gudaläran och försynen dess rätt», hvarför han hoppades, att de första betraktelserna, såsom nödvändiga för att sätta ämnet i sin rätta dag, skulle utjämnas genom det efterföljande, och att han i det hela skulle befinnas hafva »lämnat seger åt religionens lyckligaste öfvertygelse». Detta upplästa anförande fann akademien fullkomligen bekräftadt genom skriftens innehåll och afhörde, såsom orden lyda i protokollet, stycket med ett utmärkt bifall. Man fann dikten äga förtjänsterna af redig uppställning, sann styrka och djupa tankar, »utförda i ett vackert och välljudande versslag», men anmärkte endast, att språkets konstruktion på ett och annat ställe blifvit vårdslösad. Vid sammankomsten den 5 dec. 1803, som bevistades af Oxenstierna, Blom, Silfverstolpe, Tingstadius, Fleming, Lehnberg, Adlerbeth, Rosenstein, Gyllenborg, Nordin, Leopold, Murberg och Sjöberg, skulle man skrida till afdömande af pris åt de täflingsskrifter, hvilka däraf kunde anses förtjänta. Då ansåg sig Oxenstierna ej längre hafva rätt att fortsätta leken och bibehålla sitt inkognito. Det heter i protokollet, att H. Exc. grefve Oxenstierna nu förklarade sig icke längre för akademien böra dölja, att han vore författare till det under n:r 17 inkomna skaldestycket Ödet. Af högstsalig konungen vid akademiens stiftande kallad till dess ledamot och därigenom beröfvad den äran att täfla om hennes belöningar,* hade han likväl ej kunnat motstå frestelsen att, okänd, en gång underkasta sig hennes pröfning och hade därtill valt ett stycke, öfver hvilket han varit angelägen att inhämta ett omdöme, hvari vänskapen ingen del skulle hafva. »Hans afsikt och hans hopp hade varit vida skilda från prisets erhållande.» Nöjd att af öfverlägg-

* En paragraf i akademiens stadgar förbjuder ledamöterna att ingå i täflan om pris.

ningarna hafva inhämtat, att akademien icke funnit hans arbete ovärdigt sin uppmärksamhet, vore han den förste att erinra om den lag, som förbjuder en ledamot att täfla, och anhöll därför, att skaldestycket vid den förestående domen måtte undantagas och honom återställas. — Akademien fann, heter det, detta H. Exc:s förklarande med stadgarna enligt och lämnade således därtill sitt bifall men kunde likväl icke undgå att för H. Exc. ånyo betyga det utmärkta nöje och bifall, hvarmed hon afhört hans förträffliga skaldestycke.

Bland den mängd »pièces fugitives», som Oxenstierna strödde omkring sig och i hvilkas lediga sammansättning han egentligen endast hade Leopold till öfverman, hafva i det föregående åtskilliga blifvit anförda, men därförutom må särskildt nämnas det lekande skaldebrefvet till fröken Uggla, ett mönster af jollrande sällskapston och skalkaktigt behag.

Ej särskildt dristig, ej stark i uppfinningen, ej heller manlig som Gyllenborgs är grefve Oxenstiernas diktning; men hon är behaglig, öm och känslofull samt dessutom benägen för glans och yppighet, stundom för grannlåt. Hon är ej så enkel, så plastiskt skön som den sångmö, hvilken räckte grefve Creutz ingifvelsernas dryck; men Oxenstiernas sång har större böjlighet och behag än Gyllenborgs, rikare färg än den, som utmärkte de skapelser, hvilka sångaren af Atis och Camilla skänkte sitt land. I allmänhet är Oxenstierna, såsom flera konstdomare redan anmärkt, större som kolorist än som tecknare; det är ej de bestämda linierna, de fasta formerna, som utmärka honom. Bildernas gränser äro ej skarpt afmätta; de hopflyta, likasom ock hans eget, med mänskliga fel öfverseende väsen ej alltför strängt eller med alltför obeveklig landtmätarked utmätte de mänskliga förtjänsternas och lytenas områden. Utmärkt skildrare af den yttre naturen, förstår han ännu bättre att uppdaga frändskaperna mellan hennes lif och andens men älskar ej att med utpräglade drag afbilda mänskliga personligheter. Allra djupast klingar ur

hans inre en svärmiskt lockande ton från ett i det konventionella lifvets flärd saknadt lif af oskuld, och på mången berghäll i hans naturlandskap står ristadt, likasom på stenen i den store landskapsmålarens* tafla: »Äfven jag var född i Arkadien.» För saknad och vemod hade den kvickaste af världsmän innerliga uttryck. Sydlig var färgen af hans sång, men han har dock framför allt älskat att teckna svenska bilder och upphöja den nordiska naturens skönhet. Patriarkaliska målningar af stilla landtlif lämnades af samme skald, som med Wielands behag sjöng om Disa, och träffande har Tegnérs mästarhand mejslat hans bild i de oförgätliga orden:

som en stilla sommarkväll på landet,
när daggen darrar uti blomsterskåln
och aftonrodnan knyter rosenbandet
kring västerns lockar, kring de lätta moln:
på ängen samla sig till dans de unga,
de gamle till rådplägningar i byn,
sitt matta guld i vinden skördar gunga,
hvar blomma doftar, alla fåglar sjunga,
och frid och salighet se ner ur aftonskyn:

Så är det i din sång, o Oxenstierna,
Italiens himmel öfver nordens berg!
Din sångargratie är en sydlig tärna
och sydlig äfven glöden af din färg.
Hvad solglans ligger öfver *dagens stunder*,
hur klangfull lien genom *skörden* går!
Och *hoppet*, lifvets tröst och diktens under,
hur blef det diktadt under furulunder?
Jag undrar mången gång, men gläds att du var vår.

Ännu ett drag i Oxenstiernas dikt bör framhållas; det är dess sedliga renhet. Den tid, under hvilken skalden lefde, var full af lättsinne, och jämväl många af sångens gunstlingar kunde icke hålla sig fria från inflytelserna af en luft så rik på smittämnen. Mycket ursäktades, om endast kvickheten utsände sina raketer, och sinnligheten

* Nic. Poussins.

behagade, om hon bar täckhetens dräkt. Men åt *denna* sida af tidsandens flärd skattade Oxenstiernas sång nästan aldrig; dikten var verkligen för hans ofta af världslifvet uttröttade sinne en stilla fristad, en helgedom, hvarifrån de tvetydigheter, med hvilka man annars, för att ej alldeles bryta sed och vana, icke fick vara så nogräknad — ja, hvilka man själf i förbigående kunde kringströ —, voro förvisade. Däraf kom det drag af skärhet, hvilket man på så många ställen i Oxenstiernas sånger spårar, och Adlerbeth, mannen med romarsinnet, skattade just af denna anledning Oxenstierna högre än Kellgren, mot hvilken senare han anmärkte, att sången hos honom ofta lockade till »tvifvelsmål och sinnlighet, hvilka man lätt lär utan handledning». Han skrifver till Skördarnes skald: »Jag älskar och vördar E. Exc:s sånggudinna för dess stränga moralité, som icke minskar hennes täckhet eller lekande behag, när hon vill skämta, men gör henne hög och gudomlig, när hon sysselsätter sig med stora ämnen.»*

Det var ock utan tvifvel denna poetiska kyskhet och värdighet, hos honom bevarad under tusende intryck af motsatt art och med åren alltmera framträdande, som gjorde, att Oxenstierna älskade Milton och Tasso. Sedan han, på Gustaf IV Adolfs uppdrag, ordnat och utgifvit konung Gustaf III:s arbeten, fördjupade han sig i den engelske skaldens stora dikt om det förlorade paradiset och öfversatte densamma på svenska. Betydande skiljaktigheter funnos mellan Oxenstiernas veka sångarnatur och Miltons manliga, dystra, upphöjda snille; men öfversättningen vittnar på det bestämdaste och mest fördelaktiga sätt om Oxenstiernas förmåga att intränga i andan af Miltons sång, i dess hela åskådningssätt. Det är i högsta grad märkvärdigt att bevittna, huru gustavianen med sin franska uppfostran, sin voltairianska bildning kunde förstå och beundra en författare, som, sträf och storartad till lynne, påminner om Eschylus och de hebreiska profeterna.

* Bref från Adlerbeth till Oxenstierna af den 3 sept. 1796. (Oxenstiernska familjearkivet.)

Väl är i tolkningen originalets kärfhet något dämpad; men troheten är icke desto mindre stor, och framför allt äro de beskrifningar, hvilka hos Milton förekomma, ypperligt återgifna. De ömma, känslofulla ställena i dikten äro, som man kunde vänta, behagligt öfversatta; men Oxenstierna vet äfven att följa mästarens flykt vid teckningen af den fallne ärkeängeln, som

högre än de andre
stod, lik ett torn, i himmelsk bild och storhet.

Öfversättningen är icke någon omskrifning, icke, såsom så ofta är fallet, en bearbetning. Versslaget är bibehållet; Oxenstierna har endast gjort den ändring, att han införde kvinnliga slututgångar i stället för originalets manliga. Han leddes härvid af den riktiga uppfattningen, att i vårt språk de senare, ensamt använda, skulle »trötta»; »bägges blandning utan rim» föreföll honom åter »obehaglig», och Tegnér har af ett särskildt skäl gifvit honom rätt: en dylik växling skulle hafva illa motsvarat originalets högtidlighet och allvar.

Från sysselsättningen med Miltons jättedikt vände sig Oxenstierna till Tassos Gerusalemme. Här mötte honom en ande långt mer befryndad med hans egen. Tasso är utmärkt just i det *målande*; hans känslostämning är, oaktadt han besjunger krigiska bragder, vek; hans språk blomstrar och har en musikaliskt lyrisk fägring. Till alla dessa hans egenskaper fanns i Oxenstiernas känsla och inbillning, i hela hans andliga utrustning något motsvarande, och dock lyckades han icke så väl i Tassos tolkning som i Miltons. Måhända får härvid något skrifvas på ålderns räkning: öfversättningen af Tasso var Oxenstiernas sista verk; måhända var för en protestantisk natur den katolska färgglöden i Tassos sång till och med mer främmande än för gustavianen självfva det puritanska allvaret hos Milton. Alltnog, af de berusande välljuden hos Tasso lämnar Oxenstiernas tolkning endast en mattad efterklang. Dessutom sprängde den svenske öfversättaren sönder ottave-

rimens klingande stålbågar i oregelbundna stanser, och äfven detta försvagar diktens intryck, likasom äfven Oxenstiernas benägenhet att låta rimmen falla på obetonade ändelser bryter den fasthet och smidiga styrka, som originalets versbehandling äger. Emellertid har, oaktadt dylika anmärkningar kunna göras, Oxenstiernas tassoöfversättning många förtjänster, bland hvilka flärdfriheten och bemödandet att vara så trogen som möjligt äro de förnämsta. »Ovidii öfversättare gratulerar Tassos till en honom värdig framgång», skref Adlerbeth.* Oxenstierna afslutade aldrig sitt arbete; tröttheten tog öfverhand, sedan han öfversatt de nio första sångerna samt den fjortonde, femtonde och sextonde. »Tasso är halffärdig», meddelar han Leopold den 27 juni 1817, »det vill säga 10 sånger af 20. Två sånger vill jag göra ännu. De öfriga få fortsättas af någon annan. Adlerbeth, Wallenberg, Stiernstolpe, jag: hvad äro vi? Imitatorum servum pecus. Jag kan ej uthärda med Tassos öfriga 8 sångers eviga batailler. Min svaga själ stannar med 16:e sången hos Armide och låter Renaud resa till sina bragder. Jag sörjer ej där min retraite, om jag där omges af hennes förtrollningar och ljudet af Leopolds lyra. Man hvilar ljufligt, när man hvilar mellan behagen och snillet.»** De anförda älskvärda slutorden äro betecknande för Oxenstiernas sinnesstämning och karaktär.

Denna karaktär har redan för oss afmålat sig i skaldens dikter, hvilka så ofta genom en mängd enskilda drag uppenbara hans inre. Godheten var utan tvifvel den egenskap, som mest framträdde, och den företedde sig i den

* Adlerbeths bref är af den 6 sept. 1817. (Oxenstiernska familjearkivet.)

** Brinkmanska arkivet, del. II. — På K. biblioteket finnes handskriften till en af Oxenstierna författad skämtsam opera, som kallas »Dårland» och parodierar Orlando Furioso. Dårland är korpral till yrket och rasar i vrede, när hans Annika öfvergifver honom för en perukmakare, alldeles som Orlando, när han i Ariostos dikt fått underrättelse om Angelicas kärlek till Medor. Parodien, som äfven innehåller melodier till de förekommande sångstyckena, är blott att betrakta som ett tidsfördrif för stunden och äger intet värde.

älskvärdaste förbindlighets former och med ett utsökt behag. Oxenstierna ägde midtunder bekymren mycket af den intagande sorglöshet, som ofta utmärker sångens gunstlingar och som biktar sig själf, när den utbrister:

Den stund, man *äger*, är den bästa
att älska och att lycklig bli.*

Han ägde ett sprittande skämt, en kvickhet,

fjäriln lik, som, sväfvande och glad,
på blomman bor men sårar ej dess blad;**

han var världsman och dock, i djupet af sin varelse, föga dårad af världen. Han var genom börd och samhällsställning förnäm men älskade ej att tänka mycket på sin rang och lät ingen erfara dess öfverlägsenhet såsom tryckande.

Hans närmaste vänner, utom de tidigt aflidne Tilas och Stenbock, voro konstfilosofen Ehrensvärd, den ifrige ornitologen, f. d. statssekreteraren, sedermera presidenten Carlson, den glade Elis Schröderheim och skalden Leopold. Ehrensvärd kallade på skämt Oxenstierna »sin själs biskop» i filosofiska och mystiska frågor; Oxenstierna å sin sida fann Ehrensvärd för sig oumbärlig i alla de »vittra, filosofiska, moraliska, metafysiska underligheter», som sysselsatte honom, och säger sig mer uppbyggas af Ehrensvärds tvifvel än af »doktorers myndiga bevis»:

Du äger känslor, de filosofera;
de äro lärde blott, men du är vis.

Förtroligast är Oxenstierna i sina bref till presidenten Carlson; syftande på dennes ornitologiska studier,*** gifver

* Dagens stunder.

** Därs. — Om den egentliga beskaffenheten af de skarpa och bitande epigram, Oxenstierna stundom nedskref, se ofvan.

*** Carlson ägde en stor ornitologisk samling, som han förärade Vetenskapsakademien, hvars medlem han var.

Oxenstierna åt sig själf och honom fågelnamn: Carlson är Oxenstiernas »älskade kråka», och Oxenstierna tecknar sig själf »skatan». Dessemellan kalla de hvarandra »farbror» och jollra stundom som två goda barn.* Denna ton af uppsluppen glädtighet kläder de bägge statsmännen ej illa; så kunde, att döma af åtskilliga yttranden hos Cicero, det gamla Roms grånade fältherrar och vise le och skämta med hvarandra. Till Carlson lämnar Oxenstierna förtroende af sina ständiga penningbekymmer; är Carlson insjuknad, så gripes Oxenstierna af den djupaste oro; vid underrättelsen om vännens tillfrisknande jublar han af glädje. »Farbror, farbror», säger han då på sitt yra, lustiga sätt, »aldrig förrän nu visste jag, till hvad grad vi äro bröder!»** År 1801 dog denne Oxenstiernas vän, och skalden skrifver då till sin hustru från Gripsholm, där han uppehöll sig hos de kungliga: »Det var en af de förluster, som aldrig ersättas. Vid tidningen af hans död fyllde min själ åttio år.»***

Huru Schröderheim å sin sida uppfattade Oxenstierna, därom vittna hans anteckningar till konung Gustaf III:s historia.† »Vid läsningen af hans arbeten skall», säger Schröderheim, »eftervärlden förtjusas till undran för hans

* I sin glädje, att det blifvit godt vinterföre och att Carlson möjligen däraf kunde lockas till en stockholmsresa, tillropar honom Oxenstierna: »Flyg hit, du täckaste bland fåglar! Kom, att i mitt hjärtas bur hacka vänskapens hampfrö! Jag aflägger den bitande ton, hvari våra näbbar så ofta slipats mot hvarandra. Se i mig nu ej mer en hädande men en ropande skata! — — — Den stund, dina vingar dåna öfver Liljeholmens tullport, ger deras ljud ett eko i mitt hjärta. Min glädje blir då en sanning från att vara ett osäkert hopp, och *dagen uppgår med ögonen af en vän.* Adieu så länge! Har inte farbror också något till mig från Ehrensvärd? Det vore ändå roligt att se det. Adieu, täcka fågel! — *Skatan.* (Bref af den 11 febr. 1796. Oxenstiernska familjearkivet.)

** Bref till Carlson den 4 maj 1798. Oxenstiernska familjearkivet.

*** Bref till grefvinnan Oxenstierna den 17 december 1801. (Familjen Oxenstiernas arkiv.) Jfr den korta minnesteckningen öfver Carlson i Oxenstiernas saml. skr. III: 318—320.

† Sid. 54.

snille och kärlek för hans hjärta. Gustaf III tecknade honom vid instiftelsen af Svenska akademien, när han omtalte behagen i hans naturliga ömhet, hans kända fromhet, hans umgängessätt. Denne store kännare af människors hjärtan och deras egenskaper har intygat Oxenstiernas värde, då han i honom valde en vän, som ofta ägde hans ömmaste förtroende och till hvilken han efter smärre förefallande rupturer alltid återkom och när han upphöjde honom till de högsta, de viktigaste ämbeten både i sitt rike och sitt hof. Men grefve Oxenstierna var född uti otid och tillhörde icke det tidehvarf, hvaruti han lefde. Hans snille var för mycket upplyftadt för att fästa uppmärksamhet vid lappri och hans själ för ädel att vänta eller hämnas oförrätter. Han ville bibehålla sin konungs hjärta i dess medfödda mildhet, när andras stora omsorger syftade på dess förhärdande. Han saknade styrkan af den konsideration, som en ärfd förmögenhet gifver börden, och han erfor däraf alla olägenheter. Om *Gustafs* minne lastas, skall nödvändigt tillika grefve *Oxenstiernas* tillgifvenhet för honom förklaras för smicker; men grefvens äreminne öfver konungen skall hämnas dem bägge. Man har förebrått honom, att han icke gjort sina egenskaper med mycket arbete nyttiga; men får jag fråga, när skulle han göra det? När hafva snillen af hans rang kunnat fästas vid renskrifning? När han var tjänstgörande i presidentskontoret, drefs arbetet som på en verkstad, och själfva verkmästaren gjorde allt hvad han kunde att dégoutera en yngling, uti hvilken han kanske ominerade en successor. Uti kanslikollegium? Var där någonsin någonting att uträtta? Jag var ledamot där i tio år och, under vakansen af de högre ämbeten, efter Benzelstiernas död, ordförande; men jag fann aldrig anledningar till stora saker. Som premiärminister? Han hade ansvaret däraf — — — under det att Toll och Armfelt antingen delade eller sletos om väldet, och ämbetet var deladt mellan honom och en herre, hvilken lynne och karaktär lika mycket åtskilde från honom som vänskapen förenade dem.»

Med dessa vänner och med Leopold sällskapade Oxenstierna helst; ibland gjorde han med den muntre Elis och med Gyldenstolpe små utflykter i Stockholms omgifningar: det var en vederkvickelse efter de tröttande ceremonimiddagar och fester, han måste bevista. Men det fanns många andra, som ville njuta af hans allt lifvande umgänge. En krets, bestående af Nils Bielke, Joaim Beckfriis, Karl och Fredrik Sparre, Emanuel De Geer, Liljencrants, Celsing, Ruuth, Klingspor och Oxenstierna, öfverenskom att under år 1787 hvarje måndag, utan föregående bjudning, skiftesvis samlas till middag än hos den ene, än hos den andre af kretsens medlemmar. »Till undvikande af öfverflöd» fingo rätterna ej vara flera än *sex*, »soppan därunder likväl icke beräknad», och endast *ett* vinslag fick kringbjudas.* Man kan vara öfvertygad, att glädjen skulle trifvas i ett lag, där den älskvärdaste bland älskvärde, skalden Oxenstierna, den fine och förbindlige Nils Bielke samt den ståtlige, kraftige, i samtal som i lif ej alltför stränge Karl Sparre gåfvo tonen, och där förmodligen Fredrik Sparre tjänstgjorde som skottafla för skämtets pilar. Ännu angenämare voro dock kanske, efter beskrifning, de måltider, till hvilka Oxenstierna någon gång inbjöd sina medbröder i Svenska akademien. Schröderheim har skildrat en af dessa middagsbjudningar. »Apollo gaf i går middag åt Olympen. Det låter som en fabel, men det verkliga är, att grefve Oxenstierna öppnat sitt hus .... Han är en glad värd, gör hedern af sitt hus utan all embarras för sig eller gäster. I går hade han bjudit utaf akademien gräddan och direktören, Gyllenborg, Adlerbeth, Rosenstein, Kellgren, Leopold och Lehnberg. — — Jag placerade mig mellan Lehnberg och Leopold. Den förre hade uti sin konversation all gravité af akademiens gamla stack af oss rosensteinianer, den senare all smak och lätthet af hofvet och den uppmuntrande tonen af stora världen och protek-

* Oxenstierna kallades i denna krets samt i allmänhet af sina förnäma umgängesvänner och sina närmaste med namnet »*Snäppan*». När han fick en son, benämndes denne »lilla snäppan».

tören. Man lade komplimenter hvarftals med maten, och jalousien spillde då och då på bägge delarna en knifsudd salt».*

Förhållandet mellan Oxenstierna och Leopold var utmärkt både af förtrolighet och af urbanitet; man kan ej läsa något behagligare eller finare än de bref, som mellan dem växlades. Oxenstiernas skrifvelser äro genom »Brinkmanska arkivet» till en del redan bekanta. Leopolds åter, af hvilka, såsom man kunde vänta, de flesta äro mönster i brefstil, förvaras i familjen Oxenstiernas arkiv. Det var Oxenstierna, som, jämte Armfelt, från början hade tagit Leopold om händer, föranledt hans flyttning till Stockholm och infört honom i hofkretsarna;** Leopold kände ock

* SCHRÖDERHEIM: Anteckningar till K. Gustaf III:s historia. (Bref till Gustaf III af den 23 april 1790.)

** Oxenstierna hade d. 3 febr. 1786 skrifvit till Leopold: »På det hr bibliotekarien måtte en gång göra ett steg närmare till en förmån, den han i alla fall redan så fullkomligt förtjänt, är ingen annan hastig och verkande utväg mer än den att blifva känd af kungen. Själf auteur och älskare i synnerhet af det dramatiska, är han böjd att göra godt åt alla dem, som kunna hjälpa honom i denna väg. Härigenom har Kellgren blifvit understödd, och denna väg har jag äfven uttänkt för att, som jag hoppas, genast bana hr bibliotekarien väg till ett bättre öde. Kungen har nu en drame, kallad Helmfeldt, den han vill sätta i opera. Jag har med baron Armfelt bedt honom, att hr bibliotekarien skulle anmodas om detta verk. Men som det vore svårt att frånvarande göra det i en smak kungen kunde önska, bjuda nu Armfelt och jag hr bibliotekarien att komma till Stockholm för att taga denna skrift i ögnasikte. Om hr bibliotekarien vill åtaga sig denna möda och tillåter mig, skall jag i nästa vecka öfversända 50 riksdaler till reseomkostnad, och hr bibliotekarien skall bli logerad på slottet i Armfelts rum.» Oxenstierna uttrycker den förhoppning, att genom flyttning till Stockholm Leopold skulle komma i den förbättrade ställning, som hans »snille och egenskaper gjort honom värdig att åtnjuta». (Brinkmanska arkivet.)

Leopolds svar på detta bref är af den 7 februari. »Jag behöfde», säger han, »vara mera concis än jag vanligen är, för att fullkomligt kunna tacka herr grefven för så mycken gråce, herr grefven behagat visa mig, i så få ord, som jag nu nödgas inskränka mig till, då jag så sent haft den äran att emottaga herr grefvens ädelmodiga bref, att jag nödgas besvara det inpå posttimmen. Allt det herr grefven gör för mig har säkert större rätt att surprenera mig, än allt hvad man, efter min tanke,

djupt sina förbindelser till en välgörare, i hvars lynne det för öfrigt visst icke låg att påminna om välgärningar. Dessa senare syntes för Oxenstierna i allmänhet vara det naturligaste i världen: det var för honom lika lätt att vara välvillig som att vara till, stundom lättare. Hvad Oxenstierna särskildt skattade hos Leopold var föreningen af skaldebegåfning och världsvana, fin ton både i dikt och lif. Leopold å sin sida beundrade och älskade en »grand seigneur», som var skald och som var för vänlig och naturlig för att någonsin vara nedlåtande. »Huru kan man med ett nytt blått band vara så älskvärd», skrifver han till Oxenstierna, sedan denne blifvit serafimerriddare; »om jag vore konung, skulle jag vara förtviflad att finna någon i mina stater så oerhördt upphöjd öfver lyckans företräden».* Leopold uttalade hvad han kände, då han en gång skref: »Jag glömmer hos E. Exc. oupphörligen den höge herrn och det stora snillet; blott den älskvärde, milde, förbindande, förlåtande mannen vill ständigt visa sig för mina ögon.»**

lätteligen kunnat göra och alldeles icke gjort. Och tillåt mig säga, N. H., att af alla herr grefvens oförlikneliga arbeten bör detta bref, ibland vittra snillen, hållas för det oförlikneligaste: ty goda gärningar äro, säger man, ibland dessa herrar ännu rarare än goda verser. Jag tar med vördsam erkänsla emot den proposition herr grefven behagat att göra mig; jag önskar, att min svaga hälsa icke må bedraga våra förslag. Emellertid skall jag hålla mig färdig till det ypperliga nöjet att personligen få uppvakta herr grefven och till det något mindre att skrifva en slät opera.» (Oxenstiernska familjarkivet.)

Respenningarna, 50 rdr specie, öfversändes, och Leopold kom till hufvudstaden, sedan Oxenstierna tillbjudit honom sin egen bostad, intill dess rum hos Armfelt hunnit beredas. Det är väl sant, att redan Creutz sökt verka för Leopolds kallande till Stockholm; det är vidare sant, att äfven Kellgren, Gyllenborg och Rosenstein bistodo med råd och dåd; men Oxenstierna synes dock hafva varit den, som »gjort slag i saken», och Leopold blef honom för hans åtgöranden ständigt förbunden.

Konungen, som snart fann, att Leopold hade anlag för dramatiskt författarskap, uppmuntrade med vanlig högsinthet hans håg för självständig skaldeverksamhet hellre än att taga hans förmåga i anspråk för bearbetningar af sina egna dramer.

* Bref från Leopold den 15 maj 1791. Oxenstiernska familjearkivet.

** Bref från Leopold den 25 maj 1793. Oxenstiernska familjearkivet.

Såsom skald satte Leopold, den fine kännaren, Oxenstierna mycket högt, och han säger en annan gång i ett bref till honom: »Då jag brukar det ordet excellens, förstår det sig, att jag menar i synnerhet i poesien.» När Kellgren låg döende och Gyllenborg sjuk, skref Leopold till Oxenstierna: »Med hvilka förluster hotas icke akademien! En dag skall hon icke mera äga hvarken Kellgren eller Gyllenborg. Hvem skall uppfylla deras rum? Det ges ej mer än ett enda medel att göra dem värdigt efterträdda, det att E. Exc. sätter sig ömsevis på alla tre stolarna.»* Leopold var en gärna sedd gäst i Oxenstiernas hus; en gång sänder Oxenstierna honom en bjudning att komma och smaka på hans »liqueur de Martinique och ett mjöd, som öfvergår Falernum och Cæcubum», samt bläddra i Oxenstiernas här förut omtalade poetiska portfölj, och Leopold svarar:

Ingenting skall mig förmena
äran af ett bordsbesök,
där behagen sig förena
af ert snille och ert kök.**

Det var för öfrigt om nämnda portfölj, innehållande Oxenstiernas poemer, som Leopold skref den bekanta versen:

Homerus sjöng, och Grekland trodde,
att Astrilds mor en gördel bar,
i hvilken alla gracer bodde.
För min del jag den tanken har,
som visst fann bifall om den spordes.
att det af denna gördel var,
som er portfölj med tiden gjordes.***

* Bref från Leopold d. 5 januari 1795. Oxenstiernska familjearkivet.

** Se dels Brinkmanska arkivet, dels ett odateradt poetiskt bref från Leopold i familjen Oxenstiernas arkiv.

*** Dessa rader af Leopold utgjorde svar på ett skaldebref från Oxenstierna, som finnes aftryckt i Brinkmanska arkivet och där skalden skämtade öfver sin portfölj såsom gjord af »Fröjas trasor» och till sitt innehåll lika matt som dess permar voro nötta.

Oxenstierna hade en gång i ett bref till Leopold klagat öfver sin poetiska ofruktbarhet, förklarat sig öfvergifven och glömd af sångens gudom och fåfängt längta efter diktens tröst. Leopold svarade med följande behagliga, skälmska rim:

Så prins ni också är i dikt,
finns dock, hur falskt det än må tyckas,
en sak, hvari ni aldrig lyckas:
ni skrifver illa *mindre kvickt*.
Förlåt! Kritiken har sin plikt,
och det är tid, sen i sitt tempel
hon ofta ställt er till exempel,
att äfven ställa er till bikt.
»Ni är af snillet öfvergifven?»
Godt! Denna trop är vanlig blifven,
men säg oss detta då, en gång,
i någon vers, i någon sång
med mindre eld och skönhet skrifven!
»Med tyngd och tanklöshet ni dras?»
Men skrif det då med mindre grâce!
Och haf, om jag törs ge en regel,
ej skönhetens koketteri,
som, kringhvärfd af beundrans-skri,
ironiskt klagar vid sin spegel:
Min Gud, hur ful jag börjar bli!*

En gång, då Leopold måste afslå en inbjudning till Oxenstierna, emedan han på grund af sin ömtåliga hälsa ej kunde aflägga stöflar och ej vågade bruka skor, skref Oxenstierna:

Om Apollo själf i skalders gille
någon gång sig uppenbarad gör,
trodde jag, han var nog stor seigneur
för att komma klädd just som han ville:
samma rätt till hans förtrogna hör.

Hvad? Om han för oss sig uppenbarar
med galoscher, tofflor, stöflar, skor,
är han då ej alltid lika stor,

* Bref från Leopold den 14 maj 1793. Oxenstiernska arkivet.

alltid den, som med oraklet svarar?
Och vid glansen af det gudasken,
som hans ljusa anlete förklarar,
hvem har nånsin frågat om hans ben
eller på hvad sätt han dem bevarar?

När han, trött vid solens vagn ibland,
lämnar den åt sin vikaries hand,
kör då, Leopold, i hettans zoner
skoklädd eller barbent, om ni vill,
men i nordens hårda regioner
och när luft och himmel frysa till,
påkläd er som nordens postiljoner!

Sådan är den rätta sanningen.
Men om Leopold nu ändtligen
törs ej skor och vill ej stöflar draga,
så kan han en annan klädnad taga,
som af bägge skänker fördelen.
Nyttje han kostymen af sin like:
Euripids koturn — i alla fall
den chaussure, hvarmed han ändtligt skall
synas i odödlighetens rike!*

När Oxenstierna afslutat skaldestycket Skördarne, angående hvars företal han, som ofvan nämnts, rådfört sig med Leopold, vände han sig till denne för att få uppslag till någon dikt med ämne från riddartiden »i smak af Oberon, Gonsalve de Cordoue och dylika». Oxenstierna kände sig lockad af Karlssagan och Arturscykeln och ämnade till bearbetning gripa något stoff ur detta rika förråd. Beklagligtvis kom ej planen till utförande; emellertid försåg honom Leopold med böcker rörande dessa ridderliga sånger.

Leopolds »Virginia» öfversattes af Oxenstierna på fransk vers, och Leopold skref, sedan han fått öfversättningen sig tillsänd: »Jag befinner mig, i anseende till Virginia, ungefär i samma belägenhet som en gammal far af ringa villkor, hvars dotter haft den lyckan att bli upp-

* Oxenstiernas samlade skrifter, del. II.

tagen i ett förnämt och lysande hus. När hon efter några års förlopp återkommer på ett besök i den faderliga stugan, är hon en briljant dam, till klädnad och uppfostran. Gubben glädes och högmodas inom sig själf men törs knappt kalla henne för *sitt* barn, och, så far han är, kan ej hindra sig att bemöta henne med respekt.»*

Så växlades meddelanden och artigheter mellan de båda skalderna; den, som här kallar förbindligheten för smicker, har aldrig förstått arten af det lätta, lekande i gustavianernas brefstil, där uttrycken af sig själfva och helt naturligt blommade och där parfymen från hofsalar blandades med doften af friska trädgårdsrosor; han förbiser ock, att två sådana författare som Leopold och Oxenstierna verkligen hade goda skäl att på fullt allvar beundra hvarandra. Oxenstierna var verkligt fäst vid Virginias sångare, han uppmuntrade honom med vänliga bref under ohälsans dagar, och Sveriges riksmarskalk stannade ibland med sin vagn utanför den sjuke Leopolds bostad för att hämta honom till en sammankomst i Svenska akademien.

Samma godhet, som Oxenstierna röjer i förhållande till sina vänner, uppenbarar sig, förökad, i hans ömma omvårdnad om den gamla modern, hvilken han tidt och ofta besökte på Skenäs, och om den sjuka makan, som ända från sonens födelse 1793 till sin död 1809 knappt hade en hälsodag. Oxenstiernas bref till sin hustru vittna om ett obegränsadt förtroende, som försmådde att dölja egna svagheter, om innerlig ömhet och uppriktig högaktning. Henne tillägnade han sin vackra sång »Hoppet»; om henne intygar han, att

en bättre själ var aldrig än
af himlen landsförvist i bräckligare hydda,

och han beklagar med djupaste rörelse, att hon, som var så god, skön och älskvärd, skulle vara dömd att ständigt

* Leopolds bref af den 4 december 1809. Oxenstiernska familjearkivet.

lida. När hon dött, skref han »hälsningen till hennes porträtt»:

Var, när jag nattens lampa släcker,
den sista bild mitt öga ser,
och när mig dagens fackla väcker,
den första han mig återger,
till dess att från min saknads tider,
i salighetens gryningsstund,
vid ljusets altare omsider
jag möter dig till nytt förbund!

Hustruns långa sjuklighet hade varit Oxenstiernas största sorg. Men till denna sorg slöto sig, såsom redan ofta antydts, stora bekymmer. Oxenstiernas välgörenhet var större än hans tillgångar: han hörde till dem, som ej kunna afslå en bön. Det fanns dessutom andra anledningar till hans ständiga penningförlägenhet. Hans föräldrar hade ingen förmögenhet, och Oxenstiernas moder säger i ett bref af den 21 april 1780* uttryckligen, att hennes »hjärtans käre Jan Gabriel» måste draga försorg för de andra syskonen och därför sätta sig i skuld. Hon har ej ord nog att uttrycka sin tacksamhet för den kärlek och hjälpsamhet, han visat sina gamla föräldrar; hon säger, att Gud gifvit henne »en Johannes», som sörjt för hennes ålderdom. Från Stockholm sände han ofta till den gamla både det, som hon kunde behöfva för sitt bord, och dessutom de läkemedel, han trodde vara för henne mest tjänliga. »Jag har en liten blygsel», säger hon en gång, »att alltjämt öfverhopa dig med mina behof.» Oxenstiernas bröder togo hans hjälp ännu starkare i anspråk, och han var outtröttlig i att bistå dem. Som riksmarskalk var han ej högt aflönad; hans företrädare Gyllenstierna och Bonde hade haft enskild förmögenhet, som han saknade, och dock måste han föra ett hus, som något så när svarade mot hans ställning. Gustaf III sökte visserligen göra för honom åtskilligt; men dels var konungen själf stundom i penning-

* Oxenstiernska familjearkivet.

bryderi, dels var han ej känd för att göra sina vänner rika. Oxenstiernas svärfader saknade ej förmögenhet; men han hörde ej till de frikostiga, och förhållandet mellan honom och svärsonen synes, till bekymmer för Oxenstiernas hängifna maka, som alltid sökte medla dem emellan men af själ och hjärta gaf sin man rätt, ej hafva varit det bästa, och när grefvinnan Oxenstierna afled, upphörde hennes fader att utbetala det årliga anslag, som han dittills lämnat familjen. De indragningar, Gustaf IV Adolf gjorde på utgifterna för hofstaten, drabbade ock Oxenstierna. Själf lefde skalden, hvars middagsbjudningar inskränktes till det minsta möjliga antal och hvars små samkväm med Leopold och andra själsfränder ej föranledde stora utgifter, ingalunda öfverflödigt, och han har rätt, då han säger, att han »icke på sig själf utan på oförsiktiga men välmenta släktkärlekar förslösat de ringa styfrar han haft». Till sin hustru skrifver han den 29 augusti 1806: »Je suis bien malheureux. O mon Dieu, témoin de ma vie entière, si dans mon âme tu ne vis jamais le crime, si mes fautes ne furent jamais que celles de la faiblesse et non de la méchanceté, permets qu'enfin je cesse une fois de porter le poids d'une misère, à laquelle je vois tant de criminels échapper! Abandonné du monde, de l'ambition, de la faveur, de la gloire et de la fortune, livré à la solitude, à l'oubli et au besoin, tu le sais, il ne me restait que deux refuges, le coeur de ma mère et de ma femme.» Ställningen hade väl förbättrats, sedan Oxenstierna fått Värnbergs fideikommiss efter grefvinnan Oxenstierna af Croneborg, som var gift med hans morfars bror; men den blef aldrig egentligen sorgfri och fullt oberoende. Makans långvariga ohälsa och vistelse på Manilla, där hon vårdades af den förfarne läkaren Hagström* — till hvilken Oxenstierna ställt det intagande både på prosa och vers skrifna bref, som hans samlade skrifter finnes infördt —, förorsakade, utom sorg

* Hagström blef år 1808 generaldirektör och adlades 1812 under namnet Hagströmer.

och oro, äfven dryga utgifter. Alla dessa förenade omständigheter gjorde emellertid, att Gustaf III:s snillrike vän, den skald, som så ofta genom sång och skämt gaf glans och glädje åt hans aftonsamkväm och som anlitades, vare sig det gällde att skrifva en förbindlig »dépeche», en tillfällighetsvers eller »reflexioner» öfver den nya nationaldräkten, fick framlefva sin tid under aggande bekymmer för utkomsten och oro för fordringsägare.

Under dessa många anledningar till nedstämning räddades Oxenstierna merendels genom sitt barnalynne och — genom sin sång. »Gud, som gifvit åt alla djur vissa vapen att försvara sig med, har gifvit mig lyran att slå från mig bekymret», skrifver han till Leopold.* Holbergs komedier, fru Lenngrens sånger,** umgänget med Tassos och Miltons andar lifvade eller hugsvalade ock hans sinne, och han såg äfven den svenska vitterheten inträda i en ny blomstring. Franzén och Wallin, för hvilkas täflingsskrifter Oxenstierna fått tillstyrka belöningar, inträdde i Svenska akademien; Geijers äreminne öfver Sten Sture och Tegnérs Svea erhöllo under hans lifstid akademiens stora pris, och allt bådade en ny och vacker dag för skaldekonsten.

---

* Brinkmanska arkivet, del. II.

** Till fru Lenngren skref Oxenstierna (Samlade arbeten, V: 440):

Sveriges Sapfo, van att yrka
snillets och behagens sång,
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
Skaldegudens ljufva yrsel
muntrar dina lärors ljud,
skämtet under dygdens styrsel
leker fram moralens bud.
— — — — — — — — — —
— — — — — — — — — —
Filosofen i sin hydda
läser dig med välbehag.
Nöjets barn, med rosor prydda,
sjunga dig i glada lag.

Sedan Oxenstierna år 1801 på begäran erhållit afsked från riksmarskalksämbetet, mottog han intet annat offentligt uppdrag än ordenskanslersplatsen, hvilken han erhöll den 18 mars 1802. Mätt på utmärkelser, dem han egentligen aldrig eftersökt, tillbragte han de sexton sista lefnadsåren bland sina böcker och sysselsatt med vittra arbeten och öfversättningar. Mången ny dikt tillkom under denna tid, och skalden fick erfara sanningen af sina egna ord i »Dagens Stunder»:

Den gyllne lyran några gånger
är äfven stämd till gubbens sånger,
och fast i skuggan af hans kväll
ej nöjena, som fordom, leka,
de på besök likväl ej neka
att stundom jollra kring hans tjäll.

Allt fortfarande togs för öfrigt hans poetiska förmåga i anspråk vid hoffester och när det gällde att vid högtidliga tillfällen uttrycka nationens känslor. Insatt i 1811 års psalmkommitté, användes han där hufvudsakligen för att granska, öfverse och ändra äldre psalmer.

Oxenstiernas utseende vittnade om hans skaldenatur. »Aldrig», säger Tegnér, »förgäter jag den dag, då jag, ännu en tjuguårig yngling, i lunderna vid Haga för första gången såg den prisade. Vanligtvis är det blott det moraliska, som målar sig i människans yttre; det genialiska ligger djupare och försmår ofta alla yttre tecken. Men hos grefve Oxenstierna framträdde de bägge i skön förening. Det låg någonting obeskrifligen fromt och kärleksrikt i de ädla, de fint bildade dragen. Men tillika blickade snillet som en himlagäst fram ur det talande ögat. Mig åtminstone föreföll det, som hade jag sett ängeln med lyran stå halfgömd bakom det genomskinliga anletet.»* Själf skämtar Oxenstierna i sina bref ofta öfver sin magerhet; han var lång och smal till växten samt hade i hela sin

* TEGNÉR: *Samlade skrifter*, V: 106.

företeelse något luftigt; kring munnen lekte löjen, men blicken var idel godhet, och ansiktsuttrycket röjde behag och förbindlighet i förening med ett visst mildt och stilla vemod, frukten af bekymmer, världserfarenhet och en ofta otillfredsställd längtan att få utbyta den förgyllda bur, hvari han, en sydlig sångfågel, merendels fick vistas, mot natur och frihet. Bernhard v. Beskow berättar i sina »Lefnadsminnen» det intryck han som ung fick af Oxenstiernas sätt att vara. Han var i sällskap »den gladaste, älskvärdaste, som man någonsin kan tänka sig. Allas uppmärksamhet var fäst vid honom. Han sade artigheter åt alla, dock så, att det icke var artigheter utan att man kunde taga åt sig det eller icke, berättade anekdoter, hade infällen — med ett ord, jag och de flesta ordentligt gapade öfver en så intagande personlighet. Hvad som bland annat förvånade mig, var den lätthet, hvarmed skalden och hofmannen halkade öfver tvetydigheter och slipprigheter i de små historier, som han berättade. Han kastade däröfver en slöja, som dock var så genomskinlig, att man kunde se hvad man ville men äfven fullkomligt ignorera allt anstötligt. Jag har sedan hört Leopold berätta och »causera» i samma stil, och jag förmodar, att det var den vanliga konversationstonen i Gustaf den tredjes förtroligare krets, ty den var obeskrifligt rolig, utan att man precist kan säga på hvad sätt. Att härma den vore omöjligt, ty den var natur eller från spädare åren så inplantad, att den förekom så. Den låg ej blott i orden men i öga, röst och ansiktsspel. Den ende bland ett senare släkte, som kunnat tillägna sig densamma, hade varit Tegnér, om han vuxit upp i en finare omgifning och bland damer af den gamla hoftonen, ty han hade i sin makt den outtömliga kvickheten och den mångskiftande fantasien, det skälmska ögat och det rörliga ansiktsspelet. Nu utvecklades hans sällskapston på det s. k. Härbärget i Lund och behöll alltid det fria däraf.»* Så skildrar Beskow, själf en »efterboren gustavian»,

* BESKOW, *Lefnadsminnen*, sid. 19—20.

Skördarnes sångare. Sergels mejsel har återgifvit det ädla, det tankfulla, förnäma och värdiga, som låg i Oxenstiernas anlete; men bilden tyckes nog uteslutande framhålla dessa sidor af hans väsende. Den bör därför sammanställas med Pasch den yngres porträtt af skalden, om man nu vill bilda sig en rätt föreställning angående dennes utseende. I det nämnda porträttet framblickar på en gång skalden och världsmannen; ett förföriskt leende spelar kring munnen, och de sköna ögonen uppenbara ömhet, vekhet och själfullhet. Det genomskinliga, lätta och eteriska i denna poetiska hofmannatyp intager åskådaren. Hermelinsmantel och ordenskedja pryda porträttets föremål; men man ser, att den smyckade ädlingen, om ock prydnaderna väl anstå honom, bär dem därför, att det en gång skall så vara, och är böjd att »bruka denna världen såsom brukade han den icke». Om enskilda anmärkningar i några fall med fog kunna göras mot målningssättet, är dock bilden i hög grad karakteristisk, och den, som känner Oxenstiernas skrifter, måste få det intrycket: så, just så såg den man ut, som skref Dagens stunder och Disa.

Äfven under den senare delen af sin lefnad gästade Oxenstierna, så ofta han kunde, Skenäs; där manade han — berättar han i dagboken för 1805 — en dag åter fram »sin ungdoms gudar» och sin ungdoms sång:

Landtbygd, som i ditt förvar
såg min sånggudinna vaka,
gif den lyra nu tillbaka,
som jag lämnade dig kvar!

Men han tyckte sig höra gäckande röster, som för honom upprepade den åldriga visans ord:

Du orkar illa gå,
sitter gammal och grå
men kväder ändå.

Slutligen trodde han sig dock i de susande lunderna förnimma en mer tröstande hälsning från sin ungdoms skydds-

gudinna, som ej öfvergaf den gamle utan tillhviskade honom, att hon i den af dagsbördan tyngde mannen ännu igenkände sin forne vän, fast han »betalt lifvets rätt åt årens tyngd och åt bekymrens smärta», samt bjöd honom:

Sök lyckan i din själ, sök henne ej i löjet!
Den unge har till skyddsgudinna Nöjet,
den åldrige har Tålamod.
Var make, far och vän, gör godt, dig ej beklaga!
Man kan bli älskad än, fast man ej kan behaga,
man åldras ej så länge man är god. *

En annan gång beskrifver han en enslig vandring under en augustinatt, som svepte Skenäs i månsken. »En förenad vällukt af slagna ängar med utbredt hö och lindar i blomma uppfyllde luften. Fullmånen lyste genom deras stilla löf, som rördes af ingen fläkt. Den mildaste blandning af värme och svalka andades lifvets vällust. En ljuflig hvila rådde öfverallt och tycktes gjord att lugna alla sinnets bekymmer. Jag fann en sällhet i att existera och kände mig för en stund lycklig nog blott af att vara till, omgifven af en luft så mild som paradisets, en himmel så klar som visheten och en sjö så lugn som oskuldens hjärta. Jag kände en lycksalighet att röras af dessa bilder och att med samvetets frid kunna instämma med naturens. Jag har beskrifvit Dagens stunder och tyckt mig där hafva samlat alla dessa taflor. Jag har nu sett nya skönheter, och de lära vara outtömliga som deras höge upphofsman. Hvad skall då vara skönheten af den värld han bebor, när dess afbild för oss öfvergår redan alla uttryck!» ** Sannerligen, den som så talar, han har i

* Se Journalen för 1805 och Arbeten af J. G. Oxenstierna, II: 405—409.

** Se för dessa meddelanden Oxenstiernas dagbok för 1805 i familjen Oxenstiernas arkiv. Denna dagbok börjar d. 10 juli och slutar d. 25 augusti. *En del* af densamma (17 aug.—25 aug.) finnes, efter en i Helsingfors förvarad afskrift, införd i tidskriften *Samlaren*, tredje årgången, första häftet.

den stora världen ej glömt vare sig natur eller hennes syster oskuld!

På Skenäs stödde han stundom med ena handen sin gamla mor, med den andra sin tolfårige son, vandrande till bryggan vid sjön; han »vakade öfver tvenne varelser, af hvilka den ena stödt hans första steg och den andra borde komma att stöda hans sista». På Skenäs omsatte han i bättre jord det pomeransträd, som han sedan besjungit och som hans aflidne bror Göran uppdragit: det skulle stå på en piedestal i moderns rum; »planteradt af hennes aflidne son, omsatt af en annan, skall det hos henne bevara två barns minne, af hvilka hon varit och är ömt afhållen». På Skenäs roade han sig med att sticka en penningpåse åt sin frånvarande hustru och tillägger skämtsamt: »Jag hade tänkt fylla den med dukater, men där äro så stora hål i knytningen, att de kunna falla ut.» På Skenäs tog han alltid i besittning rummen i stenhuset, där han »från sin första barndom bott, studerat och gjort sina mesta verser». Där darrade hans själ under inflytandet af minne och vemod »som ett asplöf». »Men som all blåst gärna saktar sig kring midnatten, så lugnar det nu i mitt sinne och asplöfvet hvilar.» * Där skref han kanske det lilla, i hans skrifter intagna poemet öfver det porträtt af honom själf, som målades då han var barn:

Hvem bilda dessa penseldrag,
för mina ögon återförda?
— — — — — — — — — —
Är detta barn densamme Jag,
som släpar nu, förbytt och svag,
i sexti vintrar lifvets börda?

Omsider kom befriaren, som aflyfte bördan och lät naturens sångare ila till en högre natur, till »fosterbygd och forna vänner», såsom hans egna ord ljödo i Dagens stunder. Den 19 mars 1818 bevistade Oxenstierna för

* Se nyssnämnda dagbok.

sista gången en sammankomst i Svenska akademien, och aftonen den 29 juli samma år utandades han, efter en långvarig sjukdom, sin sista suck. Vid akademiens nästa sammanträde den 13 augusti tillkännagaf Rosenstein hans bortgång, och akademiens protokoll säger därom: »De närvarande ledamöterna kunde af sina egna känslor lätt sluta till hvad de öfriga borde erfara vid en så stor och öm förlust. Kallad af konung Gustaf III till akademiens ledamot vid hennes stiftelse, hade grefve Oxenstierna alltid för henne visat lika kärlek, som hans snille och skrifter hedrat henne. Det rum, han haft bland svenska skalder och som samtiden gifvit honom, skall han i eftervärlden bibehålla, och hans namn, redan odödligt i Sveriges häfder, skall genom honom blifva det i Sveriges vitterhetshistoria.» Den aflidnes mångårige vän Adlerbeth hade öfver honom skrifvit en minnessång, som Rosenstein nu uppläste och som sedan infördes i Stockholmsposten. Där erinrades, huru den bortgångne i bygdens dalar »uppstämt herdens flöjt» och i hofvets salar

festens prakt med diktens kväden höjt;

och lika sant som skönt säger skalden:

Likars nöd blott gjorde honom plåga
och att bistå likar var hans väl;
ej nog kall att pröfva sin förmåga,
var han offret af sin goda själ.
Men när vetenskapen och det sköna
räckte honom milda tidsfördrif
och han fick af vänner ömhet röna,
bort han glömde tyngden af sitt lif. *

Ej mycket mer än två månader öfverlefde Adlerbeth sin vän; den 7 oktober afsomnade han på sin sätesgård Ramsjöholm, och Rosenstein antecknade i akademiens dagbok, att han, som i femtio år njutit Adlerbeths vänskap, aldrig

* Stockholmsposten d. 14 aug. 1818.

träffats af ett hårdare slag och att han under alla sina återstående dagar skulle känna den djupaste saknad.

Vandraren, som från Skenäs' park styr sin färd till ställets gård, finner på vägen »Oxenstiernas lind». * Dess grenar, som i början föga höja sig från marken, sträfva sedan oaflåtligt mot höjden och afbilda ett sångarlynne, som, i begynnelsen lockadt af jordens nöjen, alltmer höjde sig mot ljusets fria rymder. Kring denna lind, som hägnas af minnet, tyckas för det öra, som vant sig att lyssna till röster från fordom, ännu andestämmor ljuda, återkallande för känslan och inbillningen Gyllenborgs helsning till sin systerson:

Kom du att sjunga *Dagens stunder*,
till vittne att i Skenäs' lunder
en gudalåga härskar än!

Och en tacksam eftervärld, som vet, huru denna manande hälsning åtlyddes, instämmer med Stagnelius, då han ställer dessa ord till den bortgångne men i svenska vitterhetens häfder med oförgängligt lif kvarlefvande skalden:

Till äran af det hjältenamn, du ärfde,
du glansen lagt af diktens rika under,
till segerns kransar sångens eterneller.
Odödlig blommar lagern du förvärfde
så länge svear räkna *dagens stunder*
och Gautiods mark af glada *skördar* sväller.

* Jfr Olof Enbroth, *Herrgårdar i Södermanland*, sid. 23.

BILAGOR.

Bilagan 1.

A la suite des objets dont le Soussigné Envoyé Extraordinarie et Ministre Plénipotentiaire de la Cour Impériale de Russie vient d'entretenir Son Excellence Monsieur le Sénateur Comte d'Oxenstierna, il a l'honneur de Lui en présenter une récapitulation succincte dans cette Note.

Quelque ait été la surprise de l'Impératrice ma Souveraine lorsqu'Elle fut informée des armements qui se faisaient en Suède, Sa Majesté Impériale ne voyant aucuns motifs légitimes qui aient pu y donner lieu, avait résolu de garder le silence tant que ces mouvements eussent été renfermés dans l'intérieur du Royaume, mais apprenant les motifs allégués dans la communication qui a été faite par Monsieur le Sénateur Comte d'Oxenstierna au Ministre de Danemarc et dont celui-ci par une suite de cette intimité qui règne entre les deux Cours a fait part au Soussigné, Sa Majesté Impériale s'est déterminée à rompre ce silence et a donné ordre au Soussigné d'entrer dans les explications suivantes avec le Ministère de Sa Majesté Suédoise.

Pendant vingt-six ans de règne l'Impératrice n'a cessé de donner des témoignages au Roi *et à la Nation* de Suède de Son désir de cultiver avec elle un bon voisinage et une bonne harmonie ainsi que la dernière paix d'Abo les avait établis entre les deux Etats; si au milieu du repos dont Son Empire jouissait du côté de Ses autres voisins Sa Majesté Impériale n'avait jamais conçu la moindre idée de troubler ou d'altérer le moins du monde cet ordre des choses, il serait hors de toute vraisemblance de la Lui attribuer au moment où Elle Se trouve engagée dans une guerre que Lui a suscitée injustement un ennemi puissant et à laquelle Elle ne saurait donner trop d'attentions; provoquée de cette manière à déployer tous les

moyens qu'Elle tient de la Providence pour repousser l'attaque de Son ennemi, Elle a eu soin d'en prévenir amicalement toutes les puissances de la Chrétienneté, et nommément Elle a observé cette conduite lorsqu'Elle a pris la résolution d'armer une flotte pour l'envoyer dans l'Archipel, et que le Soussigné en a par Son ordre communiqué l'intention au ministère de Suède. Toutes ces dispositions et ces préparatifs se rapportant visiblement et uniquement à la circonstance dans laquelle se trouvait la Russie, n'etaient nullement faits pour alarmer les autres voisins qui ne nourriraient pas quelques desseins cachés de multiplier ses embarras et d'en profiter. En admettant pour un instant que la Cour de Russie ait supposé de tels desseins à celle de Suède, quelques contraires qu'ils soient à la religion des traités qui les lient, la saine raison ainsi que l'intérêt de la première devaient borner toutes ses mesures au soin d'en prévenir les effets et non de les provoquer, et en effet celles que la prudence dicta et qui furent adoptées sur les bruits qui se répandaient de toutes parts des armements qui se faisaient en Suède se réduisaient à un renfort très modique des troupes Russes en Finlande et à la destination de l'escadre ordinaire qui a coutume de croiser tous les ans dans la Baltique pour l'exercice des marins, coutume à laquelle la Suède n'a jamais porté attention et qui ne lui a jamais causé d'ombrage; cependant ses armements avançaient et se renforçaient journellement sans que la Cour de Stockholm jugeât à propos de s'en ouvrir formellement vis-à-vis de celle de S:t Pétersbourg; lorsqu'enfin ils sont parvenus à leur maturité, Monsieur le Sénateur Comte d'Oxenstierna au nom du Roi n'a pas balancé de déclarer au Ministre d'une Cour intimement alliée à la nôtre et supposée par conséquent ne devoir pas nous le cacher, que ces préparatifs étaient dirigés contre la Russie, dans la supposition que la Suède était menacée d'en être attaquée; dans ces tenues l'Impératrice ne balance pas non plus de Son côté de faire déclarer par le Soussigné au Ministre de Sa Majesté Suédoise, *ainsi qu'à tous ceux de la Nation qui ont quelque part à l'administration*, que Sa Majesté Impériale ne saurait leur donner une preuve plus solide de Ses dispositions pacifiques *à leur égard* et de l'intérêt qu'Elle prend à la conservation *de leur tranquillité* qu'en *les* assurant sur Sa parole Impériale que toutes les intentions contraires qu'on pourrait Lui imputer sont destituées de tout fondement, mais que, si une assurance aussi formelle, aussi positive, jointe aux arguments simples et convaincants qui se présentent dans ce qui est exposé ci-dessus, n'étaient pas suffisants pour rétablir le calme et la tranquillité,

Sa Majesté Impériale est résolue d'attendre l'événement avec cette confiance et cette sécurité que doivent Lui inspirer la pureté et l'innocence de Ses intentions, ainsi que la suffisance des moyens que Dieu Lui a mis en mains et qu'Elle n'a jamais employés que pour la gloire de Son Empire et le bonheur de Ses sujets.

Stockholm 18 Juin 1788.

C:te A. DE RASOUMOFFSKY.

Bilagan 2.

Discours lu par l'Introducteur des Ambassadeurs Mr de Bedoire au Comte de Razumoffsky, mais qui ne lui fut pas remis.

Par la note du 18 Juin que l'Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire de Russie Mr le Comte de Razumoffsky vient de remettre, Sa Majesté n'a pu voir sans le plus grand étonnement la manière avec laquelle il affecte de distinguer le Roi d'avec la Nation et les assurances des dispositions pacifiques de l'Impératrice à leur égard aussi bien que l'intérêt qu'Elle prend à la conservation de leur tranquillité. Quoique le Roi reconnaisse dans ce langage des principes que la Cour de Russie a souvent énoncé dans d'autres pays, Sa Majesté ne pouvant concilier ces sentiments d'amitié de l'Impératrice avec une insinuation qui tend directement à La séparer d'avec Son peuple, et fermement résolu de ne jamais admettre les principes qui en résulteraient, ne saurait croire qu'une telle déclaration lui ait été prescrite par la Cour de Russie. Le Roi aime mieux ne l'attribuer qu'au Ministre même qui réside auprès de Lui, mais surpris autant que blessé du langage irrégulier et contraire au repos de l'Etat qui s'y fait remarquer, Il ne peut plus après ce moment reconnaître le Comte de Razumoffsky dans la qualité d'Envoyé Extraordinaire et Ministre Plénipotentiaire à la Cour. Se réservant après Son arrivée en Finlande de répondre à l'Impératrice de Russie sur les autres points de la déclaration, par Son Ministre à S:t Pétersbourg, Sa Majesté Se croit cependant obligée d'exiger le départ du Comte de Razumoffsky en lui annonçant qu'Elle ne saurait plus per-

mettre à Ses Ministres de traiter avec lui, comme ayant manqué dans son écrit aux principes du gouvernement Suédois et aux égards dûs à la personne du Roi. Les bontés dont le Roi a honoré ce Ministre depuis le temps qu'Il l'a connu, servent de garant du regret avec lequel Il prescrit ce départ, et il a falhu des motifs aussi forts que ceux de Sa gloire personnellement offensée et de la tranquillité de l'Etat qui serait troublée par les principes qu'on n'a pas balancé de laisser paraître pour contraindre Sa Majesté de souhaiter l'éloignement d'une personne qui réunissait tant de titres à Sa bienveillance. En faisant connaître Son intention au Comte de Razumoffsky, qu'Elle ne reconnaît plus comme Ministre public, Sa Majesté lui laisse une semaine pour les arrangements nécessaires. Elle a même donné Ses ordres pour des vaisseaux ainsi que pour tout ce qui doit servir à la commodité du trajet pour Pétersbourg et porte avec plus de plaisir Son attention aux seuls agréments que les circonstances Lui permettent encore de faire au Comte de Razumoffsky qu'à la nécessité qui l'empêche de le conserver plus longtemps à Sa Cour.

Bilagan 3.

Note Circulaire aux Ministres Etrangers.

Stockholm le 23 Juin 1788.

Pendant que le Roi, soigneux de maintenir la bonne harmonie avec tous Ses voisins, n'a rien négligé pour la cultiver avec la Cour de Russie, Il n'a pu voir qu'avec étonnement le peu d'effets que ces sentiments ont produit sur la conduite du Ministre de cette Puissance, et le langage, qui depuis quelques mois accompagnait ses démarches, paraît encore porter l'empreinte du système de division que ses prédécesseurs se sont transmis et qu'ils ont toujours travaillé à étendre. Le Roi cherchait encore à Se faire illusion sur ces objets, Il souhaitait de pouvoir douter des efforts que faisait l'Envoyé de Russie pour ramener la Nation Suédoise aux erreurs qui l'avaient séduite pendant les temps de l'anarchie et pour répandre de nouveau dans le sein de l'Etat cet ancien esprit de désunion que le Ciel et les soins de Sa Majesté ont su heureusement

éteindre, lorsqu'enfin le Comte de Razumoffsky vient de lever par sa note du 18 Juin tous les doutes que le Roi aimait encore à conserver à cet égard. A la suite des assurances d'amitié de l'Impératrice pour le Roi, dont cette note est remplie, ce Ministre n'a pas hésité d'en appeler encore à d'autres qu'au Roi seul. Il s'adresse à tous ceux qui ont part à l'administration ainsi qu'à la Nation même pour les assurer des sentiments de sa Souveraine et de l'intérêt qu'Elle prend à leur tranquillité. La Suède ne la devant plus qu'à sa propre union, le Roi n'a pu voir qu'avec la plus grande surprise une déclaration conçue dans ces termes et n'y reconnait que trop la politique et les discours des prédécesseurs de ce Ministre, qui, peu contents de semer la division parmi les sujets de S. M., auraient encore voulu opposer d'autres autorités au pouvoir légitime et saper les lois fondamentales de l'Etat en appelant au secours de leurs assertions des témoins que la forme du gouvernement ne peut reconnaître. Sa Majesté chercherait vainement à concilier les assurances d'amitié de l'Impératrice de Russie d'un côté et l'interpellation des sujets Suédois de l'autre. Chargé de déclarer les sentiments de ses Maîtres, tout Ministre ne doit, ne peut les annoncer qu'au Souverain seul auprès de qui il est accrédité. Toute autre autorité lui est étrangère, tout autre témoin lui devient superflu. Telle est la loi, tel est l'usage constant de tous les Cabinets de l'Europe, et cette règle n'a jamais cessé d'être observée, à moins que par des insinuations captieuses on n'ait pour but comme autrefois en Suéde de brouiller les choses, de tout confondre et d'y relever de nouveau les barrières qui séparaient jadis la Nation et le Souverain. Blessé de cette manière par l'endroit le plus sensible à Sa gloire et n'apercevant plus chez le Comte de Razumoffsky le langage d'un Ministre chargé jusqu'à présent d'annoncer les sentiments amicals de l'Impératrice, mais ne pouvant non plus se figurer que des expressions aussi contraires aux loix fondamentales de la Suède et qui, en séparant le Roi et l'Etat, rendraient tout sujet coupable, lui aient été prescrites, le Roi aime mieux les attribuer aux sentiments particuliers du Ministre de Russie, qu'il a assez manifestés, qu'aux ordres de sa Cour. Cependant après ce qui vient de se passer, après des déclarations aussi contraires au bonheur du Royaume qu'aux loix et aux égards dûs au Roi, Sa Majesté n'est plus en état de reconnaître le Comte de Razumoffsky dans la qualité de Ministre et Se voit obligé d'exiger son départ de la Suède, en confiant à Son Ministre à la Cour de Russie la réponse aux autres points de la note qui vient d'être commu-

niquée. Il n'a pas fallu moins qu'une attaque aussi directe à la gloire du Roi de la part du Comte de Razumoffsky pour Le résoudre à demander de se séparer de quelqu'un qu'Il a honoré de Sa bonté particulière. Mais Se voyant à regret réduit à cette nécessité Sa Majesté par une suite de son ancienne bienveillance a cherché à diminuer ce que le moment avait de désagréable par les soins qu'Elle vient de prendre pour le départ du Comte de Razumoffsky et par les attentions qu'on aura à l'égard du temps et de sa commodité dans le voyage et le trajet à S:t Pétersbourg.

Sa Majesté voulant que le Corps Diplomatique fût informé de ce qui vient d'être exposé ci-dessus, le Sénateur Comte d'Oxenstierna a l'honneur d'en faire part par Son ordre à M:r N. N. Envoyé etc. etc.

Stockholm le 23 Juin 1788.

Le Comte d'OXENSTIERNA.

Bilagan 4.

Stormäktigste, Allernådigste Konung!

När Eders Kongl. Maj:t, från en bekrigad gräns af sitt rike, skyndar att söka försvar för den andra, som hotas af ett lika öde, kan ingen utan det lifligaste bekymmer anse den belägenhet, som uppkommit för det allmänna och som, genom sina särskilda omständigheter, skiljer sig så vida från alla dem, i hvilka Sverige sig fordom befunnit. Ofta har det varit ett föremål för mäktiga och afundsfulla grannar; ofta lämnadt ensamt mot flera fienders anfall; men ett lyckligt öfverensstämmande af tänkesätt och vilja har gifvit styrka åt dess vapen och samdräktigheten uträttat mera än bundsförvanters hjälp. Denna enighet har försvunnit med tiden af våra forna bragder, och mellan samma faror, som möttes af våra förfäder, sakna vi det kraftigaste af deras försvar. Brister på nödvändiga behof hafva tillkommit och ökat oviljan. De hafva hindrat all framgång, och man skärskådar med häpnad, huru tillgångar, redan otillräckliga mot en enda fiende, skola förslå att afvärja den nya, som väntas. Med saknad af det lugn man

förlorat, med klander öfver dess störande, med invärtes söndring, sväfvar man i oro för det tillkommande, under känslan af det närvarandes besvär, endast delad mellan fruktan för en inhemsk eller utländsk fara.

Då jag självmant dristar mig att göra denna målning och beledsaga den med de begrepp jag därom hyser, täckes Eders Maj:t finna, att jag ej nalkas af den fåfänga håg att intränga mig i beslut, till hvilkas tagande jag ej är kallad, eller tillvälla mig betydlighet genom rådslag, som ej af mig begäras. Men fästad vid Sverige genom födsel och ämbete, och vid Eders Maj:ts sällhet genom erkänsla och plikter, måtte det tillåtas åt mitt hjärta, ifall det ej medgafs åt min rättighet, att yttra det enda medel jag inser att frälsa fäderneslandet och hindra verkan af den sammansättning, hvarmed våra grannar på en gång synas hota, såväl dess gränser som dess grundlagar.

Sedan Ryssland och Danmark äro så nära förbundna, att det senare uppenbart antager det förras sak, tyckes kriget med detsamma knappt mera kunna undvikas. Om vänskapsbetygelser varit tillräckliga att bryta detta samband, hade alla de steg Eders Maj:t tagit till en förbindelse med Danmark bort trygga Sverige på den sidan, och då de ej återhållit hotelserna, lär ej heller utbrottet genom vanliga underhandlingar förekommas. De föreställningar om stillhetens iakttagande, som af preussiska och engelska hofven blifvit gjorda till det danska, hafva åtminstone hittills ej skett med det eftertryck som kunnat medföra verkan, och kanhända torde, dem oaktadt, ett krig påskyndas af självfva den unge kronprinsens krigslusta, som glad att synas för sin krigshär kan vilja nyttja ett för Danmark alltid sällsynt tillfälle att röra sina vapen och deltaga i stora makters täflan.

Sverige är emellertid utan bundsförvanter, och om det än af några hof bemötes med vänliga utlåtelser, äger det likväl ingen vän, som uppenbart antar dess försvar. Utan nog tillgångar af troppar, förråder och penningar att fullfölja kriget med två makter, hvilka nästa år lätt fördubbla en redan öfverlägsen armé och en talrikare flotta, utan förnödenheter till värn men rikt af inhemska missnöjen, hotas det att blifva ett rof, ej allenast af sina ovänner men äfven af egna villor; och om ändtligen andra hofs åtgärd och bemedling mellankommer, blir den törhända för overksam eller för sen att hindra förluster och villkoren af en tvungen frid.

Det är således en frid utan uppoffrande af någon närvarande förmån och med vinnande af nya, som nu gör det billigaste föremålet af vår önskan. I det Eders Maj:t med vanlig

ömhet för sitt folk deltager i samma längtan, vågar jag, till denna frids förmodeligen säkra vinnande, återkalla en redan yttrad tanke: den pacte de famille, som fordom föreslogs Eders Maj:t själf af ryska kejsarinnan och som ännu sökes af Danmark under självfva dess krigsrustningar. Vid första påseendet af detta förslag har Eders Maj:t endast betraktat det tvång, hvaruti en mindre makt därigenom kunde försättas emot en större, och af ett skäl, så instämmande med dess omsorg för rikets själfständighet och ära, undvikit en förbindelse, som tycktes kunna blottställa dem bägge. Det vore ovärdigt att ej hysa samma känslor och ej hellre välja äfven ett vidrigt krig än en neslig trygghet; men ett sådant förbund, långtifrån att föreskrifva lagar, bör rubba ingen af Sveriges rättigheter och öka dess förmåner, under det att friden för långliga tider befästes.

Då en alliance af två sekler, flera väsentliga tjänster åt riket, en lång betalning af subsidier, och en personlig vänskap för Eders Maj:t själf, stadgat förtroendet emellan Sverige och Frankrike, bör den äfven så litet uppoffras åt en pacte de famille med Danmark och Ryssland, som det vid dess afslutande kunde begäras. Det vore det första undantag, som vid dess preliminärer borde utstakas, liksom detta ögonblick äfven är det första, då Frankrike och Ryssland sökt hvarandras vänskap, och då en möjlighet gifves åt Sverige att förbinda sig med det senare utan att tillika bryta sina band med det förra. Frankrike skulle hos Sverige alltid bibehålla en vän i norden, och den ännu oafslutna Göteborgs-handeln, i följd af den provisionella konventionen, lämnar Eders Maj:t ett öppet tillfälle att bevisa för detsamma sin fortfarande vänskap genom det säkraste prof i en sak, på hvilken Frankrike tyckts sätta så mycket värde.

Sverige kunde med sina bägge grannar aldrig ingå annat än ett defensivt förbund, utan deltagande i någonderas tvister med andra, och med en inbördes garanti af alla tre rikenas besittningar i denna världsdel. Alla handelsförbund, alla andra defensiva* traktater, som ej syftade på ett krig mot någon af de afslutande makter, blefve fria för hvar och en af dem, likasom Spanien och Frankrike afgöra dylika underhandlingar, utan att hindras af den gemensamma pacte, som förenar de bourbonska husen. Det enda Sverige villigt afhände sig självt, vore hågen att göra eröfringar på sina grannar, och detta svaga och aflägsna hopp tyckes, i Europas nuvarande ställning, vårt

* »defensiva» tillskrifvet i marginalen.

tidehvarf ej vara ämnadt att uppfylla. Ehuru smickrande äfven sådana eröfringar kunde synas, blifva de alltid dyrt förvärfvade, och på hvilken sida de skedde, aldrig svarande mot mödan af deras vinnande och försvar. Framtiden kan äfven, genom kronprinsens arfsrättighet, tillägga Sverige ett nytt rike, som förentes med oss utan motstånd, då en obestridd lag skänkte i fridens lugn en förmån, den intet krig förmådde gifva.

Det är sant, att denna pacte de famille ej lär kunna förenas med bibehållandet af den turkiska alliansen. Men då krig med Ryssland förekommas, upphör denna allians lika naturligt som dess föremål, och då den i femtio år hvarken varit påkallad, uppfylld eller nyttig för Sverige, synes den utan saknad kunna lämnas bland de öfriga politiska fåfängligheter, som så ofta lyst med vidsträckta utsikter och stannat utan verkan. Portens oordentliga regering, dess författningars osäkerhet, dess anförares vanliga okunnighet, den alla krig bevittnat, deras trolöshet, den Karl den tolfte pröfvat, och ändtligen afståndet från Sverige, lofva föga en tillräcklig eller nog hastig motvikt mot närgränsande grannars skyndsamhet och förmåga att skada.

Det uppoffrande, Sverige gjorde af detta i sig själf gagnlösa förbund, är likväl nog synbart och nog lysande att därför äska förmåner tillbaka af Ryssland. Den gräns, som förlorades genom åboska freden, borde återlämnas som ett skadestånd och en säkerhet. Jag tror Ryssland ännu önska denna förening nog för att ingå i ett dylikt villkor, och Danmark, som ej med nöje ser sig inveckladt i oroligheter, skulle fördubbla sin flit att understödja denna begäran.

Genom propositionerna till en sådan pacte de famille vore alla fientligheter på bägge sidor slutade. De förmätna förslag till provinsers söndring från riket, som nu kunna med fienders härsmakt understödas, förfölio för evigt genom den inbördes garantien af hvar och ens besittningar. Densamma regeringsform, hvars upphäfvande nu gör deras hemliga föremål, blef dem helig att ej med ränkor angripa, för att ej med dess förändringar underkasta förbundet en möjlig rubbning. Den trygghet riket vann genom en varaktig frid kunde tillåta någon minskning i de försvarsanstalter, dem två grannars misstänksamma uppmärksamhet gör oumgängliga, och Eders Maj:t fann rådrum att genom handelns och åkerbrukets utvidgande snart utsprida kring sitt rike en allmän sällhet och välmåga. Med dessa sammanlagda omständigheter, och om friden befästes genom en pacte de famille, grundad på sådana villkor, tyckes

man knappt hafva kunnat vänta större fördelar af ett med lycka utfördt krig.

Det vore efter öppnandet af slika negociationer och med förkunnandet af så fördelaktiga utsikter, som Eders Maj:t med orubbad fägnad kunde emottaga sitt folk vid ett nytt riksmöte. Den klagan det ej döljt öfver ett krig, som det anser för offensivt, tystnade lätt vid åsynen af det lugn, Eders Maj:t för långa tider återskänker, af den gräns han utvidgat, af sin äldsta bundsförvant, den han bibehållit, af rikets öfriga förmåner dem han ökat. Och alla de missnöjen, som plåga undersåtars sinnen, skulle med en mera naturlig böjelse lämna rum åt tacksamheten och känslan af Eders Maj:ts välgärningar.

Jag kan ej nog glömma hvad en konung är skyldig åt sin egen och sitt rikes höghet för att önska förmåner, som skulle köpas genom några steg, i hvilka värdigheten ej vore iakttagen, och där Eders Maj:t skulle själf synas ogilla eller motsäga hvad i det närvarande blifvit gjordt. Jag känner, att sedan sakerna äro så långt komna, det kanhända vore obehagligt för Eders Maj:t att själf göra sådana anbud åt Ryssland, där ett ögonblick af hat och ovilja kunde vålla, att de ej antogos, och där de kunde uttydas som en verkan af fruktan och behof af fred. Men samma betänkligheter visa sig ej i anseende till Danmark. Det har med oafbruten längtan eftersträfvat Nordens allmänna förening, det yrkar densamma ännu, och rustar med fortfarande önskan för friden. Det åtoge sig säkert med glädje att framföra detta ämne vid ryska hofvet och, underrättadt om dess tankar, åter lämna dem till Sverige, då Eders Maj:t, under bibehållande af ett otvunget beslut, tycktes blott lämna sig åt sina grannars önskan, med förvarad rätt att utmärka de villkor, som fordrades för dess säkerhet; hvaremot Danmark, utom förmånen af det förbund det befordrade, äfven uppmuntrades af den heder att i ett så viktigt verk på visst sätt lysa som medlare.

Skulle ändtligen Ryssland emot all förmodan afslå det gifna tillfället att ingå en fordom önskad förening med Sverige, så ägde Danmark däraf rätt att skilja sig från en bundsförvant, som i samma ögonblick alltför tydligt ådagalade sina afsikter till grannars förtryck. Danmark blef därigenom mer än af allt annat upplyst om nödvändigheten att söka sin trygghet i en uppriktig förbindelse med Sverige. Det lärde att skatta den enda förmur det äger mot ett tillkommande våld, och hvad ej all Eders Maj:ts möda kunnat i Danmark uträtta, till dess söndrande från Ryssland, skulle förmodligen på en gång vinnas genom detta enda och obilliga afslag. Det gaf ändtli-

gen Eders Maj:t rätt att uppkalla hela Europas bistånd mot en fiende, som nu vägrade hvad han förut själf begärt; och denna yppade ärelystnad skulle försäkra om den hjälp, främmande makter eljest så långsamt ge oss anledning att hoppas, då Rysslands vägrande af så fridsamma förslag tillika inför hela världen fråntog Eders Maj:t den nuvarande förebråelsen af agression, för att af densamma flytta hela hatet på dess oförsonliga ovän.

Eders Maj:t pröfvar ensam de sätt, genom hvilka tanken af denna pacte de famille kan hos Danmark ånyo upplifvas och sättas i en verksamhet, den Sveriges välfärd torde fordra. Jag har inskränkt mig inom det begrepp jag äger om sakens nytta; och i den kunskap jag har om det välbehag, hvarmed Eders Maj:t anser goda afsikter, har jag bort tillfredsställa mitt samvete, i det jag yttrat mina tankar om ett älskadt fosterlands våda, och den utväg jag tycker att Försynen lämnat till dess räddning, utan någon dess förlust och med bibehållande af Eders Maj:ts ära.

Jag har den nåden att framhärda med djupaste vördnad

Stormäktigste, Allernådigste Konung!

Eders Kongl. Maj:ts

Underdånigste och tropliktigste
tjänare och undersåte

J. G. Oxenstierna.

Lovisa den 25 augusti 1788.

Bilagan 5.

Sire.

J'implore le pardon de Votre Majesté si parmi les soins importans auxquels tous Ses momens sont consacrés, j'ose demander un instant de Son souvenir, et Ses ordres.

J'ai passé tout ce tems à la campagne, d'après le congé que Votre Majesté eut la bonté de m'accorder en partant. *Elle trouva que cette absence seroit le meilleur moyen pour m'éloigner insensiblement des affaires*, et me séparer des Minis-

tres Etrangers, en cessant de nous voir longtems avant de nous congédier formellement de part et d'autre. Elle ne jugea pas à propos par cette raison que je leur annonçasse ma retraite par les billets d'usage avant mon départ, ce qui fait que je suis toujours censé devoir reprendre mes fonctions à mon retour, et que je ne peux guères revenir dans la maison de Votre Majesté, sans recevoir ces Messieurs et sans recommencer les conférences avec eux, ni quitter ma demeure non plus, sans un nouvel ordre de Sa part.

Je viens ainsi La supplier de m'honorer de Ses ordres à cet égard et de régler Elle-même ce que je dois faire pour remplir le mieux Ses intentions, en osant en même tems expliquer devant Elle l'embarras présent de ma situation. Si Votre Majesté, n'ayant peut-être pas encore désigné celui qui doit venir après moi, ni fixé la manière dont Elle voudra faire continuer dorénavant la représentation qui m'a été commise, veut qu'en attendant Sa décision, les choses restent comme elles sont, et que je continue à voir les Ministres, mon devoir est de me conformer à Sa volonté aussi longtems qu'il plaira à Votre Majesté de m'en charger. Mais dans le cas que je sois bientôt relevé, Votre Majesté par Sa bonté dédaigneroit-Elle de sentir pour moi le cas singulier dans lequel je me trouverois de venir occuper Son hôtel pour quelques jours, voir les Ministres quelque peu de fois, faire la connoissance de deux nouveaux venus, et m'en éloigner subitement peu après mon arrivée? Et dans la crainte des réflexions qu'on feroit peut-être sur cette apparition momentanée, Votre Majesté ne voudroit-Elle pas plutôt que je quitte Sa maison dès que je reviens à Stockholm, en annonçant tout de suite ma retraite au Corps Diplomatique, que Monsieur de Duben, déjà dans le fil des affaires, continueroit à voir tout naturellement, jusqu'à ce que Votre Majesté ait formé Ses décisions? Je traîne cependant mon séjour à la campagne, et le Comte de Gyldenstolpe, que j'ai prié d'expliquer mon embarras à Sa Majesté la Reine, me fait espérer qu'Elle me permettra pour Sa part d'attendre dans ma retraite les ordres que j'implore de Votre Majesté. Je ne protesterai pas que ma demande n'est point l'effet d'un désir indiscret de pénétrer Ses intentions. Votre Majesté sait que je n'eus jamais cette vaine curiosité, et que si quelquefois j'aurois souhaité de pouvoir lire dans Son âme, j'aurois voulu y découvrir Sa bienveillance et non pas Ses secrets. Je ne répéterai pas non plus que je suis prêt a remplir Sa volonté à mon égard, soit que je doive garder plus longtems les affaires ministérielles, ou les quitter d'abord avec

la maison que j'occupe. Je ne dirai rien par là, que ce que le devoir me prescrit, mais j'ai cru pouvoir déposer ma peine et ce que ma position me paroit avoir de désagréable moins aux pieds d'un Roi que d'un bienfaiteur qui, je le sais, ne m'abandonnera jamais, et qui, m'ayant si souvent convaincu de Sa bonté, dissipera sans peine mes inquiétudes, en réglant mon sort de la manière la plus conforme à Ses intentions et, par là même, la plus chère à mon coeur.

J'ai l'honneur d'être avec le plus profond respect,

Sire

De Votre Majesté

Le très humble, très obéissant et
très soumis serviteur et sujet

J. G. Oxenstierna.

Skenäs ce 12 septembre 1789.

Bilagan 6.

Sire.

Les tems sont bien changés depuis l'instant où avec tant de joye je mettois aux pieds de Votre Majesté mes félicitations sur le succès de Ses armes. Il a plu à Dieu d'en interrompre le cours par un des plus grands échecs que la Suède ait jamais essuyés, et dont la douleur est augmentée par la perspective de l'avenir et l'inquiétude pour la suite d'une campagne à peine encore achevée à moitié. Mais en donnant à ce désastre tous les regrets qu'il mérite je bénis la Toutepuissance qui nous frappe d'avoir conservé Votre Majesté au milieu des dangers dont Elle a été environnée. Oui, sans doute, le Ciel ne nous a pas abandonné, puisqu'il nous a laissé notre Roi, puisque Ses jours ont été respectés et que la Patrie possède encore son Chef, son espoir, son secours et l'objet de tous ses voeux et de toute sa tendresse. Qu'il en soit remercié à jamais par tous les Suédois, et que parmi les larmes que nous arrache le malheur, il distingue celles que la joye fait couler de posséder encore le Roi que nous chérissons. Puisse-t-il

m'être permis d'offrir ces sentimens à Votre Majesté, et ma voix s'en faire entendre parmi celles de tous Ses sujets réunis. Puisse ce revers ne pas éloigner la paix que Votre Majesté Elle-même a souhaité depuis longtems, et les amis de la Suède montrer enfin de l'activité dans les secours espérés ou les négociations, soit pour rémédier à nos pertes, soit pour éteindre le feu de la guerre. *Puisse enfin Votre Majesté souhaiter encore cette paix*, la trouver sans pertes, et rendre bientôt le calme à l'Etat et Sa présence à Son peuple, dont le courage pourroit enfin s'affaisser sous l'abattement des revers. Voilà, Sire! à quoi se réduisent nos voeux, et je les crois universels. Nous pensons que Votre Majesté n'a que trop exposé Sa personne, qu'Elle a fait assez éclater le courage et le mépris du danger. Nous croyons qu'Elle Se doit enfin à la Patrie, nous La redemandons dans Sa Capitale, parmi nous, et entourée des agens de la paix. Nous croyons enfin ne pas mériter assez mal de Votre Majesté, pour qu'Elle veuille nous exposer encore tous les jours au dernier des malheurs, qui seroit de perdre le Roi qui seul peut nous sauver, et que le hazard des combats n'a que trop souvent menacé de nous ravir.

Votre Majesté, convaincu de la pureté de mes pensées, à souffert depuis tous les tems qu'elles Lui fussent exposées. J'use de ce bonheur, quoique, loin des affaires, je devrois retenir des réflexions superflues. Daignez, Sire, les pardonner. Ils naissent d'une âme entraînée par les sentimens qui la remplissent. Je n'ose leur donner le nom de l'amitié envers un Souverain, mais au fond de mon coeur je ne trouve point d'autre terme pour m'exprimer à moi-même cet amas de sentimens profonds de respect, d'attachement, de voeux, d'inquiétudes, d'espoir, de reconnaissance et de vénération, avec lesquels j'ai l'honneur d'être jusqu'au dernier jour de ma vie,

Sire

De Votre Majesté

Le très humble, très obéissant et
très soumis serviteur et sujet

J. G. Oxenstierna.

Skenäs ce 17 juillet 1790.

Bilagan 7.

Sire.

Daignez, Sire, accepter les hommages renouvelés de la plus vive joye et des félicitations que je présente sur l'éclatante victoire que Votre Majesté vient de remporter contre la flottille ennemie. J'éprouve plus que jamais qu'il y a des momens où l'expression est toujours au dessous du sentiment, et celui-ci est de ce nombre. Il faut se rappeler la douleur de nos pertes précédentes, la crainte de leurs suites, les dangers qui environnoient Votre Majesté Elle-même, il faudroit connoître tous les projets de nos ennemis, pour sentir tout le prix d'une victoire aussi signalée, par laquelle Votre Majesté se voit couronnée d'une gloire immortelle, et devient de nouveau le sauveur de Sa patrie. La bonté et la protection Divine ont éclaté dans cette occasion de la manière la plus manifeste. Nous laisser notre Roi, c'est nous assurer du succès. Sa vie, Sa conservation sont des gages assurés du bonheur et du secours du Ciel. Il nous rendra bientôt ce Roi si desiré. Je mêlerai ma joye et mon admiration à celle de tous les Suédois, et je verrai le cortège de l'amour du peuple entourer les trophées du Héros sur les rivages de la patrie qu'Il a défendue et vengée.

Cette heureuse nouvelle ne me parvint par la poste que le jour même du Te Deum à Stockholm. J'étois ainsi dans l'impossibilité de m'y rendre pour la cérémonie. Mon absence me prive encore du bonheur de signer de mon nom les félicitations que notre Académie offrira à son auguste protecteur. Daignez au moins, Sire, les recevoir telles que je puis les présenter. Mes remercimens n'en sont pas moins sincères envers le Ciel, ni ma joye du bonheur de mon Roi, quoique en ce premier moment j'aye manqué le bonheur de les mêler aux acclamations d'une Capitale et aux respects de l'Académie. Tout mon coeur est un Te Deum. Il s'aquitte dans ce moment des mêmes devoirs, et paye avec transport tout ce qu'il doit à Dieu et à César.

Des nouvelles postérieures nous disent que Votre Majesté le lendemain de la bataille a fait un »klappjagt» sur les ennemis, qu'il y a eu alors dix vaisseaux de pris, que le grand Nassau a été blessé, qu'il s'étoit réfugié dans une île, et que

Votre Majesté lui avoit fait donner des secours de médecins. Bien que ses insolences ne meritassent pas ces soins, je ne serois pas étonné de cette magnanimité de Votre Majesté, depuis qu'il est vainqueur. Les médailles du carrousel d'Ekholmsund eurent pour inscription ces mots: *veteres revocavit artes*. Fidèle à cet emblème, Votre Majesté a fait éclater la force, la valeur et le courage des anciens chevaliers. Leur humanité et leur courtoisie après les victoires sont des vertus non moins familières à Son âme.

J'ai l'honneur d'être avec le respect et le dévouement les plus profonds,

Sire

De Votre Majesté

Le très humble, très obéissant et
très soumis serviteur et sujet

J. G. Oxenstierna.

Skenäs ce 23 juillet 1790.

Tillägg.

Den på sid. 135 omnämnda operan »Dårland», som i ofulländadt utkast förvaras å K. biblioteket, torde få anses närmast utgöra en fri parodi af Quinaults *Roland*, hvilken i svensk öfversättning (af Ristell) uppfördes på Drottningholms teater den 22 juli 1781.

MINNE

AF

SKALDEN

KARL AUGUST NICANDER

Min *lefnad* var en stilla flod,
uppå hvars spegel dimma stod.
När solens stråle föll därpå,
den glänste klar och himmelsblå.

Jag lefde föga, tänkte mer,
det bästa världen icke ser,
men i det stora helas sfär
en ringa ting det bästa är.

Jag syntes kall men var dock varm,
jag slöt min låga i min barm.
Jag skördat lof, mig tadlet slog;
jag vet ej, hvem af dem bedrog.

Min *sång* en värld ej tjusa skall;
så högt gick ej dess vågors svall.
Den vaktelns var i enslig skog,
som hörs af få men höres nog.

Så skall i lifvet mången gång
af vänners krets bli hörd min sång.
Den skall ej vidt kring jorden gå
men icke dö så snart ändå.

Min *död* — den ej beklagas bör:
ett uselt stoft han blott förstör.
Hvad som odödligt hos mig var
sin högsta flykt i döden tar.

Farväl, o jord, farväl, mitt stoft!
Farväl, du hoppets rosendoft!
Hvad jag med jordisk längtan sett,
jag glömmer allt, jag hoppas *ett.*

Så vittnade Nicander om sig själf. Vittnesbördet är både blygsamt och sant. Flödet af hans lefnad var verkligen stilla; bekymrens dimmor voro väl ofta lägrade däröfver, men solens vänliga skimmer felades ej heller. Klarhet utmärkte hans diktning, hvars melodiska behag sent skall förgätas af poesiens vänner. Han lefde under vår vitterhets gyllene ålder. *Dii majorum gentium* öfverglänste honom, och hans sång skulle därför, som han själf säger, »ej vidt kring jorden gå»; men den tid, då Tegnér, Franzén, Wallin, Geijer och Atterbom läto lyror eller harpor ljuda, var verkligen så rik, att den, som till äfventyrs af dem fördunklades, i alla fall kunde vara en författare af hög förtjänst. Sådana blekare, mindre men dock självlysande stjärnor på den svenska sångens under nämnda tidsskede ljusgnistrande fäste voro Nicander och Vitalis, hvilka båda skalder, likasom de voro förenade genom vänskap och tidiga idrotter på sångens bana, äfven delade den lotten att midt i sin vittra blomning af döden bortryckas.

Vitalis och Nicander — huru nära stående personer och huru vidt skilda sångarnaturer! Den förres diktning är i sin stundom skrofliga hårdhet manlig, i sin enformighet utrustad med drag af trotsande kraft eller tillkämpad undergifvenhet, i sin nordiska karghet hjärtgripande, i sin skärande ironi ofta full af återhållen sorg, i sångsättet sällan musikalisk, merendels klanglös, aldrig praktfull, nästan

alltid djup och med sträfhet förbindande en halft dämpad innerlighet. Den senare ägde tidig formfulländning, medan däremot innehållet blott småningom vann betydenhet och mognad; hans språk var musikaliskt, smekande och klangfullt; hans konstfärdighet var så tidigt utvecklad, att den i ungdomsåren beredde vackra gjutformer för en metall, som ännu ej tillräckligt genomgått ingifvelsens och den stilla begrundningens smältningsprocesser; han var en sydlänning i diktionens smältande behag, försmådde ej dess yppighet och älskade dess ståt men kunde ock, när så föll sig, vara fullkomligt enkel och osökt, intagande och måttfull; formens betvingande kostade honom så godt som inga svårigheter; hans sång är mycket mer omväxlande och skiftningsrik än Vitalis' men verkar sällan med den sammanpressade kraft, som dennes ägde. Alldeles afgjordt är Nicanders dikt befriad från den bitterhet, som stundom förråder sig hos Vitalis; det älskvärda jämnmodet är hos Nicander ej tillkämpadt, det är naturligt och medfödt. Hos bägge fanns tro, hos bägge fromhet, hos bägge poesi; hos Nicander var allt blidare, hos Vitalis allt strängare. Men den poetiska rikedomen var hos Nicander långt större, hans lyra hade flera strängar, och den, hvilken lägger mycken vikt vid yttre konstnärlighet, skall skänka honom företrädet. Så begifver det sig, att de i förtjänster och fel likasom ersätta hvarandra. Bägge äga de, såsom alla skalder, rätt att blifva hufvudsakligen bedömda efter det yppersta, som de skrifvit.

Karl August Nicander föddes i Strängnäs den 20 mars 1799; föräldrarne voro conrektor scholæ magister John Nicander och hans hustru Ulrika Sellström. Gossen, som vid födseln var ovanligt späd och klen till kroppsbyggnaden, döptes redan påföljande dag, sannolikt till följd af farhåga, att förrättningen annars, enär lifsgnistan syntes så svag, kunde komma att alldeles uteblifva. I samma äktenskap föddes 1801 den 12 september Nicanders högt älskade syster Karolina, äfven hon poetiskt begåfvad. Vid Nicanders födelse var hans fader sextio år, modern trettio-

ett; den gamle konrektorn var sjuklig och afled redan under sonens minderårighet. Maka och barn voro i ytterst knappa omständigheter; men genom enskildt understöd och genom att tidigt handleda andras barn* sattes Karl August i tillfälle att fullfölja studierna vid Strängnäs gymnasium och år 1817 blifva student vid Uppsala universitet.

Redan under gymnasietiden hade han i ett vittert sällskap, stiftadt af sedermera domkyrkosysslomannen Berglund, skrifvit vers och af gemensam tillgifvenhet för diktningen föranledts att knyta vänskapsband med den fem år äldre Erik Sjöberg. De uppläste i det vittra förbundet sina förstlingssånger och fortforo, äfven sedan båda blifvit studenter, att till granskning meddela hvarandra sina arbeten. Sjöberg, sträng i själfkritik, var äfven sträng i sin kritik af skaldebroderns alster och gaf honom merendels allvarliga råd, hvilka med mycken godmodighet mottogos. Bägge hade tidigt pröfvat armod och umbäranden; Vitalis' bittrare stämning berodde nog till en del därpå, att han, såsom frukt af en otillåten kärlek, haft sorg och blygsel till vakterskor redan vid sin vagga; han skref ock 1816 till Nicander: »Lifvets öden hafva för mig blott varit en sammanhängande kedja af allt hvad tanken finner svårt och

* Innan Nicander ännu fyllt sexton år, vistades han under skolferierna som informator hos possessionaten löjtnant Lindsfelt på Oppeby. Det påstås, att Lindsfelt ämnade »rycka Nicander från studierna och gifva honom sin dotter» till äkta; i anseende till skaldens ungdom synes frågan, därest verkligen för påståendet någon sanning skulle ligga till grund, hafva blifvit nog tidigt väckt. Något, som däremot är säkert, är, att Nicander år 1817 den 14 maj kallades inför Svea hofrätt som vittne i den på sin tid beryktade »högmålsprocessen» mot Lindsfelt; Nicander förnekade vid detta tillfälle, att han någonsin hört Lindsfelt fälla »något uttryck syftande emot H. K. H. Kronprinsens lif».

Nicander hade, såsom af rättegångshandlingarna framgår, varit anställd som lärare i det lindsfeltska huset under en del af januari och hela februari 1815, slutet af samma år samt början af 1816. Han hade under denna tid »lefvat mest för sig själf och aldrig ingått i samtal med Lindsfelt om H. K. H. Kronprinsen, hvarför han ej heller någonsin hört Lindsfelt om H. K. H. fälla förgripliga yttranden».

fruktansvärdt.» Ganska anmärkningsvärdt är, att Vitalis, som sedermera skulle komma att rätt omildt angripa den för tyska förebilder svärmande fosforismen, i ungdomsåren däremot för Nicander oaflåtligt sjöng de tyska författarnes, däribland Tiecks lof samt förklarade, att »Svenska akademien redan förlorat den imponerande härlighet, hvarmed en förvillad inbillning omgifvit henne».

Huru ömt Vitalis var fäst vid sin yngre vän, därom vittnar en sång från 1814, i hvilken han säger:

Då jag sjönk förtroligt till ditt bröst,
blef förtviflan lugn, blef sorgen tröst,
han kom åter, glädjens hulda ängel.
Så, när blomman med försmäktad knopp
af ett sakta majregn lifvas opp,
reses åter hennes fallna stängel;

och en likaså svärmande dikt från 1815, där följande förhoppning uttalas:

Som vänskapen kransat vår blomstrande vår,
må äfven bland ödenas växlande skiften
han kröna ännu våra glesnade hår
vid brädden af griften!

Men med denna ömhet förenade den kärfve, af motgångar förföljde enstöringen plötsliga utbrott af ironiskt gycklande tadel; Vitalis' ömtålighet kunde någon gång göra honom frånstötande, hans starka känsla för eget oberoende göra honom misstänksam mot dem, hos hvilka han, kanske ofta med orätt, anade bemödanden att förskaffa sig högställda gynnare. Om Nicander år 1819 tillägnade kronprinsen sina ungdomsdikter, så hastade Vitalis att parodiskt ägna sina åt »fullmånen»; om Nicander i sin minnesbok låtit några förnäma personer anteckna sina namn, så ditsatte Vitalis sin satiriska stamboksvers om sin »hjärnas invalider»; om Nicander tillfälligtvis fattade den sedermera öfvergifna planen att till den af sina »Runor», som behandlar Norna Gest som yngling, foga sitt porträtt i »studentuni-

form», så var Vitalis genast besluten att utgifva andra »Runor» med karikatyrbilder;* i Vitalis' sannolikt år 1827 skrifna fragment »Svenska akademien» gycklas med Nicanders »ädle Torquato Tasso» och dess »frasers skara» i ett rätt oblidt skämt, hvarvid Vitalis låter direktören yttra till sångaren af »Tassos död»:

Du brutit, min son,
en ny väg till ärans Panteon,
de, som före dig guldpenningen anammat,
hafva vanligen någon hjälte gastkramat,
men du har en skald i sången förgjort,
åtminstone så med bläck besmort
i synen, att bland hans gamla vänner
knappt någon finns, som honom känner.
Med en simpel skald du bälte har spänt,
att näsan i vädret han genast vändt.

Det länder till Nicanders heder att han med sitt älskliga lynne tålmodigt uthärdade dessa Vitalis' lynnigheter och icke lät dem störa det gamla vänskapsförhållandet. De brefväxlade träget, och när Nicander år 1824 sattes i tillfälle att utbyta den informatorsplats, han under tre år haft på Tibble hos öfverstelöjtnanten baron Wrangel, mot en akademisk kondition såsom lärare för generalkonsul Zachrissons tre söner, förskaffade han Vitalis, hvilken då önskade och behöfde inkomster som undervisare samt umgicks med planer att lämna gradualstudierna å sido, den förut innehafda befattningen. Äfven den känsla af ett slags manlig svartsjuka, hvarmed Vitalis, att döma af ännu förvarade bref, uppfattade den nära tillgifvenhet, som förband Nicander med den äfven af Vitalis med svärmisk vänskap afhållne Hugo Hamilton — en svartsjuka, som i ynglingaåren icke är sällsynt mellan två vänner, som fäst sig vid en tredje — kunde ej grumla Nicanders lugn.

* Nicanders »runor» utgåfvos 1825 jämte frih. Hugo Hamiltons teckningar till desamma i en praktupplaga; men det omtalade nicanderska porträttet saknas där.

Visst var detta lugn stundom något vemodigt; ty han kände sig ofta ensam, var tidigt utkastad i lifvet och hade ibland svårt att bereda sig lifsuppehälle samt än svårare att, som han dock önskade och, när så ske kunde, gjorde, bispringa mor och syster. Denna syster, som han, med ett namn lånadt ur Jean Pauls Titan, kallade »sin goda Liane» och som Vitalis i sina bref nämner »das süsse Mädchen», var Nicanders förtrogna, vare sig det gällde hans ovissa lefnadsutsikter eller hans skaldskap. I den tidens brefväxlingar anslogs oftare än nu den romantiska tonen; men man skulle göra orätt, om man med en nyare litteraturgranskare* ville anklaga Nicander som brefskrifvare för »självbehaglig sentimentalitet», och föga styrkes en sådan anklagelse genom ett af samme granskare meddeladt citat ur det bref till systern, hvari Nicander säger sig »sällan kunna gråta af sorg»; uttrycket synes långt snarare vittna om den vanliga, stilla och flärdlösa undergifvenhet, hvarmed Nicander fördrog lidanden.

Han hade en tid ämnat ägna sig åt den prästerliga banan; han fick under sin informatorstid någon gång i landtkyrkorna öfva sig som talare, och ännu finnas, bland andra saker, i behåll en predikan och ett andligt tal, som han år 1819 hållit i Gryts kyrka på Kristi förklarings dag. Men hans bröst var för ömtåligt för att uthärda predikarkallets röstansträngande fordringar, och han beslöt att först blifva filosofie magister samt därefter söka sin utkomst på ämbetsmannabanan. Det viktigaste var och förblef dock alltid för honom hans poetiska kall, och hans förhoppningar om framgång såsom vitter författare hade stärkts genom Svensk Litteraturtidnings (1820, n:r 4) ganska vänliga yttranden om hans »Dikter af August», hvilka dels särskildt

* A. Ahnfelt: Interiörer ur det litterära Stockholmslifvet. Lika ogrundadt är samme författares påstående, att Nicander mot slutet af sin lefnad skulle »genom en viss kallsinnighet hafva förbittrat systerns dagar». Om Nicander under den sista delen af sitt lif icke så träget som förut meddelade sig med Karolina i bref, så berodde detta uteslutande på hans sjuklighet och hans många bekymmer.

utgifvits, dels blefvo synliga i »Kalender för Damer 1820».

Sant är, att åtskilliga bland dessa dikter af en tjuguårig författare göra intryck af blott versifikatoriska öfningar, än påverkade af fosforisternas skrifsätt, än — och oftare — af göternas; särskildt misslyckade äro dikterna »Stolte Karls fest», »Vapensång» och »Nordens kämpe», i hvilka Nicander leker med den för hans hand ännu alltför tunga »Nordmannaharpan», samt vidare »Skaldens blomma», hvars nyromantiska förgudning af skaldelängtan och skaldedrömmar visserligen är tämligen menlös men ter sig som efterklang af Auroraförbundets rimmerier, och ändtligen de svaga balladerna »Alfred och Hilma» samt »Midnattsbalen». Med reminiscenserna från yfverborna göter eller svärmiska fosforister blanda sig erinringar från Schiller och Körner; författarens egen individualitet framträder icke bestämd och utpräglad. Om nu än litteraturtidningens recensent, som annars söker dela jämnt i beröm och tadel, alltför mycket påverkas af sina nyromantiska sympatier, då han kallar »Skaldens blomma» ett högst ljuft och intagande stycke, så är Allmänna Journalen (1820, n:r 64) alldeles för öfverdrifven i sitt tadel, då den utan vidare kallar Augusts sånger usla. Det finnes vackra drag både i poemet till systern om barndomens julglädje i hemmet och i den känslofulla, om ock i vissa enskildheter alltför utsmyckade dikten till modern. Ett godt intryck gör äfven den blygsamhet — hos den tidens nybörjare i Uppsala ej alltid vanlig —, hvarmed skalden yttrar sig i sin »Den unge sångarens hälsning». Men det är framför allt tre dikter, som i denna förstlingssamling, där annars så mycken omogenhet råder, afspegla Nicanders egen genius och visa hvad han i framtiden skulle komma att blifva. Den ena är »Pilgrimen», en from och enkel visa, hvars oskyldiga behag knappt störes af fjärde strofens något prunkande »liljekrona», den andra »Korsets tro», där den psalmartade afslutningen »Ren multna kläder mina» förråder ingifvelse, samt ändtligen poemet »Till sångens ur-

sprung», som uppenbarar Nicanders ungdomliga och sedan under alla skiften, glada eller mulna, bevarade evighetssinne. Det är dessa men ock nästan uteslutande dessa tre sånger, som inför eftervärlden kunna gifva en viss trovärdighet åt litteraturtidningens vänliga slutomdöme öfver Augusts sånger, ett omdöme som lyder: »Onekligen har denne författare af naturen emottagit en verkligen sann kallelse till skald, hvilket icke kan sägas om så många andra af dessa Apollos förmenta barn, som ändock med konst och flit sammansätta helt nätta stycken, på hvilka blott få läsares ögon sakna geniets äkta stämpel. Hittills visar sig vår författare säkrast om segern, då han målar den första ungdomsålderns menlösa nöjen, dess hopp och fröjder, eller då han skildrar den nyfödda kärlekens skuldlösa rosendagar eller då han ledsagar oss på en oprydd naturs skuggrika blomsterängar: med ett ord, det täcka, ljufva, mildt elegiska äro de toner, hvilka klinga renast från denna lyra, som, säkert stämd, aldrig förvillar sig bland missljud, om än alla ackorder ej ännu från henne ljuda med fullstämmig kraft. En fortsatt öfning i skaldgudinnans glada lekar skall lära denne skald att, med ringare yttre apparat, med lika styrka uttrycka samma idéer, att sammantränga deras strålar inom en mera inskränkt brännspegel, att säkrare fördela dagrar och skuggor, som nu sväfva ovissa kring den vidsträckta rymden.»

Hos denne sångare slumrade större krafter, än »Dikter af August» låtit förmoda. Redan år 1820 utkom hans sorgespel »Runesvärdet och den förste riddaren», som med ens ställde honom i ledet bland våra mest betydande författare. Efter en visserligen något mystisk och oklar men dock poetisk prolog börjar första akten med en vacker sång, sjungen af en på ett drakskepp förbiseglande viking;*

* Den bekanta:

God natt, god natt,
du drottning i gyllene skrud,
du strålande vikingabrud, o. s. v.

sångens ljud framkalla hos den gamle hedningen Oldur, fader till dramats hjälte Alrik, minnet af forna tider men ock tanken på hans egen försvagade kraft:

> Ett bragdfullt lif är skönare än döden,
> men när som åldern kommer, armen lamas
> och hjärtat vissnar bort och håret gulnar
> som mogen säd på åkermannens tegar,
> då blifver döden friskare än lifvet.

Kort därpå blifver gubben, då han nekar att böja knä för korset, som i procession inbäres af en skara kristna katekumener, af knektar bunden; detta sker på anstiftan af en föregifven munk vid namn Peregrinus, som i verkligheten är en ond ande, hvilken söker befläcka kristendomens sak genom våldshandlingar och mot densamma väcka misstro. Den gamle räddas dock snart af sonen Alrik, som inför sin fader aflägger en ed, hvilken i handlingen sedan skall få en stor, om ock något sällsamt uppfattad och framställd betydelse, den eden att med faderns nu åt honom öfverlåtna runesvärd dräpa den af Oldurs släkt, som först öfvergifver tron på de gamla gudarne. En ny skara af kristna närmar sig med Ansgarius i spetsen, och nordens apostel söker trösta en gammal man vid namn Emund, som klagar däröfver, att, sedan han blifvit kristen, säden på hans åkerfält bortvissnar; det förefaller knappt troligt, att, om den nyomvände Emunds grämelse öfver grödans dåliga beskaffenhet verkligen var stor och af honom fattades som följd af affallet till den nya läran, Ansgarii hänvisning till »åkrarna i änglars land» skulle kunna vara synnerligen verksam, men skaldens mening är i alla händelser sådan. Nu vidtager den hemskt romantiska monolog, hvari afgrundsanden Peregrinus biktar sitt svarta inre; monologens begynnelseord:

> Hu, det är kallt att gå på jordens yta
> i munkedräkt och heta Peregrinus

gåfvo sedermera en skämtande recensent anledning till det erkännande, att äfven han för sin del skulle finna det

obehagligt att »gå på jordens yta i munkedräkt» men förvisso skulle uppfatta det som ett stort *plus* i olyckan att tillika »heta Peregrinus». Det finnes emellertid i denna monolog storartade saker; orden om

det gamla hemmet,
där sorl och larm, ett evigt stridens buller,
där dofva åskor utaf djupa suckar
och sorl af tårars svall från kvalens klippor
förta det stilla men dock skarpa ljudet
af harmoniens näktergal, den lilla,
som sitter djupt i världars medelpunkt,

hafva en dyster skönhet, och demoniska äro stroferna om Peregrini »räknekonst»,

den ädla räknekonsten,
som jag har lärt af den, som bäst kan räkna,
som räknar natt och dag och heter Satan,
just han, som smög så smärt i paradiset
och lärde Eva räkna.

En scenförändring äger nu rum, och vi föras till Adelsö, Emunds boning; Alrik tager där för evigt farväl af sin trolofvade Hulda, Emunds dotter, som är kristen. Motiveringen till detta afsked är i självfva verket något svag; ty om än Alrik är hedning, så synes han dock tämligen tviflande på den gamla läran. Ännu mer sällsamma äro den ädla Huldas självförebråelser, då hon helt plötsligt anser sin länge utan oro hysta kärlek till hedningen Alrik vara af så »brottslig» art, att dess förbannelse endast kan afvändas genom en jorsalafärd, på hvilken fadern — för öfrigt en underlig, oklar, abnorm företeelse — följer henne. Nicanders språk i dessa till sin inre beskaffenhet mycket besynnerliga scener är ovanligt vackert och fängslande; afskedet mellan Alrik och Hulda har hög skönhet, och gripande är Huldas monolog, som begynner med orden:

Nu är det slut, det sista bladet föll
ifrån min vårfröjds sköna blomsterkrona.

I andra aktens början får man veta, att en eldsvåda, naturligtvis anstiftad af Peregrinus, varit nära att förstöra Björkö. Nya illgärningar af samme till munk utklädde djäfvul komma snart i dagen, då en kvinna inträder, hållande sitt döda barn på armen, och förtäljer, att munken, förebärande sig vilja döpa barnet, dränkt det. Af dessa underrättelser och af ett osannfärdigt budskap, att Emund blifvit af Ansgarius förjagad ur sitt hus, emedan den förres dotter älskat Alrik, blifver den sistnämnde så förbittrad, att han höjer svärdet öfver Ansgarius; men han hejdar sig, då den förkrossade modern, hvars barn blifvit vattenöst till döds, ånyo infinner sig samt öfverhopar Ansgarius med smädeord men af denne med den största mildhet behandlas. Ett under inträffar. När Ansgarius lägger handen på barnet, slår det upp ögonen och lefver; biskopen, själf öfverraskad, utbrister i de vackra orden:

Du evige! Din tjänare så nära?
Jag lofvar dig, jag fruktar och jag bäfvar.

Alrik gripes nog af undret; men denne i författarens framställning mycket gåtlike, än vilde, än vacklande och tvifvelsjuke man, vill dock i en följande scen, uppjagad af ångest, offra sina brorsöner åt gudarne. Han säger åt Oldur:

Oskyldigt blod är asarne behagligt:
här äro tvenne unga lamm, min fader,
som nu så stilla gå i bet och tiga;
men få de åren på sig, kommer sveket
i hjärtat, och om ej min blick bedrager,
så blifva de en dag, förrän du tror,
ett par vädurar, som sin herde stånga.
Nu tro de Tor och Odin, Frej och Freja
och kunna räkna upp på sina fingrar
den långa raden af de gamla gudar;
men ser du, ungdomskraften växer till
och vill ej alltid bo i barnets linda.
De vilja en gång tänka, dessa barn,
på egen hand, och då är det förbi:
de gå ifrån din tro, då du är död.

Nu innan än en sådan giftig fläkt
fördunklat själens himmelsklara yta,
så brytom vi det späda lifvets stängel
inför de mäktige i Gudhem bo
och bringom dem det söta blomsterparet,
att jag må blifva fri ifrån min ed,
och bästa ämnet för den onda tidens
orena låga är ur vägen röjdt.
Knäböjen, barn! Nu vandren I till Odin.
Jag ser, I bäfven ej för sista resan.
Friskt mod, ren blick ännu i dödens timma
och upprätt hufvud, karlafärg på kinden,
det är än svears sed att så se ut.
Vak upp i Valhall, öppna silfverporten,
två gudabarn dig gästa, store Odin!

Detta är nog vackert uttryckt; men det är knappast troligt, att en så stor tviflare på den gamla lärans sanning som Alrik skulle vilja blota åt Odin; för öfrigt vittnar det anförda motivet »att jag må blifva fri ifrån min ed» om en egoism, som strider mot Alriks högsinthet. Är det meningen, att hans afsikt beror på en tillfällig uppbrusning, en omtöckning af hans förstånd, en inre förtviflan, så är detta ej nog tydligt angifvet. Emellertid afstår han, bevekt af Oldur och af eget medlidande, från den ohyggliga föresatsen; han skonar barnens lif och vill förmå fadern att återtaga runesvärdet, något hvartill den hårdnackade gubben dock nekar, erinrande honom om den olycksaliga eden.

I tredje akten förberedes Alriks omvändelse till kristendomen genom munken Klemens, utan att läsaren dock egentligen sättes i tillfälle att bevittna och förstå den inre brytning, som omsider drifvit Alrik öfver till den nya läran; fullt befäst blifver han ej heller i sitt beslut förrän, sedan den gamle Emund återkommit och berättat, att hans dotter Hulda dött i Jorsala, Huldas ande visar sig för Alrik. Denna andeuppenbarelse är således styckets egentliga häfstång. Detta strider mot dramats väsen, där ur hjältens eget bröst hans öde skall spinnas; men det står å andra sidan i god samklang med den ungdomliga fantastik,

som alltigenom utmärker den betydande diktskapelsen. Huldas ande manar Alrik:

Guds kämpe blif! Statt upp, låt döpa dig!
Gräf hednaskruden ned i mullen fjärran!
Ikläd dig ljusets rustning, strid för Herran,
så vinner du hans helgonpalm och mig!

Denna maning åtlydes i den följande akten, då Alrik i jorden nedgräfver sin rustning, sägande åt harnesk, hjälm och svärd afskedsord af en nästan sublim styrka. Recensenten i Svensk Litteraturtidning (1821, n:r 17) har verkligen ej orätt, då han yttrar, att detta afsked *nästan* skulle kunna »jämföras med Ajas' sista monolog hos Sofokles». Nedgräfningen af vapenskruden har emellertid bevittnats af den listige Peregrinus, som alltid i detta stycke går omkring som spejare; han öfvertalar kämpen Orm, som är af Alriks växt och längd, att upptaga vapnen, ikläda sig dem och under Alriks namn uppegga folket till våldsåtgärder mot de kristna. Härefter vidtager en scen, hvari Ansgarius döper Alrik och lämnar honom en kristen stridsrustning. Stycket slutar därmed, att Alrik på tinget, där det bestämts att trätan mellan kristna och hedningar skall afgöras i envig mellan två kämpar, besegrar Orm men själf såras till döds af denne och sedan anfalles af sin egen fader, som med förbittring, när den kristne hjälten afkastar hjälmen, i honom igenkänner sin egen son. Då utbrister Alrik:

Nej, fader, håll, din arm behöfves ej;
det svärd, som eden tog, har eden löst
och jag är fri från löftets hårda skuld.

Här återkommer således i upplösningen den märkvärdiga eden; men det är svårt att inse, huru Alriks löfte att med runesvärdet genomborra den förste ättman, som öfvergår till kristendomen, skall kunna anses vara infriadt, huru eden skall kunna anses »löst» därigenom, att *en annan* dödar Alrik med runesvärdet. Hade han begått självmord

— något som naturligen för Herrens korade och nyomvände stridsman var en omöjlighet —, då hade tydligen löftet, på hvilket så mycken vikt lägges men som dock aldrig kommer till någon fullt dramatisk rätt i detta stycke, blifvit hållet. Nu beror »lösningen» på den slump, att Orm uppgräft rustningen och därmed fått runesvärdet i sin hand. Men denna dramatiska oklarhet hindrar ej att ur sagosynpunkt förloppet kan försvaras: man vet, hvilken nästan självständig kraft sagorna ofta tillägga svärd, man vet, hvilken gåtfull bestämmelse var förenad med Tirfing och andra sagoklingor.

Underkastar man Nicanders sorgespel en strängare granskning, så kan man svårligen bestrida, att handlingen företer mycken godtycklighet och att karaktärerna äro dimmiga. Alrik, styckets hufvudperson, är visserligen en romantiskt-poetisk figur:

> Det ligger något stort och outgrundligt
> i Alriks själ och lynne

säger med rätta Oldur; men man kan ej följa de tvära öfvergångarna i hans handlingssätt. Det är icke något fel, att författaren gjort honom till en hednisk *tviflare;* sådana kunde väl finnas, särskildt under sådana brytningstider som den skildrade. Men svårt är att med detta tvifvel förlika Alriks stundom starkt uppflammande ifver för den gamla tron, och hans omvändelse till kristendomen borde, såsom redan antydts, hafva motiverats på ett djupare sätt än genom en andesyn. Alrik är vacklande; äfven detta kunde väl gå an, ty den tragiska diktningens historia har, utom Hamlet, att uppvisa många vacklande karaktärer. Men värre är, att Alrik synes vara en ren stämningsmänniska, hvars skiftande beslut och åtgärder äro sinsemellan så godt som oförmedlade; dylika stämningsmänniskor äro icke ägnade till tragiska hjältar. Emund är en fullkomligt nyromantisk skapelse, obegriplig i sitt fantasteri, sin svaghet, sin vansinnighet och tyvärr äfven i sin fromhet; men dylik sjuklighet låg i nyromantikens lynne, och Nicander, som

framdeles i sina arbeten skulle komma att hålla sig så oberoende af det från Tyskland införda i medeltidssägner frossande men medeltidssägnerna melodramatiskt omformande och utstofferande maneret, var vid den tid, då han skref Runesvärdet, tydligen påverkad af Fouqués sätt att behandla hjälteberättelser från den gråa forntiden. Af Nicanders samtid riktades anmärkningarna hufvudsakligen mot Peregrinus, en figur som naturligen för den gamla skolans kvarlefvande vänner, hvilka ansågo allt tal om djäflar eller gastar löjligt, skulle vara motbjudande eller lämna anledning till gyckel. Själfva tanken är dock ej afgjordt förkastlig; det förefaller ej så orimligt, att Nicander ville i en personifikation af det onda antyda, att striden mellan hedendom och kristendom i norden satte mörkrets såväl som ljusets dolda andemakter i rörelse. Men väl är det ur dramatisk synpunkt ett fel både att denne djäfvul får så oupphörligt ingripa — handlingen måste i ett drama utvecklas ur *människors* tankar, känslor och viljor — och att ändå följderna af Peregrini med så hemlighetsfullt demonisk dager omgifna åtgärder blifva så ytterst obetydliga, man skulle vilja säga fnaskiga. Det är ju dock ej alls meningen, att Peregrinus skall vara löjlig; tvärtom skulle han, enligt skaldens syfte, vara en i sin förfärande, ormlika ondska gripande och storartad bild. — Ansgarius är något allmänneligt och blekt tecknad. Litteraturtidningens anmälare sökte emellertid försvara detta, då han urskuldande framhöll att »ju högre människan uppstigit till fulländningen, desto mera försvinna alla de skarpt framstående kantigheter, som vanligtvis bilda det särskiljande i människornas inre», hvadan ock »alla helgon antaga en viss allmän typus».

Om dessa och andra anmärkningar kunna göras mot Runesvärdet, så äger detta stycke dock stora poetiska förtjänster. Ämnet är väl valdt; en tid af stora historiska motsatser och af kamp mellan skilda världsåsikter är ju ägnad att utgöra bakgrund för en betydelsefull tragedi. Det finnes mycken dyster eld i författarens framställnings-

sätt, och själfva det molnhöljda, dimmiga, som emellanåt gör sig gällande, passar ej så illa för den molnhöljda, dimmiga tid, om hvilken det är fråga. Om man än skulle önskat att se de hvarandra bekämpande riktningarna företrädda af mer väldiga, fasta karaktärer, så har å andra sidan Nicander gifvit ett poetiskt uttryck åt det slitna och oroliga i en kamp, där äfven de ädlare kunde vara tveksamma mellan gammalt och nytt. Man bör emellertid ej i Runesvärdet vänta tidsfärg eller tro, att där lämnas någon utpräglad kulturbild. Nicander var, då stycket utkom, tjuguett år; hans studier kunde icke vara omfattande, och den kännedom af människolifvet, hvilken för dramatiskt författarskap är en viktig förutsättning, måste vara ganska bristfällig. Härtill kom, att Nicander — om ock den framgång, Runesvärdet rönte, jämte styckets poetiska värde, hos honom och hans vänner framkallade den föreställningen, att han skulle vara ägnad till dramatisk skald — var till sin konstnärliga anläggning så afgjordt *lyrisk*, att i själfva verket de rent lyriska enskildheterna äro det bästa i sorgespelet. Ändtligen gör den rimmade versform, som ofta användes, och särskildt den från södern lånade ottave-rimen, att diktens yttre dräkt svär mot dess högnordiska ämne. Frågar man, hvarför i alla fall Runesvärdet fängslade och ännu fängslar många för poesi mottagliga sinnen, så måste svaret blifva, att denna skapelse ojäfaktigt vittnar om sin upprinnelse ur en lågande inbillningskraft, ur en verkligt poetisk natur. Det kan till och med vara tvifvelaktigt, huruvida Nicander — om man bortser från »Tassos död» och smärre lyriska dikter af stor fägring i »Hesperiderna» — någonsin under sin senare verksamhet som skald hunnit så högt i dristighet och omedelbar värme som Runesvärdets unge författare. Man tog miste, då man trodde, att detta diktverk betecknade en blifvande dramaturg af epokgörande betydelse; man tog icke miste, då man fann detta sorgespel röja en hög skaldebegåfning och fann det mer än vanligt löftesrikt. Ännu eldas nog månget sinne af Runesvärdets skönhet, och för månget öra genljuda nog ännu strofer sådana som dessa:

Märk där i norden molnets höga vägg;
hur åskans vigg går fram i hvassa strålar!
Slår den i hafvet, där de svarta böljor
som drakar orma sig mot himlens hvalf
och räcka fraggigt gap mot eldens flamma,
far han å land och där förstör en ek,
slår hufvud af, som lien blomsterknoppar,
det rör ej honom stort, ty stora andar
de veta icke mycket till sig själfva;
men småfolk sen, som hufvudskallar hittar
och krälar upp på eken för att hugga,
berättar grant hvad det med bäfvan sett.
Det går från mun till mun, blir sång och saga,
och blixten blir odödlig...
Nu öppnas himlens järnport för en främling.
Lycksalig den, som nu gick in! Hör bara,
hur porten skramlar, när den slår igen!

Det hedrar knappast »Allmänna Journalen», att denna tidning så snäft behandlade den unge skaldens sorgespel. En af den vittra kritikens hufvuduppgifter är just att draga fram i ljuset och erkänna samt uppmuntra började författare af förtjänst; denna uppgift har måhända i senare tider försvårats därigenom, att diktskapelserna ofta framburit osunda eller rent af dåliga syften, men något sådant var ju denna gång ej alls fallet, och Runesvärdet skulle hafva förtjänat ett bättre vitsord än det, som innehålles i följande summariska omdöme: »Om ett arbetes anspråk får vägas efter den höghet, som är föremålet för dedikationen, så har aldrig något framträdt med större anspråk än detta, ty det är tillägnadt Gud. Dedikationen börjar med inledningen till Johannes' evangelium, satt på orimmad vers. Samma bibliska anda råder hela stycket igenom, och annat kan man ej heller vänta af ett teaterstycke, hvars ämne är kristna lärans första antagande i norden och som ej har något vidare föremål. Att för öfrigt uppgifva dess innehåll är verkligen icke lätt, ehuru rec. haft nog mod att genomläsa det. Handlingen räcker ungefär ett år. Här förefalla väl åtskilliga underverk, omvändelser, motstånd af den onda anden, spöksyner, drömmar, aningar m. m.;

men det man egentligen kunnat ej vänta men fordra, en sann teckning af striden mellan den gamla och nya gudaläran, af hedendomens vilda kraft och starka natur samt kristendomens höga allvar, dess enkla majestät och öfvertygande sanning — till allt detta finnes *intet spår* (ett orättvist yttrande!). Dock måste man göra författaren den rättvisan att erkänna, det hans vers i allmänhet håller metern, att här på många ställen finnas *läsbara* tirader samt att man nästan öfverallt kan förstå hvad han vill säga — och detta lärer tills vidare blifva den nya skolans non plus ultra.» Man ser, att Journalens recensent räknade Nicander till »den nya skolan»; * däri misstog han sig alldeles, låt vara att inverkningar af nyromantisk uppfattning kunna i Runesvärdet iakttagas. Man ser vidare, att »tidsenhetens» kränkning misshagat recensenten, som förmodligen ansåg den franska nyklassicitetens dramatiska regler vara evigt gällande lagar; med långt större rätt hade han bort kunna anmärka den brist på »handlingens enhet», hvaraf Runesvärdet lider. Den njugghet i bifall, hvilken visar sig i orden om »läsbara tirader», är i ögonen fallande och ingifver inga goda föreställningar om granskarens opartiskhet och klarsynthet.

Men Nicander kunde trösta sig med Litteraturtidningens sakrika framställning, hvilken ganska rättvist utskiftade pris och klander samt skänkte ett varmt erkännande åt de poetiska skönheterna i dramat. Vitalis gladde ock sin vän med följande meddelande: »Jag vill berätta dig något, som jag hoppas skall göra dig ett nöje. Tegnér, som läst ditt sorgespel, har i bref till Geijer utgjutit sin förtjusning och sagt, att det är det bästa vi äga på vårt språk. Här i Uppsala hålles också ditt namn i mycken ära.» Tegnér yttrade verkligen år 1821, att Runesvärdet fäst hans synnerliga uppmärksamhet och att stycket, i synnerhet sista akten, hade ställen, dem han fann verkligt poetiska. Till Geijer skref han d. 21 januari 1821: »Rune-

* Den omständigheten att Nicander infört ett poem i »Poetisk kalender» vållade väl den rätt långvariga missuppfattningen.

svärdet är en högst märkvärdig produkt, och sista akten lofvar, såvidt jag af en hastig genomläsning förstår, något alldeles ovanligt.» Han bad Geijer att taga Nicander om hand och icke »låta en sådan natur gå under». Till Nicander själf skref Tegnér sex år senare med mycket erkännande om samma stycke, på samma gång som han varnade Nicander dels för »*die romantische Breite*, som framställer icke en handling utan en epok på skådebanan», dels för mysticismen, hvars »dimmiga och hålögda gestalter» alltid syntes honom vidriga. Han slutar sitt bref: »Var frisk, var glad, var verksam för det sköna, som det tillhör ungdomen både att bilda och att eröfra; och om Tit. någon gång tänker på mig, så tänk som på en man, hvilken gläder sig åt Tit. framgång för den konst, han älskar, för samtidens, för efterväxldens skull!» Ännu 1830 skref den ganska fördomsfrie, ofta i sina råd till Nicander strängt allvarlige Törneros, som var djupt fäst vid skalden: »Jag läste för några veckor sedan återigen ditt Runesvärd, som jag på många år ej sett i, och hade af denna läsning en verklig njutning. Med sina ungdomsfel i smått är denna tragedi, i sin helhet och i sin idé betraktad, ett manligt snilleverk, äkta tragisk och till utförandet kraftig och ingripande i själen.» *

Leopold påstås hafva yttrat om Runesvärdet: »Hvad som i synnerhet fägnar mig, är att satan är den enda fosforisten i hela stycket.» Fosforismen lockade verkligen föga Nicander, som älskade klarhet i dikten, och Palmblad klagade en gång däröfver, att både Nicander och Sjöberg »hyste en särdeles förskräckelse för fosforismen i den meningen att ej vilja blifva ansedda för dess imitatörer och lärjungar». Wiborg kunde ock år 1821 försäkra Tegnér, att Nicander ej skulle låta »atterbomisera sig.» Anledningen härtill låg hos Nicander visst icke i något underskattande af Atterboms snille men i en stilla, mycket försynt, aldrig som hos Vitalis bitter, självständighetskänsla.

* Runesvärdet öfversattes på franska af Léouzon-Leduc, Paris 1846.

Ett uttryck åt denna själfständighetskänsla har han gifvit i dikten »I tempelporten, till jorden min moder», införd i den samling sånger, Nicander år 1822 utgaf under titeln »Fjärilar från Pinden». Det heter i denna sång:

Som bröder skalder vandra må tillsamman,
men handla hvar och en som egen man.
Den, som ej själf består sig diktens gamman,
en ringa hjälp hos sina bröder fann.

»Fjärilar från Pinden»* röja icke samma styrka som Runesvärdet; men man läser med bifall både »Dufvobrefvet» till den kära systern Karolina, den bekanta visan »Linda, min Linda», som är täck och behaglig, samt den andaktsfulla »Hymnen till Jesus på Tabor». Som bihang till »Fjärilar från Pinden» hade Nicander utsändt en med andra stilar tryckt »hjältedikt i fyra sånger», som han kallade »Linda i blomsterkorgen eller Trojas belägring». Dikten skulle vara ett skämt och är onekligen såsom sådant mycket harmlös men äfven ganska innehållslös. Nicander hade nog sinne för det komiska men lyckades, om man undantager några ganska roliga drag i »Resan till Engelbrektsholmen» samt »Resan till Nemi» och fragmentet »En klosterbroders äfventyr», sällan i den komiskt lekande dikten; hans naivitet blifver då oftast »miss-naiv», såsom fallet är i hans »Linda i blomsterkorgen». Troligen har han sedan själf insett detta; ty han ville icke gärna höra talas om denna lilla ungdomsdikt.

Af högre värde är den lilla, år 1823 särskildt utgifna idyllen »Rosalfs lefnad och död», som har en flytande versbehandling och enskilda drag af älsklig gratie; vissa uttryck i denna sång fästa sig i läsarens minne, och mången har nog för sig själf upprepat orden:

De snöhvita segel i djupet sig spegla,
vi resa tillbaka till Barndomens ö.

* Den i »Fjärilar från Pinden» förekommande »Trohetssång vid H. K. H. Prins Oskars afresa från Uppsala d. 18 dec. 1819» var införd i »Poetisk kalender för år 1820, utgifven af Atterbom» och signerad *N—r.*

I »Fjärilar från Pinden» hade åtskilliga dikter förekommit, som genom sina ämnen vittnade, att den unge skalden kände en stark dragning till den så kallade götiska skolan. »Idunas» makt var stor äfven öfver en vek sångarnatur, som innerst dock hade långt närmare frändskap med Italiens skalder. Icke det urkraftiga utan det klangrikt tjusande lämpade sig för hans strängaspel. Men den väckelse, som Götiska förbundet gifvit nationen, var så stark, att äfven Nicander, som var en fosterlandsälskande man, skref sånger i »götisk» anda och — vi böra tillägga det — ofta skref dem väl. Till dessa fullt lyckade dikter kan man visserligen knappast räkna »Sigurd Jorsalafar» i »Fjärilar från Pinden»; men däremot har det i nämnda samling införda stycket »Norna-Gest», trots vissa fel, mycken skönhet, låt vara att Litteraturtidningen (1823, n:r 11) betydligt skjuter öfver målet, när den förklarar detta poems tre afdelningar »fullkomligt kunna täfla med de berömda Fritiofsromanserna.»

Norna-Gest var Nicanders namn i Götiska förbundet. Förbundets dagbok berättar för den 30 april 1822: »Till intagande i Götiska förbundet ställdes under omröstning 1) Protokollssekreteraren B. Beskow, hvars tänkesätt flera förbundsbröder under en med honom ingången närmare bekantskap funnit till alla delar öfverensstämma med förbundets afsikter, 2) herr Karl August Nicander, med hvars inväljande förbundsbrodern Ingvar (P. Lagerhielm) ansåg något uppskof icke böra äga rum, emedan den anmälde gifvit ojäfaktiga bevis af sitt fosterländska sinne och sin förmåga att blifva förbundet gagnelig.» »Efter slutad omröstning befanns, att hrr Beskow och Nicander erhällit de tio närvarande förbundsbrödernas enhälliga kallelse.» Samma år den 30 oktober anmälde förbundets nitiske »skriftvårdare», brodern Rolf (Adlerbeth), att Nicander antagit kallelsen och insändt ett minne af Norna-Gest, hvars namn han ville inom förbundet antaga och bära. Minnestalet blef af skriftvårdaren uppläst och »afhördes med utmärkt tillfredsställelse». Skriftvårdaren anmodades ock att tacka författa-

ren »ej mindre för den första gärd af sitt snille och sin fosterlandskärlek, han ägnat förbundet, än för hans löfte att snart lämna några sånger till införande i Idunas tionde häfte.»

Nicanders »Minnestal» öfver Norna-Gest är ofantligt svärmande men i sin hänförelse vackert. Han utgick från sagans ord, att Norna-Gest ej längre skulle lefva än tills den låga var utbrunnen, som lyste vid vaggan; han talade om Norna-Gests härfärder och harposlag, om ljuset, som han gömt i sin harpa och som han på ålderns dag upptände för att få dö och gå till Allfader. Han prisade, liksom i hemlig förkänsla af sitt eget öde, Norna-Gests lycka att icke behöfva öfverlefva sig själf; ja, han yttrade: »Bland *mina* böner är ock den, att jag ej måtte bortsomna före döden, att mitt ljus ej borttages, medan jag andas. *Jag vill ej lefva längre än mitt ljus.*» Denna bön skulle gå i uppfyllelse.

Under loppet af åren 1823 och 1824 upplästes i förbundet Nicanders »Runor». Den redlige brodern Rolf var förtjust, han skildrade i bref till Tegnér Nicander såsom en »genom sitt snille och sitt ädla väsende förträfflig yngling», och han tillkännagaf i sin årsberättelse af d. 16 febr. 1824 för förbundets bröder, att brodern Norna-Gest genom de sexton runosånger, hvilka denne bestämt för Idunas nästa häfte, »förvärfvat det största anspråk på förbundsbrödernas tacksamhet». Norna-Gest synes hafva varit en gärna sedd deltagare i »stämmorna»; den 30 april 1825 uppläste han i förbundet ett kväde öfver ett norskt landskapsmotiv och valdes till »ordförande vid bragebägaren»; år 1826 yttrade Rolf i förbundet, att Nicanders af Svenska akademien prisbelönta dikt »Fosterlandskänslan» vore att betrakta som »ett lifligt uttryck af hans götiska sinne». Förbundet förlorade honom ej ur sikte ens under hans resa till Italien; »med liflig förnöjelse» — heter det i anteckningen för sammankomsten den 16 februari 1828 — »inhämtade förbundets medlemmar af skriftvårdaren underrättelse, att förbundsbrodern Norna-Gest mot slutet af det

förlidna året anländt till Rom». Och vid återkomsten från södern var han ej af vännerna glömd, om ock förbundets lif i verkligheten länge varit — hvad Rolf aldrig ville medgifva — tynande och därför samkvämen blifvit sällsynta. Nicanders sköna »hälsning» i Götiska förbundet d. 30 oktober 1829 väckte, säger det annars knapphändiga protokollet, stort bifall.*

I Idunas tionde häfte funnos att läsa följande »Runor» af Nicander: *Frejers ax*, *Urdarbrunnen*, *Torgny*, *Oskar*, *Ryssgraf*, *Kungshatt*, *Hjalmars brud*, *Norna-Gest som yngling*, *Islands runa*, *Arnliot Gellina*, *Solen i Lappland*, *Erik Vasas runa*, *Bjarkamal*, *Lögarens lugn*, *Mannen i rosengården* och *Yr eller Yttersta runan*. Skalden säger i en anmärkning till dessa sånger, att han, utan att vilja i runalfabetet inlägga någon särskild symbolik, nyttjat »runornas krans som en gemensam, gammalmodig och dyrbar ram för sina taflor». Många af dessa taflor äro synnerligen anslående. Vacker är i »Urdarbrunnen» strofen:

Hvad börda finns, som icke tiden lättat?
I hvilket mörker har han ljus ej spridt?
Och hvilken hunger är, som han ej mättat,
och hvilket stål, som han ej mjukt har smidt?
Men *ett* jag vet, som ingen tid har tvättat
och ingen urdarbrunn kan göra hvitt:
det bär i evighet sin dystra svärta:
det är — och blifver: ett förrädiskt hjärta.

Manlig är den romansartade dikten »Ryssgraf» med sitt från Aspön i Mälaren hämtade motiv:

Då talte till Otto hans blomstrande son,
och ögonen stodo så spända:
»Hvar komma de multnade benen ifrån?
De äro af björnar kanhända?»

* Det präktiga stycket infördes efter Nicanders död dels i *Vinterblommor* 1841, dels i *Idunas* elfte och sista häfte 1845. I *Vinterblommor* hafva dessutom, bland Nicanders poem, införts »Aftonen» 1834, »Lugnet i stormen» och »En blick i djupet» 1835, »Pilgrimernas bön» 1838, andra mindre betydande dikter att förtiga.

»Ryssgraf!», sade fadern med strålande blick,
»ryssgraf», sade bonden vid plogen;
när dragaren tyst uti fåran gick,
han sjöng, att det ljöd uti skogen:

»När ryssarne stego på stranden opp,
slog folket små snäckorna sönder.
Då dräptes med bilor hvarenda kropp;
det gjorde de redlige bönder.

Och skicka de flera hit upp i vik,
så slå vi dem samman och sönder.
Skönt växer vår säd öfver oväns lik.
Än lefva väl modige bönder.»

Den käcka sången slutar med de ståtliga orden:

»Svartalferna skratta vid nattens strand
när fiender öfver oss falla;
men värja vi ärligt vårt fosterland,
då le de einheriar alla.»

Mycket känd och omtyckt i vida kretsar vardt romansen »Kungshatt» med sitt bekanta uppslag:

En konung i Sverige han flyr icke gärna,

likasom »Arnliot Gellina» med sitt vackra slut:

Den starke, då sig själf han tror
och i sin styrkas tempel bor,
i hvarje idrott färdig,
är detta lifvet värdig.
Men blir han ock i fromhet lärd,
då är han hjältedöden värd.

Mer romantisk, mer närmande sig balladens ton är den jämväl genom Otto Lindblads musik till ett omtyckt sångnummer blifna runan om Erik Vasa och lifdrabanten; den är i sitt egendomliga patos stundom ej fullt naturlig, men den är i alla händelser stämningsrik och gripande, och de två sista stroferna göra en ypperlig verkan. Minst

lyckade äro måhända de verser, i hvilka lifdrabantens hån om Eriks skägg och hans uppmaning till denne att »buga sig i stormen inför Herran» förekomma, likasom äfven uttrycket:

Och lifdrabanten krönte då hans hjässa med en krans

förekommer väl »pretiöst» och konstigt. Men i sin helhet har sången poetisk ton och kolorit. Jämväl runan om »Mannen i Rosengården» förvärfvade Nicander mångas lof-ord; den handlar om Johan Banér, som äfven förhärligats i en annan af Nicanders dikter, »Johan Banérs stridssång». I dessa »Runor» hade Nicander anslagit samma fosterländska strängar, som äfven klinga i hans sånger om »Gyllenhielm» och om »Gustaf Adolf och Ebba Brahe». I den sista eller »yttersta» runan sträcker skalden framtidsblickar mot tidernas skymning, då de band lossna, hvilka sammanhållit rättsordningen, och det är betecknande för hans fromma, af *pietas* i fornåldrig mening uppfyllda sinne, att han just i den aftagande aktningen för ålderdomen ser ett af de ohyggligaste tecknen därtill, att den »yttersta runan» skall ristas. Men han anar dock, att »runan Yr» icke i egentlig mening är den afslutande utan skall följas af en annan, hvars namn är evig fred.

Jakob Adlerbeth granskade Nicanders »Runor», innan de infördes i Iduna, och han har, såsom man af Götiska förbundets ännu bevarade handlingar och skrifvelser kan finna, i enskilda uttryck föreslagit goda rättelser, hvilka Nicander villigt underkastade sig. Sista handen vid dessa sånger lade skalden, enligt hans eget bref till Beskow, hos sin vän Hamilton på Boo. Törneros läste dem och intogs af deras skönhet. * Att Tegnér gillade dem, om han än

* »Poeten Nicander», skrifver Törneros d. 25 maj 1824, »sitter nu i momangen midtemot mig och skrifver vers vid mitt lilla knäbord. Hans Runor äro i antågande från pressen. Först får man se dem i Iduna; men för att få Hamiltons teckningar till dem fram i dagen, utgifva de gemensamt en upplaga från stentrycket, där Nicanders egen handskrift afkopieras i facsimile. Detta företag har här af flera blifvit

hade enskilda anmärkningar mot vissa stycken att göra, kan dömas däraf, att han redan nu ansåg Nicander på grund just af »Runorna» böra ifrågakomma till erhållande af det lundbladska priset i Svenska akademien, ett pris som Nicander emellertid bekom först 1826, samma år då »Tassos död» eröfrade högsta belöningen. »Erik Vasas runa» öfversattes af Amalia von Helvig, som vid ett tillfälle uppläste den vackra sången för kronprinsen af Preussen och dennes gemål. Hon har ock öfver Runorna skrifvit en uppsats i »Morgenblatt für gebildete Stände»; Mohnike har öfversatt dem i några nummer af samma blad för 1826 och 1827.

Under allt detta sysslande med rim och meter hade Nicander ej försummat sina studier; han aflade sin filosofiska grad i slutet af 1823 och disputationsprofvet (*De indole poeseos hodiernæ*, bland hvars senare ventilerade afdelningar märkas uppsatsen öfver Walter Scott och de vackra stroferna på svenska »Basreliefer på Byrons urna») i maj 1824. »Vi följde vederbörligen», säger Törneros, »i massa den disputeringslystne kandidaten upp till hans lärda torneringsplats och afhörde en stund de ridderliga latinska kämparne.» Med ens hördes i auditoriet ett sorl: »Se Tegnér», och det var verkligen han, som, för tillfället gästande Uppsala och tagande plats mellan Geijer och Atterbom, åhörde Nicanders prof. Säkerligen gillade han ett af den unge magisterns yttranden i sin gradualdisputation: *Lamentatio igitur non est poesis nec esse debet; perpetua tabes animi, vitæ rerumque naturæ inimici, minime poetica est.* I sig själf var akten knappt ägnad att ingifva något större intresse. *

Under sommaren 1824 gjorde Nicander med sina tre lärjungar, Zachrissons söner, en fotvandring genom Värm-

tillräknadt ett slags arrogans — ehuru falskeligen —, och poeten Vitalis har till och med skämt ut sig med att låta ett paskill däröfver flyta ur sin hvassa penna.»

* Första afdelningen af disputationen behandlades den 29 maj, de bägge senare den 4 december 1824.

land in i Norge, hvarifrån vägen sedan togs åt Göteborg, Trollhättan samt till sydliga Sverige. Denna färd gladde redan på förhand Nicander, som skref till Beskow: »Aningen om denna stundande fröjd gör, att jag med försakelse underkastar mig det kors, som Euklides och Cornelius mig pålägga.» Långt rikare på glädje blef verkligheten; Nicander vardt alldeles gripen af den norska naturen och har i bref till sin vän Hamilton gifvit lågande uttryck åt sin hänförelse. Men äfven för hans poetiska verksamhet blef denna resa af gagn; ty de »pilgrimssånger», hvilka stå i hans år 1825 utgifna dikter, äro minnen från sommarutflykten 1824. Bland dem intager »Ringerikes jägare», en lyrisk romans om Sverre, förnämsta platsen. Men denna diktsamling från 1825 förtjänar äfven i andra afseenden uppmärksamhet. Här möter oss Nicanders kantat vid promotionen den 12 juni 1824 med den vackra strofen:

Bjud ljusets kämpar följa dig
och älska sanning mer än sig
och anden mer än glansen!
När de med krönta hjässor stå,
med nedsänkt blick de tänka må
på Gud med törnekransen,
ty stoft är stoft, men Gud är Gud,
och ödmjukhet är ärans brud
och lagerträden smärre
än dina palmer, Herre!

Men vi fängslas här framför allt af dikten »Napoleons monolog», i hvilken möjligen drag af retorisk ståt och några öfverflödsfraser finnas men hvilken tillika äger sant poetisk storhet och är ett verk af inbillningskraft, ej blott af estetiskt förstånd. Den vittnar visserligen om den gränslösa beundran, som Nicander, i likhet med Tegnér, ägnade kejsaren och som kom dem bägge att för mannens snille glömma hans fel; men denna beundran var för skalder, hvilka lätt fängslas af den formella storheten, ganska naturlig under en tid, då man ännu lefde under det friska intrycket af hjältens bragder och — tragiska undergång.

Victor Hugo och Béranger voro ännu längre fram i tiden napoleonslegendens apostlar, Heine har åt det jättestora minnet ägnat en hyllning, som närmar sig apoteos. Hvad under då om, liksom Tegnér i »Hjälten» och »Den vaknade örnen» visade, huru han gripits af herosbilden, äfven Nicander i »Napoleons monolog» — hvilken sedermera infördes som en särskild afdelning i »Lejonet i öknen» — på sitt kontemplativa men denna gång storartade sätt lade sina tankar i dagen? Napoleonskulten var en formlig smitta; sällan har den framträdt så pass måttfull som här. Man må, om man så vill, invända, att den man, hvilken genom sin omättliga ärelystnad omsider förde Frankrike till undergång, ej med fullt skäl bör, såsom i Nicanders dikt, tala om sitt »otacksamma» land; men man måste dock erkänna, att det ligger något sublimt i skaldens skildring af den fängslade örnens lifsleda, hans, för hvilken »tiden ej mera gick framåt», sedan han dömts till overksamhet. Betydelsefulla och målande äro ock Napoleons ord:

Men om det varar än på Stygens stränder
och själens malm ånyo glödgas het,
förmodar jag, att ödets Herre sänder
min ande ut att styra en komet.
Då skall han gå som här sin egen bana
och ingen astronom förmå att ana
hvar han är hemma, hvad som är hans kall,
hvarfrån han kommer och hvarthän han skall;
men kommande och gående densamma,
af seklerna han kännes på sin flamma.

Uttrycket »ödets Herre» passar in på Napoleons föreställningar om den Högste; bilden om kometen är träffande, och blandningen af skepticism med drömmar om nya banor på andra sidan grafven kan tänkas naturlig hos den störtade titanen. Svagast är diktens slut; tanken att »historiens ängel» skall gifva napoleonsminnet upprättelse är af tvifvelaktigt värde och inför dessutom helt plötsligt

en allegoribild, som försvagar intrycket af de nyss föregående strofernas kraft. *

Med denna lilla samling dikter hade Nicander tagit ett ganska stort steg framåt; märkbar är dess öfverlägsenhet öfver »Dikter af August». Med allvar och lugn utvecklade sig hans poetiska begåfning; hos honom synes intet spår till förhäfning, och han har både klart och ödmjukt angifvit sin uppfattning af skaldens bestämmelse i följande strof, som tillhör ett i nu omnämnda samling infördt skaldestycke:

Till mästerskapet gifves blott en bana,
ren såsom solens väg uti det blå:
att syfta uppåt och det högsta ana
men aldrig tro sig mästare ändå.
Fullkomligheten är en brud, som sakta
sig smyger smyckad fram i festens lund,
att ej dess brudgum henne må betrakta
förr'n i sin vigningsstund.

»Känn djupt och skåda klart», sådan var den fordran, konsten, enligt hans mening, ställde till sina ämnessvenner.

Ännu tedde sig emellertid hans framtid ganska oviss. Gumælius skref år 1823 till Adlerbeth om Nicander: »Det är en glädjande omständighet att se honom så synbart utveckla sig till allt större fullkomlighet både i formen och innehållet af sina skaldeverk. Gud gifve blott, att han i ekonomiskt afseende måtte komma på en sådan punkt, att ej svarta bekymmer må hämma hans uppåtsträfvande flykt! Nu står han på den punkt, där det beslut, som han för framtiden tar, skall afgöra, om han fullkomligt skall få utveckla sig eller om hans konstnärsbana skall afbrytas och han, liksom många andra före honom, blott skall bli ett mycket lofvande och skönt fragment. Akademicus eller präst vill han ej bli, utan han har ämnat sig till civila ämbetsmannavägen; men då han är alldeles utan egen förmögenhet och för närvarande utan någon god

* Dikten är af Mohnike öfversatt på tyska.

kondition, ser jag icke, hur han skall till en början kunna uppehålla sig.»

Efter aflagd examen inträdde Nicander som tjänsteman i krigsexpeditionen. »Jag har alltid trott, att Nicander var en hjälte och älskade krigsärenden», säger Vitalis skämtsamt om detta steg. Men Nicander var ingalunda lämpad för ämbetsmannabanan med dess kraf på såväl punktlighet som snabbhet i arbete; andra skalder skulle möjligen kunnat med uppbjudande af hela sin viljekraft disciplinera sig för göromål i ett kansli, men för Nicander var sådant knappt möjligt. Visserligen hade han en ovanligt skön och prydlig handstil, visserligen var han i ämbetsverket på grund af sitt goda och älskvärda väsen mycket afhållen; men han sysslade ännu på sin stol i krigsexpeditionen med rimmerier hellre än med de förekommande målen och uteblef stundom hela dagar. Han klagar ock i ett poetiskt bref till några vänner öfver »guden Mars», som gjort honom till

ett beskäftigt tjänstehjon
uti sin krigsexpedition.
Jag är på vakt — Gud sig förbarma —;

denna »vaktgöring» passade honom ej alls. Nicander behöfde alltid god ro, hade en viss maklighet — ej lättja, ty han var alltid upptagen af läsning eller meditationer öfver tillämnade poetiska arbeten —, gick gärna med pipan i munnen hela förmiddagen, funderande öfver nya poetiska uppgifter, med hvilkas utförande han vanligen, just för att arbetena ej skulle blifva hastverk, ej ville för mycket brådska, och var i hela sitt något inåtvända men ej därför omeddelsamma väsen raka motsatsen till en flink tjänsteman, den där noga indelar sin tid. Sina egna dikter skref han, såsom nämndt, vanligen långsamt. Ett undantag synes han hafva gjort med »Napoleons monolog»; åtminstone berättar P. Wieselgren om det sätt, hvarpå den vackra dikten tillkom, följande: »Då ett exemplar af Napoleons memoarer först kommit till Stockholm, fick jag

låna ett band kl. half 12 en afton, sedan excellensen Skjöldebrand släckt sitt ljus, för att behålla det tills han vaknade. Jag, som visste, huru Nicander skulle frossa af denna läsning, gick till honom, som ännu satt uppe och, manad af sandkastning på fönstret, släppte mig in. Jag ämnade tillbringa natten hos honom, där vi kunde läsa gemensamt. Men hans första expektorationer, då han läst en hjärteutgjutelse af Napoleon, hade så sublima drag, att jag gaf honom skrifpenna och sade: 'Skrif, godnatt!' Om morgonen kom han med boken och hade då *Napoleons monolog* färdig. Jag förvarar än en del af det första konceptet, föga ändradt. I anledning af en anmärkning att hans vers var 'blanksmide' anför jag detta. Hans snilles gjutgods var blankt.» — Men denna plötslighet i upptecknandet af inre syner och känslor var annars ej för Nicander vanlig; den förklaras vid det nu nämnda tillfället kanske af hans napoleonsbeundran, som satte själen i låga. För det mesta älskade han dock, såsom de flesta verkliga skalder, att under stilla vandringar i ensamhet låta den poetiska idéen gro i sitt inre, uppspira och ostörd slå ut i blomma. Sedan kunde nedskrifvandet nog gå fort; men själfva den poetiska blomningsakten fick ej otillbörligt påskyndas. Om alla poeter följde sådan sed, så skulle det stå bättre till med poesien. Men man kan å andra sidan förstå, att en författare, som på detta sätt gick försänkt i betraktelser öfver poetiska bilder och utkast, skulle känna ämbetsmannayrket som ett tvång och för öfrigt vara föga danad att uppfylla dess dagliga plikter.

Men om dessas uppfyllande kostade honom svårigheter, så var däremot hans poetiska alstring vid denna tid mycket stor. Ett dikthäfte hade han, som vi sett, utgifvit 1825; samma år erhöll han Svenska akademiens andra pris för poemet »Fosterlandskänslan». 1826 utgaf han återigen en poetisk samling och vann stora priset med »Tassos död»; 1827 skrefs »Enzio» och utkommo två häften »Nya dikter». Under allt detta hade han medhunnit att göra sin — visserligen alltför fria — öfversättning af Shaksperes Othello.

Mot dikten »Fosterlandskänslan», som är affattad i välljudande strofer och har många vackra drag, kan anmärkas, att den saknar enhet och snarast förefaller som en serie af hvarandra oberoende taflor. Förträfflig är skildringen af hembygdens inflytande på skalden, vare sig han fostrats i österlandet, i södern eller bland nordliga fjäll. Mindre kraftiga, än man skulle önskat, äro de verser, i hvilka Nicander uppkallar Sveriges stora kungaminnen; präktiga, såsom man kunde vänta, äro däremot stroferna om Napoleon:

Under det han skänkte jordens troner,
själf sitt epos med sitt svärd han skref,
orden voro Galliens legioner,
och en rapsodi hvar slaktning blef.
Fridens lyra vågade ej blanda
sina toner med trumpetens ljud,
då han brottades med tidens anda
och i henne med en Gud.

Tegnér, hvilken lika lifligt som Nicander beundrade kejsaren, tyckte just icke om de följande stroferna, som prisade befrielsekrigen, hvilka sistnämnda väl egentligen ur den synpunkten voro honom obehagliga, emedan de utmynnade i den heliga alliansens för honom förhatliga politik. I öfrigt var han nöjd med poemet. Han skrifver därom till Franzén: »Hvad *Fosterlandskänslan* angår, så äro vi väl alla ense både om poemets fel och förtjänster. Till de senare räknar jag i synnerhet en ren, mild, nästan idyllisk ton och en verkligt klassisk enkelhet. Jag blir glad, när jag hör sådant, helst nu för tiden; ty här är för mycket buller och bång i vår poesi, ett trumpetande som på en vaktparad, en affekterad kraft, som gärna ville vara nordisk men egentligen endast är skryt, är Plauti feghjärtade *miles gloriosus* .... Vi böra därför göra rättvisa åt dylika, numera sällsynta öfvergångar till ett bättre, renare, mänskligare maner!» Särskildt behagade honom episoden om Kolumbus, hvilken »ensam förtjänte ett pris». Men äfven han anmärkte, att delarna af poemet icke voro

organiskt sammanvuxna utan »hoplödda», så att man märkte »fogningarna». Han tillstyrkte belöning och kunde gärna vara med jämväl om stora priset.

Öfverläggningarna i Svenska akademien om denna prisbelöning ägde rum den 2 december 1825. Wallin yttrade därvid, att stycket visserligen vid första läsningen vore »förledande» men förlorade vid närmare granskning. Ämnets fördelaktigaste sidor vore ej af författaren uppfattade; dikten saknade logisk precision och följdriktighet både i tankegång och uttryck, vore mera deklamatorisk än poetisk och utgjorde ej ett organiskt helt utan mera »ett aggregat af purpurlappar, som hänga löst tillsammans och kunna borttagas eller tilläggas utan att det hela däraf lider eller vinner». Med allt detta vore dock versen god, språket i allmänhet rent, och många ställen ägde »utmärkt elegans», hvadan Wallin ansåge stycket förtjäna den andra guldpenningen. Med honom instämde Leopold. Kullberg föreslog äfvenså andra priset. Rutström ansåg stycket äga verkligt värde och taflorna vara af en mera ljuf än glänsande färgblandning. »Längden af sjuttiofem åttaradiga strofer», sade han, »kan väl icke vara ett fel, då ingen enda kan med rättvisa fördömas; likväl skulle måhända en och annan kunna umbäras. Obelönt lärer stycket icke kunna lämnas.» När man skred till omröstning, ansågo alla närvarande, utom sekreteraren — Franzén — att det andra priset vore nog. Franzén förklarade däremot dikten förtjäna stora priset »med hänseende dels till det hela, som, oaktadt en skenbar planlöshet och verklig brist på hållning, icke syntes honom sakna poetisk, om ock logisk, enhet, dels ock förnämligast till stilens jämnt underhållna, enkla och sanna skönhet, versbyggnadens harmoni och flera strofers höga värde.»

Den 9 december meddelade Franzén, att magister K. A. Nicander »anmält och legitimerat sig som författare», och den 20 december upplästes dikten på den offentliga sammankomsten af Wallin. Excellensen grefve Mörner, som var direktör, öfverlämnade priset åt Nicander med

uttryck af varmt erkännande, i hvilka äfven den enskilda vänskapen lät sin stämma förnimmas. »Det ämne, ni valt, och det sätt, på hvilket ni utfört det, göra», sade han, »lika mycken heder åt ert hjärta och ert snille. För akademien har det varit en verklig hugnad att i er få igenkänna och utmärka en författare, som tidigt börjat att söka och eröfra allmänhetens bifall och som akademien smickrar sig att få oftare och fullkomligare belöna. Då ödet tillskyndar mig den äran att vid detta tillfälle få vara tolk af akademiens tänkesätt, må det tillåtas mig tillägga, att jag så mycket mer värderar denna lycka, som den ger mig anledning att få offentligen förklara den enskilda högaktning och det deltagande, hvarmed jag sett er vinna det pris, jag nu, såsom ett bevis af akademiens rättvisa uppmärksamhet, får till eder öfverlämna.» Nicander var informator i mörnerska huset och där med synnerlig välvilja omfattad; när excellensen Mörner funnit, att Nicander för sin poetiska verksamhet behöfde större frihet från lärarkallet, hade han anställt en ny informator men låtit Nicander, med minskade åligganden, behålla plats och lön. Det var säkerligen för Mörner kärt, att just han blef den, som fick i uppdrag att lämna den unge skalden utmärkelsens yttre tecken, och hans ord bära därom vittne. En halft komisk episod var med denna prisbelöning, efter hvad en af Nicanders ännu lefvande vänner berättar, förenad. Skalden, som annars ej egentligen kunde kallas tankspridd, hade denna gång af någon anledning kommit mycket sent till börssalen och ej vid sammankomstens början hunnit intaga den för pristagare förbehållna platsen, dit Mörners blick länge förgäfves spejade. När han omsider kom, råkade han i brådskan att uti det yttre samlingsrummet förlägga sin hufvudbonad, ville ej gå in utan hatt i handen och grep då, utan att noga se efter hvad föremål han tog, den hatt, som låg närmast till hands och som tillhörde excellensen Mörners jägare. När han på estraden mottog priset, släpade de långa, gröna jägarfjädrarna utmed golfvet, då han framträdde. Allmänheten

och de af akademiens ledamöter, som märkte saken, lära hafva funnit situationen något afvikande från de akademiska traditionerna.

»Så hafver jag nu ock», skrifver den 21 februari 1826 den kritiske Törneros till Nicander, »i händerna en liten diktbok, där poesiens guld och gråsten ligga i en besynnerlig blandning.» Törneros' yttrande om »gråstenen» synes emellertid endast afse en liten af honom ogillad tillfällighetsdikt, kallad »I stamboken vid Löberöd»; han ansåg, att Nicander, som ägde en »så ymnig guldgrufva af poesi», ej hade behöft att »för arkfyllnaden» — såsom det heter i ett annat af Törneros' bref — »draga löjnot i sina gömmor efter alla de lappar, på hvilka ett par rim råkat drypa ur pennan». Själfva den diktsamling, hvarpå Törneros syftar, är andra häftet af Nicanders dikter, tryckt i Stockholm 1826. Där förekommo, utom »Fosterlandskänslan», en del vackra sånger, bland hvilka märkas fortsättningen af »Pilgrimssångerna» från föregående häfte, »Maria Stuarts sista suck» samt framför allt den tjusande lilla dikten »Vågen», till hvilken sedermera flera tonsättare skapade melodier. Törneros, en »Feinschmecker» i estetiska saker, var af detta stycke alldeles hänförd; han skrifver: »Det är öfver all granskning; jag har sällan träffat något så gediget, ej på många år något, som så hänfört mig. Det skulle i Goethes Gedichte passera för ett af hans mest fulländade.» Törneros hade rätt i sitt bifall. Den lilla dikten inrymmer i sina fyra korta strofer bilden af ett människolif, ett människoöde; men den individuella bilden är vidgad till världsbild, den har universell betydelse. Det uttryck, den fått, är på en gång mycket högtidligt och mycket ljuft. Själens undergifvenhet, själens hvila i Gud äro med osökt, stilla behag framställda. Den panteism, man i sången velat spåra, finnes nog där nära till hands, men uttrycket: »Hon synes ej mer men finns där ändå» räddar i viss mån den individuella fortvarons intressen, och i alla händelser var Nicander ej till sin lefnadsuppfattning panteist, hvadan den förmenta lutningen åt en

panteistisk åskådning *här* uteslutande får skrifvas på den af skalden begagnade poetiska *bildens* räkning. I denna dikt finnes det lugnade hafvets svalka och ro. Det lilla, det till omfånget obetydliga, kan äga en inre oändlighet; så är fallet här. Dikten lär, om ej skrifvits, dock hafva födts och formats i författarens känsla och inbillning under en sjöfärd från Ekhamn till Skokloster, företagen i sällskap med Nicanders och Törneros' gemensamme vän, Ekhamns ägare, kammarherre Ulfsparre, i hvars hem Nicander ofta var gäst. Måhända sattes den efter hemkomsten från utfärden på papperet i den för Nicander, som svärmade för andevisioner, säkerligen kära och för sina »spökerier» bekanta flygelbyggnaden på Ekhamn, nära »Törneros' kastanjeträd», i hvars skygd vännerna utan tvifvel tillbragt många åt vittra samtal ägnade stunder.

Samma år lämnade Nicander åt Törneros, till införande i tidskriften Svea, sitt skaldestycke »Napoleon i Moskva»; det trycktes i nionde häftet. Det skildrar präktigt, utan onödig bredd, med dramatisk styrka, huru kejsaren af en demon, som är hans »onda genius» och hvilken han »återsåg vid Waterloo», räddas ur Kremlins brand. Genien säger:

Tror du, att jag dig förunnar att i segerns äreskrud
upp till stjärnerymden sväfva genom lågor som en Gud?
Nej, din äras granna blommor vill jag blad för blad förströ.
Du är mänska, du skall falla. Sedan må du dö.

Synnerligen målande och gripande är framställningen af själfva branden; i minnet inrista sig orubbligt rader sådana som dessa:

Och de följde, och de hörde pelares och bjälkars brak,
lågor bredde sig till matta, lågor hvälfde sig till tak;

och dikten är grann utan att därför, såsom så många »granna» sånger, vara prunkande af idel falskt glitter. Denna gång var det kritiska oraklet ock belåtet: Törneros skref ett bref, som väl innehåller åtskilliga förmaningar

mot benägenheten att strö omkring sig efemärer men visade uppriktig beundran öfver *detta* stycke. Törneros säger, att han »blir ondare på Nicander än på någon annan», hos hvilken han upptäcker »underhaltigt gods», just därför att han i hvartenda af Nicanders stycken finner »en så duktig portion af äkta poesi, att den gör kontrasten mot det ofullkomligare så mycket bjärtare». Men — tillägger han — »i *Napoleon vid Moskva* fanns ej ett enda grand, som tog emot i min känsla; allt är 'durchgängig' väl hållet, idéen ståtlig och dess utförande fullkomligt lyckadt. Det skall göra Sveas nästa häfte heder».*

År 1826 skrefs det verk, som, jämte Runesvärdet, Hesperiderna och enskilda lyriska pärlor, sådana som »Vågen» och »Aftonen», befäst Nicanders rykte, nämligen »Tassos död». Just den omständigheten, att skalden här tecknat en enda konkret situation, gaf hans dikt enhet och hindrade den att, såsom poemet »Fosterlandskänslan», upplösa sig i fristående bilder. Något deklamatoriskt finnes nog äfven här; men känslan är ren och äkta, framställningen formfulländad, språkbehandlingen af en sällsynt musikalisk fägring. Den sköna sången begynner med en själfbetraktelse, gjord af Tasso,** när han, bruten men befriad från långa kval, sitter i klosterlunden vid S. Onofrio. Hans själ har fått klarhet och efter stormarna nått den stillhet, som försmaken af en efterlängtad död skänker; han utbrister:

---

* Nyerup visade Nicander i Danmark år 1827 en i kalendern Gefion förekommande öfversättning på danska af denna dikt. — Amalia v. Helvig öfversatte poemet på tyska i Morgenblatt für gebildete Stände, 1827.

** Denna del af poemet har Nicander själf ypperligt öfversatt både på italienska och tyska. Synnerligen vackra äro flera strofer i den italienska öfversättningen, hvilken begynner:

Tranquillo alfin me sento, e la speranza
mi scende come un angelo nel cuore,
ed io m'innalzo: quando il sol s'avanza
così s'innalza l'inchinato fiore.

I världen intet mig bedrager mer.
Min onda genius är öfvervunnen
och segerns krona ren jag vinka ser.
Men diktens lampa är ej nederbrunnen,
fastän hon här ej flera strålar ger.
Min ande flyr från mänskor, som mig hata,
till sitt *Gerusalemme liberata.*

Han är kallad till lagerkronans heder. Rom är smyckadt till fest:

Af vandringsmän och vagnar Corso vimlar,
och fåfängt söks till festens dag en plats
i fönstren af de lyckligas palats.
Med blomsterkorgen vignerolan sakta
uti en båt på klassisk bölja far,
och då sin rika skörd hon syns betrakta,
hon sjunger med en röst, som klockans klar,
utur Aminta några sköna ställen,
dem hon vid silfverlampan lärt om kvällen.
På Forum herdar från Albano gå,
och medan hjordarna sin hvila få
och ur en brusande fontän förfriskas,
Torqvato Tassos namn förstulet hviskas
af herdar och herdinnor om hvarann . . .

Men Tasso hör ej dessa ljud om glädje och världslig triumf; hans hjärta klappar för intet jordiskt, i hans öra sjunger en näktergal från dolda, fjärran andenejder, och när Cinthio Aldobrandini inträder för att å den helige faderns vägnar inbjuda honom till morgondagens lagerfest, svarar han ett: »Jag kommer», och nedfaller död. Ryktet om hans bortgång sprides i Rom, skaror strömma till klostret att betrakta den döde, inom hvars panna diktens yppiga fägring, förförisk »som Armidas ö», nyss bott men öfver hvilken nu förgängelsens skuggor voro lägrade. Och den i all kompositionens enkelhet af ett vemodigt behag svällande sången slutar med en antydning, att, likasom den af Tasso besjungne Gottfrid ej ville mottaga Jerusalems krona, så ock Tasso själf fick umbära lagerkronan, hvilken dock af eftervärlden skänkes honom i en hyllning, som

äger större betydelse än en förgänglig fest: hans ädla sång lefver, sjungen på landtmäns läppar, än i dag, och när främlingen häpnar öfver dess välljud, säga bygdens barn: »Det är Tassos sång.»

Nicander skänkte ytterst sällan sina bilder en starkare tidsfärg; så saknar man här de drag hos den af Neapels jesuiter uppfostrade Tasso, hvilka t. ex. Hettner med så mycken konst framhållit,* de drag i hvilka man återfinner inflytelser af den påfliga reaktionens lidelsefulla, ängslande, skaldens oroliga ande både dårande och skrämmande idéer. Men Nicanders dikt har i alla fall både sanning och skönhet; det urbildliga, det ädlaste hos Tasso framträder här i hans dödstimme, frigjordt från tillfälligheter och störande tillsatser. Nicanders skildring är delvis men blott sällan pittoresk; den är framför allt kontemplativ och melodiskt poetisk, full af gratie, tankfull och ändå känslig. Tasso framstår, om man så vill, förklarad; men sådan var sångarens mening: han ville skildra den af kvalen luttrade sångarfursten, som är mogen för det andra lifvet:

Hans kind var fallen, men där fanns bevarad
en rodnad, tänd för härligare dar,
och själens eld, af lidandet förklarad,
i skaldens sjunkna öga glänste kvar.

Nicanders poem väckte, när det den 20 och 25 november 1826 granskades i Svenska akademien, allmän beundran. Den gamle Leopold fann planen och stilen förträffliga och röstade för högsta priset; Wallin likaså under yttrande, att han undvek hvarje »peroration»: så fulländad ansåge han dikten vara. Den 25 november inkom Tegnérs anförande, i sitt slag ett mästerstycke. Det lyder: Dikten »behandlar ett i sig själft stort och rörande ämne: en poetisk solnedgång sedd från de sju bergen, en skalds sista stunder, hvars hela äfventyrliga lefnad är ett varnande exempel mot misstaget att fordra af verkligheten hvad blott

* Italienische Studien.

dikten kan gifva och öfverföra sina poetiska anspråk på lifvets vanliga prosaiska förhållanden, hvarigenom också Tassos lagerkrans blef en martyrkrona. Jag skulle för min del önskat, att icke blott den döende utan äfven något mer af den lefvande Tasso framträdt i poemet: hans karaktär med all sin älskvärdhet, excentricitet och svaghet, sådan den med nästan historisk noggrannhet är framställd af Goethe i dramen, som bär hans namn. Detta hade kanske varit lämpligare än det i andra afseenden förträffliga slutet af poemet, som fortgår efter skaldens död och som därför mången torde anse som sjätte akten af ett sorgespel. Men två ting är det i synnerhet, som jag värderar i den ifrågavarande täflingsskriften. Det första är den historiska sanningen utan alla onödiga tillsatser och utsmyckningar, hvilken här självmant adlar sig till poetisk värdighet. Icke blott Tassos död äfven nästan hvart och ett historiskt faktum har sin poetiska sida, som egentligen utgör dess lifs- och medelpunkt. Det kommer endast an på att ställa sig så, att man *ser* den rätt. Ingen ljuger sig fram till poesi. Den grekiska föreställningen, att Klio var en af sånggudinnorna och att de samtliga voro döttrar af *minnet*, har en djup betydelse. Författaren har icke diktat någon väsentlig omständighet, han har blott ställt verkligheten i sin rätta dager: hans dikt är sanning. Det andra, som förtjänar ännu mera beröm, är en viss återhållsamhet i framställning och diktion, som i allmänhet vore att önska hos det uppväxande skaldesläktet. Då det öfver hufvud är lättare att utmåla en sak för mycket än lagom och det förra dessutom gör en starkare effekt, så har härigenom, helst i senare tider, ett maner börjat inrota sig i vår poesi att kolorera allt till ytterlighet. Men ingen ytterlighet bör uppmuntras inom konstens område, där öfverflödet är ett äfven så stort fel som armodet och förslösade medel likaså förkastliga som bristande. Det rätta sköna är hvarken för yppigt eller för utmärgladt; en stor utmålningstalang är icke därför nödvändigt en stor poetisk; utan sans och måtta gifves ingen verklig konst. Ifrågavarande poem är

snarare en blek än en högfärgad skönhet, och detta anser jag för en förtjänst. Jag hoppas af vissa skäl, att ett sådant omdöme åtminstone må anses opartiskt. Jag röstar för stora priset.»

På ett mera ypperligt sätt kunde ej styckets utmärkande egenskaper angifvas; särskildt äro Tegnérs ord om poemets fina måttfullhet förträffliga. Däremot är det nog troligt, att han öfverskattat den historiska troheten i Goethes snillrika drama.* Antonio Montecatino, »*il consigliere maligno*», såsom Tasso kallade honom, hade icke, som hofman, de ädla drag, med hvilka Goethe — för att framkonstruera det så genialiskt tänkta motsatsförhållandet mellan en rikt utrustad och högsint men opraktisk, lidelsefull skald och en måhända kall och försiktig men erfaren och tänkande statsman — utrustat honom. Den verklige Alfonso var ej heller så högsint som Goethes utan en ganska nyckfull despot. Både i Goethes drama och i Nicanders sång är nog Tassos bild mycket anslående och till det väsentliga rätt träffad; men det, som felas, är tillsatsen af ett starkt katolskt drag. Bristen kan måhända synas ej vara så stor, men draget var för Tasso utmärkande. Han hörde icke till den skeptiska, i hednaskönhet frossande renässansålder, då Leo bar fiskarringen. Stora brytningar hade skakat jorden, den romerska kyrkan hade sökt pånyttföda sig, och Jerusalems svårmodige skald, hvilken företog vågspelet att, själf en romantiker med klassisk bildning och klassisk stil, återupplifva hjältedikten och besjunga korstågen i ett riddarepos, som utgjorde en sublim anakronism, var en djupt religiös natur, brinnande både af ruelsens och sångens eld. Med sinne för Armidas sirenröster, hvilkas genljud för honom klingade i Castel Durantes parker, hade han tillika botgörarens samvetsskrupler, anklagade sig själf för religiösa tvifvel inför inkvisitions-

* Jfr KUNO FISCHER: »Goethes Tasso», där en god utredning af förhållandet mellan Tassos verkliga personlighet och Goethes teckning förekommer.

tribunalen i Bologna och Ferrara, hvilka dock sökte lugna det oroliga hjärtat, och hade fromma visioner. Samme man, som sjöng den smältande canzonen om »*donne cortesi e belle*», såg i uppenbarelser den heliga jungfrun med den gudomlige sonen. Han blef för öfrigt långt obarmhärtigare behandlad, än hvad Goethes Tasso låter oss ana, och den sig själf plågande, mellan uppbrusning och nedstämning feberaktigt slungade fången i Santa Annas hospital, hade mycket af en martyr.* Måhända skulle några färgskiftningar af sådan art hafva gjort Nicanders Tasso för oss mer lefvande och bidragit att gifva bilden den rätta tidsbelysningen; men det kan dock sägas, att dylika drag här voro långt mindre nödvändiga än annanstädes, just därför att skalden till behandling valt den allra sista episoden i Tassos lif, då skuggorna vikit från den man, hvars temperament, enligt Muratori, alltid varit *sommamente malinconico*, och då han redan står löst från oro, sorg och skräck på S. Onofrios klosterhöjd, dit han ju, som han själf i bref till en vän sagt, dragit sig undan ej blott af hälsoskäl utan främst för att »under samtal med klosterbröderna sätta sig i förbindelse med himmeln». En skald har rätt att, då han väljer just en sådan situation, låta tidsstämningar och tidsskuggor falla som dimmor från den hjälte, han besjunger, och gifva bilden en försonande idealitet.**

Svenska akademien tillerkände ock enhälligt täflingsskriften »Tassos död» det stora priset. Wetterstedt yttrade, när det åt Nicander öfverlämnades: »Det har för Svenska akademien varit tillfredsställande och icke oväntadt att se eder framträda som författare till det skaldestycke, hon i

* Att Tasso, under inflytande af religiöst grubbel, icke alltid var herre öfver sina handlingar, låter sig ej bestrida; men den sjuåriga inspärrningen kan ej därför försvaras. Hur han led af denna inspärrning, därom vittna flera af hans bref i den af Guasti utgifna samlingen.

** Det är emellertid för den *verklige* Tassos själsstämning betecknande, att han, som länge fruktat, att hans *Gerusalemme liberata* ej vore ortodoxt otadlig, före dödens ankomst bad, att verket måtte uppbrännas. Fanatiska katoliker hade uppskrämt honom.

dag kunnat med sitt högsta pris belöna. Ert namn har redan länge tillhört vitterheten och lofvar, vid hvarje ny utveckling af eder talang, att tillhöra den länge. Det ämne, ni valt, har med känsla och sanning blifvit behandladt. Jerusalems odödlige skald, länge jagad af ödet och förföljelsen, hädad af den furste, som han från en snar förgätenhet bevarat i sin ridderliga sång, undanryckt af döden från det pris, han gick att vinna i den eviga staden och inom triumfens minnesrika borg — detta ämne utgör en skön tafla för skalden och tänkaren. Ni har uppfattat den under dessa olika, till ett gemensamt mål verkande synpunkter och vetat gifva åt eder vers detta ädla allvar, detta anspråkslösa behag, som anstår minnet af Gottfrids sångare, honom, som ingöt i sin sång hela den magiska värmen af Italiens himmel bredvid det manliga, ädla och höga, som ännu lefver i dess forntida minnen. Med dessa förenade rättigheter på akademiens uppmärksamhet och med den öfvertygelse, hon hyser, att för sina yrken påräkna edert snille och eder verksamhet, länder det mig till en särskild tillfredsställelse att å akademiens vägnar få öfverlämna eder detta prof af hennes aktning och utmärkande bifall.»*

Beskow skref den 1 mars 1827 till Järta, att han hört sju romanser för sig uppläsas ur en dikt, kallad »Konung Enzio», som Nicander skrifvit, samt att denna dikt syntes honom vara »det bästa, näst Runevärdet», af allt, som flutit ur Nicanders penna.

---

* Tidskriften Heimdall (1829, n:r 31) uttalar i en redogörelse för tolfte delen af Svenska akademiens handlingar sin tanke om »Tassos död». Den skulle önskat mera »karakteristisk individualitet i bildningsförmågan, mera intensiv kraft i det helas anläggning och sammanhållning, mera friskhet i koloriten» men anser dikten vara det yppersta Nicander någonsin skrifvit. »Den utmärkes», säger Heimdalls anmälare, »af en ädel och varm känsla, liflighet i färgblandning, renhet och harmoni i formen, också af en viss rundning och helgjutenhet. Det hela tycket påminner nästan om den skald, som var diktens föremål; det har någon frändskap med den italienska poesiens behag och försmältande vekhet.»

Den första sången skildrar, huru kejsar Fredrik II öfverlämnar åt Enzio sitt härförarsvärd, tillropande honom:

Stig nu upp, du unga låga!
Vatikanen öfvervinn,
ljusets skydd och mörkrets plåga,
ofördunklad brinn!

I de därpå följande sångerna beskrifvas slaget vid Fossalta, Enzios fängslande och huru han i triumf införes i Bologna, hvars befolknings här yttrade medlidande med den fångne ej synes sakna stöd i häfden. Därnäst följer en berättelse, huru höga rådet dömer honom till ständig fångenskap. Ingen af dessa romanser ådagalägger någon högre begåfning; men nu följer ett tjusande litet stycke, kalladt »Lydia vid lampan» och bestående af två sonetter, hvilkas språk är musik, rikt på dessa välljud, som Nicander från den italienska poesien förstått att uppfånga och till svenskt tungomål öfverföra. I sjätte sången får Enzio i en andesyn visshet om faderns död; i de därpå närmast följande förberedes hans försök till flykt ur häktet, ett försök hvars misslyckande för oss omtalas i den nionde romansen. Synnerligen vackra äro den tionde sångens fyra afdelningar, hvilka bära det gemensamma namnet »Enzios sista sånger» och beröra dels hans tålamod i fängelset, dels hans giftermål med Lydia, dels hans fadersglädje öfver den telning, som ur denna förbindelse uppväxte, dels ändtligen hans afsked till sina närmaste och död. Skönast är sista afdelningen, innehållande hans testamente och lefnadsregler för sonen; denna sång hör till det allra bästa, Nicander skrifvit, tankarna äro upphöjda, uttrycket spegelklart, allt har flutit ur ingifvelse. Dessa ädla toners ljud skola aldrig förklinga, så länge Sverige håller diktningens konst kär och vördar sina sångarminnen:

Kronan ej trycke mitt hvilande stoft!
Gyllene prydnad ej stoftet behöfver.
Kärlekens ros med sitt blygsamma doft
blomstre däröfver!

Ej af din fader du ärfver, min son,
borgar och torn eller lagrarnas ära,
kronornas glans eller bragdernas dån.
Hör på min lära!

Gud är det första. Din Skapare känn!
Själen han tände, en tindrande gnista,
Gnistan han fordrar som flamma igen;
Gud är det sista.

Offra åt honom från vagga till graf
blomman af handlingar, känslor och tankar!
Han, uppå lefnadens svallande haf,
vare ditt ankar!

Fri eller fjättrad du är honom när;
vägen till honom ej bojorna hämma.
Hela naturen hans anlete är,
sången hans stämma.

Fly till naturen, när världen är kall,
sjung dig till fröjd, när ditt hjärta vill klaga,
när, vid din lyckas försåt eller fall,
vänner bedraga!

Tro den du älskar! Bedrager han ock,
torka din tår, men bedrag ej tillika!
Bättre och sällare kallar jag dock
svikas än svika.

Mot den elfte och sista sången, som kallas »Drömmen och döden», har man gjort den anmärkningen, att, om än det kan vara rätt naturligt att låta den döende Enzio i en drömsyn skåda sina förfäder af huset Hohenstaufen, skalden begått ett missgrepp, då han låter fången skåda in i framtiden och ana Gustaf Adolfs uppträdande för frihetens sak. Nu är det visserligen rätt svårt att afgöra, hvad en skald i dylika afseenden har rätt att våga eller ej; men man må ihågkomma, att det är hohenstaufernas kamp mot den romerska stolens öfvermod, som sysselsätter Enzios tankar i dödsstunderna, och det låg då ej så alldeles ur vägen för skaldens betraktelsesätt att låta den döende, med en fjärr-

blick in i framtiden, skymta dragen af den hjälte, som skulle fullfölja de hohenstaufiska »proto-protestanternas» kamp. Det är visserligen en stor skillnad mellan Gustaf Adolfs ljusa gudsfruktan och särskildt Fredrik den andres genialiska men sannolikt med arabisk vidskepelse och skepticism blandade fritänkeri; men den bestämmande synpunkten var för skalden bägges strid mot romerskt förtryck. Dikten har för öfrigt sina friheter, och en vacker sång får ej alltför mikrologiskt bedömas.

I »Konung Enzio» äro alldeles tydligen de afdelningar bäst, som skildra veka, ömma känslor, såsom den femte och den åttonde romansen, samt de, hvilka äro af kontemplativ karaktär, såsom den tionde sångens två sista afdelningar. Däremot ligger det deskriptiva mer främmande för Nicanders sångarlynne, och han är ej ägnad att teckna krigisk handling, spännande uppträden, scener ur det yttre, rörliga lifvet. Därför stå de sånger, som skildra slaget vid Fossalta samt »festen och flykten», låt vara att de ej sakna vackra drag, vida under de romanser, som ägnats åt Lydias kärlek eller Enzios dödsbetraktelser. Hjälmen misspryder ej men tynger Nicanders sångmö; man kan märka detta äfven i den 1826 utkomna ganska vackra dikten öfver Markos Botzaris.

Mohnike öfversatte Enzio på tyska; till engelskan öfversattes delar af samma dikt i Foreign Review, bland andra den sköna sången »Lydia vid lampan».

»Konung Enzio» upptog hela första häftet af Nicanders 1827 utgifna »Nya dikter»; i det andra häftet infördes »Tassos död» samt några andra poem, bland hvilka märkas en vacker sång öfver Bellman, tillhörande en samling epigrammiska minnesrunor, kallad »Panteon», samt vidare den stämningsfulla sången »Tystnad», romansen »Hjältebröderna» och en ädel, högstämd dikt öfver filantropen, slafbefriaren Karl Bernhard Wadström. Sistnämnda dikt finnes ock införd i Allmänna Journalen 1827, n:r 24.

Det synes, som om den skald, hvilken skrifvit »Tassos död» och »Enzio», bort kunna hafva rättmätiga anspråk på

jämväl sångarbröders bifall. Och så mycket villigare hade väl bifallet bort kunna förunnas, som Nicander till sin hela personlighet var mycket fridsam och oförarglig samt ej heller genom någon kritisk verksamhet kunnat reta till begär att orättvist nedsätta hans skalderykte. Men hans vunna framgångar framkallade väl en del af de gensägelser, som alltid åtfölja den så kallade lyckan, och redan den omständigheten, att han täflat i Svenska akademien, misshagade några af de pressorgan, hvilka ansågo sig böra tadla denna institution. Hade icke Argus, så ofta tillfälle erbjöd sig, förklarat akademien otidsenlig och sagt, att hon ej längre kunde upprätthålla det litterära anseende, hon under Gustaf III innehade? Och dock sutto vid akademiens bord nu Franzén och Wallin, Tegnér och Geijer, Järta och Lagerbielke; men

ingen flykt förstår ett vinglöst släkte
och allt, som stiger, är dess svurne ovän,

sade Tegnér; den *lägre* nyttan upphöjdes till allhärskande regel, och improduktivt är, som Järta yttrade, från sådan synpunkt hvarje vittert arbete, improduktiv all sådan utveckling af de högsta andliga krafter, hvars gagn ej kan mätas med alnmått. Det är här ej meningen att yttra något nedsättande om skalden K. F. Dahlgren; men denne man med det lekande och utmanande lynnet hade visat tredska mot J. O. Wallin, han hade ej glömt medarbetarskapet i »Markalls sömnlösa nätter», han var benägen att anse ett vunnet akademiskt pris som bevis på osjälfständighet, och han var i förvånande grad bitter mot Nicander, vid hvars tidigt öppnade grift han dock sedan själf skref en vacker och känslofull sång. Brefväxlande med Thomander, sökte han bibringa denne öfverlägsne ande sina uppfattningar men lyckades blott tillfälligtvis; deras brefväxling visar spår af Dahlgrens ovilja mot den fromsinte Nicander. I tidningen Kometen för 1827, n:r 2, ser man några af Dahlgren riktade slängar mot Rosalfs och Rune-

svärdets skald; de utdelades i ett poem, som har titel »Klarheten». Samma tidning innehöll i n:r 47 en elak och skoningslös artikel öfver Nicanders »Nya dikter»; tyvärr måste det utsägas, att denna uppsats ej endast är obillig utan hatfull. Det heter där, att Runesvärdet visserligen ingifvit förhoppningar men att hvad Nicander sedan utgifvit varit dåligt, det måtte nu ha fått akademiska priset eller icke. »Konung Enzio» förklarades bära den svarta dödens tecken, bestående i originalitetsbrist, affektation, uttryckets förkonstling och fåfänga. Skalden sades i romansformen hafva efterhärmat Tegnérs Fritiofs saga. Leopolds »Det slutande århundradet» hade han efterbildat i sången

»Jag konung (!) Enzio grånad som ung.»

Utropstecknet efter »konung» skall förmodligen angifva, att Enzio icke ägde sådan titel; K. F. Dahlgren visste förmodligen ej, att Enzius, kejsar Fredrik II:s kloke, tappre och sköne son, verkligen bar namnet konung, sedan fadern förlänat honom Sardinien, lika litet som han visste, att Nicander i allmänhet för sin framställning af Enzius och hans förhållande till Lucia (hos Nicander »Lydia») Viadagola rådfrågat gamla italienska krönikesamlingar samt nyare historiska skrifter. Dikten »Konung Enzio» säges af »Kometens» pamflettist röja öfverflöd på ord men »bankruttering på poetisk lifsvärme och poetiska idéer». Lika illvilligt behandlas »Tassos död»; Dahlgren påstår helt käckt, att »utkastet till denna dikts början är gifvet först af lord Byron och sedan af en fransk skald, Ed. Mennechet» samt att slutet är »nästan intet annat än praktbeskrifningen på tillredelserna för en fest». Förmodligen ansåg recensenten, att något beröm borde, till undvikande af beskyllningar för uppenbar partiskhet, inflickas; men han gjorde med flit äfven berömmet så försåtligt som möjligt. Han säger nämligen Nicander hafva en ledig versifikation och en mycket bildad, skimrande diktion, »så att han väl kan gifva behaglig skepnad åt hvad en annan högre genius åt honom uttänkt».

Anfallet var lågsinnadt. Många skalder före Tegnér och Nicander hafva indelat episkt-lyriska berättelser i romansform; med hvad rätt kan Nicander, därför att han iakttagit en sådan indelning, anses hafva plagierat Tegnér? Leopold är ej ensam om metern i »Det slutande århundradet», och det torde ej behöfva betonas, huru olika Leopolds och Nicanders dikter, trots den tillfälligtvis för bägge gemensamma versformen, äro. Det finnes ej heller någon verklig likhet mellan Byrons »Laments of Tasso»,* hvilka tolka den fångne Tassos klagan, och »Tassos död», som talar om den på S. Onofrios höjd i yttre frihet sin andes förlossning bidande skalden. Den vackra »praktbeskrifningen på tillredelserna för en fest» är visst icke för lång och är för skön att kunna umbäras. Mennechets dikt, okänd för Nicander, tillgreps af recensenten, hvilken af en händelse fått kännedom om densamma, för att uppvisa ett *prius*, som i själfva verket ingenting hade att betyda: två författare kunna, utan att känna hvarandras skapelser, behandla samma ämne, och här var Nicander den långt öfverlägsne.

Äfven de fridsamma kunna, om måttet rågas, blifva harmsna. Nicander begärde af Wallmark d. 20 juni 1827 plats i Journalen för följande skrifvelse, som där infördes tre dagar därefter: »Emellan mig och den recensent, som i n:r 47 af tidningen Kometen i sitt allbekanta fanatiska maner anfallit mina Nya Dikter, kan ingen tvist eller skriftväxling uppstå. Såsom advokat för mina skrifter vill och bör jag icke uppträda. Försvara de sig icke själfva, så blifva recensentens försök att krossa dem onödiga och författarens räddningsanstalter fåfänga. Därför — om deras *värde* ingen strid, intet ord emellan oss. De äro en gång hvad de äro, och hvarken jag eller recensenten kan göra

* Nicander har själf skrifvit en fri men vacker öfversättning af denna Byrons dikt. Den infördes redan i diktsamlingen af 1825. En skald, som vill »plagiera» en annan, lär väl ej förut öfversätta och låta trycka just det arbete, som skall plagieras.

dem till ett mer eller mindre. Vore recensenten en pålitligare man än han är och anses, så skulle jag icke allenast tro hans ord utan äfven med tacksam tystnad göra bot och bättring. Ja, om han blott fördömde aldrig så blindt och vildsint, så kunde han därmed ej aflocka mig annat än ett lugnt och tyst leende, det enda svar, hvarmed jag hittills mött och allt framgent ärnar möta obilliga kritiker. Men då recensenten denna gång ej blott i allmänhet bjuder till att smäda utan tillika obevisligen anklagar mig för härmningar och plagiater, är jag skyldig allmänheten, som köper och läser mina skrifter, den upplysning, att han osant talat, och mig själf den tillfredsställelse att oförställdt och utan fruktan gifva det till känna. Jag uppmanar recensenten att bevisa 1:o hvilken likhet till form eller innehåll råder mellan Fritiofs saga och dikten om konung Enzio, som kan stämpla den senare till en härmning af den förra; 2:o att man imiterar en författare, då man begagnar en af honom använd meter; 3:o att poetisk originalitet eller förtjänst består i att svarfva nya versformer, då recensenten förklarar, att Enzios sista sång icke duger, *därför* att metern är densamma som i »Det slutande århundradet»; 4:o hvad gemenskap eller likhet *Tassos död* äger med lord Byrons stanzer öfver Tasso och med Mennechets för mig obekanta verser, måhända öfver samma ämne. En rysk skald Const. Batiuschkoff har ock besjungit den döende Tasso. Säkert finnes S:t Maures ryska antologi på K. biblioteket. Hvarför ej, i förlitande på allmänhetens lättrogenhet, äfven citera den ryska sången såsom en förebild till min? Vi hafva alla fyra kommit i kollision om *namnet*, och det återstår för recensenten att framvisa de idéer eller det behandlingssätt, som jag lånat af mina föregångare. Mäktar han ej det, så kan han ju — och hade i sanning redan bort — till sina öfriga beskyllningar bifoga den förebråelse, som af en annan lika klarsynt kritikus yttrades mot författaren till »Tassos död», att han valt ett så fult namn för sin

hjälte.* 5:o Att jag någonsin med mitt Panteon velat uppträda för att täfla med grekiska antologien eller Goethes epigrammer;** ehuru det visserligen bör smickra mig att han, för att kunna nedsätta mina epigrammer, jämfört dem med stycken af så stor förträfflighet. Och till dess han allt detta klarligen bevisar, anser jag honom, såsom händt och ofta händer, hafva i brådskan förgått sig och vågar till denna stund anse de af mig utgifna dikter som mina egna. Allt vidare ordande vore öfverflödigt, då i litterär som i juridisk väg det är åklagarens skyldighet att styrka sina angifvelser, och då dessutom recensenten, som lik »Lorenzo eller den gamle mannen i skogen», mera har för sed att ligga i boklådorna än att läsas, troligen ej med sina anfall bland det läsande publikum gjort stora eröfringar. Då jag, som bekant är, ofördröjligen kommer att företaga en resa till södra Europa, vill jag ej gärna lämna ovänner efter mig i fäderneslandet. Jag får därför, tacksam för recensentens råd, vänligen förklara att, om jag under mina resor skulle göra något bruk af min utaf recensenten erkända utmärkta skicklighet som öfversättare, jag säkert på italienska eller tyska öfversätter mina Nya dikter och likaledes i trogen och god tolkning bifogar den Kometiska recensionen, ifall den icke redan vid min ankomst till Tyskland skulle vara mig i förväg. Slutligen ägnar jag recensenten min afskedshälsning med gladt och oförbittradt sinne, och i förmodan att han icke ännu glömt sin latin, gör jag det med en bit ur Lebeau: *Vale! Me quidem, ut adhuc fecisti, allatrare non desine!*»

Tonen i detta genmäle är, fast Nicander säger sig hafva ett »gladt och oförbittradt sinne», något uppretad, men därpå är icke att undra, ty obevisade och obevisliga

* Det berättas, att på en aftonbjudning hos Wetterstedt, då Nicander på begäran uppläst sitt nyss prisbelönta poem »Tassos död», en af gästerna, som tydligen ej var bevandrad i litteraturen, anmärkt, att Nicander bort gifva ett vackrare namn åt sin hjälte.

** En obefogad jämförelse i sådan syftning hade anställts i Kometens artikel.

anklagelser för plagiat äro ägnade att såra. *Kometen* besvarade (1827, n:r 51) på ett ytterst svagt och otillfredsställande sätt Nicanders i Journalen införda bref. Den sökte kringgå sakerna och rädda sig genom att hemställa till »hr Nicanders eget medvetande att afgöra, om han väl skulle hafva kommit på infallet att skrifva en dikt i romanser, om ej Fritiof föregått och gjort lycka». Än mer misslyckadt är tidningens försvar för sin jämförelse mellan Enzios afskedssång och Leopolds »Det slutande århundradet». »Om någon bemödar sig», så säger Kometens recensent, »att, med begagnande af den versform, som en annan skald förut nyttjat, äfven antoge» (antaga?) »dennes världsåsikt, färgton och uttryckssätt, då bekänner jag, att jag tycker ett sådant bemödande stöta på imitation.» Det var sannerligen intet lyckligt påhitt K. F. Dahlgren gjorde, då han på detta sätt förklarade den ifrågavarande afdelningen i dikten Enzio likna Leopolds sång i »världsåsikt, färgton och uttryckssätt»!

Man ser af några uttryck i Nicanders ofvan meddelade skrifvelse, att han ämnade anträda en resa till södern. En sådan färd hade länge för honom varit ett önskningsmål.

»Som svanen längtar från en gulnad strand
och från en stormande och kylig bölja,
att, ilande på sträckta vingar, följa
sefirens flykt till söderns varma land», *

så hade Nicander ofta trånat till det Italien, hvars klassiska sångare länge varit hans själs förtrogna, till det minnesrika Rom och lagerskogarna vid Tusculum. Hans önskningar gingo i uppfyllelse, tack vare kronprinsen Oskars — sedermera konung Oskar I:s —, Svenska akademiens och enskilda vänners frikostighet. Till kronprinsen var diktcykeln om Enzio ägnad, och Nicander hade, som vi sett, redan som yngling ställt sina första diktprof under den

* »Tassos död.»

konstälskande furstens hägn. Kronprinsen hade ock visat deltagande för den begåfvade sångaren samt en gång, vid ett samtal, uppmanat denne att, om han hyste någon liflig önskan i ett eller annat afseende, förtro denna åt sin vän och beskyddare. Uppmaningen ledde till följd, då Nicander år 1827 i ett »skaldebref», kalladt »Italien eller skaldens hopp», till kronprinsen frambar bönen att bereda honom en möjlighet till den romresa, som han trodde för sin poetiska utveckling nödvändig, likasom den äfven ur synpunkten af hans alltid svaga och ömtåliga hälsa var önskvärd. Kronprinsen skänkte honom behöflig penninghjälp. I Svenska akademien anmälde excellensen grefve Mörner den 19 mars 1827, att Nicander, »som genom tvenne i akademien vunna pris bestyrkt det hopp, hans snille redan förut gifvit svenska vitterheten», önskade göra en utrikes resa och att kronprinsen lofvat bidraga till omkostnaderna, hvarför Mörner hemställde, huruvida det icke vore akademien värdigt och med hennes ändamål öfverensstämmande att äfven i sin mån bispringa skalden. Akademien, som ansåg det vara en kär uppgift att kunna uppmuntra unga snillen, beslöt att, i den mån hennes tillgångar kunde befinnas tillåta det, gå Mörners önskningar till mötes och lämnade Nicander den 30 april en summa af 600 rdr bko. Af bref från denna tid är det alldeles tydligt, att man härmed närmast afsåg Nicanders utveckling som *dramatisk* författare: så stora förhoppningar hade Runesvärdet framkallat. Vid det samtal med kronprinsen, hvilket Nicander upptecknat,* visade det sig, att den furstlige gynnaren hade samma afsikter, och Nicander själf sväfvade i den föreställningen, att resan skulle tjäna det nu angifna syftet. Han drömde om att genom studier af Shakspere, Schiller, Racine, Alfieri och genom aktgifvande på utlandets förnämsta sceniska arbeten kunna medverka till skapande af en dramatisk konst i modern

* Jfr »En timme på Haga» i »Karakteristiker ur samtidas förtroliga bref och anteckningar» samt Nicanders originalbref i K. biblioteket om audiensen hos kronprinsen.

anda, en konst som väl ej vore så strängt regelbunden som antikens men dock följde inre lagar. Kronprinsen sade honom: »Blif hvad du kan, dig själf och det sköna trogen; jag skall följa dig med mitt deltagande och mina önskningar. Bered dig nu till resan med gladt mod: flyg ut som ett bi på fria vingar öfver den sydliga naturens blommor! Kom hem igen med gyllene frukter!»

Ja, med »gyllene frukter» kom han verkligen en gång hem:

Hesperidum nobis aurea poma dedit;

men huru gick det med tankarna att kunna deltaga i en *dramatisk* utveckling, som skulle lägga grund till en ny »europeisk nationalteater»? Skalden hade helt enkelt misstagit sig på sig själf, och hans vänner hade i största välmening gjort detsamma; Nicander var ren *lyriker*, Runesvärdets största förtjänster äro icke dramatiska utan lyriska, dess innehåll är i många afseenden vackert, ja storartadt, men hvarken den dramatiska handlingen eller den dramatiska karaktärsteckningen tillfredsställer strängare fordringar. Men om man nu på många håll hade gjort sig ogrundade föreställningar, att Nicanders bestämmelse låg på den dramatiska konstens område, och om än, ur sådan synpunkt, anslagen till resan på sitt sätt ej ledde till just det drömda målet, så var Nicanders långa vistelse i södern visst icke förfelad och gagnlös. Till åtskilliga af sina bästa skapelser hämtade han där intryck; ypperliga saker har han där ock skrifvit. Denna resa har många ljusa, många sorgliga sidor. Den bildar alldeles afgjordt en vändpunkt i Nicanders lif. Han var lycklig i södern, han njöt af Italiens natur, konst, folklif, poesi, minnesmärken, och hans egen diktning fick, att döma till exempel af de ypperliga sonetterna i Hesperiderna, bland hvilka de allra flesta diktats i Italien, större mognad, fastare, mer bestämda former. Men hans själ växte fast vid Italien. Han längtade sedan alltid dit tillbaka. Den förlängda vistelsen i södern rubbade hans ekonomi, han fick vid

hemkomsten kämpa med stora svårigheter, bekymren växte. Han bar dem tåligt, men han led under deras börda. Och då spejade den tankfulla blicken tillbaka till Rom, där allt ännu hade varit jämförelsevis sorglöst, där lifvet hade så ädla former, tillvaron en så blommande skönhet. Atterbom har en gång gifvit uttryck åt denna nordbons och särskildt Nicanders längtan tillbaka till landet på andra sidan Alperna, då han säger:

När man det skönaste sett, som jorden oss mäktar att bjuda,
landet, där konst och natur lefva i evigt förbund,
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
när man från Arno, från Rom, från Sorrento, från »lyckliga fälten»
återvändt till ett hem ....
»Hetsiga tröghetens bygd», där förgäfves »de glada behofven»
kämpa mot dimmor och frost, kämpa mot glitter och nöd.
Hvad är att göra då kvar? Att bygga sig villor som Byström?
Tömma, som Sergel, sitt glas? Dö, som Nicander, af sorg?

Man kan icke, om man vill vara rättvis, påstå, att Nicander efter hemkomsten försjönk i overksamhet; han sysslade tvärtom mycket träget både med utarbetandet af sina minnen från södern, med Hesperiderna och med andra arbeten; men säkert är, att han, ända sedan dess, tryckt af omsorger, icke kände sig rätt lycklig. Troligen led ock hans hälsa, som i Italien stärkts, af hemflyttningen till ett kallare luftstreck; han var och förblef, med all sin verkliga och obestridda fosterlandskärlek, en sydlänning i norden.

För skildringen af hans resa vinner man upplysningar ur »Minnena från södern», ur »Hesperiderna» och ur enskilda bref till och från hans vänner. Det är sant, att »Minnen från södern» först utkommo långt senare, i det att första bandet utgafs 1831 och det andra, bestående af mer spridda anteckningar, först efter hans död, samt att »Hesperiderna» trycktes först 1835. Men »Minnena» stödja sig på dagboksanteckningar gjorda under resan, och »Hesperiderna» äro alldeles oumbärliga för kännedomen om hans intryck från Italien, hvadan båda arbetena måste

samtidigt begagnas, därest man vill lämna en någorlunda trogen bild af hvad Nicander under sin utländska vistelse upplefde, tänkte och skref.

Till Törneros skref Nicander i slutet af mars 1827 och omtalade, full af jubel, sina resplaner. »Jag läser», säger han, »Italiens språk, studerar Italiens historia och en och annan klassikus. Jag reser på kartan, uppgör planer, räknar och öfverlägger; kort sagdt: jag är så full af allt, att jag stundom ej har rätt reda på min glädje och mina göromål. Men nu finner jag, att bland mina njutningar är *den* icke den ringaste att få omtala för dig, huru lycklig jag är och i hvilken magisk värld jag röres och lefver. Du är mitt hjärta så nära, du förstår mig bättre än någon annan. Därför är du kanske lycklig i det ögonblick, då du läser dessa halftokiga rader, som genom pennan löpa ur hufvud och hjärta ned på papperets blad. Vore du blott med mig, när jag vandrar af!» — Ja, Nicander var glad som ett barn, hufvudyr af förtjusning, och Törneros svarade skämtsamt: »Du själ och hjärta! Du Ivar Vidfamne! Du toker! Du barn! Kan du så dansa upp i tak i den glädjen att få visa det beskedliga moderlandet hälarna, som väl icke är så kallt och ovänligt, då det mäktar framalstra så sommarvarma och vänskapsrika foster som dig? Dock — jag ursäktar dig, att du så spärrar på alla dina vingpennor till flykt från mig och dem, som hafva dig kär. Du är skald, och skalden behöfver, mer än människosläktets däggande naturer och fisknaturer och amfibier och insekter och reptilia, att *cunctam perlustrare formam rerum;* ty han hör till de vingade varelserna. Han behöfver i synnerhet för sin siarkonst att *se.* Och därför deltager jag med innerlig broderlighet i dina lyckliga utsikter, i det hopp att jag ej blott i min egen inbillning utan genom din egen pennas ledning måtte flitigt få följa dina steg på dina andliga och lekamliga vägar. Tomt blifver det — det känner jag på förhand af mina något fuktiga ögon —, då jag en gång kommer att veta, att du ej finns inom våra landamären; men jag skall trösta

mig med föreställningen, huru du med friska, öppna ögon skådar omkring dig i en obekant värld, liksom barnet då det först vaknar till sansning.»

Törneros följde Nicander å väg ända till södra Sverige. Den 30 juni 1827 kommo de båda vännerna till Nyköping, där Nicander tog ett ömt afsked af mor och syster, hvilka efter faderns frånfälle ditflyttat. Efter en angenäm färd genom svenska landskap, förljufvad af glada samtal, skildes de båda vännerna i Lund. På ångbåten mellan Malmö och Köpenhamn skref Nicander »Romfararens afsked»; verserna äro fulla af hopp, men i slutet tycker man sig märka dystra aningar:

När omsider vandringen tar slut
och till kusten, där min båt lopp ut,
jag från söderns Eden återvänder,
rik på minnen *men med tomma händer*,
och min kärleks offer helgar dig —
hulda moderland, förskjut ej mig!

Nyerups och Rasks vänlighet förkortade för honom vistelsen i den danska hufvudstaden, som han lämnade först den 27 juli. Nicanders reseanteckningar från Tyskland, där han på färden till och under besöket i Heidelberg hade sällskap af två svenskar, lektor O. Arrhenius och hr W. Geijer, erbjuder ej för vår af resebeskrifningar uttröttade, nästan utträkade tid något synnerligt fängslande; den uppehåller sig ofta vid obetydliga tilldragelser, om hvilka redan »Heimdall», * i sin anmälan af »Minnen från södern», yttrade, att de »vederfaras nästan hvarje resande». Men annorlunda beskaffade blifva tonen och stilen, när Nicander kommit till Schweiz, sett Thun- och Brienzsjöarna samt »Die Jungfrau» i aftonglöden och från Genève närmade sig Italien. Han reste nu i sällskap med konstvännen grefve Bielke, kapten Westfelt och en dansk kammarjunkare Krüger. Vägen öfver Simplonpasset tillryggalade han mestadels till fots, och åsynen af det hos-

* *Heimdall* 1831, n:r 30.

pitium, som Napoleon grundlagt, gaf skalden anledning till en dityrambisk utgjutelse om den beundrade hjälten, likasom naturskönheterna djupt grepo hans mottagliga sinne. Och snart var han i Duomo d'Ossola, snart i Baveno, snart på Isola Madre och på den mer namnkunniga Isola bella, som han besjungit i den vackra dikt, hvilken begynner:

Jag vet i söderns varma land
en klar och stilla sjö
med drufvokullar på sin strand
och i sin famn en ö,

och som, äfven den, genomsusas af napoleonsminnen.* Isola Madre behagade honom mera; »hit», säger han, »skulle Jean Paul låtit Albano fara men icke till Isola bella, som är beundransvärd för det arbete, där är nedlagdt, men beklagansvärd för den tunga, smaklösa prakt, som tynger och förtrycker henne. Hon står som en vacker bondbrud i grön styfkjortel med tunga veck och utsirad med blossande blommor.» ** Från Lago Maggiore gick färden till Milano; snart stod skalden i dess dom, som verkade på honom som ett skimrande poem. Hvad han var lycklig! Och nu vidtog resan till Bologna:

— med ett *eccomi qua* stod vetturinen i dörren,
tungbestöflad och stark och brun i synen och vänlig,

---

* Dikten sattes på papperet först långt efter besöket på ön, nämligen den 8 juni 1829, då skalden vistades i Wien. Af poemet finnas två olika versioner; den kortare är införd som afdelning i »Lejonet i öknen».

** För framställningen af Nicanders vistelse i Italien har rådfrågats, utom skaldens »Minnen från södern», särskildt en hittills obegagnad källa, nämligen Nicanders handskrifna reseminnen, hvilka legat till grund för »Minnen från södern» men äro mycket mer upplysande än dessa och långt mer fulla af personligt lif. Dessa handskrifna minnen, som upptaga tre band och äro skrifna med Nicanders nitida stil, hafva ställts till minnestecknarens förfogande af den nuvarande ägaren kapten K. J. Hyltén-Cavallius.

man steg i resvagnen, och efter en ganska lång åkning kom Nicander till den stad, som särskildt för sina enziominnen var för Enzios sångare kär. Han tog in i det kronprinsen Oskar tillhöriga Palazzo Caprara och begaf sig därifrån, »med tanken full af konung Enzios bragder och olyckor», till Bolognas Piazza del Gigante samt betraktade Palazzo del Podestà, där, efter hvad ryktet förmäler, Enzio suttit fången. Medan han var i Bologna, försummade han naturligen ej att besöka pinakoteket; på biblioteket träffade han Mezzofanti, som tilltalade honom på svenska samt gjorde honom bekant med alla traditioner från Enzios fångenskap.

Öfver Florens, där han med mycken välvilja mottogs af svenske ministern Lagersvärd, gick färden till Rom. Han var vid målet.

Den 20 november 1827 klockan 3 på middagen åkte vår romfarare in genom Porta del Popolo. Det hände honom som många andra: i första början tyckte han ej, att Rom motsvarade de föreställningar, han gjort sig, men för hvarje dag, hvarje vecka blef staden honom allt kärare, alltmer förtrollande:

När först jag såg dig, gamla Rom, jag tänkte:
»Är hjältars stad ej skönare än så?»
Men högre, med hvart steg, din skönhet blänkte,
allt mer din luft blef ljuf, din himmel blå.
Du tusental af njutningar mig skänkte!
Jag borta var men i mitt hem ändå,
och då jag ur ditt eden drog mot norden,
det var mig som jag lämnat fosterjorden.

Kronprinsen, älskvärd som alltid, hade i förväg sändt honom till mötes en penningväxel; han tog en enskild bostad på Via Borgognona, hvarifrån han sedan flyttade till Via Sistina; * han betalade för sitt rum fyra scudi i

* En af de första dagarna i maj 1828 flyttade han till Byström på Villa Malta, där han kvarstannade till den 27 december samma år, då han, med anledning däraf att villan skulle öfvertagas af kungen af Bäjern, måste bryta upp och hyrde rum Via dei pontefici 17.

månaden, intog sina middagar på Lepre och sällskapade för öfrigt mest med Byström, Fogelberg, Södermark, Hjalmar Mörner, Axel Bielke samt med den firade Thorvaldsen, i hvars sällskap han träget besökte teatrarna. Äfven med den amerikanske skalden Longfellow och den tyske skalden August v. Platen umgicks han förtroligt. På julaftonen i Rom skref han följande dikt, i hvilken han, betagen af hvad han sett, likasom tillropar sig själf en uppmaning att med fulla drag njuta af den sköna synen:

Hvad solen gjuter för ett magiskt sken
utöfver lagrars och cypressers toppar!
Hvad gräset grönskar och hvad mängd af knoppar
slå ut, som vore våren kommen ren!
Och Zefyr vaggar, sommarvarm och len,
orangen, där bland frukter fågeln hoppar,
och i fontanans svala silfverdroppar
sig speglar dagen, paradisiskt ren.
I vinterns sköte frodas blomstrens skara:
den enda snö, här finns, med rosor blandas
uppå den sköna romarinnans kind.
Du ock, min själ, må som naturen vara!
Det är en evig vår, hvars luft du andas —
slå ut och blomma, smekt af söderns vind!

På lekande och älskvärdt sätt har han i ett poem tecknat den utfärd, han med vänner och bekanta företog kring Nemisjöns omgifningar, aftåget genom Porta S. Giovanni, den lilla frukosten på locandan med sitt goda *asciutto*, Campagnans allvar, Castel Gandolfo på sin höjd, flickan från Genzano, som på sin åsna red förbi vagnen, och ankomsten till Albano. Hufvudintrycket af den behagliga sången är:

Ingen dröm så skön jag vet,
ingen dröm så skön kan vara
som Italiens verklighet.

Dikten »Resan till Nemi» afsändes af författaren i ett bref till kronprinsen och var försedd med teckningar, gjorda

af major Wetterling.* Af de under diktade namn där förekommande resenärerna är »Lysippus» Byström, »Tommaso» den engelske bildhuggaren Campbell; »Francesco» och »Giovanni» äro två målare Riepenhausen från Hannover, »Rusticus» är en tysk gravör Ruschwey, »Aristark» baron Arnstein från Wien och ändtligen »poeten» Nicander själf. Denna lilla utflykt, under hvilken Byström emellanåt sof i vagnen, obesvärad af solgasset, men väcktes af ett glas orvietovin, fick sedan ett lika behagligt motstycke i en tivolifärd, företagen i sällskap med Paykull och den originella fröken Heijkensköld.** Nicander förtjusades af kaskatellerna, olivskogarna och af Villa d'Este med sin härliga växtlighet. Längre fram företogs en resa till Neapel, och Nicander framlefde där en lycklig tid under vandringar på Capodimontes höjd eller utmed golfen vid Villa Reale. I det gamla Cumæ skrattade han godt åt ciceronen, som visade honom den föregifna Sibyllagrottan under yttrande: *qui era la casa del diavolo*. Sorrento uppsöktes både för sin naturskönhet och för sina tasso-minnen; Amalfi och Salerno gästades och likaså de mäktiga tempelruinerna i Pæstum; men Nicander trifdes, efter hvad det vill synas, likväl vida bättre i Rom än annanstädes; det var hans förnöjelse att göra vandringar till »Egerias grotta» eller Cecilia Metellas graf, till termerna och till S. Paolo eller S. Lorenzo. Naturligtvis uppehöll han sig ock gärna på S. Onofrio »under träden på klostergården, där troligen Tasso många gånger suttit». Han hade ett lifligt sinne både för natur och för konst; den senare uppfattade han vida klarare och riktigare än många andra resande svenskar vid samma tid. Han kunde omöjligen, som Kernell gjort, svärma för Carlo

* Af »Resan till Nemi» utarbetades blott första sången. Skalden sökte att i juli 1829 under vistelsen i Wien fortsätta dikten men uppgaf försöket. I »Minnen från Södern» åtföljes poemet af ett ofullbordadt prosautkast, hvari Ariccia och Genzano beskrifvas.

** Detta något excentriska fruntimmer visade Nicander vänlighet och räddade honom emellanåt, särskildt i Wien, ur penningförlägenhet. Hon svärmade för resor och dog äfven under en resa i aflägsna trakter, nämligen i Syrien på färd från Jerusalem den 29 juli 1834.

Dolci, hvars »sliskiga sötma» misshagade honom; han hade redan vid åsynen af Milanodomen, som han dock med rätta beundrade, stötts tillbaka af arkitekturens stilblandningar; han beundrade både Masaccio och Francia långt mera än flera af hans umgängesvänner gjorde; han älskade visserligen Correggios ljuseffekter men plågades af hans maner; han älskade Tizian, Paris Bordone och Pordenone men ej särskildt Tintoretto; han fann väl Petersplatsen sublim men klagade öfver fasaden, som skymde kupolen, och öfver de »betydelselösa prydnader», som ofta förtogo de stora formernas kraft att göra sig gällande.* I Hesperiderna yttrar han ock om Petersdomen, att den »kryper bort», när man vill komma den närmare, och han slutar sången om detta världens under så:

Du stolta borg med panteon uppå,
gigantisk är du, öfvermåttan präktig
och mänskotanken nästan öfvermäktig;
blef du så stor som Panteon ändå,
fastän din skapare det så bedrifvit,
att större du än Panteon har blifvit? **

Och på slående sätt har Nicander uttyckt samma tanke, när han i det förtjusande »Skaldebref» till kronprinsen, hvilket finnes i Hesperiderna, omnämner, att han ofta går

till Sankt Peters kyrka,
att en högre tingens ordning dyrka
och, beundrande dess massa, se
kristendomens lefvande idé
utaf mänskohänder sönderbruten
och i former, så gigantiskt små,
blott till ett herkuliskt lekverk gjuten,
men så stor och så sublim ändå.

* »Kupolen syns för liten, sjunker bort och försvinner, när man kommer närmare, och blotta fasaden, som mera passar för ett furstligt slott än ett tempel, står kvar. Inträdet är ej öfverväldigande men praktfullt.» (Reseminnen.)

** Stycket är skrifvet den 2 maj 1828.

Det var naturligt, att en så harmoniskt anlagd natur som Nicander skulle mer älska Rafael än Michelangelo; han uttalar ock sina tycken med hela sin vanliga ärlighet. Medan han kunde stå timtal och betrakta Rafaels Madonna della sedia eller Hesekiels syn, beundrande kompositionens enkelhet och fägring, förklarade han däremot helt käckt, att »när Michelangelo tog penseln i hand, då öfvergaf honom skönhetens genius». Nicander hänfördes af Michelangelo som bildhuggare och fann, som begripligt är, särskildt hans Lorenzo di Medici d. y., hertig af Urbino (*il pensiero*), i San Lorenzos florentiska grafkapell, mästerlig; dock kunde han aldrig förlika sig med de allegoriska figurerna, »Dagen och Natten» samt »Gryningen och Skymningen», hvilkas dramatiska ställningar föreföllo honom mycket sökta och tvungna. Andra hafva sedan sagt något liknande; ja, stora konstkännare och beundrare af Michelangelos snille hafva tyckt, att detta är en konst på genialiska afvägar. Här åter var det en anspråkslös poet, som helt oförbehållsamt yttrade sin tanke. »Stark var han visserligen, denne prisade konstnär, och djärf», säger Nicander om Michelangelo, »ja, han var väl också stor, det tror jag; men ädel kan jag icke finna honom, och att af alla de många konstverk, jag af honom sett, nästan intet enda förekommit mig *skönt*, det vet jag.» Omdömet kan synas öfverdrifvet och är så äfven till en viss grad. Men man må icke däraf sluta, att Nicander vore för vek för att rätt kunna uppfatta kraft: äfven Rafael har kraft. Snarare låg orsaken däri, att han kände mera dragning till det rent sköna än till det sublima. Men icke ens denna förklaring gör till fyllest. Hans underskattning af de allegoriska figurerna i San Lorenzos kapell felar däri, att den ej ger erkännande åt det underbara i dessa titaniska bildningar; men en af nyare tiders största konstlärde har dock framhållit, att dessa »underbara» verkningar äro åstadkomna på sannolikhetens bekostnad och att ingen kvinna skulle kunna sofva i en sådan ställning som Michelangelos kvinnobild »Natten». Hvad åter Michelangelo som målare

angår, så är det underligt, att Nicander ej gripits åtminstone af sibyllorna och profeterna i det Sixtinska kapellet; men han kände kanske i sitt inre med sund instinkt, att Michelangelos exempel varit ödesdigert för det följande måleriet och att hans öfverväldigande snille, som med förkärlek framställde det kraftiga och som i figurernas ställningar samt formbehandlingen ofta lät sig behärska mer af anatomiska experiment eller begär efter stor »effekt» än af de fordringar, som lågo i själfva ämnet, *företecknade* en bana, som från det sublima lätt löper in i det monstruösa samt, där Michelangelos snille saknas, leder till vidrig idélöshet eller uppskrufning. Nicander skulle säkert, om han riktat sin uppmärksamhet mera på Andrea Sansovino, hafva satt honom öfver Michelangelo; det synes troligt för den, som känner denne odödlige bildhuggares verk och dessutom sökt göra sig förtrogen med Nicanders smak.

Nicander fick allt svårare att slita sig lös från Rom. Han skrifver till Hugo Hamilton för att rättfärdiga sig: »Måhända tänker och yttrar en eller annan af mina gynnare och vänner i Sverige, att jag, under denna min resa, uppehållit mig alltför länge i Rom och där öfverflödigt användt en tid, som kunnat jämnare fördelas emellan Rom och Paris och Wien och Berlin. Detta är lätt att säga och i vissa afseenden äfven svårt att vederlägga, om jag bedömes blott och bart som en resande. Men den, som värdes betänka, hvarför jag lämnade norden, och förmår att ana, hvilken oemotståndlig längtan till Italien, som ända från barndomsåren bott i min själ, länge hopplös och slutligen förvandlad till den skönaste verklighet — den skall åtminstone ursäkta mig det långa vistandet i Rom och törhända en gång öfvertygas, att det romerska året icke varit alldeles fruktlöst för min inre utveckling. Och i sanning, först då man här tillbringat ett år, lär man sig rätt inse, huru kort det är och huru mycket ännu återstår att se, lära och begrunda. Reser en främling hit med den föresats att en gång vid återkomsten till fosterlandet meddela sina landsmän något resultat af sitt vistande under söderns

himmel och försöka att träffande och sant framställa en bild af dessa härliga länders seder, lynne, natur och bildningsgrad, så må han afstå från sitt beslut, om han lefver i Rom som på en gästgifvargård eller kommer hit för att med en »guide» i handen och en ciceron bakefter sig löpa omkring i kyrkor, gallerier och ruiner, lik en bouppsyningsman eller husesynsförrättare, troget anmärkande i brädden af sin bok, huruvida allt står på sitt rätta ställe och befinnes i behörigt skick, och sedan, efter en eller annan veckas förlopp, kasta sig i postvagnen igen, i akt och mening att rulla af till en *roligare* stad, d. v. s. en stad, där man gifver flera tesoaréer och supéer, där man får dansa och skvallra mer eller kannstöpa på välbeställda politiska klubbar om något misslyckadt frieri i Holland och om Varnas öfvergång eller deltaga i kammares och utskotts landsfaderliga gräl och måltider. Likväl äro många, ja, de flesta skildringar af Rom, som hittills sett dagsljuset, frukterna af sådana resandes visiter i den gamla världens hufvudstad. *Mig* fröjdar den stilla, ostörda gången bland hjältarnes grafvar och bland de till Olympen återvända gudarnes rämnade tempelhvalf; mig gläder den poetiska meditationen i skuggan af lagrarnas smaragdgröna kronor, som hviska om stoftets förgänglighet och ärans odödlighet, eller på de ramlade kolonnerna af portiken kring Romas och Venus' tempel, med Tacitus i handen och med ögat ofta vändt mot ruinernas furste Colosseum, och att i fulla andedrag, med den balsamiska luften, insupa andan af de gamles rika lif, och att slutligen, då solen sjunkit, vandra hem vid ljudet af ave-mariaklockan och vid lampans sken i sång och dikt utgjuta hvad jag sett eller återsett, känt och njutit.» Och till Beskow skref han: »En fransysk visit duger mindre i Italien än i något annat land.»*

Nicander var en svärmande romantiker, torde någon säga efter att hafva tagit del af dessa öfversvallande känsloutbrott. Det kan så tyckas för den, hvars ögon aldrig

* Alldeles samma yttranden förekomma i ett bref till kronprinsen af den 10 december 1828.

betagits af Roms majestät; men å andra sidan var Nicander ej blind för skuggsidorna i det påfliga Rom. Han fann hos stadens invånare, hvilkas godlynthet han prisade, hvilkas stolta skönhetstyp vann hans beundran, ej förfädrens kraft; * han fann den romerska censuren döda tankefriheten och påfvetronen själf vara »grundad på de lydandes blindhet eller råa okunnighet». Till hvilket parti man må vilja räkna Nicander, ej kan man således inordna honom bland de romantiska naturer, som låtit katolsk rökelse fördunkla och skymma andlig klarhet och fri forskning. Protestanten Nicander lät sig ej bländas af romersk kyrkoståt; han säger om Rom (den 8 december 1827):

Hur skiljs här kristendom från hedendom?
Jo, kristendomen bor väl än i Rom,
men hela Rom i hedendomens sköte,

och sitt protestantiskt svenska sinnelag har han ock visat i Hesperidernas två sonetter »Vid drottning Kristinas graf»:

Här blef ditt stoft, om ej din själ, beskärd
en evig ro, oroliga Kristina!
Du for från Sverige och de stora dina,
du fick ej rum i Sveas hjältevärld.
Kall släppte du din faders ärfda svärd,
ej handla ville du men endast skina,
lärd som Aspasia, hård som Agrippina,
med snillets glans förgyllde du din flärd.
När, knäböjd, du din krona och din ära
för påfvens kyssta fötter lade ner
och svor ifrån dig dina fäders lära,
du var ej Gustaf Adolfs dotter mer,
och därför mången svensk dig tårar ger,
men till din graf skall ingen blommor bära.

Uti Sankt Peters dom en marmorsten
ditt syndafall så prunkande berömmer,
men Svea rikes häfd, om ej fördömer,
beklagar stolt din helgonglorias sken.

---

* Jfr dikterna *Scudo romano* och *Den nye italienaren* i Hesperiderna; de äro skrifna i Rom, den förra i mars, den senare i juli 1828.

Ditt namn, en sjuk, förvissnad vasagren,
hon hugger bort, hon suckar och förglömmer,
när i det hvalf, som seklers ära gömmer,
hon räknar sina Vasars multna ben.
Kristina! Ej Sankt Peters tempel hyser
inom sitt hvalf en sådan helgedom.
När ensam där din glömda aska fryser,
din hamn i nunn-dräkt spökar hemskt kring Rom,
se, hur din far, serafiskt stark och from,
från nordens fjäll en frälsad värld belyser! *

Men Rom var *dock* skönt. »Den tunga herdestafven», skrifver skalden till Beskow, »som den helige fadern» — Leo XII, om hvilken Nicander upprepade det romerska omdömet: *è come un limone: è giallo fuori e aspro dentro* — »håller öfver folkets hufvuden, *kan* visserligen förmena dem att handla, *vill* förneka dem att tänka men *kan icke*, om den äfven ville, hindra dem från att njuta och lefva, ty himmeln är dem så blid, naturen är så frikostig och deras eget sinne så lätt förnöjdt.» Att romarnes »himmel var blid», det erfor Nicander med förtjusning, bland annat när han den 22 januari 1828 begifvit sig till Villa Doria-Pamfili. »Det var en dag», skrifver han, »hvars like i skönhet knappast en nordens sommar kan uppvisa. Och jag vandrade ut öfver Isola di Bartolomeo genom Porta di S. Pancrazio förbi Villa Spada till den härliga Villa Pamfili, tillhörig prins Doria. Jag blef nästan utom mig af förvåning och glädje, då jag inträdde inom detta Elysium, som med sin tystnad, sina unga, yppigt grönskande lagrar, sina skogar af pinier och ekar, sina fält, kullar, dalar och vatten nu i januari månad såg ut som ett vårens förlofvade land. I gränslös förtjusning kastade jag mig ner på marken i det gröna gräset, låg och betraktade den blå himmeln, de sköna trädgrupperna och den varma, doftande dimma, som lik ett magiskt flor lätt smög sig kring horisontens berg och mellan piniernas stammar gjorde ett så ljuft hänförande intryck.» I maj samma år skrifver Nicander från Rom: »Nu blomma akacieträden och sprida den ljufvaste ånga,

* Dessa sonetter skrefvos i Rom den 5 januari 1828.

som, blandad med orangernas doft, ambrosiskt gjuter sig öfver Rom, när man i skymningen genomvandrar dess gator. Nu grönskar allt, nu blommar allt. Rosorna födas och dö och återfödas igen. Naturen är här en fenix, som oupphörligt förbränner sig själf på ett doftande bål och, oupphörligt skönare, lefver upp igen i förnyad prakt.»

Sina tankar om Rom och dess *bildande* inverkan på hvarje väldanadt sinne har skalden uttalat i de två mästerliga sonetterna »Det gamla och det nya Rom»:

I Rom är mänskan blott sig själf, ej mera
och icke mindre än sitt ödes lott.
Hon njuter af de gåfvor, dem hon fått,
hon nöjs med mindre och begär ej flera.
Ej flärdens nycker här min håg regera,
stolt är jag af hvart konstverk jag förstått,
förtrolig är jag med naturen blott,
men gläder mig förtjust åt bäggedera.
Här är en urbild af det sanna lifvet:
Här själen lyfter sina egna vingar
förutan hjälp liksom förutan band.
Rom! Om ditt namn är mycket tänkt och skrifvet,
ett nytt jag ger dig: hör, hur skönt det klingar:
Hvar bildad andes rätta fosterland.

Du ägde förr ett namn, som skröt af ära;
Roma æterna hette du en gång;
men ack, din evighet var icke lång,
du föll, ett offer för din egen lära.
Du lagrar har, ej hjältar som dem skära,
din mur är grus, ditt väldes rymd är trång,
och sagan endast eller skaldens sång
ditt minnes prakt på sina vingar bära.
Men du blef född på nytt, fick andra lagar;
ej mer ett hem för stormarna och striden,
som susa lögner om odödlighet,
du är, sen Juliers och Leoners dagar,
ett tempel blott åt konsterna och friden —
och *detta* tempel står i evighet. *

* Dessa två präktiga dikter skrefvos natten efter den 1 januari 1828 sedan Nicander hemkommit från ett samkväm hos Byström. (Nicanders handskrifna reseminnen.)

Ännu mer tankfulla, värdiga och majestätiska äro måhända de tre fulländade sonetter, hvilka formades i skaldens inre under en vandring fram och tillbaka på Ponte S. Angelo den 9 januari 1828:

Hadriani graf.

1.

En dyster kväll, då knappt Orions stjärna
sågs matt på himmeln och i Tibern blänka,
vid Hadriani graf, att ensam tänka,
jag gick, osynligt följd af diktens tärna.
Koloss! — så tänkte jag — du kunde gärna
en graf åt alla Roms Cæsarer skänka;
men Roma själf, sin fallna äras änka,
förmår du ej mot tidens makter värna.
O, dessa härskare, dem världar hylla,
som lagar ge med gissel och med glafvar
och lefva såsom Nero, dö som Sylla:
när de förmultnat, liksom sina slafvar,
med sina namn ännu de luften fylla
och jorden fylla de med sina grafvar.

2.

Men dessa stolta byggnadskonstens under,
rotundor, obelisker, pyramider
betyda ej att efter lifvets strider
en stor man hvilar sina ben därunder.
Nej, de betyda, att i glada stunder
tyrannen, kall för hvad en like lider,
dref hop en hjord af folk i forna tider
och talte så med väldig stämmas dunder:
»Bygg mig en graf, som sig mot himmeln hvälfver,
en mausolé, som upp i molnen pekar,
vid Gangens, Nilens eller Tiberns älfver!»
Så byggs hans ära upp vid sång och lekar,
men hemsk en aning i hans hjärta skälfver:
»Jag tager själf hvad eftervärlden nekar.»

3.

Hvar är det rum, som famnar Solons urna?
Säg, hvar den milde Titi aska gömmes,
hvar stoftet af Camillus döljs och glömmes!
Hvar äro Cimons graftroféer skurna?

Det vet man ej. Med glömskan sammansvurna
de hvila, men så länge våld fördömes
och frid och rätt välsignas och berömmes,
bli deras namn på tidens armar burna.
Ej inom marmorns barm, den hårda, kalla,
men uti mänskans bröst, som rörs och glädes,
bo deras minnen än och än befalla:
Och deras ära, hvarvid mörkret rädes,
som solen nås af ingen, lyser alla,
är ingenstäds, som Gud, men allestädes.

Vill man närmare se efter, hvarför just dessa sonetter kunna tjäna som prof på hvad ypperst Nicander i denna konstform mäktade åstadkomma, så skall man finna, att anledningarna därtill delvis ligga i innehållets skönhet, dess sätt att förena dyster reflexion med vemodig känslighet, sinnrik styrka med en särskildt i terzinernas sista rader framträdande epigrammatisk uddighet, hvilken dock, såsom sonettens lagar föreskrifva, alltid bevarar måttfullhet och aldrig för skarpt tillspetsas. Men dessutom täcka innehåll och form hvarandra med en sträng symmetri. Och ändtligen har Nicander i dessa sonetter, liksom i ett fåtal andra, varit ytterst sträng i den yttre tekniken samt långt mindre än annars lossat de band, hvilka den ömtåligt och fint danade sonetten behöfver för att göra det rätta intrycket: han låter i dikterna »Hadriani graf» aldrig manliga rim växla med de kvinnliga, alla raderna äro elfvastafviga, han begagnar för alla kvadernarierna Petrarcas älsklingsform *rima chiusa*, för alla terzinerna *rima incatenata*, som naturligen vållar större svårigheter än *rima interzata* men gör totalverkningen mindre brokig och därför passar väl för sonettpoesien, hvilken, om den skall vara stilenlig, bör äga mindre kolorit än liniestränghet. Denna formbehandling återspeglar förträffligt det dämpadt sorgsna, den återhållna men därför nästan än mer gripande tungsintheten, det både reflekterande och finkänsliga i dikternas hela kärnfulla idéinnehåll.

Nicanders sonettdiktning företedde under året 1828 en ofantligt rik blomstring. Själf säger han härom: »När en

idé till en eller flera sonetter först uppstår i mitt innersta, så går liksom en eld genom mig, hela mitt väsen uppflammar och ögonen fuktas af tårar. Allt står färdigt men icke ordnadt ännu, och rimmen komma liksom självmant och erbjuda sig, ja, de trängas om rummet. Nu är det icke nödvändigt att genast uppskrifva det lilla skapade verket: det kan ligga flera dagar i denna form orördt utan att något förlora, och när åter en tyst och lycklig stund vinkar mig till poesi, är hela sonetten nästan i ett ögonblick frambragt i sin rätta gestalt.»*

Till Nicanders trefnad i Rom bidrog ej litet den omständigheten, att han där icke endast var hänvisad till umgänge med de från olika delar af Europa dit ankommande, på trattoriorna hvarandra råkande konstnärerna eller dilettanterna utan dessutom ägde tillfälle att njuta af ett bildande familjelifs mer stilla och mindre larmande nöjen. Han var en gärna sedd gäst i flera romerska hem, särskildt hos familjen Persiani, hvilken visade främlingar mycken gästfrihet och synes med särskild välvilja hafva omfattat den älskvärde svenske skalden. I detta hus funnos tvenne begåfvade döttrar, Giulia och Virginia; bägge hade vackra sångröster, Virginia spelade harpa, och till bägge skref Nicander poem. Till signora Giulia skref han sin första italienska sonett:

Nasci, sonetto lieve, il mio primiero,
un fior di primavera, entra nel mondo!
Forse t'opprimerà d'un piede il pondo
o frangerà ti un vento assai leggero.
Forse ti immergerà — o crudel pensiero —
L'obblio nel suo mare atro e profondo:
No, tu avrai un soggiorno più giocondo,
almeno un giorno tu vivrai, io spero.
E perchè più sicuro il tuo perdono
e la tua vita sia più avventurosa,

---

* Nicanders handskrifna minnen från Rom. — Man jämföre med detta hans eget yttrande hvad ofvan blifvit anmärkt om hans sätt att författa.

io ti consacro ora delle grazie al trono.
O tu, d'Italia in me la prima rosa,
alla più amabil donna or or ti dono,
alla più buona ed alla più graziosa.

»Såsom den första synden alltid föder flera, så känner jag», skrifver Nicander i sin dagbok, »att denna första italienska sonett blir roten och en lockmat för flera andra tillkommande.» Han misstog sig icke.

Med Persianis deltog Nicander ganska lifligt i karnavalens förlustelser år 1828. * Men kärare voro honom idéutbytena i hemmet med de älskliga systrarna, af hvilka Giulia på honom utöfvade det största inflytandet. »Hvarför», skrifver den svärmande skalden, »äger Giulia ett så magiskt välde öfver mig, utan att jag därför är mindre fri, om ej därför att i hela hennes väsen uppenbarar sig ett nordiskt allvar, en nordiskt djup känsla, förenade med de sydliga behagens blidaste blommor? Hvarför jollrar jag så gärna med Virginia, om ej därför, att hon är naiv på ett sätt, som påminner mig om Charlotte Wrangels barndom? Besynnerligt är, att jag talar mer med Virginia och likväl oändligt mer älskar Giulia. Med henne behöfver jag ej mycket ord:

Ammutiscon le lingue e parlan l'alme.»

Till Giulia ägnades ock den svenska sonetten »Giulia vid klaveret»:

Ditt tal är blott musik: melodiskt klara
från dina sköna läppar orden gå.
O, när ditt tal förmår förtjusa så,
tänk, hvad din sång förtrollande skall vara!
Hvar ton är en lycksalighet, en fara,
mitt hjärta stormar, fruktar, men ändå
harmoniskt hoppets näktergalar slå
ackorder mäktiga och underbara.

---

* Om karnavalen i Rom har Nicander skrifvit en förträfflig sonett, som införts i Hesperiderna. Dikten författades i Wien den 10 juni 1829.

Du sjunger djärft och eldigt, nästan vildt:
»*Bambino alato!*» — och på lösta vingar
ut kring ett stormigt haf min själ sig svingar.
Sen sjunger du så ljuft och lugnt och mildt:
»*O come sul mattino è lusinghiero*
il mar!» — och stilla hjärtats böljor äro.

Den vackra italienska sonett, som i de samlade dikterna bär titeln »A *Lelia* quando voleva che l'autore scrivesse il suo epitaffio», var likaledes en hyllningsgärd åt Giulia Persiani; i de handskrifna reseanteckningarna står hennes rätta namn utsatt.

Men icke heller Virginia blef lottlös. Det är nämligen säkert till henne, ej, såsom man någon gång antagit, till den för skaldens lif dock än mer betydelsefulla Virginia Sanne — om hvilken i det följande skall talas —, som han skrifvit de två vackra italienska sonetterna »*A Virginia*». De skrefvos troligen kort före afresan från Italien som ett afsked till den intagande flickan, hvars röst så ofta darrat af rörelse, när hon till harpan sjungit några af Nicanders italienska älsklingsstycken. Sonetterna, i hvilka skalden, nästan profetiskt, biktar sin aning om kommande år af tunga bekymmer, lyda:

»*Tristo, tristo è il destin del viaggiatore,*
che viene e passa ognora e ognor s'affretta
per arrivar dove nessun l'aspetta,
dove per lui nessun sentiva amore.
Misero lui, se il suo sensibil cuore
non fugge a tempo ciò che più il diletta!
Se il dolce fior del bel momento accetta,
lo pagherà con anni di dolore.
La rimembranza delle cose amene,
allorchè il lor piacer più non si sente,
penosa e amara ed orrida diviene:
dunque non viaggiate!» — *Cosi la gente*
dice e redice ancora e dice bene,
ma, mi perdoni, io non ne credo niente.

Credo, che il viaggiator sia assai felice
o il più felice almen de' sventurati.

Se fuggon tutti i momenti grati,
il bel piacer, la gioja incantatrice,
alla invidiosa sorte almen non lice
di togliergli dal cor gli oggetti amati
tanto più cari quanto allontanati
e la memoria sarà vincitrice.
Non giova a me del cor la fredda pace:
più tosto che ghiacciar, voglio soffrire
del sol meridional l'ardente face.
Vidi l'Italia, anch'io: posso partire.
Un tal dolor, benchè crudel, mi piace.
Vidi Virginia ancor — posso morire.

Ordet »ancor» i slutraden behöfver ej öfversättas med »än en gång» utan, såsom språkbruket medgifver, med »dessutom»; diktens stämning förråder det vemod, som skalden erfor vid tanken på den förestående afresan, och orden »posso partire» antyda, att denna afresa ej ännu skett, samt röja därför ock, att sången skrifvits i Italien. Den innerlighet, som sista raden uttrycker, utvisar ej med nödvändighet häftig kärlek eller passion; Virginia Persiani var honom kär, likaväl som hennes syster Giulia, men ej mera, snarare mindre, och om än de hyllningar i bunden form, hvilka skalden stundom ägnade dessa bägge systrar, äro varma, så öfverskred hans känsla aldrig råmärkena mellan vänskap och kärlek eller uppehöll sig åtminstone på ett gränsområde, där den broderliga tillgifvenheten försattes med några vekare drag af ömhet. Sådant var för Nicander karakteristiskt. Han var, som alla äkta skalder, mottaglig för inverkningarna af kvinnlig skönhet; han var, mer än de flesta skalder, renhjärtad; den tillgifvenhet, han kände, var fordringslös. Om han några gånger, då hjärtats barometer steg, i sin dagbok eller i ett poem säger sig »älska» Giulia, så var det förvisso med den platoniskt oegennyttiga kärlek, som, då den ödmjukt vet sig ej kunna bjuda timlig lycka, själf ej begär annan sällhet än den, hvilken vinnes af likstämda själar vid samtal om hvad lifvet och dikten äga skönt och ädelt samt, i framtiden, af en vänlig hågkomst, som ej grumlas af oroande minnen.

Utflykterna i Rom tillsammans med medlemmarne af familjen Persiani hade gifvit Nicander ämnen till flera af hans vackraste roma-dikter. Den 2 mars 1828 berättar Nicander i sin otryckta dagbok: »Vi aftågade, sex personer, Giulia, Luigia, la Svedese» (mlle Stading?), »Fabio Persiani, amerikanaren, kallad Erico, och jag. Virginia hade hufvudvärk och blef hemma. Öfver Capitolium och det präktigt af fullmånen upplysta Forum, förbi Fredens tempel vandrade vi till Colosséen. Vid inträdet där mötte oss vakten med tillsägelse att vända om; då jag fortsatte vandringen, ville han hindra mig. Men då man frågade, om han tyckte om drickspenningar, sviktade hans tapperhet, och vi gingo vidare. Den sköna, magiska jättecirkeln stod i den mest förtrollande glans. Månen satt midtöfver utan ringaste sky och utgöt sina rikaste strålar öfver murkronan. Men kapucinmunken sof och kom ej med sin lykta och sina nycklar. Således gingo vi själfva uppför en trappa upp på muren, sutto och stodo där en stund och njöto af nattens, minnets och konstens skönhet. Giulia, halfsittande mot en hvalfbåge öfverhängd med murgröna, försmälte i djup, tyst rörelse. Hennes anletsdrag, förklarade af det underbara skenet, kan jag ej likna vid andra än vid en ängels, och de sköna ögonen, glänsande af tårar, lyste för mig klarare än Cynthia. Det var så tyst, så mystiskt, och likväl var mig lifvets gåta klarare tydd än någonsin. Där voro åtminstone tvenne hjärtan, som förstodo hvarandra, och dem omslöt den präktiga cirkeln, liksom evighetens symbol.» Hemkommen från detta besök i Colosseum, skref Nicander vid midnatt sin sonett »En midnatt i Colosseum»:

Hvad är, som sprider här en himmelsk dager? —
Roms nedergångna stjärna hvalfven här
med högre ljus än Cynthias strålar klär. —
Hvem är den genius, som, så blek men fager,
på muren sitter med en krans af lager
och talar högt? — Det minnets tystnad är. —
Hvad sorl, som hörs uti arkaden där? —
Det Tiden är, som stenkolossen gnager. —

Men hvem är hon, som vid min sida står,
hvars suckar ljuft med vindens fläktar blandas,
hvars själ är mild som luften, den hon andas?
Det Giulia är. En stum, vältalig tår
i hennes ögas öppna himmel skiner,
som hoppets stjärna öfver Roms ruiner.

Orden »Det Giulia är. En stum, vältalig tår» ändrades, när dikten trycktes i Hesperiderna, till: »Det Almerinda är. En stilla tår.» Det finnes finkänsliga väsen, som sky att för allmänheten yppa ens namnet af någon, som varit dem ovanligt kär.

Redan förut — den 26 december 1827 — hade Nicander i en annan, kanske än skönare dikt besjungit samma ämne. Dikten, som äger mycket af Colosseums och Roms egen »grandezza», lyder:

Du jättemur, som trotsat tusen år,
inom hvars djärfva, himmelshöga branter
en legion af sångens anförvanter,
det höga minnets andar, fjättrad går!
Murkrona, som på Romas kummel står
och för hvars eviga, fast brutna, kanter
en värld af himlahvalfvets diamanter,
ett stjärnsystem till prydnad knappt förslår!
Du ring, som allt och intet innesluter,
nu är du skönast, nu, då månen gjuter
sitt sken uppå ditt oförstörda grus;
ty Romas minne är som månens ljus,
det brinner än och har i sekler brunnit —
en återglans af solen, som försvunnit.

Månskensbesöket i Colosseum förnyades omkring en månad före den tidpunkt, då Nicander för alltid bröt upp från Italien. Då var äfven Virginia med i sällskapet, som inom sig räknade flera sångerskor och sångare. Det var Nicanders afsked från Colosséen. »Vi sutto högt uppe på arkaderna, blickade ned öfver Palatinska berget, Titi och Constantins bågar, Forum och Capitolium, hvilka i den tysta, högtidliga kvällen lågo höljda i Cynthias magiska ljus, klart såsom dagens flamma men mera hemlighetsfullt

hänryckande. Det var så ljust, att man såg ofvan randen af Colosséens brustna öfre arkader de blå, nästan genomskinligt färgade Albanska bergen. Bönen i *Mose in Egitto* sjöngs trestämmigt. Man kunde ej mattas, ej nog dröja för att rätt genomträngas af denna sublima syn.»

Dagboken tycks utvisa, att under någon tid af 1828 Nicanders trägna besök hos den persianiska familjen afbrutits men sedan återupptagits. Man torde ej misstaga sig, om man anser, att anledningen legat i skaldens försynta tillbakadragenhet under ett svårt penningbetryck; han kunde ej offra på sin klädsel så pass mycket som förut, och dessutom ville han ej gärna störa andras glädje med sina sorger. Nicander hade stannat i Rom längre, än afsedt var; däraf kom förlägenheten. Visserligen hade kronprinsen låtit skicka honom ett nytt tillskott; visserligen tilldelade honom Svenska akademien — ånyo på Mörners förslag — ett belopp, denna gång stort 300 rdr b:ko, och visserligen bisprungo honom Byström och andra; men — det kunde ej hjälpas — det långa uppehållet var förenadt med kostnader, som ständigt ökades. I ett bref af den 23 december kan han ännu med en viss stoicism skämta öfver sin nöd; han skrifver:

Jag är så fattig som min gamla rock,
hvars fickor ren i Florens gingo sönder
och sen stals bort i Rom en afton dock.*
Vill någon stjäla mig, han fritt försöke,
men blir han icke rik af hvad han tog,
så skylle han sig själf, och det är nog . . .

Omsider tvangs han att tänka på återfärd till norden; man kan förstå, huru det för honom skulle kännas att lämna Italien. Han hade begagnat sin tid väl, han hade

* Detta var verkligen fallet. Nicander berättar den 7 nov. samma år, att någon smugit sig in i hans sofrum och stulit hans »blåa frack», som han nyss tagit af sig och lagt på en stol; och han tillägger, kort och godt: »*che impertinenza!*» Den dikt, hvaraf början här meddelats, finnes intagen i Nicanders skrifter, sista upplagan.

studerat, begrundat, sjungit; han hade genom åsynen af betydande konstföremål odlat sin smak och med ifver tagit kännedom särskildt om antika minnesmärken och högrenässansens skapelser men ej heller försummat att i främlingskoloniens ateljéer betrakta hvad de nyare målarne åstadkommit; bland de sistnämnda beundrade han Schnorr v. Carolsfeld, medan han fann Overbeck och Cornelius visserligen intressanta och sinnrika, fromma och värmda af sina uppgifter men ingalunda fria från maner och alltför enformigt arkaiserande. Han hade deltagit i folkets nöjen och lustbarheter samt så införlifvat sig med romerska vanor, att han kände sig som medborgare i tiber-staden. Med Italiens språk hade han gjort sig så förtrogen, att han ej blott talade det nästan som en inföding utan skref på italienska språket smärre dikter, som till och med väckte romerska skriftställares bifall. Hade han kunnat stanna i Rom, så skulle, mänskligt att döma, hans författarskap hafva än rikare utvecklats: man kan, med tanke på den mognad, de i Rom skrifna dikterna förete, våga ett sådant antagande. Huru väl han kände, att Italien och särskildt Rom bättre än någon annan punkt på jorden passade för honom, därom vittnar såväl den melankoli, som alltid i dagboksanteckningarna framträder, så snart han tänker på den oåterkalleligt förestående nödvändigheten att lämna södern, som äfven mycket i hans poesi, såsom den vackra, i april 1828 skrifna dubbelsonetten »Fråga till Villa Borghese» och »Eko ur lagerskogen». Nicander hade på eftermiddagen den 25 april gått till Villa Borgheses park; »jag satt», säger han, »i den yppiga, svällande grönskan under lagrarna på mitt lilla, vildt sköna favoritställe, ej långt från Casino. Klart klingade näktergalarnas klocktoner till höger och vänster. Jag var i ett slags rus: jag var drucken af vårluft, blomsterdoft och fågelsång. Och jag tog upp min penna, och nästan tanklöst tecknade jag upp tvenne sonetter, som jag kan kalla improvisationer, ifall någon skulle säga, att de äro svaga.» Svaga kunna de ingalunda kallas; de äro tvärtom förtjusande i sitt melodiska behag:

Fråga till Villa Borghese.

Hvad är du mer än Drottningholm och Haga,
du stolta villa, hvarom världen talar?
Och dina kullar, tempel, sjöar, dalar —
hvem ger dem lof att så fördömdt behaga?
När hjärtat ljufvast vill sig självt bedraga,
hvi flyr jag hit i dina gröna salar
och lyssnar rörd till dina näktergalar,
som sjunga gladt sin sång och aldrig klaga?
O, om i en minut jag kunde fara
till fosterlandet hem och mig besinna,
jag ville mina frågor själf besvara.
I denna stund jag skulle kanske finna
att godt är här men bäst är hemma vara —
och norden seger öfver södern vinna.

Eko ur lagerskogen.

Far hem till Drottningholm, far hem till Haga,
hvarom du drömmer och hvarom du talar,
lek där april i frostuppfyllda dalar,
sök dig en blomma, som förmår behaga!
Se, drifvor utaf snö ditt hopp bedraga:
du söker fåfängt dessa gröna salar,
du hör, i brist af vårens näktergalar,
en frusen sparf på torra kvistar klaga.
Jag lånar dig en sefir för att fara
till norden hem och dig en stund besinna —
se kring dig, och din fråga själf besvara:
och skulle norden du för kulen finna,
kom åter, kom! *Här* är dock bäst att vara:
du vid mitt bröst skall våren återvinna.*

Nyårsaftonen 1828 — Nicanders sista nyårskväll i Rom — tillbragtes hos Thorvaldsen; sånger ljödo, saltarellan dansades, oranger hängde bland bladverken. Nyåret 1829 var inne; nu var det blott några få månader Nicander hade kvar i Rom. Den 13 mars besökte han för sista

* Den andra sonettens rimslut återupprepa, som man ser, eko-likt den föregåendes. Detta dubbelpoem hör, med afseende å sonetternas arkitektoniska byggnad, till de strängast och bäst skrifna hos Nicander.

gången Panteon; kvällen förut hade han sagt farväl hos Persianis. »Jag hörde», skrifver han, »Giulia sjunga mina favoritstycken. Jag fann, till min glädje, att jag af henne blir mycket saknad och af Virginia äfven. Och denna afton kände jag själf hvad det vill säga att slita sig ur den älskade kretsen och Rom — det eviga, underbara Rom. Jag fick musik af Giulia, skrifven af hennes egen hand. Den är mig nu dubbelt kär. Med af tårar glänsande ögon gaf hon mig detta minne jämte de sköna sonetter, hon inskrifvit i mitt album. Farväl, Giulia och Virginia och Angelina och allt älskvärdt och skönt och ädelt, som jag i Rom älskat och till grafven skall älska! Måtte jag återse eder snart!»*

Den 14 mars 1829 for Nicander, efter ett afskedsbesök hos Thorvaldsen, med Byström från Rom. Wetterling följde dem till backen vid *Ponte molle.* Vid tanken på detta smärtsamma ögonblick skref Nicander i sin dagbok: »Evige Gud, människan föddes, tror jag, för att taga afsked. Hon kommer och vandrar och far. Det skönaste hon njuter måste hon kasta från sig eller öfvergifva. Hon

* Från Bologna skref han ett bref till Giulia Persiani; följande, som bär vittne om hans upprörda stämning, torde här böra meddelas: *Dunque è vero che fra Roma e me si alzano, come un muro inespugnabile, le rigide Appennini; non mi resta di questo tempo in Roma cosi piacevolmente passato, che la memoria dolce e crudele insieme, dolche perchè nel suo specchio magico ancora mi dimostra le imagini dilette come presenti, crudele perchè tutti gli oggetti, che ora mi circondano, mi dicono che sarò con ogni giorno più allontanato dalla patria dell' anima mia, »the city of my soul». Non sentirò più il sensibil canto di Giulia al pianoforte nè l'arpa di Virginia. E questi suoni, questi momenti, perchè li godeva, se era scritto nel libro dell' implacabile destino che tanto presto li perderei — e forse per sempre? Mi ricordo ancora con un certo fremito la serata quando io voleva dire un addio ed esprimere in qualche accento almeno l mia riconoscenza dei piaceri, dei quali ho goduto nella casa Persiani, e del mio dolore di non poterne più profittare, ma non fui capace di proferire una parola, cercai la porta, e Giulia, voi amabile Giulia, mi portasti il capello che nella mia commozione aveva scordato. Sortii, scesi sulla strada; il cielo fù oscuro e pianse; nessuna stella si vide, nessuna stella di speranza: anche il cielo fu vestito in nero come i miei pensieri.*

är — mycket lycklig och njuter mycket och lider mycket eller mer. Jag är likväl nu lugn; ty det stora steget är taget. Rom med alla dess bilder står redan förklaradt i mitt minne. Det är beatificeradt i min själs tempel.»

Kännande att lifvets »sötebrödsdagar» voro slut, reste han öfver Foligno, Perugia, Florens och Bologna till Venedig, efter att under vägen äfven hafva gjort en utflykt till Ferrara, där sångaren af »Tassos död» besökte Tassos plågobostad, S. Annas hospital. Den 28 mars ankom han till Venedig, där han tillbragte nära en månad och, oaktadt den ofta återkommande saknaden efter Rom, naturligen upplifvades af det myckna, som lagunstaden erbjuder för skönhetssinnet:* här lärde han sig förstå Giovanni Bellinis milda och dock storartade värdighet, likaväl som Giorgiones nästan novellistiska men intressanta konst och för öfrigt de stora mästarne inom det venetianska existensmåleriet, färgpraktens mästare Tizian och Paolo Veronese. Han besökte museer och kyrkor, studerade Venedigs historiska minnen, färdades i timtal, drömmande, på kanalerna men stördes och oroades tyvärr mer än förut af ekonomiska trångmål, hvilka blefvo allt svårare, sedan Byström den 4 april lämnat honom. Ett från Sverige väntadt understöd inträffade icke; en rik norrman, hvilken han oegennyttigt ledsagat som cicerone och gjort många tjänster, ville ej hjälpa honom utan drog sig alldeles undan. Öfverallt finnas dock goda människor, ofta bland de samhällsklasser, som ej äro särskildt af lyckan gynnade; Nicander gick till värden på det lilla hotell »Scudo di Francia» nära

* Om det första intrycket af Venedig skrifver Nicander: »*La prima passeggiata si fece alla Piazza di S. Marco. La chiesa maravigliosa, il palazzo ducale, la veduta sul mare, il campanile, la Zecca, il gran quadro della piazza colle botteghe sotto le superbe arcadi, tutto è stupendo, ha fatto su di me una impressione eterna, profonda, sublime.*» Folkets typ behagade honom och han talar i sin dagbok gärna om »*la bellezza fina e delicata delle donne Veneziane*». »*Un colore trasparente, non troppo rosso, piuttosto bianco, ma vago e veramente Tizianesco le caratterizza. I lineamenti non hanno la grandiosità delle donne romane, ma, in vece di questa, una amaoue e spiritosa grazia ride dagli loro occhj.*»

Canale grande, på hvilket han bodde, signor Vincenzo Silvestri, omtalade sin ställning och sade honom uppriktigt, att han först i Wien kunde anskaffa penningar. Den beskedlige värden, som fäst sig vid den anspråkslöse, tillbakadragne och stillsamme svensken, sade sig hysa den största aktning för den flitige och lärde gäst, han haft, förklarande att hotellräkningens uppgörande kunde anstå till en för Nicander läglig tid samt försköt honom till och med en summa penningar.

Man kan förstå, huru betrycket måste hafva plågat den finkänslige skalden; under större delen af hemresan hade han oupphörliga bryderier, och den sköna tiden i Rom, där hans lott, med undantag för några pinsamma månader af oro, varit jämförelsevis sorgfri, hägrade oupphörligt för hans sinne;* för att förströ sina tankar sysslade han i Venedig med sin novell »Den siste Foscari» — sedermera införd i Hesperiderna —, med poetiskt författarskap och ensliga vandringar. En tids stilla hvila njöt han under gästbesök i klostret på ön San Lazaro, med hvars armeniska munkar, som visade honom mycken tillgifvenhet, han förtroligt samtalade. När Morea intogs af turkarne, hade en koloni af armeniska andliga flyttat därifrån till *Isola di S. Lazaro*, där de ägnade sig åt studier och åt landsmäns undervisning. Bestående genom sekler, åtnjöt brödraskapet mycket anseende. Fader Paschale Aucher, med hvilken Nicander sammanträffade, hade under fyra månader lärt Byron armeniska; han visade nu den svenske skalden det välförsedda klosterbiblioteket, till en del bestående af böcker, som tryckts på ordensbrödernas eget tryckeri. De österländska munkarne bådo Nicander att på svenska öfversätta några från nämnda tryckeri till en mängd tungomål redan öfverflyttade böner, skrifna af den armeniske patriarken S. Niersis Clajensis; han efterkom deras

* Från Wien skref han längre fram: »Jag nästan förgås af längtan till Rom. Men fåfäng är denna längtan. Mitt öde är döft för alla dess suckar. Hvad jag nu bäst behöfver, är *tålamod* — tålamod och sinnesstyrka.»

önskan, och den svenska tolkningen trycktes på *Isola di S. Lazaro,** hvarefter Nicander i gengäld erhöll ett dyrbart historiskt verk på armeniska språket. Han inbjöds ock att öfvervara påskfesten i klostret och föreställdes för abboten Sukias Somal, en vördnadsvärd, gråskäggig gubbe, som förärade honom den armeniska liturgien. Efter att hafva bevistat den högtidliga gudstjänsten, som i vissa afseenden, såsom när abboten ensam gick bakom tempelförlåten för att förrätta rituella handlingar, hade gammaltestamentlig prägel, vandrade Nicander, såsom ofta förut, i den af blommor doftande klosterträdgården och njöt från loggian af utsikten hän mot öarna La Grazia, S. Clemente, S. Spirito, Poveglia och Malamocco. Nicander har till de fromma fädrens ära skrifvit en italiensk sonett,** och han sade sedermera ofta, då han i Sverige berättade om sin utländska resa, att dagarna på S. Lazaro vid den blå Adria voro de skönaste, han upplefvat sedan han lämnat Rom. I sin under vistelsen i Venedig förda dagbok har han, sedan han skildrat sitt sista besök i klostret, antecknat: »*Addio, cara isola! Le lettere fioriscano sempre nel tuo seno tranquillo!*»

Från Venedig skref Nicander den 2 april till Hamilton: »Det *ritorniamo a Roma*, som Winckelmann så ofta upprepade, då han från Italien kom hem till Tyskland och såg de stygga taken, sväfvar ofta från mitt hjärtas djup ut på läpparna. Men tärningen är kastad: vägen går framåt, den går ej tillbaka.» På det mest smältande, mest

* Den äldsta upplagan af dessa vackra österländska böner, »Preces S. Niersis Clajensis», som finnes på K. biblioteket, är tryckt i Venedig 1823 och har tillhört Nicander. Han fick exemplaret som minne, och han har däri insatt sin svenska öfversättning, särskildt paginerad, mellan den tyska och den holländska.

** Det heter där om den kristna tron — *la Fede* —, som undan halfmånen räddade sig till Venedig och S. Lazaro:

Nell' isola vicina all' Adrio lido
tranquilla, o Padri, fra di voi soggiorna.

Dikten är af Nicander öfversatt på svenska.

hjärtebevekande sätt framträder skaldens kärlek till Italien och Rom i den härliga sången »Den heliga veckan i Venedig eller afsked till Italien». Man fängslas här kanske mindre af de i sig själfva ypperliga strofer, i hvilka skalden frambesvär minnena från Venedigs flydda ära, än af de rörande toner, i hvilka hans egen saknad, sorgsen men midt i all sorgsenhet harmonisk, tonar skär som glasharmonikan. Hade Nicander än ej medfört andra poetiska skördar från Italien än denna sköna sång, så skulle resan ej varit fruktlös. Det är verklig, ej konstlad känsla i hvarenda vers. Det upprörda sinnet biktar redan sitt vemod i det första uppslaget:

Hvart förs jag hän, då så mitt hjärta bränner? —
På tidens vagn jag förs af ödets hand;
jag vet ej *hvart*, men *hvarifrån* jag känner:
jag drifves bort ur sångens älsklingsland.
Utur sitt Eden ängeln mig förjagar —
du, grymma upphof till min lyckas dagar,
o, ängel, vid din fot
jag faller ned: hvad bröt jag dig emot?

Med ödmjukhet lämnar skalden själf svaret på sin fråga:

O, jag förstår, hvarför min dom du skrifvit!
Jag var din helga tempeltjänst ej värd.
Mot all den rikedom, din hand mig gifvit,
ack alltför ringa var min offergärd.
Hvad var min sång? I tonerna och orden
det bodde alltför mycken köld från norden,
och därför långt från dig
till köldens land igen du jagar mig.

Nu frambryter hans längtan att än en gång återse de kära ställena vid Tibern:

Skänk mig vid fosterländska vänners sida*
ännu en månskensnatt vid Colossén!

---

* Originalmanuskriptet har här i stället:

Skänk mig vid Giulias och Virginias sida.

Låt Eos än en morgon mig bebåda:
låt mig en solnedgång från Pincio skåda —
och sen farväl! Med fred
jag skåda vill min lyckas sol gå ned.

Skalden skulle vilja vara åtminstone en bland de fattiga pilgrimer, som under den heliga veckan få besöka Rom:

Jag ville en af dessa arma vara,
som nu till Romas högtid tåga af;
jag ville blanda mig med deras skara
och bära deras snäckor, deras staf.
De vandra dit; jag vandrar stum tillbaka,
och från den fest, hvars fröjd de gå att smaka,
jag utelyckt skall bli;
min helga vecka redan är förbi.

Mitt helga år är redan nedergånget,
då jag var säll i diktens fosterland
och då mitt hjärta låg så ljufligt fånget
i konstens och naturens rosenband.
Det var en vecka blott, med fester firad,
en sabbatsdag, af vårens blommor sirad,
en paradisisk stund
lycksaligt drömd uti en myrtenlund.

I denna stämning blifver för honom minnet af hans ankomst till själfva det kära Venedig fördystradt; han hade kommit dit

uti en svart gondol,
den sista färdens sorgliga symbol.

Väl voro Venezias tärnor sköna, väl erinrade de än om de bilder, Tizians pensel framtrollat; men dem felades »romarinnans höga majestät», och skalden bekänner öppet:

Venedig ser jag med en främlings öga,
min tanke njuter här men hjärtat föga.
Mig tanken fjättrar kvar,
men hjärtats drift till annan kust mig drar.

Från sitt fönster hör han en näktergal i bur; i näktergalens kvitter bor, som i Nicanders sång, trånaden efter frihet och natur:

O näktergal, din stämma sorgligt klingar,
så ängsligt ljufva slår du dina slag.
Ack, om i dag, som du, jag hade vingar,
och om du sedan vore fri som jag,
vi skulle flyga öfver dal och grunder
till Palazzuolas, till Marinos lunder,
bort till Albanersjön,
där våren nu är öfverjordiskt skön.

Vi skulle där af lagrar, friska, unga
en hydda bygga — rosor rundtomkring —
och om så grant vi ej förmådde sjunga,
i lundens djup det gjorde ingenting.
Vi vore fjärran från de lärdes öra,
vi skulle blott hvarandras toner höra.
Invid den klara sjö
hur ljuft att lefva så och så få dö!

Den melodiska trenodien slutar med en suck, en bön, hvars fruktlöshet sångaren själf nog anade:

Italien, låt mig se dig än en gång!

Skalder förstå skalder bäst, och Atterbom har nog rätt, då han, prisande Nicanders »Afsked till Italien», säger, att, ifall denna sång ej vore skrifven på ett språk, »som olyckligtvis är och förblifver ej mindre obekant för de flesta européer än det i sinnrikhet, kraft och välljud öfverträffar Europas flesta tungomål», den skulle hafva vunnit rykte i världslitteraturen. Lika sann är Atterboms anmärkning, att »författarens hänryckning och återlängtan är så djup, att den icke sällan gränsar intill ett förtärande vemod, vådligt, utom för honom själf, jämväl för smittbara läsare».*

* Som bidrag till de af Nicander ofta anställda jämförelserna mellan nordens och söderns lazzaronlif må följande stycken här meddelas:

Den 28 april var Nicander i Wien. Hans belägenhet blef här så mycket svårare, som till medellösheten sällade sig sjukdom. Han höll sig uppe, han betraktade kejsarstadens sevärdheter, han fick ofta intaga sina middagar

---

Trashankarne i norden.

Det bor ett ömkligt släkte här i norden,
som svär och slåss och pratar högt om kraft
och tumlar lustigt om på fosterjorden,
ej fullt af fröjd men blott af brännvinssaft.
När mannen går att supa och att ljuga
till krogen, hustrun drager mödans ok
och svälter hemma i en gisten stuga;
men super *hon*, då går det rent på tok.
Säg, kan i denna svärm en främling finna
de gamla, stolta göters ätt? — Nej, tack!
Han ser dem, ej af kraft — af finkel brinna,
han ser och ropar: Tvi ett sådant pack!

Trashankarne i södern.

Sonett.

Det bor ett lyckligt släkte långt i söder,
som värms och brännes brunt af solens låga,
som anser mödan som sin enda plåga
och på hvars kinder hälsans purpur glöder.
De lefva med naturen såsom bröder,
hon dukar upp för dem en yppig råga
af fröjd, om ej af rikedom. De fråga
ej efter guld, blott nöjets drufva blöder.
Af sången tjusas lazzaronens hjärta,
och medan nattens gyllne stjärnor vaka,
till cittran sjunger han sin fröjd, sin smärta.
Hur säll han står bredvid sitt barn, sin maka!
Hvad söderns lif och färger äro bjärta!
Jag tror, vi fly från norden dit tillbaka.

K. A. N—r.

Ur major Wetterlings album, och minnestecknaren delgifvet af frih. J. Nordenfalk.

hos den svenske ministern; men den sistnämnde synes dock hafva visat honom det slags misstroende, som lyckliga ofta visa olyckliga. Förhållandet förbättrades, sedan kronprinsen låtit skicka Nicander en växel, hvilken, efter hvad skalden den 13 maj 1829 skrifver till Hamilton, räddade honom från hans »en tid bortåt frätande bekymmer». Hvem kan tälja de oroliga tankar, den resande svensken erfarit, medan han, till utseendet kanske obekymrad, gick under de löfrika träden i Wiens Prater och endast för en stund lifvades, när han en eller annan gång fick se sin besjungne hjältes son, den unge hertigen af Reichstadt, köra förbi?

Mot slutet af augusti inträffade skalden i Berlin, »där han hos svenska legationen åter måste låna sig fram»; i början af september reste han öfver till Sverige: romfararen var återkommen och kunde i medlet af samma månad omfamna moder och syster i Nyköping. *

Hösten var börjad i den svenska naturen. Började var ock nu hösten i Nicanders lif. I krigsexpeditionen, där han blef kopist och kanslist, arbetade han visserligen ibland; men dels passade hans lynne, som ofvan nämnts, föga för ämbetsmannavägen, dels var han verkligen för sitt uppehälles skull hänvisad till sitt författarskap. Första delen af »Minnena från södern» inbringade något, om ej mycket; Nicanders uppmärksamhet var nu främst riktad på Hesperidernas utgifvande, och underhandlingar härom pågingo redan 1831 men fördröjdes dels till följd af förläggarens under någon tid hysta betänkligheter mot att utgifva ett arbete, bestående af både noveller och poem, dels emedan Nicander, som ganska länge arbetade på novellerna, ej än hade afslutat den i Venedig påbegynta »Den siste Foscari» samt först 1834 började novellen »Gustaf den III i Neapel» och först i februari 1835 hann läsa sista korrekturet på hela arbetet.

Dessförinnan hade han emellertid till Svenska akademiens täflingar insändt ett af de poem, hvilka sedermera

* Mellan den 5 och 8 september bodde han vid genomresan i Lund hos sin »trogne, gästfrie Reuterdahl».

införlifvades med Hesperiderna, nämligen »Månskensnatten i Albano». Denna dikt har ett smekande behag och mycket af det mystiska, det obestämda, sväfvande, som tillhör Selenes skimmer. I Albano brinner lampan vid madonnabilden, sång klingar i gränderna; i naturen »bortdör dagens ljus i Cynthias», en genomskinlig dimma sveper sin slöja kring dalen, näktergalen slår, Ariccia glimmar på höjden, och kyrkans hvita murar öfversvämmas af månglans, parken liknar

en mörk tartar, belyst af änglars skara,

cypressernas toppar omväxla med piniernas, och

mot skuggan af de tysta, dunkla lagrar
sig bryta skönt olivens silfverdagrar;

forntidens minnen vakna för skaldens öga, han tycker sig se Horatius stå i ett fönster, tycker sig höra, hur den romerske diktarens sång besvarades af Filomela. Själen stämmes till högtidligt allvar,

allt stoft, all flärd och all förgänglig ära
från hjärtat falla som en aflagd skrud.

Poemet är icke dristigt men intagande; det hör kanske ej till Nicanders allra bästa, men det försvarar väl sin plats bland de vackra syskonen i Hesperiderna. *

* Idéen till dikten »Månskensnatten i Albano» hade hos Nicander upprunnit redan den 26 juli 1828, sedan han »vandrat den paradisiska vägen från Ariccia till kapucinklostret och njutit, kort före och under solnedgången, den tjusande utsikten af Albano i dalen, pinieskogen och kupolen af Castel Gandolfo öfver skogstopparna och Campagnan, som låg i genomskinlig dimma, samt hafvet som ett ljusblått band däromkring». Vandringen i dessa sköna nejder hade varat från den 22 juli; Palazzuola, Rocca di Papa och Monte Cavo hade besökts; han hade sett Nemisjön och Genzano. Han hade Albano till hufvudkvarter. Och det var under dessa aftnar ett härligt månljus. Nicander ströfvade ensam omkring, tankar och bilder föddes i hans inre. I dagboken skrifver han härom i uttryck, som alldeles omedelbart utvisa, att det var just *nu*, som

När »Månskensnatten i Albano» granskades i Svenska akademien, yttrade sig Lagerbielke rätt utförligt. Han fann dikten i högre grad än någon annan af de inlämnade skrifterna äga klassicitet i form och renhet i stil; den tycktes honom öfverallt bära stämpeln af en van hand. Han fortsätter: »Denna senare omständighet, ifall grundad, torde dock böra leda till stegrade fordringar å akademiens sida eller åtminstone till noggrannare tillämpning af de allmänna. Under denna synpunkt bör anmärkas, att självfva ämnet är något hvardagligt, att naturscener börja framskymta i snart sagdt allt slags nyare poesi, samt att det, i allmänhet sagdt, icke torde vara den deskriptiva poesien, som akademien företrädesvis bör utmärka. Men ej nog att ämnet icke är nytt, tankarna äro det lika litet; dock äro de väl ordnade och, om uttrycket tillåtes, väl klädda.» I Valerii tanke vittnade poemet, »ehuru något matt och blekt, om en öfvad talang och plastisk konstfärdighet», och Wallin yttrade, att, om stycket endast haft »mera uppfinning», det skulle hafva gjort skäl för ett högre pris, men nu i alla fall för den klangfulla och korrekta diktionens skull borde utmärkas med andra priset. Brinkmans omdöme sammanfaller till det väsentliga med Valerii, men Skjöldebrand ansåg den sköna och målande dikten hafva »ej litet anspråk till stora priset». Äfven denna gång yttrade sig akademiens sekreterare Franzén alldeles afgjordt till förmån för den högsta belöningen: han fann poemet »fullständigt motsvara sitt ämne genom en sann och liflig målning af en italiensk månskensnatt samt i stil och versifikation uppfylla, hvad man af ett beskrifvande

---

uppslaget till »Månskensnatten i Albano» gjordes: »*Solo, solo vagando per li boschi elisei scopriva molte vedute nuove, l'una più bella dell' altra, e nel chiaro della luna ammirava la veduta romanesca di Lariccia. — Quando tramontava il sole la sera del 24 luglio, si vedeva da una vigna Lariccia illuminata bellissimo dai raggi aurei.*»

Atterbom, som själf vistats i Rom och dess omgifningar under sin långa resa i utlandet, blef intagen af naturtroheten och finheten i »Månskensnatten i Albano», han kände däri igen sina egna stämningar från ungdomstiden.

poem på ottave rime med skäl kan fordra». Det stannade emellertid vid andra priset; Nicander gaf sig ej till känna som författare. *

År 1834 den 20 februari uppfördes för första gången Nicanders öfversättning af Schillers Röfvarbandet; han hade, utom detta stycke, äfven tolkat Orléanska jungfrun, i hvilken pjäs, uppförd först den 28 november 1836, Emelie Högqvist som Jeanne d'Arc skördade så stort bifall och för sitt spel af Nicander mottog en vacker versifierad hyllning. Det arfvode, som han för dessa öfversättningar bekom, var för honom väl behöfligt. Till självständigt dramatiskt författarskap kände han ej längre krafter. Han har visserligen gjort ansatser därtill, såsom i de ofullbordade styckena Beatrice Cenci — ett ämne, som länge fängslat honom och i Hesperiderna behandlas dels i en uppsats, dels i ett romans-fragment — och Prins Magnus; men af dessa utkast kan man ej fullt döma om hans kompositionssätt, hvilket i alla händelser förmodligen skulle lämnat det lyriska elementet för stort utrymme. För öfrigt är visserligen Beatrice Cenci en tragisk gestalt, och Shelley har, som bekant, på ett storartadt sätt behandlat ämnet, men däremot är Magnus Birgerson visserligen en olycklig, till medlidande uppkallande men ingalunda därför i strängare mening tragisk natur. Nicander har utkastat planer äfven till andra dramer, nämligen till ett med titeln Torkel Knutsson, ett kalladt Birger och hans bröder, ett som benämnes Gustaf Adolf och hvars sällsamma hufvudmotiv

* Till Tegnér skref Franzén den 30 december 1831: »Gärna hade hela akademien och jag särskildt önskat få veta ditt omdöme om de i år inkomna poemerna, men de voro för många i fråga att belönas, för att kunna alla dig tillsändas. 'Månskensnatten' är säkert af Nicander. Han har hittills icke anmält sig att mottaga det mindre priset, då han ej fick det större, hvilket jag för min del ville ge det poemet såsom en italiensk månskenstafla, i sitt slag fulländad.»

Tidskriften Heimdall 1831 (n:r 52) säger: »Stycket röjde en van hand, den man icke hade svårt att igenkänna. Det hörde till det beskrifvande skaldeslaget och utmärkte sig genom en praktfull naturmålning, en sydländsk kolorit samt en harmonisk versifikation.»

är konungens seger öfver frestelsen att affalla från sin tro, samt vidare till »Erik Stenbock och Malin Sture» samt två skådespel med utländska ämnen, nämligen »Den siste Konstantin» och »Ali pascha». Men när det kom till utförandet, så lockades han långt mäktigare af visan eller tankedikten, hvilka vida bättre sammanstämde med hans skaplynne. *

Huru hafva vi att tänka oss hans sinnesbeskaffenhet under dessa bekymrens år? Han lefde visserligen mycket för sig själf men sällskapade understundom med vännerna G. H. Mellin, Stenhoff, Grell, Thomson, Wahlbom, någon gång med Palmær och Cardon, oftare med den estetiskt bildade Hildebrandson, som satt själfull musik till många af hans dikter, samt Mazer, Hasselström, Rudbeck, Olof Fryxell och Wetterling. Man hade en liten krets, där det poetiserades och musicerades en dag hvarannan vecka. Skaldens milda väsen öppnade sig då för vänskapens inflytelser, och han behöfde dem både för sin själ och som motvikt mot den kroppsliga sjuklighetens tryck.

Man har utspridt, att han skulle skattat åt nöjet och anlitat bägarens tröst; man har utan tvifvel mycket öfverdrifvit. Likasom Böttiger i sin teckning af Stagnelius visat det obefogade i samma äfven mot denne skald riktade skvaller, som »närmast tyckes hafva varit föranledt af Hammarskölds obetänksamma sätt att sammanställa Stagnelius och Lidner», så må ock här anmärkas, att det sväfvande och på tomma hörsagor beroende ryktet om Nicander egentligen befästs genom den artikel i Biografiskt lexikon, hvari Palmblad lika obefogadt sammanställer Lidner, Bellman, Stagnelius och Nicander. Böttigers yttrande, att den formfulländning, som Stagnelius i stigande mått alltjämt i sina skrifter bevarade, i sin mån vederlägger dylika mot honom riktade påståenden, träffar äfven in på Nicander. Men det är tyvärr rätt vanligt, att den skygghet, den melankoli och af djup ömtålighet föranledda till-

* Endast som ett lekverk kan man betrakta det lilla lustspelet »Död utan död».

bakadragenhet, som ofta åtfölja ekonomiskt bryderi, gifva anledning till vanhedrande antaganden om en enstörings vandel; så var fallet ock här. När Nicander under senare år, om ock sparsamt, skattade åt Anakreons »ranka, som sorgerna söfver», så berodde detta på läkares honom lämnade råd att, för att lindra ett hjärtlidande, någon gång välja detta medel men ej opiat. Vid obduktionen efter hans död visade det sig ju, att hans hjärta vuxit nästan intill dubbelt af den naturliga storleken; hvarje slag af detta hjärta hade länge varit åtföljdt af plågor, hans händer voro vanligen iskalla, hans hy gulaktigt blek. Sannerligen, en person, som i öfvermått hängifver sig åt backiska tidsfördrif, antecknar väl ej heller med den barnsliga noggrannhet, som Nicander i sin på Boo uppsatta minnesbok iakttager, alla de tillfällen, då han under ett års lopp »drack punsch». Olof Fryxell, som ofta råkade Nicander i litterära kretsar, har om honom sagt, att »aldrig något plumpt ord undföll honom» och att »han tycktes afsky alla slags orgier». * Att Nicander ännu under slutet af sitt lif så ofta var på förslag till inval i Svenska akademien, vittnar ock bestämdt mot det sällsamma förtalet. Detta sistnämnda hade nått Tegnérs öra; han log däråt, på sitt skämtsamma vis sägande, att man ej inför honom borde »tala om rep i hängd mans hus»; »värre är det», tillägger han, »med fattigdomen, men den är dock ingalunda andelig hos honom.» * Nicander var under en tid road af Palmær, Palmær var road af glada samkväm och tog Nicander någon gång med sig; däraf kom sig lätt påståendet, att Nicander hörde till Palmærs »dryckesbröder»; ryktet nådde Nicanders mor, och han vederlägger det inför henne i ett bref af den 16 mars 1838 på det allra bestämdaste. »Mina vänner härstädes äro uppbragta till det yttersta öfver detta lögnaktiga skvaller

* Bref från O. Fryxell till minnestecknaren.

* Nicander var redan år 1829 starkt i fråga till inval, och år 1837 skref Beskow till Tegnér, att, i händelse man ville välja särskildt en skald, »ingen kunde sättas framom Nicander».

— och mycket mer än jag. Emellertid vill jag för ro skull uppriktigt berätta mitt dagliga lefnadssätt. Mina tvenne hyggliga rum äro belägna i Storkyrkobrinken. Min värd är bokhandlare och heter A. Bonnier. * Klockan mellan 8 och 9 f. m. stiger jag upp, dricker mitt choklad och arbetar hemma till kl. 4 à 5 e. m. Då går jag ut, äter min middag på ett spiskvarter i grannskapet, där en god vän och jag hafva ett enskildt rum, och därefter besöker jag antingen något hus, där jag förtroligt umgås, eller går någon bekant hem till mig för att vid brasan och pipan språka bort en förtrolig stund. Sedermera på kvällen dricka vi en kopp te eller någon gång ett glas punsch, och därefter, sedan jag blifvit ensam, arbetar jag vanligen till klockan tolf på natten, eller ock, i synnerhet om jag tidigare stigit upp, lägger jag mig snart och öfvertänker hvad jag den följande dagen skall skrifva, släcker sedermera ljusen och insomnar lugn.» Därefter lämnar han modern en redogörelse för alla sina litterära sysselsättningar, och dessa synas verkligen hafva varit så många, att tiden till nöjen ej kan hafva varit mycket stor. Man skulle ej ens här omnämnt detta förhatliga rykte, småsinthetens försök att häckla, därest ej orden i Biografiskt lexikon stode kvar tryckta och Nicanders minne därför — likaväl som Stagnelii — behöfde en upprättelse. Omnämnandet har ock varit så mycket mer påkalladt, som förtalet ända in i senaste tider på de mest lösa grunder upprepats. **

* Nicander bodde n:r 12 Storkyrkobrinken, 3 tr. upp. — Han sålde förlagsrätten till sina »Samlade dikter» åt Adolf Bonnier. En lång tid var han sysselsatt med att redigera »Pittoreskt universum» och har utarbetat mycket af dess text.

** Då man ej bör hos dem, som upprepa andras omdömen utan att själfva pröfva, förutsätta ren illvilja, så lär det väl bero på ren vårdslöshet, att A. Ahnfelt, när han påstår, att Hugo Hamilton inför kronprinsen sökte »urskulda» Nicanders enligt Ahnfelts egen mening dåliga lif, råkat läsa miste i ett bref af Hamilton till Nicander. Att kronprinsen hört ryktet var naturligt; den, som likt Nicander någon gång umgicks med Palmær, blef lätt utsatt för misstankar, som kunde tränga sig väg upp

Sjukligheten och fattigdomen voro i sig själfva, äfven dylikt förtal förutan, tillräckliga anledningar till nedstämdhet; men Nicanders nedstämdhet tog aldrig som Lidners form i misslynta utfall mot Försynen och liknade ej dennes mellan känslosamhet och hädelse sväfvande dysterhet. Sorgen var därför ej mindre verklig:

Det blöder väl, fast intet vapen slamrar,
när kampen står i hjärtats tysta kamrar,

heter det i Runesvärdet. Och Hesperidernas skald sjöng 1829:

Min fruktan är ett gränslöst haf, hvars vågor
gå himmelshöga, brusande och kalla;
dock öfver måste jag, ehur de svalla;
ty jag vill fly ifrån Egyptens plågor.
Jag ropar; men af stormen mina frågor
mot stranden svarslöst återkastas alla.

Dock hade vemodet mycken undergifvenhet. »Så länge», skref han till Beskow, hvilken ofta räckt honom en hjälpande hand, »som Norna-Gest har sin harpa kvar och ljuset i harpan, så länge har han ock mod att le åt många timliga missöden.» Från stormen riktade han sin andes blick mot den eviga fridens land, sägande som sin Enzio:

Lönen i lugnet mot seglaren ler,
vinkar de fromma och famnar de sälla,
skön som i Lago Maggiore du ser
Isola bella.

---

till samhällets höjder. Men Hamilton »urskuldade» ej utan »vederlade» inför kronprinsen beskyllningarna; han skrifver: »Jag nämner detta för dig öppet, som en vän bör, på det du må se hvad *ovänner* sagt. Han» (kronprinsen) »blef glad att af mig höra dessa förtal *vederlagda*» ... En helt annan sak är, att Hamilton själf stundom i rena affärssaker kunde hysa ett tillfälligt missnöje med eller otålighet mot sin vän; dessa två synpunkter böra ej sammanblandas.

Han kunde vara sträng mot sig själf; han förebrådde sig — såsom de flesta uppriktiga sångarandar —, att han ej fullt blifvit hvad han bort och kunnat; under sådana ögonblick kan han utbrista såsom i poemet »Nyårsnatten»:

Ett år har lagt sin tysta spira neder;
om det ej mycket sett och mycket vunnit,
så har det väl åtminstone försvunnit
och hvilar på sin skam och på sin heder.
När kring dess bår sig nattens täcke breder,
jag frågar mig: »Hur mycket har jag funnit
af allt, hvarför mitt arma hjärta brunnit,
på vägen, som till lifvets stjärna leder?» —
Nu, efter årets vandringar och strider,
jag frågar mina yngsta minnens skara:
»Hvad är jag? Svaren, förrn min stund förlider!»
Och darrande mitt hjärtas minnen svara:
»En skymt af drömmen från din barndoms tider,
en skugga blott af hvad du borde vara.» *

Men han ägde en fast visshet om och förtröstan på den eviga barmhärtighetens förmåga att bereda fromt förbidande andar möjligheter till allt rikare utveckling ännu på andra sidan grafven, och han fruktade ej för döden: därtill var odödlighetens tro i hans bröst för stark:

Det är döden blott, som dör i griften.

I umgänget plågade han ingen med patetiska smärteutgjutelser eller klagomål; han blef blott allt tystare.

Olof Fryxell, hvars förhållande till Nicander alltid var vänskapligt och hjärtligt, skrifver om honom: * »I sällskapslifvet gjorde han föga sin person gällande. Där han hade satt sig, förblef han kvarsittande, fåordig, anspråkslös, godmodig, lugn och mild. Men hans sätt var alltid mycket belefvadt och hans dräkt städad» . . . »Hos honom visade sig icke den ringaste önskan att blifva bemärkt... aldrig heller talade han någonsin om sig själf... Endast

* Poemet är skrifvet i Rom 1827.
* Bref till minnestecknaren.

vid följande två tillfällen hörde jag honom uppträda och, så att säga, sjunga ett solo. Han, en litteratör, hvars namn jag har förgätit, och jag promenerade en vårkväll ute på Djurgården. Snön var till största delen bortsmält, och vårvattnet framsipprade allestädes. Vi kommo då till ett ställe, där vattnet hade droppat ned från några brådbranta klipphällar och af nattfrosten hade blifvit ombildadt till pelare, terrasser, hvalfbågar, trappor m. m. Den nedgående solen öfvergöt dessa isbildningar med det praktfullaste rosenskimmer och med guldglans. Vi stannade med beundran framför detta sköna form- och färgspel. Bäst vi stodo, begynte Nicander för oss beskrifva hvad han såg. Detta var ingenting mindre än Greklands och Italiens tempel, dem han nu skildrade på ett hänförande sätt och med sydbons yppiga fantasi. Skildringen var så regelbunden och formfulländad, att den hade kunnat ord för ord utgifvas på trycket. Hans hållning blef rakare än vanligt, blickarna voro halfslutna, öfver kinderna spred sig en liflig rodnad; fingret pekade än hit, än dit mot bergväggen, talet framflöt fullkomligt lugnt och jämnt, och hans stämma var klangfull och vacker. Sedan han så hade stått en längre stund, bortåt en halftimme, tystnade han tvärt och förvandlades till en obetydlig hvardagsmänniska, men min kamrat och jag hade nu erfarit, hvilken man det var som gick vid vår sida. Den andra gången var en kväll i Lacroix' schweizeri vid Norrbro. Han, Mellin, en tredje, hvars namn jag förglömt, och jag sutto där tillsammans, hvarvid samtalet föll på Rom och Neapel. Plötsligt började då Nicander beskrifva vyer från Neapel och dess närmaste omgifningar, från Vesuvius samt — utförligast och ypperligast — om ön Capri. Här gäller, *mutatis mutandis*, detsamma, som nyss har blifvit sagdt, och vi öfriga sutto förstummade och hänförda af de förtjusande taflorna och deras varma kolorit. Äfven nu fortfor inspirationen lika länge som förra gången och slutade lika tvärhastigt som då.» Efter att hafva talat om Nicanders tunga, med självbehärskning burna bekymmer

yttrar Fryxell: »Månne ej en så ädel ande som hans bjöd den utvärtes människan dölja hvad den invärtes människan led? Men hufvudorsaken till hans försynthet i umgänget låg enligt min tanke i hans rena, milda sinnelag, som gjorde, att han framför allt annat älskade friden.» *

En glädje bereddes Nicander såsom författare, därigenom att ett verk, i hvilket han nedlagt mycket af sin själ, nämligen de ofta nämnda »Hesperiderna», mottogs välvilligt af allmänheten och med lofordande uttryck omnämndes af den dagliga pressen. Samlingen, ur hvilken redan förträffliga diktprof meddelats, förtjänade ock detta bifall, som med rätta tillföll ej blott poemen utan äfven några bland novellerna, såsom den lifliga skildringen »Kapucinermunken» och »Den siste Foscari». Med den sistnämnda novellen har Nicander äfven införlifvat den behagliga romansen:

Månen ler i böljans spegel,
klockan i San Marco slår.
Med min åra såsom segel
fraktar jag en skön signor.
Hvart han far och hvar han landar
veta kärleksgudens andar,
ingen ann det veta får.

samt den musikaliskt intagande:

När nattens flor vår jord betäckt,
när öfver land och städer
ren sömnens gud sin spira sträckt,
jag vakar och jag kväder.
Ack, mången gång
är dagen lång,
min natt är skön af spel och sång.

* Den tystlåtne Nicander kunde dock, helst i en trängre krets, vara ypperlig berättare. Barnen och ungdomen bildade då en ring omkring honom för att få höra hans »historier». Ännu lefver en och annan, som kan erinra sig barnens utrop vid Nicanders ankomst: »Magistern kommer, nu ska' vi sätta oss i den *historiska ställningen.*» Och i denna »ställning» — en grupp kring den anspråkslöse mannen — lyssnade man till hans roande framställningar.

Novellerna hafva, nästan alla, en rörlighet och ledighet samt ett lif och en fart, som man knappast skulle tilltrott den saktmodige Nicander.

Då man utförligt söker framhålla värdet af Nicanders diktning, får man för rättvisans skull ej heller alldeles blunda för de smärre fel, hvilka vidlåda hans poesi, likasom ju i de flesta skalders sånger ett och annat kan vara att tadla. Hos Nicander märker man särskildt en viss benägenhet att personifiera abstrakta begrepp. Denna benägenhet fanns i än högre grad hos en äldre vitterhetsskola men visar sig här i en annan form än den, hvarunder i förra tider »dygden» eller »friheten» eller »sinnesstyrkan» apoteoserades. Hos vår skald uppträda i procession — »Synen i domkyrkan» — »Trons och Minnets ljusa änglar», de förra, såsom rimligt är, bärande liljor, de senare eterneller. I den sköna dikten »Afsked till Italien» störes intrycket genom den sökta bild, hvari »känslan» »lånar» den ena vingen af »Minnet», den andra af »Hoppet»; man förstår nog hvad skalden menar — det är ej svårt —, men man tycker, att alla dessa allegoriska prydnader äro öfverflödiga. Att »Julia» i dikten »Minne af den 18 april 1830» — dagen före hennes första nattvardsgång — smyckas med tre toalettartiklar, alla försedda med stora begynnelsebokstäfver, »Blygsamhet», »Oskuld» och »Hopp», grumlar för oss det stilla intrycket af den heliga handlingen, låt vara att vi med skalden antaga, att hon invärtes pryddes af dessa tre ting. Likaså utsmyckas runan »Man» — i dikten »Yr eller yttersta runan» — mer än behöfligt, när det heter, att hon betydde

Lugn och Styrka, Bön och Hopp.

I de flesta af Nicanders många bröllopskväden uppträda på samma sätt de kursiverade Kärlek, Hopp och Minne bland brudföljet, och allegoriseringen göres aldrig så pass konkret, att den verkligen kan tilltala oss. Man säge ej, att dylika allegoriseringar i konsten *aldrig* kunna

lämna ett på fantasien starkt verkande sken af konkretion. Miltons allegoriska figurer vid helvetesportarna, Paul Dubois' bilder vid Lamoricières grafvård bevisa, likaväl som Rafaels »Poesien» i Vatikanens Camera della segnatura, motsatsen. Men för Nicander lyckades ej dessa personifieringsförsök, och hela hans tidsålder dugde ej för dem.

Lyckligtvis hindrade ej dessa smärre men i sin mån betecknande fel den tidens litteraturkritik att åt Nicanders skapelser, särskildt åt hans »Hesperider», göra förtjänt rättvisa. »Aftonbladet», hvars artiklar voro skrifna af Nicanders vän Palmær, erkände (1835 n:r 101, 104 och 115) »Hesperidernas» värde. »Kapucinermunken» säges vara »en märkelig novell», och »Röfvarbandet vid Tusculum» jämfördes — ett loford, som då betydde mycket — med Washington Irvings vackra berättelser. Nicander prisades för sitt oberoende af vittra partier och därför att hans sångmö hvarken »burit allongeperuk» eller varit nyromantisk eller skrytsamt götisk utan okonstlad. Palmær hade förut i pressen gifvit skalden ett och annat hugg, men nu var allting väl. »Aftontidningen» (1835 n:r 49) yttrade om Hesperiderna: »Vi känna ingen skald i vårt land, hvars sångmö har en så bestämdt sydländsk karaktär som herr Nicanders. Det är något så vekt och yppigt, något på en gång så ljumt och klart i hans vers, att man stundom nästan tycker sig känna kring sina anletsdrag en vindfläkt från Sorrento eller Bajæ.» Nicanders sonetter förklarades kunna mäta sig med Stagnelii och kanske hafva framför dennes företrädet af en större »intimitet» med sonettens innersta, rent italienska skaplynne. Denna sannolikt af A. I. Arwidsson författade uppsats träffar nog det rätta vid bedömandet af de formella förtjänsterna i sonetterna, hvilka verkligen i allmänhet afspegla sonettens inre formlagar bättre än Stagnelii, om än den senare i sin poesi, äfven i många af sina sonetter, ofta tolkade ett än djupare innehåll. I strängt iakttagande af sonettens egendomliga,

sällan med framgång öfverträdda, formlagar står endast Böttiger bland svenska skalder öfver Nicander. *

Småsaker föranleda ofta i den vittra kritikens dagslände- och dagselände-annaler en storm i ett vattenglas. Palmær hade i inledningen till sina aftonbladsartiklar om Hesperiderna yttrat följande: »Våra romfarare kunna indelas i två klasser, bin och flugor. De förra återkomma lastade med honung, och de senare hafva efter hemkomsten ett mera civiliseradt surr, angenämt för väldanade frökensjälar. På senare klassen äga vi ett fett, vittert och välboret exempel nära till hands, men till den förra klassen hör herr Nicander.» Stackars Nicander, han plågades säkert med sitt vänliga lynne mycket af att på detta sätt upphöjas genom försåtliga utfall mot en annan skald. Så hade här skett: »det feta, vittra och välborna» exemplet, som Palmær anföll, var Bernhard v. Beskow, hvars reseminnen utkommit 1833 och 1834. Tillika hade Aftonbladet i sin uppsats n:r 115 sagt om Nicanders »Röfvarbandet i Tusculum»: »Man får i denna novell, som står på historisk basis, se något, som torde förvåna menlösa sinnen, nämligen en laglig regering, den påfliga, i lönndom underhandla med röfvare och mördare för att komma Carbonari på spåren. Absolutismen vet, hvar den skall söka sina bundsförvanter.» Uttrycket att »absolutismen vet, hvar den skall söka sina bundsförvanter», var af Palmær riktadt mot den förmenta »absolutismen» i Sverige. Och om konung Ferdinand i Nicanders hesperid-novell »Gustaf III i Neapel» hade Aftonbladet sagt, att han i häfden var en »rex dei gratia *bulvanissimus*».

Aftonbladsförfattarens egentliga oförsynthet låg däri, att han begagnat tillfället af »Hesperidernas» utgifvande till att i lofordet öfver dessa — ett loford, som var ganska berättigadt och dessutom rätt måttfullt — inpassa ett

* T. Ekelund säger i sina »Vittra skuggbilder» (1886) om Nicanders poem »Mandelblomman», att det är »hittills otryckt». Det förekommer emellertid tryckt i »Hesperider af K. A. Nicander. Örebro 1835». Stycket skrefs i Italien.

stickande angrepp mot Beskow. »Svenska Minerva», alltid vaken, tog sig häraf anledning att tilltukta Aftonbladet men sköt öfver målet, då hon energiskt försvarade konung Ferdinand, och blef rent obillig mot Nicander — som tyvärr i denna innerst mer politiska än vittra träta fick sitta emellan —, när hon, visserligen efter några aktningsfulla ord om »sångaren af Tassos död och af Runesvärdet», helt käckt förklarade, att »Hesperiderna» vore Nicanders svagaste arbete. Både Nicander och Palmær blefvo sårade; den senare kunde hafva förtjänt tillrättavisningen, ty han hade onekligen varit »tjufpojkaktig», men Nicander hade ingenting förbrutit. *

Nicander fick trösta sig därmed, att hans »Månskenstankar från Venedig» förklarats »skäligen jämförliga med lord Byrons stanzer öfver Venedig» i Childe Harold, och den otålighet, hvarmed Aftonbladet yttrade, att allmänheten hoppades få se andra delen af »Minnen från södern» före »yttersta domens ankomst» utvisade åtminstone ett indirekt erkännande af den första delens förmåga att underhålla och fängsla. Än mer kärkommet, därför att det var mer opartiskt oeh vittnade om grundligare bildning, hade bifallet från Svenska litteraturföreningens tidning varit.

Under ett par af Nicanders senare lefnadsår bodde han på Boo hos sin redan ofta omtalade ungdomsvän Hugo Hamilton, ** som genom att åt skalden öppna denna fristad ville bereda honom lättnad från ekonomiska svårigheter. Ända från början af 1834 till slutet af 1836 eller början af 1837 vistades han där. På Boo bodde *icke*, såsom

* Palmær skrifver den 15 sept. 1835 till Nicander: »Min så kallade recension kom att trampa Beskow på liktornarna; Beskow stötte på Minerva, och Minerva visar mig nu dagligen tänderna så många som finnas kvar i den tryffeltärande, ostrondräpande, kycklingskrossande käften.» De sista uttrycken syfta, som hvar man ser, på Askelöfs kända »gourmandise».

** Nicanders vän HUGO ADOLF HAMILTON blef promoverad 1824, andre sekreterare i utrikes kabinettet 1828, förste direktör för teatrarna 1844 och 1845 generalpostdirektör.

man i några litteraturhistoriska uppsatser finner angifvet, *vid denna tid* Hugo Hamiltons fader, öfverkammarherren baron Karl Didrik Hamilton; icke heller bodde öfverkammarherrens son, Nicanders vän Hugo, på det en knapp fjärdingsväg därifrån belägna Boskulla. Förhållandet är alldeles omvändt. Öfverkammarherren baron Karl Didrik Hamilton hade vid denna tid åt sin son Hugo öfverlämnat hela godset Boo med bruk och landtegendom, medan han själf slagit sig ned på Boskulla, där hos honom och hans friherrinna i andra giftet bodde en kvinnlig släkting, fröken Virginia Sanne, systerdotter till friherrinnan Sofi Hamilton.

Här åtnjöt skalden — hvad han länge saknat — omvårdnad och trefnad. Han bodde i den högra, nu nedrifna flygeln och hade där två rum, »de trefligaste på hela gården». »Jag har», skrifver han till modern under en tid, då Hugo med familj vistades i Stockholm, * »förmak och sängkammare, bekvämt möblerade och med gröna länstolar försedda, hvari man med lust kan sitta och röka sin pipa. Klockan åtta stiger jag upp om morgnarna, kläder mig vid brasan, och klockan nio inträder till mig sekreteraren herr Kristofer Lundberg, som är Hugos öfverinspektor på gården och är en ung, utmärkt hygglig man. I hans sällskap vandrar jag öfver gården till motsatta flygeln, där vi hos fröken Augusta Knorring, en stor, trettioårig, bra fröken — husets föreståndarska hvad det inre beträffar — dricka kaffe eller te, efter tycke och smak, ur stora mandarinkoppar. Man pratar och snackar under tiden, återvänder hvar till sitt och arbetar till middagen, som i samma sällskap intages klockan ett.» På aftnarna spelade Nicander schack med Lundberg eller begaf sig till Boskulla. Med komminister Hedin och prosten Askengren sammanträffade han stundom, likaså med sin gymnasiekamrat, ägaren af Haddebo, brukspatronen Adolf Broms, och med baron August Anckarsvärd på Bysta. Bruksläkaren, »assessor» Hollberg, hörde ock till umgänget

* K. biblioteket.

och var en af deltagarne i det äldre paret Hamiltons små spelpartier.

Boskulla hade en stark magnet i fröken Virginia Sanne, en vacker brunett, hvars släktskapsförhållande till familjen Hamilton ofvan angifvits. * Nicanders på Boo förda »Almanach» börjar den 17 januari 1834 — »detta års söndagsbokstaf är V . . .» — och han meddelar själf: »Den dagen anlände jag till Boo, och jag såg Virginia; jag kände henne strax.» Den 19 januari hörde han henne sjunga och fann henne äga en »änglastämma». Den 2 februari sjuknade Virginia, och Nicander nedskref under intrycket af sin oro romansens ord i »Den siste Foscari»:

Om plågans ängel, kall och stum,
sig lägrat vid din sida
och dömt dig, på ditt hvilorum,
att vaka och att lida —
blir natten lång,
hör på min sång!
Jag kommer åter än en gång.

Den 20 februari återsåg Nicander Virginia tillfrisknad. Huru stort intryck hon redan gjort på honom, därom vittnar hans bref till systern af den 8 februari. ** Han skrifver: »Jag talade i mitt förra bref så lakoniskt om den intressanta varelse, som kallas Virginia och som förtjänar namnet af en ängel, ifall sådant namn kunde falla på dödligas lott . . . Hon är född i Stettin, kom vid två års ålder öfver till Sverige; hennes far och mor äro döda, och hon kallar nu baron och friherrinnan Hamilton pappa och mamma. Hon har svart, glänsande hår, bruna, präktiga ögon, ett uttryck i ansiktet, som stundom liknar Beatrice Cenci — minns du porträttet? — och en himmelsk röst. Strax efter Hugos återresa till Stockholm — han kommer

* G. Ljunggren har i »Litterärt album» 1877 och »Smärre skrifter» 1881 talat om Nicander och Virginia. Minnestecknaren har genom bref, förvarade å K. biblioteket och på Boo, sökt fullständiga dessa intressanta uppgifter.

** K. biblioteket.

först åter, med fru och barn, till midsommar — blef jag bjuden att passera några dagar vid Boskulla, och jag var där en vecka under en lycklig stillhet och en ovärderlig njutning af sång, gitarrklang och fortepianotoner, omväxlande med kanariefåglarnas spel i sin stora bur, där de flyga bland träd och blommor i salongen. Om kvällarna läste jag högt ibland för min uppmärksamma trio af åhörare; ibland läste baron själf, och då lade Virginia och jag patience. Om friherrinnan hade sitt spelparti med baron och med assessor Hollberg — bruksläkaren — så smögo vi oss ut i salongen till pianot, och där sjöngs och spelades hela kvällen. Jag har förvandlat »Den blinde sångaren» * till en duett, där gubben och flickan sjunga först omväxlande och sedan sista versen tillsammans, med små förändringar för flickan. Den sjunga vi ofta tillsammans. Och vi sjunga den väl, säga de, som höra oss. ** ... Min känsla för henne kan jag icke beskrifva. Hennes närvaro gör mig lycksalig, och blotta tanken på henne är som en vällukt af rosor eller en doft af liljekonvaljer på ängarna om våren. Visst har jag märkt, att hon synes intresserad af mitt sällskap, men icke vågar jag tro, att hon älskar mig. För en poet är det också nödvändigt att ej i förtid inbilla sig någonting om kärlek; ty hvad som ofta kan synas vara det, är i stället kärlek till hans sånger, som kastar ett slags sken öfver hans egen person men är någonting universellare och aldrig bör förblandas med den individuella känslan. Endast *ett* bevis, att jag för henne icke är alldeles likgiltig, har jag, och det blir mig dyrbart så länge jag lefver. Jag skall därom berätta utförligare. Hvarje morgon klockan nio samlades vi i salongen för att frukostera. Ofta hörde jag i mitt rum gitarrtoner, som lockade mig dit in klockan 3/4 9, och då satt hon och sjöng ensam. Alltid slog hon som en Hebe min stora mandarinkopp full med kaffe, och om kvällarna

* Poemet står att läsa i Nicanders samlade skrifter.

** Efter uppgift af P. Wieselgren i ett bref sjöng Nicander känsligt och vackert.

precis klockan fem räckte hon mig tekoppen. En afton, just som jag satte mig ned bredvid henne för att dricka te, sprang under en stark ton en sträng på hennes spanska gitarr, som stod i vrån på en stol och som ingen rörde. Sedan tillbragtes en del af kvällen att afskrufva den sprungna strängen, sätta på en ny och stämma upp den. Men af den brustna strängen gjorde Virginia en kedja, bestående af sju valknutar, och räckte mig den, under det hon sade: »Se, så många knutar!» Jag tog den lilla vackra kedjan och sade: »Sådant ger man icke gärna tillbaka utan behåller det helst», hvarvid ett obeskrifligt, nästan ömt leende sväfvade kring hennes läppar, och jag äger det dyrbara minnet af en skön afton. Jag tar ofta fram den lilla kedjan, när jag är ensam, och ser på henne... Tanken att jag fått den af henne, att den varit en sträng, ur hvilken hennes hand framlockat ljufva toner, och att hon själf flätat dessa sju betydelsefulla knutar — allt detta är nog för att göra gåfvan kärare för mig, än om den bestått af diamanter, som suttit på drottningen af rika Arabien. Men nu nog för denna gång om min älskling! Jag har sett många skönheter — och har varit intagen af en *kall* beundran. Jag har sett *henne*, som är mera förtjusande än egentligen skön — och jag är fängslad. Men jag vet att hålla mig uppe och att icke begå galenskaper. *Om* jag aldrig får äga henne, som är troligt, så blifver mig likväl minnet af henne oförgängligt skönt och oberoende af alla lifvets öden. Jag vill ej grumla bort det med några förtidiga förhoppningar att äga henne som maka. Och jag har ju inga anspråk. Men *det* tror jag, att om hon älskar eller kommer att älska mig en gång, så blir det för lifstiden. Sådan är hon. Hennes sätt att tala och hennes deklamation är musik och lika förtrollande som hennes gratie och hennes underbara rikedom i själen, hvilken förefaller mig som en outtömlig grufva af guldkorn. Hon är ny hvar dag och likväl alltid densamma. Hon har i hela sitt väsen något *underligt* skönt — och du vet, att något *underligt* måste vara med, om jag skall

djupt fästa mig vid en människa af hvilketdera könet som helst. Och mest i kärlek! Boskulla ligger så nära, att jag ofta går dit. Och det är som ett förtrolladt slott, alldeles nybyggdt sedan jag sist var här på orten. Och jag är som en förtrollad prins, när jag kommer dit.»

Det hvilar liksom ett elegiskt höstskimmer öfver skaldens kärlek till Virginia; hans böjelse var denna gång liksom alltid ren och älsklig men synes nu hafva varit djupare än de föregående, mer tillfälliga men lika harmlösa tyckena. I självfva verket kunde han ju aldrig, fast hans gamla mor tyckes hafva hoppats något sådant, på allvar tänka sig ett äktenskap med Virginia; hans medellöshet ställde härvidlag afgjorda hinder i vägen, han visste det själf, och det ingår mycken undergifvenhet i hans stämning. Men hans »Album» från denna tid är fullt af anteckningar om den intagande flickan, som han påstod till utseendet erinra om porträtter af madame de Maintenon som ung. Nicander lefde i svärmerier. Han flyttade under en af sommarmånaderna ett urval af sin boksamling, däribland Goethes »Kleinere Gedichte», Petrarcas »Rime» och Lamartines »Méditations», ut till ett på en liten holme vid insjön Avern uppfördt tempel; där skref och läste han, där spelade stundom Virginia gitarr för honom. »Hvad träden äro gröna i år och hvad solen är klar», utropade han. Ack, naturen skiftar utseende för oss efter vår stämning! Nicanders lefnadslampa flammade liksom upp före den snara aftyningen, han afslutade »Hesperiderna», han skref nya dikter. Bland dessa på Boo författade sånger må följande, som höra till hans bästa, här meddelas:

Lugnet i stormen.

Vädren rasa: blixtar ur molnen ljunga:
vågen häfver sig hotande upp mot himmeln;
redlös drifs min farkost omkring i hafvets
villande mörker.

Nu jag sväfvar omkring bland vilda klippor,
vet ej, hvilken af dem min köl skall krossa.
Nu på skummande vågors hvita alper
darrar min vimpel.

Än jag känner doften från blomsterlunden,
vet dock ej, om det är den strand, jag söker,
än på djupet, skakad af stormens vinge,
vräkes jag åter.

Men mitt hjärta är lugnt, min själ förtröstar,
väntar ingen räddning och fruktar intet,
och min andes brinnande ljus förmå ej
vindarna släcka.

Hvadan kommer du, saliga lugn i stormen?
Icke skapade dig min egen styrka.
Icke är du ett barn af mänskostoftets
svindlande tankar.

Nej, du är den Eviges röst i stormen,
zebaotiskt härlig och mild den klingar:
»Mänska, ej ett hår af ditt hufvud faller
utan min vilja.»

»Helig!» sjunger det än i mitt brustna segel,
»Helig! Helig!» brusar den höga vågen.
»Helig! Helig! Helig!» i molnens rymder
åskorna dåna.

Helig, mäktig och stark är vädrens Herre,
sänder dem ut och kallar dem hem tillbaka,
dränker världar och ur det öppna djupet
frälsar en julle.

Trygg och glad jag seglar, min själ förtröstar.
Hand på rodret och andakt i modigt hjärta!
Följ mig troget, himmelska lugn i stormen,
följ mig i döden!

En blick i djupet.

Hvad är lifvet?
Möda, fröjd och plåga,
rymd af storhet och fåfänglighet.
Hvad är döden?
Svar på lifvets fråga;
lifvet *tror*, men blott den döde *vet*.
Hvad är kärleken?
Ett barn, som dansar
framför altaret med rosenkind.
Hvad är hoppet?
Barnets blomsterkransar,
skönt de dofta, vissna för en vind.
Hvad är minnet?
Själfva altarflamman,
som dem alla samlar och förtär
och dem lifvar åter. Minnet är
kärlek, hopp och lif och död tillsamman. *

Virginia Sanne var under en del af januari och alltsedan februari 1835 borta hos bekanta, dels i Arboga, dels i Västergötland. Nicander fick lära sig att försaka, och han hade för länge sedan upphört att hoppas. Den 17 september 1835 skrifver han i sin almanack: »Virginia blir i Tyskland öfver vintern. *Das war das. Ταῦτα δὲ ἦν τοιαῦτα.*» Hvem kan beräkna, hvilket vemod gömmer sig i dessa uttryck? Sedan förekommer hennes namn ej mer i Nicanders album.

Det kan väl vara möjligt, att Virginia hyst ömhet för skalden; säkert är, att hon både fann hans personlighet älskvärd och beundrade hans diktning. Men lika litet hon själf som hennes omgifning tänkte väl på möjligheten däraf, att hon skulle förena sina öden med Nicanders, hvilken knappt kunde hoppas att någonsin sätta eget bo. Hon lyssnade sedermera till ett friaranbud, som till henne

* »Lugnet i stormen» och »En blick i djupet» skrefvos, den förra den 25, den senare den 26 februari 1834.

framställdes af jägmästaren Kolbe, bror till landshöfdingen grefve Fredrik Ridderstolpes maka. Men äfven denna förbindelse blef aldrig verklighet. Virginia var ytterst sjuklig, och ett bröstlidande lade henne snart i grafven. Hon afled den 11 april 1840 och öfverlefde således den sångare, hvilken hon högt skattat, blott något mer än ett år. Hennes stoft hvilar på kyrkogården vid Boo.

A. Ahnfelt vet berätta, att Nicanders beteende mot sin värd och vän på Boo icke skulle hafva varit sådant, som denne haft rätt att fordra, och att detta skulle hafva varit skälet till Nicanders plötsliga afresa till Stockholm år 1837. Uppgiften är alldeles förhastad. Nicander har själf i ett bref till sin mor omtalat anledningarna till stockholmsflyttningen; både skalden och baron Hamilton trodde, att Nicander nu, efter att hafva återhämtat krafter på landet, borde på någon tid resa till hufvudstaden för att ej i dess vittra, tongifvande kretsar blifva förgäten. Härtill kom ett annat motiv. Hamilton, alltid mån att söka verka till Nicanders förmån, ville, att han skulle söka en professur i Lund; själf ämnade Hamilton — såsom han ock gjorde — lägga ett godt ord för honom både hos kronprinsen och hos kanslerssekreteraren Tannström, men Nicander borde, menade Hamilton, för att utarbeta ett specimen under tiden vistas i Stockholm, där tillgång fanns till bibliotek och arkiv. Sådant var nu det enkla skälet till den så ofördelaktigt utmålade resan från Boo, dit för öfrigt skalden, lifligt därom ombedd af sin gynnare och vän, redan nästa år ämnade åtminstone för ett par månaders vistelse återvända.

Kommittéen för granskningen af rikets allmänna undervisningsverk hade år 1828 ansett sig böra bland filosofiska fakultetens lärostolar uppföra en i »estetiken samt den moderna litteraturen och därtill hörande språk». Frågan hade åtskilliga skiften, och K. m:t bestämde år 1837 i den utfärdade nya staten för Lunds universitet, att den blifvande professor Norbergianus skulle, jämte sina förra åligganden, äfven föreläsa och examinera i estetik. Redan 1835 hade

Nicander, uppmuntrad af Hamilton, börjat tänka på en dylik anställning. Frågan drog ut på tiden; uppmuntringar uteblefvo ej alldeles, och Nicanders gamle vän, professor Bergfalk, skref till honom den 25 oktober 1837: »Nu, då Lunds stat snart måste fastställas, hoppas jag att snart få se dig vända åter till universitetslifvet. Äfven skalden måste känna sig lifvad, ja *han* måste företrädesvis känna sig lifvad af det oafbrutna umgänget med en alltid omväxlande men aldrig försvinnande ungdom. Jag tänkte på dig, då jag i somras tillbragte några dagar i Lund och omgafs af en vegetation, som bättre än mälardalens kan erinra dig om solens länder.» År 1838 skref Hamilton till Nicander, efter redogörelse för ett samtal med kronprinsen: »Kungörelse om tjänstens ledighet kommer i tidningarna mot vårterminens slut, då du bör nedsända din ansökning och meritförteckning.» Thomander synes ock en tid hafva önskat, att Nicander skulle göra allvar af saken, ehuru sedan andra planer undanträngde denna. Men Nicander, som trodde sig märka, att han saknade utsikter, öfvergaf tanken på professuren, återtog sin ansökning och sysselsatte sig under de sista månaderna af sitt lif med arbeten för präst- och pastoralexamen. I själfva verket upprättades förslaget till professuren först den 25 mars 1839, då Nicander redan dött. E. o. fil. adjunkten S. Rydberg, som länge uppehållit undervisningen i de till professuren hörande ämnena, fick då första rummet, docenten i Uppsala C. A. Hagberg det andra, och den namnkunnige författaren C. J. L. Almqvist, som på ett skandalöst sätt misslyckades i sitt prof för den sökta platsen, det tredje. Hagberg utnämndes den 13 april 1840.

Vi stå vid gränsen af Nicanders lefnadsbana. År 1838 lämnade han det sista poetiska lifstecknet, då han utgaf »Lejonet i öknen», till hvilket skaldeverk en af hans vänner blef förläggare, erbjudande skalden ett väl behöfligt honorar. De bästa styckena i samlingen, »Isola bella», »Napoleon i Moskva» och »Napoleons monolog», äro redan i det föregående omnämnda och tillhörde tidigare, ljusare

skeden i skaldens lif. Af de öfriga sångerna, hvilka i förhållande till de anförda röja afmattning, är väl »Lejonets moder» den vackraste. Ett af pressens organ* yttrade i en rätt välvillig anmälning, att Nicanders diktning utmärkte sig genom klarhet i bilderna och en frisk men icke öfverlastad kolorit, men anmärkte en »mindre jämn hållning i fantasiens flykt». Dock förklarades diktcykeln »Lejonet i öknen» vara tämligen fri från detta fel. Strängare, hårdare recensioner uteblefvo ej; de kränkte djupt den redan af oro och lidanden till döds sårade skalden.**

Samma år hade Nicander jämte G. C. Norling utgifvit »Syner och röster ur det fördolda», en samling af i allmänhet väl berättade spökhistorier — ett fält, dit Nicander alltid kände sig hemlighetsfullt lockad —, till hvilken Wetterling tecknat vinjetten. Själf trodde han på andeuppenbarelser, ja, ansåg sig hafva bevittnat och upplefvat sådana; en dylik uppenbarelse hade för honom tillkännagifvit hans egen faders död. Däraf kommer, att tonen i »Syner och röster ur det fördolda» är så trovärdig. För den skeptiske äro emellertid dessa berättelser ej skrifna; man måste på förhand erfara en viss dragning till dylika ämnen, därest man ej skall känna spökstämningen kylas af nykter eftertanke.

»There are more things in heaven and earth, Horatio,
than are dreamt of in your philosophy»,

var det från Hamlet lånade mottot till »Syner och röster ur det fördolda». Nicander själf beträdde redan tröskeln till det dolda landets ingångsport. Hans sista bref till mo-

---

* Aftonbladet 1838 den 20 december.

** Dagligt Allehanda den 10 dec. 1838 yttrade: »Uppfinning, inspiration, värme saknas i allmänhet; en viss matthet, som ej öfverskyles af språkets klang och bildernas skimmer, genomgår det hela; naturligheten, eljest så ofta naiv och ädel hos hr N., faller här icke sällan till trivialitet.»

dern och systern är af den 12 januari 1839.* Den 28 januari 1839 sökte Svenska akademien lätta hans bekymmer genom gåfvan af 300 rdr b:ko. Den 7 februari samma år slocknade skaldens lif utan synnerliga plågor. Slutet var af honom anadt; han bad en samma dag honom besökande vän stanna, tills allt vore öfver. Han förklarade sig vara glad att få dö och sade sig hafva befallt sin själ i Guds händer. Vännen ville skynda efter läkare, men Nicander yttrade leende: »Det är för sent: jag kan ej längre se dig; sätt dig här och tag min hand!» Det skedde, vännen läste en psalmvers, och därunder utandades skalden sin sista suck.

Saknaden var allmän och djup. Svenska akademien lät i sin dagbok för den 11 februari anteckna: »Akademien emottog denna dag underrättelse om ett inom svenska vitterheten timadt dödsfall, hvilket, ehuru det ej träffat akademien enskildt, likväl bortryckt en vitterhetsidkare, åt hvilken akademien vid flera tillfällen och jämväl nu senast skänkt bifall och uppmuntran. Herr Nicander, som efter en kort sjukdom den 7 innevarande månad aflidit, hade alltifrån sitt första uppträdande på den vittra författarbanan fäst akademiens synnerliga uppmärksamhet samt tid efter annan blifvit af akademien utmärkt genom fyra offentliga belöningar och trenne enskilda betydligare penningunderstöd. Akademien trodde sig därigenom hafva ådagalagt, att det ingalunda var till följd af något misskännande af herr Nicanders obestridliga skaldevärde, som akademien till dessa utmärkelser *icke ännu* fogat den sista, att kalla herr Nicander till sin medlem, och ville akademien, som alltifrån sin stiftelse räknat hvarje märkligare förlust inom den fosterländska vitterheten såsom sin egen, i sin dagbok

* Systern Karolina Nicander, som, själf poetiskt begåfvad i sina år 1840 utgifna »Dikter af Karolina Nicander», ägnat den älskade brodern en dödsruna, kallad »Systerns klagan», afled den 27 april 1850 i en ålder af öfver 48 år. Modern Ulrika Nicander dog äfvenledes i Nyköping (gården n:r 32 af 5:e kvarteret) den 6 augusti 1851, något mer än 83 år gammal.

hafva antecknadt, att hon med deltagande och rörelse mottagit underrättelsen om herr Nicanders för tidiga frånfälle.»

Hela svenska folket delade dessa känslor.

Jordfästningen ägde rum den 18 februari i Storkyrkan, hvarefter stoftet fördes till Maria kyrkogård och nedbäddades i Stagnelii graf. Vänner hade genom insamling bekostat likbegängelsen.

Några månader före sin död hade Nicander för första gången, inbjuden af några bekanta, åhört Figaros bröllop och hade då knappt kunnat behärska sin förtjusnings uttryck; sedan dess gick han blott och drömde om Mozarts melodier, framför allt om Susannas trädgårdsaria. Måhända förbundo sig med dessa drömmar de stilla minnena af henne, hvars bild han aldrig förgätit, af henne, som af den brusta gitarrsträngen flätade en minneskedja.

Nicander var liten till växten, ganska förbehållsam till sitt skick men full af »bunden värme». Pannan och ögonen voro vackra, håret ramsvart och stripigt. Hans blick röjde, säger hans vän P. Wieselgren, »själsskönhet». Hans *festina lente* gaf Törneros anledning till åtskilligt oförargligt skämt; men samme Törneros värderade, likasom alla, som kommit honom närmare, högt hans godhet och saktmodighet, hans undergifvenhet i alla skiften; »alla mitt hjärtas fibrer äro vid dig fastväxta», sade Törneros, som en annan gång till Nicander skref: »Du är en af de allra bästa människor jag känner.»

För hans diktnings klangrika, harmoniska, ofta självfulla, stundom prydliga behag är ofvan utförligt redogjordt. Från denna diktning var det låga, det lumpna uteslutet, och på henne kunna tillämpas Ariostos ord:

Candido come neve è il suo vestire.

Den svenska sången gjorde vid Nicanders bortgång en stor förlust; för honom själf var döden nog en vinning, ty hans fromma tro på Gud var oförstörd, och han hade för mycket kvalts af aggande bekymmer för att ej längta hädan.

De gamla hellenerna vallfärdade till Asklepios' tempel i Epidauros, där guden ansågs för de besökande i nattliga drömmar uppenbara de läkemedel, som kunde återgifva de sjuka hälsan. För ett sjukt och pröfvadt sinne, som bevarat trons och kärlekens stöd samt ett ljust evighetshopp, äro de sista drömmarna rika på uppenbarelser, döden en läkare och grafrummet ett asklepiostempel.

För den tålmodige Nicander blef ock, vilja vi tro och hoppas, döden, såsom han själf i en af sina dikter sagt, endast

»en droppe olja spilld på lifvets låga».

»Vågen» hade varit med i mycken oro; nu lade hon sig till hvila:

När lugn blir på haf
och vinden är tyst,
då somnar hon af
vid stranden hon kysst.

Hon lägger sig ner
till ro i det blå.
Hon synes ej mer.
men finns där ändå.

MINNE

AF

FRIHERRE

BERNHARD VON BESKOW

FÖRRA AFDELNINGEN.

Kariterna intogo i antikens bildkrets en särskild ställning. De voro ej sånggudinnor, men de tillhörde dessas närmaste följe, de bodde med dem på Olympen, och utan kariternas hjälp förmådde ej öfvertalningskonsten, Peito, eller vältaligheten, Hermes, att något åstadkomma. Till deras attribut hörde jämväl tonverktyg. Plato, som högt skattade sin lärjunge Xenokrates, fann dock hos honom ett väsentligt fel, nämligen brist på behag, och uppmanade honom därför att »offra åt kariterna».

Vid den mans vagga, om hvilken denna teckning skall handla, hade säkerligen behagen hemburit sina faddergåfvor. Ägnade han ock med framgång åt sångens makter sina gärder, så var han dock vid närmare efterseende mindre deras än deras älskliga ledsagerskors korade gunstling, och behaget satte sin prägel på hans oförnekliga »vältalighet» likaväl som på den angenäma »öfvertalningskonst», hvilken han, såsom förmedlare mellan stridiga åsikter i vitterhet och såsom ledare af Gustaf III:s stiftelse, med högsinthet, finhet men äfven fasthet utöfvade.

Ett århundrade har förflutit sedan Bernhard von Beskows födelse. Det samfund, hvaråt han under en lång och berömlig lefnad offrade sina bästa krafter och som af honom mottagit verkliga välgärningar, har ej velat låta bemärkelseåret förgå utan att hylla ett för detsamma så dyrbart minne. Det är ett minne af ett sällsynt lyckligt lif, där förtjänsten på ett sätt, som ej alltid är så märkbart, åtföljdes af erkännanden, af ett lif, som företer en märklig jämvikt mellan de olika själsförmögenheterna och där en oaflåtlig sträfsamhet upplifvades af glädtighet, där mödan och

det världsvisa nöjet gingo hand i hand, klokheten var förenad med godhet och urbaniteten ej var lånad dräkt utan uttryck för ett lika välvilligt som bildadt sinnelag.

Släkten Beskow härstammar från staden Beeskow i Preussen. En underofficer med samma namn var fader till Arndt Beskow, som, född i Beeskow den 19 april 1718, flyttade till Stralsund, där han idkade skrädderirörelse och blef ålderman. Arndts son Bernhard föddes i Stralsund den 2 april 1762, utbildades genom anställning vid stora kontor och genom affärsresor för köpmansyrket, flyttade till Stockholm och grundade där ett ansedt handelshus. På grund af åtskilliga lyckade handelsförbindelser med Rio de Janeiro blef han en bland de första, som riktade uppmärksamheten på fördelen af handel mellan Sverige och Södra Amerika, och han bidrog under de för svenska järnindustrien farliga åren 1807—1809 att medelst betydliga förlag uppehålla denna handelsgren. Ägare af stora bruks- och jordegendomar, utvidgade han med både klokhet och djärfhet sin verksamhet. Han var, säger hans frejdade son, en stark själ samt oförställd och uppriktig i ord och gärningar, tog lätt intryck och gömde dem länge. Han var icke född till lycka men vann henne genom egen möda. »Tidigt van att lita på sig själf, fick han af sina föräldrar ej annat arf än redigt hufvud, redligt hjärta, flitiga händer och hoppets blick till en fader i himmelen. Tungan var mindre färdig till tal än hufvudet till tankar.» Förenad i äktenskap med Anna C. Dalin, hade han fem söner, bland hvilka föremålet för denna minnesbild var den till ålder andre i ordningen.

Bernhard von Beskows födelseår var 1796; födelsedagen har ansetts vara den 19 april, och om denna tradition bibehållit sig, är Beskow själf i viss mån därtill anledning, ty han lät i sitt hem den dagen firas och mottog på densamma lyckönskningar, bland hvilka särskildt Böttigers brukade i bunden form årligen återkomma. Seden tycks till och med hafva berott på bruk i hans föräldrahem. Men själf har han i sina anteckningar upplyst om rätta

förhållandet. »Då jag», säger han, »skall anteckna min födelsedag, kan jag ej undgå att erinra mig följande lilla anekdot om Leopold. Han skref en gång i en litterär angelägenhet till bokhandlaren magister Wiborg och slutade sitt bref med dessa orden: 'Emellertid och intill dess att herr Hammarsköld har det nöjet att få anteckna min dödsdag — hvilket jag är öfvertygad att han gör rasande —, har jag äran att framhärda m. m.' *Min* födelsedag har Hammarsköld i sin »Svenska Vitterheten» och, jämte honom, riddarhusmatrikeln, konversationslexikon m. fl. verkligen angifvit orätt till den 19 april. Åtminstone har jag någon anledning att tro det, ty min salig mor påstod bestämdt, att jag var född den 22 april 1796, och hon borde känna det närmare än Lorenzo.» Det kan ju vara möjligt, att då farfadern var född den 19 april, man häraf föranledts att i familjen på denna minnesdag fira jämväl sonsonen.

Beskow var, såsom hans moder gärna visste berätta, söndagsbarn och född med segerhufva. Som barn lär han hafva, efter hvad han själf uppgifver, varit ovanligt ostyrig, så att husets läkare, medicinalrådet Tingstadius, kallade honom »rumormästarn». Redan vid fem års ålder sändes han i pension till en fru Runevall men slapp »helbrägda» undan från den aga, hvilken hos henne, såsom i alla den tidens uppfostringsanstalter, användes. Ett år därefter fick han till enskild lärare Stecksén, som sedermera blef professor i Lund; men i sitt sjunde år erhöll han den handledare, som på honom skulle komma att öfva det största inflytandet, nämligen den glade skalden Stiernstolpe. Den första bekantskapen skedde under gapskratt; Stiernstolpe själf skrattade gärna, och lärjungen fann något skrattretande i apparitionen af en magister, som var klädd i »stångpiska, grå frack, röd väst, svafvelgula kortbyxor, strumpor och skor samt nattkappa, fläktande för vinden». Men löjet hindrade ej gagnet. Stiernstolpe vann gossens förtroende, var allvarsam i sitt kall, höll lärjungen till boken och var uppmärksam på hans framsteg; han gaf honom ock den

första undervisningen i musik och målning samt lät gossen få del af ett romanbibliotek och stifta bekantskap med Lafontaine, Spiess, Müller och Kotzebue. Snart började lille Beskow skrifva vers och uppmuntrades däri af sin vittre mentor. Det första versförsöket utgjordes af en grafskrift öfver en kanariefågel och hade följande pompösa begynnelse:

Vandrare, dröj och hedra mitt minne
blott med den tår af naturen du har.
Kan du vid grafven den hålla inne,
ovärd du var, att jorden dig bar.

Stiernstolpe var uppfostrad i den gamla franska vitterhetsskolan, om hans beläsenhet än sträckte sig till andra områden och särskildt till spansk litteratur; det är då ganska naturligt, att man i hans lärjunges tidigare diktförsök finner starka påverkningar af pseudoklassicitetens moraliserande didaktik. I det enskilda umgänget var däremot Stiernstolpe förvisso icke i onödan sedolärande. Beskow har efter hans död tecknat honom i en ypperlig minnesbild, däri han beskrifver Stiernstolpes småskälmska satyrblick, hans lifliga rörelser, de hastiga omväxlingarna i hans sinnesstämning och hans öfversvallande vänlighet vid glada tillfällen och i muntra lag. Han kunde i sin dityrambiska glädtighet stundom »påminna om den benämning, de gamle gåfvo Diogenes, en rasande Sokrates». Men Beskow prisar framför allt hans godhet och hans glada lefnadsvishet. »Onekligen skulle lifvet äga ett mera leende och i humoristisk mening ädlare utseende, om i hvarje stad funnes en sådan älsklig lefnadsvis, hvars käraste uppgift var att hela och lindra, där tiden eller människorna sårat, förlika det stridiga, mildra det hårda och kasta strålarna af ett harmlöst skämt mellan jordlifvets själfbildade eller medfödda skuggor.» I sina vackra verser vid Stiernstolpes grift erinrade Beskow om hans godmodiga lynne men liknade honom tillika ånyo vid »den vise från Sinope, som skämtsamt med sin lykta belyste dårarne».

Skön är den bild, Beskow gifver af Stiernstolpes vänfasthet:

Fridlyst, hur ock ödets stormvind röt,
bodde vänfast trohet i ditt hjärta,
som en hydda gömd i alpers sköt.

En sådan lärare var ägnad att lifva och underhålla det af naturen goda lynne, som Beskow ägde, och trumpenheten men ej allvaret var förvisad från undervisningstimmarna. Det vänskapliga förhållandet mellan Stiernstolpe och hans unge vän fortfor intill lärarens död, och ingen kunde mera än Stiernstolpe glädja sig åt Beskows tidiga framgångar på såväl den vittra vägen som ämbetsmannabanan.*

Vid sidan af bokstudierna gick utbildningen af de rika musikaliska anlagen. Undervisning i pianospelning meddelades af en hos Beskows far anställd kontorist Wellander, elev af Vogler, och hågen för musik utbildades, därigenom att gossen tidigt fick höra Glucks och Mozarts skapelser. Beskow bibehöll alltjämt förkärlek för den gamla klassiska musiken; Wagner, hvars Tannhäuser han på äldre dagar hörde i utlandet, kunde han ej uthärda.**

* Beskow var naturligtvis ej blind för Stiernstolpes svagheter. Lustigt skrifver han i ett bref till Järta från år 1826: »Ett spektakel bereddes allmänheten nyligen genom det Stiernstolpe lämnade uppdraget att hålla tal öfver den tokige grefve Höpken. Han visade sig härvid utstyrd i statssekreteraren Nordins adelsuniform, och jag kan säga, att jag ej den kvällen ville ha varit i Nordins kläder. Det bästa af allt är, att han för talet erhåller 50 dukater, hvilket efter hans myntfot utgör omkring 320 buteljer punsch eller proviant för nära tre månader — ty den nye eller svenske Diogenes, såsom Stiernstolpe kallas, skiljer sig såtillvida från den grekiske, att, då den gamle dagligen gömde sig i en tunna, gömmer denne dagligen en tunna i sig. Men är det ej ogudaktigt att tala så om en gammal lärare?»

** »Om man», säger han i otryckta anteckningar från en under året 1859 företagen utländsk resa, »inom tonernas värld vill uppleta den skarpaste motsats till Rossinis kvicka, lifliga, behagliga, alltigenom klara och lättfattliga tonskapelser, torde man ej finna någon bjärtare än Wagners Tannhäuser. För musikvänner med vanlig bildning och uppfattningsgåfva kan första åhörandet svårligen göra annat intryck än det af

Vid tio års ålder skickades Beskow till Uppsala. Stiernstolpe kunde på grund af sin anställning i kansliet icke medfölja, och gossens handledare blef i stället dåvarande docenten — sedermera professorn — Brändström, om hvilken Beskow säger, att han i allo, utom i hjärtats godhet, var olik Stiernstolpe, äfven däri att han ville göra slut på allt rimmeri såsom varande bara »slarf». Beskow har i en vacker dikt besjungit den år 1818 aflidne Brändström. Genom honom infördes Beskow i flera uppsalafamiljer, såsom hos ärkebiskop Lindblom, landshöfdingen af Wetterstedt, baron Sture. Latin lästes enskildt för både Tranér och Lundvall, teologi för Thorsander, historia för Fant. Matematik och algebra lärde Brändström själf den unge. I musikens teori undervisade Hæffner, i pianospelning ingen mindre än häfdatecknaren Geijer. Men Beskows fader önskade, att sonen dessutom skulle lära sig ett handt-

---

en babylonisk förbistring. Om man tänker sig musiken vid vargklyftan i Friskytten, afgrundskörerna i Robert, kommendörens sång i slutscenen af Don Juan och det värsta basunskrål i en af Verdis operor, alla samtidigt återgifna af fyra starka orkestrar, så har man ett ungefärligt begrepp om uvertyren, som varar bortåt en halftimme. Det är sannerligen ej för nervsvaga åhörare. Hittills hafva utmärkta tonsättare vanligen sökt intaga genom harmoni eller melodi, de största genom en förening af bägge dessa källor för det sköna: Wagner tyckes lägga an på disharmonier, som upplösas så sent och tvärt som möjligt, och knappt börjar en melodi, förrän den genast afbrytes genom ett halsbrytande språng in i en vildt främmande tankegång. Detta kallar han framtidsmusik, som våra efterkommande först riktigt skola fatta och hvarigenom han gått sitt århundrade i förväg. Hvarför de efterkommandes sinnen och särskildt hörselorganen skola vara så olika våra, det har han dock icke upplyst. Lägger man härtill, att stycket är nästan utan handling; att hvarje akt räcker en liten timme, ehuru den utgöres af endast tre till fyra scener, hvarunder en sjungande i sänder har långa föredrag, som de medspelande måste afhöra utan att veta, hvar de skola göra af sig; att innehållet af dessa föredrag utgöres af abstrakta idéer, betraktelser och allegorier samt att, med undantag af några körer, ensemblesaker sällan förekomma; så måste det hela blifva af en tröttande enformighet. De sjungande synas vara att beklaga, som måste lära sig utantill en sådan massa noter utan sammanbindning af någon ledande tanke, såsom i vanliga melodier; och för spelet ger bristen på handling föga af väckelse och motiv.»

verk; »ingen kan» — sade han — »veta, hur världen har sin gång, och något hvar kan i våra dagar blifva satt i nödvändighet att förtjäna sitt bröd i sitt anletes svett.» Beskow och hans tre år äldre broder, som var honom följaktig, valde att lära sig svarfva, och snart hade Beskow bragt det därhän, att han kunde svarfva pipskaft åt fadern, nystpinnar åt modern.

I mars månad 1807 aflade den ännu ej elfvaårige pilten studentexamen samt inskrefs i Södermanlands och Närkes nation. Han vistades sedan med få afbrott i Uppsala hela sju år. Bland de dåvarande lärarne vid universitetet omnämner Beskow i sina »Lefnadsminnen» — en källa, hvilken står till buds för kännedom om hans tidigare ungdomslif, medan den däremot intet har att meddela om mannaåldern — särskildt med vördnad Dahl, Kolmodin, Ödmann och Thunberg. För musiken visste Hæffner så hänföra honom, att han ville öfvergifva allt för att ägna sig åt tonkonsten och säkerligen skulle utfört denna afsikt, om ej fadern bestämdt fordrat, att den akademiska kursen skulle afslutas, innan val af lefnadsyrke gjordes.

Mellanterminerna tillbragtes hos föräldrarne; om somrarna var vistelseorten faderns egendom Örby; jul- och nyårshelgen firades i hufvudstaden. Under dessa ferier var vanligen Stiernstolpe gäst i familjen, och de litterära sysselsättningarna återupptogos under hans eldande inflytelse. Då ägnade sig ock Beskow åt sin älsklingsläsning, som var svensk historia; då slukades Dalin och Lagerbring, då lästes Vilkina saga och Björners kämpadater. Dessemellan samtalade fadern mycket med honom i allahanda ämnen, inpräntade hos honom sin egen afsky för franska revolutionen och förespådde för honom Napoleons fall, om hvilket han var så viss, att han under de år, som föregingo kontinentalsystemets och dess skapares fall, med djärf spekulation uppköpte oerhördt med järn och därigenom sedan mångdubblade sin förmögenhet, hvilken däremot skulle hafva blifvit grusad, i händelse Napoleons välde ägt bestånd. Politiken var mycket ofta föremål för dessa samtal, och

gossens uppfattning skärptes genom faderns meddelanden samt genom åhörandet af meningsutbyten mellan denne och flera af tidens inflytelserikaste personer.

Beskow erinrade sig från dessa gossår mycket väl Gustaf IV Adolf, hvilken han ofta sett på den så kallade måndagsparaden; han fann konungens yttre fördelaktigt och värdigt men kanske nog liflöst. Det olyckliga ryska kriget inträffade, när Beskow var tolfårig. Han läste in sig i sin kammare med den i litet kvartformat på lump-papper tryckta Inrikes-Tidningen för att där inhämta nyheter från krigsskådeplatsen, och hans hjärta flammade för Adlercreutz, Döbeln och Sandels. Han såg sedermera de olyckliga, af »landtvärnssjuka» och vanskötsel härjade ynglingar, som återkommo med ohjälpligt bruten hälsa. I februari 1809, då Beskow var i Uppsala, befarades där anfall af kosacker, ja, man påstod sig hafva sett sådana vid Vaksala tull. Studenterna kallades till sina nationssalar, där hvarje landskapsförenings inspektor tillkännagaf, att staden troligen snart skulle besättas af ryska trupper och uppmanade ungdomen att afhålla sig från utmanande later. Dagen efter statshvälfningen den 13 mars kom åter dylik kallelse till nationssalarna, hvarvid meddelades, att fosterlandet vore räddadt och fred snart kunde väntas. Politiserandet i lärdomsstaden upptog därefter så mycken tid och läsningen led så mycket afbräck, att Beskows far midt i terminen tog honom hem till Stockholm, anseende uppsalavistelsen under dessa förhållanden vara af föga gagn. Beskow såg i Stockholm riksdagsutblåsningen den första maj och utfärden till Djurgården, hvarvid Adlercreutz och Adlersparre, åtföljda af staber, hälsades med jubel; han åskådade ock riksdagens öppnande på rikssalen och såg i riksdagsmännen »idel Cincinnater och Camiller», i de ännu purpurmantlade rådsherrarne »romerska senatorer».

Djupt i gossens sinne och minne inpräglade sig det fersenska mordet den 20 juni 1810. Han var blott fjorton år men synes hafva haft frihet att under hela denna dag, förmodligen lockad af ångestblandad nyfikenhet, uppehålla

sig på Stockholms gator och följa folkmassan. Han tyckes hafva iakttagit allt, som tilldrog sig, med så vaken och uppmärksam blick, att han ännu på äldre dagar kunde ur hågkomsten berätta hela förloppet. Han har ock i ett otryckt bref redogjort därför. Han kunde aldrig förstå det sätt, hvarpå hans annars så högt beundrade hjälte Adlercreutz den dagen betedde sig. Han såg denne, då han red bort från Fersens närhet; det såg för Beskow ut, som ville han ej störa folkhopen, ej utveckla sin vanliga energi, och alla närvarande fingo ett intryck af flathet. Adlercreutz kunde, efter Beskows förmenande, näppeligen själf tro, att han genom sitt bortridande skulle taga folkmassan med sig, ty han följdes blott af ett dussin skrålande pojkar och några sjömän, som strax vände tillbaka. Hela Riddarhustorget, nedre delen af Kyrkobrinken och öfre delen af Nygatan voro däremot »packade af tusentals människor, hvilka stodo orörliga som en mur». Beskow följde med ögonen Fersen och hans förföljare från Slussen, såg de båda kavallerieskorter, som skulle freda liktåget, rida sin väg, såg gardet stå overksamt på Riddarhustorget, artilleriet vika undan och gå krokvägar hem, Silfversparre förnärmas. »När man sett detta och flera dagar förut hört omtalas, att Fersen skulle mördas, så kan man svårligen värja sig för misstanken, att vederbörande ville tillåta — visst icke det som hände — men en skymf mot en representant af det reaktionära partiet.» Beskow nekar ej, att konungen och Adlercreutz visade beslutsamhet, sedan konungen väl kommit till staden, och att lugnet därmed återställdes; men han fann som många det hafva skett för sent.

År 1814 lämnade Beskow för alltid Uppsala efter där aflagd kansliexamen med betyg om »en oafbruten och utmärkt flit i studier samt ett särdeles stadgadt och hedrande uppförande»; han antogs den 14 oktober samma år till e. o. kanslist i handels- och finansexpeditionen af K. M:ts kansli, blef den 17 juni 1815 förordnad att föra protokoll i rikets allmänna ärendens beredning och utnämndes samma år den 6 oktober till kopist samt den 4 december 1816

till kanslist. År 1818 den 9 december befordrades han till protokollssekreterare.

Vi närma oss nu tiden för Beskows första uppträdande som skald; det är »vitterhetsförsökens» epok, och vid dessa vitterhetsförsök fasthänger han så starkt, att han, obekymrad om dagbladens skiftande utsagor, ännu på älderns dag omhuldar dessa barn af hjärtat och inbillningskraften samt ombesörjer en ny upplaga af densamma. Man ser, då man genomläser dessa arbeten, att författaren tagit starka intryck af Matthisson, Salis, Ingemann, Klopstock och Schiller men ej Goethe. Men tillika förspörjas nya, starka inflytelser från inhemskt håll. Det är nu ej längre Leopolds eller Valerii didaktik, ej heller Lidners svärmerier, som mest tilltala den unge skalden. Man hör ej längre de toner, som ljödo i dikten från 1813, »Midnatten på kyrkogården», och som i moraliserande anda förkunnade:

Den endast lycklig är, som dygdig vara vet,
han lugn och tröstfull ler, när stoftets fjättrar brista.
Jag nyttig vara vill och tro hvar dag den sista,
jag dygdig vara vill och tro en evighet.

Nu förhärligas ej längre såsom i sången »Samvetet» (1814) det inre sedetribunalet, hvars majestät där prisats i den af Stiernstolpe lofordade strofen:

Fördolda följesven i lifvets alla skiften,
din gissel agget är och sanningen din skrud,
du tänder straffets bål vid dödsbasunens ljud
och fläktar svalka ned från palmer öfver griften.

När åldern tynger, skyndar du
den godes sista steg att lätta
men trycker brottslingen ännu
i andra lifvet efter detta.

Nu framklinga ej de vemodiga dödsbetraktelser från sistnämnda år, i hvilka med anslag, lånade från Lidner, den sista efterlängtade »sömndrycken» besjungits. Andra väckelser framkallade andra harposlag. Göterna hade

uppträdt, »Iduna» hade sett dagen.* Och af utländsk vitterhet stod ej längre den franska högst; dess blomma kallas af Beskow »grann och lifvad af konunganåd», medan däremot »den tyska sångmöns krans» bar blad »från fantasiens rike».

Anonymt utkommo Beskows första »Vitterhetsförsök» år 1818 i ett häfte tillägnadt statsrådet grefve Mörner; de åtföljdes 1819 af ett nytt, likaledes anonymt häfte. »Prologen» angifver redan den nordiska tonen:

Bland nordens runor är jag buren,
bland nordens runor lefver jag,

och dikten »Vasas dröm» talar de yfverborna göters tungomål i verser, där »tre kronornas sköld flammar i blodstrimmor» och »klubborna svinga med brakande gny». Här förspörjes en genklang af Tegnérs »Svea», och detta är fallet äfven i »Kämpens graf», där i de sinnrika antiteser, som tiden älskade och som voro ett ännu bevaradt arf från en äldre vitterhetsskola, den gamle nordbon framställdes som föresyn för tidens förvekligade släkte:

Vi kunna blixten utur molnet leda;
du visste mer; du fruktade ej den.
Vi göra oss för mod och dygder reda,
du bar dem i det fulla hjärtat än.

Men något dunkel från sångsättet hos fosforisterna blandar sig ibland oförmodadt med dessa götiska kraftyttringar, och sången »Kärlekens anda» i sina lena välljud är ej alltid genomskinlig. Det vackra stycket »Lidner»

* Beskow invaldes i Götiska förbundet den 30 april 1822. Han bar där namnet Thidrekr. Förbundsbröderna Einar Tambarskjälfver (Geijer), Bodvar Bjarke (Tegnér) och Skjölder Svenske (Schröder) hade, understödda af bröderna Ragnar (Tannström) och Rolf (Adlerbeth) vitsordat Beskows förtjänster. Beskow gjorde sitt inträde i Götiska förbundet den 29 juni 1822 vid en »stämma», som hölls »under bar himmel på den utanför Roslagstull därtill utsedda plats». Mycket verksam i förbundet synes han emellertid icke hafva varit. I Idunas tionde häfte (1824) förekommer dock Beskows dikt »Den gamla rustkammaren».

vittnar om det intryck, Spastaras skald gjort på det känsliga sinnet, och en vemodig kontemplation uttalar sig i stycket »Önskan». Ofta korsa olika idékretsar hvarandra, och en efterbildning af Popes parafraserande »Fader vår» i sin kalla rationalism delar syskonbädd med en smäktande kärleksvisa, sådan som »Blommorna». Men trots dessa kontraster, som äro fängslande därför, att de visa universaliteten i den unges vittra smak, äro dock påverkningarna från Iduna de starkaste och göra sig gällande i uttryck, som älska pomp och grannlåt, såsom när det i »Kämpavisan» heter:

Vi bryna de järnblåa svärden mot hällen,
vi höja de eniga kronors baner,
när nitton århundradens ära från fjällen
med väntan på göternas ättlingar ser.

Det kan ej hjälpas, att den dristighet, som hos Tegnér och Geijer ter sig naturlig, här lämnar oss mer kyliga. Rätt egendomlig är en i denna samling förekommande »Stridssång» på den hæffnerska melodien till »Lejonriddarne». Den är egendomlig, därför att den synes vilja försöka — med undvikande af Atterboms svulst — gifva ett motstycke till »Vikingasäten». Men om än Atterboms i Poetisk kalender införda »Lejonriddarne» — hvilken först sjöngs vid en fest i Uppsala 1814 — är alldeles för grann och visst ej hör till den snillrike skaldens bästa saker, så har den dock en klang och en viss ståtlighet, som ej i lika grad återfinnas i Beskows sång, hvilken däremot har fördelen af mycket mer sundt förnuft. Häftet afslutas med en för Beskow ofantligt kararakteristisk dikt; den heter »Sekularsång den 30 november 1818» och firar Karl XII. I Idunas andra häfte hade Geijer skrifvit sin sublima sång »Jag stod en yster pilt i höga norden», där det bland annat hette:

Nu på min graf de vise sig församla
och tala klokskaps ord och vilja rätta
min ban, för den ej är den platta, gamla.

Och narrar, kärrets grodor likt, sig sätta
upp utur egennyttans pöl — då larmar
den hela pöbel, som blott vill sig mätta.

Men mig tog Mikael i starka armar
och förde mig för lammets tron att bida
hans dom, som utan ända sig förbarmar.

Vid Gustaf Adolfs och Karl Magni sida
jag sitter där. Uppå min arm, i strålar,
ses segern leende som brud förbida,
och stjärnehvalfvet med min krona prålar.

Häfdatecknaren Geijer hann aldrig att skildra Karl XII; dock saknas ej i hans skrifter yttranden, som utvisa, att om än en naturlig beundran fanns kvar, dock den mognade mannen såg hjältebilden med mer betänksam blick, än den hänförde ynglingen gjort. Emellertid hade hans sång öfver »den ystre pilten» väckt genljud i fosterländska hjärtan, och rörelsen fortplantade sig elektriskt. I Beskows Sekularsång hälsas Karl rent af som en gud:

»Ditt folk tillbeder dig»,

och här möter oss den första, stormande yttringen af den karolinska förtjusning, som sedan följde Beskow genom lifvet och tagit sig så många uttryck såväl i bunden som obunden form. Dikten saknar ej skönheter. Här förekommer den vackra bilden om den nedböjda fackla, som »uppåt flammar, fast hon sig själf förtär», och när skalden säger:

Med *ödet* var din strid,
dess hand grep in i åskan, som du slungat,

så är detta ungefär detsamma som Sven Lagerbergs minnestecknare fyrtiofem år senare i Svenska akademien yttrade om Karl: »Hans trotsiga andes långvariga kamp mot ödet är det mest tragiska kungaspel i nyare häfder.»

I dikthäftet af 1819 förnyas samma hyllning i Beskows poem »Karl den tolfte», där den tredje strofen har likheter

med uttryck i Tegnérs napoleonssång »Hjälten». Skref Tegnér:

Frågar stormen, när han ryter,
frågar himmelns höga dunder,
när det öfver jorden far,
om det någon lilja bryter,
om det i de gröna lunder
störer ett förälskadt par;

så skrifver Beskow:

Fråga icke jorden, då hon rämnar,
spörj ej bottnen af det svällda haf,
hvi hon mer ej odlarns tegar jämnar,
hvarför vinstens julle går i kvaf.
Lavan slocknar; dubbla skördar hölja
fåran, där dess blåa åder lopp,
hafvet renas ej, om ej dess bölja
stundom röres opp.

Här är samma förakt som hos Tegnér för utilitetssynpunkten, om än uttrycken hos Tegnér äro klarare. Beskow har sedermera i sin teckning af Gustaf Fredrik v. Rosen yttrat något liknande, när han talar om Karl XII och Napoleon, förklarande, att man inför deras bilder erfar »känslan af att nalkas mindre en dödlig än en stor naturkraft». Denna dyrkan af kraften var för Tegnér naturlig, den framträder i många af hans likasom i många af Goethes sånger; Tegnér delade med Goethe napoleonskulten. Den formella storheten gör ock merendels på skaldenaturer en oerhörd verkan. Emellertid finnas äfven andra och skönare anledningar till Tegnérs och Beskows hänförelse för Karl XII; dessa anledningar ligga i den sedliga storhet, hvarigenom Karl onekligen är vida upphöjd öfver Napoleon. Beskow sjunger ock:

Enkel, praktlös var du, Karl, på jorden,

och han tillägger:

Blott för *tro* och *rätt*, ditt höga syfte,
bröt ditt lejon fram ur fridens lund,
skakade sin man och ramen lyfte
öfver globens rund.

Längre fram skulle Beskow på samma sätt framhålla Karls etiska renhet, sägande: »Den, hvars mäktige ande så hänförde, som slutligen försatte turkar och vilda tartarer i bäfvande beundran, framträdde flärdlös, nästan barnsligt okonstlad och enkel; hans milda blå öga uttryckte vanligen en jungfrulig blygsamhet; hans sedliga vandel hade kunnat tagas till mönster af en klosterbroder.»

Dessa sånger öfver Karl XII äro ej de enda, i hvilka Beskow lofsjunger hjälten. I »Lejonkungen» har han åter ägnat en gärd åt konungen, inför hvars vilja »faran böjde sig, en stum vasall» och hvars fel endast voro »förvuxna dygder» —, ett vackert uttryck som Beskow sedan i sina prosaskrifter gärna upprepar. I »Sveriges anor», om hvilken dikt framdeles skall talas, har han om Karl sagt:

Okufvad honom döden ännu fann

samt nedskrifvit de sköna raderna:

Men ser du handen spänd kring hjältens värja?
den bådar strid ännu på dödens färja.

Och i diktcykeln om »De tre Karlarne», föranledd af Byströms statyer, är obestridligen sången om Karl XII den bästa. Där talas åter om det »vasallförhållande», hvari »olyckan» stod till Karl:

Stolt du bar ditt fall som din krona,
än bland nederlag tycks du trona,
olyckan själf blir din vasall,

och om än sångaren medgifver, att hjälten »intet kunde åt oss bärga», nedkallar han dock i starkt patos straff och hämnd öfver dem, som skulle »mot förenade Indiers gull» vilja bortbyta Karls »namn, ära och värja». Likasinnade

andar tänka lika, och det är ej en tillfällighet, att liknande tankar i än stramare form återkomma uti Talis Qvalis' sång vid aftäckningen af Karl XII:s stod. Man jämföre Beskows ord:

Men det Sverige, som en värld förskräckte,
var uti din barm,

med motsvarande uttryck hos »pansarsångaren».

Bland sånger i samlingen af 1819 märkes dikten »Skalden», hvilken sedermera i förändradt och afkortadt skick fått under namn »Diktens födelse» inflyta i upplagan af 1862. Då man läser de två begynnelsestroferna, som lyda:

Öfver tanken, öfver jorden
dröjde än den stumma natt.
Andan felades och orden
för inbillningen, som satt
blek och liflös, klädd i glesa töcken,
räckte facklan emot himmelen
för att hämta ljus i själens öken,
räckte fåfängt den.

Känslan slumrade, och tingen
speglades i mänskans blick
som i källans glas, ty ingen,
ingen bild till själen gick,
ingen njöt, när öfver rosenhäcken
solens sista glöd i västern dog,
eller Hesper brann i kvälln, och näcken,
ensam, harpan slog,

så lär man ej kunna undgå att förnimma inflytelser från Tegnérs i Idunas tredje häfte intagna »Elden», liksom orden:

Oron flög kring hafvets sköte,
höghet stod på böljans fall,
— — — — — — — — —
vällust låg i blomstrens öppna barmar,
blygsamhet bjöd mossan blicka fram,
ömhet smög i rankans veka armar,
trohet kring dess stam,

återkalla för erinringen kända tongångar ur Kellgrens »Nya Skapelse».

Dikten »Borgruinerna», påverkad af Matthisson, röjer äfven frändskap med Tegnérs i »Iduna» införda »Klosterruinerna», hvars minne måste hafva föresväfvat författaren särskildt i versen:

Men Odins kulle icke mer besökes,
och ingen Freja ler vid himlabryn,
och intet Valhall ofvan molnen sökes,
och intet Manhem blomstrar nedan skyn.

Äfven här möter oss för öfrigt, med återklang från »Svea», den gamle »göten», som »bjöd öppen vänskap eller öppen fejd» och som var »fattig på begär men rik på dygder».

Föga lyckad är i detta häfte efterbildningen af Schillers »Hero och Leander»; Beskows versifikation, annars från begynnelsen så smidig, aftrubbas i orden:

Ty kärleken kunde ju möjeligt göra
att ur labyrinten den fängslade föra;
den menlöse gör han försiktig och klok,
han leder i band hvarje lif i naturen,
han vande den vilda, eldsprutande tjuren
att gå i demantplogens tryckande ok.

Det säges, egendomligt nog, i en not, att »originalets versifikation, med ett orim i de sista raderna af hvarje strof, är bibehållen»; ja, »orimmet» i sjunde och nionde versraderna finnes, men medan Schillers meter är trokeisk, har Beskow valt ett daktyliskt versslag.

Af originaldikterna i detta häfte märkas den intagande »Bäcken» och den måhända något sentimentala »Till Laura». En efterbildning af Matthisson är stycket »Till den frånvarande»; det kan vara af intresse att jämföra denna dikt med Atterboms tjusande »Om sent ur aftonrodnans slöja»; de hafva bägge samma källa. Häftet afslutas med ett år

1817 till Svenska akademien insändt men ej belönadt* äreminne öfver Torkel Knutsson, hållet i det gamla retoriska maneret men märkligt, därför att det utvisar, huru tidigt Beskows fantasi sysselsatt sig med detta ämne, som han framdeles skulle på ett sätt, hvilket i åtskilliga afseenden är storartadt, behandla i dramatisk form.

År 1819 företog Beskow efter erhållen tjänstledighet från handels- och finansexpeditionen en resa, som utsträcktes öfver Danmark, Preussen och Saxen till Österrike, Italien, Schweiz, Frankrike och Rhenländerna; han återkom först i början af år 1821. Redogörelser för denna resa har han infört i Svea, i Journalen och i Heimdall; han utgaf ock 1833 och 1834 sina »Vandringsminnen», som tillägnades Oehlenschläger, hvars bekantskap han under färden gjort, en bekantskap som ledde till ett vänskapsförhållande utan skiften. Åtskilligt af dessa skildringar har numera, då en uppsjö af resebeskrifningar förekommer, förlorat sitt intresse; det var helt annorlunda på en tid, då resor ej så ofta företogos och ej underlättades genom järnvägar. Man har för öfrigt i dessa »Vandringsminnen» behaget af en älskvärd, human och bildad ledsagare genom skilda land. Något, som genast faller i ögonen, är Beskows stora lätthet att knyta bekantskaper, en lätthet som berodde på det angenäma i hans väsen, böjligheten i umgänget, det goda vettet och förmågan att i rätta stunden hafva det lämpligaste och mest vinnande ordet till hands. I Danmark sammanträffade Beskow hos fru Bruun med Baggesen; dennes af sorger fårade panna röjde »sångaren af människans flyende sällhet», det yttre var vanvårdadt, och det låg något af faun i väsende och rörelser, men hans samtalston var kvick och behaglig, hans infall voro träffande För Bellman uttalade han den mest lifliga beundran. Ett par dagar därefter besökte Beskow

* Det kunde ej upptagas till behandling, såsom den tidens grundsatser och praxis voro, emedan akademien ej till täfling framställt detta ämne.

Oehlenschläger: vissa frändskaper i skick och världsvanor förde dem genast närmare hvarandra, och Beskow fann i den danske skalden en »hofman i detta ords ädla bemärkelse, förenande en enkel och liksom medfödd värdighet med ett lätt och behagligt sätt att vara». Det faller af sig själft, att den »ordning, smak och elegans», som rådde hos Oehlenschläger, skulle behaga den svenske gästen. I Berlin uppsöktes Amalie v. Helvig; där sammanträffade Beskow ock med Bettine v. Arnim. Han såg i Preussens hufvudstad äfven La Motte Fouqué, »hvars popularitet betydligt aftagit», och E. T. A. Hoffmann, hvars eldkolsögon afspeglade det bisarra i hans natur. Mest fängslande af alla de tyska bekantskaperna var naturligen Goethes, som Beskow besökte i Weimar. Goethes utseende hade för honom något jupitersartadt, den resliga gestalten var endast lindrigt böjd af åren, umgängessättet ceremoniöst men aldrig tillgjordt. De intryck, Beskow af Goethe mottog, har han för öfrigt skildrat i sin på en högtidsdag i Svenska akademien upplästa teckning af vitterhetens tillstånd i Europa, hvilken teckning sedan infördes i Skandia. För Beskow, som ännu ansåg snillet höjdt öfver de lagar, hvilka binda alldagsmänniskan, var Goethes nästan indifferenta lugn vördnadsbjudande. »Man frågar: är han lärd eller icke, religiös eller ateist, liberal eller servil, ädel eller oädel? Han är intet af allt detta i vanlig mening, han är uttrycket af en harmonisk mänsklighet.» För Goethes sonhustru, som älskade musik, sjöng Beskow svenska sånger, och han lofvade sända henne den samling af folkvisor, som Geijer och Afzelius utgifvit. Vid en middagsbjudning hos storhertigen hade Beskow ock tillfälle att växla några ord med sin älsklingsskald Schillers änka och fann det ljuft att »söka upptäcka de inre och yttre drag af lynne och behag, som framkallat så mången oförgätlig sång».

I november 1819 var Beskow i Dresden, där han snart begaf sig till Tieck, hvars boning för honom blef »en trollkrets». Egentligen tycker man, att Beskows vittra daning bort äga föga beröringspunkter med Tiecks; men han kände

dock en stark dragning till den berömde romantikern, och han njöt, såsom fallet var med alla, hvilka hört Tieck, af hans sätt att med de märkvärdigaste skiftningar, som återgåfvo hvarje rolls skaplynne, läsa högt dramer af Shakspere. Beskow skattade alltid Tieck högt som författare och ansåg jämväl »Zerbino» och »Der gestiefelte Kater» hafva bestående värde såsom »eviga monumenter af poesiens seger öfver filisteriet». Man är mer böjd att gifva honom rätt, när han prisar »Blaubart», och allra helst skulle man velat höra honom berömma »Der blonde Eckbert», ty det är dock i den trolskt mysteriösa sagan, som Tiecks storhet egentligen ligger. Vid denna tid hade Tieck varit blottställd för häftiga kritiker; ja, man hade i »Blätter über die Kunst am Rhein» nekat honom konstsinne. Enligt Beskows tanke borde Tieck kunna trösta sig därmed, att man i »Die neue Bibliothek» förklarat, att »Goethe kein Dichter sey und den hohen Namen nicht verdiene».

I Wien sällskapade Beskow med den problematiske Friedrich Schlegel och fann hans öfvergång till katolicismen icke hafva verkat fördelaktigt på hans skriftställarverksamhet; mer behagade honom skalden Grillparzer, som förekom honom rättfram och okonstlad. Grillparzers yttre syntes honom föga ovanligt men anletsdragen talande. Bägges kärlek till musik ökade närmandet, och Grillparzer hörde gärna Beskow sjunga; den senares tenorröst var ock efter samtidas utsagor både naturligt vacker och omsorgsfullt skolad. I Wien såg Beskow den numera mycket otillgänglige Beethoven. »Det vilda och uttrycksfulla i hans anlete, hvilket tycktes säga: nalkas mig icke, och hans eviga tystnad gåfvo åt hans hela väsende ett slags mystisk helgd, hvilken väl öfverensstämmer med den tanke, man bildat sig om honom efter hans kompositioner.»

Vistelsen i Italien kvarlämnade hos den unge svensken de djupaste intryck. Han sysselsatte sig i Venedig med konststudier och njöt af det förnäma behag, som utmärker den sköna staden. I Florens var han stundom gäst hos prinsessan Albany, pretendenten Karl Edvard Stuarts änka

och föremålet för den orolige Alfieris passion; han försummade naturligen ej att i arno-staden studera den italienska konstutvecklingen och förberedde sig därigenom för besöket i Rom, dit han synes hafva anländt den 22 mars 1820. Vid första anblicken af den eviga staden erfor han en förtrollning; det var som »en ungdomlig kärlek, då man ser, känner och fattar allt, utan att undersöka». Han kände, att han var i *the city of the soul*. Med sin vanliga ordentlighet indelade han i Rom tiden så, att han skulle kunna medhinna mycket; han steg upp klockan 5 på morgonen och fortsatte sina vandringar till klockan 1, hvarefter han gjorde anteckningar öfver det åskådade. En timme hvarje dag tog han undervisning af arkeologen Nibby. Angenäma aftonstunder tillbragtes hos Byström, i hvars Villa Malta han tog sin bostad; från dess terrass hade han en vacker utsikt öfver staden med Peterskyrkan i bakgrunden. Själfva denna kyrka behagade honom mindre; han fann intrycket af dess storhet söndersplittradt genom praktfulla detaljer, och han ställde hellre sina steg till Panteon och till S. Maria degli angeli. Af Berninis konstriktning, på hvilken Rom lämnar så många prof, var han ingen vän; »de flygande draperierna», »de omotiverade ställningarna», »de svällande formerna» stötte honom tillbaka, om han än ej kunde neka, att Bernini var en stor »talang».

I grunden fängslades han, såsom det tyckes, inom den italienska konsten mest af Rafael. I Dresden hade han beundrat den sixtinska madonnan och, hänvisande till Rafaels eget uttryck *essendo carestia di belle donne io mi servo di cierta idea che mi viene al mente*, skrifvit: »De, som antaga, att alla våra föreställningar härleda sig från intryck af yttre bilder, och neka tillvaron af en högre skapande värld inom oss, behöfva blott kasta en blick på denna tafla för att öfvertyga sig om sitt misstag, därest de eljest äga någon känsla för det öfverjordiskt sköna.» I komposition, harmoni, uttryck och stil ansåg han Rafael vara den främste af alla, och han fäste ej ens ett ögon-

blicks uppmärksamhet vid de tillfälliga spår af öfverblomning eller ansträngning, som hos den odödlige målaren förekomma. Man har i en senare tid öfverdrifvit dessa spår; Beskow hade för dem ej öga, och han har i allt hufvudsakligt rätt, då han om Rafael säger, att han behållit Peruginos innerlighet, Lionardos kompositionsstyrka, Fra Bartolomeos harmoni, Masaccios enkla höghet men dock genom inspiration och behag alltid är sig själf. Beskow fann Michelangelo »fela genom ett öfvermått af kraft»; han anser hans stil vara »stor men ej ren», på samma gång han medgifver Michelangelos utomordentliga insikter i människokroppens anatomi. »Han är emellertid det största bevis, att ehuru mycket snille och konstbildning man än må äga, så blir man aldrig klassisk, då man aflägsnar sig från antikens stil.» En annan mästare, hvars alster bländade Beskow, var Tizian; han tjusades hos honom af karnationen, koloriten, behandlingen af den nakna människokroppen; äfven Paolo Veroneses »lyx» bedårade honom. För Italiens vårliga ungrenässans, för Filippo Lippi, för della Robbia-alstren, för Desiderio da Settignano, för Sandro Botticelli hade Beskow tydligen ej sinne; det var ej denna art af fägring, som lockade honom. För öfrigt kan man rätt väl förstå, att han med sitt skaplynne ej heller skulle skatta Rubens högt; »hans gracer synas mig alldeles för flunsiga, och bland bondbarn träffar man sällan sådana lunsar som hans kärleksgudar». Det behagliga och smakfulla samt värdiga tillvunno sig däremot hans bifall; voro dessa egenskaper såsom hos Rafael förenade med storhet, kraft, hög harmoni och en än älskvärd, än sublim ingifvelse, så var det så mycket bättre. Men man förvånar sig nästan däröfver, att en så stor rafaelsbeundrare nästan är lika betagen i Correggio, hvars obestridliga förtjänster i ljusets magi få öfverskyla det tillgjorda i hans skaplynne, samt däröfver att han i så starka ordalag lofprisar själfve Carlo Dolci, som i sin »söthet» så mycket aflägsnar sig från natur och sanning. Däremot förefaller det helt förklarligt, att Beskow skulle så, som han gjorde, älska den

store Claude Lorrains härliga, fast stiliserade landskap. Hvad bedömandet af skulptur angår, är det underligt, att den, som tjusats så starkt af niobegruppen, kan förklara den mediceiska Venus vara »skönhetens kanoniska bok, sammanfattningen af alla regler för jordisk fägring».

Några andra sällsamma yttranden förekomma i dessa reseminnen, såsom då Beskow säger, att den protestantiska andan »aldrig varit gynnande för skön konst». Hollands och Englands exempel synas i mycket visa motsatsen. Vidare förblandar han tydligen Johannes döparen med lärjungen Johannes, då han klagar, att Donatello i sin Döparen ej återgifvit »den älsklige yngling, som låg vid Mästarens bröst». Det finns nog mycket i Donatellos Johannes, som i alla händelser aldrig skulle kunnat behaga Beskow, ty Donatello uppoffrade ofta skönheten för det djärft karakteristiska; men det här anmärkta felet är naturligen ej ett fel.

Under sin italienska vistelse sysselsatte sig Beskow mycket med teater och opera, och detta skulle framdeles, då han, om ock för kort tid, blef förste direktör vid hofkapellet och teatern, komma honom till godo. Han hade i Berlin tillfälle att se makarne Wolff, som utbildat sig i Weimar under Goethe, samt Devrient. Särskildt beundrade han Wolff i Goethes Tasso samt Egmont, Devrient som Frans Moor och som Falstaff. Likaså njöt han af madame Stichs sätt att återgifva Orleanska jungfrun, Maria Stuart och Tekla. När Glucks operor gåfvos i Berlin, hastade Beskow gärna dit för att lyssna till fru Milder-Hauptmann; »någon bättre Alceste eller Armide torde man nu ej få höra», säger han. Wiens störste skådespelare var i Beskows tanke Korn, utmärkt genom en förträfflig uppfattning och objektivisering af sina roller, en ädel gång samt en böjlighet, som gjorde, att han med lätthet kunde återgifva såväl tragiska som komiska karaktärer. Fru Schröder var äfvenså en stor konstnärsförmåga, och Beskow fann henne alltid mästerlig, vare sig hon spelade den passionerade Fedra eller den härsklystna Elisabet eller den

kärlekssjuka Sapfo. Näst henne intog fru Löwe främsta rummet bland hofteaterns skådespelerskor. Wiens bäste sångare var vid den tiden Vogel, »en metallrik och fullkomlig bariton», och inom fruntimmerspersonalen utmärkte sig fru Grünbaum särskildt i Rossinis operor.

Samma ifriga teaterstudier drefvos af Beskow i Italien. Men ett dystert budskap bredde snart för honom ett sorgflor öfver romavistelsen. En morgon inträdde till honom Byström för att samtala med Beskows reskamrat Kantzow. De stängde dörren, och när Byström kom ut, tryckte han med ovanligt deltagande Beskows hand. En timme därefter meddelade Kantzow efter lämpliga förberedelser Beskow underrättelsen, att dennes fader aflidit; döden hade icke varit förebådad af sjukdom. Sorgen var öfvermåttan djup, men den lindrades af vänners och landsmäns varma deltagande. Ett ögonblick var Beskow hågad att genast resa hem till Sverige, men man afstyrkte honom därifrån och föreställde honom det kloka i att hellre under resor skingra sinnets dysterhet än att omedelbart återvända till ställen, där såret strax skulle ånyo upprifvas. Så fullföljdes ännu under någon tid vistelsen i utlandet.

Vid hemkomsten år 1821 var Beskow en genom konststudier och umgänge med människor samt genom nya, rikhaltiga intryck mognad man. Han återinträdde i tjänstgöring och förde protokoll i statsrådet. Men alltjämt drogs han till de poetiska sysselsättningarna, och han eröfrade år 1824 Svenska akademiens pris för ett skaldestycke, kalladt »Sveriges anor». Detta poems inlämnande anmäldes vid akademiens sammankomst den 11 oktober; det hade till motto Tegnérs ord:

> Jag vördar, forntidsminnen, ännu er
> och tänder åter er förtärda lampa.

Måndagen den 29 november lästes det högt i akademien, och det bestämdes, att de utsedda granskarne ofördröjligen skulle afgifva utlåtande däröfver. Den 8 december yttrade

Skjöldebrand såsom sin mening, att stycket var utmärkt genom »många lysande idéer och bilder, en upphöjd stil och välljudande vers». Han gjorde anmärkningar mot enskilda uttryck och förordade ändringar men fann förtjänsterna öfverväga felen och tillstyrkte en belöning. Akademiens sekreterare Franzén prisade diktionen samt fann i dikten sådana drag af snille, som borde föranleda det stora prisets utdelande, därest författaren ville vidtaga enskilda rättelser; han beklagade blott, att sångaren ej gjort rättvisa åt frihetstidens vetenskapliga odling. I detta afseende synes författaren hafva följt anvisningen, ty i det tryckta poemet förekomma några strofer, som, särskildt förhärligande Linné, omnämna, att »den hand, som tröttnat slunga krigets bränder, tändt forskningens lampa». Leopold förenade sig med Skjöldebrand. Wallin yttrade: »Man skulle kanske kunna finna stycket något för vekt i tonen i afseende på sitt höga ämne; men det bör betraktas mer som lyriskt än episkt och torde därför äfven ur denna synpunkt kunna försvara sig. Den kronologiska anordningen förefaller i början mindre poetisk, men kanske vore motsatsen mindre fördelaktig för taflans helhet. Små brister här och där i detaljer upptäckas och kunna rättas. Arbetet har i min tanke den förtjänst af ren anda, frisk kolorit samt len och korrekt versbyggnad, att jag sätter det fullkomligen i bredd med flera, som förut erhållit akademiens högsta utmärkelse, och tilldömer det stora priset.»* Beslutet utföll i enlighet härmed. När namnsedeln öppnades, fann man i stället för namn följande ord af Leopold: »Han väntade sig ej den ära honom hände.» Sedan Beskow gifvit sig till känna, bestämdes, att sången »Sveriges anor» skulle på högtidsdagen uppläsas af Wallin. Författaren var själf den 20 december tillstädes, mottog belöningen samt erhöll några älskvärda hälsningsord af direktören, excellensen grefve

* Tegnér hade ansett ett »accessit» tillräckligt: »Mången ung man förlyfter sig nu på Tors hammare, som med behag och framgång kunnat föra ett lättare vapen.»

Mörner, som därvid äfven hade tillfälle att uttrycka sin enskilda tillgifvenhet för den unge skalden, hvilken därefter ledsagades till den för prisvinnare bestämda hedersplats, dit han själf framdeles som akademiens sekreterare skulle komma att föra ett stort antal unga vitterhetsidkare.

Det är onekligen en fosterländsk fläkt i sången »Sveriges anor», och om där finnes mycken retorik, så hörde sådant till ett ännu kvarlefvande maner från äldre dagar samt motvägdes af en sant heroisk ton och fart i framställningen.

Stycket blef som bekant föremål för en ytterst omild kritik af Runeberg i Helsingfors' Morgonblad (n:r 9—11 år 1833). Olikheterna voro ock mycket stora mellan Beskows klangdiktning och den skalds sånger, hvilken samma år i nyssnämnda blad offentliggjort så kärnlyriska poem som »Den döende» och »Hvem styrde hit din väg». Beskow var som poet en ädel och välrustad epigon; hos Runeberg arbetade sig fram något alldeles nytt och ursprungligt. Det är ej underligt, om en sångare, ur hvars inre nya vårar frambryta och som ännu är stadd i en mäktig utveckling, blifver otålig mot de gamla idealen samt jämväl i sin otålighet något obillig. Runeberg fann kanske ej utan skäl något mekaniskt och »hopklistradt» i poemets kronologiska uppställning, och han roade sig med att på ett för öfrigt ganska kvickt sätt travestera stycket, förmenande att det, om man blott vidtoge ändringar i nomenklaturen, lika väl kunde kallas »Roms anor», besjunga de sju konungarne, republiken »och så vidare, huru långt man behagar». Det högtrafvande, som finnes i Beskows sång, var för Runebergs af naturen och af antiken närda snille motbjudande, och han gjorde anmärkningar mot många af Beskows bländande uttryck. Beskow hade skrifvit:

Af segerminnen fylldt, vårt land vid polen
står som Europas äldsta riddarsal,
på välbekanta hjälmar blickar solen,
och luften känns af segerfanor sval.

Runeberg skämtade öfver denna bild, sägande det ej vara underligt, »att poesien bland vetenskapsmän i allmänhet har ett så dåligt namn om sig, då hon vågar komma fram med sådana hypoteser som att förklara kölden af segerfanors svängning». Detta är ju rätt lustigt sagdt men kanske ändå ej fullt träffande. För Beskows inbillning sväfvade bilden af »riddarsalen», ej tanken på klimatet; en ilning i »segerfanorna» bjöd i ärans och minnets rymd svalka åt den inträdande, en friskhet som lifvade hågen, en fläkt af bragdens odödliga ungdom. Gärna må man däremot medgifva Runeberg, att i uttrycket om Sveriges vikingatid:

> Åt dina söner gafs i arf och lära
> ett fläckadt svärd, en obefläckad ära,

antitesen mellan »fläckadt» och »obefläckad» är något vågad, enär »man allmänt fäster den värsta betydelse vid ett fläckadt svärd». Runeberg gillar den vackra bilden om Sturarnes stam, som

> endast uti stormen blommor skjuter,
> i lugnet obemärkt i dalen står,

men han klandrar något snäft och godtyckligt uttrycket »en i förtid hopfälld segerfana» om Karl Gustafs lefnadslopp. Begäret att finna fel och »söka sak» är bra starkt hos Runeberg, när han angående Beskows uttryck om Karl XI, att han var en »odalman i seder», säger, att »man lätt kunde tycka detta beröm närma sig till synonymitet med hvardagsuttrycket bondaktig». Runeberg kan däremot hafva rätt däri, att stundom hos Beskow bilder och liknelser så korsa hvarandra, att »den ena bilden är den andras baneman». Vill man spåra den innersta och minst sårande grunden till Runebergs obenägenhet mot Beskows skrifsätt, så torde man ej misstaga sig, om man söker densamma i den djupa motsatsen mellan Runebergs egen, från hvarje främmande prydnad fria, bildernas ståt försmående, nästan ofärgadt naturliga sång och Beskows antitetiska samt bild-

rika stil, som påtagligen mottagit oförgätliga intryck af Tegnér, för hvilken det var fullt naturligt att strö omkring sig ett regn af bilder, glittrande kaskader af liknelser.

Hos Beskow var, ehvad Runeberg måtte anmärka, fosterländskheten ej uppstyltad utan verklig och lågande; mellan alla antiteserna och grannlåtsbilderna skönjer man en äkta hänförelse. Vackra äro i »Sveriges anor» stroferna om Gustaf III:s tid, om än äfven där några för den nyktra tanken ohållbara öfverdrifter skulle förekomma, såsom när det säges, att man den tiden ej talade utan blott sjöng:

Här talas ej: de sällas språk är sång,

eller att

ur tidens timglas ingen sand hörs falla,
blott blomster-ur beteckna dagens gång.

Men tvifvelaktig synes den hyllning vara, som den unge pristäflaren i bästa mening ägnar Svenska akademiens gustavianer, då han yttrar:

Rörd ser jag upp till er, som rörd jag skådar
det tempel, där ej guden dyrkas mer.

Den oaktadt sina fel manliga och ståtliga dikten slutar ljust och förhoppningsfullt med anspelningar på den tryggade ställning, Sverige genom Karl Johan återvunnit.

Runebergs kritik smärtade naturligen Beskow; han afstyrktes endast med möda af Hwasser, Fahlcrantz och Palmblad från att offentliggöra ett af honom redan affattadt, skarpt genmäle. Genom det närmande, som sedermera ägde rum mellan Runeberg och Beskow, utplånades minnet af denna episod; de två motståndarne blefvo, såsom framdeles skall visa sig, vänner, och Beskow var i grunden alltför högsint för att kunna länge behålla agg.

Kritiken i »Helsingfors' Morgonblad» förekom, som vi sett, först 1833; »Sveriges anor» hade prisbelönts 1824 samt

på tryck utgifvits dels i det band af Svenska akademiens handlingar, som utkom 1827, dels i ett särtryck af samma år.

Under tiden hade Beskow erhållit flera befordringar och utmärkelser. * Han utnämndes den 1 februari 1825 till förste expeditionssekreterare i kansliet samt förordnades den 20 december samma år att vara handsekreterare hos H. K. H. kronprinsen. Därpå följde år 1826 den 11 maj upphöjelse i adligt stånd; år 1827 den 11 april introducerades v. Beskow på riddarhuset. I maj samma år utnämndes han till kammarherre.

Under åren 1827 och 1828 företog han åter en utländsk resa genom Tyskland, Holland, England, Frankrike och Schweiz samt hade därunder tillfälle att stifta bekantskap med många ryktbara personer. Denna gång förljufvades färden, därigenom att en älskad maka medföljde. Beskow hade år 1822 i maj ingått äktenskap med Magdalena (Malin) Wåhlberg, dotter af vice presidenten Georg Didrik Wåhlberg och Elisabet Chenon. Det var hennes andra gifte; tillgifvenheten mellan henne och Beskow hade tidigt uppspirat, hon var och förblef hans besjungna »Laura», och hennes älskvärdhet har prisats af de många vittra personligheter, som gärna vistades i Beskows och hennes gästfria hem. Bland andra underlät ej Brinkman att, sin vana trogen, hylla henne i små verser eller i några af de utsökt förbindliga bref, hvilka han oupphörligt strödde för de skönas fötter.

Till de redan omtalade utmärkelserna lades den 11 februari 1828 *en*, som för Beskow men än mera för den svenska litteraturen skulle blifva af stor betydelse, då han nämnda dag invaldes till ledamot i Svenska akademien efter grefve Wirsén. Han erhöll i Paris underrättelse om valet och förklarade i sin tacksamhetsskrifvelse, att hans beundran för snillets mästerverk och varma kärlek till fä-

* Han valdes under åren 1822 och 1825 till revisor i järnkontoret samt år 1824 till ledamot af direktionen öfver Stockholms stads sparbank.

derneslandet samt dess vitterhet utgjorde hans »enda titlar till denna utmärkelse». Den 1 november samma år tog han sitt inträde. Han gaf därvid till känna den uppfattning, hvilken han i hela sitt lif skulle blifva trogen, om Svenska akademiens uppgifter. Den skulle vårda svensk bildning, svensk smak och svenskt språk; den skulle framkalla minnen af Sveriges stora män; den skulle vara på en gång »täflingsbana för snillets idrotter» och »ett panteon för fäderneslandets statsmän, vise och försvarare». Där vore ett altare rest icke blott åt vitterheten utan åt fosterlandet; den akademiska »helgedomen» borde vara öppen för *hvarje* förtjänst af ovanlig art. På ett ädelt sätt tecknade Beskow därefter sin företrädare och dennes verksamma, åt olikartade, maktpåliggande statsvärf ägnade lefnad. * Naturligtvis kunde teckningen icke vara uttömmande; en så betydande statsmans lif kräfver för skärskådandet ett längre tidsafstånd. Men i allt väsentligt hade Beskow träffat det rätta, och själfve Järta, hvilken ansåg Wirsén vara Cannings like i duglighet och skarpblick, var nöjd med talet. Wallin, som var direktör, hälsade Beskow välkommen i akademien med de hjärtligaste ord. Beskow hade, yttrade Wallin, ej förvärfvat sin plats genom tunga och långa mödor men tidigt och som en äkta apolloson. Wallin hoppades — och detta hopp skulle rikligen uppfyllas —, att Beskow skulle betrakta valet som en uppfordran att ytterligare ägna sina krafter åt vitterheten. Wallin talade om Beskows bokkännedom och om hans genom resor vunna personliga bekantskap med samtidens yppersta i litteratur och konst samt framhöll, att, om ock den vittra banan har sina törnen, en lager vinkar

---

* *Heimdall* 1828 n:r 30 finner talet ädelt och flärdlöst men skulle önskat, att »talaren alltid kunnat lossa sig ur de förföriska gullnäten af det figurliga och troprika föredraget». Heimdall prisar Beskows vackra och ljudfulla stämma samt hans förmåga att läsa väl utan att deklamera. Detta sanna omdöme bör äga större vitsord än det tadel, som vissa pressorgan sedermera riktade mot Beskows deklamation.

vid målet. Talarens ord voro profetiska. Man misstager sig nämligen alldeles, om man tror, att Beskow, huru gynnad af lyckan han än må hafva varit, ej haft att utstå rätt mycket. Öfver honom regnade under lång tid klandersjukans pilar, småsinnet och afunden sökte att förgifta njutningen af den timliga ära, som i rikt mått kom honom till del. Men Wallin hade ock rätt, då han talade om lagern som mödornas lön. Beskow hade gåfvan att vinna hjärtan: han hade redan före sitt inträde i akademien vunnit Wallins, och likasom Mörner vid utdelandet af belöningen åt sångaren af »Sveriges anor» gifvit den enskilda vänskapen rum i sin hälsning, så skulle Wallin, hvars ord vägde än mera, göra det på ett förtjusande sätt, då han förklarade, att vänskapen alltid skulle komma att glädjas åt Beskows blifvande framgångar, äfven om den ej finge inskrifva sitt namn med hans bland *Sveriges anor.*

Wetterstedt skref till Beskow om talet öfver Wirsén: »Vår aflidne vän kunde icke få en bättre talare, och då han i alla afseenden förtjänte att åtminstone efter döden uppskattas för hvad han verkligen var, är det tröstande för hans saknande vänner att i detta fall icke samtiden kan förebrås någon otacksamhet.»

Wirséns efterlämnade hustru uttryckte i bref sin djupa erkänsla för det sympatiskt beundrande sätt, hvarpå Beskow tecknat hennes makes lif.

Om man ej tager i betraktande den lilla »epilog», som under titeln »Födelsedagen» uppfördes på k. stora teatern med anledning af prins Karl Ludvig Eugens — sedermera konung Karl XV:s — födelse och som är af föga värde, så inskränkte sig Beskows poetiska verksamhet under detta tidsskede till »Vitterhetsförsökens» andra upplaga af år 1829 och till den dramatiska dikt »Erik XIV», som utgafs redan 1827—28. Blicken må, för att sedermera i ett sammanhang skärskåda Beskows hela dramatiska verksamhet, nu riktas på de lyriska dikterna af 1829. I denna samling hade flera sånger ur Vitterhetsförsöken af 1818 och 1819 upptagits; men en sofring hade försiggått, några

uteslutningar ägt rum och nya dikter tillkommit. * Bland dessa nya märkas dels fosterländska, dels erotiska, dels af tillfälliga anledningar framkallade sånger. »Den gamla rustkammaren», hvilket stycke skrefs »vid ett rykte att gamla arsenalen skulle förskingras», röjer Beskows vördnad för våra gamla minnesmärken och troféer. Stycket synes hafva på grund af Tegnérs anmärkningar genomgått en grundlig omarbetning, redan innan det infördes i Iduna. Tegnér hade ogillat uttrycket »segerns svanor» och att »svärdets blåa tunga skar runor». Förmodligen på grund af samme skalds anmärkningar uteslöts ur denna samling skaldestycket »Lejonkungen», hvilket dock sedermera infördes i »Vitterhetsförsök» (1862). Beskow visar sig hafva följt några af Tegnérs råd men visst icke alla. Då det kan vara af intresse att se, huru skarpt och fint Tegnér granskade sin väns skapelser, må några enskildheter ur denna granskning omnämnas. Beskow skref om Karl XII:

Ur fjällens vagga, tvilling-Herkules,
du steg att listens dolda ormar krossa.

Tegnér anmärkte: »Tvilling-Herkules synes mig ej klart nog uttrycka hvad meningen här är, nämligen att Karl XII vore att anse som en tvillingbror till Herkules.» Uttrycket fick dock kvarstå. Beskow skref:

Skönt är se blekna vid din härskarröst,
som undersåtar, kungarne på troner,
dock skönare se slumra i ditt bröst
en världs passioner.

* I tidskriften Heimdall för 1828 hade intagits Beskows distiker »Sverige», »Karl XII:s graf», »Byströms Juno» och »Ett porträtt af Westin» samt dikten »Lysmasken» och hyllningsgärden »Svenska skalder» (Leopold, Tegnér, Wallin, Franzén, Ling, Atterbom). I samma tidskrift för 1829 finner man »Den döende skalden», »Drömmen», »Skålar den 3 maj 1829», »Till Byström», »Sången vid aftäckandet af Bellmans byst», »Ord till musiken vid H. M. Drottningens kröning», »Ord vid v. presidenten af Wåhlbergs graf», »De tre Karlarne», »Till Franzén vid hans makas graf» och »Till Hjalmar Mörner».

Tegnér klandrade uttrycket »en världs passioner» och sade: »Är icke meningen *ungdomens* passioner, de vanliga nämligen, ty från passioner var Karl XII visserligen likaså litet fri som alla andra stora män, ehuru hos honom ärelystnaden uppslukade alla andra?» Orden ändrades icke. Beskow hade skrifvit om Karl:

> Han fann ju ej i lifvet ens en skatt,
> för honom tro och ära ensamt vägde;
> ej ryktets sångare i bur han satt,
> ej hof han ägde.
>
> Med stoftets söner icke anförvant,
> död för all prakt, all njutning, fröjd och smärta,
> han strålade blott ren som en demant
> i kraft och hjärta.

Tegnér anmärkte lustigt om orden »han fann ju ej i lifvet ens en skatt»: »Antingen detta har afseende på kungens fattigdom eller på hans andra frivilliga privationer, synes det mig dock stå i ett alltför lösligt sammanhang med efterföljande vers.» Beskow vidtog den obetydliga ändring, att orden fingo lyda:

> Han fann i mänskolifvet ingen skatt.

Beskow skref:

> Så brann hans eldsjäl, fast och oförnött,
> så hjärtat, genomskinligt, slog där inne.

Tegnér anmärkte med skäl: »Där inne kan efter språkbruket svårligen hänföras till annat än eldsjäl, men hjärtat kan ej sägas slå i själen.» Orden äro oförändrade i Vitterhetsförsök af 1862.

Det finnes mycket fint behag i de hyllningar, som Beskow i de år 1829 utgifna Vitterhetsförsöken ägnar Tegnér, och stycket »Vid läsningen af Tegnérs Axel» förfelade ej sitt intryck på Axels sångare. Än vackrare är

dock måhända dikten till Leopold, där slutstrofen har en viss storartad värdighet.

Bland de erotiska dikterna fäster man sig snart vid den epigrammatiskt vemodiga »Fråga», vid »Drömmen», hvars smältande svärmeri säkerligen gjort intryck på Böttiger, i hvars dikter många liknande känsloutgjutelser med alldeles samma tillsats af sinnrikt behag förekomma, samt vid »Lysmasken», hvilken vann Tegnérs synnerliga godkännande och har fördelen af att framställa en verklig situation, ej förlora sig i molnen. I »Budbärerskan» förmärkes något af den franzénska sångens ofärgade men intagande behag. Som prof på Beskows erotiska poesi från denna tid må den ofvannämnda »Drömmen» kunna anses betecknande; den känsla, som uttrycker sig i denna för oss kanske gammalmodiga och utan tvifvel sirliga form, har svårligen befunnit sig på kokpunkten, men det vore förmätet att betvifla dess äkthet.

Drömmen.

Till Laura.

Jag drömde du en blomma var,
en fjäril jag med gyllne vingar,
det öppna skötet älskarn bar,
från blad till blad han drucken svingar,
vid månens glans han satt där kvar
och kysste tåren från dess öga.
Kom så en vind — det morgon var —,
och drömmen flydde till det höga!

Jag drömde du som stjärna satt
uppå det blåa fästets panna,
och vandraren, i jordens natt,
sågs häpen vid dess skönhet stanna,
men som ett moln jag sakta flöt
på himmeln fram, hvars glans du prydde,
och i en dimma stjärnan slöt,
tills dagen kom — och drömmen flydde!

Jag drömde du ett eko var
och jag en sång af hjärtat skrifven;
hvar ton, som jag i rymden bar,
blef af din stämma återgifven,
det ord, du trognast gaf igen,
som jag på dina läppar lade:
Jag älskar! — o, jag hör det än,
det är ej dröm, att du det sade!

Man säge hvad man vill om detta sångsätt, man kalle det sentimentalt och föråldradt, men det är i alla fall både gratiöst och melodiskt. Samma musikaliska tycke, om ock mera innerligt, kanske ock stundom mera känslosamt, återfinner man sedan i Böttigers troligen af denna dikt påverkade stycken »Tag mina suckar, vind, och för till henne» samt »Tänk någon gång på den, hvars hjärta gömmer». Men Böttigers poesi blommar upp till rikare, fullare fägring, än Beskows ägt, i sådana dikter som »Lauras hem» och »Sent men evigt».

I Beskows samling af 1829 förekommer bland andra tillfällighetsstycken ett, som innehåller »Ord till sorgmusiken vid H. K. H. prinsessan Sofia Albertinas begrafning». Det är rätt ståtligt, särskildt i den afdelning, som börjar: »Betald är gärden åt förgängligheten», men man förvånar sig, då man känner den älskvärda furstinnans svagheter, öfver uttrycken om hennes »stilla vandel» samt öfver följande ord, som bättre skulle lämpat sig vid en tålig askets grift:

Lönen ej ifrån dig viker,
hoppet gäckar, lyckan sviker,
dygden ensam håller ord,

och till yttermera visso upprepas, närmare diktens slut, denna hyllning åt »dygden»:

Af ingen lysande bedrift,
vid hvilken mänskligheten gråter,
du äger här din minnesskrift;
du den af dygden tecknas låter
vid foten af en älskad grift.

I denna samling ser man äfven många andra vackra grafrunor. Främst bland dessa står den af Hans Järta så lifligt beundrade sången »Till Franzén vid hans makas graf», som verkligen äger rörande toner. Ädel är dikten »Till J. O. Wallin vid N. von Rosensteins graf» med de vackra raderna:

Lagern, som han förr dig räckte,
du på urnan fäst igen,

och i sången öfver svärfadern G. D. af Wåhlberg märkas de manliga raderna öfver lefnadsregeln »Frukten Gud, ären konungen»:

I en nyklok tid, som strider
helst med ord, där handling är —
som ett svärd från forna tider —
mäkta tung och till besvär,
klingar utnött denna lära;
men i tidehvarf, som bära
Sverges ära, led från led,
hjälpte man sig fram därmed.

En och annan reminiscens från Tegnér förekommer i dessa sånger; dylika ofrivilliga lån äro kanske svåra att undvika i den nyare tiden, då, som Jean Paul säger, skrifbordet står så nära bokhyllan. När det i Beskows sång vid excellensen grefve Brahes graf heter:

Jämna såsom Temis' vikter
stodo dina tänkesätt,

så är detta alltför mycket detsamma, som Tegnér år 1806 skref i den odödliga sången om Tiliander:

Ingen nyck var din. Som Temis' vikter
stod ditt sinne jämnt.

Beskow var i allmänhet ganska lycklig som tillfällighetsdiktare. I dylika sånger framträder ofta hans hjärte-

godhet parad med den förbindlighet och måttfullhet, som utmärkte hans väsen samt med någon fyndig, liflig eller smakfull vändning, som gaf anrättningen krydda. En liten pärla bland dessa dikter är den märkvärdigt nog icke i någon diktsamling intagna sång, som han den 22 maj 1848 ägnade Gustaf Löwenhielm. Åt denne ungdomlige veteran, som B. E. Malmström i sin sköna sång »Det gamla paret» kallat »sist bland gustavianer», hembar Beskow en uppriktig och sann hyllning, då han sade, att hos honom

varma hjärtat af kornetten
slår under fältherrns blåa band.

Beskow hade haft trägen beröring med Gustaf Löwenhielm särskildt under bägges bemödanden att hålla den konservativa tidningen »Biet» i ekonomiskt afseende uppe, och han hade lärt sig att beundra det sprittande, eldiga och fosterländska i Löwenhielms lätta lynne.

I Beskows Vitterhetsförsök från år 1862 hafva upptagits en mängd af de äldre poemen, men nya hafva ock tillkommit. »Buketten» hör till den erotiska cykel, som genom andra skapelser är oss förut bekant, och den äger, äfven den, ett behag, i hvilket ömhet och prydlighet äro förbundna med melodiös språkklang. I »Isländaren» märkes i orden:

Den ej vet, hur kärlek brinner,
som det ej bland faror lär,
och en kyss af flickan vinner,
som ej köpt med döden är,

ett efterljud från Schillers »Hero und Leander»:

Der hat nie das Glück gekostet,
der die Frucht des Himmels nicht
raubend an des Höllenflusses
schauervollem Rande bricht.

Vackra äro i »Strövers» distikerna om Sverige:

Åldriga jord, du är lik den gamle ateniensarn:
aldrig man rörde hans kropp utan att träffa ett ärr.

Egendomlig och intressant är Beskows not till distikerna »Svenska skalder», hvilka innehålla hyllningar åt Leopolds, Tegnérs, Wallins, Franzéns, Lings och Atterboms diktning. Beskow berättar, att dessa verser, när de författats, erbjödos åt de då stridande partiernas tidningar, hvarvid den ena sidan gjorde till villkor för införande, att verserna öfver Leopold skulle uteslutas, den andra vägrade att införa verserna öfver Atterbom. Omsider upptogos de, såsom ofvan meddelats, ostympade i veckobladet Heimdall.

Beskow skref, då han år 1862 utgaf denna tillökade samling lyriska dikter, ett förord, hvari han blygsamt antyder, att hans sånger »sakna burskap inom den högre diktens område» och att deras värde egentligen ligger i att utgöra »litterärhistoriska bidrag» till skildringen af ett numera förgånget tidsskifte. Betraktade såsom sådana, sakna de ej heller sin betydelse, hvartill kommer, att enskilda stycken hafva ett förfinadt behag och när som helst låta läsa sig.

Diktsamlingen af 1829 blef föremål för olika bedömanden. Nya Argus, alltid obenäget stämd mot allt, som hade något sammanhang med Svenska akademien, klagade öfver »frostigheten» i Beskows poesi, gillade vissa stycken, såsom »Lysmasken», »Budbärerskan», »Drömmen», »Borgruinerna» och »Eolsharpan», men anmärkte, att med älskvärdheten i Beskows diktning är förenadt något »languissant och kokett». Blidare dom var ej att vänta från ett organ, som — under en tid, då bland andra Geijer, Tegnér, Wallin, Franzén och Järta sutto vid akademiens bord — förklarade »ljuseklärеringen vara det mest upplysande vid akademiens ceremoniösa fester».

Mera gynnsamt uttalade sig Heimdall, som prisade vissa dikters melodiösa karaktär och sångbarhet; loforden äro dock, såsom var att vänta af Rydqvist, blandade med

några anmärkningar mot det »öfverspända» i några af dikterna om Karl XII.

Argus hade kallat Beskow hof- och statspoet, benämningar hvilka samma tidning fordom klandrande slungat mot Wallin. Tidningen utdömde orättvist alla tillfällighetsstycken, som framkallats af officiella högtidligheter eller tilldragelser inom det allmänna. Heimdall hade med anledning af dessa förflugenheter (1831, n:r 2) en ganska rolig artikel af starkt ironisk karaktär. Det heter där under låtsadt bifall till artikeln i Argus: »Tillfällighetspoesien, M. H., hof- och statspoesien, M. H., är en poesi, som jag ej kan tåla. Det har alltfrån piltåren grymt förargat mig, att man gifvit poetisk rang, heder och värdighet åt en hop vismakare, som i självfva verket endast varit tillfällighetspoeter. Tyrtæus t. ex. författade blott krigssånger, med hvilka han för tillfället inspirerade en massa af soldater, och för detta har man infört hans namn i Greklands vitterhetshistoria. Än värre är det med Pindarus. Man känner ju från honom ej en rad, som icke blifvit framkallad för att prisa någon segervinnare vid de olympiska, pytiska, nemeiska eller istmiska spelen — och ändå har man haft den enfaldigheten att kalla denne Pindarus en stor skald. Nå, än Horatius då? Det är en skam att se, huru man kunnat utgifva hela fyra böcker af oder och en epodon liber, däraf tre fjärdedelar bestå af idel smicker eller annat tillfälligt joller till Augustus, Mæcenas, Agrippa med flera hof- och ämbetsmän, dito sånger till riksens ständer eller, som det på latin heter, *ad populum romanum*. Håren resa sig, då man förnimmer, att Torvard Hjalteson ordentligen låtit beställa sig att på Uppsala backe sjunga ett kväde för Erik segersäll efter segern vid Fyrisvall.»

Klandret mot tillfällighetsdikten har upprepats gång efter annan. Det har sin förklaring i många tillfällighetsdikters tarfliga beskaffenhet och brist på ingifvelse, och man har i sådana fall haft rätt att tala om »beställningar» *invita Minerva*. Men tillfällighetsdikten kan — förutom

att enligt Goethes ord hvarje äkta lyriskt stycke egentligen är en tillfällighetsdikt — vara något helt annat. Den tillfälliga uppgiften kan hafva värmt och eldat sångarsinnet, framkallat ingifvelsen. Och besjungandet af stora tilldragelser i en stats lif kan, såsom Järta sagt, ej heller anses vara någonting för en stor skald ovärdigt. Hos oss hafva i nyare tider Tegnér, Böttiger och Talis Qualis varit, hvar i sin art, fulländade mästare i den tillfällighetsdikt, som åt stundens festglädje eller sorgestämning förlänar evärdelig helgd. Äfven Beskow har inom denna diktart skrifvit saker af verkligt värde.

Redan år 1823 skref Beskow till Järta: »De flesta af mina lediga stunder hafva upptagits af författandet utaf en dramatisk komposition, och ämnet är det evigt filade och utnötta: Erik XIV.» På tryck utkom arbetet först 1827. Det tillägnades dåvarande kronprinsen Oskar, och Beskow yttrar i företalet, att han, på grund af ämnets stora omfattning, måst indela stycket i två särskilda sorgespel, af hvilka det ena behandlar Eriks historia till afsättningen, det andra hans fångenskap och död. Han förklarar själf, att det första sorgespelet är ett läsdrama, medan däremot det andra mera är beräknadt för uppförande på scenen. Vidare försvarar han den afvikelse från historien, han begått genom att låta Possevinus vistas i Sverige redan före Eriks död och påskynda densamma genom sitt inflytande öfver Johan. »Om icke Johans karaktär skulle förlora den grad af moraliskt värde, hvarförutan han måste blifva motbjudande och följaktligen alldeles opoetisk, var det nödvändigt att låta någon af dem, som ägde hans förtroende, åtminstone ingifva honom den tanken, att Eriks död vore villkoret för hans säkerhet, och upprätthålla hans vacklande mod under kampen mellan mänsklighet och själfförsvar. Possevin, hvars öfverlägsna moraliska kraft förvandlade

Johan till ett ledbarn i hans hand, hvars intresse fordrade att alldeles förvissa sig om konungen och göra sin lära för honom oumbärlig, var därtill i alla afseenden lämpligast. Den delaktighet i en broders död, som vidlåder Johan, lämnar honom i alla fall äfven inom dikten i den mörka dager, uti hvilken häfderna honom ställt.»

Manuskriptet till Beskows Erik XIV hade granskats af Leopold, Franzén, Lagerbielke, Brinkman och Valerius; men han kände sig i alla fall mycket tveksam med afseende å flera delar af arbetet och skickade det år 1826 till den kritiske Järta, som då bodde i Uppsala, med de orden: »Uppsala var en olycksstad för Erik vid hans sista besök där 1567, och jag fruktar, att det, han gör där 1826, ej gör honom mera omtyckt.» Järta granskade manuskriptet mycket noga samt rådförde sig med Geijer och Atterbom. De funno diktionen i det hela förträfflig; men det undgick dock ej den klarsynte Järta, att uttryckssättet stundom var »alltför modernt eller rättare förrådde moderna begrepp». Så anmärker han, att orden »stat» och »medborgsman» voro främmande för Erik XIV:s Sverige; »land och rike kallades då det, som nu heter stat.» Geijer ansåg karaktärerna ej öfverensstämmande med historien, och Järta framhöll, att Beskow af Erik egentligen gjort två alldeles oförenliga personer, den ena nästan ända till fullkomlighet god och ädel, den andra rasande och ställd utom gränsen för moralisk imputation. Han skulle önskat en sådan sammanjämkning mellan de stridiga egenskaperna, att karaktären blifvit mera begriplig, hvarjämte han ansåg, att Beskow borde låtit Eriks öde mera motiveras genom de verkligt onda dragen i hans sinnelag. Järta träffade i denna anmärkning en ömtålig punkt i stycket. Han var ej heller nöjd därmed, att Beskow låtit Nils Sture i början af stycket spela en rätt dålig roll. Och vidare ogillade han alldeles sättet »att hvälfva skulden till Eriks mord från Johan på Possevin».

Beskow besvarade tacksamt och vänligt Järtas anmärkningar men vidhöll i hufvudsak sin egen mening.

De tvenne sorgespel, som under det gemensamma namnet Erik XIV lösligt förenats, fingo hvar sin särskilda fyllnadstitel; det första kallades »Erik konung», det andra »Eriks försoning». De sakna visst icke skönheter, stilen är stundom heroisk, och den i andra afdelningen skildrade striden inom Johans bröst har dramatiskt intresse. En hufvudanmärkning mot det yttre framställningssättet och språket måste dock göras; de handlande personerna uttrycka sig ungefär så ädelt och fint, som Beskow brukade göra, och uttryckssättet är dessutom något för retoriskt. I Eriks mun passa ej rätt ord sådana som dessa:

Nej, jag vill hellre evigt bli bedragen
än öfverge min tro på mänsklig dygd,

eller:

Förnuft
och mänsklighet — se där mitt svärd, min sköld,
med dem jag önskar strida, hoppas segra.

Det är ej heller rätt troligt, att Karin Månsdotter brukade jämföra sig med en »valkyria».

Hvad åter de två dramernas inre egenskaper angår, så hade först och främst Järta rätt, när han betonade, att Eriks karaktärsutveckling och öde ej äro klart tecknade, så att man kan se, dels huru de motsatta egenskaperna i hans personlighet kunde vara förenade, dels huru han själf föranledde sin undergång. I detta afseende har Börjessons romantiska sorgespel Erik XIV afgjorda företräden framför Beskows, medan åter Beskow aldrig i språk och stil har Börjessons osmakligheter.

Men vidare är det andra sorgespelet »Eriks försoning» egentligen en föga tragisk martyrhistoria utan utveckling; Erik är förädlad och renad samt fortfar att vara det hela fem akter igenom. Hufvudpersonen i detta andra drama är egentligen Johan; men om ock Beskow stundom vackert tecknat kampen i dennes sinne, så har dock Johan förlorat i intresse genom att göras till ett verktyg för Possevinus, hvilken dels i historien aldrig haft någon inverkan

på Eriks bedröfliga öde, dels, oaktadt hans inflytande på Johan visserligen var stort, ej ägde det oinskränkta välde öfver konungen, som Beskow låter honom äga. I själfva verket lyckades Possevinus aldrig att genomföra hvad han önskade; underhandlingarna strandade, som bekant, på Johans betänkligheter dels mot celibatet, dels mot romerska kyrkans sätt att förmena laici kalken i nattvarden. Men annars må det visserligen medgifvas, att i dramatiskt afseende just Possevinus, sådan som Beskow tecknat honom, har drag af dyster storhet och är en af de mest fängslande personerna i hela dikten.

Tillägger man, utom det som redan anförts, att Beskow, troligen följande sitt milda, medlidsamma lynne samt anslutande sig till det häfdvunna sättet att låta Erik vara en mycket bättre människa än Johan, gjort Erik XIV så öfvervägande ädelsinnad, att han med alla sina svagt framhållna fel tyckes duka under mindre för egen tygellöshet än för ett oblidt öde och människors ondska, så har man anfört de dramatiska betänkligheter, som de båda sorgespelen onekligen framkalla.

Men å andra sidan bör man ihågkomma, att Beskow egentligen var den förste i Sverige, som med poetiskt sinne och med talang började att, under inflytande af de stora schillerska dramerna mera än af Shakspeare, för scenen behandla fosterländska ämnen; vidare bör erinras, att han själf mycket blygsamt yttrade sig just om sin Erik XIV; han sade: »Vid den ofta öfverklagade bristen på dramatiska arbeten hos oss, särdeles sådana, hvartill ämnet är hämtadt från våra egna häfder, är det kanske förlåtligt att bjuda hvad man äger, äfven om man nödgas göra det utan allt anspråk på mästerskap, och äfven ursäktligt, om man misslyckas, då målet på denna bana, den svåraste af alla, äfven af den fulländade konstnären så sällan uppnås.» Det var obestridligen ett nytt uppslag, som Beskow i vår litteratur gjorde med sina svenska dramer, och en eftervärld bör därför vara honom tacksam. Slutligen må man ej glömma, att i Beskows dramatiska författarskap en ut-

veckling visar sig. Om »Erik XIV» ännu har nybegynnarens svagheter, så är »Torkel Knutsson» ett betydande arbete. — Cygnæus har förmånligt bedömt just »Erik XIV».*

Förutom texten till »Ryno», om hvilken längre fram skall i korthet talas (jfr för öfrigt Sv. Litteraturföreningens tidning 1834 n:r 24 och 40), utarbetade Beskow flera större dramatiska skapelser, hvilka i tryck fingo den gemensamma titeln »Dramatiska studier». Det första bandet af dessa dramatiska studier utkom 1836 och innehåller sorgespelen Hildegard och Torkel Knutsson, hvardera i fem akter; de äro tillägnade Tieck såsom en gärd af vänskap och erkänsla.

Förutsättningarna för den dramatiska intrigen i Hildegard äro följande. Ragnar, en kristen kämpe, har tillvunnit sig Kunigundas hjärta och röfvat henne till sig; men hennes fader, vredgad öfver skymfen och dessutom drifven af ätthat, har utmanat Ragnar till ett envig, hvari Ragnar dödar sin svärfar. Till försoning för detta dråp gör Kunigunda ett löfte, att det barn, hon bär under sitt hjärta, skall invigas åt kyrkan.

Kunigundas dotter Hildegard är således på grund af moderns löfte bestämd att blifva nunna. Men då dottern intages af kärlek till den kristne kämpen Tiodolf, gör hennes fader en vallfart för att af den helige fadern utverka frikallelse från löftets uppfyllande. Ett rykte förmäler visserligen, att Ragnar på hemvägen omkommit; men han infinner sig omsider lifslefvande. Han har fullgjort de botöfningar, som påfven föreskrifvit, och intet hinder står i vägen för Hildegards förening med Tiodolf, men Hildegard är redan bruten dels af sin kärlekssorg, dels af smärta öfver moderns död, och hennes lycka har kommit för sent; hon dör, och hennes fader, som tolkar detta ödets slag så, att ingen ånger, inga tårar, inga bot-

* »Dansk Maanedsskrift for Literatur» innehöll 1830 en berömmande anmälning af Beskows Erik XIV. Versifikationens behag och den retoriska styrkan prisas; dock säges handlingen vara något för bred samt Johans karaktär alltför mörkt tecknad.

öfningar kunnat från honom och hans ätt afvända den förbannelse, som det på Kunigundas fader af honom begångna envigesdråpet frambesvurit, dödar sig själf.

Beskow berättar, att tanken på författandet af detta stycke hos honom första gången väcktes, då han år 1820 i Rom åskådade en nunnas invigning.

Stycket är i självfva verket mera lyriskt än dramatiskt, och handlingen saknar för öfrigt sann tragik, medan däremot visserligen diktionen företer åtskilliga skönheter. Skildringen är historisk-episk; man finner ej här den karaktärsutveckling, den dramatiska kulmen och den kollision, hvarförutan ett stycke ej kan göra scenisk verkan. Det ligger en motsägelse däri, att Kunigunda i första akten ej ser några egentliga hinder för dotterns förening med Tiodolf, enär den påfliga dispensen kan utverkas, men i den tredje alldeles släpper denna utsikt. Men detta är en ringa sak och skulle måhända kunna förklaras ur Kunigundas sorg öfver Ragnars, såsom hon förmodar, redan timade död, hvilken kommit hoppet om hans lyckliga underhandlingar i Rom att stranda. Ej heller är det alldeles onaturligt, att Kunigunda efter ett lif af lidanden dukar under, låt vara att hennes död bort närmare motiveras. Men värre är det med Hildegard och med Ragnar. Det finns intet inre, dramatiskt skäl, hvarför Hildegard skall dö just i det ögonblick, då hon utan hinder kan förverkliga sina länge närda drömmar om en förbindelse med Tiodolf; hennes död synes som en ren tillfällighet, och sådana tillfälligheter kunna väl inträffa i lifvet men äro ej därför dramatiska. Men äfven Ragnars självmord förefaller alldeles osannolikt; för det första tyckes han vara alltför mycket besjälad af kristna idéer för att kunna bära hand på sig själf, och för det andra hade han icke begått något efter den tidens föreställningar oförsonligt brott genom att i ett envige — till hvilket han blifvit nödgad — dräpa en anhörig.

Den bäst tecknade karaktären i detta sorgespel är en biperson, nämligen kämpen Björn, som blott till

namnet är kristen men i grunden tror på de gamla gudarne.

Författaren har försökt att skänka detta stycke ökad tragisk styrka genom att gifva detsamma en bakgrund af gamla ättefejder, ärfda från förfäder. Men detta är ej till fyllest för att framkalla ett sant tragiskt intryck; därtill kräfves, att styckets hufvudperson själf därjämte invecklar sig i egen, om än med förfädernas sammanflätad, skuld. Och den skuld, som Ragnar ådragit sig, är — sedd i tidsförhållandenas ljus — ej tillräcklig för att motivera hans och hans hela familjs undergång. För öfrigt är Hildegard, som dock är styckets hjältinna, fullkomligt skuldfri, hvarför hennes öde förefaller alldeles oförskylldt, liksom det ock kunnat alldeles undvikas.

Af långt större, ja, af verkligt stor betydelse är det i samma band af »Dramatiska studier» förekommande sorgespelet Torkel Knutsson.

Prologen till detta stycke har själf dramatisk form och tjänar som inledning. Den försiggår i Karelen under Torkels fälttåg. Af knektarnes samtal med hvarandra få vi redan en förberedande föreställning om Torkel Knutssons karaktär och skaplynne. De kalla honom en kättare, men de prisa hans omsorger om odalmän och borgare, hans riksvårdande verksamhet:

Han vet, hvad penningen
är värd och låter den ej gärna klinga
i kyrkobäcknet; men han drifver handel
och bygger slott och städer, lägger vägar
och smider vapen för den tionde,
hvarmed man förr fick aflat, sång och rökverk.
Den hette fattigtionde men gick
så sakta i de rika munkars påse.

Hären, som afgudar Torkel, vill göra honom till konung; men han afböjer vredgad anbudet och tuktar anstiftarne af tilltaget.

Redan i den första akten se vi molnen sammandraga sig öfver Torkel Knutssons hufvud. Ärkebiskop Nils Kettil-

son, som af författaren ej skildrats med öfverdrifvet svarta färger utan som en af öfvertygelse nitälskande hierark, hvilken främjar kyrkans intressen af plikt och samvete, står i begrepp att mot Torkel utslunga bannet på grund af dennes försök att minska kyrkans makt. I andra akten söker den svage konung Birgers sluge biktfader Ignatius — i hvilken Beskow däremot tecknat en ränkfull och om medlen obekymrad samt fullkomligt samvetslös obskurant — att hos kungen utså misstankar mot Torkels konungatrohet. Torkel åter bemödar sig att stålsätta konungen mot kyrkans anspråk. Det kan ej nekas, att Beskow här lånat marsken mycket moderna tankar samt framställt honom såsom ett slags markis Posa, som för »samvetsfrihetens» sak. Det är knappt troligt, att den verklige Torkel Knutsson, hur kyrkoreformatoriska tankar han må tros hafva haft, skulle kunnat yttra sig så, som han här gör:

En vändningspunkt i statens lif är inne.
Vår tid står vid sin graf. Ren halft förkolnad
är riddarandan. Det förbund, som knutits
emellan henne och den gamla kyrkan,
skall falla, ty en tredje makt står upp:
Medborgarens, den fredliga inbyggarns,
hvars styrka, ljus och flit blir statens lifskraft.

Det klingar ytterst nymodigt, när Torkel förklarar, att påfvemakten skall falla, emedan den redan »fyllt sin andel i världsbildningen», eller då han säger:

Jag är ej kyrkans eller adelns ovän,
blott samvetstvångets och det yttre våldets.

Men om än dessa uttryck ej rätt passa för den tecknade tiden, så har dock Beskow lyckats att, om än i moderniserad form, lämna en anslående bild af den store och verkligen framsynte marsken, hvars djärfhet att låta de andliga få bära sin andel af gärder och skatter är ett historiskt faktum. Ytterst verksam och effektfull är den tionde scenen i andra akten. Den försiggår i Gråmunke-

kyrkan och skildrar först, huru Torkel afsäger sig riksföreståndarskapet samt därefter huru ärkebiskopen uppläser påfvens mot Sverige riktade bannlysningsbref samt lyser den trotsande Torkel i bann; fruktlöst uppmanar marsken, som är orubblig, den af skräck förlamade konungen att låta fängsla ärkebiskopen. Birger gifver efter, och marsken uppoffras. Det är onekligen skada, att i denna präktigt anlagda akt själfva tonen stundom skall vara så föga ålderdomlig, så vibrerande af andra stämningar och föreställningar än tolf- och trettonhundratalets. Så låter Beskow Torkels maka säga, att folkets jubel hälsat hennes herre som »Sveriges skyddsgud». Så låter han marsken själf om sig yttra, att han »på sin skuldra burit hatets Hekla», samt förlikna sig vid Regulus.

Den tredje akten visar den begynnande striden mellan Birger och dennes bröder samt konungens stegrade misstänksamhet mot den trofaste marsken. Alldeles förträffliga äro de sista scenerna i samma akt, hvilka framställa bannlysningens verkningar på det lägre folket, som nödgas umbära kyrkans ceremonier vid dop och begrafningar samt därför begynner att betrakta Torkel Knutsson som ett odjur. Dessa scener åskådliggöra tydligt, att Beskow tänkt sig Torkel som en person, hvilken utan att tillräckligt fråga efter huruvida folket är moget för de förändringar, han vill genomföra, skoningslöst fullföljer sina ädla afsikter, skulle än därvid tusende sinnen anse sig hafva mist det för dem dyrbaraste. Härigenom har Beskow just förlänat sin hjälte den i ett sorgespel oundgängliga tragiska skugggläggning, hvilken i någon mån förmörkar hans ljusa bild och gifver honom ett utmärkande drag af antik »hybris».

De två sista akterna föra handlingen fram mot den slutliga katastrofen och äro väl planlagda. Den skändligt fängslade marsken bibehåller ända till sist sin hjältestorhet men framstår tillika försonad och luttrad. Han medgifver själf, att han, huru rena hans sträfvanden än må hafva varit och huru föga han än kan ångra sin lefnads verk, dock varit behäftad med stolthet, härsklystnad och förakt

för andra. Han medgifver ock, att han gått för hastigt och våldsamt till väga samt ej tillräckligt undersökt, huruvida jordmånen i folkets sinnelag vore beredd för de mot kyrkan af honom riktade åtgärderna. Genom alla dessa skiftningar, hvilka af Beskow med verkligt konstnärsförstånd iakttagits, blifver hans hjälte med all sin heroism mänskligt fattlig, ej något abstrakt ideal, och särskildt väl lämpad att vara hufvudpersonen i en stor tragedi. Stora banbrytares och framtidsmäns med öfvermod och hänsynslöshet förenade ädelhet, högsinthet och snillrikhet hafva i alla tider utgjort tacksamma ämnen för den tragiska sångmön, och vår sympati för hjälten eller hjältinnan minskas ej därför, att vi se dem i sina bästa och högsta sträfvanden visa drag af stolthet samt af ringaktning för andra. Hvem var ädlare än Antigone, och dock skuggas hennes marmorrena panna lätt af samma »hybris», som låter henne mista jämnmåttet!

Med hufvudhandlingen är i Torkel Knutsson förenad en med densamma ofta sinnrikt sammanslingrad bihandling, som skildrar hertig Valdemars passion för marskens dotter och trolöshet mot henne.

Språket i Torkel Knutsson är visserligen i allmänhet alltför modernt men vanligen mycket ädelt; man studsar dock vid vissa ord, såsom »underdåne» och »förskräckansfull», och man finner det framför allt underligt, att en så smakfull författare kunnat använda en så konstlad och smaklös bild som denna om en ung skönhet:

En snö-alp hvälfves
den rena pannan, och för vinden flyga,
själfsvåldigt öfver den, de svarta lockar,
som lösta negrer på ett silfverhaf.

Men dessa småfel betyda föga i förhållande till styckets stora förtjänster af fast dramatisk benbyggnad och sant tragisk hållning, egenskaper hvilka lika omisskännligt pryda Beskows Torkel Knutsson, som de saknades i hans Hildegard. Författaren röjer ofta en dramatiskt psykologisk

blick, såsom när han låter den svage Birger lida af små själars vana att hysa afund mot den verkliga storheten hos en mot dem välsinnad och trogen person, som äger det ohjälpliga felet att vara dem öfverlägsen.

Både Hildegard och Torkel Knutsson anmäldes i Svenska litteraturföreningens tidning för 1836, n:r 49 och 51. Palmblad, som författat recensionerna, gör visserligen anmärkningar mot kärlekscenerna i Torkel, hvilka, såsom han sant yttrar, äro färgade af det nittonde århundradets, ej af medeltidens stämningar, men han prisar med rätta Beskows sätt att karakterisera Torkel Knutsson och lätt skugglägga den stora bilden. Palmblad säger: »Torkel Knutsson, endast tecknad såsom offer för mot honom sammansvurna makter, skulle blott hafva upprört våra känslor, väckt medlidande för den fallande, afsky för hans förföljare men tillika tvekan beträffande Försynens allvisa ledning.» Recensenten förklarade sorgespelet Torkel Knutsson intaga det främsta rummet bland alla på svenskt språk författade dramer. Påståendet, som på Palmblads tid var ovedersägligt, torde vara sant ännu i dag. Det kan finnas större dristighet i något nyare historiskt stycke, men så äro i stället där de historiska personligheterna snedvridna och förvanskade, ett ohistoriskt och upplösande syfte påtagligt samt den åskådningssättets höga värdighet åsidosatt, som kräfves för att ett historiskt sorgespel skall kunna göra intryck på upphöjda sinnen.

Det andra bandet af »Dramatiska studier» upptogs helt och hållet af femaktssorgespelet »Birger och hans ätt». Få ämnen i vår häfd äro så dramatiska som striden mellan Birger och hans bröder, Håtunaleken och Nyköpings gästabud, och stoffet kan sägas hafva varit väl valdt. För att rädda enheten i tid och handling har Beskow låtit sin tragedi börja efter Håtunaleken och sedan Birger, efter rikets delning mellan honom och bröderna, blifvit alltmer missnöjd med sin lott. Hans lynne kastas, som drotset Brunke säger, ständigt mellan »svaghet eller raseri»; han bär inom sig samvetskval öfver Torkel Knutssons afrätt-

ning, men han saknar det mod, som åtager sig ansvarighet, och skjuter skulden på den slump och det öde, som styra lifvet. Raskt inledes dramats handling redan i första akten därmed, att hertigarne Erik och Valdemar komma till Nyköping på besök och att Birgers gemål, den stolta och lidelsefulla Märta, äggar den vankelmodige maken att taga hämnd på bröderna. Drotset Brunke är villig att taga hela ansvaret på sig: konungen må gärna stå utanför saken och neka medvetandet därom, ty Brunke är villig att, om allt misslyckas, ensam bära följderna.

Den andra akten, som är mer främmande för styckets utveckling, skildrar kärleksförhållandet mellan Elisif, dottern till en af konung Birgers tjänare, Arved Smålänning, och den af samme Arved räddade samt i en jordkula på Kolmården undandolde prins Magnus Birgersson, som är okunnig om sin börd och ställning men tecknats som en handlingskraftig, eldig natur.

I den tredje akten mottager drottning Märta på Nyköpings slott de ankommande hertigarne med hycklad hjärtlighet och insöfver dem med smicker. Birger umgås i sin obeslutsamhet ännu med planer till försoning med bröderna, men Brunke vinner omsider makt öfver honom, och det är ett fint drag af författaren, att han sökt i någon mån mildra och mänskligt motivera Birgers brödramord genom att som bestämningsgrund inskjuta hans faderskärlek och hans farhågor, att prins Magnus, som i hemlighet kommit till Nyköping, skall upptäckas af hertigarne och blifva deras offer. Äfven för Brunkes handlingssätt har Beskow funnit ett mer sympatiskt bimotiv genom att låta honom delvis påverkas af begäret att hämnas sin arma dotter, som blifvit förförd af den lättfärdige hertig Valdemar. Förträffligt har författaren förstått att spänna läsarens uppmärksamhet; bakom festens prakt lurar döden, sorglösheten för till hungertornet, Märtas ränker omspinna gästerna, och benrangelsmannen framskymtar midtunder högtidsjubel och fackeldans.

Härmed hafva nu de trolösa hertigarne drabbats af nemesis, som straffat deras handlingssätt mot sin konung och broder, och man har sagt, att dramat härmed bort vara slut. Men stycket heter Birger och hans ätt; Birger är dramats hufvudperson, och samma nemesis måste nu vända sig mot honom själf på grund af hans grymhet mot hertigarne, en grymhet som ej utplånas däraf, att han låtit den modige Brunke vara den utförande handen. Matts Kettilmundsson låter i fjärde akten hylla den ihjälhungrade hertig Eriks späde son till konung. Den är alltför vidlyftig, denna tingsscen, och Wingård hade kanske rätt, när han skref till Beskow: »Jag frågar, om icke denna riksdag är för lång såsom de stockholmska.» Men den gaf Beskow en anledning att skildra Matts Kettilmundsson såsom målsmannen för en ny tids kraf och återställare af ordning i landet. Beskow har tecknat honom alltför sympatiskt, oaktadt han låtit honom vara hänsynslös och obesvärad om arten af de medel, han nyttjar; han räddas i Beskows tanke genom att vara »situationens man», och författaren var i sin godlynthet aldrig obenägen att böja sig för »les faits accomplis».

Den femte akten är den svagaste. Birger har flytt. Prins Magnus, som, understödd af Danmark, skulle kunnat göra motstånd, vägrar på grund af betänkligheter, som strida mot det raska lynne han i detta drama äger, att för sin och sin faders sak använda utländskt manskap; han öfverlämnar sig med falsk ridderlighet åt Matts Kettilmundsson, som lofvar att skona hans lif, såframt ej inhemskt krig till prinsens förmån skulle öppnas. Detta förbehåll tages inom kort i anspråk af Matts, oaktadt »det inhemska kriget» inskränker sig till några snart dämpade oroligheter, och prins Magnus Birgersson blifver, såsom i häfden, ett skuldlöst offer för missgärningar, dem ej han själf begått. Matts Kettilmundsson håller ett mycket lättvindigt självförsvar:

Lätt är för veklingen att kalla rå
den kraft, som kastar grundvaln till en byggnad,

där, fredad, häcklarn mönstrar mästarns fel,
själf skyddlös dock, om byggnaden ej fanns.
Det är härsklystnad, skall förtalet säga;
min ärelust må klandras fritt af den,
hvars hand, som min, försmått en kungakrona,
då hon för segrarn låg ett säkert rof.
Ej kungabindelns glans men fosterlandets
må en gång sprida strålar kring mitt namn.

Och alltför retoriskt på samma gång som ihåligt är Matts' yttrande:

Jordens slagfält
af blod besås, och själfva mänskligheten
här fordrat offret, hvarvid hjärtan brista,
ty intet agg var mellan dig och mig,
om än mig ödet förde på din bana
som din dödsängel; ofvan stjärnor dömes
dock efter andra lagbud än på jorden.
Därför jag hoppas, att i fridens land
du än kan räcka en försonlig hand.

Detta smakar af sentimentalitet. Bättre hade varit att låta den förslagne och järnhårde mannen blott åberopa den förmenta »statsnödvändigheten» ej »mänskligheten», som så grymt åsidosattes. Och »ofvan stjärnor» dömes förmodligen ej den man alldeles skuldfri, som kallblodigt aflifvat en oskyldig.

Stycket slutar med en lika ohistorisk som patetisk scen, hvari Birger i sonens grafkapell uttalar sina känslor.

Den egentligen intressanta personen i detta sorgespel är Brunke, hvars ondska och list åtminstone äro förenade med manlighet och konungatrohet.

Handlingen mattas efter tredje akten.* I psykologiskt afseende är för öfrigt konung Birgers karaktär tämligen stillastående från början till slutet, om man undantager det tillfälliga utbrott af vanvett, som i femte aktens tredje scen omtöcknar hans sinne och som verkligen är på ett ganska gripande sätt återgifvet.

* Jfr Palmblads recension i Sv. Litteraturföreningens Tidning 1838 n:r 2.

Här, liksom ofta i Beskows pjäser, finnas ställen, i hvilka uttryckssättet faller ur tidstonen, såsom när hertig Valdemar talar om månen, som ur silfverskyn förtjusar jorden:

> Med ett småleende, hvars vällust darrar
> igenom fibrerna af all naturen,

eller när Magnus Birgersson säger om sig själf:

> För brodermördarns son gifs ingen lycka;
> *folkungaättens nemesis är väckt.*

Ja, den var väckt — det är sant —, men prins Magnus själf skulle svårligen kunnat fälla dessa ord.

Trots alla de anmärkningar, man ovillkorligen måste göra mot detta sorgespel, behåller det sitt värde genom tredje aktens styrka och genom vackra enskildheter; dessutom är själfva ämnet så mättadt af tragik, att man lätt råkar under dess hemska trollmakt.

Ett mycket fosterländskt ämne skildras i den tredje och sista delen af de dramatiska studierna: det är »Gustaf Adolf i Tyskland», dramatiserad historiemålning. Förspelet, hvars scen är Stockholm, låter oss skåda motsatsen mellan Gustaf Adolfs beslutsamhet och Oxenstiernas tvekan. Därvid läggas i Gustaf Adolfs mun ord, som äro nog retoriska och förråda modernitet i uppfattning men i alla fall äro sköna och måhända angifva åtskilligt af det, som, ehuru under andra former, föresväfvade den store konungen. Gustaf Adolf kan hafva känt något motsvarande, fast han ej skulle uttryckt saken så:

> I hvarje mänskas bröst förborgad hvilar
> förkänslan af dess mål, spord stundom blott
> som dunkel aning, namnlös men som evigt
> dock lefver — helst i lifvets skönsta stunder,
> fastän med jordens fröjder icke släkt.
> Det gifs ock ögonblick, då tvenne världar,
> den himmelska och jordiska, sig närma,
> och evighetens tanke, sänd till räddning,
> i jordisk tanke återspeglas skall.

Svårligen skulle heller Gustaf — huru sanna orden än må vara — själf kunnat säga:

Mitt fosterland är hela mänskligheten.

Däremot är det nog alldeles riktigt att låta honom om sitt tillämnade fälttåg i Tyskland yttra:

En krigare
vill förekomma, icke förekommas

samt starkt betona, att hans anfall i grunden var ett försvar.

Stycket gifver sig icke ut för att vara ett drama utan, såsom nämndt är, en dramatiserad historiemålning; det bör då ej bedömas efter dramatikens strängare regler. Det bildar ock en episk följd af taflor, afmålande än ankomsten till Usedom, än Magdeburgs fall, än stridsscener från Breitenfeld — hvilka aldrig skulle illusoriskt kunna på scenen återgifvas —, än stolta situationer från triumf- och festdagar i Frankfurt, än afskedet i Naumburg, än Lützens dag med seger i döden. En fosterländsk känsla lifvar alla dessa framställningar, och hertig Bernhards upprop i slutscenen har blifvit populärt samt återfinnes i flera till ungdomens tjänst utgifna läseböcker.

Tidningen Aftonbladet, alltid ogynnsamt stämd mot Beskow, bröt stafven öfver hans dramatiska arbeten och återkallade honom från »Melpomenes» tjänst till hans enligt dess åsikt egentliga hemvist, »salongerna» med deras »parfymerade nätthet» och »smicker en confiture».*

Mera rättvist bedömdes Beskows dramatiska författarskap af kännare, om än deras omdömen voro något växlande. Hvad Hildegard angår, ansåg Järta detta stycke mognare än Erik XIV men inberättade, att Geijer önskat slutscenerna annorlunda utarbetade. Brinkman föredrog med skäl Torkel Knutsson framför Hildegard. Annorlunda dömde Agardh och Rydqvist, hvilka bägge med förkärlek

* Den 6 och 8 mars 1838.

fäst sig vid romantiken i Hildegard och vid versifikationens skönheter samt funno Torkel något »torr» om än till äfventyrs mera mogen. Om Torkel Knutsson skref Grubbe: »Planens redighet och sammanhang, karaktärernas sanning och trogna teckning, känslornas värme, innehållets fosterländska betydelse, det jämt underhållna och stigande intresset jämte stilens poetiska lyftning och ädelhet synas mig i hög grad utmärka denna tragedi.» I detta omdöme kan eftervärlden instämma, liksom i Atterboms yttrande, att stycket såsom populär dramatisk komposition intager ett hedersrum i svensk vitterhet.

Atterbom satte »Birger och hans ätt» nästan högre än Torkel Knutsson, om han än ogillade den sympati, hvarmed Matts Kettilmundsson tecknats och i fråga därom upprepade de ord, som fällas om samme Matts af en biperson i Beskows drama:

Han är en räf. Jag aldrig honom tålt.

Tegnérs uttalanden om Beskows dramer hafva naturligen ett särskildt intresse på grund af hans rika poetiska sinne. Han fann Hildegards egen karaktär i tragedien, som bär hennes namn, alltför passiv men uttryckte sin beundran för diktionen. Vida högre skattade han Torkel Knutsson och fann marskens karaktär på storartadt sätt tänkt och utförd. Berömmande men fullt af försynt dolda lönnkamrar är omdömet, att Beskow, liksom Schiller, älskar »det reflexiva i tragedien och stundom skrifver vackra verser som han». I alla händelser menade Tegnér fullt allvarligt — nu som alltid —, när han om Torkel Knutsson skref till Beskow: »Uppriktigt sagdt, så trodde jag dig hittills icke om detta: Macte *nova* virtute, puer, sic itur ad astra.»

I »Birger och hans ätt» fann Tegnér »något af yttersta domen öfver ett helt folk» och uttryckte sin beundran för stycket men var, liksom Atterbom, mindre nöjd med det blida sätt, hvarpå Matts Kettilmundsson blifvit behandlad,

samt uttryckte sitt ogillande af den passivitet, som prins Magnus i stycket ådagalägger. Om Elisifs vansinnighetsutbrott säger Tegnér lustigt: »När en kvinna som Elisif förlorar förståndet, så återfår hon det sällan; gunås, det händer mången karl detsamma.»

Om »Gustaf Adolf i Tyskland» anmärkte Tegnér, såsom enhvar måste göra, styckets mer episka än dramatiska karaktär samt moderniteten af de kosmopolitiska idéer, Beskow låter konungen uttala. Han tillägger dock, att i sistnämnda afseende poesien har rätt att både idealisera och antecipera: »All poesi är præsens, icke præteritum.» Tegnér ansåg i alla händelser, att alla vore Beskow tack skyldiga, därför att han med talang behandlat ämnen ur fäderneslandets häfder: »Det är mycket guld ännu, som kan dras ur den grufvan.»

Oehlenschläger var sedan gammalt Beskows vän. Han tyckes hafva bland alla Beskows dramatiska stycken gifvit företrädet åt »Birger och hans ätt», förmodligen på grund af ämnets rikedom på dramatiska motiv af sakligt gripande verkan. Oehlenschläger har själf på danska öfversatt Torkel Knutsson samt Birger och hans ätt, på tyska bägge dessa dramer samt Gustaf Adolf i Tyskland. Visserligen var det för Beskow en fördel att på detta sätt genom Oehlenschlägers försorg blifva som dramatisk författare känd i Danmark och Tyskland; men så var hjälpen icke alldeles oegennyttig, ty Oehlenschläger visste att af Beskow förskaffa sig rätt dryga pekuniära ersättningar, dels i form af öfversättararfvoden, dels i form af lån. När Beskow blef teaterdirektör, uttryckte Oehlenschläger på naivt sätt sin belåtenhet: »Nu faaer jeg vel et Par af mine Tragedier at see, naar jeg besöger eder.» De oehlenschlägerska öfversättningarna af Beskows dramer gjorde ej någon synnerlig lycka, och Oehlenschläger skref därom: »Jeg er bleven gammel og gaaet af Moden. Dine Værker have heller ikke det moderne Snit. Det er en upoetisk Tid vi leve i, kjæreste Beskow! Politiske Spektakler, Hegelsk Philosophi, fransk dramatisk Bizarreri, det unge

Tyskland, det unge Danmark, det unge Norge, det unge Sverrig sympathiserer ikke med os. Vi heller ikke med dem, Gud være lovet!»

Det nämndes ofvan, att Beskow blef teaterdirektör. Fråga därom hade uppstått redan på 1820-talet, ehuru Beskow då undanbad sig. Man behöfde en person med hans litterära insikter, goda smak, själfständiga ställning och förmåga att behandla människor; själf framstående dramatisk författare, borde han vara mer än de flesta ägnad att främja den sceniska konsten. Omsider lät han öfvertala sig och utnämndes den 1 februari 1831 till förste direktör för den kungliga teatern. Han var icke overksam; han öfversatte, utan att därför taga någon ersättning, åtskilliga pjäser för teaterns räkning; han uppsatte under den korta tid af knappt halftannat år, då han bestred direktörsämbetet, elfva nya stycken, bland hvilka särskildt märkas Schillers Wallensteins död, Moretos Amanda och Beethovens opera Fidelio. Men han ledsnade, egentligen därför att han ej kunde reda teaterns ekonomi, som, då han tillträdde platsen, var i intrassladt skick. Materiellen måste förökas, reparationer verkställas, elevskolorna utvidgas; allt detta kunde ej ske utan uppoffringar, och Beskow måste redan under första spelterminen anskaffa teatern ett betydligt lån, om ej allt skulle afstanna. Vid sin afgång var han teaterns störste enskilde fordringsägare. Det lån, han — till stor del af egna medel — lämnade teatern, utgjorde 30,000 rdr bko. Till det ekonomiska trasslet kommo andra obehag, såsom författares sårade fåfänga, när deras klena dramer ej antogos till spelning, en fåfänga som sökte och fick utlopp i pressen, där man påstod, att Beskow ej nog uppmuntrade den inhemska dramatiska litteraturen. Han har till bemötande upptagit dessa och andra anmärkningar i den underdåniga berättelse, han den 22 juli 1832 afgaf öfver sin förvaltning. I denna tryckta redogörelse heter det bland annat: »Man har icke tvekat påstå, att till den inhemska dramatiska litteraturens uppmuntran teaterstyrelsen ej borde underlåta upp-

föra jämväl ett svagt inhemskt arbete; ty om detta än fölle, kunde författaren möjligen, af misstagen varnad, framdeles göra något bättre, ända tills han måhända kunde hinna medelmåttans mognad. Jag har likväl till en början trott, att goda öfversättningar af välkända arbeten vore bättre än medelmåttiga originaler; men man har hufvudsakligen vid nyssnämnda estetiska grundsats förbisett, att en kunglig teater icke kan vara något experimentalfält för dilettanter på den dramatiska författarbanan, emedan — konstens fordringar oberäknade — såväl kostnaden af pjäsens uppsättning som den tidsutdräkt, under hvilken något bättre kunnat uträttas, äro af för mycken vikt för ett skuldsatt verk för att äfventyras till förmån för enskilda intressen.» Att Beskow för öfrigt ej egennyttigt tillvaratog *sina* enskilda intressen, är redan visadt. Tilläggas må, att han, hvilken inlämnat Torkel Knutsson till spelning, återtog stycket, så snart han blifvit förste direktör, för att ej synas framskjuta sig själf och sina arbeten. I högsta grad egendomligt är verkligen, att ett så utmärkt arbete som Torkel Knutsson, utkommet 1836, icke uppfördes förrän år 1862, då det gjorde lycka och då hufvudrollen utfördes af Dahlqvist, åt hvilken Beskow, för hvarje gång stycket uppfördes, öfverlämnade sitt författarhonorarium för kvällen.

Beskows afskedsansökning beviljades den 23 juni 1832; han efterträddes af Westerstrand. Beskow hade under sin direktörstid lidit af verklig öfveransträngning, som jämväl ledde till en nervfeber. I alla händelser kunde han, då han lämnade platsen, medföra minnet af osparda mödor och af åtskilliga lyckliga åtgärder, bland hvilka må räknas äfven den att hafva anställt förste hofsångaren Berg som sånglärare vid den lyriska scenen. Det är från denna tid, som Jenny Linds gryende anlag härledde sin utbildning, och det var just Berg, som kraftigast därtill bidrog, understödd af Beskow, i hvars hem den elfvaåriga flickan aflade åtskilliga af sina första konstprof.

I grunden passade — så underligt det än kan låta — Beskow ej till direktör för den kungliga scenen. Han hade visserligen många förutsättningar för framgång genom sina kunskaper, sin urbanitet, sitt eget dramatiska författarskap och sitt ekonomiska oberoende. Men slitningarna med skådespelare och sångare, obehaget af teaterekonomiens dåliga skick, klandret från olika håll — allt saker, som voro och delvis alltid äro oundvikliga — blefvo motbjudande för en person, hvilken alltid varit ovanligt lycklig, aldrig haft egentliga motgångar, var van vid ett ganska molnfritt lugn, som egentligen endast stördes af det gny, hans politiska skrifter framkallade, samt helst ville syssla med egna litterära arbeten. När så sjukdomen tillstötte, fann han måttet rågadt och hastade att befria sig från ett åliggande, som kan verka pinsamt på starkare nerver än hans och hvars utförande, huru samvetsgrant det än må skötas, merendels alltid framkallar angrepp i pressen och ett mästrande tadel från en mängd allvisa anmärkare.

Den 2 juni 1834 hade Beskow blifvit vald till sekreterare i Svenska akademien efter Franzén. Han hade vid valet erhållit tio röster; fyra hade tillfallit Valerius; Wallin, Brinkman och Enberg hade fått en röst hvar. Själf hade Beskow förut sökt öfvertala Järta att åtaga sig sysslan; men Järta svarade, att Beskow själf vore den ende fullt lämplige och bad honom att icke undandraga sig förtroendet.

Den 16 juni tillträdde Beskow sin nya befattning och uttryckte i ett tal både sin tacksamhet och sin öfverraskning däröfver, att akademien till den lediga beställningen kallat »den både till år och förtjänster yngste bland sina medlemmar». Beskow innehade sedan sekretariatet ända till sin död den 17 oktober 1868, således i öfver trettiofyra år. Han har under denna långa förvaltning oaflåtligt och

med sällspord framgång ägnat sig åt akademiens angelägenheter, vare sig de voro af vitter art eller af administrativ och ekonomisk. Under de första tiotalen af hans verksamhets år saknades ej alldeles vissa meningssplittringar, men de afstannade efter hand, och Beskow blef snart genom sitt outtröttliga nit, sina insikter och sin outtröttliga välvilja allmänt uppburen. Han har i akademiens tjänst skrifvit en oerhörd massa betänkanden och utredningar, än beträffande täflingsskrifter och ordboksfrågor, än angående akademiens förvaltning och stat, än berörande posttidningsärenden. Innan en kortfattad redogörelse lämnas för hans mer praktiskt administrativa åtgärder och göromål, må emellertid uppmärksamheten främst ägnas åt den nye sekreterarens betydelsefulla förbindelser med sin tids berömdaste män inom landet och hans personliga förhållande till dessa samt åt hans för akademiens handlingar utarbetade minnesteckningar.

Främst är då att märka förhållandet till Karl Johan. »Konungen läste», berättar Beskow om detta förhållande, »visserligen icke svenska, men han tog icke desto mindre kännedom om det utmärktaste i vår vitterhet och lät för sig öfversätta mycket ur våra bästa författares arbeten. Såväl härigenom som genom samtal med våra förnämsta snillen hade han bildat sig en både säker och omfattande föreställning om vår litteratur och dess yppersta målsmän. Såsom konung älskade han att hägna och utmärka dem. Han var tacksam hvarje gång man gjorde honom uppmärksam på ett uppstigande snille, och han gjorde sig ett nöje af att tilldela tankens, språkets och konstens idkare hederstecken, befordringar och understöd. Tegnér, Wallin, Franzén, Berzelius, Geijer, Järta, Ling, Byström, Södermark m. fl. behandlades af honom mera som vänner än som undersåtar. Han ville, att de i hvarje angelägenhet, som rörde dem, skulle vända sig till honom personligen, och icke sällan utforskade han i förväg det, som kunde vara dem behagligt, för att därmed göra dem en angenäm öfverraskning. Äfven till de förtroliga s. k. »kammarspis-

ningar», dit, utom grefve Brahe, blott en eller annan gäst inbjöds, kallades ofta Tegnér, Wallin, Brinkman, Byström och andra; Karl Johan visade vid dylika tillfällen sitt lands snillen stor uppmärksamhet. Han gick så långt i grannlagenhet och älskvärdhet, att, då han till sin taffel inbjöd akademien i dess helhet, hvilket hände åtskilliga gånger, han lät anvisa plats för akademiens ämbetsmän närmast de kungliga och framom rikets herrar, så att man kunde se till exempel Wallin och Geijer intaga rummen framför excellenserna Wetterstedt, Lagerbjelke och Mörner. Med ett ord: mot landets yppersta i vetenskap, vitterhet och konst var Karl Johan på en gång konung, snille och vän.» Akademien hade ock vid flera tillfällen konungens deltagande och inflytande att tacka för bistånd vid tillfälliga förlägenheter beträffande hennes stat och hjälpmedel. Beskow var ock med vördnadens och tillgifvenhetens band fäst vid konungen samt har efter dennes bortgång ägnat honom en vacker minnesruna. Som kronprinsens handsekreterare stod han äfven denne — sedermera konung Oskar I — naturligen mycket nära; de förenades ock af gemensam tillgifvenhet för tonkonsten, och Beskow har, som bekant, skrifvit orden till sångspelet »Ryno», hvartill Brendler och kronprinsen skrifvit musiken och som första gången uppfördes på k. stora teatern den 16 maj 1834. Till följd af politisk åskådning lutade Beskows sympatier, oaktadt det nära sambandet med kronprinsen, kanske än mera till den gamle kungen, och han har skrifvit ett lågande samt, hvad bättre är, öfvertygande försvar för 1812 års politik samt gaf under den så kallade »koalitionens» dagar oförtydbart till känna, att han aldrig ändrade signaler. Under Oskar I:s regeringstid åtnjöt han stort förtroende såväl af denne som af drottning Josefina, och drottningen, som stundom brefväxlade med Beskow, visade honom en synnerlig uppmärksamhet. Förhållandet till Oskar I:s söner var liknande, och särskildt har vår nuvarande konung såsom hertig af Östergötland ofta både muntligen och skriftligen med Beskow utbytt tankar i litterära

ämnen, liksom det för Beskow var en verklig glädje, när akademien fick öfverlämna sångens pris åt den okände författaren till »Ur svenska flottans minnen».

Rikta vi härefter blicken till vitterhetens och forskningens utmärktheter nedanför tronen, så möter oss Leopolds bild. Beskow hade redan som ung fått deltaga i den gamle gustavianens aftoncirklar och funnit honom ständigt fängslande genom en ännu under ohälsans dagar bibehållen sinnesjämvikt och en, om ej längre blixtrande, dock intagande kvickhet. Åt Leopold har Beskow själf uppfört den skönaste af minnesvårdar i den sakrika minnesteckning, han ägnat honom i Svenska akademiens handlingar för 1861. Många ypperliga grifte-steler hafva rests i detta samfunds publikationer men knappt någon så utmärkt af sant klassiskt behag som Beskows öfver Leopold. Det gällde ock här att frigöra bilden från allahanda falska tillsatser och skipa den slutliga rättvisa, hvilken tillkommer hvarje storhet och därför borde ägnas Leopold likaväl som den säkerligen en gång skall komma att ägnas Atterbom. Beskow, som njöt af Leopolds vettiga och lärorika samtal samt ännu den näst sista kvällen före den blinde siarens död läst för honom sitt eget poem till Franzén, hade i den gamles hem ock ofta sammanträffat med öfverstinnan Marianne Ehrenström, född Pollet, hvilken af Leopold blifvit under namnet Eglé besjungen i »Sommar och vinter». Denna bekantskap fortsattes. Beskow säger, att hennes brefstil »torde af få samtida vara uppnådd», ett smickrande omdöme under en tid, då den epistolära konsten var så uppdrifven samt odlades af sådana förmågor som Tegnér, Järta — och Beskow. Som exempel på hans egen intagande brefstil må här meddelas just ett bref från honom själf till samma Marianne Ehrenström. Han skickade henne den 10 december 1860 första afdelningen af sitt arbete öfver Gustaf III såsom konung och människa samt lät gåfvan åtföljas af dessa rader: »Leopolds ande tillhviskar mig, att det i dag är hans Eglés födelsedag. Vid dylika högtider plägar man bjuda blommor; men na-

turens slumra under vintertäcket och diktens draga sig undan för den åldriges hand. Bättre då att räcka en, om ock blek, teckning af den tjusare på tronen, under hvars spira Eglés ungdom uppblomstrade, hälsad af snillena inom hans hof. Att den af Virginias skald besjungna ännu länge må glädja oss, såsom en minnesbild från en försvunnen, gladare tid, önskas af många men af ingen varmare än af den uppriktigt tillgifne författaren.»

Med flera statsmän hade Beskow trägen beröring, såsom med Wetterstedt, Lagerbjelke, Ihre, Skogman och Manderström. Han var närvarande vid Wetterstedts dödsbädd och hade med honom i enrum ett märkvärdigt samtal, hvarvid Wetterstedt på samma gång erkände nödvändigheten af statshvälfningen den 13 mars 1809 och tillika tackade Gud därför, att han ingen del haft i densamma utan lefvat fri från stämplingar. Wetterstedts motståndare Lagerbjelke var ej Beskows man; han erkände Lagerbjelkes snille men kände för honom ett djupt misstroende, hvilket ökades genom sammanstötningar i Svenska akademien. De lära emellertid före Lagerbjelkes bortgång ur tiden hafva försonats. Med Ihre var förhållandet alltid förtroligt. Det är ett obeskrifligt nöje att läsa Ihres brefväxling med Beskow; den i grunden mycket tillbakadragne statsmannen, som, trots Beskows förnyade framställningar, aldrig tog inträde i Svenska akademien, röjer i alla sina skrifvelser den finaste bildning. När Beskow författat sin ej vetenskapligt anlagda men behagliga och af en ädel världsmans lifserfarenhet genomträngda skrift »Om själens hälsa», skrifver Ihre: »Jag är fullkomligt ense med dig, att våra sjuttio år leda oss icke utför utan uppför. Om blodet någon gång flyter trögare och kyligare i våra ådror, så kommer det sig endast af den friskare luften i lifvets högländer, där icke mera de flacka träskens feberoro påskyndar dess förbränning. Jämväl de tilltagande sömnfria nätterna äro ett tillskott af lif och länkar, och mina dimmiga ögon antyda töckenregionens nära gräns, ofvanom hvilken klarare strålar möta från en sol utan fläckar och

utan nedergång.» Mer förtroligt var förhållandet till Skogman. Dennes hufvud hade, som Beskow yttrade, »som Mimers, svar på alla frågor, och hans minne hade skrinlagt allt, från klassikerna intill den nyaste skrift i allmänna ämnen eller i vitterhet och konst». Både Skogman och Manderström voro för öfrigt deltagare i de glada samkvämen inom den under namnet »kommittéen» kända sällskapskrets af vänner, hvars »ordförande» eller »storhertig» Beskow var och där skämtet stod högt i tak. Umgängeslifvet och gemensamhet i vittra intressen förenade Beskow med Manderström; deras tillgifvenhet var utan skiften och bestod ännu eldprofvet från 1865, då deras politiska meningar voro skilda genom ett svalg.

Men det fanns ännu en annan och äldre statsman, med hvilken Beskow stått i oafbruten förbindelse. Det var Hans Järta. Beskows mycket konservativa skaplynne tilltalades af Järtas åskådningssätt, som blef alltmera obenäget mot utopier och förslagsmeningar; han beundrade Järtas kunskapsrikedom och djupa snille; han fängslades af Järtas spetsiga kvickhet och stundom mördande sarkasmer samt bländades jämväl af hans vittra paradoxer. De hafva utbytt åsikter i hundratals frågor af litterär eller politisk art. Men när Järta flyttat till Stockholm, blef han som bisittare i Svenska akademien ej alltid lätthandterlig; han hade sitt hufvud för sig och drefs af hela sin natur till en isolerad ställning och till opposition. Dock var detta motstånd aldrig för Beskow så tålamodspröfvande som Lagerbjelkes samt någon gång Brinkmans* och Rydqvists. Tiden utjämnade emellertid dessa små stridigheter; alla måste erkänna Beskows både vilja och förmåga.

Den store skald, som för femtio år tillbaka bortgick ur tiden och hvars sång mera än någon annans gripit hela nationen, höll Beskow kär. Svenska akademien anser sig ock hafva handlat i Beskows anda, då hon har

* Huru blidt och sant Beskow, trots tillfälliga anledningar till förstämning, bedömde Brinkman, därom vittnar hans vackra tal vid krossningen af dennes vapensköld.

låtit utfärda inbjudning till samlande af medel för att i Sveriges hufvudstad resa Tegnérs bildstod. Tidigt hade Beskow, som till sitt poetiska skaplynne var tegnérid, underställt sina dikter Tegnérs granskning, och Tegnér hade, såsom vi redan sett, med sin vanliga öppenhet anmärkt hvad han ansåg felaktigt, därvid skämtsamt tilläggande: »Det är med kritiken, bäste Beskow, såsom med revisorerna i kammarrätten: De anmärka aldrig räkningens riktighet utan dess fel eller hvad de anse för sådant.» Tidigt hade dem emellan utvecklat sig ett vänskapsfullt förhållande, rikt på skämt och allvar, på uppsluppenhet och idéutbyten. Beskow hade besökt Tegnér i Lund under dennes lyckligaste och sorgfriaste tid, då han nyss skrifvit »Axel» och »Nattvardsbarnen» samt var sysselsatt med fullbordandet af »Fritiofs saga». Beskow, som då var åtföljd af sin hustru, var vid den tiden i lifvets vår, tjuguåtta år gammal. Själf skämtsam till lynnet, blef han ytterligare antänd af den tegnérska kvickheten. »Vi voro», säger han, »nära att dö af skratt», då vi hörde hans infall. Beskow anade ej då den bakom liggande melankolien, som en gång skulle komma att taga så dystra, ödeläggande utbrott. Och likväl hörde han redan vid den tidpunkten två personer uttala en dunkel förkänsla däraf. Den ene var Tegnér själf, som »under ett af de mörka ögonblick, hvilka stundom, som en hastig solförmörkelse, spredo sig öfver hans lefnadsglädjes himmel», med låg röst frammumlade den spådomen, att han skulle sluta antingen med sinnesförvirring eller med självmord. Den andre var Ling, som, medan Tegnérs stjärna strålade mest molnfri och skön, ofta med ett smärtsamt uttryck yttrade: »Jag är rädd för Tegnér; denna oafbrutna medgång i hans både inre och yttre lif kommer att gäldas under hans ålderdom, då han har minst kraft att stå emot.» Det var ock fara värdt, att denna ystra fröjd, detta spittande lif, detta oupphörliga gnistrande af infall ägde för stort öfvermått, för att ej skaldesinnets ömtåliga organisation skulle taga skada. Men sådan Tegnér från år 1824 stod för Beskows

hågkomst, var, säger den beundrande yngre vännen, »allt i hans samtal blixtar, blommor, lusteldar, vattensprång, himlabågar, en ständig omväxling af inbillningens drömmar och känslans varmaste utgjutelser». Beskow säger, att man i Tegnérs närhet gick som i ett champagnerus. Tegnér gjorde sig redan då gärna sämre, än han var, och den vanan tilltog med åren; han tillskref och påbördade sig lättsinnigheter, hvilka, enligt Beskows uppfattning, egentligen funnos till blott i hans inbillning. Tegnér var i grunden, säger Beskow, med alla sina små svagheter, den ädlaste, älskvärdaste och mest godhjärtade människa. Man lärde fort känna honom, ty han var genomskinlig, och »han hade, liksom Stjernstolpe, brorsskålen genast till hands.» Under hans samtal flödade, liksom fyra paradisfloder, oupphörligt kvickhet, känsla, förstånd och godhet.

Beskow skulle snart blifva Tegnérs förtrogne. Under riksdagarna var Tegnér trägen gäst i Beskows hus, och de följdes åt på middagsbjudningar eller aftonsamkväm, framför allt gärna hos Byström. Med oberäknelig snabbhet uppsände därunder den tegnérska kvickheten sina raketer. Men Beskow lärde nu först känna den vulkaniska grund, på hvilken Tegnérs rosengård hvilade; han fick skaldens fulla förtroende om beskaffenheten af den själssorg, som dolde sig under lekar och löjen, hvilka stundom tillkommo endast för att döfva den inre oron och hvilkas emellanåt frivola ysterhet bar spår af något brustet.

I politiken var Tegnér, enligt Beskows mening, egentligen en främling, som såg med andras ögon. Emellertid tillhörde Tegnér och Beskow under 1840 års riksdag alldeles samma parti; detta hindrade dock ej, att Beskow nästan ständigt måste söka verka återhållande på skalden. Redan innan riksdagstrumpeten hörts, var Tegnér rustad med ett anförande på vers, hvarmed han, såsom ordförande för prästeståndets deputation till medstånden, ville hälsa Riddarhuset. Det var det sublima, mot nyhetskrämeri och lycksökeri men innerst mot representationsförändringen riktade skaldestycke, som i hans samlade skrif-

ter heter »Till svenska Riddarhuset vid 1840 års riksdag». Dikten är odödlig. Men Beskow, som alltid mot Tegnér handlade som verklig vän, lyckades, ehuru med svårighet, afhålla honom från att uppläsa den vid deputationens besök. Han gjorde honom uppmärksam därpå, att, ehuru stämningen inom rikets första stånd säkerligen vore ganska lojal, där dock kunde finnas ett antal oppositionsmän, som kunde begynna att föra oljud, så att det versifierade talet blefve nedhyssjadt. Tegnér genmälte, att man borde visa mod och vara obekymrad om följderna. Djupt oroad af Tegnérs beslut, bad Beskow Hans Järta, för hvars politiska omdöme Tegnér just vid denna tid börjat hysa stor aktning, att söka förekomma en så äfventyrlig riksdagsscen, och den blef ock med Järtas biträde afstyrd. Skaldestycket trycktes i stället särskildt och utgafs i Stockholm. Af det larm, som med anledning däraf inom den radikala pressen uppstod i alla landsändar, kan man, såsom Beskow med skäl anmärker, förstå, huru oväsendet skulle stigit, ifall skriften därjämte, såsom en riksdagshandling, blifvit föremål för yttranden i riksstånden och således själfva välkomsthälsningen från det stånd, som borde föra fridens talan, blifvit det första trätofröet. Beskow ville i alla händelser genom sitt afstyrande skona Tegnérs sinneslugn och redan vacklande hälsa; han visste, att det sjuka lynnet skulle blifva än sjukare, om planen utförts.

Det är egendomligt och på sitt sätt rörande att af Tegnérs och Beskows meddelanden, som växlades under den förres mjältsjukaste tid, se, huru Beskow än söker dämpa, än förströ. Utsänder Tegnér i ett slags förtviflad glädtighet, som skall vara ett försök att glömma sig själf, en massa vågade infall, så svarar Beskow stundom i samma ton, går in på skaldens idéer och begagnar skämt som homeopatisk kur. Med stort jämnmod upptog Beskow Tegnérs ovilja öfver invalet af Fahlcrantz. Tegnér, som annars så villigt, ja, med öfvermått af välvilja, erkände hvarje förtjänst, kunde aldrig förlika sig med Fahlcrantz' författarskap. Det är svårt att säga, hvarpå denna mot-

vilja berodde. Kvick var ju äfven Fahlcrantz; men det kan hända, att för Tegnér det genialiska i många af Fahlcrantz' saker motvägdes af en viss förkonstling, som han tyckte sig i dem upptäcka. Beskow, som insåg, att valet, för hvars utgång till förmån för Fahlcrantz särskildt Järta ifrigt arbetade, skulle komma att så utfalla, sökte förgäfves mildra Tegnérs missnöje, som bland annat gaf sig luft i uttrycket: »I Noaks ark äro par af alla djur, rena och orena, men de senare tyckas mig hafva öfverhand.»

Det är klart, att hvarje inflytande jämväl från Beskow blef fruktlöst under den tid, då Tegnérs sjukdom kommit till fullt utbrott och då han uppgjorde planer än till en världsomsegling, än till eröfring af Jerusalem, andra hugskott att förtiga. Men Beskow fick den glädjen att se, huru skaldens sinne under de sista lefnadsåren blef ljusare och friare, hans himmel ånyo klar.

Geijer har om Beskow yttrat, att han vore en man, »om hvilken med skäl kan sägas, att i redligt nit för svenska vitterheten ingen har honom öfverträffat». De kommo väl öfverens i alla ärenden, som angingo Svenska akademien, och Beskow sökte ofta — ibland med framgång — förmå Geijer att åtaga sig uppdrag för akademiens räkning. I likhet med Geijer betonade han, med afseende å bedömandet af historiska täflingsskrifter, att på de svarfvade fraserna icke låge synnerlig vikt men däremot så mycket mera på forskningens grundlighet och framställningens höga enkelhet. En gång lyckades Beskow genom sin frikostighet framkalla ett bidrag af mindre vanligt värde till akademiens handlingar från Geijers hand. Beskow tillkännagaf år 1835, att en okänd gifvare ställt till akademiens förfogande ett belopp af hundra dukater att användas till belöning för en historisk tafla af Sveriges tillstånd och af de handlande personerna under tiden från Karl XII:s död till Gustaf III:s anträde af regeringen. Akademien anhöll, att Geijer ville författa denna skildring, och han gaf därtill sitt bifall. Så tillkom den snillrika teckning af frihetstiden, som är inrymd i adertonde delen

af handlingarna. Geijer kände ej gifvarens namn, när han till Beskow sände sitt kvitto å det mottagna beloppet.

Hvad Wallin angår, hade han i Svenska akademien för Beskow alltid varit ett pålitligt stöd. Hos Wallin spelade den sällskapsglädje, som han både erfor och spred, på en mycket mörk grund af vemod. Beskow kände honom i bägge afseendena. Det var i Beskows hem, som Wallin lät sjunga sitt enkom för dagen diktade skålkväde för värd och värdinna, däri det så lekande heter:

Hic är kvick och *Hæc* är täck,
därför ock
tömmer jag för *Hic* och *Hæc*
hela *Hoc*.

Men hos samme Wallin kunde Beskow sitta långt inpå nätterna, lyssnande till mycket hypokondriska meddelanden och mottagande enskilda förtroenden, som berörde Wallins innersta väsen och dess hemliga sorger. Beskow har efter Wallins död utgifvit dennes predikningar och försett dem med en vacker lefnadsteckning. * Denna teckning utvisar, att Beskow väl kände de törnen, som dolde sig under Wallins lager, och förträffligt har Beskow skildrat arten af Wallins vältalighet såsom predikant, när han säger: »Stundom, efter en lugn målning af lifvets skiftesrika bana, väckte hans ljungande varning åhöraren med ljudet af åskans dån, liksom då i skogens skymning en vilse vandrare uppskräckes af ett tordön och vid blixtens sken med häpnad finner sig stående vid ett bråddjup. Ingen, som hört Wallin, förgäter den betydelsefulla tystnad, som vanligen föregick de stora dragen af hans tal, påminnande om den stillhet, som bebådar jordskalf och de för människan förfärliga ögonblick, då djupets portar springa upp. Från uppskakande rörelser af denna art öfvergick han med sakta slutfall, liksom ett eko från en

* Beskow har ock utgifvit Wallins samlade vitterhetsarbeten med en minnesteckning, som förut stått i K. vetenskapsakademiens handlingar för 1839.

annan värld, till tröstens och försoningens ord, och hans Amen — med half röst och mot höjden lyft öga — väckte ett outplånligt intryck. Ville man försöka en jämförelse emellan Wallin och några bland andra länders berömdaste predikanter — exempelvis Frankrikes stora tempeltalare, hvilka han själf skattade högt —, skulle man kunna säga, att han står fullkomligt vid sidan af Bossuet i tonens höghet, i detta »jordens himmelska förakt», hvarmed han stämplar det vanskliga af världslig storhet, ära, rykte, eller släpar den mänskliga fåfängan mellan grafvar och förgängelse, eller ställer sig emellan skaparen och stoftvarelsen, att förkunna evighetens domar för ögonblickets afgudadyrkare. Med Fléchiers symmetriska anordning, retoriska beräkning och formfulländning förenar han Fénelons apostoliska renhet och, i ögonblicken af en mildare rörelse, det intagande, ömt bevekande hos Massillon.» Omdömet är träffande. Dock tål det några inskränkningar, ty om än Wallin hade mycket af både Bossuet och Massillon, är likheten med Fénelon mindre påfallande. Och de, som från all andlig retorik gärna återvända till det gamla, osminkade återgifvandet af Guds ord, skola, med erkännande att Wallins predikosätt i innerlighet vida höjer sig öfver den utmärkte Lehnbergs, dock hellre hämta sin själaspis ur enkla förråd, där den världsliga konsten och apparaten ej hafva mycket att gifva men den andliga erfarenheten och den stilla fromheten dess mera. I hyllningen af Wallins psalmsång förena sig däremot gärna alla med Beskow, ty Wallin är vida mer djupsint och hjärtligt hänförande som religiös skald än som predikant; sången var hans egentliga tungomål.

Beskow medtog gärna, då han var på resor, Wallins och Franzéns predikosamlingar. I Paris, midt bland världslifvets brus eller efter samkväm med konstens och litteraturens heroer, läste han på söndagarna alltid, med största uppbyggelse, sina gamla kära, svenska präster.

Franzén hade varit hans företrädare som sekreterare i Svenska akademien. Flera af Beskows uttalanden gifva

vid handen, att han ansåg Franzén, såsom ledare af detta samfunds angelägenheter, alltför opraktisk och utan initiativ samt alltför lätt behärskad af andra ledamöter, hvilka voro i konsten att leda människor mer förfarna. Men mellan Franzén och Beskow rådde, lifvet igenom, en innerlig vänskap. Beskow kunde ej heller någonsin förgäta, att under den period på 1830- och 1840-talen, då, antagligen på grund af hans politiska författarskap, allt hvad han i vitter väg skref, nedsattes eller skymfades i de liberala organen, Franzén ridderligt uppträdde till hans försvar. Han skrifver till Franzén: »Jag kan ej erinra mig, att under loppet af åtta eller tio år mer än *en* svensk författare haft det mod och den självuppoffring att drista framträda med ett öppet loford till författaren af Torkel Knutsson, och denne ende var du, min ädle vän. Men du minns kanske äfven, huru du därför blef hälsad af den »fria» pressen. Och där ett sådant gläfs och skall mötte patriarken i Sveriges vitterhet, huru söndersliten och förföljd skulle icke hvarje annan blifva!» * Beskow hade sändt en vacker dikt till Franzén vid dennes andra makas död; han hade med en sång gifvit Franzén upprättelse, när ett pressorgan förklarat tystnadens ålder vara inne för Selmas och Fannys skald; han hade under Franzéns senare lefnadsår ofta muntrat honom med sina lifliga bref från Stockholm, och hans börs hade ej för honom varit sluten under de tider, då Franzén trycktes af ekonomiska bekymmer. Vid Franzéns död skref Beskow till Enberg: »Skaldefadern Franzén har nedlagt sin lagerkrönta lyra, och med hans bortgång har den enda kvardröjande af de stora trillingstjärnorna på den svenska diktens himmel slocknat. Eget nog, att den äldste af det stora sångartriumviratet kvardröjde längst! Men fyra sådana förluster inom några månader som Tegnér, Franzén, Geijer och Järta! O akademi! O fädernesland!»

* Se härom *Wirséns* biografi öfver Franzén, Svenska akademiens handlingar från år 1886, del. 2, sid. 703—8.

Beskow stod aldrig i ovänligt förhållande till den nyromantiska skolan, om än han, ju mer han införlifvade sig med sin ställning som vårdare af Svenska akademiens traditioner och ju mer han forskade i vår litteraturs häfder, kände en allt starkare dragning till den gamla skolans män. Med Atterbom var han personlig vän och skattade denne högt såsom skald. Gammal var denna vänskap. För Beskow skildrade Atterbom sin sällhet efter föreningen med Ebba af Ekenstam. Det var år 1826. Han och Ebba vistades på egendomen »Marmorbruket», tillhörig en af hennes svågrar. »Denna romantiska ort på Kolmården vid Bråvikens strand nära dess förening med Östersjön är en af de skönaste, Sverige har att framvisa. Ett litet hus af marmor, bestående blott af en sängkammare och en sal, är där upplåtet åt mig och min maka till boning. Det är fritt stående, beskuggadt af höga löfträd, har väggarna öfverklädda af kaprifolium, och man njuter där genom en dal, som utsträcker sig mellan tvenne höga björkbevuxna berg och själf till det mesta utgöres af en trädgård, en förträfflig utsikt åt den vanligtvis af segel vimlande Bråviken.» Själf lycklig, sysselsatte han sig där med fortsättningen af »Lycksalighetens ö». En ton från dessa hjärtats vårdagar framklingar i Atterboms »Kaprifolien», som talar om »Kolmårdens branter» och »kärlekens frid». Och genljudet växer, fördubbladt af en oändlig saknad, i den odödliga sången »Till den hädangångna», där han, tillropande den aflidna, erinrar om

Den strand, där kaprifoliehyddan står,
de marmorbrott, de fagra vikars ängar,
där jag för dig slog ännu unga strängar.

Just år 1826 tog Beskow, hvars sköna sträfvan det var att förmedla, att försona stridiga sinnen och partier, första steget till att åstadkomma ett närmande mellan de litterära vedersakarne Leopold och Atterbom. Bemödandet afsåg framför allt att rycka Atterbom ur de obehag

och det misskännande, hvari hans ungdoms strider försatt honom. »Atterbom skulle vinna mycket därvid», skrifver Beskow den 29 juni 1826 till Järta, »ty den leopoldska legionen, som ingalunda är obetydlig och som styres alldeles af hans yttranden, skulle därigenom afsvalna i sin hätskhet mot honom, och det är tid, att han kommer i lugn». Förlikningen borde så inledas, att Atterbom skulle, jämte ett bref, sända Leopold ett exemplar af det tal, han i Uppsala hållit med anledning af prins Karls — sedermera Karl XV:s — födelse. Den 5 juli skrifver Atterbom till Beskow, att han beslutat följa rådet. De mellan Leopold och Atterbom växlade brefven äro mycket karakteristiska för dem bägge. Atterbom ådagalägger en uppriktig önskan att, sedan hans synkrets vidgats, skänka sin hyllning åt »den man, som var en af gustavianska tidehvarfvets yppersta prydnader och som numera är den ende bland oss kvarlefvande representanten af detta den svenska vitterhetens lifligaste och gladaste tidehvarf». Rydqvist har i Leopolds svar funnit ett nästan isande majestät. Det har visserligen en förnäm värdighet men saknar ej drag af godhet. Atterbom själf kände sig åtminstone ingalunda sårad; om han i sitt andra bref till Leopold, under upprepade vördnadsbetygelser, häfdade sina åsikter, så hade Leopold gjort detsamma, när han förklarat sitt tillmötesgående helt naturligt ej kunna innebära någon »afsägelse af skiljaktiga grundsatser i filosofi och litteratur eller af deras fria yttrande, när och hvarest icke personlig ensidighet utan sak och sanning därtill uppkalla.»

Det var säkerligen Beskows önskan att, ehuru han själf då ej ännu tillhörde de aderton, genom detta sitt medlarskap och denna försoning äfven kunna aflägsna hindren för Atterboms inväljande i Svenska akademien. Men därmed skulle ännu komma att anstå en tid, och anledningen låg i viss mån hos Atterbom själf. Leopold hade aflidit år 1829. I Svenska litteraturföreningens tidning för år 1833 skref Atterbom en utförlig granskning af fjärde och femte delarna af Leopolds skrifter; den genom-

går flera nummer af sagda tidskrift. Det må lämnas därhän, huruvida denna granskning, som innehåller åtskilliga sanna omdömen och, om man bortser från Atterboms onödiga omständlighet samt outrotliga begär att föra fosforismens talan, röjer ej blott estetisk bildning utan större filosofisk skarpsinnighet, än den, som vanligen stod hans vedersakare till buds, verkligen är förtjänt af Tegnérs hårda dom, att »Atterbom gjort som Kristian Tyrann, då han grof upp Sten Sture och bet i liket». Men säkert är, att denna kritik öfver en försonad fiendes skrifter väckte missnöje både hos Järta, Brinkman och Beskow, hvilken sistnämnde sedan fem år tillbaka själf var akademist. Man hade så gärna önskat, att hela käbblet fått afstanna. Atterbom felade däri, att han af Leopold fordrade något annat än denne, såsom kvick och i sin hela daning typisk målsman för en bestämd kulturperiod, egentligen kunde vara och gifva; men erkännanden saknas visserligen icke, ehuru Atterbom envist framhöll, att Leopolds diktning vore en »mellanart af poesi och retorik». Atterbom förklarade i alla fall, att Leopold både i poetiskt sinne och i tankedjup stod öfver Pope, och skaldestycket »Försynen» prisades såsom »sublimt». Det var naturligen i Atterboms tanke ett oerhördt fel, att Leopold ej uppfattade Schelling; men det kan vara fråga, huruvida ej Atterbom å andra sidan gått nyare bedömare af Leopold i förväg, då han säger honom i vissa afseenden öfverträffa de skotska moralfilosoferna, hvilka tydligen på honom haft stort inflytande. Slutligen bör man måhända ej förbise, att Atterbom, om han nu hade oinskränkt lofordat Leopold och »ändrat signaler», dels verkligen skulle hafva svikit sin innersta öfvertygelse, dels kunnat utsätta sig för misstankar att genom »retraktationer» vilja bereda sig själf en mer jämnad väg in i det gustavianska samfundet. Det öfvermått af snäfhet, som ofta kan spåras i granskningen af Leopolds skrifter, härrör kanske till ej ringa del af ett lifligt begär att förebygga hvarje dylik missuppfattning. Men förvisso upptogs denna kritik mycket illa af dem,

som trott, att alla de gamla striderna numera bort kunna vara öfverlämnade åt glömskan.

Andra tider skulle komma; dyningarna af kritiken öfver Leopold domnade, och Svenska akademien kunde ej gärna undvara Atterbom, om den ville i sin krets upptaga Sveriges berömda skalder. Det sätt, hvarpå Atterboms litterära personlighet smädades inom den radikala pressen, gjorde den högsinte Tegnér, som förut haft något att invända, mycket benägen att genom ett inval gifva honom en lysande upprättelse. Häri understöddes han verksamt af Beskow. Men hela Beskows medlarkonst måste verkligen anlitas; oppositionen var så stark, att vid den slutliga balloteringen tre svarta, således fällande, kulor aflämnades; de kommo från män, som ej ännu kunde smälta artiklarna mot den döde Leopold.* Det var en riktig gustaviansk sammansvärjning. Men Beskow hade uppkallat alla hjälptrupper, och vid valet, som försiggick den 10 juni 1839, infann sig jämväl den döende Wallin för att nedlägga hvit kula. Härmed var nu försoningen mellan den gamla och den nya skolan befäst; Beskow bad emellertid Atterbom att i inträdestalet endast varsamt beröra forna litterära fejder. Detta tal blef ock, i Beskows tanke, ett mästerstycke och förskönades genom den hänförande dikt, hvarmed det afslutades. Själfve Berzelius blidkades; han hade annars varit afgjord motståndare till Atterboms inval och tillskrifvit Beskow, att han, med all skyldig vördnad för dennes, Tegnérs och Franzéns omdömen i skaldekonst, dock aldrig kunde anse Atterbom vara en stor poet, såframt ej med »stor» menades en sådan, som skrifvit mycket, i hvilket fall Atterbom vore »ju större, dess sämre».

År 1845 beredde Beskow åt Atterbom en ny utmärkelse genom det kungliga priset, som lämnades honom på grund af hans litteraturhistoriska arbeten. Det är ovanligt,

* Det behöfves blott en tredjedel svarta kulor för att upphäfva ett förut med slutna sedlar företaget val.

att detta pris lämnas åt någon person, som själf tillhör akademien; något dylikt har i hennes tideböcker endast trenne gånger upptecknats, och alla gångerna voro skälen talande. Beskow anmärker själf, att sådant bör ske endast i undantagsfall och för att gifva ett erkännande åt arbeten, som kunna anses fylla en lucka i vår litteratur. Han hade rådfört sig med akademiens dåvarande skyddsherre konung Oskar I, som lämnade detta skriftliga svar: »Då jag länge uppskattat professor Atterboms förtjänster om den svenska litteraturen, hvilka han genom utgifvande af »Siare och skalder» ännu ytterligare förökat, är det med verkligt nöje, jag lämnar mitt bifall till det val, som Svenska akademien haft skäl att göra.»

Åren gingo. Från samma hand, som skildrat sällheten vid Kolmården och vid Bråviksstranden, mottog Beskow enslingens klagan öfver makans förlust och uttrycken af Atterboms saknad. Det hvilar något förtroligt och, i sitt vemod, mildt öfver Beskows och Atterboms förhållande under den senares lefnadskväll, och nu, då så lång tid förflutit sedan Felicias skald bortgick, må några älskvärda »interiörer» gärna kunna meddelas, hvilka utvisa det nästan broderliga i sambandet mellan honom och den i afseende å lyckans yttre förmåner mer gynnade, alltid välvillige Beskow. Atterbom, själf i praktiska värf föga förfaren, skref till Beskow i november 1854, att hans aflidna hustru gärna skulle sett, om hennes och Atterboms tillgångar medgåfve att kunna gifva deras döttrar hvar sitt guldur i julgåfva, men att vid öfverräkning af penningställningen det befunnits nödvändigt att uppskjuta saken. Emellertid låge uppfyllandet af denna hennes önskan Atterbom om hjärtat. Då han snart hade att vänta ett honorarium af 100 rdr b:o, föreställde han sig, att detta belopp kunde vara tillräckligt, och undrade, huruvida ej Beskows »Laura»* godhetsfullt ville åtaga sig anskaffandet af uren, hvilka borde vara »eleganta, moderna och durabla». »Laura» utförde

* »Laura» är det namn, hvarunder friherrinnan von Beskow förekommer i sin makes poesi.

uppdraget, uren befunnos ypperliga, och Atterbom utbrast: »Allt hafven I väl beställt.» Men de kostade mera, än beräknadt var, och Beskow, som kände, att Atterbom ej kunde undvara mera än det för ändamålet afsatta, bönföll på det mest bevekande men tillika mest finkänsliga sätt att, som gammal vän till döttrarnas far, få sig det nöjet förunnadt att i sin ringa mån, hvad den öfverskjutande summan anginge, bidraga till deras julglädje. Så skedde ock, om än efter några förlägna men tacksamma protester. Kanske finnas ännu dessa guldur kvar. I deras slag blanda sig då säkerligen ännu kära minnen och hälsningar från de gamla vännerna Atterbom och Beskow.

Atterbom afled den 21 juli 1855. Han hade kort förut umgåtts med planer att flytta sina bopålar till Stockholm. Beskow har i anteckningar gifvit uttryck åt sin saknad och åt sin lifliga beundran af det smältande, yppiga, känslorika i Atterboms »ömma» diktning. Manderström, som under Atterboms sista sjukdom vistades i Wien, hade med oro hört underrättelsen, att ett tillfrisknande ej vore möjligt. »För akademien är», skrifver han, »denna förlust oersättlig; han är *nulli flebilior quam tibi*, och för efterverlden är det en stor afsaknad, att han ej fått afsluta sina Siare och skalder.»

»Asabarden» Ling, i yttre praktiska bestyr ungefär lika obevandrad som Atterbom, kallade alltid Beskow sin »förmyndare». Beskow värderade honom trots alla hans egenheter mycket högt och besökte gärna hans hem. Mycket oroad blef Beskow vid den högtidssammankomst, då Ling skulle med ett tal öfver företrädaren Skjöldebrand taga sitt inträde i Svenska akademien; det befanns nämligen, att Asarnes tankfulle och tankspridde författare »tappat bort *människan* Skjöldebrand» på vägen mellan Annelund och börssalen, det vill säga, att de biografiska arken af talet blåst i Norrström. Ungefär lika oroande var det för honom, när Strinnholm ännu satt och skref på sitt inträdestal i väntningsrummet utanför börssalen samma afton, då det skulle gå af stapeln.

Beskow kände stundom sin befattning som sekreterare mycket ansvarsfull och tung. Till Rydqvist skref han en gång: »Jag är af många skäl trött på sysslan. Här är en republik, stundom en anarki, framför allt vid invalen.» Åt Atterbom sade han, att han »en vacker dag ville gifva hela befattningen på båten för att en gång få njuta den gyllene friheten och arbeta för sig själf». Han förklarade, att den ömtålighet, som hos honom med åren ökades, kräfde ett yttre lugn, som ej vore förenligt med arbetet att sammanhålla skilda meningar. Rydqvist förebrådde honom, att han alltför ofta i akademien uppställde »kabinettsfråga» och därvid så energiskt hotade att, därest ej hans mening segrade, afgå. Men han var dock i grunden alltför fäst vid akademien och inom densamma alltför uppburen för att någonsin kunna vilja göra allvar af dylika planer; han var och kände sig omistlig. Vi hafva ock sett, med huru starka enskilda vänskapsband han var fäst vid de flesta ledamöterna inom akademien. Till de meddelade profven därå skulle många andra kunna läggas. Honom förtrodde Agardh många af sina bekymmer, med honom brefväxlade från höga norden hans vän Grafström, Böttiger roade honom med sina uddiga berättelser om uppsalaförhållanden, Elias Fries ställde sig obetingadt på Beskows sida i alla ärenden, som gällde Svenska akademien, och Valerius hade Beskow att tacka för vänlig och outtröttlig medverkan, när det gällde att lindra de motgångar, af hvilka han i lifvets afton drabbades.

Beskow har, som ofvan nämnts, funnit invalsfrågorna vara af alla ärenden inom Svenska akademien de svåraste att bereda och handlägga; han klagar, att det emellanåt sett ut, som skulle man nödgas genom lottdragning afgöra valen. Dock fann han merendels, att, fastän »meningarna till en början alltid äro disparata», de dock vanligen låta sammanjämka sig till »ett åtminstone antagligt förslag». Han skref en gång till Tegnér: »Den litterära republiken har sitt hufvud för sig som alla andra och blifver i synnerhet misstänksam, om den tror sig kunna befara någon

ledning; jag ämnar därför, åtminstone till en början, förhålla mig passiv, om det ej blifver fråga om — såsom några gånger inträffat — att utestänga någon, som jag anser för akademiens anseende och fördel rent af skadlig.» Oinskränkt var ingalunda denna »passivitet»; den kunde och borde ej heller vara det, om goda resultat skulle vinnas. Synnerligen verksam hade Beskow varit för Lings och, såsom vi sett, för Atterboms inval; däremot fann han det fruktlöst att, såsom han dock skulle önskat, verka för A. A. Afzelius och Hedborn. Stort afseende fäste han i dessa såsom andra ärenden vid landsortsledamöternas meningar: »De äro stundom mer opartiska än jag och andra, som stå midt i röstvärfningens centrum»; Beskow ogillade därför ock franska akademiens sed att ej låta de frånvarande deltaga i ledamotsval. En fråga, som särskildt genom Tegnérs i sina bref gjorda utfall mot »de blå» väckt ett visst uppseende, är den, i hvad mån hög ämbetsställning och rang böra kunna göra en person valbar. Tegnér själf var i sin uppfattning ej så bestämd, som brefven tyckas utvisa. Tvärtom förordade han år 1840 i akademien energiskt ett återupplifvande af »stiftarens äfven i stadgarna uttryckta mening, att några platser skulle intagas af mecenater, som utan att vara egentliga författare af yrket likväl med allmän och vitter bildning förenade kärlek för vitterhet och konst och kunde inför tronen bevaka dess angelägenheter». Beskow har flerfaldiga gånger uttalat sin tanke i denna sak, om hvilken, oaktadt Tegnérs motsatta påstående, verkligen *stadgarna* ingenting förmäla. Han sökte i sin »Berättelse vid akademiens femtioårsfest» göra gällande, att de rådsherrar, som Gustaf III vid stiftelsen insatt i Svenska akademien, där fått sin plats alldeles oberoende af rådspurpurn samt blott på grund af sina förtjänster som talare och skriftställare — ett påstående, som väl dock egentligen träffar in endast på Höpken, Oxenstierna och möjligen K. F. Scheffer. Han bekämpade alltid Agardhs och Valerii sträfvanden att vid val företrädesvis fästa uppmärksamhet på de högt uppsatta, och till Tegnér

skref han: »Om denna fraktion finge öfverhand, så hade vi redan haft Rosenblad, De la Gardie, Åkerhielm, Stierneld och Björnstierna i stället för Agardh, Ling, Berzelius, Atterbom och Fryxell; med all aktning för de förstnämnda, som äro mina enskilda gynnare och vänner samt i många hänseenden högt förtjänta, anser jag dem dock mindre vittra och vältaliga än de senare.» Och till Atterbom skref han 1842: »Nu, såsom vid föregående tillfällen, hafva röster försports med yrkande, att mecenatklassen måtte upplifvas igen. Jag har intet däremot, endast man vill ihågkomma föreskriften i tionde paragrafen af stadgarna, att vid val af ledamöter bör afseende endast fästas vid skicklighet. Finnes den skickligaste vara 'blå', är det så mycket vackrare. Förmodligen blifver han dock 'svart' nu som vid flera föregående tillfällen.» Emellertid ansåg Beskow, att emellanåt, fast aldrig i mycket stor utsträckning, det kunde vara lämpligt att invälja personer, som i höga ämbeten ådagalagt förtjänster i »statsskrifters utarbetande», och han försummade icke att fästa uppmärksamhet därpå, att Gustaf III själf i det tal, han höll vid akademiens instiftande, i dess åtanke vid blifvande inval anbefallt äfven »dem, som i rikets högsta värf eller i allmänna sammanlefnaden från barndomen stadgat sin smak genom den noggrannhet, de stora ämbeten de beklädt alltid äska, eller genom det ständiga ombyte af människor, deras kall kräft af dem att umgås med, hvilka nödvändigt fordra en aktsamhet i tal, ett noggrant val af ord, som utgör den fina känsla, hvilken gifver hvart ord sin rätta mening och föreskrifver den gräns, öfver hvilken de ej kunna föras». Starkt framhöll han, att Svenska akademien, om än skaldekonsten borde inom hennes krets vara starkt och värdigt representerad, aldrig varit ämnad att utgöra blott en förening af skalder; »icke blott ur diktens lunder men från kyrkan, rådsalen, lärostolarna, från alla samhällets och bildningens höjder» borde akademien »rekrytera sig». På skalderna skulle umgänget med språkmän, häfdaforskare och statsmän vara ganska gagneligt, och hvarje ensidighet borde undvikas.

Ett alltför stort antal af mycket högt uppsatta statsdignitärer borde dock ej inväljas, enär akademien därigenom lätt kunde utsätta sig för antydningar om svaghet för rang och makt.

Beskow hade någon gång varit betänkt på att söka afskaffa de offentliga sammankomsterna på högtidsdagen såsom varande nog »teatraliska». Men han ändrade snart alldeles mening. »Dessa sammankomster», skrifver han till en vän, »underhålla dock intresset för vitterheten; de utgöra en rent estetisk njutning, och åhörarnes mängd, hvars trängsel stundom hotar med kväfning, ådagalägger nogsamt, att detta intresse icke upphör oaktadt pressens alla bemödanden att afsvala detsamma.» Inträdestalen borde på samma sätt bibehållas: det vore, menade Beskow, skönt att i en följd af minnen se de olika tidernas bildning och åsikter uttryckta af hvarje tids yppersta representanter, att »jämföra Lehnberg och Wallin, Schröderheim och Järta, Gyllenborg och Franzén, Oxenstierna och Tegnér, Leopold och Atterbom». Beskow ansåg, att dessa offentliga sammankomster mycket väl kunde räcka några timmar samt att den inträdande alltid borde få till uppläsning af sitt tal sig beviljad en hel timme. Gärna borde ock någon täflingsskrift uppläsas. Aldrig var han missnöjd, om minnesteckningarna blefvo mer än vanligt utförliga, alltid var han outtröttlig i att genom penningförskott upplifva de författande. Han beklagade blott mycket, att under en tid, då järnvägar ännu ej funnos och resor till Stockholm från aflägsna landsorter mindre lätt kunde företagas, högtidssammankomsterna stundom ej kunde bevistas af flera än sex eller sju ledamöter, hvilka han kallar

en liten hop och illa väpnad
men utan fruktan, utan häpnad.

»Dagen före eller efter Svenska akademiens högtidsdag den 20 december blef slutligen», säger Rydqvist, »en årligen återkommande högtid vid sekreterarens bord, där man

bland många glädjeämnen fick lära känna en egen konst att väl och sinnrikt föreslå en skål, ofta afsedd endast att innehålla en liten artighet, att i blommor kläda en tillfällighet för dagen, men nästan som ett epigram af Simonides, kort, fyndig, lekande, fulländad, med det behagliga tycket af en improvisation utan att ändå vara någon.» Vid dessa middagsbjudningar syntes, förutom akademisterna och ett antal andra litteratörer, alltid bland gästerna några af Beskows enskilda umgängesvänner, såsom hofmarskalken grefve G. von Rosen eller danske ministern Plessen, och detta gaf omväxling åt umgänget. En gång inbjöds historikern P. A. Munch och fick, såsom nyss anländ från Rom, en hjärtlig samt af minnen från *urbs* fylld hälsning, på hvilken Munch svarade med att tacksamt hylla Beskow såsom »urbanitetens representant i norden». Emellanåt deltog Poppius i samkvämen; det skedde väl, säger Brinkman, för att behaga Tegnér, som ofta »med flit lägger i dikten en bit granitberg».

Beskow har under sin sekreterartid utarbetat ett stort antal minnesteckningar för Svenska akademiens räkning; de äldsta äro biografierna öfver Rosen och Åkerhielm. Därefter följde teckningarna af Kagg, Fab. Wrede, Fogelberg, Urban Hjärne, Joh. Gyllenstierna, Svedenborg, Torb. Bergman, Wadström, Leopold, Gjörwell, K. G. Tessin, S. Lagerberg. Utom dessa lefnadsbilder har Beskow i Svenska akademiens handlingar äfven skildrat Görtz samt behandlat konungarne Karl XII och Gustaf III. Lägger man härtill andra, icke i handlingarna införda biografier, såsom den förträffliga skildringen af bellmanssångaren Raab, teckningen af Frigel, de utmärkta företalen till Wallins predikningar, till Lings och Valerii samlade arbeten — af hvilka det sistnämnda genom de inblickar, det lämnar i en hel tids odling och umgängeston, är så målande och upply-

sande —, vidare talen öfver Berzelius, Rosenblad, Löfvenskjöld, Brinkman och Wingård vid de ceremonier, då deras vapen krossades, öfver Skjöldebrand vid presidiets nedläggande i en systerakademi, uppsatsen öfver G. Löwenhielm i Post- och Inrikes Tidningar, biografien öfver Magnus Brahe, teckningen af Tomas Järta m. m., så uppstår ett högst betydande antal af personalhistoriska arbeten. Och härtill komma ytterligare de sympatiska porträttbilderna af Johannes von Müller och af Bonstetten, skissen »Ett besök hos Bonstetten» och »Skuggbild af Béranger».

Det kan med skäl sägas om nästan alla dessa teckningar, att de äro lifliga och roande. Egenskapen att vara verkligt underhållande var icke heller den minst viktiga, när det gällde skildringar, som i sin helhet eller delvis skulle uppläsas vid akademiens offentliga sammankomster. För Beskow stod alltid vid dessa uppgifter det populärt konstnärliga i främsta rummet; men enhvar, som befattar sig med dylika ämnen, vet, hvilken rikedom af detaljforskning ofta gömmer sig under en allmänfattlig framställning. Denna framställning har hos Beskow alltid ett särskild behag, dels därigenom att den enskilda bilden får en stundom jämväl mycket skrymmande bakgrund af allmänt historiskt innehåll, dels genom ett mycket individuellt element, som icke tillbakahålles af den nyktert pedantiska forskningens tusende betänkligheter men unnar det beundrande hjärtat mycken frihet till uttalande af sina känslor. Om bevisningen någon gång företer luckor, så förefinnas dock alltid, utom ett stort antal nya, förut ej uppdagade enskildheter, oförmodade synpunkter af betydelse, den smakfulle kännarens insikter samt det ädla sinnets begär att låta hvarje karaktär förete sina bästa, fast stundom af tillfälligheter eller samtidens fördomar undanskymda egenskaper.

En kännare har hos Beskow som minnestecknare beundrat stilens *perspicuitas* och *copia*. Dessa framträda ock öfverallt och rycka läsaren, liksom de ryckte åhöraren med sig.

Här har redan talats om den värdefulla teckningen af Leopold. Beskow skref till Runeberg om denna biografi,

att han vid dess författande lifvats af den åsikt, att litteraturhistorien vore lika helig som »statshistorien», och att, då Leopolds bild länge varit vanställd det synts honom vara på tid att framställa densamma i sin rätta dager. Särskildt hade han ansett sig därtill förpliktad, enär han, utan att tillhöra något parti, haft tillfälle att följa de litterära striderna för och mot Leopold från början till slut. Runeberg såg i dessa meddelanden framskymta ett antagande, att han skulle gillat fosforisterna mer än Leopold, och han svarar: »Du yttrar med afseende å din Leopold en förmodan, att våra åsikter om honom och nya skolan ursprungligen varit skilda. Jag tror, att du häri icke fullt träffat rätta förhållandet. Såsom *skolor* betraktade, ansåg jag hvarken hans eller fosforisternas hafva varit några mönsterskolor; men vid jämförelse behöll i mitt hjärta den leopoldska länge ett afgjordt företräde. Det var därför, jag vid mer än *ett* tillfälle dref den då ganska vågade satsen, att den så allmänneligen misskända gustavianska poesien ägde att framvisa alster icke blott jämförliga med utan äfven öfverlägsna de bästa af den nya skolans. Sannolikt skall mitt snart uppmätta skriftställeri i alla sina drag röja, att hela min håg är för det enkla och klara och att allt, som stöter på svammel och öfvergrepp, är mig motbjudande. Att fosforisternas tidigare produkter ägde mer, än tillbörligt var, af sistnämnda ingredienser, är i ögonen fallande, och att de därigenom skulle förlama sin inverkan på ett lynne, sådant som mitt, likaså. Hos de gamle åter beundrade jag den medvetna hållningen, klarheten i tanke och språk, om också den öfvervägande didaktiska arten af deras poesi icke fyllde mitt hjärta helt. Du finner häraf, att de åsikter, du uttalar i Leopolds minne, inom mig funnit en passlig och beredd jordmån att frodas i. Men jämte det, att jag med glädje anför detta, tackar jag dig för den oändligt intressanta bekantskap, jag fått göra med Leopold som person och människa.» Runeberg prisar för öfrigt Svenska akademiens sed att ägna minnesrunor åt stora, hädangångna personligheter: »Det var en lycklig idé

hos stiftaren af Svenska akademien att begära af henne minnesteckningar öfver bortgångna, utmärkta personer, i synnerhet som akademien hittat på att öfverlåta uppfyllandet af den kungliga föreskriften åt sådana förmågor som Franzéns och din. Huru många halfförgätna personligheter hafva ej därigenom uppkallats ur grafvarna för att lysa bland oss såsom ledstjärnor, och hvad kan väl mera höja andan hos ett folk än just de stora exemplen!» Det må i förbigående anmärkas, hurusom dessa meddelanden mellan Runeberg och Beskow vittna om den djupa förtrolighet, hvilken efterträdt den af Runebergs recension öfver »Sveriges anor» framkallade misstämningen. Beskow älskade gärna att »samla glödande kol» på forna vedersakares hufvud. Det var han, som år 1839 väckte i akademien det med bifall mottagna förslaget att lämna Runeberg den stora prismedaljen, den yppersta utmärkelse, som akademien kan ägna en person, mot hvars inväljande hinder förekommit. Det hade mer än *en* gång varit fråga om Runebergs inval, men »andra makter än de vittra uppreste en kinesisk mur»: den store finske skalden var en främmande makts undersåte, ej svensk statsborgare. Runeberg förklarade sig ej känna ledsnad öfver hindren, så snart han försport, att de voro »yttre, ej blott inre». Han besökte Beskow i Stockholm och omhuldades af honom uppmärksamt och vänskapsfullt. Den på detta sätt knutna personliga förbindelsen blef mycket varm, och Runeberg längtade ofta till »Skeppsbrobostaden», frågande: »Bor där alltid samma glada lugn, samma hälsa, samma ungdomlighet?» Han erinrade sig med glädje deras gemensamma uppvaktning hos konungen och deras vandring till Döbelns graf. Beskow skref hvarje nyårsdag ett långt bref till Runeberg, och Runeberg, som i grunden var en mindre trägen brefskrifvare, besvarade i regeln — tillfälliga afbrott inträffade — dessa skrifvelser hvarje första maj; genom att på detta sätt välja bestämda dagar ville de förekomma att meddelandena skulle afstanna samt genom bestämda vanor underhålla förtroligheten.

Samme Runeberg var en varm vän af Beskows biografi öfver Urban Hjärne. Den är ock ofantligt underhållande, på samma gång den är strängt saklig och i afseende på Hjärnes vetenskapliga undersökningar stöder sig på upplysningar från fackmän. Samma sakrikedom utmärker äfven teckningen af Svedenborg, låt vara att den skulle, såsom Rydqvist anmärkt, i vissa delar vara något romantiserad. Beskows plan att göra Svedenborg till föremål för en biografisk skildring framkallades genom ett samtal med Carus i Dresden. Man har förundrat sig däröfver, att Beskow, »för hvilken det fantastiska aldrig haft något lockande», särskildt fäst sig vid Svedenborg; man tager härvidlag i sin uppfattning måhända miste. Beskow, själf klar och sansad, hade dock en, mera än Rydqvist förmodar, liflig fantasi; ja, han berättar i ett bref till sina vänner, att han, äfven under friskt tillstånd, emellanåt hade hallucinationer, hvilka framträdde fullt åskådligt med en viss konkret kraft samt stundom voro af högtidlig, stundom jämväl af beklämmande natur. Teckningen af Svedenborgs andeskåderi är för öfrigt hvarken den bästa eller den företrädesvis iögonfallande delen af skildringen. Beskow ville, då Atterbom och andra förut framställt de visserligen af dem förskönade dragen af Svedenborgs andelära, hellre uppehålla sig vid bilden af vetenskapsmannen och människan, och han har i detta afseende lyckats göra sin framställning synnerligen läsvärd, medan däremot i de afdelningar, som beröra Svedenborgs visserligen ofta djupsinniga men ofta godtyckliga och i polemiken ensidiga teosofi, en viss brist på filosofisk och teologisk bildning röjer sig. Han hade en tid farhågor, att ämnets val kunde ur teologisk synpunkt väcka betänkligheter, och han rådfrågade därför Reuterdahl, betonande akademiens skyldighet att lämna en gärd af erkännande åt ett bland fäderneslandets märkvärdigaste snillen. Såsom man kunde vänta, var Reuterdahls svar fördomsfritt. Han fann Svedenborg vara ett förträffligt ämne för minnesteckning, hans personlighet storsint och den omständighet, att han ingalunda

var ortodox, ej böra utgöra något hinder att sympatiskt teckna hans lif och verksamhet. Af sin aflidne vän Berzelius hade Beskow under samtal inhämtat, att, enligt dennes tanke, Svedenborg med sin divination gått många senare naturvetenskapliga upptäckter i förväg. Beskow satte sig sedermera i förbindelse med A. Retzius och med E. Edlund för att höra deras omdömen om Svedenborgs vetenskapliga betydelse. Deras yttranden inkommo. Retzius sade sig vid läsningen af Svedenborgs *Oeconomia regni animalis* hafva råkat i förvåning öfver dess visdomsskatter; han spårade däri visserligen icke en originell forskare i exakt mening men ett alltomfattande snille, rikt på aningar och på sitt sätt »klassiskt» inom fysiologien. Edlund gjorde sina anmärkningar mot enskilda af Beskows uttryck, som lätt kunde missuppfattas; särskildt ansåg han Gauss' undersökningar hafva vederlagt antagandena, att jordens inre vore magnetiskt. Han medgaf, efter studium af »The principles or the first principles of natural things», att Svedenborg ägde en förtrolig bekantskap med sin tids studier öfver magnetiska fenomen samt själf gjort experimentala rön; men han ansåg honom snarare vara naturfilosof än naturforskare i egentligaste mening, och han fann hans teori för magnetismen behäftad med oriktigheter. Edlunds anmärkningar kommo delvis först efter talets tryckning, och Beskow har i margen här och hvar antecknat, att de ej förringa det verkligt profetiska i Svedenborgs blick på tingen.

Framställningens mästerskap gjorde Beskows teckning af Svedenborg mycket omtyckt; därtill bidrog naturligen det mystiskt egendomliga i föremålet. Runeberg förklarade, att Svedenborg jämväl i sin andelära alltid väckt hans beundran; dessa läror om andevärlden hade synts Runeberg äga sin källa i den ärligaste, samvetsgrannaste personlighet och icke varit foster af en lättfärdig inbillning. Själf uttalade Runeberg i en märklig skrifvelse sin uppfattning om möjligheten af en annars och under normala förhållanden latent anderymds tillgänglighet för människans

inre skådning. Förstånd och sinnen göra, enligt Runebergs sats, människan till jordevarelse; men hon har andra, dolda förmögenheter.* Han tillägger: »Jag har tänkt mig hos människan två sidor, en inre, som förenar henne med alltillvarelsen, och en yttre, som bestämmer hennes särskildhet, gör henne till ett för sig varande, bestämdt jag» (*omnis determinatio est negatio*, synes vara Runebergs åsikt). »Till den inre hör hennes andelif med dess ännu oupptäckta organer, till den yttre hennes begreppslif med dess tjänare, sinnena. Hos olika personer ser man endera af dessa sidor hafva öfvervälde. Däraf söndrandet, redan, den klara begränsningen, den själfviska beräkningen hos den ene; förblandningen åter, sväfvandet, den dunkla aningen, den hängifna uppoffringen hos den andre; dagtycket, om jag så får säga, med dess klarhet och skarpa konturer hos den förre, natt-tycket med dess skymning och försmältning af föremålen hos den senare. Låt vara nu, att man hos en person, som har den inre lifssidan företrädesvis utvecklad och stark, skulle på någon väg, exempelvis magnetismens, kunna på en tid helt och hållet afdanka de söndrande organerna från all verksamhet, så hvad hindrar, att den inre sidans osynliga trådar, sammanspunna med alltillvarelsens, skulle kunna leda till personer ett medvetande af skenbart skilda, ja, fjärran varande föremåls väsende och tillstånd? Känna vi oss icke stå i en inre, ehuru af förstånd och sinnen outredd förbindelse med värld och varelser omkring oss? Hvarför skulle icke denna känsla kunna klarna till full skådning, då det starkare sken vore släckt, hvarmed tanke och sinnen öfverflyga och blända oss? Vi skulle förgäfves tala om en stjärnhimmel för den, som lefde i en beständig dag: han skulle anse oss berätta spökhistorier; men låt dagen slockna kring honom, och han skall se de otaliga världarna finnas och lysa, han skall kunna utpeka deras platser och gifva namn af verklighet

* Runeberg tyckes sålunda antaga, att förståndet endast är sinnligt förstånd eller att åtminstone dess kategorier (jfr Kant) endast hafva tillämpning på det sinnliga.

åt hvad förut för honom icke ägt ens vikten af en dröm.»

I sin teckning af Svedenborg, där han söker göra fullständig rättvisa åt det »divinerande ingenium», som, enligt Anders Retzius, utmärkte siaren, har Beskow äfven skildrat Svedenborgs personliga beröring med Karl XII och därvid, såsom man kunde förmoda, begagnat tillfället att nedlägga en hyllning inför konungaminnet. Svedenborg hade, med anledning af de samtal, han med Karl haft i matematik och mekanik, yttrat, att konungen var »en herre af större djupsinnighet och penetration, än någon sig det kunnat eller kan föreställa», och Beskow häfdar, i sammanhang med anförandet af detta yttrande, sin, Järtas och Tegnérs uppfattning af »den stora hjältesjäl, hvilken hänfört sådana andar som fritiofsskalden, Byron, Herder, Dalin, Wallenberg, Oehlenschläger och själfve Voltaire»; han framhåller med skäl Karls skarpa hufvud och talar om likheten mellan Karl och Svedenborg i »orubblig tro på försynen, förakt för faror, kärlek till det underbara och det öfvermänskliga». Det ligger, säger Beskow, »ett skaldiskt själsdrag i Svedenborgs oföränderliga beundran för lejonet i norden, hvars underbara bild gärna anslår poetiska sinnen». Det må anmärkas, att den bekante svedenborgaren Kahl var missnöjd med denna framställning af Svedenborgs aktning för Karl; han ansåg, att Beskow, som läst Svedenborg, borde veta, att, enligt denne siares uppfattning, Karl XII är en »elddjäfvul» samt så långt nere i afgrunden, att han endast under eoners eoner *möjligen* kan renas. Anders Fryxell, som förklarade Beskows Svedenborg vara ett »mästerverk af lärdom, skarpsinne, opartiskhet samt klar och skön framställning», anmärkte likaså, att Beskow »gjort för mycket af hans favoritskap hos Karl XII och förtegat den plats i andevärlden, som han åt denne konung tilldelat».

Huru stor var ej, i alla händelser, växlingsrikedomen i Beskows berättarförmåga, och hur kärleksfullt förmådde han ej i de mest skilda ämnen åstadkomma något tillta-

lande! Skildringen af Raab är, ehuru kortfattad, ej underlägsen den af Svedenborg eller Leopold; makalös är däri beskrifningen på Raabs sätt att sjunga Bellman, och, i sammanhang därmed, den allmänna teckningen af humoristen, »som känner blodsbandet mellan sig själf och den mänsklighet han beler». Han gendref den föreställningen, att de af Raab frammanade bellmansscenerna endast vore muntrande, löjeväckande; han erinrade därom, att det underbara, som ur hvarje fulländadt konstverk tilltalar oss och bringar oss i »självglömska», alltid tillika innebär något allvarligt, ja, något mystiskt skakande, samt att ett dylikt element emellanåt framskymtar i de mest groteska taflor. Och Raab ägde, enligt Beskows mening, uttryck för bellmanssångens växlande tonfall »från det mest elegiska till en menadiskt yrande glädje, från begabbelsen af en fallen mänsklighet till barnets oskuldsfulla löje»; hans bellmansföredrag ryckte åhöraren »ur hvardagslifvets verklighet till en inbillningens rymd, där

allting tycks i vällust dö
och sorgen blott man saknar,

och där, på en vink af den magiska stafven,

allting får en ny natur,
ny frihet, lust och lycka,
från en rik med silfverur
till tiggarn med sin krycka.*

Ville man utförligt omnämna och genomgå alla Beskows minnesteckningar, skulle därtill erfordras en hel volym, som dessutom skulle få den besynnerliga karaktären att vara en minnesteckning öfver minnesteckningar. Man kan om dem alla, med Rääf, säga, att Beskow med ädel nitälskan antingen sökt upprätta misskända statsmäns ära eller med liflig styrka skildrat berömda fältherrars och krigares bragder, eller i ren dager framställt vetenskapernas och de

* Den liffulla teckningen upplästes i Par Bricole, som Raab tillhört och hvars högsta grad Beskow innehade.

sköna konsternas idkare. Det har sagts, att denna »dager» oftast skulle varit hos Beskow jämväl alltför ljus, idealiseringen så långt drifven, att verklighetstroheten därpå blifvit lidande. Påståendet är i sin allmännelighet otillfredsställlande, om än däri gömmes någon sanning. För hans förfaringssätt finnas vackra förklaringsgrunder: han ville framdraga i ljuset den skildrade personens verkliga värde, ej främst hans fel. Grunden därtill låg mycket djupt i hans lynne. Han har själf sagt, att han ända från ungdomen haft fullkomlig afsky för det nivelleringssystem, hvarigenom medelmåttan och klanderlystnaden söka nedsätta hvar och en, som är hufvudet högre än andra. Ett porträtt kan vara »vackert likt» eller »fult likt»; Beskow hade den egenheten att helst vilja göra sina bilder »vackert lika», och denna egenhet är knappast fördömlig, om blott likheten är obestridlig. Ett porträtt kan vara idealiseradt och dock sant, därför att det låter det urbildliga, som eljest ofta skymmes af småsaker, framträda; det kan ock vara ikoniskt och därför i enskilda drag slående genom natursanning. Beskow älskade nog mera det förra sättet, liksom han i dikten gärna anslog den heroiska tonen; han draperade sina stoder i mantel och lät dem ej gärna stå i nattrock. Men han försummade ej därför fullkomligt att teckna personernas hemlif och förtroliga vanor. Slog han sig lös, så kunde han, såsom i sina »Lefnadsminnen», blifva riktigt sprittande, liksom han ju ock i umgänget var känd att hafva »*le mot pour rire*». Hans högtidliga later i poesi och emellanåt i minnesteckning föranledde Rydqvist, som i världslifvet iakttagit hans obesvärade glädtighet, att — år 1833 — tillskrifva honom: »Onekligen är det skada, att de egenskaper, som i det enskilda lifvet göra herr hofmarskalkens umgänge så underhållande — en liflig framställning, fyndighet och kvickhet, ett gladt skämt och en satir af god ton —, nästan alldeles icke fått framträda i de under eget namn utgifna skrifterna, där ofta en patetisk och sentimental ton, som är individualiteten mindre egen, blifvit i stället anslagen.» Men man blifver ej annan än

den man är, och det *var* med Beskows väsen öfverensstämmande att i sällskapslifvet vara lika lekande som vänlig världsman, i dikt och vältalighet antaga en värdighet, som verkligen innerst härrörde ur hans, låt så vara, akademiska uppfattning af dessas uppgifter. Att den heroiska lyftningen i alla fall ej verkade hämmande på framställningens underhållande gång, är ofvan betonadt: därtill hade Beskow för mycket *savoir faire*. Den estetiska ståndpunkten var, säger Rydqvist, för honom alltid hufvudsak; man skulle måhända kunna tillägga: den fosterländska, ty Beskow var varmhjärtad patriot.

År 1863 tecknade Beskow i Svenska akademien Karl Gustaf Tessin. Han hade om sin afsikt underrättat Fryxell, som skrifver: »Det är att våga beträda *ignes suppositos cineri doloso*. Karl Gustaf Tessin, denne praktfulle och praktälskande påfågel, denne färgrike och färgskiftande kameleont, denna blandning af patriotism och själfviskhet, af snille och fjäsk, af ädelmod och småaktighet!» Framställningen af partitidens förvillelser ansågs i detta tal förbunden med fint anbragta men aldrig för bjärta anspelningar på samtida förhållanden. Dessa blefvo föremål för uttydningar, och B. E. Hildebrand skref till Beskow: »Om vår tid vore benägen att lyssna till historiens varningar, skulle det utan tvifvel vara hälsosamt, om våra samhällsförbättrare ville genomläsa Tessins minne, innan de företaga omröstningen rörande det hvilande representationsförslaget.» Själf hade Beskow förutsett detta intryck af talet och märkt dess verkningar efter själfva den sammankomst, då det upplästs. »Att hänsyftningarna vederbörligen uppfattats af opartiska åhörare, förnam jag», säger han, »efter sammankomstens slut, då många tackade för de under närvarande förhållanden gagneliga sanningarnas framställning.» För den, som nu uppmärksamt genomläser den vackra teckningen, förefaller det, som skulle dessa af Beskow själf medgifna hänsyftningar egentligen vara föga skarpa men hafva gifvit uttryck åt hans farhågor, att genom representationsförändringen — hvilken aldrig uttryckligt

omnämnes — konungamakten skulle, om än ej i samma mån som under frihetstiden, komma att försvagas. Beskow, som i allmänhet tecknar Tessin sympatiskt och därvid antagligen påverkats af dennes fina bildning och konstsinne, låter en slöja falla öfver de fel, han begick under den bekanta beskickningen i Paris, tager Tessins fraseologi väl mycket på allvar, ser hertig Karl Fredrik i ett mycket förskönande ljus och låter afträdandet af Bremen och Verden vara ett sätt att förekomma Englands deltagande för denne furste, medan det väl i själfva verket föranleddes af behofvet att, då Ryssland anföll, bereda sig Englands bistånd. Hufvudsaken är i denna teckning att låta skuggorna falla mycket tätt öfver frihetstidens statsskick. Härför behöfdes ej stora ansträngningar, ty korruptionstidehvarfvets skuggor voro, i sig själfva, betydande. Men därmed föll ock ett så mycket skönare ljus på Gustaf III, som gjorde slut på partitvisterna och på falheten för utländskt guld samt återgaf Sverige anseende.

Åt denne konung har ock Beskow upprest en minnesvård i sitt arbete om Gustaf III såsom konung och människa. Då emellertid Karl XII såsom konung har tidsföreträde, må först några ord ägnas Beskows arbeten om Karl. Vi känna af det föregående, huru varmt Beskow som ung besjungit hjälten; vi veta, huru hyllande omdömen om honom finnas inströdda i många af Beskows minnesteckningar.

I teckningen af G. F. von Rosen talar Beskow lika mycket om Karl XII som om Rosen, och med hänförd stämning prisar författaren Karls rättrådighet och fältherresnille samt antyder, att djupa politiska grunder funnos både för tåget till Ukraine och för den långvariga vistelsen i Turkiet, enär det förra afsåg att genom ett självständigt Ukraine under Mazeppa bilda en motvikt mot Ryssland, den senare att genom turkarnes uppeggande krossa tsaren, något som ock var helt nära att ske vid Prut. I sin teckning af Samuel Åkerhielm uppvisade Beskow, att »det svenska kansliet sällan räknat flera skickliga arbetare»

än under Karl XII, att konungen med särskild uppmärksamhet följde denna plantskola för ämbetsmän, träget arbetade med civila ärenden och utarbetade en ny kansliordning.

Den lifliga tonen och den skickliga framställningen i dessa minnesbilder väckte Anders Fryxells uppmärksamhet, och han skrifver år 1852: »Du är i Karl XII:s försvar ganska fyndig och lycklig. Det är intressant att se, huru han äfven i sitt kansli omgaf sig med utmärkta män. Jag hade ej tänkt, ej trott härpå. Föga fattas, att jag varder en kristen, sade Festus.»*

Framtiden skulle visa, att mycket »fattades» i Fryxells omvändelse till beundran för Karl XII. 1853 talar han om den blandning af hjältestorhet och »donquixoteri», som fanns hos Karl, och år 1854 skrifver han till Beskow: »Min prosa ber din poesi vara försiktig i de ampla loforden öfver Karl XII.» Men Beskow lät icke afskräcka sig, och sedan han med missnöje läst Fryxells teckning af Karl XI, skrifver han skämtsamt: »Med Karl XI må det gå, men far bara varsamt med Karl XII: eljest tror jag, att vi komma i kalabalik.» Kalabaliken uteblef ej, och Fryxells varningar voro fruktlösa.

»Svenska folket under Karl XII liknar», skrifver Fryxell en annan gång, »den ädle springaren, som med bloddroppande sidor tömmer sina sista krafter, utflämtar sitt sista andedrag för att åt sin riddare vinna den sista lagern. Det är skönt, det är härligt af svenskarne, men det är icke så af den konung, som tömde deras sista kraft. Om blott målet varit stort, ädelt, afsett något för Sverige, för mänskligheten viktigt och stort syfte, då hade den utomordentliga uppoffringen varit motiverad och *förklarad* i ordets båda bemärkelser. Men målet var ej sådant.» Fryxell menade, att Beskow bedömde Karl, såsom det kunde anstå författaren af »Sveriges anor», men förklarade sin egen inbillningskraft vara för slö för att kunna upptäcka Karls

* Citatet ur Apostlagärningarna är oriktigt.

regentvärde. Beskow genmälde, att ingen, som ej äger poetisk stämning, mäktar uppfatta Karl XII eller af honom göra annat än en karikatyr.

Uppmuntringar saknade Beskow ej. Fryxells historia öfver Karl XII, som börjat utkomma 1856, väckte på många håll förstämning. Agardh gladde sig, när han försporde, att Beskow ämnade träda upp mot Fryxell. »Karl XII:s storhet är», säger Agardh, »ensam i historien, och han får ej jämföras vare sig med Alexander, som var full af laster och passioner, eller med Napoleon, som reste sin stod på spillrorna af Frankrikes krossade frihet.» »Det har måhända», fortsätter Agardh, »aldrig funnits någon ädlare, renare själ än Karl XII:s, ty han hade icke mera än *ett* mål, det rätta, som han kämpade för. Det var hans fel som konung. Och liksom Karl X nu klandras, för det att han uppoffrade det rätta, så klandras Karl XII, för att han dog därför. Karl XII:s död kan endast liknas med hjältens i den grekiska tragedien, som endast kunde krossas af ödet, eller med Balders, som endast kunde träffas af onda makters pil.» Och Reuterdahl, som visserligen sade sig ingalunda kunna skatta Karls statsmannavärde så högt, som Beskow syntes honom göra, säger dock, i anledning af biografien öfver S. Lagerberg, där skildringen af karolinerna synts honom ypperlig, att »ett ord till försvar för Karl XII väl behöfves i vår af torrhet behärskade tid».

År 1859 var Fryxells arbete öfver Karl XII afslutadt. Runeberg skref därom år 1863 till Beskow: »Fryxell har bjudit till att anatomisera Karl XII:s regentvärde men under sin knif dödat dess båda lifselementer, hans fosterlandskärlek och hans hjältemod.» I Svenska akademiens handlingar för år 1865 införde Beskow sin historiska tidsbild »Karl den tolfte i Altranstadt». På högtidsdagen hade den korta teckningen upplästs. Men när den trycktes, var den åtföljd af nitton bilagor, utgörande lika många afhandlingar. Beskow var dock långt aflägsen från anspråket att i dessa afhandlingar hafva lämnat en historia öfver Karl XII; han yttrar blygsamt, att han vet sitt ar-

bete hafva brister, som härrört af begränsad förmåga och tid, men ock af de sjuttio lefnadsåren. Han hade blott velat lämna ett bidrag till en karakteristik öfver Karl XII och fästa uppmärksamhet på de drag, som synts »återstå att förklara i denna sfinxlika bild». En omarbetning af skriften om Karl den tolfte i Altranstadt utkom sedermera i två band under titel »Karl den tolfte, en minnesbild»; uppställningen är något ändrad, och vissa tillägg äro gjorda. Andra bandet utkom först efter Beskows död.

Framställningen är, såsom allt som utgått från Beskows hand, liflig och läsvärd, om än, hvilket ej undgått författaren själf, upprepningar här och hvar förekomma. Med en beundran, som delats af alla erfarna militärer, omtalar Beskow Karl den tolftes krigarsnille, liksom han lämnar många goda meddelanden om Karls karaktär samt om hans vetenskapliga intressen. Bedömandet af Lewenhaupts tappra och ädla men sjukligt misstänksamma personlighet förefaller ock rättvist. Äfven i mången enstaka punkt måste man gifva Beskow rätt, såsom då han säger, att Fredrik den andres ställning en gång var fullt lika vådlig som någonsin Karl XII:s, och att de personers dom, hvilka rätta sig efter utgången och som, därför att Karl dukat under, tadlat honom, kanske skulle hafva blifvit lika sträng öfver Fredrik, därest ej denne till sin lycka räddats genom ryska kejsarinnans död och det därpå följande omslaget i den ryska politiken. Beskow vederlägger påståendet, att Karl aldrig skulle velat ingå förlikning med August, och han har häri stöd af Carlson. Med afseende å det grymma straff, Karl lät Patkul undergå, erinrar Beskow med fullt skäl, dels att den tidens straff just ej voro milda, dels att Patkul dock var en verklig förrädare. Om Beskow vidare säger, att i Karls lynne och grundsatser ingick något af maximen *fiat justitia, pereat mundus*, så har han äfven därmed träffat det rätta, hvarvid dock kanske bort anmärkas, att en regent, som i denna vanskligheternas värld har ett dylikt rättesnöre för politiska och krigiska åtgärder, utsätter sitt rike för oerhörda äfventyr.

Svårast blifver det att ansluta sig till Beskow, när han talar om konungens benägenhet för fred med tsaren; man vet dock, att rätt förmånliga fredsanbud från denne förkastades af den efter alla sina motgångar ännu lika oböjlige Karl, och man studsar, när man hör Beskow säga om konungen, sådan han var år 1718, att hos honom »röjdes tecken, som pläga bebåda en fredlig ålderdom». Man tror då snarare på Geijer, när han säger de pregnanta orden: »Hvad man må tänka om Karl XII:s död, det var en slutad lefnad», och när han erinrar, att Karl ej lyssnade till anbuden om ett verkligt fredsslut med Peter. Och då Beskow, delvis stödjande sig på Järta, söker bortförklara eller mildra påståendena om den stora nöden i Sverige år 1718, så vägrar man att följa honom, alldenstund det är ovederläggligt, att enskild äganderätt var rubbad, oupphörliga tvångsåtgärder tillgrepos och landet låg utarmadt. Däremot har Beskow nog alldeles rätt, när han gendrifver påståendena, att Sverige skulle i militäriskt afseende varit värnlöst vid Karls död; det ägde faktiskt en ganska stark och väl organiserad krigshär. Och intet svenskt hjärta kan undgå att klappa lifligare, när Beskow talar om Karls enskilda dygder, hans underbara tålighet och hans förmåga att afhålla sig från uppbrusning. *

Hade Beskow med ogillande läst Fryxells Karl XII, så blef Fryxell ej mindre misslynt öfver Beskows. Sådana sammanstötningar kunna vara vådliga nog för vänskapen; men om än profvet var rätt hårdt, brusto ej de gamla banden. När Beskow skickade Fryxell det band af Svenska akademiens handlingar, där afhandlingen om freden i Altranstadt stod att läsa, medsände han ett bref, hvari han erinrade därom, att hans och Fryxells tillgifvenhet lyckligtvis aldrig störts af de olika politiska åsikterna. Fryxell svarade vänskapsfullt men med ett visst allvar, som dock i vissa delar af skrifvelsen mildras af

* Med ovanligt stor utförlighet har Beskow, som uppletade alla panegyriker öfver sin hjälte, redogjort för italienaren kapten *Gaetano Niricos* år 1826 utkomna skrift om Karl XII och Leonidas.

glädtighet. Han betraktade Beskows arbete som en mot sig riktad polemik, och han hade »med verklig smärta» sett »divergenserna» i deras åsikter. Men enhvar hade ju sin frihet. Beskow hade sagt åt Fryxell: »Akta dig för Karl den tolfte; angriper du honom, så får du med mig att göra.» Fryxell hade i alla fall följt sin öfvertygelse och angripit Karl; Beskow hade ock uppfyllt sin hotelse och angripit Fryxell. »Resultaten af allt detta kommer väl ingen af oss att upplefva. Men månne ej den öppenhet, hvarmed vi båda uttalat och följt vår öfvertygelse, är en bland de kraftigast bidragande orsakerna till det lyckliga, af dig anmärkta förhållandet, att vår vänskap ej störts af de olika åsikterna?» Emellertid förklarade Fryxell på det bestämdaste, att han icke känt sig öfvertygad af »Karl den tolfte i Altranstadt» samt att han och Beskow torde vara, hvar på sitt håll, »oförbätterliga». Dessa motsatser vore visserligen sällsamma, då Fryxell visste, att både han själf och Beskow ägde vilja att söka och förmåga att se sanningen; men de torde, menade Fryxell, åtminstone i ganska mycket kunna förklaras ur Beskows starka böjelse för rojalism, Fryxells för republikanism. Dock medverkade väl ock, såsom Fryxell framhöll, den viktiga omständigheten, att Beskow vore en målsman för poesien, Fryxell däremot för prosan. »Slutet, det rätta, det nödvändiga, blir väl, att enhvar fullföljer sin väg och *que nos destinées s'accomplissent.* Den ene sjuttioett, den andre sjuttiotvå år, veta vi nogsamt, hvilken är den snaraste, den sannolikaste tolkningen af de napoleonska orden.»

För att rätt uppfatta Fryxells ord bör man veta, att Beskow för honom förklarat de oförenliga motsatserna dem emellan bero därpå, att Beskow ansåge en stark konungamakt vara för Sverige nödvändig, medan Fryxell däremot funne den under frihetstiden gällande statsformen lämplig.

Som ett bevis på det goda lynne, Fryxell — liksom Beskow — bibehöll under dessa misshälligheter, tjäna Fryxells godmodigt skämtsamma ord: »Till min ovilja mot

Karl den tolfte har nu, utom andra skäl, kommit äfven det, att han bragt mig i opposition mot dig; han skall således äfven ett hundra femtio år efter sin död tillställa oenighet och strider!»

Olikheten mellan Beskow och Fryxell var verkligen innerst mycket stor, oaktadt den gamla, orubbade vänskap, som ständigt upplifvades dels under Fryxells stockholmsvistelse, dels under Beskows besök i Sunne. På den ena sidan — hos Fryxell — fanns, under all liflighet i den historiska berättarkonsten, en något »grund» och fantasilös uppfattning, som i historiska, liksom i undervisningsfrågor, skattade mycket åt utilitetshänsyn och, oberörd af all estetisk storhet, begagnade decimalmått; på den andra sidan — hos Beskow — fanns, på samma gång mannen själf i sina enskilda förhållanden var mycket praktisk och klok, en rik genljudsbotten för allt, som hade de stora minnenas klang, ett djupt förakt för den åsikt, som gör framgången till mätare för historiska personligheters värden, och en uppriktig beundran för allt, som på ett starkare sätt berört nationalkänslan.

Beskows arbete öfver »Gustaf III som konung och människa» utkom i Svenska akademiens handlingar och genomgår där fem delar. Den femte afdelningen är dock ej afslutad, och verket är en torso; att åtskilliga upprepningar förekomma, särskildt i slutet, berodde därpå, att Beskow ej fått lägga sista hand vid arbetet.

Han hade gått till sitt företag, lifvad af den varmaste kärlek till ämnet och efter att hafva ägnat åt förberedande studier all den tid, som lämnades honom öfrig af de många andra göromålen. Äfven denna gång hade Fryxell varnat honom men fruktlöst. Beskow fann det vara sin och, såsom han tillkännagifver för Fryxell, Svenska akademiens plikt och rätt att försvara dess stiftares minne mot ett lögn- och smädelsesystem, »som fortgått nära ett århundrade». Han anmärkte tillika uttryckligen, att han icke skref Gustaf III:s historia och aldrig utlofvat en fullständig karakteristik utan endast kunde bjuda anteckningar *om* Gus-

taf III, således blott ett bidrag till teckningen af hans bild, hvarvid författaren ägt rätt att utvälja de punkter, hvilka synts honom böra i främsta rummet belysas. Emellertid hade, säger han, arbetet öfver Gustaf III, änskönt han sökt begränsa sin uppgift, kostat honom ojämförligt mera hufvudbry än alla hans öfriga minnesbilder, och han hade under åratal därmed sysslat från morgon till kväll.

Den akademi, som Gustaf stiftat och åt hvilken han ständigt skänkt sitt konungsliga hägn, såg nu genom Beskows hand konungabilden befriad från många af de vanställande tillsatser, som haft sitt ursprung i smädebegär. De partiskrifter, hvilka, under sken af sanningskärlek, förvridit förhållandena och spridt lågt förtal, som aldrig kunnat bevisas, blefvo underkastade granskning. De smygande ryktena om beskaffenheten af det förtroligare närmandet mellan Gustaf och Sofia Magdalena återförvisades till de giftiga sumpmarker, ur hvilka de utgått. Beskows teckning af förhållandet mellan Gustaf III och hans mor gillades af Carlson. Vackert och sant skildrade Beskow det inflytande, konungens snillrika personlighet ägde på folket: »Nästan alla, som under hans tid ville göra anspråk på odling och smak, sökte bilda sig efter honom; hvad han älskade, blef folkkärt; hvad han ogillade, fördömdes af mängden: hans känslor klappade i nationens hjärta, hans nöjen blefvo allmänhetens.» Beskow återkallade i minnet Leopolds ord om konungen, att man vid försöken att häckla honom velat »med små fel bortskymma stora dygder». Naturligen hade Beskow kommit in i sitt rätta element, då han prisade konungens omvårdnad om vitterhet och konst samt den personliga välvilja, han ägnade deras idkare, och den eldande, tjusande inverkan, han på dem utöfvade. Hans storhet som talare, hans egen författarverksamhet, hans nit att lyfta den svenska skådebanan, hans bemödanden att bereda diktens söner en aktad ställning inom samhället, hans snilles skiftningsrikedom och hans i grunden mycket stora godhet skildrades ypperligt af Beskow, hvilken själf gärna hörde sig kallas »en efter-

boren gustavian». Ingen lär väl numera heller vilja bestrida Beskows mening, att Gustaf III genom statshvälfningen 1772 räddat fäderneslandet; ingen lär kunna jäfva hans ord om den omsorg, konungen ägnade åt flottan. Äfven hvad det mycket tadlade kriget mot Ryssland angår, har Beskow otvifvelaktigt rätt, då han säger, att »anfallets ögonblick var väl valdt» samt att efter Razumovskijs bekanta, för konungen och riket förnärmande not valet återstod endast »mellan en stegvis skeende återgång till partitiderna med deras bekanta följder eller att vid första gemensamma tillfälle» bryta löst samt »hellre förekomma än förekommas». En senare historieskrifning har gifvit ytterligare stöd åt denna Beskows mening. Till grund för Razumovskijs hela retsamma uppträdande låg den numera offentliggjorda men ej för Beskow bekanta instruktion, som ryske ministern Markov redan i slutet af 1784 erhållit från Petersburg och där alldeles ohöljdt den afsikten uttalas att kasta omkull den svenska konstitutionen af 1772 samt genom stämplingar skilja konungen från hans undersåtar. Om än konungen ej kände denna instruktion, kände han dock tillräckligt af den stora kejsarinnans ränker för att veta, huru stor faran var, och inse, att han borde begagna första lägliga tillfälle, då Ryssland vore bundet på annat håll, för att slå ett djärft slag. Hvad Beskow däremot ej framhåller är, att konungen genom sin egen utländska politik ej litet bidragit till den missstämning, som rådde i Petersburg, och själf i viss mån framkallat den spända ställningen samt att han, själf annars mästare i diplomati, spelat för mycket med upplagda kort vid sammanträffandet i Rom med samme Markov. Med skäl säger Beskow, då han skildrar alla de faror, i hvilka kriget invecklade konungen, att han var störst i motgången: »Äfven för Gustaf strålade snillets stjärna och mannamodets glans klarast i de mest vidriga ödens natt.» När Beskow däremot alldeles bestrider, att konungen någonsin umgåtts med tanken att nedlägga kronan, så jäfvas detta påstående genom Oxenstiernas bref till Gyldenstolpe

om sitt samtal med Gustaf i Kymenegård; men det bör å andra sidan medgifvas, att konungens modfälldhet snart visade sig hafva varit blott tillfällig. Med stor tveksamhet läser man Beskows försök att bemöta klandret mot brännvinssystemet samt mot den så kallade pastoratshandeln, af hvilken senare visserligen konungen ej dragit fördel men hvilken dock af Schröderheim stegrats på ett sätt, som medelbart måste utsätta konungen för tadel. Beskow hann icke att afsluta sin framställning af förenings- och säkerhetsaktens genomdrifvande; men det framgår af hans redogörelse, att han ansluter sig till deras åsikt, hvilka dels anse konungens handlingssätt hafva varit förestafvadt af politisk nödvändighet, dels antaga, att konungen själf ämnat sedermera lämna ständerna ökade rättigheter. * Något djärft synes Beskows antagande, att Oxenstierna, »såsom tillförordnad kanslipresident, i första hand ägde kännedom af förhållandet till främmande makter»; Oxenstierna klagade själf däröfver, att han först i andra eller tredje hand fick en oftast ofullständig kännedom om förhandlingarna.

Det intryck, som de under Beskows lifstid utkomna afdelningarna af hans arbete om Gustaf III gjorde på sinnena, var mycket starkt. Tadlet uteblef icke; inom pressen kom det från de håll, där man ej kunde förlåta Gustaf III, att han ville både *vara* och synas konung. Vännernas yttranden voro i allmänhet gynnande, stundom entusiastiska. Runeberg skref: »Skildringen af Gustaf III har uppfyllt mig med fröjd. Redan den vänliga stämningen mot den gode kungen verkar behagligt på enhvar, som ej har en gallsjuk lust att se allt, som står på lifvets höjder, i svart, men ännu mera intages man af den klara

* När man anmärkte mot Beskow, att han ej tillräckligt iakttagit den stora skiftningsrikedom hos Gustaf III, som gör, att han under olika epoker framträder med annan karaktär, så genmälde han, att Gustaf III förvisso under alla förhållanden bevarade sin identitet och att växlingarna icke utplånat kontinuiteten i karaktären.

rättvisa och den öfvertygande bevisning, hvarmed allt mot honom riktadt förtal vederlägges eller åtminstone mildras till kraft och verkan. Måtte dig förunnas hälsa och håg att fullborda detta härliga arbete och de många andra, dem vi äro anspråksfulla nog att ännu vänta af din öfverlägsna förmåga och undransvärda flit!» B. E. Hildebrand gladde sig däråt, att Beskow »sönderrifvit den väfnad af lögn och smädelse, hvarmed partihatet och otacksamheten omspunnit en af våra snillrikaste och mest fosterländska konungar». Rääf skref: »Hvilken lycklig lott är det ej att kunna förjaga töcknen från Gustaf III:s härliga bild och låta hans konungsliga tankar, hans svenska sinne, hans ömhet mot hög och låg, hans genomträngande vett, hans rastlösa arbetsamhet, hans öfverlägsna snille, hans oemotståndliga umgängessätt träda fram och visa honom sådan han var, den förste i sin samtid!» Ihre betygade sin förtjusning öfver det snillrika försvaret för Gustaf III. Elias Fries instämde och tillade för sin del, såsom naturforskare, att »bland svenska konungar torde knappt någon kunna täfla med konung Gustaf III i vård af och uppmuntran åt naturvetenskaperna».

Det är klart, att Fryxell ej hörde till de belåtna. »Med erkännande», skrifver han, »af det myckna nya, sanna och märkliga, som din Gustaf III innehåller, och af den stora förmåga, hvarmed du behandlat ämnet, är dock min känsla för nämnde konung en annan.» Beskow svarade, att Fryxells ståndpunkt berodde på hans tillgifvenhet för frihetstidens statsskick men att han väl ändå borde kunna erkänna Sveriges tacksamhetsskuld till den konung, som befriat det från att dela Polens öde.

Den svenska historieforskningens nuvarande nestor förklarade, att Beskow »för alltid borttvagit mer än en svart lögn från konung Gustafs bild och genom sin polemik mot smädelserna gjort det möjligt för kommande tecknare att lämna dessa å sido». Han tillönskade Beskow till fortsättande af ett »så ädelt, så gagneligt arbete hälsa, krafter och sinnesro».

Vill man rätt förstå makten af den inre hänförelse, som dref Beskow att så ofta i sina minnesbilder söka upprätta rykten och, kanske stundom med bortseende från oförnekliga fel hos de skildrade föremålen, framhäfva det väsentliga, det goda, det haltfulla i deras lifsgärning, så får man den skönaste förklaringen i ett bref till Runeberg, * däri han uttalar följande betydelsefulla och för hans karakteristik viktiga, för hans tänkesätt hedrande ord: »Min vittra kallelse har under de senare åren erhållit en allvarligare prägel, än fallet var jämväl den tid, då jag försökte skrifva sorgespel. Jag lefver, snart sagdt, endast för och med de döda; jag känner oafbrutet en hemlig maning till försvar eller upprättelse af någon misskänd eller förorättad förtjänst eller dygd, för hvilka ingen stämma kan höja sig ur grafven. Det är nästan, som om jag upplyftes af de dödas själar i kamp för dem, och liksom göte de en tillfredsställelse i mitt hjärta öfver försvaret för deras minne bland efterlefvande.»

Bland de Beskows arbeten, som blifvit införda i Svenska akademiens handlingar, märkes en längre litteraturhistorisk undersökning »Om den estetiska betydelsen af Thorilds strid mot Kellgren och Leopold». Den låg färdigskrifven redan år 1861, men Beskow, som hade »många järn i elden», öfvergick till andra litterära sysselsättningar och fullföljde icke sin plan att snart trycka sitt arbete. Först efter hans död kom skriften åter i åtanke, och den läsvärda uppsatsen pryder nu den fyrtioåttonde delen af handlingarna. Anledningen därtill, att Beskow ville ägna en förnyad uppmärksamhet åt striden mellan Thorild å ena sidan och Kellgren samt Leopold å den andra, låg däri, att han ansåg akterna i hela fejden dittills mycket

* Den 1 januari 1862.

ofullständigt framlagda och belysta. Beskow ådagalägger, att Thorild ursprungligen i denna strid var den utmanande. Han erkänner Thorilds snille men klandrar hans högmod samt brist på självbehärskning, hvilka kommo honom att förslösa sina krafter på ändamålslösa saker. Thorilds brist på självkritik fördunklade många af hans lysande egenskaper — en man, »som själf tillbad» hvad han skrifvit under »tårar af innerligt behag», var ett offer för självförgudning, och Beskow framhäfver starkt Thorilds måttlösa egenkärlek. Man kan svårligen — huru stor beundrare af Thorilds genius man må vara — underlåta att gifva Beskow rätt, då han med afseende å Thorilds berömda »Lagstiftning i snillets värld» anmärker, att den ej alls håller hvad titeln lofvar, enär där »ingen sida af skönhetsläran framhålles i någon ny dager», »ingen redogörelse meddelas för grunderna af en enda bland vitterhetens arter». Angående Thorilds bekanta vitterhetslag, att »ingenting göres för sina fels skull utan för sitt värdes skull», säger Beskow med allt skäl, att ingen vitter granskning blifver möjlig, om en författare får värja sig med den satsen, att han utfört sitt arbete ej för felens utan för värdets skull, något hvarpå ingen egentligen kan tvifla, eftersom man ej gärna skrifver med föresats att misslyckas. Thorild var verkligen alltför mycket paradoxal, när han förklarade det vara omöjligt för någon dödlig att »vilja göra en skönhet och dock göra en fulhet», samt att man bör högakta det ovanliga »äfven när det är som mest misslyckadt». Beskow förnekar ej, att Thorilds framställning är rik på blänkande infall, ja, på verkliga blixtar af ingifvelse, men han finner densamma ock ovanligt rik på obevisade »vågsatser», och han föredrager vida Leopolds mindre fragmentariska, mer logiska stil. Om Beskow härvid tyckes glömma ensidigheten i Leopolds ståndpunkt, så bör man ihågkomma, att dels Thorild knappast var mindre ensidig, dels Leopold onekligen, hur snäf hans konståskådning i vissa fall må hafva varit, var långt mer helgjuten. Thorild var säkerligen en rikare natur, Leopold

en inom sin sfär mera harmonisk. Och medan Thorild var full af stora ansatser, hvilka ofta svekos af verkligheten, utförde Leopold på det området, dit hans egen och tidehvarfvets allmänna bildning försatt honom, betydande ting. Att Thorilds många smaklösheter skulle misshaga en så måttfull person som Beskow, är för öfrigt helt naturligt.

Sina tankar i en annan litteraturhistorisk fråga, nämligen striden mellan den gamla vitterhetsskolan och fosforismen, har Beskow bland annat uttalat i en bilaga till sin skildring af Leopold. Han hade själf förhållit sig skäligen neutral i denna vittra fejd, som under hans ungdom upplågat, och han har ofta förklarat, att han icke personligen hade anledningar till missnöje med den nya skolan. Han hade ej endast af Atterbom utan, som han uttryckligen säger, af Hammarsköld, som annars kunde vara våldsam nog, rönt välvilja. Dessa yttranden, som nog hafva sin sanning, visa emellertid, att Beskow ej lagt mycket på minnet det sätt, hvarpå han i »Markalls sömnlösa nätter» blifvit behandlad. Särskildt den femte sången i »första natten» hade mot honom varit skäligen ohöfvisk. I den fingerade striden mellan »Bernardo» och Petrarca hade den förre skildrats som en veklig sprätt, »stolt öfver sin fägring» samt såsom skald alltför benägen att använda långods. »Bernardo» lider ock i den diktade fejden snart nederlag. Men detta utfall var af Beskow för länge sedan förgätet, och hans lugna omdöme bestämdes icke af groll öfver några verser i en vitter stridsskrift. Emellertid ansåg han, ju mer han studerade den ifrågavarande tidens litteratur, att de fosforistiska anfallen mot den äldre skolan varit ganska obefogade och dessutom onödiga.

Beskow medgaf villigt, att den nya skolan »ådagalagt flerahanda förtjänster om vitterheten»; han erkände, att den romantiska världsåskådningen hade större djup än upplysningstidens. Han gillade ej heller det sätt, hvarpå Wallmark skött den gamla skolans försvar, och särskildt tadlade han dennes uppträdande mot det nationellas betydelse i poesien, ett uppträdande som var föga tidsenligt

under den genom götiska förbundet nyvaknade fosterländska hänförelsens tid samt i sig själft ägnadt att såra svenska sinnen. Ej heller blundade Beskow för den begränsning, som låg i den gamla skolans sätt att förbinda skönhet och nytta, *utile dulci*, sedolärande syften och lekande behag. Poesiens, likasom alla konsters, »nytta» kunde, enligt hans mening, naturligen endast ligga däri, att de förädla och lyfta människoanden. Men om han än gjorde dessa medgifvanden, kände han sig formligen upprörd vid tanken på den orättvisa, den hetsighet och den otidighet, som nya skolan lade i dagen vid sina stormlöpningar mot skalder ur andra läger. Ej nog att den gamle Leopolds författarära hånfullt »söndersletes»; Wallin anfölls oafbrutet, och i Atterboms »Rimmarbandet» fördes Wallin och Valerius i burar att visas för allmänheten. Öknamnen Struthio (Wallin) och Amarulli (Valerius) idisslades i afsikt att förlöjliga de nämnda skalderna. Och när fosforismen påtog sig puritanismens mask samt klandrade det med moralsentenser uppblandade lättsinnet i den godlynte Valerii dryckesvisor, så skulle man, menar Beskow, hafva kunnat fråga, huruvida ej sedefördärfvet i den af nyromantiken förgudade Fr. Schlegels Lucinda var långt mera verkligt. Beskow plågades äfven af fosforisternas ständiga »växelbeprisning» samt utbasunande af sina förtjänster. Och framför allt ansåg han hela detta larm och gny fullkomligen onödigt. En ny tid i vår vitterhet hade, alldeles oberoende af fosforismen, redan uppstått. Franzén, Wallin, Tegnér, Geijer hade redan anslagit dittills ohörda toner utan att därför vildsint bekriga gustavianerna. Det var därför alldeles obehöfligt att höja härskri och ikläda sig vapenskrud. Den nya skolans smädelser mot Svenska akademien misshagade naturligtvis Beskow; han kunde ej finna hvad akademien förbrutit, denna akademi som med glädje hälsat Franzéns, Wallins och Tegnérs skapelser samt således visst ej visat någon afvoghet mot det nya, där det befanns värdefullt.

Det fanns en ännu kvarlefvande, älskvärd fosforist, som plågsamt berördes af Beskows omdömen om den nya

skolan. Det var Börjesson, och han uttalade i ett bref sitt beklagande däraf, att Beskow ånyo framdragit den svenska romantikens ungdomsfel. »Hvarför mana dessa skuggor fram ur det Scheol, dit de en gång blifvit hänvisade?» Han fann, att akademisternas och fosforisternas förvillelser kunde »kvitta med hvarandra» och att man numera öfvervägande borde uppehålla sig vid det goda och berömliga i *bägge* riktningarna. Beskow svarade, att han ej af ovilja mot romantiken och fosforisterna åter behandlat ämnet. Han hade stått i mångårigt vänskapsförhållande till Atterbom, han hade varit nära bekant med Dahlgren, Askelöf och Livijn, hvilka alltid visat honom välvilja; från Hammarskölds sida hade han åtnjutit ett »sällsynt öfverseende». Men han hade ansett sig böra uttala en gensägelse mot den vanställning af vår litteraturhistoria, som visat sig i systematiska försök att i in- och utländska tidskrifter framställa Leopolds och Svenska akademiens verksamhet som »reaktionär» och fientlig mot alla friare sträfvanden.

Beskow åhörde alltid med missnöje den ofta hörda satsen, att tiden från Gustaf III:s död till den nya skolans framträdande skulle varit en ofruktbar järnålder för vår vitterhet. Intet misstag kunde, skref han till den med honom liktänkande Fryxell, vara större. »Under detta tidskifte blomstrade dock det skönaste af Franzéns och fru Lenngrens skaldelif, Leopold skref Virginia och sina vackraste lyriska dikter; Oxenstierna utgaf Skördarna och Disa, Adlerbeth sina ypperliga öfversättningar; inom denna tid falla äfven Wallins världsliga skaldskap, Bloms, Valerii, Choræi, Silfverstolpes och Kullbergs skaldebanor — och förstlingarna af Tegnérs, Franzéns, Geijers och Lings diktskapelser. Hvilken tid är rikare?»

Så kämpade Beskow i tryck och skrift till försvar för allt, som han ansåg misskändt, till gendrifvande af påståenden, som syntes honom kränka sanningen.

Till Beskows litteraturhistoriska uppsatser kan äfven räknas hans i K. Vetenskapssocietetens handlingar för år

1850 införda afhandling »*De l'influence de la littérature ancienne sur le développement et le caractère de la première révolution française*». Han ansluter sig där till den redan af Barante och andra uttalade åsikten, att Frankrikes litterära utveckling lidit men af den starka antikefterbildningen; den franska poesien skulle hafva blifvit ett mera troget uttryck för nationens lif, om hon, i stället att hämta sina ämnen ur grekers och romares historia samt omforma dessa ämnen i Ludvig XIV:s hofstil, besjungit fosterländska händelser och bedrifter. På detta sätt hade man tillskapat en litteratur, ja en civilisation, som ej stödde sig på historiska traditioner eller folkliga seder. Men denna litterära olycka, hvilken väl ej får så mycket beklagas, eftersom ur denna så kallade förkonstling dock Racines både fina och själfulla dramatik uppspirat, medförde äfven politiska vådor. En odling, som' var närd af abstrakta teorier och af antiken, förde helt naturligt, när revolutionen utbröt, till försök att modellera samhällsformer och samhällslif efter de grekiska och romerska fristaternas mönster. Den romerska tragedi, som vid Ludvigs hof spelats af skådespelare i peruker och pseudoklassiska dräkter, blef en prolog till det republikanska sorgespel, som uppfördes af sanskulotter i röd mössa. Själfve den dygdige Fénelon hade i sin Télémaque angifvit tonen, när han framställde mänskligheten under form af en universalrepublik samt i sin chimäriska statsförfattning åter uppkallade till lif både Platos drömda stat och Roms åkerlagar. Också ansåg utopisten Terrasson, att den nyttigaste gåfva, sånggudinnorna skänkt människorna, vore Fénelons Télémaque; »om människosläktets lycka kunde beredas genom ett litterärt arbete, så skulle hon danas genom denna bok». Detta verk efterföljdes af andra. Marmontels Bélisaire gömde mycket nyhetsmakeri under antika former, och Florians fadda Numa Pompilius var späckad af ihålig men mycket modern filantropi. När man i Numa Pompilius läser om en skuggmonark, som utdelar åt folket statens skatter, ej vill hafva annan lifvakt än folkets kärlek och uppreser tempel åt den allmänna

välviljan, så tycker man sig se ett förspel till nationalförsamlingens filantropiska bemödanden; boken vittnar ock om en obegränsad tillit till abstrakta teoriers förmåga att, om de följdriktigt tillämpas, skapa allmän lycksalighet: det fanns icke, säger författaren, i Numas rike en enda olycklig. Den store Montesquieu var själf en apostel för antikförgudningen. När statshvälfningen sedermera inträffade och franska republiken grundades, antog folket med förtjusning symboler, namn, medborgerliga högtider, som lånades från romerska republiken, och denna hänförelse visar, att sinnena genom den i litteraturen rådande antikhärmningen länge varit förberedda på dessa saker. Man hastade att förändra en kyrka till ett panteon, och minnena från Forum lefde åter upp i de bildstoder, med hvilka David smyckade konventets sal. Mynten buro romerska fascer, frygisk mössa, Herkules' bild. Den kristna tideräkningen utbyttes mot en republikansk. Madame Roland hämtade sin andliga näring ur Plutark, och hennes make dog Catos självfalda död. Vergniaud och de öfriga girondisterna höllo tal, som voro fulla af reminiscenser från Rom; de gåfvo åt sina fiender namnen Catilina eller Verres, åt sina vänner benämningarna Brutus och Regulus. När Robespierre befann sig i minoriteten, yttrade han, att dygden alltid räknat få anhängare, medan Cæsarer och Clodier alltid haft majoritet. När Valazé försvarade Roland och Servan, som bergpartiet ville utesluta ur folkförsamlingen, hänvisade han till minnen från Grekland och Rom: »Om atenarne läto Aristides drabbas af ostracismen, så försonade de sin orättvisa genom att återkalla honom; om Rom förvisade Camillus, blef Camillus hämnad genom sin återkomst till fäderneslandet.» Rådplägningarna om Ludvig XVI:s afrättning vimla af antika bilder och hänsyftningar på romerska förhållanden. En talare erinrade om Cæsars mord och förklarade, att hvarje medborgare har mot en »tyrann» samma rätt, som Brutus hade mot Cæsar. Snart gaf man i Paris fester med grekiska dräkter och romerska triumfvagnar; fruntimmernas klädedräkt efterbildade tunikan,

håret pryddes med grekisk bindel, och fötterna buro antika sandaler. Man kunde ej hålla ett tal utan att beröra forntidens mytologi eller historia, och när Robespierre ville gent emot Hébert och Chaumette upprätthålla tron på ett högsta väsende, påminde han sina åhörare därom, att tyrannen Cæsar betviflade själens odödlighet och var ateist. Ojämförligt komiskt är — Beskow berör ej detta förhållande — att se, huru de franska aristokrathatarne ständigt förhärliga den aristokratiskt sinnade Cicero. Cordelierklubben voterade åt Marat ett altare, liksom de gamle åt sina gudar, och en talare utbrast vid detta altares fot: »Dyrbara lämningar af en gud! Skulle vi kunna vara trolösa mot dessa maner?» Snart förde Bonaparte i sina proklamationer ett språk, som erinrade om det befallande Roms dagar.

Beskow har i denna lifliga skildring i allmänhet fullkomligt rätt; någon gång märker man dock en öfverdrift, såsom när han antyder, att man, då prinsessan Lamballes hufvud bars på en pik, härmade hvad Sulla låtit göra med många framstående medborgare, eller då han framkastar, att Carrier hämtat tanken till sina »noyader» från Neros försök att dränka Agrippina på ett skepp, hvars mekanism var för ändamålet enkom afpassad.

Beskow kommer i sin undersökning till den slutsats, att den franska republiken knappt skulle kunna hafva gått så långt i abstrakta utopier, ohistoriska omdaningar och efterbildningar af idealer från den romerska republikens dagar, därest icke Frankrikes hela odling, i stället att hvila på gammal, nationell grund, tagit antiken till mönster och lagt den inhemska historien åsido. Det var icke på detta sätt, som holländarne gått till väga, då de i krig mot Spanien danade sin republik, eller Washington, då han gjorde Förenta staterna självständiga.

Detta vackra arbete om den antika litteraturens inflytande på franska revolutionens skaplynne och utveckling behagade särskildt Hwasser. Anledningarna voro två. Dels hade Hwasser en liflig afsky för den franska revolu-

tionens förirringar och brott, dels var han aldrig någon varm vän af de antika studierna. Han uttryckte sin lifliga belåtenhet i ett bref, som bär vittne om hans tänkesätt och där han skarpt ogillar den »individualism», som — enligt hans något egendomliga uppfattning — särskildt var utmärkande för den klassiska bildningen, hvars karaktär snarare är objektiv ända därhän, att den låter individen uppgå i statslifvet.

I grunden misstog sig Hwasser rätt mycket, då han trodde Beskows skrift röja obenägenhet mot antik litteratur och klassiska studier. För dessa hyste Beskow, ehuru på detta område likasom på det historiska eklektisk autodidakt och i afsaknad af systematiskt ordnade kunskaper, en mycket stor beundran, och denna känsla framträder med särskild styrka i det genom stilens behag i hög grad tilltalande arbete, som handlar om »själens hälsa» och vid hvilket han själf synes hafva fäst en viss vikt.

Beskow kallar den i Svenska akademiens Handlingar för år 1857 införda skriften »Om själens hälsa» en populär psykologisk framställning, närmande sig moralfilosofiens område. Tonen är lätt och underhållande; en världsvis mans milda humanitet och rika lefnadserfarenhet uttala sig i den icke strängt vetenskapligt affattade skriften. Författaren framhåller, att själens sundhet ingalunda beror på förståndsbildningens utveckling allena, och han gör en mycket riktig skillnad mellan förnuftet — människoväsendets gudomliga innehåll — och förståndet samt uttalar de sanna, ehuru till utseendet och för den ytlige betraktaren paradoxala orden, att »visst folk kan blifva med hvarje dag på en gång förståndigare och oförnuftigare». Vid tvenne faktorer fäster Beskow, när det gäller att bestämma villkoren för själens hälsa, särskild vikt, nämligen vid självbehärskningen (de gamles ἐγκράτεια) och vid själskrafternas harmoniska verksamhet. Dessa tvenne faktorer äro ock af stor betydelse; men det kan anmärkas, att äfven den onda viljan kan utveckla själfbehärskning samt att harmonien mellan själskrafterna kan vara högre eller lägre,

kan vara ett uttryck för sedlig karaktär men ock ett uttryck för en aristippisk lefnadsvishet, hvilken ej ställer handlandets mål mycket högt utan nöjer sig med en behaglig måtta i lefnadsnjutningen. Och när som exempel på denna själens harmoni anföres sinnesförfattningen hos en man, hvilken förklarade sig icke vara missnöjd med någon, icke en gång med sig själf, så har man svårt att värja sig för den uppfattningen, att en så beskaffad själshälsa är alltför lättvunnen; till missnöje med sig själf har nämligen äfven en ganska högt utbildad etisk karaktär dagliga anledningar.

I själens rätta dietetik spelar, såsom Beskow af egen erfarenhet visste, arbetet en betydande roll, och han förhärligar med skäl arbetsamheten såsom »afledare för förirringar» och »skapare af trefnad». Han framhåller vältaligt, huru människan genom arbetet undviker själstomhet och ledsnad, »plågoandar, hvilka döda långsamt men säkert»; han visar, huru arbetet underhåller sinnets glädtighet och ännu i ålderdomen bevarar lynnets spänstighet. Men lika litet som själfbehärskning och en viss harmoni mellan själskrafterna alltid utvisa verkligt hög sedlig kultur, lika litet utgör arbetet, såsom sådant, ett intyg därpå; arbetsamhet kan nämligen utvecklas äfven för onda eller jämförelsevis värdelösa ändamål, och man kommer ej fram till en rätt bestämning af grundegenskaperna i en hälsofull själ, förrän man undersökt själfva *innehållet* i karaktär och sträfvanden, tillsett, huruvida detta är af högsta art samt fått bestämma människans sinnesriktning, blifva lag för hennes verksamhet och utgöra hennes högsta goda.

Lyckligtvis saknas icke i Beskows vackra arbete hänvisningar till detta innehåll. Han förklarade nämligen kristendomen vara »den sanna källan för själens hälsa» och aflägger ett vittnesbörd om den välsignelse densamma spridt. »I sin gudomliga enkelhet, som kan fattas af ett barn», innebär den på en gång »den högsta tros-, vishets- och dygdelära».

I det närmare utförandet skymmas i någon mån dessa hänvisningar dels genom ett alltför starkt betonande af den

lugna likstämmigheten i själen — oberoende af innehållet —, dels genom drag af den finare eudemonism, hvilken anser ändamålet vara en odlad själs lycka och välbefinnande samt det riktiga handlandet vara ett medel därför, dels ändtligen genom en nog formell bestämning af dygden.

Den lugna »likstämmigheten» fann Beskow klarast framträda i antiken, och det är därför han sätter den senare så högt. Han har ock rätt däri, att för de gamle, åtminstone under deras bildnings mogenhetstid, filosofien ej endast var »abstrakt spekulation utan lefnadsvishet». Men man märker tillika, att Beskow — i hvars lysande bildning Tegnér ofta anmärkt en brist, nämligen felande insikt i det grekiska språket och den grekiska odlingen — ej gör en tillräcklig skillnad mellan Hellas' olika filosofiska systemer utan med nästan lika öfverflödande beröm omnämner Plato, Aristoteles, stoikerna och Epikuros, finnande i deras ganska olika teorier på sin höjd »skiftningar i tonen». Vidare går Beskow något för långt, då han tror, att melankoli och leda vid lifvet voro alldeles okända för antiken. Man behöfver, för att finna att detta ej var fallet, icke nödvändigt framhålla en så i ögonen fallande motsats till lefnadsglädje som Hegesias, hvilken, i medvetande därom att lustförnimmelsen, som för honom utgjorde det högsta goda, var tusen vanskligheter underkastad, förordade en frivillig död samt, på grund däraf att flera lärjungar följde hans råd, fick tillnamnet Pesitanatos (den till död öfvertalande). Nej, »melankolien», vemodet hade rätt tidigt gjort sin stämma hörd i den sköna, helleniska odlingens samklang af röster, och i en korsång hos den af oöfverträffadt jämnmått utmärkte Sofokles heter det: »Bäst är, att aldrig hafva varit född, därnäst att så snart som möjligt återvända dit, hvarifrån man kommit.»* Men

* μὴ φῦναι τὸν ἅπαντα νι-
κᾷ λόγον· τό δ' ἐπεὶ φύῃ,
βῆναι κεῖθεν περ ἥ-
κει πολὺ δεύτερον, ὡς τάχιστα.

Oed. Col.

visserligen har Beskow, om än antagandet att för antiken melankolien var okänd är förhastadt, rätt däri, att den grekiska odlingen, i stort sedt, utmärkes af skön, måttfull humanitet och af en stor rikedom på ljusa, gedigna, välordnade karaktärer. Den helleniska kulturen är i detta afseende typisk och ouppnådd. Men för kristendomen med dess rikare innehåll, starkare betonande af subjektet samt djupare medvetande om skuld och försoning ställer sig krafvet på harmoni mer svårt och inveckladt. Dess harmoni är mindre lätt vunnen, framgår ur djupare disharmonier och ernås endast genom stora, för forntidens människor ej kända eller blott anade brytningar. Karaktärens helgjutenhet har där till förutsättning ett »dödande af den gamla människan», ett dödande som för antikens hela föreställningssätt — hufvudsakligen och med undantag för några stora tänkare samt sorgspelsförfattare begränsadt inom en förädlad timlig tillvaro — måste vara mer eller mindre främmande.

Det nämndes, att stundom en finare eudemonism framträder i den älskvärda uppsatsen om själens hälsa. Saken kan försvaras därmed, att här det just är fråga om välbefinnandet, icke om dess orsaker. Men å andra sidan kan, då hälsa ej är detsamma som känsla af hälsa — man tänker föga på hälsan, då man åtnjuter henne —, uttrycket egentligen ej betyda annat än själens normala tillstånd, och därmed är man strax inne på ett andligt område, där hvarje försök att, om ock antydningsvis, göra lycksaligheten till hufvudsak och det etiska till medel förskjuter frågans läge. Och i »Om själens hälsa» ses allt öfvervägande ur »lyckans» synpunkt, hvarvid ett godt och förnuftigt handlingssätt får värde mindre som själfändamål än som vehikel.

Ändtligen fattas här dygden i aristotelisk mening såsom en medelväg eller som den viljebeskaffenhet, hvilken iakttager midten mellan två ytterligheter. Detta uppfattningssätt sammanhänger ganska nära med Beskows måttfullhet och med hans egen obenägenhet för öfverdrifter,

hans fina humanitet och säkra takt. Den store stagiriten hade ju bestämt återhållsamheten som ett mellanting mellan okänslighet och omåttlighet, tapperheten som en medelväg mellan dumdristighet och feghet, värdigheten i yttre lefnadssätt som ett medium mellan gnideri och skrytsam ståt o. s. v. Men Aristoteles kunde aldrig uppgifva, hvari den riktiga medelvägen bestod, och formeln är mycket tom. Den har det stora felet att göra skillnaden mellan godt och ondt graduell, kvantitativ men icke kvalitativ; ett litet *plus* eller *minus* gör ett fel till en dygd eller tvärtom. Men därmed saknas hvarje fast måttstock, hvilken ju endast kan finnas i något, som i och för sig är godt och därför kan vara värdemätare. Följdriktigheten skulle, när man påstår dygden vara ett mellanting mellan ytterligheter, bjuda att förklara henne själf utgöra ett mellanting mellan dygd och odygd. Å andra sidan kan man förstå, hvarför den aristoteliska dygdeuppfattningen behagade Beskow. Den härledde sig i mångt och mycket från den finbildade, mångkunnige stagiritens estetiska åskådning, hans äkta grekiska förkärlek för det måttfulla i natur och konst. Denna förkärlek delades af Beskow, som själf var finbildad och mångkunnig samt i sitt sätt att se lifvet mycket human, i hela sitt väsen utmärkt af mycken jämvikt. Men betraktar man den aristoteliska *μεσότης* närmare, så faller den sönder redan vid den frågan, om man egentligen kan vara *för mycket god*, för mycket ädel, för mycket gudfruktig. Det kan emellertid ej nekas, att äfven detta i arbetet »Om själens hälsa» förekommande åskådningssätt om dygden såsom ett medium mellan ytterligheter gifver en god inblick i sinnesbeskaffenheten hos författaren, hvars hela sätt att skicka sig bar prägeln af ett »gyllene lagom», af en sällsynt förmåga att väl och värdigt bära — lifvets lycka. Man kan säga om Beskow hvad Horatius sade om Tibullus:

Di tibi formam,
Di tibi divitias dederunt artemque fruendi.

Han var, äfven han, i den ställning

Cui
Gratia, fama, valetudo contingat abunde
Et mundus victus non deficiente crumena.

Det hedrar honom, att han, som var i besittning af sådana förmåner, ej missbrukade dem utan, för att fortfarande begagna ett aristoteliskt uttryckssätt, med *μεγαλοπρέπεια* förenade så många drag af *σωφροσύνη*.

Enskilda satser i Beskows skrift kunna vara tvifvel underkastade, såsom då han antyder, att »alla» människans ädla egenskaper — skulle verkligen fåfängan kunna vara så allbestämmande och suverän? — grunda sig på ett behof af andras gillande. Terminologi och definitioner kunna stundom vara sväfvande, såsom då det heter, att människosjälens dyrbaraste gåfvor äro förnuft och välvilja — en uppdelning, som förfaller inför den anmärkningen, att den sanna välviljan är »förnuftig». Enahanda är förhållandet med satsen, att »de gamles filosofi» — något, som skall utvisa dennas företräde — hvilade på självkännedom, de nyares däremot på spekulation, på forskning efter tingens innersta, eviga ursprung, det absoluta. All filosofi, ända från Tales, har befattat sig med »tingens ursprung», huru skiljaktiga än resultaten varit. Hvad »självkännedomen» angår, så torde ej mindre Kant än Sokrates hafva sysslat med densamma, och det är utom allt tvifvel, att undersökningarna om subjektets sanna natur hafva inom den filosofi, som stått på kristen odlings mark, fördjupats långt utöfver hvad på antik lifsuppfattnings grund var möjligt.

Beskow gifver en skön skildring af en ädel ålderdom och gendrifver den falska satsen, att själslifvets aftagande nödvändigt håller jämna steg med kroppens. Han söker ock genom anförande af exempel visa, att tänkare, skalder och konstnärer i allmänhet blifva gamla. Då han bland dem, som ägnat sig åt intellektuella sysselsättningar och tarfligt lefnadssätt samt kommit till hög ålder, äfven

nämnde målaren Guido Reni och akademisten N. von Rosenstein, framkallade detta från Fryxell en fråga, huruvida de två rätteligen kunde anses hafva fört ett »tarfligt lif».

Israel Hwasser uttalade stundom några från hans ståndpunkt och åsikter mycket naturliga invändningar mot Beskows förhärligande af den antika odlingen. Egentligen hade Beskow dock mycket rätt i sitt framhållande af den klassiska litteraturens utomordentliga betydelse som bildningsmedel. I självfva verket är Greklands poesi likaväl som dess filosofi mönstergiltig. Homeros och Sofokles blifva evigt unga, och den filosof, som ej läst Plato, blifver ensidig. De högtbegåfvade hellenerna hafva gifvit oss evärdliga förebilder i diktning och spekulation; »hvar stode vi, om de ej funnits till»? Och för ungdomen är det af synnerlig vikt att se det sköna och sanna framträda så rent som hos grekerna, så ädelt, så plastiskt, så fritt från svulst och behagsjuka.

Det är ett stort loford för Beskows »Om själens hälsa», då man tryggt kan säga, att detta arbete, utan att förlora, uthärdar jämförelse med Senecas och Plutarks befryndade skrifter om »själens lugn».

Seneca var stoiker men betecknar i sina arbeten en öfvergång från den äldre stoicismens stolta och självtillräckliga moral till en djup känsla af mänsklig bristfullhet och människans behof af Gud. Han framhäfver mer de etiska än de fysiska bestämningarna i den gamla stoicismens gudsbegrepp, och hvad människan angår, kände han, som lefde på Neros tid, lifligt det ondas öfvermakt men förlade densamma till kroppen, som för honom var ett själens fängelse, en börda och ett straff (*pondus ac poena*). I motsägelse mot denna djupa om ock missledda känsla af bristfullhet, står hans sätt att, liksom hela Stoa, prisa »den vise» såsom upphöjd öfver ödet, ja, i vissa fall öfverträffande gudomligheten; i motsägelse mot hans lofprisande af dygden står det värde, han tillägger rent yttre förmåner. Men känslan af lifvets elände och resignationens nödvändighet gifver en religiös färgläggning åt Senecas arbe-

ten, och hans sedelära är uppfylld af en människokärlek, hvilken ej ens förbiser de annars under antikens tid ringaktade slafvarne.

Senecas skrift »De tranquillitate animi» betonar, liksom Beskows »Om själens hälsa», nödvändigheten af sinnets jämvikt; den framhåller lika ifrigt arbetets betydelse. Men medan för Beskows lyckliga och lätta lynne tillvaron tedde sig tämligen ljus, ser Seneca lifvet med en långt mer sorgsen blick, och han uppfattar alltsammans som en strid, i hvilken man alltid måste vara beredd på olyckor och undergång. Också lägger han större vikt vid karaktärens härdning, och *non concuti* är för honom den smärtfulla summan af all lefnadsvishet. Man ser, huru djupt lifvets vedermöda hemsökt den pröfvade mannen, då han som ett medel att glömma sorgerna förordar att någon gång ägna sig åt en *liberalior potio*, som undantagsvis borde kunna få gå *usque ad ebrietatem.* Allt detta är naturligen för honom blott palliativ, och man märker midtunder all stoisk styrka en djup tröstlöshet, som var alldeles främmande för Beskows sinne.

Plutarkus, en eklektiker af den pytagoreiserande platonska skolan, var en ädel och harmonisk samt mycket vördnadsvärd personlighet, och hans lefnadsvishet har en mild humanitet. Mest känd genom sina ryktbara biografier, som röja stor beläsenhet, men ock en viss kärlek till det anekdotiska, har han äfven skrifvit moraliserande arbeten, och bland dessa märkes äfven uppsatsen om själens lugn. Den vise från Keronea ådagalägger där en stilla undergifvenhet och en filantropi, som, liksom Senecas, äfven sträcker sig till slafvarne. Han uppmanar människorna för öfrigt att nedstämma sina anspråk och att ej afundsamt jämföra den egna underordnade ställningen med de mäktigares. Äfven hans lifsuppfattning äger, midt i lugnet, ett visst vemod, och en af hans hufvudregler är, att man ej bör förvåna sig eller häpna öfver någonting utan betrakta allt timligt som ovaraktigt. Man bör dock ej heller, säger han, förakta denna värld, ty den är ett

underbart tempel med många betydelsefulla föremål för allvarlig betraktelse. Men väl bör man sträcka sina förhoppningar bortom denna tillvaro, och Plutarkus har om tillståndet efter döden en mycket ljus uppfattning; han säger detta tillstånd snarast innebära en förändring till det bättre, i värsta fall ingen försämring. Vi se samma blida åskådningssätt i ett annat arbete af Plutarkus, nämligen i hans skrift »om dem, hvilka sent drabbas af gudomens straff». Man märker, att straffet för honom betyder rättelse eller läkedom, och han anar i sin grekvänlighet, att självfve Neros öde skall i andevärlden mildras på grund af den välvilja, han visat Hellas, och den hyllning, han ägnat dess minnen.

Plutarkus var själf apollopräst, och det ligger något hieratiskt i hans milda framställningssätt. Men denne Trajani och Hadriani samtida var en hednisk tänkare, och man skönjer naturligen icke hos honom de färgskiftningar, hvilka delaktighet i kristen odling förlänar jämväl åt snillealster, som ej hafva ett djupare religiöst syfte.

Ingenting tyckes antyda, att Beskow läst de Senecas och Plutarks skrifter, med hvilka hans eget omnämnda arbete företer frändskaper; det är däremot alldeles tydligt, att han tagit intryck af Ciceros allbekanta »De senectute», och han anför äfven satser ur denna älskvärda teckning af ålderdomen.

Som verk af en mångsidigt bildad vitterhetsidkare, smakfull stilist och med mycken världskännedom utrustad humanist skall skriften »Om själens hälsa» alltid behaga de sinnen, hvilka i dylika framställningar mindre söka abstrakt forskning eller sträng undersökning än en populär, vettig, om beläsenhet och estetisk odling vittnande skildring af ett betydelsefullt ämne. Särskildt vacker är afslutningen med sin bild af den åldrige, hvilken »bevarar sin värme utan ungdomens feberhetta» och hos hvilken »känslan blomstrar än under hvita lockar, som alprosen vid Mont Blancs snögräns.» Cicero, Seneca och Plutarkus hafva icke skrifvit något skönare.

Beskows skrift »Om själens hälsa» öfversattes på åtskilliga språk. En af de franska — i Sverige verkställda — öfversättningarna skickades till Cousin jämte ett bref, hvari Beskow yttrade: »Je viens de me ranger sous la bannière de Platon qui est la vôtre.» I grunden finner man i arbetet mindre platonism än eklekticism, men detta passade rätt väl för Cousin, som — skicklig såsom plato-öfversättare — var en filosofisk eklektiker. Äfven andra franska vänner ihågkommos med exemplar och med ytterst förbindliga bref. Man märker bland dessa vänner Villemain, som af Beskow kallas »ministre d'état perpétuel dans le royaume de la pensée», och Victor Hugo, som sades hafva »atteint cette cime de la vie d'où les regards pénètrent l'avenir». Med särskild glädje ser man, att Beskow ej heller glömt den af sorger pröfvade Lamartine, om hvars ädla diktning han yttrade: »Votre muse a fait les délices du printemps de ma vie et elle charmera encore mes derniers jours.» Kvickt är brefvet till Thiers; Beskow säger där om sitt arbete: »Il y a des fautes et des erreurs, j'en conviens, mais le patriarche de Ferney a dit, à une pareille occasion: je n'ai encore que soixante-dix ans et les jeunes gens comme moi peuvent toujours se corriger.»

Ännu en liten axplockning från Beskows rikhaltiga litterära skördefält återstår. Han hade år 1858 i K. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien uppläst en afhandling, i hvilken han försökte besvara frågan, huruvida Samuel von Pufendorf må anses vara författare till den omtvistade skriften »Les anecdotes de Suède». Beskow trodde för sin del icke, att »ett så lösligt, okritiskt, ofta efter hörsagor och dikter ihopkommet arbete» kunde äga till upphofsman filosofen, statsrättsläraren och häfdatecknaren Pufendorf; han fann de många misstag, af hvilka arbetet vimlar, vittna mot ett dylikt upphof, och han företog sig att granska de skäl, på hvilka uppgifterna om Pufendorfs författarskap stödde sig. Warmholtz hade på grund af ett förment intyg från Leibniz ansett Pufendorf vara författaren; dock

hade han uttalat någon förvåning öfver motsägelser i Leibniz' yttrande. Beskow ådagalägger, att intyget icke härrör från Leibniz, hvilken i ett bref blott uttalat en förmodan, ej något bestämdt påstående om Pufendorfs författarskap; Beskow anser ock skriftens tendentiösa art göra troligt, att den härrör från ett politiskt parti, som hatade enväldet och sökte grundlägga en »frihetstid».

Beskows om opartiskhet och grundlighet vittnande arbete föranledde en motskrift af den skicklige litteraturkännaren C. Eichhorn; dennes uppsatts infördes i Nordisk universitetstidskrift, tionde årgången. Eichhorns uppsats föranleddes däraf, att man i Uppsala universitetets bibliotek upptäckt det adlerfeltska exemplaret af »Anecdotes de Suède's» första franska upplaga. De däri gjorda anteckningarna buro Adlerfelts stil och nämnde Pufendorf som författare. Eichhorn aftryckte i sin skrift dessa anteckningar. Enligt dessa skulle hofrådet Hayn hafva berättat, att han fått uppdrag att ordna Pufendorfs papper samt därvid påträffat manuskriptet till »Anecdotes de Suède». Pufendorfs änka hade af politiska farhågor önskat, att manuskriptet måtte brännas; så hade ock skett, sedan dock en öfversättning på franska gjorts »till att så mycket bättre cachera den rätte Autorem».

Eichhorns uppsats framkallade ett genmäle från Beskow, som erkände skriftens många förtjänster men drog i tvifvelsmål Hayns vederhäftighet. Beskow fullföljde dessutom i detalj sin undersökning med syfte att ur inre grunder visa omöjligheten däraf, att Pufendorf kunnat författa ett arbete, där på många ställen åsikter uttalas, som äro alldeles motsatta de för Pufendorf annars utmärkande.

Resultatet blef, att Beskow utgick osårad ur striden, och hans åsikter rönte sedermera lifligt erkännande i den omsorgsfulla uppsats öfver »Les Anecdotes de Suède», som finnes införd i Historisk Tidskrift för 1887.

Redan förut hade Beskow lämnat bidrag till K. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakademiens hand-

lingar.* Han hade år 1834 vunnit nämnda akademis högsta pris för sin litterärhistoriska uppsats om K. A. Ehrensvärd.** Denna undersökning träffar i många afseenden det rätta och kan i vissa fall jämväl anses betydande.

Hvad Ehrensvärds allmänna världsåskådnings filosofiska innebörd beträffar, vågade Beskow visserligen ej alldeles förlita sig på sitt eget omdöme utan rådfrågade Grubbe, som med rätta förklarade Ehrensvärd hafva utgått från en atomistisk uppfattning af naturen, småningom hafva förts till en högre, mer dynamisk åsikt om dess väsen men i grunddragen af sitt tänkesätt hafva varit och förblifvit en empirist, likväl med tendens att i naturen allestädes inlägga lifvets bestämningar. Men Beskow har själf sagt något liknande, när han anser Ehrensvärd hafva, likt flera grekiska tänkare, varit genomträngd utaf idéen om naturen såsom ett stort, i alla sina moment lefvande helt, hvarvid människan gällde blott som en del af detta naturhela. Detta sammanstämmer ock med Grubbes förklaring, att hos Ehrensvärd på flera ställen förmärkes en likhet med de gamla grekiska kosmogoniernas satser. Huru sant Beskow uppfattade saken, ser man, om man genomläser det schema, i hvilket Ehrensvärd utgår från grundprinciperna »Oro» och »Frid», hvilka begrepp sedan utbyttes mot »Hvila» och »Rörelse». En förunderlig frändskap röjer detta en gustavians åskådningssätt med äldre antik filosofi, såsom till exempel med Empedokles' formalprinciper *φιλία* och *νεῖκος*. Man kan svårligen förutsätta, att Ehrensvärd hade kännedom om de gamla joniska tänkarne, och likheten i uppfattning visar, huru »antik» till hela sin själsläggning Ehrensvärd var. Nyblæus har i sin ypperliga teckning af Ehrensvärd uttalat den förmodan, att Ehrensvärd

* År 1835 tog Beskow i denna akademi sitt inträde med ett föredrag »Om de gamles rörliga skådebanor».

** Beskow har mycket sysselsatt sig med Ehrensvärd som konstfilosof och tecknare. Han har efterlämnat handskrifna anteckningar till Ehrensvärds »Resa» samt en otryckt minnesteckning öfver samme man.

påverkats af Holbachs atomism; men det låter ej bevisa sig, att Ehrensvärd studerat Holbach, hvaremot visserligen hans kännedom om Montesquieu tillräckligt visar sig i det materialistiska sättet att låta människokaraktären vara produkt af något så yttre som klimatet.

Synnerligen intressant är den redogörelse, som Beskow lämnar för Adlerbeths granskning af Ehrensvärds konstfilosofi; man ser af densamma tillika, huru föga den redlige Adlerbeth i grunden hade satt sig in i Ehrensvärds egendomliga tankegångar.

Förträffligt karakteriserar Beskow Ehrensvärds framställningssätt, då han säger, att svårigheten vid studiet af hans skrifter ligger däri, att »han icke anger saken utan synpunkten», förutsättande den förra såsom bekant, eller då han talar om hans kvickhet, som »med blixtens fart och klarhet upplyste föremålen», om hans »snillrika paradoxer och epigrammatiska uttryckssätt». Men Beskow antyder tillika en sanning, som af senare forskningar bekräftats, då han på vissa angifna skäl antager, att lakonismen i Ehrensvärds stil blifvit med beräkning vald; Ehrensvärds ursprungliga utkast till sin »Resa», af hvilka Beskow ej hade så pass fullständig kännedom, som man nu äger, visa, att han från början ej begagnat en så orakelartad ton utan först sedermera afsiktligt begynte »skrifva i chiffer». Det kan ej nekas, att den förmenta omedelbarheten härmed försvinner; förkonstlingen har trädt i stället för hvad man så länge trodde vara natur. Detta hindrar dock tydligen icke, att vissa af Ehrensvärds iakttagelser bevara sin genialitet.

Om således Beskow sett alldeles rätt, då han fann lakonismen hos Ehrensvärd vara något antaget, ej något ursprungligt, och om Beskow i detta fall nästan anteciperade en senare forsknings resultat, så röjer han en liknande divination, då han antyder det stora inflytande, som Masreliez utan tvifvel utöfvat på Ehrensvärd.

Beskow framkastar helt naturligt den frågan, huruvida Ehrensvärd kände Winckelmanns skrifter. Han anser troligt,

att Ehrensvärd aldrig läst dem men genom Sergel lärt känna deras grunddrag. Det är väl dock mera troligt, att i sådant fall Masreliez varit den förmedlande; för öfrigt voro nog Winckelmanns arbeten ej alldeles obekanta för Ehrensvärd.

I ett enda fall tager Beskow afgjordt miste, och det är, när han antager, att Ehrensvärd var lika stor *konstkännare* som Winckelmann, »om ej större». För konsthistorien hafva Winckelmanns arbeten stor betydelse, Ehrensvärds ingen. Winckelmann var på sitt område nyordnare, och hans storhet lider intet afbräck därigenom, att senare tiders konsthistoriska rön ådagalagt, att han i mycket misstagit sig och bland annat till den grekiska skulpturens blomningstid förlagt verk, hvilka tillhöra ett senare skede. Ehrensvärds storhet var ej konstkännarens eller konsthistorikerns men väl den originelle, stundom i sin ensidighet bisarre men i alla fall ofta betydelsefulle konstfilosofens. Hans yttranden om den estetiska verksamheten och dennas sätt att fylla »de glada behofven» lämna ett uppslag, som, om än Ehrensvärd sporadiskt återföll i »nyttighetsläran», ej kan underskattas, och Beskow har rätt, då han erinrar därom, att Ehrensvärd i sin uppfattning af den antika konstens »naivitet» är en omedveten själsfrände, ja, en förelöpare till Schiller.

I sin uppsats om Ehrensvärd har Beskow gjort ett försök att förse några af den förres aforismer med upplysande noter, och han har stundom därvid lyckats väl. När Ehrensvärd yttrar, att den människa, som konsten skildrar, »bör vara den vackraste människa och lefvande på det vackraste sätt», så ger Beskow till denna sats, som skulle kunna gifva anledning till många misstydningar, följande vackra kommentar: »Äfven i den skönaste människonatur ligger något tillfälligt, något bristande, som ej får skönjas i idealet. Därför måste den sanne mästaren ej blott efterbilda en skön individualitet; han måste intränga i naturens anda och bilda i dess egen mening, en uppgift som äfven de största artister blott sällan lyckats fullkomligt lösa.»

Själfständiga, mer utförda »exkurser» gör Beskow, med anledning utaf vissa satser af Ehrensvärd, öfver några enskilda föremål och konstnärer, såsom öfver Peterskyrkans arkitektur och öfver Rafael. Dessa anteckningar införde han sedermera i sina »Vandringsminnens» andra del. Man läser med nöje de fullkomligt riktiga och om konstförstånd vittnande reflexionerna öfver Peterskyrkan, likaså de hänförda yttrandena om Rafael; däremot förvånas man något däraf, att Beskow — förmodligen för att gifva Ehrensvärd rätt i dennes omdöme att »Julius Romanus var en stor artist» — ställer Giulio Romano vid sidan af Tizian, förklarar honom felfri samt lofordar hans lugna kraft och jämvikt. Så utomordentlig var dock ej denne begåfvade lärjunge af Rafael, och det lönade knappt mödan att här alldeles instämma med Ehrensvärd, hvilken, annars så njugg på loford, dock både i denna punkt och i sitt alltför stora lofprisande af de neapolitanska målarne är bisarr.

I vissa fall är emellertid denna Beskows teckning af Ehrensvärd, såsom af det föregående visat sig, vägrödjande med afseende på riktig och fin uppfattning af ämnet.

SENARE AFDELNINGEN.

Friherre v. Beskows vittra författarskap som skald och minnestecknare har i föregående afdelning af detta arbete blifvit skildradt. Vid sidan af detsamma fortgick under många år en politisk-polemisk verksamhet, till hvilken han uppkallades af sina monarkiska och konservativa åsikter samt i hvilken han utvecklade ej ringa fyndighet och ådagalade betydande förmåga. Innan emellertid Beskow utsände sina anonyma politiska ströskrifter, lockades han af sitt lifliga lynne och sin satiriska stämning samt äfven af harm öfver anfall, för hvilka han varit utsatt, in i en vitter fejd, som hade ganska komiska episoder och ett juridiskt efterspel af kostlig art. Striden fördes med för stor skoningslöshet, men det finnes dock hittills föga beaktade anledningar till Beskows uppträdande; det kan se ut, som om han vore den först utmanande, men detta är, såsom här skall visas, långtifrån fallet.

Anders Lindeberg* uttog den 18 januari 1833 stämning å ägaren af K. Ordenstryckeriet, kungl. sekreteraren Theorell, med anledning af en från nämnda tryckeri utkommen skrift, som dagen förut utdelats med tidningen Dagligt Allehanda. Denna skrift var den bekanta så kallade »Flugsmällan», som författats af Beskow, hvilken däri, dock utan att öppna visiret och röja sig som upphofsman, angrep och våldsamt förlöjligade Lindeberg.

I nämnda skrift, som låtsar sig vara prenumerationsanmälan å en tillämnad tidning, heter det om Lindeberg,

* Kapten Lindeberg, född den 8 november 1789, utgaf från våren 1821 till våren 1833 tidningen Stockholmsposten; han är känd som litteratör och broschyrförfattare samt genom sitt arbete för att grundlägga en teater.

att han, liksom Cicero, ej sällan håller sitt eget loftal samt, liksom Cæsar, beskrifver sina egna bedrifter. »Cartesius började sitt filosofiska system med att glömma allt hvad han lärt; herr Lindeberg går ännu längre: utan att hafva lärt något, undervisar han i allt. Den härliga Nilen, som bereder Egyptens fruktbarhet, öfversvämmar blott en gång hvarje månad med gyttja; Stockholmsposten gör det hvarje dag.» Största utrymmet i »Flugsmällan» upptages af tjugufem »xenier», af hvilka några äro roliga, alla mycket nedsättande för Lindeberg. Elak är xenien »Den nye väktaren», som lyder:

Posten en väktare är, men, olik andra, han biter
icke de främmande blott men dem som gett honom mat.

Utan tvifvel syfta dessa rader därpå, att Lindeberg angripit regeringen och den kungliga familjen, ehuru han af Karl Johan länge uppbar en pension. Långt mera lekande är xenien »Universalgeniet»:

I bildningskonst, musik och poesi
har Lindvurm* lika kunskap och geni.
Han i musik knappt Sergel eftergifver,
ej blinda Leopold i måleri,
och mest så goda vers som Gluck han skrifver.

Af de två sista xenierna heter den ena »Försoning» och låter så:

Soyons amis, Cinna! Min vrede är förbi.
Jag druckit glömskans flod, jag läst din poesi.

Den andra kallas »Epitafium» och har detta innehåll:

Här hvilar Lindeberg bland stilla grifter.
Han dog i tysthet — likasom hans skrifter.

Onekligen är den af xenierna, som kallas »Geniets moral», öfver höfvan sårande:

* Det namn, hvarunder Lindeberg uppträder i »Markalls sömnlösa nätter».

Vår Herre ville ett Gomorra skona,
blott tio redliga han däri fann.
Om jag så många rader finna kan
af ärlighet hos *Posten*, vill jag skona
från Sodoms öde denne hedersman.

Här går invektivet in på karaktärens område, som bör vara fridlyst.

Vid kämnersrättens sammanträde den 4 februari 1833 blef boktryckaren Theorell skild från målet, sedan han »till rätten öfverlämnat ett hopvikt papper under tillkännagifvande, att detsamma innehölle namnet på författaren» till Flugsmällan. Papperet uppgaf sufflören vid k. m:ts spektakler J. G. Wessling som auktor; denne Wessling var emellertid endast en skylt, och Lindeberg visste detta ganska väl.

Wessling, som, ehuru instämd, i förstone ej personligen infann sig utan anförde sjukdomsförfall samt genom läkarintyg styrkte, att han till följd af en rosartad krämpa i benen hade svårt att gå, fick förständigande att likafullt komma, enär af läkarens förklaring framgick, att han kunde vistas i fria luften samt »gå uppför trappor». Genom sitt ombud, e. o. kanslisten Forselius, hade Wessling emellertid inskickat en i hans namn uppsatt men af Beskow författad skrift, full af gyckel med Lindeberg. Wessling uttryckte förvåning däröfver, att Lindeberg trott Flugsmällan afse att fördunkla dennes vittra ära. »Detta förundrar mig något», — säger Wessling-Beskow — »enär jag gjort allt mitt till för att snarare genom smickrande liknelser och en särskild dedikation öka men ingalunda nedsätta den, hvilket senare jag dessutom visste vara omöjligt, på den punkt den nu befinner sig.» På Lindebergs antydning, att icke Wessling utan någon annan skrifvit Flugsmällan, genmäler Wessling: »Detta synes bevisa, att andra äfven skulle vilja tillägna sig äran att hafva skrifvit den — en händelse som icke torde inträffa med herr kaptenens egna arbeten. Hvad skäl herr Lindeberg kan äga att söka jäfva mitt auktorskap, känner jag icke; men att han i detta

jäfsförsök visat sig vara klen jurist, det ser jag, ty om han äfven kunde, hvad han icke kan, bevisa, att jag ej är författare till den ifrågavarande skriften, så hade han därmed vunnit jämt intet, enär tryckfrihetsförordningens 1 § mom. 7 säger, att äfven den, som blott utgifver en annans arbete, hvilken själf sitt namn ej angifvit, äger enahanda rättigheter, plikter och ansvarighet som författare.»

Sedan Wessling omsider infunnit sig inför rätta, upplästes den 11 mars Lindebergs till rätten ingifna »anmärkningsmemorial», hvari han i en ton, som vill vara skämtande men röjer den djupaste harm, fäster uppmärksamhet därpå, att, om han trott icke Wessling utan annan man hafva författat Flugsmällan, detta vore så mycket förlåtligare, som Flugsmällans versifikation röjde en omisskännlig likhet med ett visst band »Vitterhetsförsök» af år 1829. Med dessa Beskows »Vitterhetsförsök» anställer nu Lindeberg en bittert förlöjligande räfst och tillägger: »Man bör ej förundra sig öfver min villfarelse att tro Flugsmällan härleda sig från samma hand, som diktat dessa sånger, hvartill äfven självfva titeln förledde mig, ty flugan är, som man vet, ett väsen med mycken yttre sötsliskighet, i förening med ännu mera inre smuts.» Detta Lindebergs utfall måste verkligen anses ganska misslyckadt. Han ville med liknelsen om flugan komma Beskow inpå lifvet, men gaf i stället sig själf en släng, ty fluga och flugsmälla äro ej samma sak, och »Flugsmällan» var ju just riktad mot den förmenta flugan Lindeberg. I allmänhet är Lindeberg endast undantagsvis lyckad, då han vill skämta. Anslår han däremot, såsom ofta i hans anföranden under rättegången är fallet, en patetisk ton, så talar han alldeles för mycket om sina litterära förtjänster, om sin fattigdom och sina olyckor samt går på styltor och gör sig löjlig. Dessemellan faller han in i en öfverdrifven blygsamhet och nedsätter sig själf, såsom då han förklarar, att endast ekonomiska behof gjorde, att han fortfarande ägnade sig åt vitterheten. Omedelbart därpå undfägnar han rätten med meddelanden om sin ögonsjukdom, hvilken vållat, att han

»på de sista sju månaderna ej kunnat läsa en bok, ofta icke läsa eller skrifva tvenne rader i sänder». Detta sätt att söka väcka medlidande kan vara uppriktigt men förefaller ej rätt värdigt. Det bästa hade naturligen varit, om Lindeberg hade varit mäktig af skämtfull satir och kunnat besvara Flugsmällans gyckel med liknande gyckel. Saknade han denna förmåga, hade det varit bäst att tiga.

Emellertid uppblossar Lindebergs harm på ett flammande sätt i denna skrift, så snart han tänker därpå, att Wessling icke var den verklige författaren och att denne senare således var oåtkomlig. »Om detta skulle så vara», säger han, »om bakom sufflören Wessling gömmer sig en annan sufflör, må denne då skylla sig själf, att hvad jag här yttrat till herr Wessling råkar honom och att jag, som ett gammalt ordspråk säger, när jag slog på sadeln, träffat åsnan, som uppbar honom.» Han ber Wessling hälsa den sannskyldige författaren och säga honom, »att han är en föraktlig usling, som till lågheten att smäda lägger fegheten att ej våga se sin man i ansiktet»; ja, han vill för den okände öppna tillfälle att genom en duell uppgöra saken. Vägras äfven detta, så har i Lindebergs tanke den obekante författaren »själf stämplat sig till hvars mans niding».

Lindeberg klagar vidare öfver alla de förföljelser, för hvilka han varit utsatt, öfver de smädeord man ständigt ägnat honom; »man har dömt mig till dårhuset m. m., och invektiver af denna art ha stundom följt så tätt på hvarandra, att knappt någon dag förflutit utan sådana». I Flugsmällan hade han på spe kallats »autobiograf och vetenskapsman», oaktadt han aldrig gifvit sig ut att vara någondera delen. Stockholmsposten säges öfversvämma »med gyttja», och Lindvurm anklagas alldeles orättvist för själfförgudning. Med skäl harmas Lindeberg öfver talet om hans »oärlighet» och sammanställningen med Sodoms öde. Och alla hans klagomål utmynna till sist i det passionerade yrkandet, att författaren till Flugsmällan måtte för lögn och smädelse »straffas enligt 11 mom. § 3 tryckfrihetslagen, jämfördt med 60 kap. missgärningsbalken, för

beskyllningen i n:r 18 af xenierna» (den, som handlar om oärligheten) »enligt första punkten af § 5, och å de andra beskyllningarna äfvensom för skriftens hela ton och syftning efter den senare punkten af § 5, samt rättegångskostnadens ersättning».

Om den hetlefrade och antagligen af vrede sin självbehärskning beröfvade mannen trott sig kunna skrämma eller ock väcka medlidande, så bedrog han sig grundligt. Wessling (Beskow) skref öfver hans memorial en förklaring, som utan förbarmande fortsatte förlöjligandet. Flugsmällan vore ett poetiskt skämt, ej någon smädeskrift. Om man till exempel skulle säga: »Att förebrå herr Lindeberg, det han icke är kvick, vore lika orimligt som att träta på gåsen, för det hon går barfota», så hade man därigenom icke sagt något smädligt. Lindeberg vore sitt öde värd, ty han hade själf i sin tidning brutit stafven öfver författare, som äro lika mycket öfverlägsna honom, som näktergalen står öfver talgoxen.* Den oskyldiga Flugsmällan hade ju innehållit rätt smickrande jämförelser mellan Lindeberg och Cartesius, och han hade intet skäl att vara förtörnad.

Lindeberg hade onekligen genom sitt memorial »gifvit hugg på sig», och Wessling försummar ej att till bemötande upptaga vissa olyckliga enskildheter i denna skrift. Lindeberg hade, som man erinrar sig, sagt sig ej kunna skrifva två rader i sänder och icke läsa en bok. Wessling svarar: »Detta visste jag väl förut, men en sådan uppriktighet af honom hade jag ej väntat. Hvad innehåller väl den åtalade skriften, i få ord, annat än att han ej kan skrifva två rader och vet ingenting?» När Lindeberg

* Detta Beskows yttrande är sant. I Lindebergs tidning för den 10 januari 1831 står följande att läsa om Atterbom: »Denne vitterhetens trånsjuka kokett, som, i brist på skönhet, talanger och behag, sökt göra sig intressant genom att spela sjuk, att rikta sin blick mot skyarna och svärma bland dem efter luftgestalter... Efter hvad jag hört sägas, skulle han under de senare åren ha gjort vår litteratur den största tjänst, han kunde bevisa henne, den att låta bli att skrifva, och hon har ådagalagt sin erkänsla mot honom med att glömma honom.»

klagat, att man »dömt honom till dårhuset», svarar Wessling-Beskow: »För att äfven å min sida vara uppriktig, nödgas jag då erkänna, att hans skrift just icke vederlägger denna hans egna uppgift.» Att Flugsmällan kallat Lindeberg autobiograf och vetenskapsman vore sant; men dessa benämningar borde väl ej anses vara för hans rykte så förklenliga, att kap. 60 i missgärningsbalken måste för deras skull anlitas. Det ägde sin riktighet, att Flugsmällan sagt Stockholmsposten hvarje dag öfversvämma med gyttja; ja, visserligen, men hvilken gyttja? Den härliga Nilens, som bereder landets fruktbarhet; detta är ju det mest utsökta smicker.

Såsom man torde påminna sig, hade Lindeberg i sitt memorial utan vidare — och han hade rätt däri, om än kanske förfaringssättet ej var det klokaste — antagit, att namnet Lindvurm, som i några xenier begagnats, afsåge honom. Herr Wessling ställer sig i sin försvarsskrift alldeles oskyldig; han visste ej alls af, att herr Lindeberg också hette Lindvurm, ej heller visste han, att Lindvurm var ett okvädinsord. Det hade visserligen i en af xenierna yttrats, att Lindvurm vore egenkär; men det vore ju af hela världen kändt, att kapten Lindeberg icke hade denna egenskap, som i grunden blott är en mänsklig svaghet, från hvilken ej en gång 1734 års lagstiftare varit frikallade, ehuru det säkerligen ej fallit dem in att vilja tillämpa missgärningsbalken mot den, som sagt dem, att så vore.

Något svårare har Wessling att reda sig med afseende å den adertonde xenien, där han sagt sig vilja »skona Stockholmsposten från Sodoms öde, om han däri funne tio rader af ärlighet». Han säger, att här med uttrycket ärlighet afses ej borgerlig heder utan rent litterär och estetisk ärlighet; alldeles som om dessa begrepp kunde från hvarandra alldeles afsöndras! Den verkliga anledningen till det angrepp, som i den adertonde xenien gjorts, framskymtar dock, och detta på ett sätt, som, om annars tvifvel kunde äga rum, tydligen uppenbarar, att det är Beskow, som gjort angreppet. Beskyllningen för oärlighet

har framalstrats af Beskows förvisso alldeles rättmätiga ovilja öfver Lindebergs sätt att ohemult, i tid och otid, klandra Beskows verksamhet som teaterchef. Men visserligen ter det sig som ett sökande efter fel med ljus och lykta, när som bevis på oärligheten anföres, att Lindeberg i sin tidning uppgifvit, hurusom i operan Ferdinand Cortez blott funnits *en* nygjord dekoration, medan verkliga förhållandet var, att fem nya dekorationer anskaffats.

Wessling-Beskow höjer sig på ett ställe i sin motskrift till verkligt roande komik; det är, när han talar om de lidanden, som Lindeberg tillfogat honom genom sina dåliga dramer, och när han däri söker en ursäkt för sin förbittring. Sufflören Wessling, som aldrig faller ur sin roll, säger nämligen: »Fördragsamhet är en kristlig dygd, och jag har sökt sträcka den så långt som de flesta andra. Men jag ber hvem som helst sätta sig i mitt ställe och ett par gånger genomtugga sorgespelet Blanka; * få se huru långt tålamodet räcker! Jag har dock icke allenast utan knot uthärdat detta; andra gravamina hafva tillkommit, hvilka ökat och förlängt mitt lidande. Versen i nämnda sorgespel är nämligen så knagglig och hård, att den icke utan våda för bröstet någon längre tid kan utsägas. Stycket gafs väl lyckligtvis icke mer än två eller tre gånger, men de ändlösa repetitionerna, föranledda af de spelandes brist på uppmärksamhet och deras — Gud vet af hvad anledning — återkommande skratt, hvarigenom deklamationen afbröts, vållade för mig, som ensam måste streta med hela pjäsen, många och långa plågodagar, så att jag under denna tid icke var sufflör utan *souffre-douleur*. Därtill kom, att jag länge, och särdeles den tiden, var besvärad af svagt bröst, hvilket så förvärrades, att jag icke långt

* Lindebergs tragedi »Blanka» uppfördes första gången den 18 mars 1822. Flugsmällan syftar ohöfviskt på detta sorgespel i den andra xenien, som lyder:

Utan blygd och försyn du visar publiken din blanka....
Lagrar för henne ej gro; skogarna annat oss ge.

därefter nödgades anhålla om mitt afsked, hvarigenom jag med de mina blef försatt i högst torftiga omständigheter.* Högtärade rätten torde således upplyst och rättvist finna, att, om någon gång en liten gnista af harm hos mig kunde finnas mot nämnde sorgespelsförfattare, vore sådant förklarligt nog och motsatsen snarare föga förenlig med mänskliga känslor, enär han på sätt och vis varit vållande till en del af min närvarande belägenhet, ehuru jag visst icke tror, att det varit hans afsikt eller att han själf anat detta förhållande. Jag hade likväl troligen icke utgifvit min lilla skrift, om icke underrättelsen, att ett nytt stycke, kalladt »Toni»**, af samma författare blifvit bragt å bane, och åtanken på hvad min efterträdare i tjänsten nu åter måste utstå upprört mina känslor.»

Skriftväxlingarna voro i det närmaste afslutade, och det återstod att utse jurymän. Efter åtskilliga afsägelser och uteslutningar blef juryn omsider utsedd och afkunnade det utslag, att den åtalade skriften icke befunnits enligt det åberopade lagrummet brottslig; rättegångskostnaden kvittades mellan parterna, men bägge fingo för förklenande skrifsätt böta några obetydliga belopp. Rätten och juryn tyckas bägge hafva haft ett synnerligt nöje af hela denna fäktning mellan en retad tjur och en förklädd harlekin. Men Beskow kunde ej underlåta att ännu fortsätta den juridiska leken, och Wessling inskickade den 2 mars 1833 till justitieombudsmannen en skrift, hvari han klagade öfver det sätt, hvarpå han af kämnersrätten blifvit behandlad. Hela skriften är intet annat än skämt. Oupphörligt parodieras Lindebergs ordande om sina lidanden, och Wessling talar om det ekonomiska bryderi, hvari han blifvit försatt, sedan han, »sufflerat sig till lungsot på sorgespelet Blanka och nödgats begära sitt afsked». Det var blott nöden, som drifvit honom att till sin och de sinas bärgning

* Man märke gycklet med Lindebergs sätt att inför allmänheten framdraga sina egna bekymmer!

** Lindebergs dram »Toni» uppfördes första gången den 12 november 1832.

förfärdiga en Flugsmälla. Det föreföll honom ytterst hårdt, att man, oaktadt han förklarat och med läkarbetyg styrkt sig vara sjuk, dock vid hämtningsäfventyr ålagt honom att infinna sig inför rätten. Då han till följd af sitt onda i benet hvarken kunde gå, åka eller rida, hade han, ehuru fruktlöst, hos teaterdirektionen anhållit att få låna en bärstol. Slutligen hade han, med begagnande af inträffadt slädföre, som gjorde skakningen mindre kännbar, kunnat, sittande i en på medar framförd länstol, begifva sig till domstolen, hvarvid han af folkmassan ynnestfullt hälsats. Han hemställer nu till justitieombudsmannens pröfning, huruvida ej sjukdom borde gälla som laga förfall och huruvida det kunde vara tillständigt, att en svarandepart, oaktadt företedt läkarbetyg, släpades upp till förhör. I händelse lagen vore så beskaffad, borde den ändras: till undvikande af framtida missförstånd vore det åtminstone nödigt, att första paragrafen i tolfte kapitlet af rättegångsbalken finge följande lydelse: »Sjukdom är laga förfall, med undantag för den, som skrifver emot kapten Lindeberg.»

Domstolen, åt hvilken justitieombudsmannen meddelade denna klagoskrift, nödgades yttra sig öfver densamma och förklarade, att den från början till slut innehöll ett »icke så alldeles okvickt underhållet gäckeri» samt ej kunde tagas på allvar. Till någon åtgärd kunde den naturligen ej föranleda.

Lindeberg yttrade i sin tidning om sakens utgång: »Den anklagade har sålunda blifvit fri från lagens straff. Om han också är det från sitt samvetes och från den oväldiga opinionens, vilja vi icke afgöra.»*

Beskow fortsatte ännu länge att med sin uppmärksamhet följa Lindeberg; i tidningen Svenska Biet, som utkom 1839 och för hvars ekonomiska bestånd Beskow var outtröttligt verksam, hugnades »Farbror Mårten» (Lindeberg) med påminnelser om sin dödlighet. En gång skref Beskow ganska roligt: »Man vet, att Tegnér ej kan akta

* 19 mars 1833.

sig för att vara kvick på hvar rad, och farbror Mårten kan akta sig därför i hela sin lefnad.»*

Våldsamheten i Flugsmällans anfall på Lindeberg skulle vara oförklarlig, därest icke två omständigheter måste tagas i betraktande, den ena Lindebergs många föregående utfall mot Beskow, den andra Lindebergs egentligen ganska rättmätiga och naturliga men för k. teatern retsamma och i framställningssättet ytterst hetsiga angrepp på dess monopol.

I försöken att nedsätta Beskows verksamhet som teaterns styresman — en verksamhet, som i föregående afdelning af denna minnesteckning omnämnts — hade Lindeberg varit mycket orättvis. Under den korta tid, från 1 februari 1831 till 23 juni 1832, som Beskow innehade platsen, förföljdes han oförtrutet af Lindeberg; Beskow svarade i tidskriften Heimdall. I artiklarna för den 5, 6 och 7 oktober 1831 i Stockholmsposten klagade Lindeberg öfver den kungliga teaterns »förnedringstillstånd»; grefve Puke hade mycket bättre än Beskow skött sysslan. Lindebergs stämning mildrades naturligen ej däraf, att skådespelaren Sevelin, utanför rollen, i pjäsen »Aptit utan pengar» (Scribes och Brulays Le gastronome sans argent) omnämnt »Farbror Mårten»; visserligen pliktfälldes Sevelin, men penningutgiften ersattes nog af Beskow, och Lindeberg klagade, att Sevelin varit »satellit» åt en högre stående person. Oupphörligen förebrådde Lindeberg teaterstyrelsen, att den ej gynnade inhemsk dramatik; ett hufvudfel var onekligen, att ej hans eget stycke »Blanka» uppförts ända sedan 1824. I december 1831 heter det i Stockholmsposten: »Det är icke högre anslag, som fattas k. teatern, utan högre förmåga hos dess styrelse.» Besynnerligt nog ogillar Lindeberg, att Sällström så ofta användes i operor, Almlöf och Torslow så ofta i talpjäser samt att Berg

* *A. Ahnfelt* har i sina »Interiörer ur det litterära stockholmslifvet» sysselsatt sig med Beskows »Flugsmällan», som han tyckes hafva funnit mycket roande. Han har emellertid icke upptagit till noggrann behandling de orsaker, som egentligen föranledde angreppet.

såsom sångmästare fått lön af 2,000 rdr bko. Då Beskow begärt tjänstledighet, lyckönskar Lindeberg i sin tidning teatern. Ja, Lindebergs groll var så stort, att han hos Beskow klandrade allting samt ansåg hans på Svenska akademiens högtidsdag 1832 upplästa afhandling »En blick på vitterhetens närvarande tillstånd i Europa» utgöra ett vittnesmål om sin författares okunnighet. Det är alldeles klart, att Lindeberg, sedan Flugsmällan utkommit, blef än mera ursinnig; med begärlighet införde han i sin tidning Runebergs recension öfver »Sveriges anor». Mot Svenska akademien hade Lindeberg länge varit snäf; den förklarades vara en »hofsocietet» utan betydelse.

Om man omöjligen kan gilla dessa Lindebergs kitsliga och obefogade utmaningar mot Beskow som teaterdirektör men väl af dessa utmaningar kan anse »Flugsmällans» tillkomst förklarad, så känner man sig däremot, trots alla Lindebergs förlöpningar, benägen att döma honom mildare hvad angår hans envisa härnadståg mot k. teaterns rätt att ensam vara till och mot förbudet för andra teatrars upprättande i Stockholm.

Det är bekant, att det kungliga brefvet af den 3 november 1798 angående stenborgska teaterns inlösen stadgade, att »hädanefter aldrig några inrättningar af enskilda personers spektakler uti Stockholm måga finnas eller tillåtas, utan skola blott de af vår handkassa understödda och under eder» (k. teaterdirektionen) »lydande teatrar för allmänheten därstädes varda öppnade». Mot detta Gustaf IV Adolfs s. k. teatermonopol uppträdde Lindeberg oaflåtligen, men alla hans ansökningar blefvo afslagna. Dessemellan gjorde sig Lindeberg löjlig genom att hos k. m:t erbjuda sig själf att »med uppoffring af sitt lugn, sitt anseende hos opinionen och sin ekonomiska fördel» mottaga styrelsen af k. m:ts spektakler mot ersättning af omkring 4,000 rdr bko årligen. Sedan han 1828 och 1832 förgäfves sökt tillstånd att bilda en enskild teater, förklarade han teatermonopolet vara konstitutionsvidrigt; Gustaf IV Adolfs förbud mot enskilda teatrar i Stockholm hade mist all

kraft genom 1809 års grundlagar. Till sist ingaf han den 13 mars 1834 i sin vrede den bekanta, samtidigt i tryck utgifna skriften till justitieombudsmannen. Egentligen hade han i sin tidning ofta uttalat sig lika oförsynt och tadlat den »vinst», som konungen beredde sig på teatern, äfvensom det grundlagsbrott, som låge i att, oaktadt monopol ej lagligen funnes, förbjuda enskilda teatrar i hufvudstaden, men han rågade måttet genom att nu låta framskymta ett hot och en påminnelse, att konungar förut i Sverige störtats från tronen genom egensinne. Det är bekant, att han blef anklagad för majestätsbrott och dömd från lifvet men benådad.*

År 1836 i december afslogs ånyo en ansökning om tillstånd att i hufvudstaden upprätta enskild teater. Vid 1840—1841 års riksdag, då oppositionen strax i början lyckats sammansätta utskotten efter sitt tycke, ansåg konstitutionsutskottet detta afslag strida mot 60:e paragrafen i regeringsformen. På två stånds beslut lades anmärkningsmemorialet till handlingarna; men saken hade ännu under annan form förekommit vid riksdagen, i det att borgar- och bondestånden vid anslaget till dramatiska spektaklen fäst det villkor, att hinder för enskilda teatrars anläggande i hufvudstaden icke vidare måtte äga rum. Beskows vän Gustaf Löwenhielm hade visserligen på riddarhuset i ett rätt roligt anförande sökt försvara förbudet mot enskilda teatrar därmed, att dessa skulle sakna kontroll, hvilket åter komme att medföra en sänkning i smak och anständighet samt ett öfverdrifvet begär att med hvad retmedel som helst locka allmänheten, men nog kunde man af många tecken vid denna riksdag märka, att förbudet icke egentligen längre ansågs tidsenligt eller ens befogadt.

Lindeberg hämtade ock mod däraf, att Torslow hyrt teatern i Kirsteinska huset och där gaf föreställningar. Han

* Jfr rättegångshandlingar ingifna till K. Svea hofrätt af A. Lindeberg, Stockholm 1834. Lindeberg fick, jämte andra för högmålsbrott dömda personer, amnesti på den tjugufjärde årsdagen af konungens landstigning på svensk botten.

ansåg sig nu stå vid målet för sina önskningar och sin kamp; den 1 november 1842 invigde han med Lings »Agne» sin nya teater vid nuvarande Kungsträdgårdsgatan. Visserligen fick han ej länge skörda triumfens behag, ty han måste redan 1844 afträda teatern till sina fordringsägare; men andra krafter tillgodogjorde sig hans företag, och den af honom grundade scenen blef efter skiftande öden kunglig under loppet af år 1863.*

Beskow hade den 18 juli 1825 i bref till Järta sagt, att man icke borde inlåta sig i fejd med vare sig Argus-Johansson eller Lindeberg, eller andra politiserande litteratörer. »De äro ej värda att falla för svärdsegg; de böra dö strådöd, och deras timme är ej långt borta.» Man har redan sett, att tankarna på dylik fredspolitik snart öfvergåfvos. Flugsmällan var ett omedelbart anfall, låt vara att

* Askelöf hade i »Minerva» med ironisk uppmärksamhet följt Lindebergs sätt att aktionera Flugsmällan. Åtskilliga tecken tyda på ett samarbete mellan Askelöf och Beskow.

Men förhållandet mellan Beskow och »Minerva» blef mindre vänskapligt, sedan »Biet» börjat utgifvas; »Minerna» var obenägen mot medtäflaren inom pressen. Än värre blef det, när »Minerva», som efter förändringarna i ministären och dennas omorganisation 1840—41 blifvit ultrakonservativ och antiministeriell, tyckte sig öfvergifven och sviken af »Biet», som intog en mer tillbakadragen hållning samt, såsom »Minerva» tadlande anmärkte (se Minerva 1841 n:r 108), öfvervägande sysselsatte sig med litterära ämnen. Och »Minerva» afser Beskow, då den tillägger: »Det kan inte falla någon in att tillskrifva detta symtom någon förändring i tänkesättet hos ledamöterna af den egentliga reaktionen af Svenska Biet eller någon skygghet hos *dem;* men väl har det berättats tämligen allmänt, att sådan skygghet på en gång tagit ut sin rätt hos andra, som äga inflytande på ledningen af den tidningens verksamhet.» Skyggheten sättes i samband med farhågor för att genom alltför utmanande hållning i politiken föranleda uppträden vid en tid, då Crusenstolpe väntades skola lämna fängelset. (Jfr dessutom Svenska Minerva n:r 109 och 110 samma år.)

det föranledts af upprepade nålsting. Men om dess karaktär ännu var öfvervägande litterär, blefvo de därpå följande polemiska skrifterna rent politiska. De hade troligen aldrig sett dagen, om icke Aftonbladet börjat utkomma och med retsam käckhet ådragit sig stor uppmärksamhet samt om icke 1838 års oroligheter ägt rum. Beskow var af hela sin själ tillgifven konung Karl Johan, och när denne blef föremål för det ena angreppet efter det andra, kände han sig uppkallad till försvarskrig.

År 1838 utkom skriften »Dagens händelser bedömda af en landtman»; den var föranledd af oroligheterna i Stockholm och af hållningen inom en del af pressen. Författaren antydde sig — naturligen för att förekomma riktiga gissningar på namnet — vistas »något aflägse från skådeplatsen». Hans uttalanden mot de radikala tidningarna äro skarpa men i många fall sanna; han anmärker, att man sökt neddraga i stoftet de yppersta inom litteraturen samt att det enskilda lifvet ingalunda var fridlyst, då man genom dess blottande trodde sig kunna tillfredsställa skadeglädjen. Man gjorde beslöjade hänsyftningar, som ej kunde besvaras annat än med tystnad; men tystnaden tolkades då som ett medgifvande. Hvilka medel borde häremot tillgripas? Beskow trodde, att indragningsmakt vore ett fruktlöst medel och fängelse ej bättre, men förordade att som i Frankrike fordra höga kautioner för utgifvande af politiska tidningar samt stadga förhöjda penningböter. Han gillade ej mycket förfaringssättet mot Crusenstolpe; han förmenade, att man skulle gjort klokare i att afbida tiden samt till ett blifvande riksmöte förbereda en nödvändig revision af tryckfrihetsförordningen, som vore otillfredsställande. Med mycken liflighet och på goda grunder motsatte sig Beskow oppositionspressens påståenden, att konungens oansvarighet blott innebure, att hans enskilda person och handlingar skulle hållas i helgd, ej hans offentliga. »Hvari ligger grunden till rådgifvares ansvarighet, om ej däri att bevara konungens offentliga person från allt klander?» För öfrigt ansåg Beskow i denna broschyr, såsom i

flera andra, den svenska oppositionspressen hafva det afgjorda felet att sakna ett positivt, allvarligt program och hellre drifva gyckel med regering och ämbetsmän än anvisa botemedel för brister i statslifvet. Ovärdigt hade de mest spridda af de »fria bladen» betett sig, då de under de crusenstolpeska oroligheterna vädjat till massan och jämväl under den värsta jäsningen aftryckt formliga upprorssånger.* Följden af ett sådant förfaringssätt måste blifva de tänkandes missnöje: »hvarje inkastad fönsterruta har skadat den fria pressen mera, än tio indragningar hädanefter kunna gagna den.» Ett annat fel vore att oupphörligt vilja efterbilda utländskt mönster och låta bestämma sig af Frankrikes liberala rörelser. En verkligt duglig svensk oppositionspress borde söka på nationell grund förorda och åstadkomma de förenklingar och förbättringar i samhällsmaskineriet, som vore för oss passande; långt bättre än den ur utländska tidningar hämtade godtköpsvisheten skulle redbara reformförslag vara, upprättade exempelvis af en klok, svensk bonde, en bergsman, en häradshöfding, en kapten vid ett indelt regemente och en präst, hvilka aldrig hört omtalas Bentham och Say.

Denna skrift, som var mycket hofsam samt egentligen lugnt kritiserade både regering och press, föranledde en motskrift af J. M. Rosén, kallad »Kritik öfver broschyren Dagens händelser, bedömda af en landtman». Författaren yttrade sig i början tämligen erkännande och medgaf, att »Dagens händelser» ej tycktes hafva tillkommit på beställning utan röjde ett själfständigt omdöme. Men han sökte låta beskyllningen för brist på positivt program återstudsa från oppositionspressen på »styrelsepressen», hvilken aldrig bragt verkställbara förslag å bane, och han blef snart mycket häftig, då han förklarade, att tronen alltmer omgåfves af inskränkta, karaktärsslappa medelmåttor, hvilka till stor del sökt »bygga sin lycka på fäderneslandets för-

* Man erinre sig Orvar Odds »Sabelsång för de braheska dragonerna».

därf». Och till sist lät han undfalla sig vidriga hotelser, antydande att en revolution stode för dörren och att i sådant fall nog krigshären skulle akta sig för att förråda folkets sak. Den höflighet, han först visat författaren till »Dagens händelser», utbytes till sin motsats, då han klandrar dennes »radoterande» om oppositionspressens fräckhet och oduglighet.

En så beskaffad kritik förtjänade knappast något svar, men Beskow hade nu kommit i farten; han hade dessutom ännu på hjärtat åtskilligt, som borde utsägas, och så tillkom skriften »Upplösning är icke upplysning», hvilken likaledes utkom 1838. Vid denna skrift fäste Beskow själf en viss vikt, på samma gång han var mycket omsorgsfull om att behålla sitt inkognito; han skref till A. K. af Kullberg: »Man har gissat på Järta, Grubbe, Wallmark, Livijn, Stierneld, Skogman. Troligen är det någon ny författare. Stilen är ej lik någon af de bekanta.» Järta var emellertid invigd i hemligheten, och anonymiteten kunde dessutom i alla fall ej länge bevaras; därom vittna vissa tidningars ända från denna tid stigande ovilja mot allt, hvad Beskow äfven på det rent litterära området åstadkom.

Ganska lustigt bemötte Beskow i denna broschyr anklagelsen att hafva gjort anmärkningar blott mot oppositionspressen men icke mot »styrelsepressen». Det enkla skälet är, säger han, att en styrelsepress, såvidt man därmed menar en, som försvarar styrelsens alla åtgärder, hos oss icke finnes till; de liberala bladen böra själfva bäst veta detta, eftersom de för få månader sedan häftigt anklagade regeringen för uraktlåtenheten att inrätta en egen »styrelsepress». När därför kritikern sport författaren till »Dagens händelser», hvilka nyttiga förslag styrelsepressen framställt, tyckes han vilja sätta denne i samma belägenhet som Nils Klim hos Holberg, hvilken kom till ett land, där fruntimmerna icke hade några armar, men där man likväl var förbunden att kyssa dem på hand. För öfrigt tyckes Beskow hafva varit af alldeles samma mening som längre fram Louis De Geer beträffande olämpligheten af att det

officiella organet skulle på annat sätt än genom en och annan »communiqué» deltaga i den dagliga politiska diskussionen; det skulle därigenom indragas i ett ändlöst käbbel, som stundom kunde blifva för regeringen ytterst obehagligt. Påståendet att oppositionspressens planlöshet skulle bero på den större planlösheten hos en förment »styrelsepress» innebär för öfrigt, säger Beskow kvickt, alldeles detsamma, som om en dålig general skulle föregifva sig ej kunna segra därför, att fiendens planer voro ännu sämre än hans egna. Anmärkarens påstående, att på grund af våra sparsamt inträffade riksdagar oppositionspressen ej kunde medhinna att med erforderlig grundlighet och utförlighet behandla samhällsfrågorna, är enligt Beskows mening »ett svagt subterfugium»; hvarför ådagalägges ej den omtalade grundligheten och utförligheten under de långa, sysslolösa »fem år», som förflyta mellan riksdagarna? En utredning sker väl lämpligare före representantmötet, än då partierna redan stå slagfärdiga. »Hvad skulle man säga om en kandidat, som började samla kunskaper först samma dag han skulle examineras, och hvad skall man säga om en oppositionspress, som tror de stora reform- och principfrågorna ej kunna 'grundligt och utförligt' diskuteras, förrän riksdagskallelsen är utfärdad?» Nej, Sverige har ingen sansad, allvarlig, kunnig oppositionspress utan en sådan, som drifver opposition för dess egen skull, såsom ändamål i sig, ej som medel. Till denna pseudo-oppositions stora stack vill Beskow ej draga sitt strå; han vill ej blifva dess »medstackare». De svenska liberala bladen lefva till stor del på franska liberala fraser; tala de franska bladen om »jesuiter och kongreganister» — ordet borde väl, som Beskow säger, hellre lyda kongregationister —, strax är hela Sverige i oppositionspressens tanke befolkadt med »jesuiter och kongreganister». Nu förhåller det sig emellertid så, att de flesta af den svenska statskroppens verkliga brister icke härleda sig från utländska sjukdomar, hvadan ock om dem ej mycket kan vara i de utländska tidningarna att inhämta. Vore det ej mer fosterländskt att till exempel

anställa noggranna undersökningar om medlen att afhjälpa grundskatternas ojämna fördelning? I alla händelser vore dylika åtgärder långt mera praktiska än att som nu söka nedsätta regeringen i främmande makters ögon, under det att man dock yrkar, att den skall mot dem föra ett stolt språk samt uppmuntrar till afslag af alla försvarsutgifter, medan man samtidigt retar den främmande makt, mot hvilken försvaret i första hand skulle behöfvas.

Mot fordringarna på ministerstyrelse yttrar sig Beskow, såsom man af hans svenska sinnelag kunde vänta, på det bestämdaste. Han fann de täta ombyten, som äro från ministerstyrelser oskiljaktiga, ej önskvärda för en stat, som har »ett mäktigt grannskap».

Under fortgången af nedskrifvandet växer, såsom man lätt finner, broschyrförfattarens harm, och han vänder sig med rättmätig skärpa mot en liberal tidnings påstående, att vid hemfridens brytande under det crusenstolpeska oväsendet det icke var det illasinnade utan det välsinnade tänkesättet »för rättvisans helgd och folkets dyrbaraste rättighet», som gaf sig till känna. Det är på tiden, fortsätter Beskow, att få en annorlunda beskaffad press, en press som är fri utan fräckhet, granskande utan smädelse, forskande utan spionanda, kraftfull utan lagtrots. Nu däremot uppmanas den enskilde i främsta rummet att göra sina rättigheter gällande mot staten, medan de gamla trohetsplikternas band lossas och bespottas såsom ett föraktligt arf från de »menlösa tiderna».

Skulle till äfventyrs någon anmärka, att Beskow i dessa yttranden är för sträng, så bekräftas dock hans påståenden vid genomläsning af de hånfulla yttranden, på hvilka den periodiska pressen under denna tid var rik, och det kan dessutom vara möjligt, att man åtminstone delvis har hans varningar att tacka därför, att förirringarna ej blefvo än större. Därmed är ej bestridt, att oppositionspressen i några fall hade rätt; säkert är blott, att dess ton oftast var dålig.

I »Upplösning är icke upplysning» fästes uppmärksamheten särskildt vid två rätt egendomliga enskildheter.

Beskow bryter på ett ställe i skriften ridderligt en lans för sin personlige vedersakare, den aflidne Lagerbjelke, hvilken han på grund af de bekanta filaletes-artiklarna kallar en af Sveriges talangfullaste publicister, och han brännmärker Lagerbjelkes motståndare därför, att de i pressen öfverhöljt honom med smädelser; ja, han förklarar det vara ojäfaktigt sant, att dessa anfall förkortat Lagerbjelkes lif. Men utom den hädangångne Lagerbjelke omnämner Beskow en då ännu lefvande svensk storhet, nämligen Geijer, och han gör det visserligen värdigt men på sådant sätt, att man tydligen ser, huru mycket det nyss skedda »affallet» smärtade honom. Geijers »Litteraturbladet» hade gjort uppseende, och medan Geijer förut, som Beskow säger, haft det missödet att af den fria pressen »få orätt i allt hvad han yttrade», fick han sedermera obetingadt rätt i allt. Beskow finner Geijers program mycket oklart. Det vore visst godt och väl att uppställa grundsatsen »lydnad för gällande lag men öppen rätt att fordra en bättre och fri diskussion om medlen därtill»; men därmed vore intet nytt sagdt, intet praktiskt uppslag gifvet. Utan laglydnad är, det visste man förut, intet samhälle tänkbart. Öppen rätt att »fordra en bättre lag» finnes redan medgifven i grundlagen. Och hvad fri yttranderätt angår, så är det ingen, som ej principiellt erkänner denna; men det är om dess form och gränser, som man tvistar, och om dessa får man af Geijer intet besked. »Man finner således äfven här en obestridd princip men öfver hvars tillämpning, speciellt hos oss — hvilket vore hufvudsaken —, ej ett ord förekommer.» Allra minst kommer man genom dylika fraser till rätta med en press, om hvilken Geijer själf med anledning af dess hållning i den crusenstolpeska saken sagt, att den ej tycktes känna första villkoret för laglig ordning. Med en press, som använder ett »denigrationssystem» och personliga utfall, vore diskussion i sak snart sagdt omöjlig. Beskow säger sig skatta högt Geijers ingifvelse och snille men klagar öfver »halfdunklet» i hans uttryckssätt, då han uppträder som politisk auktoritet, och han råder honom

att »ej i längden slösa sin tid och sina för helt andra värf danade snillegåfvor på utredandet af statsproblemer, till hvilkas lösning han ej synes kallad, utan både för sin och för Sveriges ära åter vända sig från dagens frågor till Svea rikes häfder».

»Minerva», som ännu icke genom »Biet» blifvit bragt ur sin jämvikt, prisade »Upplösning är icke upplysning» för en bevisning, som icke är utsatt för någon vederläggning.* Man kunde ej vänta, att Aftonbladet, som blifvit angripet, skulle dela denna mening. Tidningen gick dock för långt, då den förklarade, att i skriften fanns »snart sagdt intet enda argument, som icke innefattade en grof sofism och en osanning i nästan hvarenda historisk jämförelse eller faktum.**

I ett bref från ungefär samma tid har Beskow ytterligare belyst sin i »Upplösning är icke upplysning» uttalade uppfattning af Geijer. »Hans bana är», säger han, »kometens. Oaktadt hans 'affall' är ingenting lättare möjligt, än att han åter, kanske förrän man tror, sluter sig till de konservativa; med dem sammanhänger han dock alltid genom sin rojalism och sin personliga tillgifvenhet för dynastien, hvaremot han med de liberala icke ägde den ringaste beröring, då han med ett språng stod midt i deras läger. Men vare härmed huru som helst, så måste han i politik lämnas utom räkningen såsom en gåta för alla och troligen för sig själf.» Mången, som läser Beskows och särskildt Järtas yttranden om Geijer efter »affallet», skall kanske djupt ogilla dem; men en ståndpunkt finnes lyckligtvis, hvarifrån man kan göra rättvisa åt olika meningar, vörda skilda åskådningssätt samt skänka erkännande likaväl åt Geijer som åt Järta och Beskow.

År 1839 ryckte Beskow fram med ett tyngre artilleri; han utgaf, ännu alltjämt anonymt, det digra arbetet »Har

* 1839 n:r 3 (jfr n:r 4).

** 1839, 10 januari (jfr 16, 21 januari och 7 februari).

Sverige publicitet och publicister?»* Detta arbete har två delar, hvilka båda utkommo i Uppsala på Lefflers förlag. Beskow begynner med ett erkännande af den fria pressens gagnelighet; vid sidan af de juridiska kontroller, som ett samhälles lagar föreskrifva, behöfves en moralisk kontroll, utöfvad af publicisterna. Men äfven dessa senare äro i behof af »moralisk kontroll». Hvem skall utöfva denna? Det allmänna omdömet. Men af hvilka ledes till stor del det allmänna omdömet? Af publicisterna. Denna *circulus vitiosus* åstadkommer rätt stora svårigheter. Dock skulle saken ej vara så farlig, om blott pressen ville låta sak och skäl, ej personliga tycken tala. Bland de lyten, som pressen i Sverige låtit komma sig till last, nämner Beskow särskildt begäret att framhålla blott en sida af saken men sorgfälligt dölja den andra samt att göra vissa misshagliga personer så godt som fågelfria genom att prisgifva deras enskilda lefnad åt gyckel eller smädelse. Man har sökt systematiskt nedsvärta styrelsens organer, man har tillåtit sig beslöjade men genomskinliga anfall mot statens öfverhufvud; man har sökt genomföra ett litterärt skräcksystem mot olika tänkande, och man har kallat för lycksökare enhvar, som ej lydigt böjt sig under dagsopinionens härskarspira. Man har utslungat namnen servil, salarierad och »rökgubbe» mot dem, hvilka af öfvertygelse varit regeringens anhängare. Man har i tryck kallat Crusenstolpe »nationens man» samt i tidningarna infört sånger, som manat till våld och uppror; man har prisat en svensk publicist, därför att han med stor skicklighet förstått »följa och akta på allmänhetens tycken och opinioner», alldeles som om sanning och rätt, upplysning och allmänt väl — hvilka borde vara publicistens ögonmärken — vore endast mode-

* Då man läser dessa Beskows politiska skrifter, bör man erinra sig, att de i ej ringa mån afsågo att bilda en motvikt mot radikala broschyrer, sådana som »Den röda boken» af Per Fas, »Den marmorerade boken», kinesisk saga af Krigholm, och framför allt A. Lindebergs skrift »Revolution och republik», hvari det bland annat hette, att man gärna kunde »äfventyra olägenheterna af *en liten tids anarki, som snart botar sig själf*».

varor, hvilka man som en krämare har att tillhandahålla efter allmänhetens »tycken». »Behandlar man grundsatser som aflagda västar och byter man rättsbegrepp som schalar och mössor?»

Den liberala pressen i Sverige hade ofta hänvisat till franska, amerikanska och schweiziska förhållanden. Beskow uppvisade, att i Frankrike presslagarna vore strängare än i Sverige. Vidkommande önskningarna att införa en amerikansk statsförfattning erinrade Beskow, att härför saknades de nödiga förutsättningarna i amerikanska seder. Skulle för öfrigt för *Sverige* ett sådant samhällsskick vara önskvärdt? Hvarje nytt presidentval öppnar ett sådant fält för intriger och korruption, att en stat i Europa, hvilken på detta sätt skulle gifva sig ett nytt öfverhufvud hvart fjärde år, måste, som Tocqueville säger, för hvarje gång befara anarki eller främmande inkräktning. Hade Sverige ingen mäktig granne, så skulle experimentet lättare kunna vågas; nu däremot skulle det vara ödesdigert. Och själfva den beryktade amerikanska friheten? Det kunde vara skäl att ånyo lyssna till Tocqueville, som förklarar: »Jag känner ej något land, där det i allmänhet finnes mindre tankefrihet och mindre självständighet i diskussion än i Amerika.»

Hvad åsikterna om Amerika angår, hade Beskow stödt sig hufvudsakligen på Tocqueville. I sitt bedömande af den schweiziska friheten, som i Sveriges fria press så ofta prisades, anslöt han sig till Sismondi. Den absoluta jämlikheten och friheten finnes ej till i Schweiz. I kantonen Bern råder adelsaristokrati, i Genève penningaristokrati; i kantonerna Zürich och Schaffhausen klagar landtfolket öfver det förtryck, som utöfvas af de suveräna stadsboarne. Sismondi talar i starka uttryck om det trycktvång, som råder i Schwyz, Uri och Unterwalden.

På detta sätt nagelfor Beskow med vissa svenska tidningars vana att upphöja utländska förebilder. Verkligt framsynt visade han sig, då han antydde, att, om man skulle lyckas undergräfva julimonarkien i Frankrike, inom kort militärdiktatur torde komma att där råda.

Resultatet af de i första delen af detta Beskows arbete gjorda undersökningar var ej mycket gynnsamt för publiciteten i Sverige. Men också hade Beskow ställt stora kraf på en publicist. Han ansåg kallet vara »ett af de mest vördnadsvärda och maktpåliggande i ett samhälle»; han ansåg, att publicisten borde äga en grundlig politisk bildning, och det roade honom att öfversätta publicist med »statsrättslärare».

Tonen i den andra afdelningen af arbetet är starkare. Beskow förklarade, att det i Sverige fordrades föga mod för att missbruka tryckfriheten men ett vida större för att söka motverka missbruken. Man sökte skrämma med »den allmänna meningen». Skola då, frågade Beskow, förnuft, sanning, erfarenhet rätta sig efter den allmänna meningen — majoritetens tanke —, eller bör ej den allmänna meningen rätta sig efter förnuft, sanning, erfarenhet? Vidare begagnade radikalerna med fördel det förfaringssättet att i tidningarna upprepa och omtugga vissa saker, tills de blifvit trosartiklar; man börjar till sist att anse det ofta idisslade påståendet vara obestridligt, utan att undersöka huruvida förhållandet verkligen är sådant. Till taktiken hör ock att oupphörligt nedsätta det bestående. Om denna taktik yttrar sig Beskow mycket kvickt. »Vår tid är», säger han, »framför alla upplyst och förträfflig. Hvarför? Emedan intet duger, emedan allt måste reformeras och emedan man därtill saknar statsmän i alla länder. Huru länge duger en reform? Till dess den blifvit färdig. Då bör den omgöras, ty allt stillastående är skadligt. Huru länge är en man upplyst, frisinnad, duglig? Så länge han är fiende till det bestående. Så snart han uppträder bland försvararne af något bestående, förlorar han alla kunskaper, alla anspråk på folkets aktning. Han kan dock återvinna dem, om han ett, tu, tre — äfven utan uppgifna skäl — kastar om öfvertygelse och förklarar statsförfattning och styrelse odugliga. I sådant fall blir han vän af folkets sak, ty hvarje styrelse måste anses såsom folkets naturliga fiende, äfven den republikanska, hvilken folket själft tillsatt. Hvad

är frisinne och självständighet? Det är att tänka och handla som mängden vill. Hvad är obskurantism och servilism? Det är att tänka på egen hand och följa sin öfvertygelse, äfven om den skulle öfverensstämma med styrelsens. Kan majoriteten misstaga sig? Omöjligt. Men om den likväl misstager sig, vågar man säga henne det? Då upphör man att vara frisinnad, då är man servil. Hvilka verka mest för den allmänna upplysningen? De, som akta på allmänhetens tycken, studera hennes sympatier, säga henne smicker och behagliga ting, beundra massans vishet och lofsjunga den allmänna opinionen, som är världens drottning. Är detta ej lycksökeri? Tvärtom, det är höjden af frisinnighet och oberoende. Men kan då styrelsen aldrig ha rätt? Icke så länge den är styrelse; men dess medlemmar få genast rätt, om de öfvergå till oppositionen. Folket kan således aldrig misstaga sig? Aldrig. Hvilka utgöra egentligen folket? Kan adeln räknas däribland? Nej, den är en aristokratisk kast. Än lärde, vetenskapsmän, tänkare, författare? De tillhöra blott den lärda kasten — såvida de ej äro liberala. Än ämbetsmän? De äro beroende och servila. Än militären? Den har blott lärt att lyda. Än prästerna? De äro hierarker. Än vårt borgarstånd, handtverkerierna? De äro ruttna skråinrättningar. Än allmogen och de lägre klasserna? Regeringarna hafva alltid hållit dem i mörker och förtryck. Hvilka utgöra då förnämligast det så mycket omtalade, upplysta och frisinnade folket? Kan man ej få rätt därpå? Folket utgöres af folket, det vill säga dess liberala författare, det vill säga publicisterna.»

Det kan löna mödan att framdraga ur oförtjänt glömska denna pigga och roande afdelning af Beskows skrift; hans förmåga i ironiskt skrifsätt har kanske aldrig visat sig större.

Naturligtvis förutsåg han, att han på grund af dessa och dylika yttranden skulle utsätta sig för beskyllningen att vara reformfientlig. Mot en sådan anklagelse ville han på förhand värna sig. I staternas lif, säger han, liksom i den enskildes, utveckla sig under olika åldrar olika behof. De inrättningar, ur hvilka andan flytt och hvilka stå tomma,

betydelselösa, böra utbytas mot andra, som närmare motsvara samhällets nya fordringar, och en upplyst styrelse bör snarare gå dylika reformer till mötes än motverka dem. Men här gäller det att med djup, säker och öfverskådande blick fatta sitt mål och fasthålla det, oberoende af opinionernas vindkast för dagen. De lyckligaste reformer äro vanligen de, som ske småningom, väl förberedda, utan skakningar, »så att man föga annat än af förbättringen märker, hvar det gamla slutar och det nya vidtager». Tvenne villkor äro oeftergifliga för hvarje reform, att veta huru man vill reformera och att äga män med erforderliga egenskaper till utförandet af reformen. I våra politiska dagblad åter förordas »en genomgripande reform i alla riktningar» — hvarunder hela samhället står på spel — såsom en ganska enkel sak, hvartill en mängd personer äro fullt skickliga och färdiga men hvars utförande endast fördröjes af styrelsens ovilja och envishet.

Hufvudföremålet för andra delen af skriften »Har Sverige publicitet och publicister» var, såsom Beskow själf angaf, en jämförelse mellan Förenta staternas och Sveriges statsskick. De republikanska institutionerna hade prisats, och man såg i Amerika en mönsterstat. Aftonbladet hade uttalat den öfvertygelsen, att »kanhända redan i nästa mansålder» republiken skulle vara införd i Sverige. Nu rådfrågade Beskow ånyo Tocqueville, för att hos honom hämta bevis mot påståendet om förträffligheten af det amerikanska statsskicket och dess allena saliggörande egenskaper. Han sökte ådagalägga, att den demokratiska styrelseformen är kostsammare än det konstitutionellt monarkiska statsskicket; han visade, med begagnande af offentliga handlingar, att vid Förenta staternas kongress den ena finanskommittéen efter den andra öfverklagat den korruption och de underslef, som inom förvaltningen bragts i system; han framhöll de oupphörliga rubbningar i styrelsemaskineriet, som måste uppkomma därigenom, att vid hvarje presidentombyte ämbetsmannapersonalen väsentligen förändras. Mycket af hvad Beskow anför äger än i dag gällande kraft; däremot har naturligen hans utförliga framställning af slaf-

veriet i Amerika numera lyckligtvis mist betydelse. I alla händelser är Beskows framställning af de amerikanska förhållandena läsvärd; han hade skaffat sig ett godt material, och det är ej allenast Tocqueville och M. Chevalier, utan dessutom amerikanska officiella handlingar, som åberopas.

Skriften »Har Sverige publicitet och publicister» äger ett bihang, som dessutom särskildt utgifvits. Detta ganska roande bihang föranleddes däraf, att J. P. Theorell* mycket skoningslöst anfallit Beskows »Upplösning är icke upplysning». Theorells skrift heter »Några ord om press, reformer, ministerstyrelse samt andra dagens frågor». Man kan endast beklaga, att en i många fall så förtjänstfull skriftställare som Theorell aktat tillständigt att mot författaren till »Upplösning är icke upplysning» begagna ett så hetsigt och emellanåt groft skrifsätt. Han förklarade Beskows arbete vara »ett repertorium af alla skymford, som någonsin blifvit uppfunna mot den konstitutionella statsåsikten», »en *dictionnaire portatif des injures*». Han förmenade Beskows till texten bifogade noter vara »en spottlåda, hvari denne uttömt det öfvermått af ondskans fradga, som icke fått rum ofvan linien», han talade om hans bemödanden att »kittla allmänhetens sympatier med ovett, smädelse och skandalösa dikter» samt utfor starkt mot hans »mästerskap i konsten att beljuga pressen». Theorell förklarade, att Beskow »sprutat eld och lågor» mot *ministeriell ansvarighet*, och vid denna punkt knyter sig hela den verkliga betydelsen af den besynnerliga fejden. Just mot detta påstående anmärkte Beskow, att han aldrig uppträdt mot ministeriell ansvarighet, endast mot ministerstyrelse, hvilken senare vore oförenlig med regeringsformen. Han kunde, sade han, ej tänka sig ett konstitutionellt samhälle utan ministeriell ansvarighet och hade aldrig med ett enda ord ifrågasatt dess nödvändighet. Om Theorell behagade förklara, att rådgifvarnes så kallade ansvarighet i Sverige vore »ett bedröfligt gäckeri med nationens anspråk på en

* Publicist, utgifvare af »Stockholms-Courier», »Dagligt Allahanda», »Vinterbladet» m. m., broder till justitieombudsmannen S. L. Theorell.

lagbunden och ansvarig styrelse», så kunde, enligt Beskows tanke, felet ej skyllas på konstitutionen, enär grundlagen anvisat ansvarighetsformer. Däremot funnes i Sverige ej ministerstyrelse, och man kunde ej i allo fordra af svenska statsråd, hvad man ägde rätt att kräfva af Englands eller Frankrikes ministrar.

Theorell, som för öfrigt ej namngifvit sig som författare, hade beklagat sig öfver Beskows bristande förmåga att fatta ministerstyrelsens rätta begrepp; Beskow svarade, att detta begrepp ej blifvit honom klarare efter läsningen af den till hans rättelse och upplysning utgifna skriften, och läsaren måste gifva honom rätt. Theorell påstod, att »ministermakt» finnes i Sverige, »nämligen konungens hela makt, som icke ens behöfver på något sätt delegeras eller bortskänkas utan är och förblifver densamma, ostyckad, sådan grundlagen bestämmer — eller kan komma att bestämma — henne».* Äro ministrarne i besittning af »konungens hela makt» — genmälte Beskow —, då skulle konungamakten allaredan vara till dem både »delegerad och bortskänkt», något som dock ej torde vara fallet. Ministrarne förklaras af Theorell innehafva konungens hela makt; nu är konungen för *sin* makt oansvarig; i hvad mån skall denna oansvarighet utsträckas till dem, som förmenas utöfva *hela* konungamakten och följaktligen hafva alla dennas attribut? Skola de, som påstås äga hela den nämnda makten, äfven vara inamovibla? Hela Theorells lära vore utopisk. Icke ens i England äga ministrarne »konungens hela makt»; den store Chatham fick åtskilliga gånger lämna ministären, emedan hans åsikter strandade mot konungens vilja.

Men äfven i andra punkter hade Theorell, enligt Beskows tanke, framkommit med rena hugskott. Han hade påstått de svenska rådgifvarnes ansvarighet, sådan denna år 1809 bestämdes, vara »ett lån från främlingar eller spe-

* Frågan om betydelsen af uttrycken »regering» och »regeringsmakt» var under denna tid föremål för strider i »Minerva», »Journalen» och »Aftonbladet».

ciellt från England». Beskow bad författaren uppgifva namnet på något land, hvarifrån den år 1809 stadgade ansvarigheten för regeringens medlemmar samt hela systemet af revisionen, konstitutionsutskott, justitieombudsman, riksrätt verkligen kunde anses »lånade»; nej, formerna vore sannerligen svenska, hvad man nu annars kunde hafva att mot dem invända.

Beskow hade i den skrift, mot hvilken Theorell vändt sig, bland andra betänkligheter mot införandet af ministerstyrelse äfven skämtsamt anfört, att Sverige knappt kunde anses äga »tillräckligt med administrativa talanger för att bestå sig februari-, mars- och april-ministärer, såsom i Frankrike». Theorell missuppfattade eller förvred dessa ord, i det han påstod Beskow hafva yttrat, att bristen på statsmannaämnen måste hindra »ansvarighetssystemets» införande i Sverige. Beskow hade ej här talat om rådgifvarnes ansvarighet utan om ministerstyrelse. Att söka hindra »ansvarighetssystemets införande i Sverige» kunde, sade han, så mycket mindre falla honom in, som det redan för trettio år sedan vore infördt. Men denna lilla polemik hade en annan episod, som gaf Beskow tillfälle till ett kvickt genmäle. Theorell, som hakat sig fast vid Beskows lekande ord om bristen på statsmannaämnen och den därpå beroende svårigheten att bilda februari-, mars- och aprilministärer, invände, att, om så vore förhållandet, felet låge hos de lärda skråna, hos universiteterna eller just de institutioner, som skola bilda ämbetsmannaämnen; »gjorde de sin skyldighet, så kunde väl en nation, som icke mer än någon annan saknar naturanlag, icke vara i förlägenhet om ämnen till januari-, februari- och mars-ministärer, ja till en ministär för hvarje månad i året». Det var oförsiktigt af Theorell att gå i den utlagda fällan. Menade han allvar, såsom tonen skulle kunna låta förmoda, så var han alldeles på afvägar; ville han fullfölja ett skämt, så hade han gifvit motståndaren anledning till nytt gyckel. Beskow svarade: »Efter en på sådan grund uppgjord kalkyl skulle de lärda skråna för hvarje termin aflämna nittiosex stats-

mannaämnen eller ett hundra nittiotvå för året, oberäknadt hvad som för de lägre tjänstegraderna kunde tarfvas, hvadan för den tid, som sedan vårt nya statsskicks grundläggande förflutit, de lärda skråna, om de gjort sin skyldighet, skulle presterat inalles fem tusen sjuhundra sextio statsmannaämnen. Det är fara värdt, att man med en sådan armé af statsmän komme i ingen mindre förlägenhet, än bristen nu förorsakar.»

Theorell hade uttalat sig mot Beskows tanke, att en penningkaution borde fordras för rätt att utgifva tidning; han framhöll, att härigenom lätt ett kapitalistmonopol skulle kunna i tidningsvärlden tillskapas och att den medellösa förtjänsten på sådant sätt skulle kunna »drifvas från publiciteten, åtminstone från självständig verksamhet därinom». Theorells anmärkning saknade ej skäl; men Beskow betviflade dock, att kautionen skulle kunna införa någon dagbladsdespotism. Det vore vida värre nu. Den personliga bristen på vederhäftighet hade vållat, att personer utan begåfning och utan känsla af borgerligt rättskraf uttagit tillståndsbref, uppburit prenumeration, upphört med tidningen, behållit prenumerationsmedlen samt på sin höjd, efter godtfinnande, lämnat vederlag i böcker eller annat. Oskicket vore stort, ty prenumeranten hade tagit tidningen för att erfara dagens tilldragelser, och den lämnade ersättningen uppfyllde ej detta behof. »Hvad skulle den säga, som hade på förhand betalt en ny hatt, om man i dess ställe bjöde honom en gammal galoschlåda?» För allmänheten vore det därför en fördel, om för rättigheten till en tidnings utgifvande åtminstone så stor borgen fordrades, som ungefärligen motsvarade ett års prenumeration å bladet. Ej heller skulle saken leda därhän, att »den medellösa talangen drefves från publiciteten»; den finge blott, såsom fallet är i alla verk och inrättningar, »passera graderna». Man finge nöja sig med att vara medarbetare, innan man blefve redaktör. Thiers var ännu i sitt trettionde år medarbetare i *Le Constitutionel*, då han i förening med Mignet och Armand Carrel stiftade *Le National*, hvarifrån han, som bekant, skref sig in i ministären.

Beskow hade i »Upplösning är icke upplysning» yttrat några ord om tidningarnas tydliga plikt att införa reklamationer af personer, som blifvit af dem angripna. Theorell synes på egendomligt sätt hafva missuppfattat detta yrkande eller varit vid för dåligt lynne för att vilja förstå det. Han ansåg, att Beskow därmed ville »göra mot pressen gällande ett anspråk, som hvarken moralisk eller borgerlig lag ålägger någon människa att uppfylla, nämligen att den skall motarbeta sig själf». Beskow genmälte, att ett erkännande af en begången orättvisa, ett återtagande af ett bevisligen oriktigt påstående säkerligen ålades af den moraliska lagen. Då Theorell vidare påstod, att »införande af svar å ett uppgifvet faktum aldrig blifvit vägradt af någon stockholmsk tidningsredaktion», erinrade Beskow — som väl kände sin vedersakares namn — honom rätt illmarigt därom, att en för honom troligen ej obekant man, som använde signaturen S. L. T. och var en af Sveriges yppersta rättskunnige och publicister, af en tidning fått vägrande svar på sin anhållan att där få införa ett genmäle, hvadan detta i stället måst utgifvas i broschyrform. S. L. T. var Theorells broder.

Theorell hade, såsom här visats, i tonen varit mycket bitter mot Beskow. Den senare bevarade däremot hela tiden sin självbehärskning och slutade med ett erkännande, att han allt fortfarande, trots sin motståndares häftighet, ansåge honom vara »en man af heder och medborgerliga tänkesätt, af kunskaper och författartalang, af sanningskärlek och nit för hvad *han* tror vara rätt och sant».

Till Beskow skref Enberg, sedan han läst »Har Sverige publicitet och publicister»: »Författaren har min odelade beundran för sin grundlighet, kvickhet, oförtrutenhet att samla fakta, skicklighet att hopställa dem, moderation i åsikter och äkta svenskhet i tänkesätt.»

Aftonbladet var naturligtvis misslynt. Det yttrade: »Om någonsin en författare kan kallas en litterär rabulist — i detta ords genuina bemärkelse och icke i den, som man på den senare tiden gifvit däråt —, så är det verk-

ligen den ifrågavarande; ty ett så digert sammelsurium utan system, början eller slut, en sådan hopväfnad af hundrade gånger omsagda och upprepade lösryckta satser med lögner, sanna och falska citationer om hvarandra, med ett ord ett sådant politiskt charlataneri torde man ännu knappt hafva sett i så stor skala uti vår litteratur, och den, som orkar genomläsa dessa båda delar efter hvarandra från början till slut, oaktadt den tokrolighet, hvarmed författaren här och där sökt kvicka sig, och det pratmakeri, som gör, att författaren kan utan förlägenhet börja och sluta hvar han behagar — den förtjänade verkligen ett betydligt premium.» * Så skall det låta! Den slarfviga satsbyggnaden och de i öfvermått hopade invektiven utvisa, att tidningen undantagsvis var vid verkligt dåligt lynne; den hade annars sin styrka i en viss obesvärad glädtighet, som stundom kunde vara rent »tjufpojksaktig». Men detta utbrott var, såsom ock från början bebådats, blott ett förspel. I en serie af därpå följande artiklar behandlade tidningen Beskows bok; omdömena äro lika obilliga, men skämtsamheten tyckes hafva stundtals återkommit. ** Arbetet säges vara »en kompilation, hvars plockgods tillsläppts af Chevalier, Tocqueville och Sismondi». Aftonbladet fann det särskildt hårdt, att Beskow ej kunde nöja sig med att utgifva blott *en* del utan påtvungit allmänheten den andra. »Detta är värre, än när patriarken Jakob hade i sju tunga år uthärdat dagens hetta och nattens frost för den dejliga Rakels skull men fick den klenögda Lea sig påsmygd i stället. Patriarken behöfde dock allenast vänta i sju år till, så fick han Rakel på köpet; men vår Laban, kompilatorn, förärar oss den ena klenögdheten efter den andra.» Men det goda lynnet kan ej i dessa kritiska artiklar länge hållas uppe, och då få de grofva ord, som förråda en retad stämning, aflösa gycklet. Då heter det, att Beskows sätt att gå till väga i arbetet »Har Sverige publicitet och publicister»

* 1840 n:r 8.

** 1840, n:r 145, 149, 155, m. m. Inalles ägnade Aftonbladet sex artiklar åt Beskows bok.

uppenbarat »en djup lättfärdighet eller ett vanhedrande skojeri», och tidningen hoppas, att hennes erinringar måtte lyckas »väcka honom till besinning och förakt för sitt föregående handlingssätt att i litterärt afseende endast följa jesuiternas lära att icke sky något medel för att komma till sitt mål». Hvad tidningens sakliga invändningar mot Beskows arbete angår, så kunde den visserligen i ett och annat hafva rätt men gjorde i väsentliga punkter så stora misstag, att de aldrig kunna försvaras. Till dessa misstag hörde att härleda slafveriets blomstring i de nordamerikanska sydstaterna uteslutande från utländskt inflytande; slafstaterna vore »engelska dynasters verk». Detta tidningens påstående berodde på dess ifver att taga frihetens stamort, det älskade och republikanska Nordamerika i försvar. Andra oförsiktiga yttranden fällde tidningen beträffande de schweiziska kantonerna, och Beskow lämnade ej dessa yttranden ouppmärksammade. Han hade fått vind i seglen; landsortspressen hade, på få undantag när, prisat »Har Sverige publicitet och publicister», den liberala »Najaden» hade med värme tagit bokens parti, i »Biet» fanns en säker bundsförvant. »Freya» hade skänkt lifligt bifall åt »Upplösning är icke upplysning». På flera håll trodde man, att Järta stod bakom Beskow. »Dagligt Allahanda», som vid denna tid styrdes af den mot Beskows åsikter och broschyrer obenäget stämde V. F. Dalman,* hade antydt, att boken om publicitet tillkommit genom samarbete mellan en äldre, mefistofelisk författare, som gifvit goda råd, och en yngre litterär polemiker, som vore lätt igenkännlig. Aftonbladet menade kanske något liknande, då tidningen talade om en tekonselj, vid hvilken en af »gubbarne» skulle invigt publicistförfattaren till sitt värf med orden: »Fäderneslandet är i fara, märk väl, fäderneslandet, det vill säga vi, som söka exploatera detsamma.» Med »exploateringen» var det väl egentligen ej så helt;

* Dalman och Arwidsson hade 1832 af J. P. Theorell köpt förlagsrätten, och Dalman var ända till 1847 den verklige redaktören, om han än tidtals begagnade »ansvaringar».

Järta var en ytterst oegennyttig person, och Beskow har under sin långa lefnad knappt uppburit ett öre af statsmedel, ens under den korta tid, då han var den kungliga teaterns chef, men Aftonbladet afsåg måhända snarare de konservativas förmenta begär att i partisyften hålla uppe ett favoritsystem, som tidningen ville hafva bortskaffadt.

För att än närmare komma Aftonbladet inpå lifvet samt särskildt vederlägga dess anfall mot skriften om publicitet utgaf Beskow år 1840 arbetet »Den irrande publicisten, sin samtids nöje och varning». Skriften är delvis ganska roande. Mot Aftonbladets försök att härleda slafveriet i Nordamerikas sydstater ej från Amerika utan i öfvervägande grad från »engelska dynasters» traditioner, anmärkte Beskow, att Europas regeringar, hvilka aflyst och bestraffat slafhandel, svårligen kunna hafva förskyllt negerslafveriets tillväxt i Amerika. Saken blifver än tydligare, säger Beskow, då man af officiella tabeller öfver de Förenta staternas befolkning under de senare femtio åren finner, att slafvarnes antal är nu fyra gånger så stort som det befanns, innan de amerikanska fristaterna afskuddade det engelska öfverväldet. »Kan man då med fog tillräkna det senares inflytande ett sådant faktum?» Rätta förhållandet är, att klimatet först föranledt användandet af negrer i slafstaterna. I samma mån som de hvita nalkas tropikerna, blifva de mindre användbara för kroppsarbete, hvilket med mindre olägenhet skötes af den svarta befolkningen. De södra staternas rikedom är nära förbunden med slafveriets bibehållande, och därför komma de antagligen att på lif och död kämpa för dess fortvaro.

Aftonbladet hade funnit Beskows — eller, som tidningen numera kallade honom, »kompilatorns» — yttranden om Schweiz alldeles öfverflödiga, enär de schweiziska kantonstyrelserna vore medeltidsinstitutioner, dem ingen här i Sverige tänkt förorda. Börden banade öfverallt i Schweiz väg till väldet, och i de egentligen så kallade rena demokratierna, Uri, Schwyz och Unterwalden, vore denna maktens ärftlighet minst begränsad. Beskow frågade, hvad

meningen vore med detta tal om börd och om maktens ärftlighet. Politisk medborgarrätt vore i Schwyz vid 16 år, i Uri och Unterwalden vid 20 år förlänad hvarje man, som ärligt försörjer sig. Val, ej börd, vore till den grad villkor för all maktutöfning i dessa kantoner, att folkrepresentationen genom val tillsatte ämbetsmän, domstol, stora rådet och kantonrådet. Aftonbladet hade förklarat, att »i de sjutton mindre demokratiskt inrättade kantonerna bördsrätten till väldet vore fördelad mellan vissa adliga eller patriciska familjer». Beskow genmälde, att detta var uppenbar dikt. Aftonbladet hade sagt, att dessa republiker voro »aristokratiska i *alldeles samma mening* som Rom, Sparta, Aten m. fl. voro det i forntiden, eller Venedig, Florens, Genua m. fl. voro det i medeltiden». Detta yttrande blef för Beskow »gefundenes Fressen». »I alldeles samma mening?» frågade han. »Ja, i alldeles samma mening som en alldeles olika mening innebär.» I Aten fanns aldrig någonting, som fullt motsvarade Roms senat; i Sparta funnos konungar. Likheten mellan dessa stater är inbillad. »Och att sammanställa dessa sinsemellan olika stater med andra, både med dem och sinsemellan olika — till exempel Venedig och Florens — och sedan finna, att alla dock ägde blott en och samma karaktär, är något i statsläran hittills oerhördt.»

Beskows kvickhet uppglimmar, då han på följande sätt afslutar denna polemik mot Aftonbladets yttrande om identiteten mellan Atens, Spartas, Roms, Venedigs, Genuas och Florens' »aristokratiska» republiker: »Euklides har upptäckt, att tvenne figurer, som äro till alla delar lika en tredje, äro sinsemellan lika; men Aftonbladet går ännu längre och finner, att tvenne stater, som äro sinsemellan alldeles olika, dock äro alldeles lika en tredje, som är olik dem båda.» Aftonbladet hade funnit »kompilatorns» okunnighet oförklarlig. Beskow svarade ironiskt, att han fann Aftonbladets ganska förklarlig.

Aftonbladet hade sagt Beskow vara fulländad i »ultraistiskt nedsmutsningssystem»; han ginge »kamarillans» ärenden mot tryckfriheten, han åsyftade att med hvad medel

som helst tillintetgöra denna för ett konstitutionellt samhällsskick så väsentliga sak. Detta var att gå alldeles för långt. I skrifterna »Dagens händelser bedömda af en landtman», »Upplösning är icke upplysning» och »Har Sverige publicitet och publicister» har Beskow uttalat sin egen fria mening; han var alltför oberoende till åsikter och till förmögenhet för att ens hafva känt en frestelse att gå andras ärenden; han hade icke »medsmutsat» enskilda personer men angripit taktiken och uttryckssättet hos en del af pressen; han var ingen fiende till konstitutionellt samhällsskick, därför att han var konungsk och konservativ.

Till de mer skämtsamma af Beskows ströskrifter hör den samma år i Strängnäs utgifna »Papperskråkorna af Quintinus Carbasius». Idéen i detta dramatiserade »tidningsäfventyr» är att lämna en skildring af den oro, som förmenades hafva uppstått inom den radikala pressen med anledning af de loford, som landsortstidningar ägnat Beskows broschyrer. Denna fiktion gaf tillfälle att föra gyckel med bland annat Orvar Odd och Almqvist, hvilka i Aftonbladet under en tid skrefvo artiklar, samt med Aftonbladets och Dagligt Allahandas redaktörer, af hvilka den förre, Lars Hierta, kallades storhertigen, den senare, V. F. Dalman, Notenius. Naturligtvis förlöjligades äfven den gamle motståndaren Lindeberg. Orvar Odd (Sturzen-Becker) uppträder under namnet Knorvar Knodd och letar efter hälften af sitt hufvud, som han råkat borttappa; på frågan, huru han kunde reda sig och lefva med ett halft hufvud, svarar han, att både han och storhertigen emellanåt måst fäkta hufvudlösa. Anders Lindeberg förekommer i denna skrift såsom ett stenbeläte, hvilket i nödfall kan användas som slunga; »sannerligen skall den icke hafva ett godt hufvud, som ej krossas af en sådan stenskalle som denna». På denna vandrande stenbild läses följande stenstils-inskrift: »Trettio. Tusende. Rim. Egna. Sorgespels. Vålnader. Lämna. Mig. Ingen. Ro. I. Griften. Den. Sömn. Jag. Skänkte. Andra. Beröfvas. Mig.» I »Papperskråkorna» bär Almqvist namnet »kurfursten af Spinarosa»;

namnet Spinarosa syftar naturligen på »Törnrosens bok»; anledningen till benämningen »kurfurste» är att söka i Almqvists »Brefvet från Leonard» och undandrager sig här närmare förklaring. En mycket löjlig figur är Argus-Johansson, som, trogen sin vana att ståta med citater och lärdom, till Hiertas förtviflan talar på alexandriner, när man har som mest brådt att uppgöra stridsplanen mot landsortspressen. En af dessa alexandriner är till innehållet ej så oäfven; den lyder:

Quiconque ose penser n'est pas né pour me croire.

Den stora krigskonseljen oroas plötsligt af en »bisvärm», hvarmed tydligen afses den 1839 utkomna tidningen »Biet». Emellertid har »Storhertigens» fälttågsplan mognat. Han hade först tänkt, att de frisinnade publicisterna borde utfärda ett manifest, hvari de förklarade, att de alltid hade rätt samt att hvarje ord af en vedersakare vore osanning och smädelse; men vid erinran att denna krigslist redan flera gånger med mindre framgång varit försökt, anser han de pröfvade besvärjelseformer kunna begagnas, hvilka i Aftonbladet förut med fördel användts och hvilka bestodo i att, när ett landsortsblad ej instämde med de radikala stockholmstidningarna, mot detsamma tillgripa uttrycken »Småstadsmatador», »Skålknalle», »Småstads-Blacka» och »Syndapalt i eftertrossen».

I detta skämtsamma och satiriska stycke förekommer en patetiskt-fosterländsk episod, i hvilken »Storhertigen» med fasa skådar en straffande genius, en vålnad af den urgamla svenskheten.

Järta läste med nöje dessa Beskows småskrifter. Efter läsningen af »Den irrande publicisten» skref han, att den beredt honom mycken njutning. Han tackade författaren, »hvilken, som hofmarskalk, väl icke är hofmarskalken Hugo Löwenstierna».* I »Biet» recenserades skriften af Järtas son Tomas.

I »Papperskråkorna» hade de liberala dagbladsfurstarne uppträdt omgifna ej endast af sin lifvakt utan af »några

* Beskow var hofmarskalk sedan den 1 december 1832.

allierade i adelsuniform, med dubbla ansikten och kappor öfver kraschanerna»; dessa allierade hade väl hållit sig på något afstånd men hörde dock till »Storhertigens» följe. Härmed äro vi med ens införda i den politiska situationen år 1840, och vi ana i dessa »allierade» koalitionens för Beskow alltid mindre behagliga herrar och män, Anckarsvärd, Sprengtporten, Hugo Hamilton, Nordin, Frölich, Tersmeden. Beskow hade varit i tillfälle att se partigängarne på nära håll, och han var afsvuren fiende till deras ledande höfdingars hemliga plan att drifva sakerna därhän, att den gamle konungen skulle tvingas att afsäga sig kronan till förmån för sin son.

Belysande för den politiska oväderssituationen är i än högre grad en artikel, som Beskow skref i »Biet» men sedan utgaf i broschyrform under titel »Systemet, ett riksdagssamtal 1840». Ett jäsande missnöje med det härskande »systemet», för hvilket konungen gjordes ansvarig, hade försports strax i början af den riksdag, som sammanträdt i januari månad 1840, och bitterheten underblåstes af flera pressorgan. Man hade rätt däri, att det samarbete och samförstånd mellan regering och representation saknades, som är behöfligt för lugn samhällsutveckling, och man hade ej heller obetingadt orätt, om man påstod, att regeringen ofta kunnat och bort visa större tillmötesgående. Men man gjorde grymt orätt, då man glömde den tacksamhetsförbindelse, i hvilken Sverige stod till Karl Johan, och den lugna lycka, som landet i det hela taget under hans styrelse åtnjutit. En sådan förgätenhet satte Beskow i harnesk, och han nedskref ofvannämnda artikel, hvilken är ironiskt hållen samt affattad i ett slags katekesform och uppställd i frågor och svar. Afsikten är att på detta indirekta och sarkastiska sätt uppvisa, huru mycket Sverige förkofrats och huru fredlig dess utveckling i jämförelse med andra länders varit under det förkättrade »systemet». Bland frågorna och svaren äro följande ganska läsvärda: »Hvad lägger man det så kallade systemet egentligen till last? Det har dragit gräsliga olyckor öfver detta

land. Nämn mig några bland de hufvudsakligaste! Det har underhållit fred under ett fjärdedels århundrade, det vill säga längre än Sverige ägt på tre hundra år. — Hvilka andra olyckor har systemet tillskyndat oss? Det har betalt vår utländska skuld. — Har rikets penningväsende varit blottställdt för någon annan olycka än likviden af rikets utländska gäld? Ja, bankens årliga räntevinst har stigit från 248,000 r:dr till omkring 700,000, och i banken ligga bortåt 4 millioner odisponerade, det vill säga den största besparing, Sverige ägt sedan Karl XI:s tid. — Förekomma andra gravamina på systemets räkning? Systemet har ej velat förändra rikets grundlagar. — Hvad lägger man vidare systemet till last? Den barbariska indragningsmakten. — Förtälj mig några drag af dess ohyggliga verkningar? Den har vållat, att flera tidningar, som skolat utkomma klockan 5, ej kunnat utgifvas förrän klockan 1/2 6, och har tvungit tidningens utgifvare att ändra en, stundom två bokstäfver i tidningens titel. — Vidare? Man har varit nödsakad att utbyta den ansvariges namn från Per till Pål, Olof i stället för Anders, Truls för Jöns, hvarigenom upplysningens heliga sak lidit afbräck. — Vidare? Vidare har hvarje indragning småningom på ett ledsamt sätt ökat prenumeranternas antal, så att till exempel en tidning, för hvilken i början blott behöfde uppläggas 1,000 exemplar, slutligen måst underkasta sig en upplaga af 5,000 utom lösa nummer, hvilket med stora inkasseringar och dylikt vållat ägaren mycket obehagliga besvär.* — Huru kommer det sig, att man nuförtiden minst klandrar dem, som förlorat och afträdt Finland, men i synnerhet den, som icke återtagit det? Är det förtjänstfullare att afträda en provins än att, då utsikterna för dess återeröfrande äro högst tvetydiga, söka skaffa ersättning på annat håll? — Visserligen är det förtjänstfullare att förlora än att skaffa ersättning, om ersättningen till exempel skulle tillskrifvas syste-

* Man kan svårligen kalla den man, som gör denna lustiga argumentation, en vän af indragningssystemet.

met. — Är det fullkomligen afgjordt att, enligt oppositionens och den fria pressens påstående, ingen styrelse i Europa fört en så eländig inre eller yttre politik som systemet i Sverige efter den 5 november 1810? Fullkomligt. Sverige har ej, såsom Frankrike under nämnda tid, sett sin hufvudstad tvenne gånger intagen af fiendens härar, ej erfarit trenne tronomstörtningar, ej betalt tusen millioner till emigranter, ej erlagt 700 millioner i kontributioner åt fienden, ej åsamkat sig en statsskuld af nära 4,000 millioner, ej haft någon ärorik julirevolution, som skänkt landet septemberlagar, försatt flera af rikets städer i belägringstillstånd och ökat årsbudgeten med två till tre hundra millioner i stöten; Sverige har ej, som Ryssland, sett en hufvudstad (Moskva) bränd, krigat på lif och död med ett lydland (Polen), ej behöft kväfva ett halft dussin blodiga konspirationer; Sverige har ej, som Holland, förlorat två tredjedelar af land och invånare (genom Belgiens förlust); Sverige har ej, som Spanien, sett främmande konungar på sin tron, ej förlorat lydländer större och rikare än moderlandet, ej njutit af ett flera års inbördes krig, ej fått sig den ena konstitutionen efter den andra påtrugad, ej genom brandskattningar, tvångslån och godtyckliga utpressningar af juntorna sett sina finanser för lång tid ohjälpligen förstörda; Sverige har ej, som Preussen och Österrike, nödgats lämna hundratusental af sina söner på slagfältet och hundratal millioner ur sin skattkammare för att afskudda Napoleons öfvervälde; det olyckliga systemets man uppvägde för Sverige härar och skatter; Sverige har ej, som England åren 1813 och 1814, efter att hafva lämnat nära oberäkneliga summor, jämte sina krigares blod, gått utan eröfring i Europa ur striden, men Sverige vann ett broderrike; Sverige har ej, som Saxen, sett sin konung fången i de allierades läger, ej sett landet under främmande förvaltning, ej varit nära att blifva förenadt med ett annat rike, till dess en del räddades genom afträdande af den större hälften af riket; Sverige har ej, som Belgien, börjat sin konstitutionella frihet med att skuldsätta sig för 1,000

millioner floriner; Sverige har ej, som Portugal, sett sig beröfvadt ett lydland vida större och rikare än moderlandet, har ej blödt under en flerårig brödrastrid, ej på ett krigsår förvärfvat en skuld af 5,200 millioner reis (omkring 18 millioner svenskt b:ko); Sverige har ej, som de nordamerikanska staterna under kriget 1812—1814, lidit nästan oafbrutna nederlag och sett sin hufvudstad plundrad, ej ådragit sig en stor statsskuld och suckar ej nu under fördelarna af en sprängd nationalbank; Sverige har ej, som Danmark, sett sin flotta bortröfvas, sin hufvudstad bombarderas, gjort bortåt hundra millioner riksdalers skuld, upplefvat en nationalbankrutt och förlorat ett konungarike.»

Efter dessa uppräkningar af allt, hvarom Sverige gått miste, fortsätter Beskow framställningen med tillkännagifvande, att oppositionens missnöje med systemet genom ofvanstående redogörelse blifvit till fullo rättfärdigadt. Därefter spörjes bland annat: »Hvilka äro då de olycksaliga rådgifvare, som förnämligast understödt det förhatliga systemet sedan den 5 november 1810?» Svaret lyder: »Justitiestatsministrarne K. A. Trolle Wachtmeister, Fredrik Gyllenborg och Mattias Rosenblad; utrikesstatsministrarne Lars v. Engeström, Gustaf af Wetterstedt och Algernon Stierneld; statsråden Hans Henrik v. Essen, Baltzar Bogislaus v. Platen, Gudmund Adlerbeth, Georg Adlersparre, Fabian Wrede, Karl Adlercreutz, Klas Fleming, Karl Lagerbring, Johan af Puke, Anders Fredrik Skjöldebrand, Adolf Göran Mörner, Gustaf Fredrik Wirsén, Karl Löwenhielm, Gustaf Lagerbielke, Gabriel Poppius, Gustaf Fredrik Åkerhielm* o. s. v.» — »De hafva då gjort landet mycket ondt?» — »Mera än som kan omtalas. Lyckligtvis har nationen genom den fria pressens, oppositionens samt herrar Crusenstolpes och Lindebergs förenade bemödanden nu fått

* Sammanställningen är mycket roande men skulle kunna föranleda några anmärkningar. Rosenblad kunde i själfva verket tjäna hvilken styrelse som helst, Adlersparre är en osäker exponent för »systemet», och Poppius i all sin stora duglighet kan ej fullt räknas dit, o. s. v.

öppna ögon, och en sådan styrelse blifver hädanefter omöjlig.» — »På hvilka hoppas nationen?» — »På sina män.» — »Hvilka af dessa äro de förnämsta?» — »För att ej nämna nationens man *par excellence*, herr Crusenstolpe, och koalitionens rådgifvare, kapten Lindeberg, hafva vi herrar Petré, Schartau, Winge, Ödman, Lindmark, Hans Jansson, Sven Heurlin, Rosenqvist af Åkershult, Anckarsvärd, Tersmeden, Sprengtporten, Frölich, Kantzow, Dalman (Akates), Hierta (Lars) o. s. v., det vill säga, vi äga ämnen till åtminstone två eller tre förträffliga uppsättningar af ministärer i sant konstitutionell och fosterländsk anda.»

Det är bekant, att under 1840—1841 års riksdag frågan om kabinettskassans ställning togs som medel till anfall ej blott på regeringen i allmänhet utan på konungen. Denna kassas betryck kan dateras från 1823 och berodde på omständigheter, dem knappast någon regering skulle kunnat alldeles förekomma. Naturligen var det ett fel af regeringen att icke vid de därefter följande riksdagarna uppenbara ställningen och söka få anslagen förhöjda, så att bristen kunnat betäckas. 1839 års statsrevisorer gjorde emellertid upptäckten, och för 1840 års riksdag var kabinettskassans belägenhet ingen hemlighet. På vissa lånehandlingar stod konungens och kronprinsens personliga borgen; ett annat lån var lämnadt af den förre; deras handlingssätt, föreskrifvet af välvilja och oegennytta, skulle vid riksdagen tyvärr bidraga att skärpa anfallen. Då minskning i anslagen till ministerstaten var att befara och därmed utsikten att afbetala kabinettskassans skuld måste minskas, äskade k. m:t, dock under anförande af skäl, som lågo i den allmänna politiska situationen, af ständerna tillsättande af ett hemligt utskott, åt hvilket de förhållanden skulle kunna meddelas, hvilka föranledt skulden och nödvändiggjorde anslagens oförminskade utgående. Utskottet valdes, och betydande oppositionsmän, såsom Tersmeden, Ödman, Schartau, Petré, Hans Jansson, insattes däri, utskottet fick del af handlingar, som förklarade, huru skuldsättningen blifvit oundgänglig med anledning af utgifter,

som svårligen kunnat undvikas. Emellertid blef hvarje vädjande till högsinthet vid denna riksdag fruktlöst. Statsutskottet tillstyrkte nedsättning i anslagen till ministerstaten, och den beslöts. Hvad kabinettskassan angår, begärde och fick utskottet vissa upplysningar men ansåg sig i alla fall ej böra förestå ständerna att anvisa anslag till bristens likvidering. Huru beräknade, huru tillspetsade mot konungens person dessa åtgärder voro, därom får man godt besked, då man läser Hiertas på riddarhuset hotfullt framställda erinran om budgetafslaget i Nederländerna och den holländske konungens däraf föranledda abdikation. Statsutskottet* hade, kanske på förhand förvissadt att få afslag, begärt att, utom redan undfångna och — det medgifves — något ofullständiga meddelanden om kabinettskassan, erhålla och offentliggöra diplomatiska räkenskaper af grannlaga politisk natur, hvilka verkligen ej kunde vara ägnade för offentligheten. Sedan det nödvändiga afslaget härå kommit, kunde utskottet meddela ständerna, huruledes det »blifvit urståndsatt att bestyrka» det deficit, som var i fråga, eller meddela annat yttrande, än att den successivt uppstående bristen endast ur en mindre god hushållning kunde förklaras. Allt detta stöter på intrig, på mörka ränker, och reservationer afgåfvos inom statsutskottet af män, som ej kunde gilla ett dylikt beteende utan lojalt föreslogo ett årligt anslag af ett hundra tusen kronor till reglerande af kabinettskassans skuld. Adel och präster antogo reservanternas förslag, borgare och bönder utskottets; i borgarståndet utmärkte sig Petré genom ett försmädligt anfall mot konungen: man borde ej genom att befatta sig med kassans brist låta honom »lida ingrepp i sina enskilda affärer». I förstärkta statsutskottet segrade oppositionen, och ständernas beslut blef således en anmälan, att de icke funnit skäl att vidtaga någon åtgärd för gäldande af skulden. Härmed voro denna och betalningsskyldigheten kastade på konungens person, och man hade haft nöjet att

* Till hvilket ärendet återremitterats.

förödmjuka en snillrik och hjältemodig monark.* Hela krånglet var, om man ser till sak, alldeles onödigt, enär skulden inom sex år skulle af sig själf hafva försvunnit, dock endast under förutsättning att riksdagen ej minskat ministerstatens anslag. Men denna nedsättning gjordes afsiktligt för att få skandalen i gång. Om än regeringen, såsom redan nämnts, felat i att icke långt före detta yppa förhållandet och få det afhjälpt, så bestämdes dock ej oppositionens handlingssätt främst af det lofvärda bemödandet att sprida offentlighetens ljus öfver statsverkets utgifter utan af en olycksalig sträfvan att bereda konungen en förnärmelse. Karl Johan hade bland de handlingar, som meddelats hemliga utskottet, låtit dit ingå äfven ett af honom själf afgifvet yttrande, hvari de förskott, han enskildt lämnat kabinettskassan, voro omnämnda, och en erinran hade gjorts, att konungen, som ingått förbindelser i nationens namn samt därvid endast gjort hvad han ansett vara sin skyldighet, förväntade att ständerna skulle uppfylla sin. Ständernas beslut blef härigenom för konungen än mer sårande. Och statsutskottet, hvars majoritet bestod af oppositionsmän, hade försåtligt *lockat* regeringen fram på banan genom att begära upplysningar om kabinettskassans ställning under föregifvet skäl, att utskottet behöfde veta, »i hvad mån för kassans utgifter beviljandet af något anslag borde i sammanhang med extra statsregleringen tagas i betraktande». Det hade förespeglat ett extra anslag till kabinettskassan, och detta hade gjort, att åtskilliga personer, som annars ej skolat rösta för nedsättning i anslagen till ministerstaten, nu gjorde det. Sedan detta väl skett, föreslås inga anslag till gäldens betäckande, och utskottet förskaffar sig en kär anledning att kunna, sedan det af politiska skäl fått afslag på sin begäran att få del af hemliga papper, förklara sig »urståndsatt» att be-

* Det är bekant, att Oskar I sedermera afvisade hvarje antydning om villighet att i riksdagen genomdrifva skuldens betalning. Konungahuset har själft gäldat den.

styrka kassans deficit. Planläggningen faller i ögonen, och en sak, som annars skulle kunnat förklaras ur omsorg om grundlagens helgd och konstitutionella formers iakttagande, får genom dessa minor och smygvägar, liksom naturligen genom enskilda riksdagsmäns hotfulla anföranden, en högst obehaglig karaktär.*

Harmen öfver detta förfaringssätt satte ånyo pennan i den ridderlige Beskows hand. Hans år 1841 utkomna broschyr: »Om den behandling, som frågan rörande kabinettskassans skuld rönt vid riksdagen» börjar med en utförlig historik. Därefter underkastar Beskow statsutskottets tillvägagående en sträng granskning. Detta utskott hade, i förening med majoriteten af borgar- och bondestånden, funnit politiskt att nedsätta ministeranslaget med en fjärdedel, och detta sedan utrönt blifvit, att kabinettskassan ägde en betydlig skuld och skulle befinna sig fullkomligt redlös, om någon minskning af det forna anslaget tillvägabragtes. Och samma utskott hade yrkat offentliggörandet af utgifter, som till en del rörde ännu pågående diplomatiska underhandlingar; den rimligaste tolkningen af detta yrkande vore, att utskottet rent af ville framtvinga afslag på sin begäran om upplysningars meddelande för att på detta afslag kunna grunda ett afstyrkande af alla nya anslag. Denna förutsättning bekräftades af utskottets föregående handlingssätt. Det hade utan föranledande af regeringen begärt upplysning om kabinettskassans ställning för att inhämta, huruvida något extra anslag för densamma kunde behöfvas. Sedan utskottet därpå erhållit den upplysning, att kabinettskassan ägde skuld, men med bibehållande af sitt forna anslag kunde inom få år blifva skuldfri och fortfarande bestrida utgifterna för utrikesärendenas ordentliga gång, föreslog utskottet en minskning i kassans tillgångar af tillsammans 116,000 r:dr b:ko årligen, hvilken nedsättning icke varit ifrågasatt, innan utskottet blifvit offi-

* Jfr *O. Alins* arbete »Karl XIV Johan och rikets ständer 1840—1841».

ciellt upplyst om den befintliga skulden och därom, att utrikesdepartementet ej kunde reda sig, därest indragningar ägde rum. Då sedermera dessa indragningar likafullt ägt rum, besvarade utskottet regeringens framställning om nödvändigheten af ett anslag för kabinettskassan vid den extra statsregleringen med en hemställan att få offentliggöra räkenskaper, dem ingen lagbunden regering och ingen sansad representation ansett böra eller kunna publiceras; skulle denna publikationsrätt nekas, undanbåde sig utskottet meddelandet af hvarje upplysning i ämnet. Och då, såsom var att förutse, offentliggörandet vägrades, förklarade sig utskottet urståndsatt att bestyrka det deficit, som funnits upptaget i de utskottet meddelade räkenskapssammandragen, samt afstyrkte på denna grund anvisandet af några medel till ministerkassans förhjälpande ur den nödställda belägenhet, i hvilken utskottet efter en konsekvent genomförd plan försatt denna kassa. Om nu regeringen helt enkelt hade besvarat utskottets *första* framställning med det genmäle, att något anslag på extra statsregleringen icke behöfdes, samt för ett år sedan afblåst riksdagen med bibehållande af den gamla bevillningen och gamla anslag under de år, som förflyta mellan närvarande och nästkommande riksdag, äfvensom enligt den redan uppgjorda och följda amorteringsplanen afbördat största delen af den befintliga bristen i kassan; så hade man troligen aldrig fått höra omtalas den förskräckliga hydra, som kallas kabinettskassans skuld.

Svårare har Beskow att bemöta påståendet, att bristen kunnat undvikas, om regeringen för länge sedan öppet framställt förhållandet för ständerna. Men alldeles sant är hans yttrande, att Wetterstedt hoppats genom öfverskott af Barthélémy-fonden, hvars tillgångar en tid voro stora men sedan började utsina, kunna betäcka bristen, och att det därför trotts mindre nödigt att föra den ledsamma frågan under riksdagens behandling. Nu hade ju ock på tre år en fjärdedel af skulden betalats, och den skulle inom fem eller sex år hafva varit till fullo gulden, därest ej

statsutskottet i sin vishet omintetgjort saken genom sin föreslagna och af förstärkta utskottet beviljade indragning å ministeranslaget. Denna nedsättning hade förmodligen ej heller skett, om ej utskottet antydt en afsikt att vid extra statsregleringen tillgodose kabinettskassan. Det visade sig sedan, att denna afsikt aldrig funnits.

»Inom andra representationer», fortfor Beskow, »vägrar man väl kanske sitt förtroende åt dem, som gjort en skuld, men bemöter med förtroende dem, som vilja betala den. Nu vore Engeström och Wetterstedt, under hvilkas förvaltning skulden åsamkats, borta; man vägrade sitt förtroende åt Stierneld och Ihre, hvilka afbetalt en fjärdedel af densamma. Den hade ju för öfrigt tillkommit på grund af de hemliga utgifter för diplomatiska agenturer, som behöfdes under den dåvarande politiska ställningen, samt på grund af ambassader, dem man måst afsända, och de många under samma tidrymd med främmande makter afslutade handelstraktaterna och andra konventioner.» I denna punkt skulle till äfventyrs mot Beskow kunna invändas, att då ändamålen voro så goda och utgifterna så nödvändiga, intet hinder bort kunna möta att vid föregående riksdagar under hand delgifva statsutskottet eller ock hemliga utskott ställningen samt i tid få bristen täckt.

Ganska kvickt är Beskows uttalande om Petrés anförande, däri denne ironiskt sagt, att ett likviderande af kabinettsskulden vore en inblandning i h. m. konungens »enskilda affärer». Då genom reservanternas deduktion ådagalagts, att bristen uppkommit genom löneförhöjningar, resekostnader, handelstraktater, ambassader m. m. samt att medlen åtgått till angelägenheter inom utrikesdepartementet och däraf uppkomna transaktioner, så frågade Beskow, huruvida dylika ärenden kunna anses vara detsamma som konungens enskilda penningaffärer; han hade minst väntat att höra en sådan lära förkunnas af »allena-regerandets» motståndare. För öfrigt instämde Beskow i sak med oppositionsmannen Källgren, som, skiljande sig från sitt parti, yttrat: »Att vägra deltagande i skuldens betalning synes

mig icke vara rätt förenligt med den grannlagenhet, som ett folk är skyldigt sin högste styresman. Det är icke rätt, det är icke ädelt att vilja för den åldrige konungen förmörka och fördystra hans lefnads aftonhimmel. Under alla våra för öfrigt skiftande meningsstrider må vi dock aldrig glömma, att fäderneslandet har till honom stora och odödliga förbindelser.»

Med afseende å hela sättet att låta konungen gälda utgifter för det allmänna yttrade Beskow, att man visserligen förut hört omtalas, att staten betalat en regents enskilda skulder, men knappast förut, att staten, oaktadt egna, öfverfulla tillgångar för behofvet, tillförbundit regenten att af sin enskilda kassa betala statens umgälder, och detta till ett belopp af omkring två års inkomst af hela hans civillista.

Beskow glömde ej i denna skrift de för honom misshagliga koalitionsmännen. Det ligger mycken ironi och mycken harm i hans yttranden om det faktum, att K. H. Anckarsvärd, K. J. af Nordin, V. F. Tersmeden, J. V. Sprengtporten m. fl. *icke* reserverat sig mot ridderskapets och adelns beslut att bevilja anslag till skuldens betalande. »Skall det betyda, att dessa representanter anse skulden lagligen både kunna och böra betalas, blott det sker *under andra förhållanden* (abdikation och ny regent), samt således ej med sina namn vilja besegla omöjligheten att en annan gång medgifva hvad de nu neka?»

Många egendomliga saker inträffade vid den märkvärdiga riksdagen 1840—1841 genom den inrättning, som kallades förstärkta utskott. Oppositionen hade strax vid riksdagens början bemäktigat sig majoritet i utskotten, och det begaf sig sedermera, att beslut, som voro alldeles stridande mot den verkliga riksdagsmajoritetens åsikter, kunde genomdrifvas såsom riksens ständers beslut i förstärkt utskott. I ingen fråga visade sig väl denna oformlighet så tydligt som i den om nationalrepresentationens ombildning. Tre stånd hade förkastat, ett stånd antagit konstitutionsutskottets förslag; i förstärkt utskott segrade den

14 maj 1841 konstitutionsutskottets förslag och blef hvilande till nästa riksdag. Denna omständighet, jämte åtskilligt af hvad annars vid riksdagen tilldragit sig, gaf anledning till Beskows bästa, mest roande broschyr: »Idéer till ett nytt representationsförslag». Man bör erinra sig, att konstitutionsutskottet i sitt första, ännu ej omarbetade förslag förordat både samfällda val och enkammarsystem samt i sammanjämkningsförslaget vidhållit de förra. Men dessutom bör man ihågkomma, att Aftonbladet den 2 februari 1838 sagt, att den naturliga driften hos den sinnliga människan till begärens tillfredsställande konstituerade själfva natur-*rätten;* man bör ej glömma, att Saint-Simons, Enfantins och Bazards emancipationsteorier, hvilka ej hade så liten bismak af köttets evangelium, trängt in från Frankrike samt att här hemma »Det går an» år 1839 slagit ut sin af den radikala pressen beundrade, giftfyllda blomma.* Den sensuella individualismen stod högt i rop, och i politiken hyllades atomistiska grundsatser, den liberala pressen firade sin slyngelålder. Har man allt detta i åtanke, så skall man finna Beskows sarkastiska idéer till representationsförslag vara rätt muntrande och tidsenliga. Detta parodiska förslag är indeladt i paragrafer, af hvilka flera äro lustiga. Några prof må anföras: »Svenska folket representeras af nationen i massa. Riksmöte hålles hvarje år. Ej må riksmöte räcka mindre än nio månader. Dock kan det på nationalrepresentationens begäran ytterligare tre månader förlängas. För den tid riksmötet varar, underhållas samtliga nationalrepresentanter på statens bekostnad. Hvarje nationalrepresentant tillkommer motionsrätt. Vare den dock inskränkt till åtta månader af året, med mindre frågan rörer en grundlagsförändring, då motionstiden är obegränsad. Mellan hvarje vid riksmöte väckt fråga om representationssättets förändring bör minst en dag förflyta, innan nytt förslag till statens ombyggnad företages till öfverläggning. Då någon af kronans ministrar är ställd

* Samma år fästes Almqvist genom kontrakt vid Aftonbladets redaktion.

under tilltal, fördelar sig nationalrepresentationen i tvenne kamrar, af hvilka den ena utgöres af halfva antalet utaf nationalrepresentationens ledamöter *minus* 1 och kallas den mindre kammaren, men den andra, bestående af andra hälften utaf nationalrepresentationens ledamöter *plus* 1, bär namn af den större kammaren. Ingen öfverläggning kan äga rum, med mindre alla ledamöterna i kammaren äro tillstädes. Till bibehållande af nödig kontroll öfver statens ämbetsmän ställas kronans ministrar hvarje dag under tilltal inför nationalförsamlingen, hvarvid, till bibehållande af kamrarnas likhet i rättigheter, de ömsevis äro åklagare och domare. Alla statens tjänster äro lönlösa. Nationalrepresentationen erkänner den fria pressen såsom samhällets dyrbaraste rättighet, och skall den författare, som skrifver emot den fria pressen eller emot massans sympatier eller emot mängdens opinion, varda landsförvist. Till undanröjande af den så kallade talangernas aristokrati, den farligaste af alla, komma alla högre och högsta lärdomsskolor — enär epitetet af högre och högst redan är för folket sårande och med en sann jämlikhet oförenligt — att upplösas, och skall den befordringsrätt, som hittills grundat sig på examina, hädanefter bestämmas genom folkets fria val. All förmögenhet tillhör folket. Enär det är mot en verklig jämlikhet stridande, att större egendom samlas på en hand än på en annan, skall all egendom hvarje år på nyårsdagen medborgarne emellan skiftas lika. Alla arfslagar äro upphäfda, såsom utgörande ett ingrepp i den allmänna naturrätten, enligt hvilken alla människor födas med lika rättigheter. Då, på sätt flera af nationens tidningar och män ådagalagt, det säkraste försvar mot främmande anfall är den allmänna belåtenheten och denna belåtenhet är en oeftergiflig följd af närvarande konstitution, alltså varder det kostsamma landt- och sjöförsvaret för evärdliga tider afskaffadt och riket öfverantvardadt i den allmänna belåtenhetens skydd. Till bevarande af den fria medborgarens moraliska rätt att icke underkastas andra lagar än dem, han själf gillar, och till förekommande af

den jämväl i fristater öfverklagade majoritetens despotism, äger hvarje medborgare *veto*, genom hvars användande han kan undandraga sig åtlydnaden af de lagar, som icke stå i öfverensstämmelse med hans åsikter. Hvarje medborgare svär vid denna konstitution att vara redlig, upplyst och vältänkande.»

Såsom alla dylika förslag är äfven detta åtföljdt af en allvarlig och djupsinnig motivering. Konstitutionsutskottet af 1840 hade visserligen, säger Beskow, varit förträffligt (»det vill säga, dess majoritet, ty minoriteten har visat en beklaglig motvilja för de liberala reformer, om hvilka här är fråga»), men det hade i sitt utmärkta förslag dock felat genom att uppställa vissa villkor af förmögenhet, ålder, bosättning och yrke: alla dylika villkor voro dock godtyckliga samt utgjorde i själfva verket undantag från de grundsatser, 1840 års konstitutionsutskott uppställt, då det proklamerat hvarje medborgares rätt att »själf vaka däröfver, att hans anspråk i statens lagar iakttages». På denna sats hade Beskow byggt sina stadganden om allmän representationsrätt och om hvarje medborgares veto. Aftonbladet hade den 8 juli 1840 yttrat: »Lagen stiftas och förbättras endast af dem, som genom *hela folkets* fritt och tydligt uttryckta mening förklaras de mest pålitliga, mest oberoende och mest om allmänna eller särskilda samhällsangelägenheter upplysta.» Dessa utvalda borde, fortsatte tidningen, »som oftast sammanträda för att tillse, huru lagen blifvit iakttagen, och med anledning däraf på stadgadt sätt *åstadkomma nödiga ombyten bland lagens skipare och verkställare*». Uttrycket »som oftast» föreföll Beskow något obestämdt: det kan betyda dagligen men äfven flera gånger om dagen. Beskow hade i sitt förslag, till närmare bestämmande af tiden och för att undvika sväfvande termer, stadgat ett årligt riksmöte af nio månader, som dock, om så nödigt pröfvades, kunde ytterligare på tre månader förlängas. I afseende å alla domares och öfriga ämbetsmäns till- och afsättande genom folket delade han alldeles Aftonbladets mening. Men han gjorde dock

en anmärkning mot tidningens yttrande. att de allmänna ärendena borde vårdas af de mest pålitliga, mest oberoende och mest om allmänna eller enskilda samhällsangelägenheter upplysta. Han fann dessa kvalifikationer röja en aristokratisk syftning till förmån för vissa genom natur, lycka eller slump privilegierade medborgare. Man bör ej beröfva folket i sin helhet den omedelbara vården af de allmänna angelägenheterna, folkets ombud kunna misstaga sig men omöjligen folket. För öfrigt erkände Beskow »med verklig fägnad», att han, låt vara att Aftonbladet ej anbefallt egendomsgemensamhet och arfsrättens upphörande, dock för denna grundsats fått stöd af tidningsartikeln den 2 februari 1838, som förklarat äganderätten innebära en visserligen nödvändig »uppoffring af naturrätten eller den naturliga driften hos den sinnliga människan till begärens tillfredsställande». Då äganderätten således innebure ett uppoffrande af naturrätten, det vill säga af grunden för all rättslära, så vore tydligen ett upphäfvande af äganderätten ett steg till beredande af ett högre rättstillstånd. Naturrätten är ju, såsom man hört, den naturliga driften hos den sinnliga människan till begärens tillfredsställande. Nu äga många medborgare en naturlig drift att lägga sig till med andras egendom. Äganderätten torde därför böra upphäfvas.

Ett inkast skulle, fortsätter Beskow, måhända kunna göras mot hans representationsförslag, nämligen att folkmakten icke där fått någon motvikt. Men förutom att ur principiell synpunkt en motvikt vore ett oting, borde det ej undfalla någon, att ett mäktigt korrektiv mot hvarje missgrepp från folkmaktens sida funnes i paragraf 35, som lyder: »Hvarje medborgare svär vid denna konstitution att vara redlig, upplyst och vältänkande.» Idéen till detta stadgande förklarade Beskow sig hafva hämtat från spanska konstitutionen af 1812, där en af paragraferna innehåller: »Fäderneslandskärlek är en af de förnämsta plikterna för hvarje spanjor, äfvensom rättvisa och välgörenhet.» Beskow hade i sitt förslag blott sökt göra paragra-

fens föreskrift mera direkt bindande samt tillagt ordet »upplyst», som vore af så omätlig vikt i fråga om nationalrepresentationens åligganden.

Till sist framhöll Beskow, att tidpunkten vore gynnsam för framställande af ett i alla riktningar genomgripande reformförslag vid nästa riksdag. Redan hade ju det förstärkta konstitutionsutskottet, *emot tre stånds beslut*, förklarat ett förslag hvilande, hvilket ej saknat vissa beröringspunkter med det af Beskow utarbetade. Det borde kunna vara tänkbart, att i det hvilande förslaget inrymdes ett vidsträcktare erkännande af folkets rättigheter och att, äfven om tre stånd satte sig däremot, ett förstärkt konstitutionsutskott kunde afgöra frågan enligt folkets önskningar.

De ströskrifter, om hvilka här talats, äro de mest roande af Beskows polemiska arbeten, och särskildt den sista har en doktrinär ton af verklig komik. Men han skref dessutom massor af små kritiska artiklar och hade »Svenska Biet» till sitt oinskränkta förfogande. Han började betraktas som den sammanhållande länken i det »reaktionära» lägret. Säkert är, att hans politiska broschyrer förtjäna en plats i minnet likaväl som Rydqvists »Tidens oro och tidens kraf» — hvilket arbete Beskow ark för ark genomsett före tryckningen* — eller Arwidssons kraftiga »Restrannsakning med den s. k. fria pressen, anställd af Thorgeir Östgöte».

N:r 1 af »Svenska Biet» utkom den 2 maj 1839. Sedan den 1 oktober 1840 blef Hellberg dess redaktör, och medarbetare voro Wahlström och Angeldorff, men spalterna fylldes med uppsatser af frivilliga, och Hans Järta, Tomas Järta, Hartmansdorff, Beskow, Gustaf Löwenhielm, K. H. Gyllenhaal, Lefrén, Nerman stödde stundom med uppoffringar detta blad, som dock med utgången af år 1844 upphörde. Enigheten mellan intressenterna var ej så stor; Järta och Hartmansdorff voro för stora motsatser för

* Otryckt självbiografi af Rydqvist.

att draga jämnt, G. Löwenhielm var eld och låga samt fordrade plats för alla sina stundom rätt egendomliga uppsatser och bidrag. Beskows medverkan hade varit mycket värdefull, och han hade varit outtröttlig i att skaffa »Biet» bidrag från Franzén, Hwasser, Palmblad, Fryxell, Grafström.

Den, som med så mycket mod som Beskow här i landet försvarar »konservativa» åsikter, kan vara viss att af olika tänkande ej blifva skonad, och man har redan af det föregående kunnat se, huru ej blott Beskows politiska utan äfven hans vittra författarskap systematiskt nedsattes. Detta förfaringssätt drefs både i stort och i smått. Till sist tålde man ej ens att höra hans stämma vid Svenska akademiens högtidsdagar, oaktadt rösten var välljudande och Beskow alltid läste lifligt samt på underhållande sätt. Den 20 december 1839, då Beskow skötte direktörsplatsen i akademien, uppläste han Tegnérs snillrika skaldestycke öfver Wallin. Dagen därpå lästes i Aftonbladet: »Det är intet fel att ej äga en sonor, välklingande organ; men då man utan nödtvång uppträder som anagnost inför allmänheten, är det likväl en skyldighet att vara försedd med något annat vehikel för talet än herr Beskows något vedervärdiga stämma, hvilken i högre grad än någon oss bekant organ saknar all manlig kraft och kvinnlig gratie och som åtminstone ej bör användas att föredraga annat än hans egna arbeten. Det är obegripligt, att en man, som sjunger med så mycket verkligt behag som herr v. Beskow, kan läsa så tråkigt och sömnigt. Tegnérs vers blef från hans läppar alldeles oigenkännlig, och allmänheten längtar således med dubbelt skäl att få se den tryckt, i hopp att finna den värdig både sin författare och sitt ämne.» Beskow beklagade sig i bref till en vän öfver detta anfall: »Jag gör ingen affär af hvarken min röst eller min deklamation, men att jag för tillfället läste det bästa jag någonsin kunnat och var vid mera röst än vanligt, det hafva både akademiens ledamöter och andra åhörare sagt.» Brinkman skref två dagar efter högtidssammankomsten till Beskow: »Jag måste skriftligen hembära dig min uppriktiga tack-

sägelse för din förträffliga uppläsning af Tegnérs skaldestycke. Endast en personlig hätskhet kan förklara Aftonbladets lika gemena som dumma omdöme.» Den 22 december 1842 fortsattes angreppen mot Beskow som föreläsare. Aftonbladet anmärkte, att vid årshögtiden blott sex ledamöter varit närvarande, och tidningen trodde anledningen till denna »tunnsåddhet» böra sökas däri, att Beskow på sitt »halfgråtande» sätt skulle uppläsa ett poem af Öhlenschläger.

I likt och olikt sökte man vara förarglig. Uppsala universitet hade år 1842 kallat Beskow till hedersdoktor; genast meddelar Aftonbladet, att »herr ärkebiskop af Wingård lyckats hos filosofiska fakulteten så bedrifva, att fakulteten hos h. k. h. kansleren utbedt sig att få göra h. k. h:s handsekreterare, hofmarskalken och ledamoten i Svenska Biets redaktion, herr von Beskow till honorarie magister». Tidningen fortfor: »På det propositionen emellertid ej skulle väcka för mycket uppseende, har herr v. Beskow fått till sällskap herr Strinnholm. Efter denna nya illustration, hvilken, såsom redan förmäles, hvad den förstnämnda personen beträffar, väckt mycken munterhet bland den studerande ungdomen, återstår nu bland herr v. Beskows önskningar efter den jordiska fåfängligheten ingenting mera än att bli baron.» * Aftonbladet tillade, att kallelsen till hedersmagister verkligen var »det enda sätt», hvarigenom Beskow kunde blifva sin tids »poeta laureatus». ** På sådant sätt sökte man alltid blanda något galla i hedersbevisningarnas glädje. Promotionen ägde emellertid rum den 14 juni 1842. Studentkåren oeh Södermanland-Närkes nationsförening uppvaktade den nye hedersmagistern, och det var dem säkerligen alldeles obekant, att den utmärkelse, som ägnades Beskow, framkallat deras »munterhet».

---

* Det dröjde ej länge, innan spådomen slog in. Beskow baroniserades den 14 augusti 1843.

** 1842 den 23 maj.

Bland de många, som nedsättande yttrade sig om Beskow, var äfven Sturzen-Becker. Han kunde ej glömma skämtet med »Knorvar Knodd», och han sönderref Beskows litterära berömmelse i sina tryckta föreläsningar öfver den nyare svenska skönlitteraturen och tidningspressen. »De aller-som-näpnaste små hofmarskalkstankar kokettera i de aller-som-käraste små versbroderier», sådant är det gyckande omdömet om hela författarskapet. Man skulle trott, att Sturzen-Becker skulle skattat Runeberg desto högre; men detta är ej fallet: han finner Älgskyttarne tämligen tålamodspröfvande och kung Fjalar vara ett knaggligt versfabrikat. Redan förut hade Sturzen-Becker i Aftonbladet klandrat Beskows diktning. I den långt senare skriften »Grupper och personager» är tonen redan artigare, ty om än talet om broderierna och teaterdekorationerna upprepas, erkännas dock Beskows förtjänster om litteraturen. Orvar Odd kan för öfrigt hafva rätt i åtskilligt af hvad han säger om »den forntid i glacéhandskar», som möter oss i Beskows dramer, eller när han finner Beskows lyrik för smäktande och fernissad, men han uttrycker sig, äfven när han säger en sanning, alltid och onödigtvis något försmädligt samt med en självsvåldig kåseriton. Beskow kunde aldrig smälta ens »Grupper och personager», och han skref till en vän: »Min hälsa tillåter mig ej att läsa Orvar Odds skrifter, såsom Bergström sade om Lorenzos utgjutelser.»

Tiderna förändrades. Sturzen-Becker uppvaktade under Beskows senare lefnadsår den åldrande ganska träget med hyllningar i bunden och obunden form. Han har ock efter Beskows död öfver honom skrifvit ett ganska vackert och i alla händelser om mycket stor uppskattning vittnande skaldestycke.

Det är ganska sannolikt, att, om Beskow aldrig hade sysselsatt sig med konservativt-politisk kritik, aldrig utgifvit sina polemiska ströskrifter, aldrig skrifvit i »Biet», omdömena om honom och hans verksamhet skulle i den liberala pressen utfallit på annat sätt. Det hedrar honom,

att han icke, för att få bekvämligen vara i fred, afhållit sig från att kasta sig i fejder, till hvilka hans öfvertygelse kallade honom, och att han aldrig sökt köpa fred eller hyllning genom vare sig falska medgifvanden eller feg tystnad. Det hedrar honom så mycket mera, som han var känslig för dessa litterära ormbett, ja, äfven för getingarnas näsvisheter. Han kände sig ofta förfördelad, fann sig orättvist behandlad och ansåg sig ej tillräckligt understödd af egna meningsfränder. Äfven häri hade han rätt: i alla tider hafva de konservativa varit alltför tillbakadragna eller bekväma för att verksamt stödja de krafter, hvilka arbetat för deras idéer. Sammanhållningen på den motsatta sidan brukar vara mycket större och äfvenledes det högljudda erkännandet. Beskow skref ock med ett visst missmod till Tegnér den 26 april 1842: »För den del, jag alltsedan 1834 tagit i kampen mot rabulistpressens hydra, håller man mig nu ingen räkning. Men kanske skall den dag komma, då man äfven skall göra någon rättvisa åt en litteratör, som lämnat sin vittra bana och offrat sin tid, sitt lugn, sina krafter för att efter sin ringa förmåga söka bekämpa de samhällsförstörande läror, hvilka hota att förr eller senare undergräfva fäderneslandets själfständighet.» Man ser, huru allvarligt, huru alltför vemodigt han uppfattade ställningen.

Något, som särskildt harmade Beskow, var, att den ovilja, hvarmed man bemötte honom, också utsträcktes till det vittra samfund, hvars vårdare och ledare han var, samt mot dess yppersta män. Tidningarnas språk var verkligen mycket oförsynt. Geijer förklarades hafva »diskrediterat» sitt namn genom »Den blå boken». »Affallet» hjälpte naturligen upp allting; men mot dem, som ej hade lust att affalla, visade man intet undseende. Rydqvist kallades »en dilettant ex professo». Atterbom kallades af Aftonbladet »en krypande själ», »en förtorkad mullvad»; samma tidning benämnde Tegnér en »pösande prelatlimpa». Aftonbladet kallade under Svenska akademiens kanske mest lysande tid detta samfund »en förgyllningsanstalt för klådiga

skriffingrar, ett sånginstitut för galande ungtuppar, ett accouchementshus, där lättfärdiga camenor afbörda sig sina oäkta foster». Häremot anmärkte »Biet», att allmänheten dock visat sig föredraga »ungtupparne» Tegnér, Wallin, Franzén och Geijer m. fl. framför Aftonbladets svanor Orvar Odd och Lindeberg.

Beskow har själf i »Svenska Biet» * skrifvit en uppsats om dessa pressens råheter; den kallas »Florilegium Aftonbladianum». Han anför där visserligen en mängd mustigheter, men mycket oupptecknadt material återstår för dem, som vilja göra sig en föreställning om den ton, man vid den tiden ansåg tillständig. Aftonbladet antydde, att tidningen Svenska Minerva »bortlejt sig för att arbeta mot sanning och rätt»; det yttrade om Dagligt Allahanda, när denna tidning utgafs af J. P. Theorell, som i densamma arbetade ännu i 1830-talets början, sedan han förut utgifvit tidningen »Stockholms Courier», att Allahanda sköttes af en »gammal oborstad och lat kusk, af hvars forna kurirskap nu endast stöfveln är i behåll». Tidningen sade, att författarne i Svenska Biet voro »förhyrda uslingar», hvilka »saknade all den hut och anständighet, som höfves en hyfsad människa»; den dömde ett annat publicistiskt organ att »gå på sin buk och äta jord i alla sina lifsdagar». Den tid, då Crusenstolpe ännu var ministeriell, kallades han »myrslok», och det antyddes, att han borde »näpsas med en spark»; allt ändrades, och han lofprisades mycket, alltsedan han börjat sina bekanta, föga historiska »skildringar». Argus hälsades med benämningen »arme fåne» och sades »råma, som det sker i fähuset». ** Svenska Minerva fick

* 1840 n:r 138.

** Aftonbladet gjorde försmädliga antydningar om Karl Johans »israelitiska extraktion»; otillständigheten gick nästan till sin höjd, då efter den gamle konungens död och sedan sorgdräkts anläggande blifvit officiellt anbefalld, en annons i Aftonbladet tillkännagaf, att »en alldeles svart svinpäls, passande för den nuvarande hofsorgen, finnes på Kornhamnstorg alla morgnar». Man kan ej med ursäkter af slarf eller förbiseende öfverskyla införandet af en annons, som var så utmanande och ovillkorligen måste ådraga sig redaktionens uppmärksamhet samt väcka betänkligheter

hålla till godo med de lika osmakliga som okvicka titlarna »Bakelse-Jeana» och »Rofvan». Aftonbladet hade emellertid klagat öfver Svenska Biets brist på »värdighet i tonen». Man kan ej undra däröfver, att Beskow, sedan han samlat sitt »Florilegium» af aftonbladsuttryck, om denna beskyllning yttrar: »Af dessa små juveler, på måfå plockade ur den rika krona, hvarmed Aftonbladet självt behagat smycka sig såsom den goda smakens och den värdiga tonens egentliga genius inom vår tids tidningsvärld, torde den store publicisten benäget inhämta, att vi icke alldeles fruktlöst ägnat våra bemödanden till utrönande af hvad Aftonbladet självt uppställt såsom exempel af värdighet i tonen.» Emellertid kan man, om man vill vara rättvis, ej neka, att äfven »Biet» stundom förhastade och förplumpade sig.

Till grund för den radikala pressens åsikter i allmänna frågor lågo utan tvifvel, om man lugnt vill afväga allt och icke låta dess dåliga ton afskräcka sig från att döma opartiskt,* traditioner från upplysningstiden, och den var ofta verkligen i god tro. Till detta arf från upplysningstiden hörde framför allt två saker, nämligen tron på människonaturens förträfflighet, endast den ohindrad af auktoritet och tvång finge utveckla sig, samt därnäst öfvertygelsen, att allt ondt aflägsnas genom ökade kunskaper och »bildning». Därtill kommo drömmarna om evig fred, gynnade af den långa period af lugn, som följde efter de napoleonska krigen.

Så kom året 1848, och man såg, att man gått på en vulkan.

På Svenska akademiens högtidsdag samma år uppläste Beskow ett af honom författadt skaldestycke, kalladt

---

jämväl hos dem, som blott hade tidningens annonsväsende om hand. Saken är ej tillfyllestgörande förklarad i Posthumus' arbete »Ur minnet och dagboken».

Mera komiskt — men fullkomligt orimligt — är, när Aftonbladet hemställer »med hvad rätt» adel och präster sutte på svenska riksdagen. Svaret borde, tyckes det, varit mycket enkelt och afgörande: med grundlagsenlig rätt.

»Världsstriden». Där skildras den oro, som nyss gifvit sig utbrott på så många håll:

De äldsta troners grundval stormen skakar,
förgäfves grånad vishet kring dem vakar,
och furstars Nestor,* som nyss vördad satt,
kringirrar, som kung Lear, i storm och natt
och söker bortom hafvets andra sida
en strand, där han kan klaga ut och lida
och lägga, under gästfrihetens tro,
landsflyktigt hufvud ned till grafvens ro.
På fälten af nyss blomsterrika stater
syns härjning blott, som i en öppen krater,
och snart, en enda blodig kämpaban,
står jorden öfvergifven af penater.

Huru hade det nu gått med »det tusenåra riket», med »de sköna drömmarna i villors hem», med talet om »frihet, jämlikhet och mänskorätt»? Ack,

Drömmen om en gränslös frihets lott
blir, som de andra, verklig först i grafven.
På lifvets slafskepp lösas icke banden,
de falla där först, i de blåa landen,
där regeln sprängts ifrån de fängselrum,
som här på jorden kallas tid och rum.

Den kosmopolitiska visheten, de allmänt mänskliga frihetsidéerna hade ej haft någon kärna. Man hade glömt, att ett folks utveckling skall ske på egen grund samt att sammanhanget med en äldre odling ej får brytas, såvida ej den förmenta nya bildningen skall blifva rotlös. Man hade glömt vördnaden för gångna fäder, på samma gång man glömt aktning för besvuren lag. Sådant hämnar sig:

Sitt djupa fall hvar tid, hvart folk står nära,
som glömmer, hånar sina fäders ära,
och hatet emot svurna samhällsband
är dödens förebud i hvarje land.

---

* Ludvig Filip.

Det vackra, tankfulla och vemodiga poemet, som visserligen har några retoriska utväxter och några tekniska vårdslösheter men är allvarligt och djupt kändt, slutar med förhoppningen, att lugn omsider skall återställas genom den himmelska makt, som ej uppenbarar sig i jordbäfning och tordön

men i den milda himlavindens sus.

Beskow hade icke ämnat utgifva denna dikt men kände sig därtill föranlåten genom det sätt, hvarpå några stockholmstidningar efter den på högtidsdagen gjorda uppläsningen utfarit mot densamma. »Då hufvudstadens radikala tidningar», säger han, »hvilka så ofta åberopa sitt väktarkall för bildningen af pressens moralitet, skyndat att gifva allmänheten det mest oriktiga begrepp om poemets både innehåll och form, och då en bland dem — Dagligt Allahanda — förklarat stycket vara icke ett kväde utan ett »okväde», hvarmed, ifall yttrandet skall innebära någon mening, ej kan förstås annat, än att skriften består af okvädinsord, har författaren, af skyldig aktning för det frejdade samfund, på hvars högtidsdag skriften erhöll offentlighet, och för att från detsamma afvända hvarje skymt af misstanke att hafva velat uppmuntra något så förkastligt inom vitterheten, ansett sig pliktig att lägga under allmänhetens ögon själfva hufvudhandlingen utan att därvid ändra det ringaste, således äfven med bibehållande af de oegentligheter i formen, som tyvärr på sina ställen vanprydde fostret, då det kom till världen.» Dagligt Allahanda hade förklarat, att stycket blott kunde »väcka ett tyst löje». Mycket kostligt är, att både Allahanda och Aftonbladet sade stycket vara skrifvet på »alexandriner»; de bägge bladen tyckas ej hafva varit särskildt hemmastadda i verslärans grunder. Hvad deras klander i öfrigt angick, förklarade Beskow sig äga obestridlig rättighet att se den nya tiden ur en annan synpunkt än de radikala, utan att hans teckning därför behöfde stämplas som ett »okväde». »Tidens anda» skulle nog småningom bortsopa

äfven de radikala herrarne självfva tillika med mycket annat, trots all den tvärsäkerhet, hvarmed de påstodo, att skapelsens ändamål skulle vara förverkligadt, blott människosläktet finge allmänna val och enkammarsystem. Han vidhölle sin åsikt, att individualismens, den falska personlighetsprincipens tillämpning skulle, om ej hinder ställdes i vägen, medföra förödelse. Antikens odling hade gått under, då människorna börjat sätta sitt eget jag öfver stat och gudalära. Begäret att efterapa allt utländskt och bristen på historiskt sinne innebure äfvenledes vådor. »Ingen stat har varit värdig en sann frihet utom den, som vetat ära sina stora minnen, sina stora män, och som bär aktning för sig själf.» Häri hade Beskow fullkomligt rätt, och man kan vara öfvertygad, att han, om han nu lefde, skulle djupt ogilla dem, hvilka med benämningen »patentpatriotism» söka stämpla hvarje yttring af verklig fosterlandskärlek eller göra narr af vördnaden för Sveriges hjälteminnen. Det ligger — han visste det väl — långt mindre fara i öfverskattningens öfverdrift än i ringaktningens brist på trohet och pietet.

Sina politiska åsikter blef Beskow trogen intill det sista. Ännu år 1861 skref han till Rääf, att de tankar, som uttalats i ströskrifterna »Upplösning är icke upplysning» samt »Har Sverige publicitet och publicister», alltmera bekräftats genom tidens händelser och att Sverige tydligen styrde hän mot Rousseaus *volonté générale* och *suffrage universel*, »som burit och bära så vackra frukter i mönsterstaten». Och till samme vän skref han efter representationsförändringen 1865 vemodiga ord »om den storm, som fattat det mänskliga sinnet, och om den feberstämning, som härskat från Falsterboref till Haparanda». Han fann, yttrade han, en tröst i att »lefva uti det förflutna med de stora hädangångna och söka återkalla deras höga minnen». Sina farhågor för det närvarande meddelade han Fryxell, hvilken sade sig i många fall hysa samma oro men dock se saken något ljusare, enär han mycket »litade på nationens rättskänsla och förnuft». Själf hade

Beskow ej deltagit i öfverläggningarna på Riddarhuset; i sin ömhet om Svenska akademien befarade han, att det skulle skada detta samfund, om dess sekreterare afstyrkt det af allmänheten med öfvervägande bifall hälsade förslaget samt nedlagt ett nej i urnan. Men han hade lämnat fullmakt åt en ungdomsvän, om hvars åsikter i frågan han ej kunde hysa något tvifvel.

I arbetet sökte och fann Beskow alltid vederkvickelse, och sedan han på 1840-talet alldeles dragit sig undan det politiska författarskapet, ägnade han sig mer odeladt åt sin verksamhet som minnestecknare och som vårdare af Svenska akademiens angelägenheter. Minnestecknarens arbeten äro i det föregående skildrade; de voro, som man lätt kunnat se, mycket omfångsrika och betydande. Men ej mindre ansträngande och tidskräfvande voro en mängd administrativa ärenden i akademien.

Utom den mångfald af löpande göromål, granskning af prisskrifter, skriftväxling med enskilda ledamöter, beredning af frågor om inval m. m., som åligger en sekreterare i Svenska akademien, är det två frågor, som alltjämt måste sysselsätta hans uppmärksamhet. Den ena afser Post- och Inrikes Tidningar samt är för akademien af vikt, enär, om man bortser från det ringa statsanslaget af 2,250 kronor om året,* det är af posttidningsinkomsten, som

* Med orätt räknas till akademiens inkomster det till understöd åt vitterhetsidkare bestämda, på hennes stat uppförda anslaget af 6,000 kronor. Till deras fördelning har hon blott att afgifva underdånigt förslag, hon har af dem ingen ekonomisk fördel men ansvar och besvärligheter. Hon löper alltid fara, hur samvetsgrant hon må upprätta sina förslag, att utsättas för klander. Vidare anser hon sig ingalunda genom detta anslagsförslags upprättande befriad från den ömmande plikten att af sina enskilda medel i rätt stor utsträckning bispringa behöfvande författare, uppmuntra språkforskare och understödja utgifvandet af förtjänstfulla arbeten på det vittra eller rent språkliga området.

akademiens utgifter i väsentlig mån skola bestridas. Den andra därmed nära sammanhängande frågan gäller ordboksarbetet, som ej skulle kunna fortgå utan tidningsinkomsterna. Tidningens ställning ter sig något olika under olika regeringar, alltefter de kraf, de anse sig kunna och böra ställa på ett dylikt organ, och alltefter den välvilja, detsamma kan af dem påräkna. Ordboksfrågan har haft växlande skiften, beroende på skilda arbetssätt och arbetsmetoder, på tillgången till dugande medarbetare samt på språkvetenskapens större eller mindre utveckling i landet.

Det vore knappt lämpligt att här ingå i alla enskildheter af Beskows bestyr med dessa torra frågor, att lämna redogörelser för alla hans af dem föranledda ämbetsskrifvelser och memorial. Men den bästa öfversikten öfver sakernas ställning under hans tid har han själf lämnat i en skrifvelse, som finnes bilagd akademiens dagbok för år 1853, och det behöfves, efter en sammandragen framställställning af dess innehåll, endast att tillägga något, dels om de viktigare posttidningsärenden, som förekommo till behandling mellan 1853 och 1868, dels om Beskows tryckta skrifter i ordboksfrågan.

Ofvannämnda, ypperligt affattade skrifvelse lämnar en liten historik öfver de rubbningar och nedsättningar, för hvilka akademiens inkomsttitlar varit utsatta. Det åt Svenska akademien anvisade statsanslaget var ursprungligen 1,500 r:dr *specie*, hvilket belopp, enligt k. brefven af den 20 mars 1786 och den 23 april 1793, utgick af de så kallade ensakbötesmedlen. Anslaget uppfördes till följd af k. brefvet den 28 november 1798 å en särskildt för akademien upprättad stat, att af statskontoret utbetalas. Men genom den förändring af myntvärdet, som sedermera inträdde, uppkom en betydande minskning i akademiens inkomster. Likväl hölls hon till någon del därför skadeslös genom den af ständerna henne beviljade rättigheten att till ett visst belopp, som dock ej motsvarade halfva anslagssumman, få efter parikurs i banken tillväxla sig silfver

mot bankosedlar. Den för akademien uppkomna förlusten utgjorde redan då, äfven om den af ständerna medgifna ersättningen tages i beräkning, en årlig summa af 1,366,32 r:dr b:ko. Den rättighet, ständerna år 1830 lämnat akademien att af bankens räntevinst undfå ersättning för den förlust, akademien fått vidkännas genom förändradt växlingspris, upphörde 1834. Akademien anmälde förhållandet i början af 1836 för konung Karl Johan, hvilken ynnestfullt, tills vidare och intill dess ersättning af allmänna medel kunde beredas akademien, ur sin egen handkassa betäckte den minskning, som genom den partiella silfverväxlingsrättens upphörande uppstått i akademiens inkomster. Emellertid förklarade ständerna, vid 1840 års för akademien och för Beskow obehagliga riksdag, sig ej anse lämpligt att anvisa statsanslag för sådant ändamål. Sålunda hade akademien sett det ursprungliga statsanslaget af 1,500 r:dr specie nedbringas till enahanda siffra i papper, hvarigenom hon lidit en årlig förlust af 2,500 r:dr b:ko, under det att de henne ålagda förbindelserna ej blott varit desamma som förr utan ökats genom växande omkostnader för ordboksförberedelser. Akademiens årliga utgifter för prisbelöningar, minnespenningar och offentliga sammankomster — allt saker, som voro henne af stadgarna anbefallda — samt för handlingarnas tryckning och löner åt tjänstemän öfverskrede naturligen högst betydligt det på detta sätt nedsatta statsanslaget. Lyckligtvis hade hennes stiftare beredt henne en annan, mer gifvande inkomstkälla genom tidningen. Likasom franska akademiens ledamöter fingo pensioner ur afkastningen af Mercure de France, bestämde Gustaf III egentligen inkomsten af Post- och Inrikes Tidningar till dylika arfvoden åt Svenska akademiens egna ledamöter, men dessa hade under senare tider offrat denna enskilda förmån för att fylla bristen i det för akademiens ändamål otillräckliga statsanslaget. Men äfven den stora förmån, som innehafvandet af denna tidning medförde, hade minskats genom sedermera inträffade förhållanden. Post- och Inrikes Tidningar var ursprungligen

det enda blad, som ägde meddela utrikes- och politiska nyheter, och det enda, som ägde portofrihet; så länge detta fortfor, var prenumerantantalet stort och uppgick under det mest gynnande tidskiftet till mer än 7,000. Efter statsskickets förändring blef rättigheten att utgifva politiska tidningar obegränsad, portofrihet meddelades allmänt, och prenumerantantalet sjönk med detsamma oerhördt. Akademien hade därför under en tid ansett klokast att utarrendera tidningen.

Sådan var den lilla historiken. Men till densamma bör fogas en summarisk framställning af Beskows åtgöranden i tidningsfrågorna och beträffande akademiens ekonomi under hans sekretariat.*

Det var år 1834, som Svenska akademien antog Beskows förslag att mot en lämplig årlig summa till staten öfverlåta sitt privilegium på posttidningens utgifvande, och i juli samma år fick hon tillstånd att från 1835 på fem år öfverflytta privilegiet på den, som hofkanslern kunde förordna att utgifva en »statstidning». Wallmark blef bladets ledare. På samma gång utfärdades kunglig kungörelse, att de räkningar, som redaktionen komme att ingifva för vederbörande ämbetsverks annonser, skulle betalas af de till dessa verks expenser anslagna medlen. Där ej särskilda expensmedel voro anslagna, skulle, enligt befallning till statskontoret af 1836, på rekvisition de förfallna annonskostnaderna godtgöras af det allmänna statsanslaget för publika verks expenser.

Då vid 1840 års riksdag statsanslaget nekats till betäckning af den förlust, akademien, såsom ofvan nämnts, lidit genom silfverväxlingsrättens upphörande, väcktes 1841 i akademien fråga om att af k. m:t anhålla om anslag af allmänna medel för bekostande af minnespenningens prägling. Afsikten med denna offentliga minnesgärd hade nämligen varit, »att den borde ske i fäderneslandets och icke ensamt i ett särskildt samfunds namn». Grubbe afstyrkte

* Jfr G. Ljunggren: Svenska akademiens historia.

den föreslagna skrifvelsen till k. m:t, enär, enligt hans tanke, konungens rådgifvare svårligen skulle kunna tillstyrka ett anslag, hvilket, ehuru mindre än det af ständerna vägrade, dock kunde sägas utgöra en del däraf. Akademien beslöt, i enlighet härmed, att ej göra någon anhållan hos k. m:t men att på högtidsdagen tillkännagifva, att »då det anslag, som alltsedan akademiens stiftelse varit beviljadt för ifrågavarande fosterländska minnesgärd, med sistlidet år upphört, hade akademien ej kunnat förfoga om minnespenningens utdelning på högtidsdagen».* Vid högtidsdagen meddelades ock, att akademien ej kunnat prägla och utdela minnespenningar. Saken väckte uppseende. »Svenska Biet» skref dagen därpå i en artikel, som härrör från Beskow, att med den af Franzén författade minnesteckningen öfver Wrangel förenade sig — hvad han knappt skulle trott — äfven ett minne af »nationens män» från senaste riksdagen. »Denna lilla episod», säger »Biet», »väckte stridiga känslor af ömsom munterhet, ömsom andra sinnesrörelser samt återkallade hos en och annan minnet af ett litet poetiskt samtal, som blef insändt till denna tidning strax efter den stora indragningen och hvarur vi reproducera följande rader:

Representanter (till skalderna):

Säg, hvarför skulle staten då er löna?

Skalderna:

Vi tänkt en fläck af Sveriges jord försköna
med minnets blommor, diktens rosengård
och lagerns krans kring fädrens minnesvård.

Representanter:

Vår tid vet upplyst hägna nyttans skatter
och plottrar ej bort guld på blomrabatter...

Men denna indragning af några hundrade riksdaler, ämnade till en årlig minnespenning öfver någon utmärkt

* Akademiens protokoll för den 11 okt. 1841.

svensk man — under det man hade millioner besparade i skattkammaren och under det representanterna offrade kanske hundra tusen riksdaler på tryckningen af sina egna odödliga skrifter och tal — har en annan sida, som väl förtjänar att betraktas.» Men äfven oppositionstidningarna fäste uppmärksamhet vid saken, och Aftonbladet yttrade i en uppsats, däri det bland annat något ironiskt talades om de obligatoriska vaxljusen på akademiens bord: »Direktören kunde icke undgå att anmäla, att ingen minnespenning i år blifvit slagen af den anledning, att ständerna indragit akademiens anslag. Man kan visst ej undra på, att en af de aderton sökte tillfälle att härigenom gifva luft åt en liten bitterhet mot ständerna, som icke ansett akademien vidare behöflig för tiden eller i sin närvarande sammansättning uppfyllande sitt ändamål.» Särdeles obefogad var här antydningen, att Svenska akademiens dåvarande »sammansättning» skulle vara dålig; där sutto vid denna tid bland andra Tegnér, Geijer, Franzén, Atterbom, Järta, Agardh, Berzelius, Brinkman, Grubbe, Wingård och Valerius. »Svenska Biet» blef ej Aftonbladet svaret skyldigt. Beskow skref där den 24 december 1841 sin kvicka uppsats »Aftonbladet på Parnassen». Med afseende å Aftonbladets skämtsamma anmärkning, att »det bestämda antalet vaxljus» ej saknades på bordet i börssalen, yttrade Beskow något spetsigt och med tydlig hänsyftning på Hiertas stearinaffär: »För en vitter granskare, som träder ur en stearinljusfabrik i en väl eklärerad sal, kan naturligtvis intet vara intressantare än att först räkna ljusen och undersöka deras beskaffenhet. Om vi hade ett råd att gifva akademien, så vore det att till nästa högtidsdag öfvergifva vaxljusen och göra hela beställningen af stearinljus från Liljeholmens fabrik.»* För öfrigt sökte »Biet» mildra intrycket af det timade genom en erinring, att direktören utan någon bitterhet och utan att nämna ständerna blott meddelat, att anslaget under det gångna året upphört.

* Hierta grundlade 1839 Liljeholmens stearinljusfabrik.

Det kan, huru mycket man än i allmänhet måste uppskatta och beundra Beskows verksamhet, starkt sättas i fråga, huruvida hela denna »demonstration» mot ständerna var på sin plats. Den politiske broschyrförfattarens missnöje med 1840 års riksdag spelade här säkerligen in; dessutom var Wingård, årets direktör, utan tvifvel på grund af enahanda misslynthet ej obenägen för uttalandet, och Järta hade af liknande skäl intet att invända. Det kan dock tyckas, som hade det varit värdigare att af akademiens enskilda medel, hvilka därtill lämnade tillgång, bekosta minnespenningens prägling samt i vanlig ordning utdela densamma. I alla händelser hade, om man nödvändigt ville fästa uppmärksamhet på den visade oginheten, tillfälle funnits att i någon tidning meddela, hvarför akademien själf måste bära utgiften. »Svenska Minerva», för ögonblicket ej vänligt stämd mot Beskow, ogillade ock förfaringssättet; tidningen yttrade den 11 januari 1842: »Visst hafva ständerna handlat småaktigt och kanske mindre välbetänkt, då de gjorde indragningen; men de hafva varit nog lyckliga att se akademien komma dem till hjälp genom sitt i alla hänseenden förkastliga handlingssätt, hvilket mycket bidragit till att omvända det allmänna tänkesättet, som nu är riktadt mot akademien i stället för förut mot ständerna.»* Beskow tog denna artikel hårdt, men Järta tröstade honom därmed, att »efter åtta dagar förgätes allt ovett, när man ej låtsar bemärka det». Minnespenning öfver Wrangel präglades omsider 1842.

År 1841 uppsade k. m:t arrendet af posttidningen, och därmed uppstod hos Beskow oro, huru tidningsbestyren skulle ordnas. Underhandlingarna ledde därhän, att Wallmark, som förut skött tidningen, blef arrendator. Wallmarks dotter Sophie var gift med en af Beskows bröder; han själf och Beskow voro gamla vänner, men Wall-

* »Svenska Minerva» var klok i sina omdömen. Samma tidning hade aldrig varit benägen för åtgärden att juridiskt åtala den på Hiertas förlag utkomna öfversättningen af den bekanta Strauss-boken. »Biet» gillade däremot åtalet.

marks redaktörskap beredde dock Beskow många ledsamheter. Efter 1844 hade ett nytt politiskt tidskifte inträdt, men Wallmark fortfor att i bladet förfäkta en äldre tids åsikter och var alltför mycket road af politisk polemik. Hartmansdorff, som numera ej tillhörde kabinettet utan var president i kammarrätten, stod i rätt nära förhållande till Wallmark och skref artiklar i posttidningen; enahanda var förhållandet med den konservative Hazelius. Själf uppehöll sig Wallmark sedan 1846 vid Kungsör och skötte tidningen genom en förtroendeman. När nu Hartmansdorff begynte att i bladet predika åsikter, särskildt i handelspolitik, som voro alldeles motsatta regeringens, blef ställningen outhärdlig; man gjorde Svenska akademien ansvarig för tidningens hållning, Wallmark lät ej rätta sig och infann sig ej ens i hufvudstaden för att, som Beskow begärt, samråda med honom. För att ej »kompromettera akademiens privilegium» måste Wallmark förständigas att, därest han ej ville gifva tidningen en annan färg, lämna sin befattning, och Beskow förbjöd den person, som i Wallmarks frånvaro ledde tidningen, att intaga dennes artiklar. »Svenska Minerva», road af skådespelet, eggade Wallmark till motstånd, men upplösningen blef den, att Wallmark 1847 lämnade sin plats och att regeringen med den nye redaktören formligen aftalade, att den inre politiken icke i tidningen finge behandlas förutom i de fall, där ministären sådant önskade och då genom dess egen omsorg.

År 1846 förspordes de sedermera tidtals upprepade önskningarna från riksdagens revisorer att få sig delgifna räkenskaperna öfver akademiens enskilda medel. Beskow bemötte framställningen med hänvisning till 1827 års kungliga bref, som befriat akademien från hvarje skyldighet att redovisa för posttidningsinkomsterna, samt med en erinran därom, att de understöd, akademien lämnade vitterhetsidkare, voro af grannlaga natur och ej gärna borde dragas inför offentligheten. Ett likartadt svar lämnade han 1859, då en dylik hemställning ånyo gjorts.

Akademien har ända till senare tider länge följt detta af Beskow anvisade sätt att besvara dylika fordringar. Dock har saken inträdt i annat läge därigenom, att dels tidningsomkostnaderna vuxit mycket utöfver hvad förhållandet var på Beskows tid, dels alla dessa ökade inkomster, sedan redaktionskostnaderna betäckts, offras på akademiens ordboksarbete, för hvars uppehållande de i alla fall ej räcka till, hvadan akademien måste af sina besparingar tillskjuta det felande. Akademien öfverlämnar numera till offentlig granskning den årliga posttidningsbehållningen och det sätt, hvarpå den användes. Genom denna åtgärd har tillfälle lämnats vederbörande att bevittna, huru akademien åt ett fosterländskt och allmännyttigt företag ägnar den vinst, Gustaf III ville bereda henne och hennes ledamöter genom det viktiga tidningsprivilegiet.

Den andra fråga, hvarmed Beskows ofvanämnda skrifvelse af den 6 juni 1853 sysselsatte sig, var just ordbokssaken. Han skildrade de stora svårigheter, hvilka mött för akademien som ett kollegialt samfund vid detta arbete, som framför allt kräfde enhet i behandlingen. Ledamöterna hade olika meningar i språkfrågor, och dessutom växlade ledamotsuppsättningen ständigt. De flesta ledamöterna voro ock bosatta i landsorten, hvadan ordboksfrågor måste afgöras genom en vidlyftig och tidsödande brefväxling. Skalder och vältalare utgjorde två tredjedelar af ledamotsantalet; men dessa vore måhända de minst lämpliga för det mekaniska i ordboksgöromålen och vida mera ägnade att skapa samt rikta språket än att »anteckna och klasslägga dess tillgångar». Den återstående tredjedelen eller »vitterhetsfrämjarnes» klass kunde ej heller för ändamålet afgjordt påräknas; höga ämbeten, offentliga göromål upptogo ofta deras tid. Emellertid hade under alla dessa så ogynnsamma förhållanden dock de första ledamöterna i akademien sysselsatt sig med förberedelserna för ordboken. Stiftarens död och den snart därefter till följd af ett misshagligt ledamotsval och inträdestal ankomna befallningen till akademien att inställa sina arbeten vållade

dock afbrott i göromålen, och när »suspensionen» upphörde, fick man, till att börja med, söka stadga rättskrifningen samt utarbeta en språklära. Modersmålet stod för öfrigt under ombildning, de ädla »göter» bröto nya skatter ur gamla språkschakt, språkforskningen beträdde dittills obekanta banor, och materialet för lexikalisk behandling låg ej ordnadt.

Det var efter jubelfesten 1836, som akademien ånyo upptog ordboksfrågan. Beskow hade redan förut sökt pejla ledamöternas meningar i frågan. Genomgår man hans brefväxling med hans vänner, så finner man snart, att meningarna voro delade. Järta afrådde bestämdt från företaget. I sitt ofantligt karakteristiska bref skrifver han: »Efter den leopoldska reformen, grundad, efter mitt omdöme, på en alldeles oriktig princip, nämligen det vacklande och i olika provinser olika brukets giltighet med undanträngande af etymologiens, hafva vi kommit i en fullkomlig anarki med vårt språks skrifning. Äfven härutinnan hafva vi erfarit den i allt nödvändiga följden af hvarje revolution, som uppoffrar det historiska — i språk är detta etymologi — för stundens nytta och bekvämlighet. Men hvad minst af allt akademien synes mig böra våga är att någonsin utgifva ett svenskt lexikon.» Järta framhöll, att akademien som korporation ej dugde för uppgiften. Huru skulle arbetet fördelas? Stundliga öfverläggningar vore af nöden för att i bestämmelserna få någon likformighet; men den ene ordboksarbetaren skulle vistas i Växjö, den andre i Hernösand, den tredje i Uppsala, den fjärde i Lund eller Karlstad o. s. v.

Beskow svarade, att han erkände det befogade i betänkligheterna, men ansåg akademien vara ovillkorligen förbunden att efterkomma sina stadgar, som ålägga henne att utgifva en ordbok.

Geijer föreslog att låta Strinnholm ensam utarbeta hela ordboken.

Emellertid fördelades bokstäfverna, som förut, på ledamöterna,* och Beskow var för sin del outtröttlig i uppsamlandet af språkprof. De voro smakfullt valda, men vana vid arbetet saknades, och förekomstställena voro blott undantagsvis noga angifna. Rydqvist förklarade, att han visst ej ville undandraga sig att utarbeta en bokstaf men tillkännagaf, att han i fråga om hela detta arbetssätts lämplighet »bekände sig till dissenters».

I *ett* afseende var 1836 års beslut att återupptaga arbetet af ofantlig betydelse; det innebar en planförändring, såsom Beskow ock betonar i sin anförda skrifvelse af 1853. Man bröt för alltid med tanken att, »med Franska akademien till förebild, inskränka sig till förklaringen af det allmänna språkbruket med själfgjorda exempel»; man ansåg bättre och mer vetenskapligt att, »på sätt som La Crusca, Spanska akademien, Johnson, Richardson m. fl. antagit, hämta ordboken så till sägandes ur klassiska författare, hvilkas stöd åberopas genom ur deras skrifter anförda språkprof till upplysande af ordens rätta bruk». Men för att göra detta måste man »genomgå alla godkända författare, i bunden och obunden stil, för den tidrymd, under hvilken det nuvarande modersmålet utbildats, eller, enligt den af Ihre och flera andra språkforskare antagna åsikt, från konung Gustaf I:s tid och den af honom utförda reformationen intill våra dagar, för att anteckna dels äldre, ur det nuvarande språkbruket försvunna ord, som förtjäna återupplifvas, dels lämpliga och, såvidt möjligt, fullständiga språkprof af de nu gångbara ordens rätta bruk, dels de upplysningar till språkets historia, som på denna väg kunna inhämtas». Dylikt insamlande och antecknande fordrade naturligen ofantlig tid. Och det vore svårt att med dylikt uppdrag betunga de ledamöter, som ägnade sig åt akademiens förnämsta uppdrag, skaldekonsten och vältaligheten. Man kunde ej fordra, att Tegnér och Franzén

* »Bokstafven dödar», skref Tegnér, då han fick på sin lott att utarbeta *H*.

skulle »nedlägga lyran» för att registrera språkprof. Man måste ovillkorligen anskaffa främmande biträden, som finge arbeta under tillsyn af några språkmän inom akademien. Men dessa biträden finge förvisso icke vara några vanliga afskrifvare. »Den mängd enskildheter vid hvarje ords uppställning och redaktion, som måste iakttagas, och den ytterliga omsorg, som hvarje del kräfver vid behandlingen af ett verk, där oupphörliga hänvisningar förekomma och där den minsta uraktlåtenhet medför oreda och förvirring, påkalla hos den, som utskrifver det hela till slutredaktion, en allmännare bildning i förening med lexikografisk takt.» Hela denna promemoria* utmynnar i behöfligheten af ett statsanslag å den måttliga summan af 3,000 r:dr b:ko. Hvad skulle Beskow sagt, om han kunnat veta, att ordboksarbetet för närvarande kostar akademien mellan 40,000 och 50,000 kronor om året?

1855 fick Hagberg i uppdrag att åtaga sig utarbetandet af ordboken; akademien utverkade åt honom hos k. m:t tjänstledighet från göromålen som professor vid Lunds universitet. Rydqvist hade undanbedt sig förtroendet och lefde med Hagberg, såsom den senare yttrade, »i beväpnad neutralitet». Hagberg afslutade den af akademien utgifna bokstafven A; innan den hann utkomma i tryck, hade emellertid både han och Beskow gått ur tiden.

Friherre von Beskow har i några afdelningar af sitt tal i K. vetenskapsakademien öfver »Förflutna tiders svenska ordboksföretag» uttalat sig om Svenska akademiens ordboksarbete alltfrån Gustaf III:s tid intill år 1856, då nämnda tal hölls. Hans meddelanden lämna en god inblick i ställningen. Rosenstein och Schröderheim hade hyst stora betänkligheter mot konungens beslut att öfverlämna uppdraget af en ordboks utarbetande åt ett samfund, hvars ledamöter voro spridda i olika delar af landet och hvars egentliga bestämmelse var att utgöra en domstol för täf-

* Den finnes ock utgifven i ett för akademiens ledamöter afsedt aftryck.

lingar i vitterheten samt att främja svensk diktning och vältalighet. Men konungen ansåg, att Svenska akademien, liksom den franska, borde åstadkomma en ordbok, och själf var han mycket road af att deltaga i akademiens öfverläggningar om ordbokssaker. Ej blott den gamle Gyllenborg och den sjuke Kellgren måste böja sig under ordboksoket; Hermanson och Schröderheim nödgades taga del af bördan. Mest nitisk var Murberg. Franska akademiens ordbok gällde som mönster; »detta samfund hade självt som mål uppgifvit inskränkningen till det vanliga språket, sådant det begagnas i det hyfsade sällskapslifvet samt i vältalare och skalder, hvarjämte ordboken skulle upplysa om *le bel usage*». Män af högre sällskapsbildning ansågo sig då, jämte skalder och vältalare, som självskrifna språkdomare. Man kunde ej förutse de förändringar, som skulle inträda, då den nyare språkvetenskapen mognat och de jämförande språkstudierna hunnit utvecklas. Den äldre föreställningen om språkkunskap — och denna föreställning omfattades af Gustaf III — var ännu, att denna var fullkomlig, då man därigenom kunde inhämta litteraturen samt klassiskt skrifva och tala språket; man hade ej och kunde ej hafva aning om en ej allenast kritisk utan naturhistorisk språkforskning. Redan Voltaire ansåg Franska akademiens ordbok alldeles förfelad, därför att den ej var historisk, och nämnda akademi har, som bekant, begynt utgifvande af en efter stor måttstock anlagd, historisk ordbok. Många hinder finnas ännu, sade Beskow, i Sverige för ett ordboksföretag; om Scaliger redan på sin tid kunde säga, att endast den, som begått något, hvilket med vanliga straff ej kunde försonas, borde dömas till ordboksgalären, så vore villkoren i våra dagar »föga förbättrade».

I sitt samma år uppsatta underdåniga utlåtande rörande ordboksarbetets fortgång erinrade Beskow därom, att då man af Svenska akademien fordrat samma verksamhet i ordboksväg, som den franska utvecklat, man alldeles förbisett olikheten i tillgångar. Ensamt i jetonger hade Franska akademien en årsinkomst af 60,000 francs, hvilket, då ofta

endast halfva antalet ledamöter voro tillstädes, för dessa motsvarade en pension af omkring 3,000 francs. Franska akademien hade en ordbokskommitté, som var aflönad med 12,000 francs, och inalles uppbar denna akademi af staten nära 96,000 francs, oberäknadt särskilda prisdonationer. Beskow fäste för öfrigt i sitt utlåtande ånyo uppmärksamhet därå, att en stiftelse för belöning och uppmuntran af vittra förtjänster i grunden föga ägnade sig att vara en »ordboksanstalt».

Men om än Beskow insåg alla svårigheterna, så fortfor han i alla fall lika plikttroget och oförtrutet med språkprofssamlandet och ville alltjämt utlotta bokstäfver till utarbetning af ledamöterna.* Men till sist stod han så godt som ensam, och Rydqvist föreställde honom, att han endast tröttade ut sig.

Samme Rydqvist har i sin uppsats »Svenska akademiens ordbok, historiskt och kritiskt betraktad» talat om det nämnda »utlottningssystemet»; han fann det orimligt och betonade, att man ej kunde vänta något i ordboksväg af personer, som hade viktiga lefnadsuppgifter af helt annan art. Arbetssättet måste nödvändigt leda till osäkerhet och förvirring, särskildt då språkets genomgående lagar ej ännu blifvit tillräckligt undersökta. Beskow tog, som Rydqvist säger, saken förnämligast från den vittra sidan; emellertid var det, äfven i hans tanke, en afgjord förtjänst, att man frångått Franska akademiens ordbok som mönster, ej nöjde sig med ordförklaring och självgjorda exempel utan ville i allt följa »en ordning, som angifver det historiska förloppet». På sätt och vis beundrade Rydqvist Beskows ihärdighet och hans oinskränkta vördnad för stadgarnas befallning att utarbeta en ordbok. »Trodde också ingen mer på en lyckosam utgång af det återtagna arbetet, fanns dock en,

* Då Carlson gjort sitt inträde, fick han bokstafven *S*, och Beskow erinrade i ett litet tal därom, att inom den bokstafsföljden fanns ordet *Seger*, som vore bekant och kärt för Carlarnes historieskrifvare; Carlson svarade leende, att där äfven fanns ordet *Slut*; när skulle ordboksarbetet hinna så långt?

som därom var länge så lifligt öfvertygad, att han var otillgänglig för alla uttryckta önskningar om planens förminskning i sina mått; när man dröjt så länge, hette det, måste allt göras i den största skala.» Det må lämnas därhän, huruvida Beskows skäl till den stora skalan verkligen endast låg i det långa dröjsmålet. Den grimmska ordboken stod för hans tanke, och han insåg med sin skarpsynthet, att hvarje svensk ordbok, som ställde sin uppgift alltför lågt under dennas mått, svårligen skulle kunna blifva tidsenlig eller fylla de anspråk, som nu med rätta börjat ställas på dylika arbeten.

Af Rydqvists framställning bekräftas, att Beskow alltmer stod ensam. Utdelningen af bokstäfver bland ledamöterna pågick visserligen och förnyades vid hvarje nytt inträde i akademien men medförde ingen verklig påföljd.

Den svenska språkforskningen måste komma till sin nuvarande utveckling, innan ett ordboksföretag med någon båtnad kunde sättas i gång. Det ligger onekligen något tragiskt men tillika något aktningsbjudande i Beskows kamp med det omöjliga. Han släppte aldrig hoppet. Man kan ej utan verklig rörelse läsa hvad han säger i ett bref, skrifvet i början af hans dödsår 1868. Ordboksarbetet skulle, menar han, nu bedrifvas med större fart än någonsin, och han hoppades nu, att Rydqvist skulle kunna förmås till medverkan.

Så nitälskade han oaflåtligt för Svenska akademien och dess arbeten.

Åt denna akademi hade han en gång ägnat en anonymt utgifven skrift. Den kallades »Svenska akademien, litterärhistorisk betraktelse» och utkom i Uppsala år 1839. Det var den tiden, då akademien sagts vara en »hofinstitution» utan betydelse samt bestå af »drönare». Den hade kallats en tom »dekoration», det hade sagts, att dess plat-

ser »vanligen följa med blå bandet» och att »hela inrättningen vore stationär». Beskow uttryckte sin förundran däröfver, att man ej insåge det fosterländska i akademiens bestämmelse och verksamhet. Vore Franzéns minnesteckningar ej af betydelse? Hade Franzéns »Sång öfver Creutz» och Tegnérs »Svea», dem akademien belönat, varit utan inflytande på svensk bildning och nationalkänsla? Eller ligger ej snarare den nyare vitterhetens morgonrodnad i den förra och fosterlandskärlekens soluppgång i den senare? Akademien har kallats »servil». Var det då verkligen servilt, att, såsom hon gjorde på 1790-talet, hellre än att invälja den mäktigaste mannen i riket inkalla en författare med frisinnade åsikter och därmed utsätta sig för hämnd? Visserligen hade det händt, att någon gång »blå bandet och en grefvetitel» tyckts leda till akademiens bord, men orättvist vore antagandet, att Höpken, Hermanson, K. F. Scheffer, Fersen, Oxenstierna och Gyllenborg behöft bördens eller titlarnas inträdeskort i ett samfund för vältalighet och skaldekonst. Och huru vore tillståndet för närvarande? Toge man nu statskalendern i handen och jämförde den nuvarande förteckningen å akademiens ledamöter med den för tio eller femton år tillbaka, så skulle man finna den så mycket omtalade glansen från »samhällets höjder» väsentligt minskad, då man såge de »blå banden» Gyldenstolpe, Oxenstierna, Ramel, Adlerbeth, Karl v. Rosenstein, Fleming, Wetterstedt, Lagerbielke, Skjöldebrand och Wirsén ersatta af till det mesta — *sit venia verbo* — svartrockar, sådana som Wallin, Tegnér, Geijer, Järta, Berzelius, Agardh, Strinnholm, Wingård, Ling och Beskow. Erinrade man sig Gustaf III:s ord vid instiftelsen, att akademien äfven ägde med sig införlifva män, hvilka »i rikets högsta värf eller i allmänna sammanlefnaden stadgat sin smak», så kunde svårligen bestridas, att af de nämnda »blå», oaktadt hvad om deras akademiska behörighet blifvit både på skämt och allvar yttradt, åtminstone två tredjedelar försvarat sina platser. Och det skulle lända deras tids bildning till heder, att det högsta ämbetsmannaståndet i

landet lämnat så många icke oförtjänta bidrag af ledamöter åt ett samfund för vitter bildning, för sång och vältalighet. Akademien kunde för tillfället ej visa mer än ett enda blått band, nämligen Wallins, »och detta vore så knappt tillskuret, att det blott bars om halsen». Börd och titlar tycktes således ej vid den nuvarande sammansättningen haft lycka med sig. Hvad vore att säga om påståendet, att akademien är »ensidig och stationär»? Om man betraktade listan af pristagare, skulle man finna namnen Lehnberg, Tingstadius, Franzén, Tegnér, Wallin, Höijer, Choræus, Geijer, Dahlgren, Silverstolpe, Blom, Stenhammar, Valerius, Grubbe, Agardh, Runeberg, Strinnholm, Ling, Stagnelius, Stiernstolpe, Remmer, Tranér, Nicander, Ödmann, Rogberg, Fryxell, Grafström, Euphrosyne, Fredrika Bremer, Læstadius, Rydqvist, Böttiger, Ingelman m. fl. Utvisade dylika namn någon ensidig smak hos den vittra inrättningen? Med »pristagare» menades här de, som mottagit pris, antingen de sökt dem eller icke; i senare fallet borde det räknas akademien till heder att själf hafva uppsökt värdiga föremål. De offentliga hyllningar, som hemburits åt minnet af t. ex. Stiernhielm, Ehrensvärd, Lidner, vore ej heller af natur att röja någon ensidig och stationär smak. Akademien hade af egna medel sökt bereda yngre författare, såsom Rydqvist, Nicander, Böttiger, tillfälle att vidga sin bildning genom resor i främmande länder. Allt detta tillsammanlagdt vittnade, att detta samfund vore något helt annat än en »hofdekoration, som ingenting uträttat». Detta förklenande uttryck hade fällts år 1836. Jämförde man emellertid hvad under just det året på det vittra området utgifvits af akademiens ledamöter och af andra, så visade det sig, att, medan af utanför akademien stående personer utgifvits: Svenskarne i Neapel af K. Kullberg, Dikter af Lilja, Egeria (2 häften), Dikter af Carlsson, Lenströms Estetik samt »Sigurd och Brynhilda», Stierngranats Vitterhetsförsök, Mellins »Fäderneslandets historia för fruntimmer», Palmblads Lärobok i historien, Dahlgrens Sångkalender, samt i öfrigt några få

romaner och noveller, så hade bland författare inom akademien Tegnér offentliggjort sin »Sång vid Svenska akademiens femtioårsfest», Franzén femte bandet af sina skaldestycken och minnesteckningen öfver Nils Brahe, Geijer tredje delen af »Svenska folkets historia», Ling »Tirfing», Beskow »Hildegard» och »Torkel Knutsson», Wallin talet vid Svenska akademiens jubelfest, Strinnholm andra delen af »Svenska folkets historia». Det kunde sannerligen sättas i fråga, huruvida icke de så kallade »drönarne» lämnat vitterheten en rikare skörd än alla rikets öfriga vitterhetsidkare tillsammantagna. Man skulle kunna på allvar fråga, om icke en sådan skrift som Geijers teckning af Gustaf II Adolf och Kristina eller en sådan som Tegnérs sång vid jubelfesten uppvägde större delen af hvad icke-drönarne mäktat åstadkomma.

I denna lilla skrift kämpade Beskow, som man ser, verkligen *pro aris et focis*, och pennan lydde ett hjärta, som klappade lifligt för konung Gustafs samfund.

En så vidsträckt litterär verksamhet som Beskows förutsätter obundenhet af statsämbeten; den senare åter hade ej varit möjlig utan enskild förmögenhet. Beskow var i detta afseende af lyckan gynnad. Hans fader* efterlämnade vid sin död en rikedom, uppgående till mellan 2 och 3 millioner; han hade i slutet af 1700-talet inköpt huset n:r 18 Skeppsbron, af hvilken lägenhet änkan öfvertog hälften och sonen Bernhard andra hälften. Efter moderns död 1843 inlöste Bernhard vid arfskiftet från bröderna hennes andel. För öfrigt hade fadern inköpt flera egendomar. En af dessa var Örby i Brännkyrka socken, som blef hans makas änkesäte och efter henne tillföll hen-

* Ehuru en öm son äfven mot fadern, var Beskow dock än mer fäst vid modern. Fadern, stor affärsman, förstod sig ej rätt på sonens alla estetiska intressen.

nes son Fritz. Andra voro Tullinge, som han dock sålde till Staffel och som sedermera ägts af bokförläggaren Beijer, vidare de stora Ljusne-verken Söder-Ljusne, Maråker, Sunnäs, Gullgrufva — där Bernhard von Beskows äldste broder bergsrådet Axel Beskow i många år bodde som disponent — samt Kjärnäs, som sedermera såldes. Före sin död hade fadern äfven tillhandlat sig stora delar i Söderfors' bruk.

En sådan ställning som Beskows medförde fullkomligt oberoende; han kunde rikta sitt bibliotek med dyrbara verk, inköpa konstsaker och företaga resor. Till hans lycka hörde att femton gånger hafva fått besöka Rom. Men ställningen förledde honom ej till äfventyrligheter; han var mycket betänksam och klok samt stor vän af ordning. Denna ordning visade sig ock i hans sätt att indela tiden. Allt gick som ett urverk. Sedan han på morgonen intagit kaffe tillsammans med sin hustru, begaf han sig omedelbart upp till sin enskilda våning, där brasa om vintern då var tänd. Han arbetade sedan hela förmiddagen men brukade före middagen göra en vandring antingen på Norrbro eller i västra alléen å Karl XIII:s torg. På eftermiddagen fortsattes studierna, om sällskapslifvet så tillät, och det är ganska visst, att Beskow följde regeln *nulla dies sine linea.* Härom dock mera inom kort och i annat sammanhang!

På eftersommaren, sedan vanligen en utländsk brunnsresa företagits, gästade Beskow gärna med sin fru Vendelsö, där hans broder expeditionssekreteraren Henrik Beskow och dennes maka Pauline, född Moll, bodde. Vendelsö, beläget vid Drefvikens strand i Österhanninge, hade en stor gård, skuggad af gamla lindar och bokar, samt en vacker park. Expeditionssekreteraren och hans fru voro gästfria, höllo ett godt bord och gladde sig mycket, när de fingo mottaga »Bernhard och Malin». Bernhard hade där sitt särskilda skrifrum, som vette åt trädgården med utsikt åt Drefviken. Lifvet på landet var lika regelbundet som lifvet i staden men med något större frihet. Vendelsös invånare skötte sig efter godtfinnande ända till kort

före middagstid, då »promenad» företogs i stora alléen; på slaget tre intogs middagen; klockan 1/2 7 på aftonen vandrade man till Gudö arrendegård och hem tillbaka, klockan 1/2 8 spelades ett parti whist med damerna, klockan 9 var tebordet dukadt, och därefter musicerade man ända till sängdags. Bernhard von Beskow, hvilken var mycket musikalisk* och, som ofvan nämnts, hade vacker sångröst, sjöng då gärna till pianot än ur operor, såsom särskildt »Slottet Montenero», än romanser af olika slag. Så förgingo dessa sensommardagar på det fagra Vendelsö, om hvilket han i en dikt till värdfolket sjungit:

En mer kristallblå insjö har ej norden
än den, som fattas in af Drefviks strand.
Ett stycke himmel fallit ned på jorden,
och vägen slingrar fram bland skördeland
som kring en blomsterkvast ett vattradt band.
— — — — — — — — — — —

Ett landtligt tjäll står under lummig lind
och ser i böljan ned, som under seglar,
likt hvitklädd brud, som sig i källan speglar.
Där möta dig, hvad i din barndom förr
du läst i sagan om den gyllne tiden,
husgudar tvenne: vänskapen och friden,
som alltid lämna öppen gästfri dörr.

Men det var ej blott Vendelsö, som gästades; stundom besöktes ock Nyckelviken, som sedan 1836 ägdes af en annan bland Beskows bröder, grosshandlaren Gustaf Beskow, och där ungefär samma patriarkaliska lif lefdes som vid Drefvikens stränder**; äfven där idkades musik och

* Beskow komponerade musik. Mycket kända och sjungna voro hans kompositioner till Atterboms »Näktergalens klagan» och till A. A. Grafströms »Välkommen och farväl».

** För dessa upplysningar om släkt- och arfsförhållandena samt om landtlifvet vid Vendelsö har minnestecknaren att tacka en af Bernhard von Beskows brorsöner, som benäget ställt till förfogande sina anteckningar, hvilka vittna om stor pietet och hängifvenhet för den berömde farbroderns minne.

sång. Bernhard von Beskow ackompanjerade sig med stor säkerhet och behag; medan han sjöng, hade han vanan att se mot taket. Själfulla sånger omväxlade med skalkaktiga, hvilka senare utfördes med ypperlig mimik. Gärna sjöng han orden ur Böttigers nationaldivertissement: »Där strömkarlen spelar för skog och älfvar blå», gärna några gammalfranska visor.

Men efter hvarje utflykt längtade han snart ånyo till studerkammaren och de kära böckerna.

Runeberg skref en gång till Beskow: »Vore icke hvarje känsla af afund så främmande för min natur, som den verkligen är, så skulle jag vara frestad att afundas dig den trägna och outtröttliga flit, på hvilken icke ens åren lyckats få någon bukt. Nu gör jag mig blott ofta den frågan: huru hinner han med allt?» Denna flit var ock verkligen beundransvärd. »Han kunde», berättar Rydqvist, »när som helst fatta pennan och föra denna med lif och lust, om det ock var nyss efter intagen middagsmåltid, hvilken på intet vis hindrade honom att timtals författa och skrifva med samma lätthet som andra på morgontimmarna efter en vederkvickande sömn!» För honom var arbetet en njutning men drefs stundom med en rastlöshet, som kunde haft sina vådor, ifall ej hälsan varit af naturen god. Ett exempel må anföras. Från augusti 1858 till juni 1859 satt Beskow så godt som oaflåtligt vid skrifbordet, sysselsatt med omarbetning af sin minnesteckning öfver Svedenborg, med artiklar om ordboksföretag i äldre tider, med utgifvandet af Lings skrifter och med enskilda angelägenheter.

Han arbetade med otrolig lätthet och öfvergick utan olägenhet från det ena arbetsföremålet till det andra. Under allt detta fortgick en oerhörd brefskrifning. Skrifvelser, som kräfde svar, ingingo till honom från en mängd håll. En dag hade han nitton bref att besvara, och han klagade, att han ej var så öfvad i brefväxling som Brinkman. »Jag stryker med på allt detta brefskrifveri», säger han; men någon möda skönjes ej i hans epistolära meddelanden, som voro utförliga, ofta innehöllo långa redogörelser för vittra

angelägenheter samt merendels hade litet salt af det attiska slaget.

En förströelse efter arbetet voro de utländska resorna; de voro för den arbetsamme mannen rent af nödvändiga, och utan dem hade han svårligen kunnat hålla ut. De kunde ej ersättas genom gästbesöken vid Vendelsö, ty han gjorde sig där ej fullkomligt ledig från arbetet med minnesteckningarna. Vanligen sträcktes färden på försommaren till Ems, där en brunns- och badkur genomgicks och där han, följande Goethes regel

Beim Baden sei die erste Pflicht,
dass man sich nicht den Kopf zerbricht,

sökte lägga böcker och papper å sido. Där sammanträffade han 1855 med Jenny Lind, hvars personlighet han högt värderade och hvilken han där hörde sjunga offentligt vid en till förmån för Klara Schumann gifven konsert.

Redan så fort Beskow kom ombord på ångbåten, som skulle föra honom till utlandet, kände han sig upplifvad; han visste, att han nu gick nya friska intryck till mötes. Pröfvande var dock ibland själfva öfverresan, emedan Beskow, som ej tålde sjögång, måste, när vädret var blåsigt, lägga sig i sin hytt. Med särskild oro betraktade han alltid grosshandlar Lamms närvaro på ångbåten, enär sådant alltid af alla resande ansågs som förebud till storm. En gång sade Beskow åt kapten Nylén, som förde fartyget, att, om han en fjärdedels timme förut haft kännedom om Lamms afsikt att resa med, han hade uteblifvit. Nylén förklarade dock, att Lamm ej vore den värste stormbådaren utan däri vida öfverträffades af domprosten — sedermera biskopen — Thomander, hvars sällskap alltid vore oundvikligt förenadt med oväder, samt därnäst af grefve Axel Bielke och baron Axel Nolcken. Många ångbåtsbefälhafvare kunde, enligt Nyléns påstående, bekräfta detta; för öfrigt ansåg Nylén Beskow i allmänhet vara en »godvädersfågel».

Resorna gingo ofta vida längre än till Ems. Gärna uppsöktes Berlin, där Beskow bland annat, år 1843, blef kallad till middag å Sans Souci hos konungen, som, då han hörde, att Beskow var af preussisk härkomst, sade sig kunna »reklamera honom». I Rom, där han blef medlem af »arkadiernas» akademi, försummade han aldrig att någon gång under vistelsen uppvakta den helige fadern. I allmänhet roade det honom obeskrifligt att bereda sig företräde hos berömda män. Så besökte han, rustad med hälsningar från grefve Karl Löwenhielm, 1851 den gamle Metternich på Johannisberg; han fann den af honom alltid mycket beundrade statsmannen spänstig till kropp och själ men befarande segrar för radikalism och kommunism. I Verona uppvaktade han Radetzky, som, fast åttiofemårig, hvarje morgon gjorde ett par timmars ridt och som förklarade, att Europa ännu kunde räddas, om blott Frankrike blefve enväldigt styrdt. Den gamle fältherren sade, att, om han vid Novara varit tjugu tusen man starkare, han skulle gått ända till Turin; för öfrigt tyckes det, som om Radetzky ej rätt uppfattat Beskows ställning utan trott honom vara en gammal militär; han kallade honom under samtalet jämt: »Alter Kamerad».

Naturligen odlades främst de vittra bekantskaperna, och i Tyskland framför allt Tiecks, ända tills denne år 1853 afled. I Paris uppsökte Beskow Lamartine, de Vigny, Béranger, Villemain och Montalembert. Han fann Lamartine år 1856 bruten, försänkt i brödbekymmer och helst slutande sig i ensamhet. »Det är tragiskt», säger Beskow, »att se en i så många hänseenden utmärkt man brottas med ett självförvålladt, olyckligt, öfvermäktigt öde, för hvilket han sannolikt skall duka under.» De Vigny behagade Beskow genom ett okonstladt, mildt och älskvärdt väsende, som tycktes honom erinra om Ingemanns.

Icke alltid kunde dock Beskow under dessa resor motstå behofvet att arbeta och författa. Så skref han under en badvistelse i Dieppe år 1857 på tre veckors tid sin bekanta uppsats »Om själens hälsa», angående hvilken

annanstädes i denna minnesteckning är taladt. Samma år kom Thiers till Dieppe. Beskow uppsökte honom i hans hotell och gjorde med honom vandringar utmed stranden. Innerst sympatiserade han ej med honom men njöt af hans kvickhet och eld. »Man tröttnar aldrig», säger Beskow, »att höra den lille nötknäpparn, och man förvånas öfver hans oupphörligt strömmande talgåfva; rösten är dock pipig och hes, liksom i ett slags målbrott. Till det yttre påminner han om Brinkman men är numera mycket fetare.» Thiers sade sig som nöjesläsning mest älska Gil Blas och Don Quixote. Bland århundradets alla skalder satte han Lamartine högst, förklarade honom större än Byron men tillade, att Lamartine ej förstod sig mera på politiken än han — Thiers — på musik. För öfrigt voro hans omdömen skarpa. Han ansåg Victor Hugo vara en charlatan utan snille, sade, att Cousin tappat bort sin filosofi i romanskrifning om vittra fruntimmer, och bedyrade, att Villemains memoarer voro mycket lätt gods. Thiers' oblida yttranden om Karl Johan sårade särskildt Beskow. En motsats till dessa yttranden bildade Villemains ord, när Beskow samma år besökte denne författare i Paris. Enligt Villemain — hvars mening delades af Barante, Cousin och Montalembert — kunde Karl Johan, sedan han mottagit den svenska tronföljden, ej handla annorlunda, än han gjorde, såvida han icke ville svika sin ed som svensk kronprins och anse sig såsom fransk vasall, ehvad hans nya fädernesland skulle därpå gå under eller icke. Det var ej hans fel, att Napoleon hade *fatigué la fortune*. Hvad Thiers' försök att frånkänna Karl Johan all militärisk och politisk duglighet angick, anmärkte Villemain, att Karl Johan visat lika mycket snille på slagfältet och i kabinettet, som herr Thiers i tribunen och vid skrifbordet. Villemain roade för öfrigt Beskow genom små elaka omdömen om sina ämbetsbröder i Franska akademien, särskildt de Vigny.

Ännu under den framskridna ålderns år fortsatte Beskow dessa utflykter till främmande orter. Vistelsen i Ems år 1865 var den nionde i ordningen.

Men äfven andra förströelser än de utländska resorna tjänade till vederkvickelse efter det trägna arbetet. Beskow hade nämligen tid öfrig äfven för sällskapslifvet i Stockholms högre kretsar och hörde där till de eftersökta. Hans af skämt kryddade, underhållande samtalsgåfva, hans lika värdiga som förbindliga umgängessätt, hans världserfarenhet och beläsenhet, hans goda lynne, fina artighet och stora vänlighet gjorde honom allestädes gärna sedd. I umgänget spelade ock hans kvickhet fram, en egenskap hvilken, såsom han själf i teckningen af Stiernstolpe säger, tillhör sällskapslifvet och förljufvar detsamma lika mycket som den kvinnliga skönheten: »En kvick eremit och en skönhet i kloster äro alltid något stridande mot naturens mening.» Förutom salongslifvet hade Beskow till muntrande omväxling tid efter annan sammankomsterna i den så kallade »kommittéen», där han, såsom ofvan nämnts, var »kejsare», »storhertig» och »ordförande». Där sällskapade han med Manderström, som var kommittéens »deklamatör och intrigör», med dess »generalguvernör» Skogman, med »generalfälttygmästarn» G. v. Rosen — äfven »Långström» kallad —, med »allmänna rösten» Celsing, med den fromsinte Karl Wrede, som kallades »vreden eller helvetesbranden», med advokatfiskal Rydqvist, som var kommittéens »justitieminister», med myntdirektör Almroth, som i kommittéen kallades »massan». Där fanns en god sångtrio, bestående af Rydqvist, Beskow och kommerserådet Borelius.* Andra flitiga ledamöter voro presidenten Munthe, expeditionssekreteraren Netzel och danske ministern Plessen. Dessa kommittékvällar firades med skämt och uppsluppen glädtighet. Många glada minnen från dessa samkväm finnas bevarade i bref, som växlats mellan »ordföranden», »generalguvernören»**

* Borelius var kommittéens »finansminister», Munthe kallades där »riksrådet» och Netzel »talmannen»; en kär ledamot var ock Fr. Järta, som kallades »Getingen».

** När Skogman aflidit, skref Manderström från Paris till Beskow: »Hvem kan fylla hans plats på ämbetsrummet, vid bordet, i de lärda samfunden, i de glada samkvämen?»

och »deklamatören». Det var säkerligen i denna krets, som Manderström föredrog sitt vänliga, till Beskows ära författade skämtkväde »S:t Bernhards legend», som börjar »Sankt Bernhard var en stor matador» och där det bland annat heter:

Sankt Bernhard var en man med talang,
och ensam skref han som en falang,
han gaf åt hvarje ämne sitt drag
och sitt behag.
Om fädrens ära han sjöng som en man
och själf för sitt land en ära var han,
men när till kritikens gissel han tog,
han duktigt slog,
han smällde till, så skinnet det sved
ibland rabulisternas glesnande led,
och kvickheter blixtrade, vettet slog an,
och skoningslöst ljungade han.

Det betonas, att S:t Bernhard »var i allt sitt lif konservativ»; det skämtas med hans utlofvade ordbok:

Ett lexikon oss lofvade han,
och därpå länge väntade man.
Men hvar och en vet, hur det gick till slut:
det kom ej ut.

Stort beröm får S:t Bernhard för sin vinkällare, och poemet slutar med en skål för

Vår ädle baron,
vår skyddspatron.

Men i världsvimlet liksom i »kommittéens» glada lag bibehöll Beskow under all ysterhet sin andes jämvikt. Och ehuru han ansågs eftersträfva maktens ynnestbevis samt faktiskt ej underskattade dem, kände han rätt djupt den världsliga glansens tomhet samt vårdade noga sinnets både allvar och frid. Den sanna glädjen är, säger han på ett ställe i sina skrifter, »ett barn af själsfrid och lefnadslust, en evig första maj, en sommarnattsdröm, skönare än

passionernas aprilväder och skattgräfvarens surmulenhet och ärans stjärnströdda vinternatt. Därför trifs detta himlabarn äfven helst i en själ, hvars alla strålbrytningar återspegla människokärlek, lätt förenlig med liknöjdheten för det skuggspel, som kallas den yttre världen med dess brokiga vimmel, dess gelé-lif, på en gång sött och kallt, dess själfviska njutningar och mantlade dårskaper.» Beskow, som dock hade infall lätt till hands, afskydde elakheter och förtal; började man tala om andras fel, så teg han och deltog ej i samtalet. Han kunde blifva häftig, om man retade honom, och han kunde, när Brinkman varit krånglig i Svenska akademien, utbrista, att »Brinkman, ända sedan han kom in i akademien, där aldrig gjort annat än dumheter», men han var snart blidkad och försonlig.

Hade Beskow en längre tid deltagit i stora världens nöjen, så stängde han sig vanligen inne bland sina böcker och sina arbeten; han lät då ej gärna störa sig, och ingen slapp in, som ej kände och tillämpade ett visst öfverenskommet sätt att knacka på hans dörr. »Hvad andra tjufvar stjäla från oss, det kunna vi möjligen få tillbaka eller ersätta», brukade han säga, »men den, som från oss stjäl vår arbetstid, han beröfvar oss något, som aldrig kan ersättas.»

För de hjälpsökande och behöfvande, särskildt om de tillhörde vitterhetens idkare, voro ej denna dörr, detta hjärta stängda. Otaliga äro de, som af honom hulpits. Många svenska män, som sedan i vår litteratur gjort sig berömda, hafva haft honom att tacka för ett handtag i rätta ögonblicket. Nicander, Nybom, K. J. Bergman, Böttiger, B. E. Malmström anlitade honom i svåra stunder och aldrig fruktlöst; biståndet lämnades ock på ett sätt, som aflägsnade känslan af förödmjukelse. Till Beskow skref Böttiger 1835: »Måtte jag en gång, med eröfrad plats inom mitt fosterlands vitterhet, få inför Sveriges allmänhet vittna, hvems handen var, som alltjämt räcktes mig vid de första stegen, hvems hjärtat var, som vänligt öppnade sig för mina bekymmer och skänkte mig uppmuntran i en af mitt ung-

domslifs svåraste brytningar!» Samma gifmildhet utsträcktes ock till de bildande konsternas och musikens idkare. Beskow var mecenat i stor skala. Han följde därvid sitt goda hjärtas och sin konstkärleks bud; han visste, hur karg den nordiska konstens jordmån ofta är, och han utbrister en gång i sina »Vandringsminnen»: »När skola en gång nordens store, såsom deras likar i andra länder, anse det hedrande att vårda och uppmuntra unga snillen, hvilket jämförelsevis kostar så litet och bär så vackra och långvariga frukter? Ett koppel hundar och en slädtrafvare stå ofta i budgeten till mer, än hvarmed man kunde hjälpa till vägs en fattig artist eller poet, hvilken, i rättan tid hulpen, måhända kunde blifva sitt lands heder.»

En man, som i samma person så som Beskow förenade magnaten och den mångsidige författaren, blef helt naturligt föremål för många yttre hedersbetygelser. Åtskilliga af dessa äro redan anförda. Till dem hade under tidernas lopp kommit nya. Hofmarskalkssysslan hade, såsom vi sett, lämnats honom 1832, samma år då han tagit afsked från chefskapet för teatrarna; 1843 erhöll han, såsom redan nämnts, friherrlig värdighet, och han blef öfverstekammarjunkare samt serafimerriddare 1861. Inländska och utländska akademier eller vittra och lärda samfund kallade honom till ledamot. Då han fyllde sjuttio år, 1866, förenade sig Svenska akademien med enskilda ledamöter af andra akademier samt några närmare vänner att öfver honom prägla en minnespenning, hvaraf ett exemplar i guld till honom öfverlämnades genom deputerade, anförda af Svenska akademiens dåvarande direktör, friherre De Geer, hvilken därvid höll ett ypperligt tal. I denna deputation sågos, såsom De Geer i sina »Minnen» anför, i broderlig sämja han själf och Manderström vid sidan af sina politiska motståndare Hamilton och Reuterdahl. De Geer gaf i sina ord en varm hyllning åt Beskows verksamhet för Svenska akademien och åt hans omfattande skriftställarverksamhet samt omnämnde särskildt, att han »med ädel ifver höjt historiens nytända fackla öfver den tredje Gustafs

stod och skingrat de mörka moln, som lägrat sig kring akademiens stiftare». Samtidigt öfverlämnades en vacker sång af Böttiger, där det hette:

Ditt lif har en sommardag varit,
dess rosiga morgon har farit,
dess middag var strålande klar,
dess leende afton är kvar.
Han kommer med tjusande dagrar,
med svalka af ek och af lagrar,
med diktens odödliga vår
han kommer till silfrade hår.

Sen först du, med lyran i handen,
här sjöng för den lyssnande stranden,
ett sekel till hälften har flytt,
men du är ännu ej förbytt.
Ditt snille har ännu sin flamma,
ditt hjärta ännu är detsamma.
I skönhetens tempel från gäst
du blifvit dess öfverste präst.

Som sådan de heliga glöden
du vårdat med trohet i döden
och offrat hvad rikast du haft:
din kärlek, din vilja, din kraft.
Hvad skönt sig i häfderna målar
sig bröt för ditt öga i strålar,
men krans du af strålarna band
åt allt, som har frejdat vårt land.

Med anledning af denna dikt skref Beskow dagen efter hyllningen till Böttiger: »Det påstås, att en föråldrad sångare, liksom en vissnad skönhet, aldrig gör rättvisa åt den, som fördunklat honom. Lyckligtvis har jag ej erfarit denna känsla, äfven innan jag, såsom nu, kunde tillämpa den blinde siarens ord, att

man tål att öfvervinnas
i en sång, där man beröms.»

Ålderns dag var inne, och snart kom krämpornas tid för den förut hälsofulle, hvilken ej plägat erfara andra

kroppsliga lidanden än en lindrig svaghet i luftröret, mot hvilken Ems brukat lämna bot. Nu blef blodomloppet mer ojämnt och rörelseförmågan något försvagad, dock sällan så mycket att han behöfde inställa de dagliga vandringarna på Norrbro, där Beskow — själf i Stockholm en känd och af alla uppmärksammad typ — vanligen sågs vid middagstiden, stadd i samspråk med G. v. Rosen, K. Bonde eller yngre vänner. Man iakttog endast, att han nu, mera än förr, brukade stanna under vandringen och samtalet. Uppmärksammare betraktare påstodo äfven, att det mycket djupt dolda drag af vemod, som hos denne lyckans gunstling alltid funnits, nu oftare kunde spåras, äfvensom att det annars beundransvärda minnet något aftagit. År 1864 hade Beskow lidit af »åderpropp» och under två månader af hösten däraf nödgats att ligga på sin soffa. 1867 infunno sig bröstkramp och hjärtplågor; Beskow reste till sitt kära Ems men måste afbryta behandlingen, emedan nervsystemet var för angripet för att uthärda vare sig brunnsdrickning eller bad. Han kunde ej bevista årets högtid i Svenska akademien. År 1868 tillstötte ett olycksfall, i det att Beskow just vid en af de vanliga vandringarna på och omkring Norrbro blef öfverkörd af en släde; han kvarhölls nu på sjuklägret halfannan månad.* Plågorna blefvo småningom mer ihärdiga; krampen och hjärtaffektionen läto oftare förnimma sig. Beskow har, trogen sin vana att anteckna allting, smått som stort, på lösa lappar i korthet redogjort för sitt hälsotillstånd under dessa månader af sjukdom, för de åkturer eller promenader till fots, han än kunde göra, för de sömnlösa nätterna, hvilkas oro morfin ej mer kunde lindra, för rådplägningarna med Branting och Rossander, för de besök, han fick mottaga af gamla vänner. Ännu den sista lefnadsdagen, den 17 oktober, antecknade han: »Hosta hela

* Sin sista sommar tillbragte han i Södertälje; åt en släkting, som där besökte honom, sade han, att han trifts väl och ämnade »komma tillbaka nästa sommar».

natten, svårt att andas, endast kort slummer eller dvala från $^1/_2$ 6 till $^1/_2$ 7. Hade dock tagit in de rogifvande dropparna. Vattenafrifning på benen kl. $^1/_2$ 8, som värmde godt. Njöt en halftimmes vederkvickande sömn från 11 till $^1/_2$ 12, under hvilken jag ej kunde mottaga besök af H. Hamilton, K. Rydqvist och Fritz Beskow.» Vid början af natten mellan den 17 och den 18 oktober 1868 afled han omärkligt och till utseendet plågfritt i en hvilostol, hvari han, nyss uppstigen ur bädden, efter en lindrig slummer nedsjunkit.

Rydqvist tolkade i skrifvelser till Svenska akademiens ledamöter hennes smärta öfver den oersättliga förlusten af »den lycklige och vise ledaren af akademiens angelägenheter, den oförgätlige vårdaren af fosterlandets stora minnen, den oförliknelige mästaren i ordets konst».

På den akademi, hvars hägn han under trettiofyra år varit och som därför med skäl på den minnespenning, hon öfver honom präglat, anbragt orden *Nostrum præsidium et dulce decus diu*, hade han före sin död med välvillig trohet haft sina omsorger riktade dels genom ett förordnande, att akademien skulle efter hans hustrus frånfälle äga rätt att mot den måttliga summan af 50,000 r:dr rmt, eller mindre än egendomens halfva värde, inlösa hans hus vid Skeppsbron n:r 18, dels genom bestämmelser om en för akademien kär och dyrbar plikt och rätt att med räntan af ett kapital å 20,000 kronor hvartannat år utdela ett resestipendium åt någon förtjänt, obemedlad vitterhetsidkare. Åt Uppsala universitet hade han öfverlämnat det mesta af sin stora boksamling.

Hans lefnad synes, då man öfverblickar densamma, hafva burit vittne om den »likstämmighet i själen», han i sin skrift om själens hälsa skildrat såsom bestående däri, att »förståndet verkar med klarhet, viljan med lugn, känslan med en välgörande värme», ett tillstånd som motsvarar »kroppens sundhet under ett jämnt och ordnadt lefnadssätt». Världsmannen Beskow hade tidigt insett, att man »i det högre samhällslifvet, med sällskapsodlingens förkonst-

lade, ständigt växlande njutningskällor, vore förlorad, om man ej i tid sökte utbyta och ersätta dem genom njutningar i tankens och den öfversinnliga känslans värld». Om jämväl detta yttrande kan anses fästa större vikt vid »njutningen», låt vara att den är förfinad, än vid lifvets högsta ändamål, så må man ej däraf låta förleda sig till det antagandet, att synvidden skulle varit så begränsad. Däremot talar redan uttrycket »den öfversinnliga känslan», och om en blick, som spejar mot högre rymder, vittnar frågan: »Skulle fjärilen öfverlefva puppan men själen icke stofthyddan?» Och om hans vackra lefnadsafton gälla Leopolds af honom ofta anförda ord:

Den sol, som nedergår, ännu sin skönhet har,
och seglarn, som från sjön sig inåt hamnen drar,
med sakta vaggad fart och sammandragna segel,
behagar än vår syn och håller skådarn kvar.

Vid den högtidssammankomst, som Svenska akademien år 1868 firade, erinrade direktören grefve Manderström om ädelheten i Beskows skaplynne, om det med godhet parade behaget i hans väsende och om den välljudande, nu slocknade stämman, om satirens mellan blommorna dolda tagg, om den aflidnes älskvärdhet i umgänget, om hans arbetsifver och hans lynnes ännu i det sista ungdomliga liflighet. Böttiger tolkade i en vid sammanträdet uppläst dikt sin sångarbroders förtjänster och återkallade för de närvarandes trogna minne bilden af Beskows skeppsbro-bostad, där Tégner så ofta varit gäst, där Runeberg njutit af den vidsträckta utsikten öfver vattenytan och där »smak och snille fått ett palats».

Hans bild har i Svenska akademien tolkats af hans efterträdare K. G. Strandberg, som om honom sant yttrade: »Han hade sett två människoätter försvinna, han lefde till slut med den tredje, och han hade tillägnat sig blomman af hvarderas bildning. Därför kunde han ock uppträda förmedlande och försonande mellan olika tidskiften i vår vitterhet samt på den fosterländska odlingens

befrämjare utöfva ett inflytande som få.» Att denne förmedlare dock aldrig tvekat att uttala manliga och, där så kräfdes, varnande ord, därom vittna många af hans skönlitterära skrifter och hela hans politiska skriftställarskap. Men kariterna undanträngdes ej af vapnen; de väpnade oftast själfva med ömhet sin älskling, som än i ålderns dagar var dem trogen. Och när pilarna voro bortlagda, tillhörde han dem och vänskapen, liksom hans bild nu tillhör det tacksamma och vårdande minnet.

